

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Digitized by Google

Digitized by Google

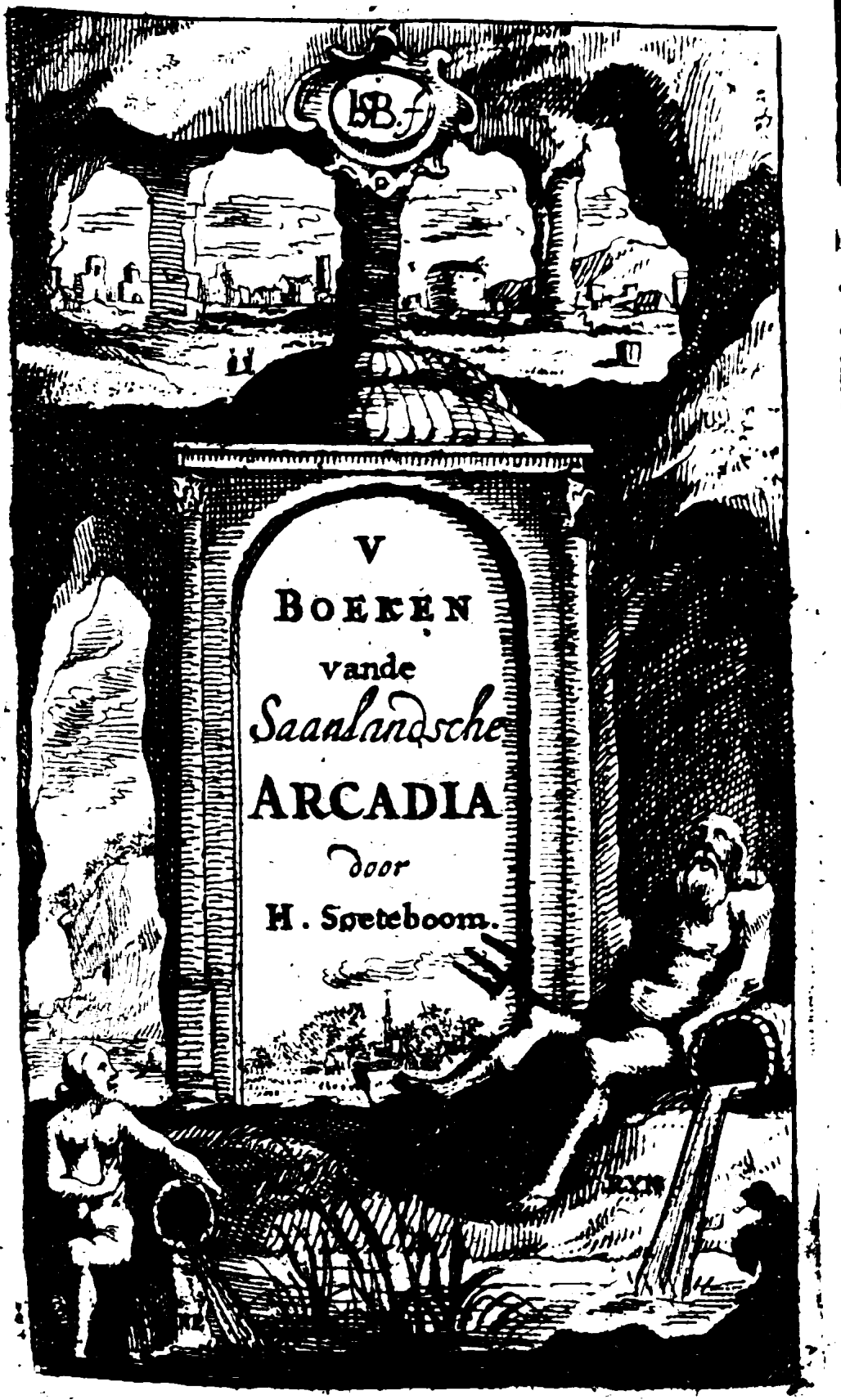

Digitized by Google

Digitized by Google

De

ZAANLANTS ARKADIA.

In welke verhandelt wort

Van der *Batavieren*, (nu Hollanders) en *Caninefaten* (nu Kermers) oorſpronk, bewooninge en mannelijke daden, Dorpen en Heeren Wooningen:

DAAR BENEVENS,

Van de Zaan, *een Spruchtel des Rijns, zijn voorleden en tegenwoordige wezen, en uitgang, met de beſchryving der Dorpen die van outs aan de* Zaan *gelegen hebben, en die'er nu noch aan gevonden worden.*

In vijf Boeken te zamen gebracht

Door H. ZOETEBOOM.

t'Amſterdam, By *Gerrit* van *Goedesberg*, Boekverkooper op't Water, 1658.

Digitized by Google

Inhoud van de vijf Boeken.

1. Van de *Batavieren*, en Bataviersche Volkeren.

2. Van de Kennemerlanderen, hare Dorpen en herkoomen.

3. Van de Riviere de *Zaan*, naams oorzaak, de voorleden en tegenwoordigen uytgank.

4. Van de oude Dorpen die wel eer aan de *Zaan* gelegen hebben.

5. Van de Dorpen tegenwoordig aan de *Zaan*, haar opkomen, en voortgank.

Digitized by Google

Den wel-Edelen Heere

JOHAN

van

MEROODE,

Vry-Banderheere van Meroode ende des Roomschen Rijks; Heere tot Rummen, en des Oudenlandts Ambacht, Bailliuw van Kennemerlant.

Wel-Edelen Heere,

DAt de kun- en wetenschap der aeloude, en voorleden dingen niet alleen nut, maar ook zeer noodig is, wort, met de vlijt van verscheyde doorluchtige en geleerde Mannen, genoeg bewezen; wijl de zelve hunne tijdt en vermogen hebben aangespannen, om de bedryven der Heldelijke Voor-vaderen, uyt het graf der ver-

Digitized by Google

getentheyt, te doen verrijzen, en tot een Spiegel, voor d'oogen hunner Lantsluyden, ten toon te ſtellen, op dat de zelve daar in zouden mogen zien van wie zy oorſpronkelijk waren, en wat weg zy, om, door Mannelijke bedrijven, met onverwelkbare Lauwerieren gekroont te worden, hadden te bewandelen: als mede, om de geſtadige ongeſtadigheyt der wereltlijke Hoogheden te leeren kennen. Weshalven den allerwelſprekenſte Burgermeeſter van het gevreeſde Romen heeft gezegt: *Teſtis temporum; lux veritatis; vita memoriæ; magiſtra vitæ; nuncia vetuſtatis.* Dat is: De Geſchiedboeken zijn getuygen der tijden; het licht der waarheyt; het leven der geheugeniſſen; Meeſtereſſe des levens, en Verkondigers der Oudtheden: Dienvolgende, naar de voorſtellinge van *Diodorus Siculus*, het geheel menſchelijk geſlacht zeer voordeelig. Waar op *Philippus Melanchthon* heeft gezien, toen hy zey: Wie de Geſchiedboeken niet acht, die is een grooten Onverlaat, en niet waerdig dat hy

voor

Digitized by Google

voor een Menſch gehouden wordt. En zeeker, niemant kan zich, zonder het doorneuzelen van zulke bladeren, beroemen van iets te kunnen weten, of wijder te zien dan zijn neus lang is: Van *Bato*, Vader der Batavieren, *Klaas Burger*, anders *Claudius Civilis*, Beſchermheer der ongekreukte Hollantſche Vryheyt, Caninefaten, nu Kennemers, en andere Volken vil niets te zeggen: Den op- en ondergang van deze en gene Stadt was voor ons, en onze Nazaten verburgen, indien de vlugge ſchrijf-veder de vergankelijkheyt niet weg-genomen, en ons het geheugen vervarſt had.

Breed genoeg hebben hier in geweyt de Heeren *Pieter Schrijver*, *Boxhorn*, en andere geoeffende herſſenen: Maar wijl de byzonderheden van Kennemer- en Zaanlandt, daar in te zeer bebolſtert, en hier en daar, onder de gemeene dingen, verſtrooyt zijn, zo heeft onzen *Schrijver* het overtollige afgedaan, en, in deze zijne *Zaanlanſche Arkadia*, aellik en enig, onder ſchijn van ſamenkoutingerwijze,

Digitized by Google

voor elk ſmakelijk, gehandelt, van die dingen, die Kennemer, en Zaanlandt eygen zijn, zo wel, aangaande het begin der Steden, Adelijke Huyzen, Dorpen, Geſlachten, Wapenen, Stroomen, Boſſchen en Beemden, als mede den aart der Volken, benevens deſſelfs veelvoudige Oorlogen, met hunne Gebueren, van tijt tot tijt, gevoert.

Nadien dan uwe wel-Edelheyt des Graaffelijkheyts Recht, in 't gezegend Kennemerlant, met groot een lof, bewaart; en aan ons bewuſt is, met welk een luſt uwe wel-Edelheyt de Geſchiedboeken gedurig omhelſt, zo hebben wy de vrymoedigheyt genomen, van deze weynig bladeren, met geen andere verçieringe, dan die van de waarheyt gepronkt, tot bewijs van onze ſchuldige goetwilligheyt, aan uwe wel-Edelheyt, op te offeren; met vertrouwen, van dat de zelve, van uwe wel-Edelheydt, met gunſtige oogen beſchouwt, en met een kleyne plaats, in uwe wel-Edelheyts Boekkamer zullen ge-eerwaerdigt worden,

en

Digitized by Google

en aan ons (terwijl Godt uwe wel-Edelheyt met langdurige voorſpoet gelieft te gebenedijen) alleen toe te laten de vryheyt, van ons te mogen noemen

Wel-Edelen Heere

Uwe wel-Edelheyts

Aller onderdanigſte Dien.

G. van G.

Digitized by Google

VOORREDEN.

Van aaloude tijden is Kennemerlandt, niet alleen van een groot omvang, maar ook van een heerlijk en wellustig bezit geweest; daar benevens heeft men in de gemelde Landtstreeke gevonden de Reviere de Zaan, *(een Rijnspruchtel zijnde) die niet weynig tot den luyster dezes Volks geholpen heeft, en gedient tot de Vaart opwaarts naar Duytslandt, en nederwaarts naar de Noorder-*Oceaan, *omme te handelen met andere Koninkrijken, Vorstendommen, en Nabuurlanden. Zo veel de wijtstrekkenheyt aangaat, Heerlijkheyt, en Voortreffelykheyt, deze alle is overvloedelijk in dit mijn* Zaanlandtsche Arkadia *aangewezen, het zy dan dat men inzien wil de woorden van* Plinius, *daar hy verhaalt dat de* Caninefaten *bewoonden een gedeelte der* Batavieren, *in edelheyt en vroomigheyt dé zelve byna gelijk; doch in getale van Volk wat minder, want ze de andere Volkeren van Batavia verre te*

boven

Digitized by Google

boven gingen; 't zy dat men doorzien wil dit Boexken, daar inne de voornaamſte Plaatzen, en de bezonderſte dingen worden aangewezen, en ook voorgeſtelt de oude en uytnemende loop en waerde van de Reviere de Zaan, *wiens eere door achteloosheyt, ofte door miſgunſt van anderen, tot noch toe weynig voortgezet is. Het Baljouwſchap van Kennemerlandt is van veel hondert jaren van veel grooter begryp geweeſt, dan heden op dezen dag, alzo in 't zelve nu noch bevonden worden verſcheyden andere Baljouwſchappen, en vrije Heerlykheden. Wat het bezit van Kennemerlandt betreft, ofte de Heerſchappye des zelven; ten tyden van de Romeynen vondt men den Overſten* Bruyno, *Kennemerlander, en was zyn Vader geweeſt een Heer over de gemelde plaatze, hebbende tegen-geſtaan de beſpottelyke tochten van den Keyzer* Cajus Caligula *in deze Landen, zo ons* Suetonius, *en deſgelyks* Tacitus *verhalen. Ten tyden van de Graven van Hollandt, en voornamelyk van* Arnout,

Digitized by Google

nout, *de derde Graaf, was* Sifrid *zijn outste Zoon Stadthouder van Kennemerlant, dieze anders wel Presidents noemden, zijnde de eerste Heere van* Brederoode, *van welke dat gekomen zyn de* Brederoodens, *en ook die van* Teylingen. *De Historie daar van, en de oorzaak waarom hy, als oudtste Zoone, geen Graaf van Hollandt en Zeelandt wierd', vintmen in de Hollandtsche Kronijken. Na* Sifridus *quam* Floris *de* Swarte, *zijns Broeders Zoon, deze wierd' genaamt Prince van Kennemerlant, uyt reden, zo het wel schijnt, dat zijnen Vader zich zelven hadde getituleert Grave van Hollandt, dat deses Vaders Voorzaten ook te vooren noch niet gedaan hadden. Na dezen* Floris *zo quam* Robrecht, *de Zoon van* Floris, *de derde van dien name, Grave van Hollandt, Stadthouder als vooren. Het zy dan hoe menze noemden, het waren Princen, Graven, Stadthouders, en Presidenten. Men kan daar uyt wel begrijpen dat de besittinge wat groots en voortreffelijks geweest is; ja naast*

Digitized by Google

naast dat van de Graven van Hollandt, 't welk namaals ook bekomen hebben de principaalste en wettelyke Edelen van 't Landt, die meriteerden zodanig een heerelijk bezit, deze wierden doen Baljouwen genaamt, wezende zo veel als Stadthouders van de Graven. Want ook ten tijde van Graaf Floris de V. verkregen die van Kennemerlandt een previlegie van hem, daar in stondt, dat hy een Baljouw over hen zetten zoude, die hy met eeren zetten mochte. Een die ingebooren, edelboortig, en geen Keves ofte Hoerekindt was. Ook hadde Koning Willem van te vooren het Slot van Heemskerk verleent aan Heer Gerrit, en hem tot een Baljouw daar op gezet, om geheel Kennemerlandt te beschermen tegens den inval der mindere Vriezen. Terwijlen nu van deze zake zo van 't een als 't ander men een behoorelijke kenniſſe heeft te geven aan de Ingezetenen van Kennemerlandt, op datze weten mogen hoedanig dat hare Geboorte-plaatzen van ondts geweest is, en wat Volkeren daar in gewoont hebben,

Digitized by Google

hebben; zo heb ik van't zelve hier breed in myne Zaanlandts Arkadia *gehandelt. Voorts de voornaamſte uytbreydinge doen ſtrekken aan de Riviere* Zane, *die wel eer op de lage zyde het vruchtbaarſte van Kennemerlandt heeft doorgevloeyt, verzien zijnde met zeer oude Dorpen en adelijke Huyzen, met een Scheeprijken doortocht van uyt den Rijn tot in de groote Zee, daar op de oude Stadt* Vroonen, *de vermaarde Markt en Handelplaats geweeſt is van verſcheyde Volkeren, en alzo tot noch toe van de Spruchtel des Ryns, die men houdt dat van Leyden door Kennemerlant, by Petten, in Zee liep. Vreemt, en na mijns bedenken met onwaarheyt gehandelt is, 't zy dan uyt onwetenheyt ofte moedwil, waar door de Zaanſtroom haar oude aanzienelykheyt en eere benomen wordt. Zo heb ik (gebooren zijnde aan de oever van de zilvere Zaan) voor my genomen de zelve te verdedigen zo veel als my doenelijk was, met alzodanige redenen en bewyzen als ik tot'et zelve heb konnen gevinden,*

Digitized by Google

vinden, my ſtellende in de perſoone van Ambiorix, *een Zaanlandtſche Iongeling, en liefhebber van zijn Vaderlandt, en naerſtig onderzoeker van oude geſchiedenisſen, en oudtheden zyner geboorten-Dorp, en de omleggende Plaatzen, die zelfs hem verſcheydemalen ontſchuldigende, niet al te zeeker wil gaan op zodanige dingen die met veel duyſternisſen omhangen zijn, van de welke mogelijk eenige veel andere bewijzen zullen konnen bybrengen. Niet te min wat de Dorpen aangaan, die van oudts, als nu, aan de Reviere de Zaan gelegen hebben, met de vertellinge der zelver gaat hy veel zeekerder; want van zyn kindtſche jaren aan, tot zijn bedaagde Vrijerſchap nauwlijks iets wat van de zelve onderzocht gebleven is, hebbende daar toe bekomen de memorie der Ouden, de gelegenheyt der geſchreven en gedrukte Kronijken, de Handtveſten en Voorrechten van de voorgeſtelde Plaatſen, en wat dies meer is, noodig tot zodanig een werk als in de* Zaanlandtſche Arkadia *afgedaan is. Die nieuwsgierig zyn*

omme

Digitized by Google

omme te weten de Antiquiteyten, en Geſchiedeniſſen van veel Steden, Dorpen, en Lieden, hooren hem ſpreken, en reden geven, waarom, en uyt wat oorzaak hy handelt van de Batavieren, en hare deylinge; van de Caninefaten, en hare Dorpen; van de Zaan, en zijne veranderinge; van de Timmeringe daar aan, en zonderlinge wedervaren. Indien hen niet alles aan en ſtaat wat 'er gezeyt wort, ten minſten zullenze in eenige dingen genoegen ſcheppen, zulks het vertrouwen van hem wegens de medeſprekende Vrienden geweeſt is.

Digitized by Google

HET EERSTE BOECK VAN DE SAAN-LANTS ARCADIA.

DE natuur (van Goddelijk vermogen) heeft in 'et hert des menschen ingedruckt, een lust of treck tot 'et vaderlandt, Stat, Dorp, en buurt daer hy in geboren, en van kindtsbeen aen opgevoedt is, om niet alleen op dien gront te woonen, na 't seggen *gegelijck vogelken wilgaerne sijn daer 't gebroet is*, maer oock daer benevens om te weten, wie van outs-her de selve bevolckt hebben, voorts waer des naems oorsprongh, de vloeyinge der rivieren, de opbouwinge der steden, de voortreflijckheyt der huysen, de verheven Tempelen, de vervallen muren, de veranderingen der geslachten, en wat des meer is, van daen gekoomen sijn, op dat hy als men secht, *geen vreemdelingh by sijn eygen haertstede soude wesen.*

Russellania en *Dorathea* twee *Saan-lantsche* maegden, versterkt sijnde door de nieuwsgiericheyt van *Niclaes* van de *Sed Broeker*, hadden aen den jongeling *Ambiorix Saerdammer*, al van over lang vertoning gedaen, dat die nature in hare boesemen noch niet verstorven was. Wantse ge-

Digitized by Google

ſamentlijck van hem verſochten (die ſy voor een naerſtigh onderſoeker der outheden hielden) om te weten, wie dat de eerſte waren die *Batavie*, en't lant der Kennemers bewoonden, waer van de naem der Kennemerlanders afcomſtigh is, wat de ſnelle tijt, van ſoo veel eeuwen, (door haer veranderinge) heeft voort-gebracht, waerom de *Saane* (die een ſoo loffelijcke rivier is) by de voorige en tegenwoordige ſchrijvers ſoo weynigh gedacht wert, even of 'et een nieu-gedolven gracht was die van geen grijſen ouderdom te roemen had. wijders vraechden ſy, waerom dat'et out en edel *Zaanden*, dat door de drechtervrieſen vernielt, van de geleerden byna of geheel vergeten is, met ſulcke, of meer diergelijcke ſtoffe daer wat aen te kauwen was. Hy wel wetende dat dit geen werck omvingh van een Spannage als men ſecht, maer daer veel aen te doen moſt vallen, heeft beleefdelijck haer verſoeck afgeſlagen, en geſeyt, dat hy en noch meer met hem, haer van herten bedroefden over de ſlofficheit der voorouders, die niet en hadden aengeteeckent de dingen, die by haerlieder tijt voorgevallen waren; dat nu veeltijts geraemt wiert na de ſaeke, die geſchreven ſijnde in de voorgaende eeuwe ons nu volle verſeeckeringe

ge hadde mogen geven, ſoo dat ook de hiſtorien, of laertijtboeken die 't licht der waerheyt behoorden te ſijn, niet anders voort en brachten dan duiſtere nataſtinge, en diepe raetſelen: echter ſeyde hy dat de voor-vaderen te ontſchuldigen, en ſo ſeer niet te beſtraffen en waren, om dat de ſelve, haer (in die oude dagen) op de letterkonſt niet en verſtonden, gelijck *Iulius Cæſar* dat (in ſijn beſchrijvinge vande Duytſers) aenwijſt, en daerom haer loffelijcke daden met een manier van geſang uytdruckten, of oock door aentekeningen van ſeeckere knopinge die ſy verſtaen konden. Want warelijk die Barbariſche of ruwe eeuwe, verlaten en berooft van Hiſtoriſchrijvers, droegen meer ſorge om Romeinſche daden uyt te richten, dan om de ſelve met ſchriften haer nakoomelingen na te laten. Wijders door de menichvuldige over-vallen der Weſtvrieſen, ſeyde hy, (die hier menichmael roof en brandt gepleecht hebben) nevens de rooffucht der Gelderſſchen, en tweedracht der Hollantſche ingeſetenen, ſijn veel brieven en previlegien verbrant, die openinghs genoegh tot ons oogewit hadde moogen geven. Hy voegde daer noch by, dat niet te geloven en was dat 'er ſtof ontbroocken ſoude hebben, maer veel eer

Digitized by Google

dat een ſonderlinge afgunſt by de Schrijvers gevonden wiert, om de gedachtenis van onſe van outs heerelijke plaetſe, in de beeck van Lethis, of vergetenis te doen blijven, tot 'et welke de alverterende tijt ſeer veel geholpen heeft: op dit ſchoot hem *Ruſſelliania* toe, en ſeide, ſo is't dan meer als rede om u op te wecken dat ge begint, óm te boeten het geen by anderen (of wetens of door verſuymenis) achtergelaten is; 't is waer voegder *Dorathea* by, want dit doende ſulje de verſtorven dingen haer leven geven, en alſo aen u geboort-plaets een loffelijk werck betonen: 't ontbreekt my aen de wil niet maer aen de macht ſeyde hy, en had ick 't vermogen, 'k ſou niet blijven in gebreecken om dat mede te deelen, nu niet wetende, verſoek alleen dagh en tijt om u begeren wat nader over te leggen, op dat ick hier na met meerder bequaemheyt daer van ſpreeken magh: Met dit ſijn ſeggen ſteldenſe haer ſelven voor die tijt te vreden, want 'er hoop was niet alleen geveſt op een beter gelegentheit, maer oock door de redelijckheit bewoogen achte goet te ſijn, *de goetwillicheit niet te overlaſten*; want dat was na 't Italiaens ſpreekwoort gelijk als *de vermoeyde beeſten met ſwepen ſlaen*. Wijders heeft *Ambiorix* ſijn jonge ſinnen te koſt geleyt om voorraet tot ſoo

een

Digitized by Google

een wichtigh werck op te doen, op dat hy, de winter vergangen sijnde, van 't gene sy versocht hadden met meerder stoffen versien mocht sijn meer als voorhenen hier mede in saeke van andere belangh geraekende, hebben sy met malkanderen den dagh door gebracht, en ook vry wat van den avont daer by gedaen, en sijn daer na in 't vriendelijk gescheyden.

Als nu de geseyde winterssche avonden verloopen waren, lange avonden segh ick die tot 't lesen veel ruymte geven; en de lachlievende lenten haer soete waessem voortbracht, waer door 't aertrijck ontloken, de hoven beschildert, de velden bebloemt, en al 't gediert, vogels, en visschen verheucht wierden, toen ter tijt was den jongelingh *Ambiorix* vry wat gevordert in 't onderssoeken van der *Batavieren* en Kennemaren oorsprongh, oock wat vrome en mannelijcke daden sy by haer tijden hebben uytgerecht, en voornamelijk van de outstijts en hedendaegsche vloeyinge van de *Zaane*: dit nam van de *Sed* waer en is met de twee jonge maegden, by de plaets gekoomen daer het *Stamhuys* van de *Saanssche* edelen (voor haer verderf) placht te staen, en nu bequame aangroeyinge van boomgaerden is, een plaets niet alleen door outheyt vermaert, maer oock door

Digitized by Google

de tegenwoordige ſchone beplante *Laanen* ſeer aangenaem, Lanen ſegh ick die door 't aengroeyen van de tijt, het oude boſſigh weſen wederom ſchijnen te vernieuwen, want hier plachten de Elſſen in menichten te groeyen, die nu vijf of ſes voeten met veen en andere aerde overdekt leggen. Hier wiſten ſy dat hy ſich veel vermaekte, in 't aenſchouwen van een ſoo heerelijcke plaets, die wel eer op haer gedragen heeft de grontbouſelen van dien ouden Edeldoms woonſtede, waer ſy gekomen ſijnde, hem gevonden en vriendelijk gegroet hebben, hy oock aen haer vrolijck weſen ſiende, waerſe om quamen, begon te grenicken en ſeyde, wel heeft'et ſpreeckwoort geſeit, beloft maekt ſchult, ick ſie oock dat de beloften mijn verſchuldicht hebben, daerom van mening ſijnde, om met dien munt die ick hebbe te betaelen, verſoek datge hier in 't ronde (onder de ſchaduwe van deſe willige boomen) nederſitten wilt: en geſeten ſijnde heeft hy ſijn reden aldus begonnen.

Datge van mijn verſocht hadde, waerde vriend en vriendinnen, om u te verhalen die dingen die onder den hartog van *Alva*, Don *Loys* en andere krijgsoverſten, in de nederlantſche beroerten hier of hier ontrent geſchiet ſijn, 'k had ſtof genoeg om 'er

Digitized by Google

om 'er terſtont op geantwoort te hebben, maer nu gy ſoo een gewichtig werck, en

van grooter twijffelinge van mijn begeert, heb ick meer tijt moeten hebben, om die te onderſoeken, en noch meer om te verſtaen, en ben ſoo veel niet gevoordert als de diepte van de ſaek wel vereiſcht, en de waerdicheydt gebiet; en oock om recht-

Digitized by Google

ſchapen te ſpreken van 'et gene de gedenckſchriften, en overleveringe der voorvaderen vermelden, doch daer is niet van my onderſocht en gevonden, of ick ſal het als 't broot der vrienden (datmen niet en behoort te ſparen) uyt een goetjonſtig herte mededeelen.

Om dan met een goede ordre te ſpreken ſeyde hy, ſal ick mijn oogemerck en voet veſten op deſe vijfſtucken, om te ſeggen.

1. VAN DE BATAVIEREN.
2. VAN DE CANINEFATEN.
3. VAN DE RIVIERE ZAANE.
4. VAN DE OVDE DORPEN, EN BOSSEN AEN DE ZAANE.
5. VAN DE DORPEN TEGENWOORDIG AEN DE ZAANE.

Deſe ſtreeck moet ick nootſaekelijck houden om van het geheel, tot 'et gedeelte, en alſoo voorts tot een volkomene verſtant deſer vertellingen te koomen.

De BATAVIEREN nu *Hollanders* eertijts doenſe over dẽ Rijn woondẽ, ſijn geweeſt een gedeelte van de Cattiſche volkerẽ (nu ter tijt HESSEN) doch daer na ſijnſe door inlantſche oorlogen uit 'er lant verdreven, en hebben daer over ingenomen de uyterſte palen van de *Franſche* kant, ledig

Digitized by Google

ledig ſijnde van inwoonders, mitsgaders een ſeecker eylant gelegen tuſſchen verſcheyde droogten en ſanden, welck eylant van voren aengeſpoelt wert met de Oceaniſche zee, en rontſom het ſelfde (namelijk van achteren en aan de zijden) wert 'et omloopen met den Rijn-ſtroom. Deſe BATAVIEREN hoewelſe in bontgenootſchap ſtonden met de *Romeynen*, en met ſoodanige die machtiger dan ſy waren, en ſijn door de groote machten van'er meerdere noit verſwakt geworden, noch in 't minſte gekrenkt door haer medegenootſchap, ondertuſſchen haer langh in de Duytſche oorelogen gehouden hebbende, brochten ten dienſte van 'et rijck op, beyde mannen en waepenen. Dit ſijn de woorden van *Tacitus* eertijts Roomſche Burgermeeſter, en in het ſelfde vervaet hy al 'et geen ick voor dees tijt van de *Batavieren* meen te ſeggen, als voornamelijk.

1. *Van haer oorſprongh.*
2. *Van'er vertreck uyt* HESSEN-LANT.
3. *Wat lantſe ingenomen hebben.*
4. *Hoe ver de grenspalen ſtrecken.*
5. *In hoe veel volckeren verdeelt.*
6. *Haer bontgenootſchap met de Romeynen.*
7. *Haer byſtant aen 't Rijck van Roomen.*
8. *Haer ongekreuckte vryheyt.*

Digitized by Google

Doch dit alles in 't brede en na vereiſchte verhandelen ſoud een groot boek konnen vol ſtrecken, maer ſal allenelijck elk ſtuck in 't kort verhaelen.

De BATAVIEREN dan ſijn afkomſtig van de *Heſſen*, een volk door 'er ſtrijtbaerheyt beroemt, wierden outs tijts de *Cattiſche* volkeren genaemt, en op dat ick recht mach ſpreecken, ſoo ſal ick 'er byſtellen de woorden van de voornoemde *Tacitus*, daer hy ſecht, behalven deſen hebben wy in *Duytslant* de *Cattiſche* of Heſſen, de landen van deſe volkeren nemen haer beginſel van het boſch genaemt *Hertſwald*, en ſijn ſeit hy de Heſſenſche landen geenſins ſoo vochtachtig en moeraſſig, als wel de landen ſijn van andere vrydommen in welke Duytſlant verdeylt is, want aldaer ſijn vele en geſtadig duerende heuvelen, de welken allenxkens verder en verder oploopende afnemen en verminderen, want het gebergte *Hyrcenus* vervolgt hare *Cattiſche* volckeren, en eyndicht oock t'ſamen aen de ſelfde, aengaende de gelegentheit van dit volk, het ſelve heeft harde en ſtrenge lichaemen, insgelijcks oock vaſte en ſtercke lieden, wijders oock een dreygende geſicht, en boven al een ſeer wackere kloekheyt in 'et herte, wijders is in haer, in 't aenſien van al d'andere

Duyt-

Digitized by Google

Duytſchen, ſeer veel redelijckheyts, en oock een ſeer kloek vernuft, want ſeer hoog verheffenſe dieſe verkooren, en ſeer gaerne horenſe die genen dieſe verheven hebben, ſulcks dat ſy haer ſtaten en hoogheden, en al die in eenig overheyts ampt ſijn, met behorelijke eerbiedicheyt erkennen, en wijders ſeyt hy noch van haer, datſe de fortuyne of 't geluck onder twijfelachtige dingen ſtellen, maer vromicheyt houdenſe voor een ſodanige ſaeke, die ſeeker gaet, en daer men hem op betrouwen magh: en op een ander plaets ſeyt hy, ſoo dan andere ſuldy wel kloekmoedig tot een veltſlag ſien gaen, maer de *Catten* hier tegens trecken met een ſtandtvaſtigh gemoet ter oorloge, wijders door 't ſtout aennemen van eenige, is het tot een gemeen gebruyck gekomen, dat de *Catten* of *Heſſen*, gelijck oock alle andere Duytſche volckeren, ſo haeſt alſſe beginnen tot 'er mannelijke jaren te koomen, laten haer hair en baert ſonder eenige kortinge uytwaſſen, ter tijt en terwijlen toe datſe haer vyandt verſlagen of verwonnen hebben, ſulcks datſe niet eer af en leggen haer ruige geſtalte des aenſichts ('t welk tot kloekheit en vroomheyt verbonden is) voor en aleer ſy overwinninge hebben, na de victorie ſo is 't eg

Digitized by Google

datſe ontrent de bloedige en verſlagene lichamen mitsgaders ontrent dē buit haer hair af korten en haer aengeſicht verklaren, ſeggende, datſe dan eerſt haer ſelven recht en behoorelijk voor het vader-lant, en ouders hebben gequeten, maer de ſlappe en blode menſchen, de welke haer geſtadig buyten den krijg houden, by den ſelven blijft altijt de vuyle en ruige geſtalteniſſe, ſonder eenige afkortinge hares hairs, en van dit laeſte hebje een voorbeelt aen den Hollantſchen heer Claes Burger ſoon, anders *Claudius Civilis* genaemt, een *Batavier*, die volgens dit gebruyck der voor-vaderen, na dat de Roomſche legioenen van hem verſlagen waeren, ſijn gekemde en lang-gekrulde geele hair heeft afgeleit. Van deſe *Cattiſche* volckeren ſijn wy (onder de *Batavieren* gerekent) afkomſtig, daer ſijn oock veel plaetſen in *Batavien*, nu Hollant, die gedachteniſſe van dien name draegen, als *Catwijk* op zee aen den ouden uytgang des *Rijns*, die nu verſtopt is, ſoo dat ſommige de Hollanders wel durven deylen in de *Batavieren* en de *Catti*, de *Batavieren* ſouden beginnen aen *Gorichom* daer de *Rijn* en de *Wael* in de *Maſe* valt, maer de *Catters* gevenſe het ander deel, en ſouden by *Catwijck* beginnen, deſe maeken *Leyden* de hooftſtadt

daer

daer van maer die ſcheiding hou ick (nevens anderen) heel ongerijmt, want 't blijck daer van is al te weynich: niet te min de Schrijvers komen daer in over een dat de *Bataviers* van deſe *Catten* of *Heſſen* oorſpronkelijk gekomen ſijn, daer is ook noch een Dorpje by *Delft* onder *Pijnacker*, dat CATTENDYCK genaemt wert, en oock CATSWOUDE in *Waterlant* onder 't Baljouſchap van *Bloys* begrepen.

De oorſaek waerom dit *Cattiſche* volck uyt *Heſſen*-landt vertrocken is, om 'er in deſe landen neder te ſetten, 't ſelfde verhaelt men is gekoomen door inlantſche oorelogen en borgerlijke onenicheden, want alſoo *Tacitus* verhaelt, hadden de *Heſſen* niet alleen tegens de *Meyſſen*, een ſware ooreloge (om een ſeecker ſout revier tuſſen beyden gelegen, daer inſe te kort vielen,) maer wierden inwendig door tweedracht geplaecht, ſoo dat de ſwackſte partije genootſaeckt was om te vertrecken, en na lange doolens tot aen deſe lantpalen gekoomen is, om hen daer neder te ſetten, dogh daer ſijn eenige die de oorſaak van 'et vertreck houden de ingewortelde Stiefmoers haet, te weten: dat *Penta* dochter van *Vinlant*, twede vrou van *Catmeer* Conink der *Catten*, door liſtige aenſlagen, BATO de voorſoon haers

Digitized by Google

mans, met al de ſijnen van kant te helpen ſocht, maer miſluckt ſijnde in haer grootſte oogewit noch dies niet tegenſtaende ſoo veel byden vader te wege bracht, dat hy als een balling ſijn lant ruymen moſt, welk hy oock met de grootſte gedeelte des voornaemſten edeldoms gedaen heeft, en de *Cattiſche* grenſſen gepaſſeert ſijnde., is in 'et lant gekoomen dat na hem de BETHOUWE, of BATHOUS-HAVEN genaemt is geworden, waer ontrent hy oock gebout heeft de welbekende en overoude ſtat van BATAVODUREN, of *Wijck de Duerſtede*, en ſeggen dat hy van daer verder innewaerts trekkende het lant van Hollant den naem van *Batavia* gegeven heeft.

Wijders ſtaet oock te weten, dat BATHO met de ſijnen niet en hebben ingenoomen een lant te vooren van andere volckeren bewoont, noch oock 't geen yemant in eygendom toebehoorde, maer gelegen ſijnde aen de uyterſte paelen van de *Franſſche* kant., was ledig van inwoonders, ſoo dat hier uyt blijckt ſy niemant uyt d'eigendom verſtooten hebben, maer ingenomen een lant, dat onbevolkt was, en henlieden, door de eerſte aenvaerding, toegekomen is na de redelijckſte wet der natueren, na welke de goederen die geen eyge-

Digitized by Google

eygenaers en hebben, de gene die de ſelve eerſt beſitten in ware eygendom toekoomen; waer uyt betoont wert dat ons vaderlant van naturen vry ſijnde door ſlavernye wel is verdruckt, maer noyt ondergedruckt gebleven, en de Hollantſchen volken hen daerom noch altijt noemen laten.

VRYE BATAVIEREN.

ONBEDWONGEN HOLLANDERS.

Doch ſeyde hy, hoe wijt de omvangh van BATAVIA is. *Cæſar*, *Tacitus*, en *Plinius* ſchrijven daer van, en ſeggen dat de ſelve beſlooten is met den *Rhijn*, de welke ſich aen vele ſijden in de zee ontlaedt, want na 'et ſeggen van *Cæſar* heeft de *Maſe* haer oorſprongh uit 'et voorgebercht van *Langeres*, en een deel van den *Rijn* ontfangen hebbende (die de Wale genaemt wert) ſoud 'et eylant der *Batavieren* maeken, als ick dan ſijn getuygeniſſe volge, ſtaet dan te ſeggen, dat BATAVIA begint daer de *Maes* in de *Wael* loopt tot in de zee, tachtentig duyſent paſſen, de welke ontrent elf mijlen uytbrengen, waer door wy al Hollant niet en ſoude mogen reeckenen voor *Batavia*; noch oock *Batavia* alleen Hollant, gemerckt dat onder Hollant beneffens de *Batavieren* ſijn de *Caninefaten*

ten, *Frisiabonen*, en noch andere volkeren so ik hier na met de voorstellinge van *Plinius* verhalen sal, maer *Batavia* wort van eenige twederley gestelt, het oude en het nieuwe: out *Batavia* is alleen dat eylandt dat tusschen den *Rijn* beslooten wordt, de welke een uytgang voorby Leyden, na *Catwijck* op zee gehadt heeft (by onse voorouders bekent, maer nu verstopt,) aen d'een en d'ander sijde met de *Maes* in de *Wael* nederkoomende, maer nieuw *Batavia* heeft wijder grenssen gehad, toen *Drusus Garmanicus* sijn diepe gracht deed' graven waer door den *Rijn* in't *Ye* en *Zuyderzee* is geraekt, doch hoewel ick het *Ye* hier stel; soo moet gy weten dat in die oude jaren het Ye geen water maer meest lant geweest is, dese uytvloeyinge van de *Drusiaensche* gracht, die de *Isel* genaemt wiert, liep voorby de landen van *Vrck* en *Ens*, toen ter tijt al vast lant, daer na de *Sane* vloeyende voorby de heerlijkheyt van *Aemstel* en de *Zeevank*, door de vermengelinge van 'et Ye met haer slepende voorby de Vriesche kust na Vlielant (welk den naem voerde van *Flevum* na een kasteel daer ontrent gebout) tot de grote zee, door welke revier *Drusus* (den voornaemste overste der Romeynen) om te seilen na de *Eems* met sijn gantsche armade neder-

quam,

Digitized by Google

quam, langs de ſchone landtsdouwe, bewoont van de *Marſacos* (welcke naem gelijck geſeyt ſal werden het *Marsdiep* noch behout) want de zeebaren uit de zuyder meren doen gehouden wiert, om geen verſamelinge met 'et ſwarte water te maken, doch daer na de overhandt krijgende, ſijn niet alleen met 'et ſelve maer ook met 'et *Val* van *Vrck*, *Ganzoorde*, *Horner Hop*, en ſelfs met 'et *Y* nevens de doorvloejinge van de *Zaan*, de welke haer wel als meeren t'eeniger plecken vertoont hadden, te ſamen gekoomen ſijnde, verandert in de groote van een zee, gelijck men noch heden aen de wijte van de middelzee aenſchouwen mach, de oude rivieren die eertijts te kennen waren by 'er namen, en heerlijk uytbloncken door 'er vloeyinge, wierden gantſchelijk van 'er weſen verſtooten, want ſe ſijn alle door den *Rijn* eensdeels, en eensdeels door de ruime armen van *Ypelſloot*, en *Durkerdam* in de Suider-zee vermengt, niettemin den vierden uitloop des *Rijns* by *Druſus* gegraven by *Vielant* wert geſtelt, waer door al 'et begrijp tuſſchen de vier uytlopen des *Rijns* voor nieuw *Batavia* gerekent is in de gedaente van een Griekſche Delta driehoekig.

Aldus de groote van BATAVIA overgeſien hebbende, magh ick de volkeren met

met *Plinius* in haer groppen, en gedeelten onderſcheyden, en tellen daer in deſe ſeven navolgende landtſchappen.

De
- BATAVIEREN.
- CANINEFATEN.
- FRISIÆ MINORES.
- CAUCHEN MINORES.
- FRISIABONEN.
- TUSIOS.
- MARSATIOS.

De eerſte nu van dit volk ſijn de BATAVIERS, welke eylant na de mate van *Cæſar* is van tachentigh duyſent paſſen, en na de rekeningh van *Plinius* noch meer, en wierd BATAVIA ſegtmen genaemt, om dat 'et BATOOS haven was, alwaer hy in ſijn ballingſchap aenlande, na de raet ſijns ſwagers den Conink van Tongeren; doch van dit *Batavia* is vermelt in 'et vorige.

Daer na volgen de CANINEFATEN of *Kennemers*, beginnende vanden uitgangh des *Rijns* by *Catwijck* tot voorby *Haerlem*, langs *Zaanden*, na *Alkmaer* toe, daer ick in 'et vervolgh u breder beſcheit van doen ſal.

De derde ſijn de FRISIÆ MINORES: of *mindere Vrieſen*, anderſins *Weſtvrieſen* genaemt, deſe werden vande groote *Vrieſen* onderſcheyden door de ruymte vande Zuy-

Digitized by Google

Zuyderzee, en nu met'et graefſchap van Hollant t'ſamen gebonden, wort byde gemene man, doch t'onrecht NOORD-HOLLANT genoemt, deſe ſijn nevens de *Batavieren*, lijfwachters geweeſt van de Roomſche keyſeren, als te ſien is aen een gedenkſchrift in een ſteen gehouwen, gevonden te TERANO, en luyt aldus.

HILARIUS NERONIS CÆSARIS CORPUS,
CUSTOS NATIONE FRISO.

Vande kloekheit deſes volcks moogtge navorſſchen by *Tacitus*, in'et eynde van 't dartiende boek ſijner Iaeraenteyckeningen. Voorts in haer lant, gelijk in'et land der *Friſiabonen* of Waterlanders waren veel meeren beſlooten of omvangen, waer in de Romeynſche vlooten gevaren hebben, of deſe meren nu geweeſt ſijn, de *Purmer*, de *Beemſter*, de *Waert*, de *Zijp*, de *Gouxee'er* meer, en andere, kan ick noch veel met mijn met verſekering niet ſeggen, alſo oock ſelfs de middelzee uyt veel meeren tot een groot water gekomen is. Dit *klein Vrieſlant*, placht te hebben de voortreffelijcke hooftſtad van VROON, een moeder van de Vrieſſche volckeren, ja oock een moeder en voetſter van groote viantſchappen, die tuſſchen den yver der Hollant-

Digitized by Google

lantſche graven, en wederſpannicheit der *Mindere vrieſen*, tot aen'er eygen ondergang gevoet en onderhouden is; ja beminde toehoorders daer na ſegh ick is al dien haet, alle oorelogen, en veltſlagen, te *Vroon* op de *Geeſt* ſoo menichmael gedaen, onder het puyn van die vermaerde en doorluchtige ſtadt bedekt, en geheel verſmoort, en wat ſal ick ſeggen, namelijck dat uyt haer aſſche niet eenen Phœnix, maer vele voortgekomen ſijn, ſiet eens het vermaerde en welluſtigh *Alckmaer* aen (dat te voren door de menichvuldige overvallen der Weſtvrieſen noch groeyen noch bloeyen mocht) ſiet eens hoe heerlijck het nu blinkt, in de uytſtekenheit van haer'er gebouwen, in de vermenichvuldinge harer borgeren, en ſuyverheit harer doorgeſuyverde ſtraten; wel is waer na den val van *Vroonen* is *Alckmaer* niet geboren, maer heeft genoegh als doen haer leven eerſt ontfangen, nadien't ſoo veel malen tot een dooden lijck is gemaekt: quam toen oock niet te voorſchijn, dat ſcheeprijck *Enckelhuyſen* verſien met de beſte haeven van Hollant, verciert met meer als een *Vliesheldiſche* ſtoutheit, wiens *Typhis* vaert is tot aende ſuid' en noorder Polen; begon de ſchone, ja rijcke en welgelegen ſtad van *Hoorn*, haer AMALTHESCHEN HOOR-

HOORNE toen niet uyt te ſtorten, en verſchafte ganſch *Neder-lant*, *Portugael*, *Spanjen*, en andere landen de vette boter en leckere kaes; waer by ook *Edam*, veel naemruchtiger heeft beginnen te blincken, door'er kielen-bouw wel bekent, als voor dien tijd. *Munnekendam*, en *Medenblick*, mitsgaders *Purmerent* reſen uit de ſtillicheit van 'er voorgaende weſen, en begonden te woelen, haer vederen uyt te breiden, en met wallen omgort te worden, ſoo dat daer 't *Kleine Vrieſlant* eertijts allene met een ſtadt verſien was die boven de dorpen uit blonk, naden ondergangh der ſelver tot ſeven voorname ſteden vermenich-vuldigt is. De Schrijvers ſeyde hy die laten ons in haer ſchriften na, dat ontrent dertienhondert haren verleden, een uyt den bloede der vrieſſche koningen, de meeſte paert van dit lant (verſelt met eenigh Adeldom) ingenomen heeft. Ionckheer *Adelbout* van *Wirle* is regent geworden van een groot deel landts gelegen tuſſchen *Stavoren*, en *Medenblick*, dat toen onder de Vrieſſe Kroon ſtondt, maer *Dirck* die hem daer na Conink van *Weſtvrieſlant* noemen liet, boude een ſterkte dat hy na ſijn Afgoddinne MEDEA, *Medeablick* heeft doen heten, en is *Medenblick* toen 't hooft vande *Kleine Vrieſen* geworden, of ſchoon de ſtoel daer

daer na tot *Stavoren* overgedraegen is. Voorts hadde *Kenne Heykes* ſoon van *Bennebroeck*, een groot aenſien by't volk, van welke ick wel geleſen doch niet gelooft en heb, dat Kennemerlant den naem ſoude ontfangen hebben; gy weet ſeyde hy tegens die vande *Sed*, dat toen wy tot *Bennebroek* waren, aldaer ſagen ſteenen doodtkiſten, rootachtigh van kleur, die uyt 'et kerckhof opgegraven wierden, waer ook ſodanige deckſelen opgelegen hadden, van de ſelve wert geſeit, dat de ongelovige outstijts haer doden daer in plagten te begraven, ſo't waer is, gelijk't niet wel gelochent kan werden, ſijn deſe dorpen met grijſicheit omhangen. Van ouderdom antwoorde van de *Sed* hebben ſy te roemen, en daer is in *Weſtwoud*, niet verre daer van daen een kerck, aen welk het jaer-tal van 300 ſtaet: dieſe ſeggen dat in 't jaer na de geboorte Chriſti driehondert van de heidenen tot een Afgodts Tempel is gebout geworden, maer ſeyde hy hebben dat de ongelovige daer aengeſet, doenſe den Tempel bouden? neen antwoorde van de *Sed*, de regeerders van dat Dorp hebben 'et gedaen, om de gedachtenis daer van in de leſers te ververſſchen, ſijnde een ſake niet alleen uyt de voorvaderen overlevering voortgekoomen, maer oock

tot 'et

Digitized by Google

tot 'et welke verſchey de Schrijvers aenwijſinge doen. Wy ſullen dat daer by laten ſeide hy , en komen tot Heer *Gerrit* uyt den *Woude* , die het Dorp van *Opdijck* met haer aenkleven in ſijn beſit genoomen heeft, Heer *Roelant* van *Weerneſſe* die de Heerſchappye over *Wijdeneſſe* , en wat daer by behoorde aennam, ſoo dat 'et lant van de *Mindere Vrieſen*, bevolckt ſijnde, toen onder 't geſag van deſe mannen is geraekt, tot een ſlot , wort dit van de *kleyne Vrieſen* geſeyt, 't geen een out opſchrift uytgeeft.

D. M.
AVG. VERO. EQ. SING. AVG.
NAT. FRISIOS. T. ÆL GEMINI.
VICIT.
AN. XXX. MIL. ANN. XIII. AVR.
MOESICVS. HER. A.O.F.G.

Waer van dit navolgende mede in een ſteen geleſen wert.

D. M.
T.F.L.VERINO.NATVS.FRISAVONE.
VIX. ANN. XX. M. VII. T.F. VICTOR.
EQ. SING. AVG. FRATRI. DVLCISSIMO. F.G.

Na de *kleyne Vrieſen* , volgt nu te ſpreken van de CAUCHEN MINORES, dat ſijn de mindere *Cauchen* , nu ter tijt *Goylanders*, na *Iunius* ſchrijven; want *Plinius* telt 'er onder de *Batavieren* , deſe beginnen aen 'et Vtrechtſe Sticht , en hebben tot 'er bewalde

walde ſteden *Naerden*, *Weſop* en *Muyden*, waer van ick en meer met mijn een grooter licht verwachte, door de outſtijts doorſnuffelende BERGIUS, die daer over in ſijn ledige ueren beſich is, de voorgenoemde *Iunius* meent dat de *Cauchen* van *Plinius* ingevoert, *Gauchilant* of *Goylant* ingehouden ſoude hebben, en datſe eertijts *Cauchilanders* als inwoonders van 't lant der *Cauchen*, en daer na door outheyt van ſprake *Goeylanders* ſijn genaemt geworden, 't is wel waer dat tegen dit gevoelen haer eenige ſchrijvers ſtellen, en willen dat de *Cauchi* by outs aen de *Elve* woonden, gelijk ÆLIUS SPARTIANUS in *Didus Iulianus*, dit volk aen de voornoemde riviere ſtelt, en ſeyter van, *daer na heeft hy Belgica heylichlijk en lang geregiert, en voorts wederſtaen, met onderſtant van die van den lande metter haeſt aengenomen, de Cauchi een Duytſch volk, wonende byde riviere de Elve, en van die quartieren uytbreekende, &c.* maer daer moet een onderſcheyt tuſſchen de groote en kleyne CAUCHEN gemaekt ſijn, dit volk daer dien ſchrijver af ſpreekt ſijn buyten alle twijffel de groote geweeſt, in de *Emder*, *Worſt*, en *Strant-Vrieſen* verdeelt, ſtreckende aen *Sutphen*, *Drenten*, en het *Stavoriſche Vrieſlant*, de kleyne hou ick tegen haer gevoelen voor de *Goy* of *Cauchilanders*, overmits kennelijck is dat *Batavia*

via niet verder en heeft geſtreckt dan aan de ſoom van den *Yſel*, waer in dat *Plinius* de *Cauchi* getelt en geſtelt heeft, ſoo moet'et dan noodſaekelijck een ander gedeelte dan dat van de *Emder*, *Worſt*, of *Strandt-Vrieſen* ſijn, 't is waer ick ontken niet dat *Goylants* naem afkomſtig gehouden wort van GOEDELA *Abdis* des Kloosters van *Althena*, en daerom geſeyt *Goedelant*, maer vertrou en houw vaſt dat de *Cauchi* volckeren outstijts dit lant beſaeten, of yemant moſt eerſt meer ſeeckerheyt betoonen, waer de *Cauchi* van *Plinius* een gedeelte van *Batavia* geſtelt, gewoont hebben, ſonder de ſelve buyten 'et *Batavia* te brengen, tot heel aen de *Elve*. Ick laet u nu eens oordelen, waerde vrient en vriendinnen ſeyde hy, hoe vol duyſterheyt de oude dingen ſijn, daer ſelfs de ſchrijvers niet alleen verſchillen in ſimpele namen en verbroocken ſteden, maer oock gehele landtſchappen op heel andere plaetſen brengen, danſe warelijck gelegen hebben, ſoo dat ick mijn verontſchuldicht houde, ſoder eenige twijffelinge nevens deſe vertellinge gaen, wy ſprak van de *Sed*, ſouwen ons wel ondankbaer toonen indienwe anders voor hadden, verſoeken datge maer voort-varen wildt, want 't ſpreekwoort ſegt, *die ſijn beſt doet is niet te wijten*. Wie

Digitized by Google

ſal de beſchuldiger ſijn, 't blijft tuſſchen ons vieren beſlooten, en ſoo 'et doch aen den lichten dag quam, hy die beter weet, kan ook beter aen den dag brengen: voor my ick ben ten vollen vergenoegt over het geen van u alrede geſproocken is, 't ſelfde vertrou ick huysveſt in den boeſem van deſe jonge maegden: ſo 'er oyt herte ſy antwoorde *Ruſſellania*, edel van danckbaerheit, en vervult met genoegen, wy ſijn met dat ſop overgoten, 'k geloof ock gy en moocht 'et ſoo niet maeken, ofwe ſullen daer mede te vreden ſijn: nu dan ſeyde hy wat verveelt my om 'er by te verhaelen, dat in dit *Cauchen* lant over veel hondert jaren een Stadt heeft geſtaen, die in de oude brieven NAERDINK genaemt wert, nu OUT-NAERDEN, daer van onſen vrient *Bergius* in 't Toneel van Hollant door *Boxhorni* aldus ſpreekt, dat al 'et gene van hem te vooren geſeyt was van *Naerden*, tot 'et *Oude-Naerden* behoorde, welkmen ſoude menen van *Iohan* van *Arckel* de ſevenenveertichſte Biſſchop van Vtrecht is vermielt geworden, daer weynig blijcks van is, ſo dat 'et ſchijnt dat alle Cronijckſchrijvers pennen, die op alle tijden en op alle toevallen alle dingh dorſten ſchrijven, hier geen inct hebbe konnen houden, en dit *Out-Naerden* heeft

heeft outstijts aen de zuiderzee gelegen, ſoo dat 'et veel gewelt van de middelzee heeft moeten lijden, en voornamelijk na 't inbreken van dat groote water, want de voornaemſte fondamenten der ſelver ſijn tegen-woordig uytgeworpen, alſo dat 'et bedekt is met water, de wijte van tweehondert roeden, en als de wateren afloopen 't welk wel geſchiet, men ſiet de teeckenen en verſcheyde ouwe Materialen der ſtraten, en voornamelijk de kercke, dan in 'et jaer dertienhondert vijftig, is 't nieuwe *Naerden* betimmert geworden, by gunſte van *Willem* Hartogh van Bayeren Graef van Hollant, dit ſijn die *Naerdenaers*, die van 'er getrouwicheyt berucht ſijn, trouwe ſeg ick dieſe haer landtsheere beweſen hebben, en voornamelijck in 't jaar 1296, doen *Florens* de vijfde van *Gerrit* van *Velſen* vermoort wierde, alſſe hem in 'er armen namen, en na ſijn doodt op *Muyder-bergh* begroeven, en wie en klinkt noch in de ooren niet, de bedroefde moort onder Don *Frederic* aldaer geſchiet 1572. Wijders *Weſop*, en *Muyden* werden by eenige voor Goyſche Steden geſtelt. WESOP anders *Weſepe* van 'er eerſte timmeringe is geen ſeeckerheit dan datſe beſondere heren gehadt heeft, die van *Vtrecht* hebben *Weeſp* ver-

Digitized by Google

brant, en al de goederen berooft in 't jaar 1356; maar *Muyden* aende *Vecht* gelegen, heeft Hertogh *Aelbrecht* met veel Previlegien verciert, dit ſtedeken heeft ſoo voor gehouden, dat 'et uyt de verbrande aſſche noyt 'et hooft mochte op beuren, dan is verheerlijkt door 't kaſteel datmen ſecht Grave *Florens* voornoemt gebout en daar op gevangen 'eſeten heeft.

Na de *Cauchen* heb ick te verhaelen van de FRISIABONEN, *Frieſiaponen* of der Vrieſen-apen ſooſe genoegſaem ſpotswijſe genoemt werden, maar ick ſoude-ſe liever de VRIESE-VOLGERS gelijk men vande *Kennemer-volgers* ſeggen, noemen, en dit ſijn de Waterlanders; ick denk datſe haer naem gekregen hebben van het water (daer 'et niet alleen op ſwemd) maer oock ſelver in 't midden vande Meyren gelegen is, in dit Waterlant leyt het oud en bekent SVTHARDESHAGE of *Suyderwoude*, een Dorp inde Gift-brieven van *Carel* de *Cauwe* Conink van *Vranckrijck* berucht, als hy *Diederick* van *Aquitanien* eerſte Graef van Hollant de kerck van *Heemunde*, of *Egmont* met al 'er toebehooren gaf, nevens de plaetſe die geſeyt wort te ſtrecken van SVTHERDESHAGE tot FORTRAPA en KIN-

KINNEM toe, inden Iare onſes Heylants 863 den 15 van Wijn-maant, na deſe is *Catswoude* befaemt, overmits de oude gedachteniſſe der *Catten*, diemen ſeyt dit Dorp den naem nagelaten hebben: dit *Catswoude* placht (door wat oorſake is mijn onbekent) onder de Heerlijckheit van *Bloys* te ſijn, maer iſſer nu over weynich jaren afgeſondert. *Ransdorp* het hooft der Water-landers, *Schellingwoud*, *Buyckesſloot*, *Lanſmaer*, *Broek*, *Sunderdorp*, *Durckerdam*, en *Watergangh* ſijn de voornaemſte Dorpen van dit Water-landt, AMSTERDAM is 'er na de hooftſtad van geworden: wyders Water-lant is van outs met veel boſſchagien, wilderniſſen en wiltvang beſet geweeſt, daer nu in plaets gekomen ſijn ſo veel rivieren, wateringen, Meeren, broeken, en andre vaerten, de *Buykſloter*, *Broeker*, *Purmer*, *Wormer*, *Scalsmeren* geven 'er getuigenis van, nevens 't *Pampus*, 't *Ye*, de *Goutzee*, en andre wijde wateren. In de naeſte zee genaemt de *Goutzee* leit een eilant *Markſen* geſeyt, welk niet duiſter op de MARSACI ſo *Boxhorni* ſchrijft gedenken doet, waar van ick breder in de *Marſaci* verhalen ſal.

De TUSI het ſeſte volck (van *Plinius* geſtelt) by andere de *Sturi* genaemt, deſe hebben bewoont het lant nu vande zee ingenomen TUSEN-LANT geheten,

Digitized by Google

waer van *Oppertoeb* of *Opperdoes* (by *Memelijk* gelegen) de overblijfſelen des naems noch behout, men ſecht dat *Vrck*, *Ens* en *Emeloort* mede gedeelten van 'et lant ſijn, door de verwoede baren, in 't inbreken der wateren tot heden noch niet verſlonden, hier is nu de volle zee met menichte van ſchepen verſien, daer weleer de beeſten gingen weyden en 'et koorn geſaeyt wierde: hoe ſeider *Ruſſellana* op (met groot verwondering) is dan de Zuyder zee te vooren lant geweeſt, voorſeker ja, antwoorde hy, uytgeſondert datter eenige Meeren in waren diemen bevaren mochten, want te voren ſtonden 'er groene Boſſchagien, heerelijke foreeſten, vruchtbare beemden, en voornamelijk dat ſchoone Boſch te CREYL, daer de Vrieſche koningen, en Hollantſche Graven haer wiltjacht plachten te hebben, dat vol herten en hinden was, nevens allerhande ſlach van Beeſten, die van GALAMA, een der alleroutſte geſlachten onder de Vrieſen, waren heeren over de boſſchagien en landen, tuſſchen *Enckelhuiſen* en *Stavoren* gelegen, veel balcken, eeken ſparren, en houtwerk op 'et *Creyl* gewaſſen worden tegenwoordigh inde kerken van *Stavoren*, en andere huyſen noch vertoont, ſoo datmen ontrent 'et jaar 1250

Digitized by Google

1250 met een deel of Balck van *Enckhuyſen*, door het Bos te *Kreyl* na *Stavoren* mochten gaen, maer de Noortzee begon de gaeten van 't *Texel* en 'et *Vlie* allenxkens grooter te maeken, ſoo dat ontrent den jare 1400 een vrije vaert door de Noortzee voorby *Stavoren*, *Medenblick*, en *Enckhuyſen* tot inde Suyder-zee liep, daer te voren alleen een ſloot placht te weſen, hier toe ſeyt men dat de Sint *Oleſſche* en *Lunkerckſche* vaerten en handelinge oorſaecke gegeven hebben, tuſſchen de luyden die op *Wieringen*, *Texel*, en de landen daer ontrent woonden, om gevoeg gelijcker tot malkanderen te komen, want veel Grachten hier toe gegraven hebbende heeft de Noortzee met een grote kragt ſijn ingang door de ſelve genomen, en de Middelzee (die te voren ſchoon lant, en Bos was) gemaekt, ſoo dat toen door een diepe zee de Weſt en de Ooſtvrieſen van malkanderen geſcheiden ſijn, Van *Hindeloopen* een Stadt in Vrieſlant, ſchrijven de gedenkſchriften dat 'et den naam van 'et loopen der hinden ontfangen heeft, wantſe gemenelijcks door het Creilſſche Bos haer loop na deſe Stad namen, en 't wort ons inde jaartijtboecken nagelaten, dat eens een dienſtmaecht (toen de zuyder-zee lant was) in 'er water-put-

Digitized by Google

ten haring gevonden heeft, 't welck de Heer des Lants aangedient ſijnde verkocht al het gene hy daer ontrent beſat, en ging op een ander plaetſe woonen, daar hy bevrijt was voor den inbreuck die'er na geſchiede, welk inbreuck als ick geſeyt hebbe 't lant opetende, heeft een ruyme en open-bare zee gemaekt, dit lant nu is 't voornaemſte gedeelte vande *Tuſios*, want die toen geſtrekt hebben tot aen de *Marſacos* toe.

Blijft overich noch om te verhaelen van'et ſevende volck de MARSATIOS, wiens paelen begonnen vande *Tuſi* tot aen het *Teſſel*, (eertijts het Graefſchap van TEXLVM genaemt) dat over vier hondert jaren met Wieringen al vaſt lant was, daer nu wel drie mijlen waters tuſſchen vloeit, van deſe *Marſaci*, of *Marſaquei* getuygt een out Marmelſteen dit navolgende.

D. M.

T. HORTESIO. MVCRONI. NAT.
MARSAQVEO
V. AN. XXXXV. ÆL. VERINVS.
ARM.
CVST. EQ. SING. AVG. FRATRI.
F. G.

Dat ſommige de *Marſacios* aen Marken toebrengen willen, om de gelijckheit des naems, is licht te verre uytgerekt, want

ſoo

ſoo ſoud oock met ſoo veel reden geſeit mogen werden van 't Marken binnen aen de Stermeer gelegen, en de laatſcheydinge al te veel door malkanderen gebracht ſijn. Daar is een vertellinge van 'et kramerken met ſijn mars, 't is waer of leugen, het *Marsdiep* de uyterſte paelen van dit volck ſouder de naem van gekregen hebben, want alſoo tuſſchen het *Texel* en de *Helder* geen meer water en was dan datmer met een balck over gaen mochten, gevielt dat het kramerken aldaer quam, en by gebrek van de balk ſijn mars nam, en ſtelde die in 't water om over te komen, en juyſt waſt 'er ſoo diep als de mars toelangen mocht, hier uit ſoude den naem van 't *Marsdiep*, of even ſoo diep als de mars ontſprongen of voortgekomen ſijn, andere ſeggen dat hy ſlechts met de mars peylde, en ſoo hem na de diepte gevraecht wierde, ſoude geantwoort hebben, net ſoo diep als mijn mars: hier op ſeide van de *Sed*, is het lichtelijck by gebrek van hout geweeſt, daer 'et toen ter tijt over al meeſt met boſſchagien beſet was, of om dat 'et kramerken de mars ledich ſijnde heeft willen ververſſchen: 't is ſeide hy, heel onſeecker, maer geloof dat 'et meerder fondament heeft, ſoo dit de oude woonſtede der *Marſacios* is ge-

Digitized by Google

weeſt, hier het diep was, waer door dat volck uyt de Noord-zee koomende, aen haer landt hebben mogen varen, ſoo dat-men dan ſoude ſeggen, 't MARSAGER-DIEP.

Siet waerde vriendt en vriendinnen, in deſe ſeven Volckeren (na 'et getuigenis *Plini*) beſtonden de BATAVIEREN, een volck door 'er kloeckheit, getrouheit en vryheits liefde vermaert, die by de Romeynen in ouden tijden gelijck noch heden by uytheemſche volckeren wonderlijck berucht waren.

Deſe *Bataviers* na *Tacitus* getuygenis ſtonden in Bontgenootſchap met de *Romeynen*, en met ſodanige die machtiger waren dan ſy, van dit haer Bontgenood-ſchap getuycht een ſteen, door een Bouman gevonden aenden loop des *Rijns* ontrent *Leyden*, waer op gehouwen ſtondt onder andere deſe woorden.

GENS BATAVORUM, AMICI, & FRATRES ROMANÆ IMPERI.

Dat is: het volk der Hollanders, de welke vrienden en broeders ſijn van 't Roomſche Rijck, 't ſelfde geeft *Tacitus* elders noch te kennen als hy ſecht, waer van de eere van ſulcks halven noch geſtadich by 'er blijft, dewijle men by 'er ſiet een

een merckelijke getuigeniſſe van 'er oude bont-genootſchap met ons, warelijck hier in ſchildert hy ons voor de oogen een beſondere en eerelijcke bontgenootſchap, het welcke ſy boven alle andere bontgenootiſche volckeren met den Romeynen hebben gehadt, want gelijck *Tacitus* elders ſecht datſe evenwel door de groote magten van 'er meerdere noit verſwackt ſijn geworden, noch in 't minſte oock gekrenckt door 'er medegenootſchap: Hoe ſoude ſelfs een Romeyn loffelijcker van onſe voorvaderen konnen getuygen, als deſe doet, want alhoewel by lieden van ongelijken ſtaet, dickwils geen oprechte vriendtſchap en Bondtgenootſchap is, dewijl in 't gemeen altijt de ſterckſte en machtigſte alles tot 'er eygen profyt trecken, met verkorting van haer mindere, ſoo is 'et nochtans geſchiet dat de *Batavieren* (met haer kloekheit en getrouwicheit) altijt gelijcke Bondtgenootſchap behouden hebben met de Romeynen, niet alleen met den naem maer oock metter daet: wel hoe ſeide vande *Sed*, door wat reden ſijn de *Batavieren* aen 't Roomſche Bontgenootſchap gekoomen; nadien wy leſen dat de landen die van haar wierden verheert oock twe laſten onderworpen moſten ſijn, eerſtelijck datter Roomſche

Digitized by Google

overheeren en landt-voogden geſtelt wierden, ten tweden dat ſy de Romeynen ſchattingen moſten geven, 't ſelve ſietmen inde regeringe van 'et beloofde landt toen het onder 't Roomſche Rijck ſtont: hier op antwoorde hy, ſoo was 'et recht dat onſe voorouderen daer over niet beſwaert en wierden, om dat ſy door de macht der Romeynen noyt overwonnen ſijn geweeſt: hoe ſegt gy ſeide vande *Sed* noyt overwonnen, dat is meerder als ick docht, wat heeft 'er dan bewogen om 't Roomſche rijk in ſoo veel voorvallende ſaken voor te ſtaen; maer haer vrywillige behulpſaemheit antwoorde hy, die ſy den Roomſchen overheden beweſen hebben tegens het machtigh en onoverwinnelijck GARMANIEN nu *Duits-lant*, ick denck ghy wel gehoort hebt van *Iulius Cæſar*, wat moeiten hy hadde in ſijn oorelogen tegens de voornoemde Duitſchen, hoe hy 'er met 'et ſtorten van 'et bloet ſoo veeler legioenen menſſchen, niet van 't beſchermen harer vryheit noch tot het wijken uyt 'er landtpalen konde brengen, dat hy dit ſiende de *Batavieren* tot ſijn byſtanden heeft genoodicht, door welckers kloekheit hy veel te wege brengen mocht, gelijk hy oock gedaen heeft, het ſelfde is 'er na vande volgende Keyſeren onder-

Digitized by Google

onderhouden, om datse haer vroomicheit, getrouheit, en kloeckmoedicheit betoonden, waer door sy by 'er tot lijfschutbenden sijn gestelt. lesen wy niet dat ten tijden van *Tiberius* toen *Arminium* der Romeinschen grootsten vyant was, daer van geseit wert dat door sijn bedrijf de Duytschen strengelijcker voor haer vryheit vochten dan 'et huis van *Arsaces*, dat seg ick den *Batavierschen* CARIOVALDA met sijn Hollanders de voornoemde *Arminium* tegen-stont., als sy hem selfs door de baeren in 't gemoet getrocken waeren, en door de groote menichte des vyants overvallen sijnde, haer selver altemael doodt-vochten, en wat hebbense vrome daden tot aen *Vespasianus* tijden, en noch langer voor de *Romeynen* geoeffent, waer door 'et geen wonder is dat de *Batavieren* voor Broeders, vrienden, en bontgenooten des Roomschen rijcks gehouden wierden, waer uyt oock gevolgt is, dat sy de sterckste leden van 'er heir-kracht, de alderkloekste mannen, de oude en welgeoeffende soldaten, de overwimaers van soo veel oorelogen, over al genaemt sijn; want de Romeynen (die dogh gewoon waren haer selven de grootste eer toe te schryven) die seiden datter veel gelegen was aende benden der *Batavieren*,

Digitized by Google

ofmen die mee of tegen hadden, ja ſoo ick het ſeggen magh ſonder verkleining des Roomſchen naems, de Romeynen, en ook de Roomſche Keiſers, waren voor de *Batavieren* bevreeſt, 't blijckt in 'et beelt eertijts tot Romen opgerecht, ten tijden van *Domitianus* ſoon van *Veſpaſianus* ſijnde Keyſer, want hy vruchte voor de Hollanders, als *Martialis* met deſe woorden getuicht.

SVM FIGVLI LVSVS, RVFI PERSONA
BATAVI, QVÆ TV DERIDES, HEC TIMET ORA PATER.

Dat is: ſoo veel als ofmen in 't Neerduyts ſeiden, *ick ben een Pottebackers ſpiegelwerck, en draege de perſoon van een groſhairige Hollander, dogh den genen die gy beſpot, de ſelven eert en ontſiet onſen gemenen vader den keyſer*, ſoo dan nademael de getrouwicheden der Hollanderen altijt ſoo groot geweeſt ſijn tegens de Keyſers en 'et Roomſche Rijck, en nademael ſy ook ſulcke dienſten gekregen hebben van 't Eylant der *Batavieren*, ſoo en iſſet geenſins te verwonderen dat de Hollanders den tijt van wel 120 jaren (die'er van *Cæſars* tot *Veſpaſianus* regeringe verlopen ſijn,) achter malkanderen geſtadigh haer groote eer en aenſien by den Romeinen gehouden, en ook ſo lange tijt in 't verbondt met haer geſtaen hebben,

de

Digitized by Google

de gedenckletteren by *Ludovicus Vives* (een naerſtigh onderſoeker der outheden) gevonden in een ſteen, ſpreken niet weinigh vande oude eer der Hollanders, wantſe luyden aldus:

BATAVIÆ. FORTVNE AVG. SAC.
PRO SALVTE. ITV AC REDITV.
D. D. N. N. M.
AVR. ANTONINI PII AVG. & P.
SEPTIMII GETE NOBILIS. CES.
CIVI. BATAVI FRATRES. & AMICI. P. R. V. S. L. M.

Dat is: *dit ſelve hebben de Hollantſche inwoonders (dewelke broeders en vrienden ſijn des Roomſchen volcks,) geheylicht ter eeren vande Hollantſche Fortuyne, voor het wel varen gaen en wederkeeren van onſe Heeren, de alderedelſte Keyſeren* MARCUS AURELIUS, ANTONIUS PIUS AUGUSTUS, en PUBLIUS SEPTIMIUS GETÆ &c.

Maer ſult gy ſeggen wat geniet hadden de *Batavieren* uyt 'er hulp dieſe de *Romeynen* betoonden en wat voordeel trockenſe uyt 'et verbondt, ghy weet dat in een verbont aengemerckt wert het voordeel dat'er elck uyt te trecken heeft, in 'et maeken des verbondts tuſſchen de *Romeinen* en de Hollanders is aengemerckt dat uyt kracht der ſelver de *Batavieren* (dogh genoeg onbedwongen) aen het Rijck opbrachten beide mannen en wapenen, dit ſijn de woorden *Tacitus*, want hy

Digitized by Google

hy seit, *de Batavieren hebben haer lange inde Duitsche ooreloogen, aende sijde der Romeynen laten gebruicken, en tot dienst van dit rijck toegesonden beide mannen en wacpenen*, en elders betuigt hy ook uytdruckelijck hoe dat de *Batavieren* of Hollanders, plachten van de Romeynen afgescheiden te werden, allenelijck om gebruyckt te werden ten dienst der oorelooge, en daerenboven verhaelt hy oock; datse tot den krijgh gehouden wierden, ja gespaert, even gelijck als geweer en wapenen, so siet gy dan de groote gedienstigheit die de *Romeinen* hadden uyt dit verbont, want boven al dienden 't oock tot bevordering harer ooreloogen dat 'et eylant der *Batavieren* voor 'er openstont, daerse oock toegelaten wierden eenige sterckten en volck te hebben, met de gereetschappen ter ooreloge om of in *Duitslant* of in *Engelant* te vallen, daer tegens waren de *Batavieren* vry van alle tollen en schattingen, want als *Tacitus* segt, *sy en wierden niet beswaert met eenige schattinge noch by 'er en is niet te vinden eenigh tollenar die 'er overlast aendoet*, en hy seyt datse in 'et geheel vry sijn van alle lasten, beden en schattingen, van welke voorwaer in die tijt naulijcks een Provintie vry was, ja selfs oock soodanighe vrydommen die door toelatinge der Romeinen, by 'er eigen wetten en vryheden

den bleven, uyt welke niet allenelijck blijckt de vryheit harer schattingen, maer oock hoe de *Batavieren* onder seeckere voorwaerden met de *Romeinen* in onderling verbondt hebben gestaen, het welk niet alleen de *Romeynen*, als ick voor heb verhaelt, maar ook de *Batavieren* seer dienstig is geweest; want wat onse voorouders aengingen die hadden veel oorelogen tegens haer gebueren, tot beschermingе van 'er vrye Republijke, mitsgaders tot bewaringe van haer paelsteden, soo isset ook mitsdien geweest dat 'er gemene besten des te vaster is geworden, door het verbont van onderlinge hulpe, 't welk sy hadde met de *Romeinen* gemaekt, en aengaende de *Romeinen* die bemerkten wederom de groote dienſten die sy van de *Batavieren* hadden, niet alleen tegens de Nederlanders, *Duytschen*, *Engelsche* en andere hare vyanden, maer selfs oock in alle oorden des werelts, want sy sagen dat die van de omleggende volckeren de voornaemste waren in strijtbaerheyt en getrouwicheyt.

Eyndelijck 't geen noch in de *Batavieren* aen te merken is, is 'er ongekreuckte vryheyt, een vryheit die wel aengevochten, maer noyt overwonnen is; want als de *Romeynen* in 'er borgerlijke oneenicheden, d'een

d'een aen de ſijde van *Vitellius*, d'ander van *Otho* haer voegden, warender eenige *Vitelliaenſche* overſten die onder een nootſaekelijcken ſchijn haer van 'er oude bontgenootſchap ſochten te beroven; en de *Batavierſche* vrye herten met een ongewoonelijcken laſt te beſwaren, maer de wapenen daer tegens aengenomen hebbende, verdedigden 'er vryheyt, en haer eere met onbeſturven kloekmoedicheit: maer ſeyde van de *Sed*, hoe iſſet moogelijck geweeſt dat ſo een kleynhantje volks ſulck een machtig lichaem, als 'et Rijck van *Roomen* was, hebben konnen weder-ſtaen? dat is waer voegder *Ruſſellania* en *Dorathea* by, de luſt prickelt ons om die vertellinge te aenhooren. Wy ſoude hier mede ſeyde hy ons te lang ophouden om te koomen tot 'et ooghewit van onſe SAAN-LANTS ARCADIA, maer om dat ick oordele dit verſoek niet onbillijk te ſijn, ſal het daerom in 't kort overloopen; als het Rijck van *Roomen* ſchier onder de ſwaricheden der tweedrachten beſweeck, ſochten veel baetſuchtige menſchen (alsmen ſegt) in dat troubel water te viſſchen, voor eerſt (op dat ick de woorden van *Tacitus* gebruycke) wierd 'et jonge manſchap der Hollanders t'ſamen geroepen, even of *Vitellius* ſulcks geboden had-

Digitized by Google

hadde, om ten krijge opgeteeckent en aengenoomen te werden, deſe aenneminge en opteeckeninge gelijck die in 'er eygen natuer laſtig en ſwaer was, ſoo wiſten de dienaers tot ſulks beſtelt, door'er gierigheyt, en overdadigheyt, de ſelve noch veel laſtiger en ſwaerder te maken, uit oorſaeke datſe hier en daer oude mannen en ſiecke lieden opſoeken lieten, ten einde ſy 'er na gelegenheit ſoude hebben, om de ſelve voor gelt en rantſoen los te laeten, daer na wierden de jonge knechtkens, met namen die uytſtekend' waren in ſchoonheit (want ſeit hy onder 't meeſtendeel der Hollanders is een uitſtekende ſchoonheit onder de kinderen) onheuſſelijck onteert, van wegen dit alles iſſer een groote haet en laſter tegens de Romeynen ontſtaen, en hebben de *Batavieren* (met gewichtige redenen) deſe aenteeckeninge geweigert, en afgeſlaegen, hier by quam noch dat *Civilis* een uytſtekend man en van koninklijcken bloede (ſijnde een Hollander) met ſijn broeder veel beſwaringe (onrechtelijck) hadden geleden, ja *Paulus Civilis* valſchelijk beſchuldicht en onſchuldig gedoot was, *Civilis* deſe wraek tot nu toe ingekrōpt hebbende, vont gelegentheyt om de *Batuviers* tot voorſtant van 'er vryheyt op te wecken, en 'er

en 'er te ontlaſten van de dienſtbaerheyt, die men haer op te dringen ſochten, heeft daerom den edeldom, mitsgaders het gemene volck, in 't bos by den Hage dat *Sacrum Nemus* of *'t geheylicht bos* genaemt wierde, by een vergadert, en na wat ſprekens onder alle woorden, dit 'er bygevoegt, *Wy werden niet meer in bontgenootſchap gehouden gelijck eertijts, maer tegenwoordig even als ſlaven geacht en gereeckent*: en na dat hy 'er met veel woorden vermaent hadde na de vryheit te ſtaen, na welcke de domme dieren ſelfs als van naturen haeken, ſijn ſy alle eendrachtelijck met eeden tot beſcherminge van 'er vryheit verbonden, en hebben by haer ontboden de *Canineſaten* of Kennemers mitsgaders verſcheyde vrydommen, om 'er den aenſlag deelachtig te maeken, terſtont is BRINO of *Bruyn*, als overſten met ſijn Kennemers gekoomen; deſe Bruyn wierde van de *Canineſaters* in een ſchilt geſtelt, en omgedragen, ſijnde door die omſtandicheden tot 'er overſten gemaekt; na de Kennemers ſijn de Vrieſen, en andre vrydommen gevolgt, waer mede ſy wel haeſt in de winterlegeringe der Romeynen gevallen ſijn, en die meeſt al verſlagen hebben, hebben oock tot verſcheyde malen de vyanden aengerant, en op veel plaetſen haer kloeklijk en

eyn-

Digitized by Google

eyndelijck oock den Romeynſchen naem uyt 'et eylant verdreven als *Tacitus* verhaelt, waer door de *Batavieren* (over ganſch Duytſlant en de Franſche landen) als rechte verkrijgers der vryheyt uitgeroepen en gepreſen wierden , ja endelijck door 'er volſtandige vromicheyt hebben ſy het ſo ver gebracht dat den oorelogh door een vrede geſleten is , en wert niet getwijffelt of daer na ſijn de *Batavieren* geſtelt in 'er oude bontgenootſchap , want *Tacitus* verhaelt ons in de zeden der Duytſchen , *dat de Batavieren haer oude eere en merck-tekenen van 'er bontgenootſchap noch behielden* , en met het gunt daer na volgt , betoont hy klaer genoeg dat ſy na 't voorgaende oorelog, met Tributen noch tollen beſwaert en wierden, maer datſe bleven by 'er vryheyt , mits dat ſy opbrachten 't gene in de vernieuwing des verbondts beſloten was , want 'et recht der *Batavieren* is by dien oorelogh niet vermindert, maer veel eer is hen lieden meer eere toegelaten, dit getuigen ons de oude opſchriften, die we geſeit hebben by *Leyden* gevonden ſijn, van welke eenige voortbrengen den tijt van SEVERUS, de andere van AUGUSTUS, en GETÆ, want deſe noemen de volkeren der *Batavieren* en de Batavierſſche burgeren geen medegeſellen, ge-

gelijck ſy voor deſen die noemden, *maer* BROEDERS en VRIENDEN *ſoo wel van 'et volk als van 'et rijck van Romen*, waer uit blijkt ſoo de gemeenſchap als de eenparicheyt van de waerdicheyt: ſiet waerde vrint en vriendinnen dit is in 't kort 't gene te ſeggen was van de *Batavieren* in het gemeen, waer in verhaelt en bekent gemaekt is, van wat afkomſte datge ſijt, in 't ſelfde heb ick oock wat aengeroert van de *Caninefates* of Kennemers, maer van haer ſal ick in 'et navolgende wat breder vertellen. Het verwondert my ſeyde van de *Sed* over al 'et gene gy van de *Batavieren* verhaelt, ick heb te voren maer een geruchtken van dit alles gehoort: datwe niet verſocht en hebben voegder *Ruſſellania* by, 't verhael van al 't gene de *Batavieren* betrefte, is by onkenniſſe van 'er geſchiedeniſſen geweeſt, anderſins hoe mochten wy onſe tijt (burgerlijcker wijſe) beter uytgekocht hebben, ick verwacht met verlangen wat ghy voorders van de Kennemaren ſeggen ſult: laet ons ſeyde hy het hert eerſt wat verſtercken, in den boomgaert hier naeſt, daer ick weet dat goede lijfrocht is, en wat tot vermaek der oogen ſtrekt. Ick denk ſprak *Ruſſellania* u mede te deelen, van de koſt die ick met mijn medegenomen heb, wy ſullen ons op

Digitized by Google

op zijn herders voorts met 'et kryſtalijne nat uyt dit verſche water wel generen. 't Is goet ſeyde hy met toeſtemminge van de andere twee, want de *nature is met weynich te vreden*; nietemin *Ruſſellania* haelde voor den dagh uyter welgeſtoffeerde linkermant, ſoodanige koſt als *Opmeer* in ſijn hiſtorie van de Hollantſche Martelaren verhaelt dat de *Wormarianen* gaerne aten, te weten.

Panis biscoctus cum Butyro Caſeoque:
Piſces, Vini paſſi, Caricum, Pomorum,
Nucum.

Dat is, beſchuyt of alſſe te *Wormer* ſeggen twee-back, met Boter, en Kaes, en Vis, daer by noch Druyven, Vygen, Appelen, en nooten. De aerde verſtreckte haer tot een tafel, en het klavergras tot een deckkleet, en dus hebbenſe aengevangen en beginnen te eten.

HET

Digitized by Google

HET TWEDE BOECK VAN DE SAAN-LANTS ARCADIA.

ALs sy nu haer maeltijt met vrolijckheit gedaen, en den Heere gedankt hadden, heeft *Ambiorix* sijn vertellinge hervat, en geseyt. De Kennemaren of de outstijts genaemde *Caninefates*, onse voorouderen, sijn uit 'et *Bataviſche* volk (buyten alle twijfel) voortgekomen, dese door 'er vermenichvuldinge hebben haer soo verre en wijt uitgebreyt, wantse beginnen aen den ouden uytgank des Rijns by *Catwijck*, voorby *Haerlem*, langs het oude *Zaanden* tot aen *Alckmaer* toe, gelijck ick te voren aengewesen heb, en in 't vervolg breder verhaelen sal. Van het Westen hebbense de *Brittaniſche* zee tot 'er quaet nagebuer, van 'et Oosten de *Friſiabonen* of Water-landers, sommige schrijvers die seggen van een beecke. *Reynerus Snoyus* brengt haer gelegentheyt tot aen *Alckmaer* toe, maer *Guicciardijn* aen een Canael, die uyt den Rijn sijn begin soude nemen, die by langheyt van tijden veel landts ingenoomen heeft, en in het Ye hem soekt te vermengen: 't is oock gelooffelijck dat de landtpalen vande heerschappye der *Caninefaten* of

of Kennemers, tuſſchen de Harelemmerbeeck en den tweden uytgangh des Rijns, mitsgaders de Konijnduynen is beſlooten geweeſt, want de beeck die eertijts voorby de ſtadt liep is 'er na by aentiminge door geloopen, en in 'et *Sparen* gevallen, dan van deſe beeck, en uitgangh des Rijns, mitſgaders vande riviere *Kinheim*, ſal ick in de vertellinge vande *Saen* breeder beſcheyt doen. De reviere *Kinheim* of tweden uytgangh des Rijns namelijck die aen deſe ſijde van *Batavia* koomen, is een bequaeme Scheytſman geweeſt tuſſchen de Weſt-vrieſen aén de Noord en Water-landers aende Zuyt-zijde, om 'er vande Kennemers af te ſonderen, want de ſchrijvers ſeggen dat de *Friſiabonen* daer af begonnen hebben, en ick geloof oock dat de Vrieſen en *Caninefaten*, achter *Alckmaer* met 'et Rivierken *Kinheim* (diemen ſecht daer noch aengeweſen wert) afgeſcheyden ſijn geweeſt.

Tacitus verhaelt ons dat de *Caninefaten* of Kennemers een volck is, die een gedeelte van 'et Eylant der *Batavieren* bewoonen, en datſe in taele en vromigheyt den Hollanderen gelijck ſijn, maer dat de Hollanders in menichte haer overtreffen. Hy vertelt oock van 'er vrome feyten, voor en tegen de Romeynen, en ſeyt, dat ſy de

Digitized by Google

oorlogen eerſt aenvingen, en den naeſten Zeekant overweldigde, datſe met zegen menichmael t'huys keerden, en de vloot, die van *Engelandt* de Romeynen te hulp overquam, in namen. Seyt oock dat 'er lant, door heymelijcke en ſonder openbaren oorlogh, beplondert en afgelopen is, maer dat ſy haer ſelven daer na genoeghſaem aen de Romeynen gewroocken hebben. Hy verhaelt voorders vande overſte *Bruyno*, daer ick van geſproken heb. Deſe was afkomſtigh van ſeer heerelijcke bloede, inſgelijcks ſijn Vader hadde veel vyantlijcke daden tegens de dertele Romeynen aengerecht, en had' onder andere de ydele en beſpottelijcke tochten, vanden Keyſer *Cajus* in deſe landen, kloeckmoedelijck en ſonder eenige beſchadinge (of neder-lage) van ſijn eygen ſelfs wederſtaen. Dit geſeyt hebbende, ontſtack een luſt in 'er herten, om te weten wat de beſpottelijcke tochten van *Cajus* waren geweeſt, en *Ruſſellania* vieler op in, en ſey, dat die ſaeck te verhalen haer wonderlijcke wel behagen ſou. Daer op antwoorde hy: Schoon dit niet veel tot onſe voorgenome ſtof en dient, om u te genoegen, ſal 'et ſelve in 't kort over-lopen.

Suetonius verhaelt ons in 't Leven van deſen

deſen Keyſer aldus. Dewijle ſeyt hy, dat Duytſlandt ſcheen te willen wederſpannich vallen, ſoo heeft hy met groote heftigheyt een tocht voorgenomen tegens de Duytſchen, die hy niet uyt-geſtelt en heeft. Want terſtondt dede hy van alle kanten veel Legioenen en byſtanden komen, en over al veel volcks aennemen, en heeft inſgelijcks ſo grooten voorraet, als oyt te vooren opgedaen, en is alſoo op de reys ghetoghen. In ſijn tocht was hy ſomtijts ſoo ſeer ſpoeyende, dat de Lijfſchut-benden tegens 'er manier ghenootſaeckt wierden haer vaendelen op de tocht-paerden te leggen, en alſo achter te laten komen; ſomtijts reyſde hy ſo ſlappelijck, dat hy ſich op een Rosbaer liet dragen; daer-en-boven wilde hy dat 'er gemene volck vande naeſte Steden, de wegen ſoude vagen en ſchoon maecken, ja oock met water beſprengen, overmits het ſtuyven. Toen hy nu aen het Leger quam, heeft hy anders niet ghedaen, dan dat hy *Adminium*, de Sone van *Zinebellinus*, Koninck der Hollanders, de welcke van ſijn Vader verdreven ſijnde, met een kleynen hoop volcks tot hem over-geloopen was, in ſijn gewelt (door middel van verdragh) gekregen heeft. Hier over heeft hy ſtrax ſeer hoovaerdige brieven nae

Digitized by Google

Roomen gesonden, even of hem heel Hollant overgegeven was geweest. Daerenboven vermaende hy de Hellebardiers, datse met 'er wagen tottet raethuys toe souden trecken, en 'er brieven niet eer aende Burgermeesteren overleveren, voor dat den Raet ten vollen vergadert was, inde Tempel van *Mars*. Daer na verhaelt hy weder: hoe dat desen *Cajus* hem 'er na hielt, of hy noch wonder wilde uytrechten, en een groot Oorlogh voeren, en dat hy sijn volck in slagh-ordre met groote naerstigheyt op de strant vande *Oceanische* zee heeft gestelt; Dat hy voorts by een gebracht en in ordre gestelt heeft al sijn werp-rustingen en oorelogswercken, het welcke dus bestelt sijnde, als niemant bedencken kond wat sijn voornemen was. Hy heeft endelijck bevolen datse alle eendrachtelijck, en met aller haest, Schilpen en Zee-hoorenkens vande strandt soude raepen, en daer mede haer Helmetten en Boessems vervullen; want hy seyde, dat die waeren de rechte krijghsbuyten vande Oceanische zee, de welcke aen het hoff *Capitolium*, en aen 't paleys behoorde toege-eygent te werden, tot getuygenisse van sijn overwinninge. Hier op bestont *Russellania* te lacchen, en sy alleen niet, maer oock 't heele selschap, en

sy

ſy ſeyde: Voorwaer dat moet wel eenen ſotten Keyſer geweeſt ſijn, en recht ſulck een man, die waerdigh was niet alleen van Heer Bruynen Vader, maer oock van alle vroomhertighe *Batavieren* beſpot te werden. Dat is waer voegder vande *Sed* op, en ick geloof dat hem de kay, gelijck men ghemenelijck ſeght, gheleutert moet hebben. Ghy hebt recht ſeyde hy, en daerom heeft 'et *Bataviers* volck van dien tijt aen alſodanigh ſlach van Sotten CAIEN genoemt, dat noch een ſeghſwoort is tot op deſen hedigen dagh. Vyt deſer oorſaecke is hy niet alleen vande *Batavieren* ghehaet, maer Bruynen Vader heeft hem met ſijn eygen vermogen om deſe ſottigheden tegens geſtaen, en *Bruyn* ſelfs is met ſijn *Caninefates*, of Kennemers, des te eer bewoogen geworden om de Romeinſche legioenen aen te vallen, daer toe van *Civilis* beroepen ſijnde, en heeft ſich ſoo gequeten, (als uyt een ingeboren haet gheperſt) dat de voornoemde Legioenen en Byſtanden meeſt verſlaghen ſijn.

Deſen ſotten Keyſer (niet tegenſtaende alle ſijn beſpottelijcke tochten) ſeyt men ſoude het huys te BRITTEN gebout hebben, tot een *Pharus* of Vierbaeken op de ſtrant by *Katwijck*, aen den uytgang

Digitized by Google

des Rijns, soo dit waer is, 't is een geweldigh werck van hem geweest; want het was een wonderlijck slot, met een schoone haven, van daermen met groot gerief

T HUIS TE BRITTEN.

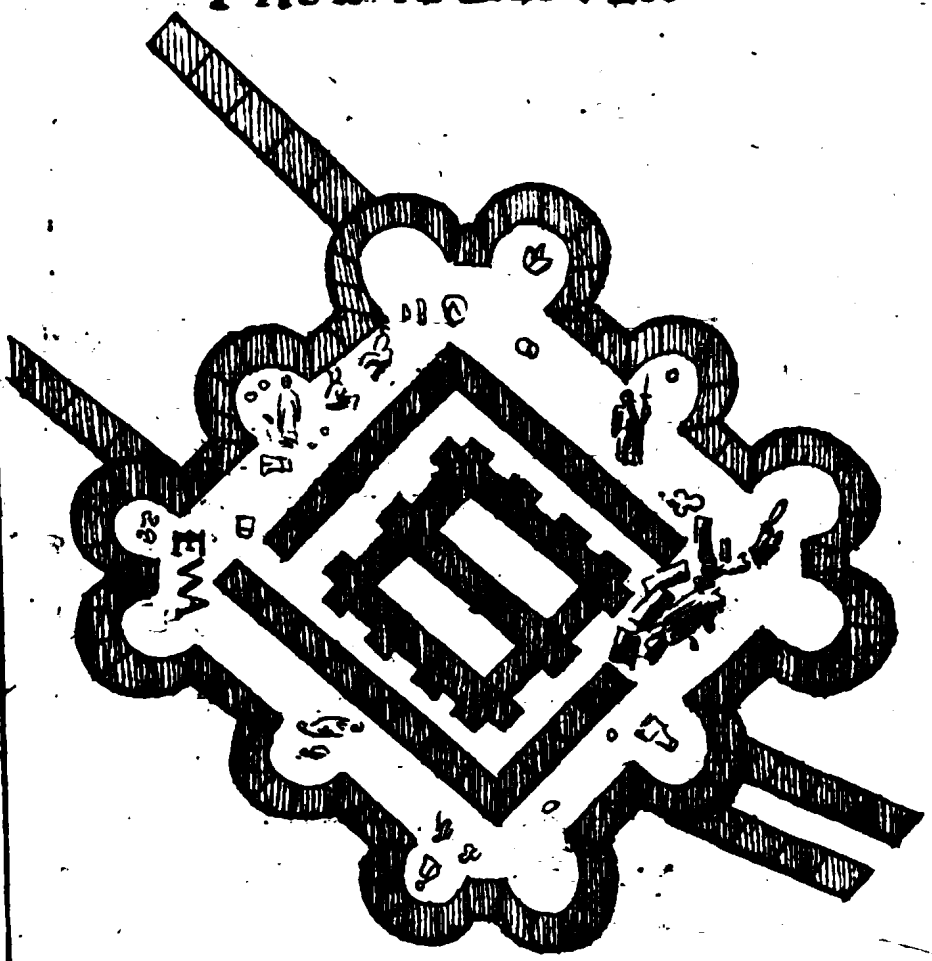

over en weder in Engelant reyste, toen ter tijt *Brittanien* genaemt, waer na het ook 't huys te *Britten* by de meeste schrijvers geheeten wert.

Dit

Digitized by Google

Dit vierkant huys is door de kracht der zee-baren ganſſchelijck over-loopen, ſoo dat in langen tijt geen teeckenen of bewijs daer van geſien is. Doch omtrent den jare 1520 heeft het ſich twee dagen langh laten ſien, en anno 1552 is't bevonden vierhoeckigh te ſijn, daer de naburen veel Metalen vaten, vierkante ſteenen, en ouwerwetſche dingen gevonden hebben. Waerlijcken ſey vande *Sed*, ſoo heeft hy dan noch wat loffelijcks voortgebracht; en waerom niet, tot een teecken van ſijn niet alleen hovaerdigh, maer oock vreeſachtigh hert, ſprack *Ruſſellania*; wy ſullen het daer by laten ſeyde hy, ghy hebt in het voorgaende wel gehoort, wat de *Caninefates* oft Kennemers voor volck ſijn geweeſt. Van 'er getuygt een ſeecker out opſchrift, dat gevonden is by de *Vulſinii*, en gheleſen wert in *Gruters* wercken Pagina 385.

L. CANNVLEIVS.

IN ITALIA VOLSINENSI V. PATRIÆ SVAE
ITEM. FERENT. ET TRIBVRTIVM. ITEM. COLONI.
ITALICENSIS. IN. PROV. BAETICA. PRAET. ET RVX.
XV POPVLORVM SACERDOTI.
CAENINENSIVM. M.
HELVIVS F. CLEMENS ARNENSI. DOMO.

Digitized by Google

CARTAGINO PRAEF. EQ. AL. PRIMAE
CANANEFATVM. PRÆSIDI.
SANCTISSIMO. ET. RARISSIMO. CVRA. AGENTE
L. ACONIO CALISTO. TRIB. MIL. LEG. XIIII.
GEN. SEV.

De CANINEFATEN of Kennemers ſeytmen haer naem vande nature der plaetſe ontfangen te hebben, als *Caninefraters*, of Coninefretters, om datſe de Conijnen na 'er appetijt mochten fretten en verſlinden, van ſulcker meyninge is *Iunius*, en noch meer met hem. 't Selfde ſegt *Boxhorni* behoeft ons niet te verwonderen, want de Landen ontfangen menichmael haer namen van ſoo een lichte ſaecke. Nademael dat Vranckrijck, eertijts onderſcheyden is om der Inwoonderen kledinghe en drachten, en deſe naem van Caninefretters ſoudenſe dan dragen, uyt de overvloedige lijftocht van Conijnen, die 'er lantſ-douwe geſtadelijck voortbrengt, daer van de kenteekenen noch overvloedigh ontrent Haerlem en elders in Kennemerlandt aende duynen ſijn.

Eenige willen onderſcheydt maecken tuſſchen de *Caninefates*, en de Kennemers, maer 't gaet vaſt, dat 'et een volck is, gelijck ons dat een ſeeker auteur leert met deſe

Digitized by Google

deſe woorden: De *Caninefates ſijn tegenwoordigh de Kennemers alſo geſeyt vande riviere Kinna, die daer vloeyt by Alckmaer onder de kaſteelen van Nieuburgh en Middelburgh, onderſcheydende Hollandt van Weſt-vrieſlandt, maer Kennemers-landt is Noort-hollandt, daer in de Steden van Alckmaer, Haerlem en de Beverwijck leggen, &c.* Andere die willen Kennemer-lant met den naem van *Kingheymerſlant* noemen, welck komt van *Kingh* of Koningh, en *Heym* van huys of harbarge, want in Kennemerlandt plachten de Vorſten van Hollandt voor Princen van Kennemerlandt ghehult en aengenoomen te werden, ſoo dat op de plaetſe tuſſchen *Haerlem* en *Alckmaer*, daer de Graven als Heeren van *Kingheymer-lant* plachten erkent te werden in een volle vergadering des Adeldoms, daer is noch een bergh of hooge heuvel den H. Hadelbertus toegewijt, en wert oock veeltijts het HUL-TONBEL genoemt. Op deſe hebben de Hollantſche Graven verſcheyde privilegi-brieven gegeven, die noch wel te bekomen ſijn, en ick hebber oock eenige van geleſen.

Wijders ſeyde hy, mijn gevoelen van den oorſprongh des naems der Kennemers, grondtveſt ick op de gene, die ſeggen'er naem gekomen te ſijn vande vloet *Kinnen* of *Kunnen*, want deſe vloet begint

Digitized by Google

van de Kennemer-beeck by 's Graven-May, en loopt voorby *Haerlem*, *Beverwijck* en *Alckmaer* tot onder de sloten van *Nieuburgh* en *Middelburgh*, ghelijck te vooren geseyt is, daer ick dien vloet beneden *Zaanden* om ley, tot voor-by *Alckmaer* in de Noort-zee. Dit is 't gene daer van in't vervolgh wijtlopiger sal gesproken werden, wanneer wy koomen tot den oorsprongh en vloeying vande Zaan.

Ick verwonder my grootelijcks (seyde hy) van het ongelijck verhael, welck inde Landtbeschrijvers gevonden wert, in 't afteeckenen vande grensen der Kennemaeren. Eenige willen die niet verder brengen dan aen *Haerlem*, als sy haer beginsel by *Catwijck* genomen heeft, want dit is 'er seggen, *de Kennemers hebben haer beginsel van 't tweede of mindergat des Rijns, by 't Dorp der Catthen, gemenelijcks Catwijck genaemt, en van daer streckense langs de sandige heuvelen, die wy duynen noemen (die met menichte van Conijnenholen en stallen totten dagh van heden verciert is) dese Kennemers hebben haer wooninge tot Haerlem toe, &c.* Siet eens hoe kort datter palen gestelt, en haer gelegentheyt benepen wert. In tegendeel *Cornelius Haemrodius*, die breyt 'er te verre en wijt uyt; ja treckt het gansche *Goylant* en meest de *Zeevanck* daer in. Want hy seyt, dat in Kennemer-

lant

lant 7 Steden ſijn, en die telt hy van 't Weſten na 't Ooſten, te weten, *Haerlem* de hooft-ſtadt, *Alckmaer*, *Weſop*, *Muyden*, *Naerden* en *Amersfoort*. Hy telter oock in twee groote en vier kleyne Meeren, het *Haerlemmer*, *Schermer*, *Bylemer*, *Berger*, *Goyer* en *Diemer-meeren*. Noch acht Boſſchen, vijf by *Haerlem*, het *Noordwijcker*, *Egmonder* en *Goyer* Boſſchen. Haer Meeren en ſtromen ſwellen op vande menichte der viſſchen; van deſe ſijn de hoofden eerſt de *Vecht*, tweede den *Amſtel*, derde het *Ye*, vierde de *Zaan*, (die hy in 't Latijn SANIA noemt) en de vijfde de *Eems*. 't Verwondert my dat *Haemrodius* hier van ſeven Steden ſpreeckt daer 'er noyt meer als drie in gerekent en ſijn. *Haerlem* is hier de Hooft-ſtadt van, daer by wort *Alckmaer* en de *Beverwijck* gevoecht. Want gelijck *Snoyus* ſecht, daer ſijn nevens deſe drie Steden ontrent 42 Dorpen, met verſcheyde ghehuchten. 't Selve ſal blijcken als ick elcke Stadt en Dorp beſonder aenwijs. De *Bylemer*, *Goyer* of *Diemer-meeren* palen niet eens aen Kennemerlant, en mogen daerom 'er niet in gerekent werden, gelijck ook inde afdeelinghe van *Batavia* wel aengheweſen wert. Selfs wat de revieren belangen, 't moet heel ongerijmt ſijn die al te ſamen door Kennemerlant te brengen, want ick derf

Digitized by Google

ſeggen dat de *Saan* de eenige en hooft-revier vande *Caninefates* of Kennemers is geweeſt: De *Vecht*, *Amſtel* en *Eems* loopen door andere deelen van *Batavia*, als door der *Cauchi* en *Friſiabonen* Landtſtreken. Ia, ſelfs wat het Y aengaet, 't ſal te beſien ſtaen of 'er outs-tijdts een ſodanige reviere is geweeſt, na dien de ſelve noch over weynigh hondert jaren eerſt van lant water geworden, en tot een rivier uytgelopen is. Doch dit ſal mede in 't vervolgh verhandelt werden. Maer ſoo veel als *Haemroodius* ſchrijft van de menichte van viſſchen, daer van deſe ſtroomen gelijk als ſwanger gaen, dat en mach met waerheyt niet geloochent werden. Hier van konnen de Viſſchers en uwe Tafelen getuygen, die 'er ſo menichmael mede verſien geweeſt ſijn.

Om u mijn vriend en waerde vriendinnẽ, ſeyde hy, in 'et beſonder te verhalen de hoedanigheden der Steden en Dorpen in ons Kennemerlant gelegen, ſoud' u mogelijck te lang vallen, om 'er na ſonder moeycnis te luyſteren. Hoe ſeyde vande *Sed*, ſo langh en als 't u niet te veel is, van deſe dingen (daer ick ſo begerich na ben) te ſpreken, hoe kan het by ons te verdrietigh vallen om dat te hooren. So de goede ſpijſe, ſprack *Ruſſellania*, een hongerige

gerige Mage behaecht, ſo een vis ſnackt na 't water, en een hert na de fonteyn, ſo ſnak en haek ick na 'et gene van u voortghebracht ſal werden. Waerop *Dorathea* ſeyde, ghy hebt hout op mijn vier geleyt, om het ſelve met meerder luſt te doen branden. Ick ſlacht de gierige menſſchen, die met het op-hoopen haer'er goederen, haer begeren vermeerderen; ick ben mia ſat dan eer ick van deſe koſt gegeten had, en heb dorſt door 't drincken gekregen. Ghy weet wat ick ſeggen wil, mijn ooren ſijn meer opengedaen door den ſleutel uwer vertellingen dan te vooren, eer ick die gehoort hadde. Op dit vertrouwen, ſeyde hy, ſal ick dan een aenvang maken met de loffelijcke Stadt

HAERLEM, *Hooft der Kennemers.*

Inde oude Pargamenten, en gedenckſchriften wert die *Herlom, Herelem*, of *Haralom* genaemt, is ghetimmert ontrent het Iaer ons Heeren drie hondert, van LEMUS den ſeer Edelen Vorſt, Soon van *Dibbaldus* Koninck der Vrieſen, en ſoude daerom den naem van *Heerlems-Stadt* gekregen hebben, en nu ter tijt verandert inden naem van *Haerlem*. Dit is de meyninge vande geenen, die meeſten-deel de namen der Steden pleghen te brenghen, tot de ſtichters des ſelven naems. Van

Digitized by Google

deſe LEMUS ſchrijftmen, is eerſt gebout een ſterckte, ter plaetſe van 'et BAECKENESSER bos; of gelijck eenige willen hebben, het bos van *Bacchus*. Hier nevens wierd'er na gebout (by ſeeckere Edelen) ettelijcke ſterckten, tot wering vanden vyandt, waer door allenxkens de Stadt aengewaſſen is, en alſo verciert, dat den voornaemſten Adeldom haer by deſe vaſtigheyt onthouden hebben; toen tot *Aelbrechts-bergh* des lantshof geordineert was, heeft *Floris* de Vette ſijn wooninghe daer gehadt, en *Haerlem* tot ſijn ſit-plaets verkooren, by het welcke dat playſierigh huys van *Vogel-ſangh* geſtaen heeft, de Graven toekomende. Vande vroomheyt der Haerlemmers is veel te vertellen. *Dirck* de negenden hebben ſy tegens ſijn broeder den ſwarten *Floris* geholpen, en in 'et jaer van 1155 haer kloeckmoedigheydt betoont, gheholpen vande *Exdorpers* (mede Kennemer-landers) teghens de *Drechterwieſen*, die met gewelt in Hollandt gevallen waren, en ons Dorp van *Saanden* beroofden en verbranden, van welcke ſy ontrent negen hondert mannen verſloeghen, en de andere deden vluchten na Vrieſlant, achterlatende haer buyt, die onſe voor-ouders weder gegeven wierde, welck haer wel te pas quam, en die

van

Digitized by Google

van *Haerlem* trocken tot haer ſtadt met groote ſegen : en wat ſal ick ſeggen tot op deſen hedigen dach is den lof van 'er oude burgers vermaert, door 'er wapen vanden Keiſer verkregen, ſijnde een ſilveren ſweert in een root velt, verciert met een kruys en vier ſterren, daer dit opſchrift by gevoecht wert:

VICIT VIM VIRTUS.

Dat is: *de deucht en kracht, heeft de macht overvvonnen*, dit is by 'er verkregen, door dienſe de ſtadt DAMIATEN, palende aen 't lant van beloften, ingenoomen hebben; ey vraegde *Ruſſellania* hoe is dat toegegaen, dat de Harelemmers in ſo vergelegen landt trocken, een Stad innamen en teeckenen van 'er onverſchrocken vroomheyt gaeven. Dit is gekoomen antwoorde hy, om dat onder de Chriſtenen heervaert tegens d'ongelovige geboden was, tot verloſſinge van eenige Hollantſche gevangenen, en alſo de ſtadt van toornen ſterck was, ja voornamelijk aen de haven daer men in koomen moſt, en van d'een tot d'ander kant yſeren keetenen onder 't water door-gingen, mits welke de haven en Stadt onwinnelijk ſcheen, ſoo heeft ten leſten *Willem*, *Floris* ſoon, die daer na Konink van *Romen* en Graef van Hollant geworden is, met die van *Haerlem*

lem een nieuwen raer gevonden, en maekten onder aen 't ſcheeps kiel een ſcherpe ſaegh waer na ſy door een goeden-wint met kracht op de keten quamen ſeylen, die ſy in ſtucken braken en alſoo des jongen Princen ſchepen in de haven bragten, door welke middel de ſtat ingenoomen is geworden. Tot *Haerlem* ſijn noch twee klockjes uit die Stadt gebracht, gegooten uyt 'et aller uytverkorenſte metael van *Corinthen*, de welke lichtelijk geſlagen, wijt en breet een ſoeten klanck uytſtorten, en ſijn teeckenen van verkregen te hebben ſulck een eerelijke overwinninge: eenige willen ſeggen, dat *Willem* Roomſch Konink tot *Haerlem*, maer het ſeeckerſte is tot Leyden ſoude gebooren ſijn. 't Is altijt niet te ontkennen, dat hy die van *Haerlem* veel gunſt getoont heeft in het geven van veel Previlegien en vryheden.

Daer na ſijn die van de ſtadt (als de Kennemers oproerich waren en Haerlem ſtrengelijck bevochten) met *Ian Perſijn* Ridder Heer van Waterlant ſtadt-overſten, getoogen, en hebben de plaetſen, de Kennemers toebehorende, aën veel hoeken in brant geſteken, waer door ſy vande belegeringe opgebroken ſijn om 'er eigen Haerſteden te beſchermen, maer de Harelemmers met *Perſijn* ſaten 'er ſoo van afte-

Digitized by Google

afteren in, datter veel bleven en omquamen, en verloſten alſoo haer vrou, kinderen, en ouderen uit de aenſtaende ſwaricheden. 't Blijft tot een eere noch by haer, dat uyt Haerlem de edele Drukkonſt voortgekomen is; 't is u niet onbekent vermoed' ick't gener van 'eſeit wort, namelijck dat eenen *Laurens Coſter*, by ſeeker gelegenheit in 'et boſch onder de ſtat gelegen wandelende, aller eerſt boekenſchorſſen tot letters begon te ſnijden, die hy omkerende, alſoo een regel of twee uyt luſt druckte, tot nut en dienſt van ſijn ſwagers kinderen, het welke alſt hem wel geluckt was, grooter dingen begon te beſtaen, en bedacht eerſt een ſoorte van dicker en tayer inkt, om dat hy bevond de vloeying en kladdingh vande gemene inkt, ſoo dat hy oock heele gebeelde tafelen en formen met bygevoegde letteren gedruckt heeft, en is eindelijck de konſt van Drucken (na dat ſy haer beginſel van deſe roemwaerdige man genoomen had) nu tot een groote volkomenheit gekoomen. Wijders inde ſtadt van Haerlem ſoo *Majer* vertelt, en de Iaertijtboeken van Hollant verſeeckeren, is in het jaer veertien-hondert drie een Meerminne of zeewijf, (die naekt en ſtom was) gebracht, die door de melckſters inde

de *Purmer* ghevangen, en door Tempeest aldaer gedreven was, dit Zeewijf wiert gekleet, en gewent, broot, melck en andere waer te eten, daer na spinnen en veel dienstē doen. Voorts wat de Harelemmers van 'et *Kasenbroots-spel*, en andere inlantsche beroerten geleden hebben, nevens de oorelogen onder *Don Fredrick*, soon van *Alva*, is by *Ampsingh* in 't brede beschreven, tot den welken om na te lesen ick u al te samen (als 't waerdigh sijnde) wil gewesen hebben.

ALCKMAER *de twede stadt.*

Dit is een vande outste steden van Hollant, en altijt een burgt of vasticheit tegens de Vriesen geweest, om Kennemerlant aen dien hoeck voor overval te bevryen, en oock een burgt die vande kleine Vriesen veel overlast geleden heeft: de gene die den stichter van dese stadt eenen *Adgildus* maken, die geweest soude sijn de twede van dien name Conink der Vriesen, die *Ratbodus* sijn vader gevolgt is, dese wenden haer licht tot ydele verdichtselen, of ten ware dat wy mosten gelooven hy dese vestinge vry wat verbetert heeft; maer 't is veel ydeler, dat eenige des naems oorsprong houden te sijn gesprooten uyt 'et seggen van een ongenoemde vorst van *Vroonen*, want by sekere gele-

Digitized by Google

gelegenheit de vorſt en noch andere hoofden van *Vroonen*, gaende op de wallen van de ſtadt, als ſy ſagen den goeden aenwas van dit dorp, hoe het ſelve noch wel een ſtadt worden mocht, vraegden onder veel redens den vorſt wat hem 'er of docht, daer op hy ſoude geantwoort hebben, 't is ALTENA, maer de ydelheit van de navolgende verſieringh gaer de voorgaende te boven, als die ſtaende wil houden, namelijck dat toen *Vroonen* totten gronde verdorven en uytgeroeit was, de voornoemde vorſt met ſijn ballingen gaende voorby de plaetſe daer *Alckmaer* ſtaet, van 'er gevraegt werde, of het niet goet en was op ſo bequamen gront haer neder te ſetten, daer op hy 'er geantwoort ſoude hebben ALTENA, en gaf voorts reden datmen de ſtadt ſoo deun aen *Vroonen* niet timmeren moſten; maer beminde, wie ſal niet ſchaem-root werden over deſe beuſelingen, die in de vorige eeuw gehadt heeft haer aenhangers, en inde navolgende haer beſchermers, want leeſt eens *Boxhorni*, en ſiet of daer *Almare* niet gedacht en wert: leeſt wijders in *Heda*, onderſoekt of *Alckmare* over achthondert jaren niet bekent is, doorſnuffelt andere waerachtige brieven daer is deſe naem van *Altena* noyt gedacht: 't ſoud' hier bewe-

Digitized by Google

beweſen moeten ſijn dat *Alckmaer* voor den jare dertienhondert drie, een ander naem gehadt heeft, en wederom metter haeſt in haer oude, of in een nieuwe gedaente des naems verandert is, ick denk, ſey vande *Sed*, datter licht andere oorſaeken des naems ſijn, die u beter behaegen; en meer met mijn ſeide hy, want wie ſal daer aen twijffelen, of de naem *Alckmaer* is gekoomen uyt de menichte der meren die 'er om en by gelegen ſijn. Daer is in 't geheel Neder-lant geen ſtadt ſo van poelen, braeken, polders, en meeren omhelſt als deſe, die 'er geheel in 't midden leit, van welke eenige ruim twintigh and're meer als dertigh tellen, ſoo groote als kleine, van deſe ſijn, de *Schermer*, *Beemſter*, *Purmer*, *Waert*, *Wormer* meren de grootſte wel, nevens de *Zijp* aen d'ander ſy van de ſtadt, daerom is ſy outstijts na de veelvuldige meeren en wateringen *Almeer* genaemt geworden, of oock *Alecmeer*, het eerſte daer is van geſeit, hoewel de meeſten hoop der meiren nu met groote moeyten en koſten, maer niet ſonder groot profijt, uytgedroogt en tot bequame wey, en ſaylanden gemaekt ſijn, maer *Alec-meer* moſt ontſtaen uyt alle de meeren die daer voorby met aendryven vanden Rijn door de ZAAN gelekt hebben

tot

Digitized by Google

tot in de ruime boesem vande Noortzee, ter plaetse daer nu het *Hondtsbos* is, want de *Zaan* met haer verheven wateren en invloeyinge al de meeren aen 'er wegh opgenomen hebbende, is dicht onder *Alckmaer* langs de *Zaner-geest* gelopen tot 'et voetsel vande voornoemde zee.

Maer beroerende haer loffelijcke wapen, de selve heeft buyten alle twijffel een heerelijcke afkomst, want alsoo de stadt aende uyterste grenssen van Kennemerlant gebout was, hebben de Graven van Hollant in 'er oorelogen tegens de wederspannige kleine Vriesen de selve tot haer oorlogsstoel of sitplaets van *Bellona* gehouden, om de voorgeseide halstarrige Vriesen tot onderdanicheit te brengen, want 't is kennelijk dattet een burgt voor de Hollanders is geweest, om de Vriesen als geseit is daer uyt te keeren, en haer roven en branden te schutten, op de welke sy haer gewenden als eertijts de *Arabiers*, en *Sabeen* daermen in *Iob* van leest. De gedaente van dit waepen is een silveren burgh in een root velt, en voorwaer wie twijffelter aen of sy hebben het door loutere vroomheit, en kloekmoedicheit verkregen, dan den gever schijnt niet bekent te sijn of 't moste *Adgildus* wesen soo eenige seggen, van welcke andere 't brengen op

op *Godevaert* met den *Bult*; en dat op 't jaer 1071, deſe *Bultenaer* ſchrijft men de eerſte ſtichtinge van DELFT toe; maer alſt aen my quam om eens 't gevoel daer van te open-baeren, ſoo ſoud' ick geloven dat *Willem* Roomſch Koninck en Graef van Hollant, die van *Alckmaer* met den burgt heeft vereert, in gelijckheit van 'er ſtadt, want die hadde veel groote daden tegens de Vrieſen voor genoomen, hoewel hy ſijn leven daer na by *Hoochtwout* in het ys verloren heeft; wy weten immers wel dat den Konink om gunſt te voeden veel gedaen heeft, want hy op de kleine Vrieſen (om veel redenen) ſeer gebeten was, gelijck hy oock geſworen had dat leet hem en den lande aengedaen te wreken, ja nam vertreck om de Keyſers kroon aen te vaten tot dat hy eerſt de kleine Vrieſen ondergebracht ſoude hebben, en ghy weet wel om de gelegentheit van de plaetſe, was de ſtadt van *Alckmaer* ſeer dienſtich.

Doch wie kan verhalen al d'ellenden die de voornoemde ſtadt van *Alckmaer*, door der Vrieſen roof- en oorlogh-ſucht heeft moeten lijden, de gedenkletteren tuygen 'er van, de gebroocken muren en gebouwen hebben 'et menichmael te kennen gegeven, de boeken ſijn met 'et ſtorten van 't bloet der burgeren beſegelt, en

de

Digitized by Google

de oude Memorien weten 'er van te seggen, onder *Dirck* de twede Graef van Hollant is de stadt (die doen begon te bloejen) tot den gronde toe vernielt, van de kleine Vriesen, maer de voornoemde *Dirck* (tot wraeck van dese daet) haer in twee veltslagen overwonnen hebbende heeft'et soo verre gebracht, dat elk maer een deur in sijn huys hebben mocht , en dat recht in 't Oost, niet boven de vier voeten hoog, en dat om wanneerse in huis souden gaen, sy bocken mosten tot straffe van haer weder-spannicheyt. Ick heb seide van de *Sed* sulcke huyskens genoegh in 't Noord-lant gesien , ja die so laegh waren dat men 'er qualijck onder deur mochten koomen. Dat is geen wonder seyde hy , want over weynich jaren warender noch genoegh te vinden in ons *Saanen*-lant, ick hebse tot *Oost-zaanen*, tot *West-zaanen* en tot *Saenerdam* wel gesien , en sou derven seggen datser voor 't gebodt des Graven *Didericks* selfs in menichten geweest sijn, alsoo d'opbou van de huysen al wat onderaertiger waren (gelijck noch in de Noorderssche landen) als nu ter tijt , wantmen van sulck hoogh bouwen (waer in de lucht selfs benaut wort) doen noch niet en wisten, maer sult gy moogelijk seggen, heeft de moerwilen halstarricheyt der Vriesen daermee

opge-

Digitized by Google

opgehouwen, 't waer van herten te wenſſchen geweeſt: als *Arnout* de derde Graef van Hollant heerſchapte, toen quamen de kleine Vrieſen (op een nieuw ontſteken) en verwoeſten Kennemerlandt; *Arnout* om dat met den ſwaerde te wreecken, is met macht van volck tegens 'er aengekomen, maer ſy niet ſlinx ſijnde verſloegē hem by 't dorp *Winkel*, ja ſy hebben *Alckmaer* durven belegeren, ſelfs toen 'er *Godevaert* den *Bultenaer*, met al ſijn geroofde goederen binnen was. 't Is wel waer dat 'et haer ſuer opbrak, en dat'er groote ſtouticheyt wel dubbelt betaelt is geworden, maer gy ſiet hoe verbittert dat deſe luyden op den *Alckmaerſchen burgt* waren, die 'er te ſeer op den neus lag, en wat ſal ick ſeggen, hebben ſy het puyckje van de Hollantſchen edeldom, op een fet niet meeſt verſlagen doen ſy met *Floris* de vette, om de Vrieſen te dwingen gekoomen waren, hier van kan *Schorel* getuygen, en hebben ſy oock niet in 't jaar 1132 opgeruyt ſijnde, door *Floris de ſwarte*, ſoon van *Diderik* de ſeſte, *Alckmaer* overrompelt, en de ſtadt door vier en ſwaert verdelgt, en nauwelijck den tijt van vierendartigh jaren overgelaten, of 'et ſelfde wederom gedaan, ſoo dat *Alckmaer* door den oorlog van de kleyne Vrieſen als in een gedurige ramp onderhouden is. Daer

Daer na is den vroomen Graef van Hollant *Willem* Roomsch Koning gekomen, en heeft anno 1255 tegens den aenval der West-vriesen, dicht aen de stadt een sterk slot gebout, dat hy TOORNBURG noemen liet, tot gedachtenis van den *Eeuwigen tooren* die hy tegens de Vriesen had, en oock om door de selve alle overvallen des vyants te weren, dit kasteel seitmen dat daar na in de stadt gebracht is, na Konink *Willem* heeft *Floris* sijn soon noch eenige vastichеden daer by gemaakt, na dat hy 'er door gelegenheit van hoogwater overrast hadde, sijnde vijf in 't getal als *Enigen-burgh*, *Middelburgh*, *Munnekeburgh*, *Nieu-burgh*, en *Nieuw-doorn*, waer mede hy 'er al veel gemuyl-bant heeft, en na dat graef *Floris* vermoort was, quamense wederom op de been, wantse dochten dat 'er toneel geruymt en een wijde baan gelaten was om 'er welgevallen te spelen, maar Graef *Ian* den eersten wonner de rol soo af datse volmachtige hebbe moeten senden om met hem in aller onderdanicheit te verdraegen, hier toe sijn gekomen

Die van
- *Hoochtwouder-ambacht.*
- *Nieuwdorper-ambacht.*
- *Geestmer-ambacht.*
- *Drechter-ambacht.*

Doch namaels betrouwende op de

Digitized by Google

machtige ſtadt van VROONEN hebben ſy onder *Ian* van *Henegouwen*, de Hollantſche heerſchappye verworpen, wantſe meenden haer nu t'eenemael 't Hollantſche juck t'ontſlaen, en niet langer bedwongen te ſijn, dan dit iſſer ſoo tegens gelcopen, dat de voornoemde van *Henegouwen* (toen Graef van Hollant) haer t'ondergebracht, en de moeder of hooftſtat van Vrieſlant tot den gronde uytgeroeit heeft, waer door ſy oock ſint dier tijt geen oorelog aengevangen hebben, maer in ſtillicheit haer gebogen onder de Hollantſche regieringe, en ſijn tot op deſen hedigen dagh (als een eenigh lichaem) aen malkanderen gebonden en verknocht.

Ruſſellana met verwondering ingenoomen ſijnde vraegde wat voor een ſtad dat *Vroonen* geweeſt was, daer de Vrieſen haer ſoo ſeer op vertrouden. Ia ſeideſe na dat ick beſpeuren kan, met 'er opganck ſchijnt den oorelogh begonnen, en afganck geeindicht te ſijn; 't is waer ſey *Dorathea*, ik heb menichmael van die ſtadt gehoort, maer en weet niet aen welke ſy dat 'er roer leit, of waer door haer val ſoo duer bekoft is: ten waer vriendinnen antwoorde hy, dat ons voornemen my riep, om de aengenomen vertellingen te achtervolgen, ick ſou in 't breed' u verſoek volbren-

brengen, maer nu het de ſaeck en tijt niet wel lijden en kan, ſal 't alleen in't kort aenroeren, VROONEN is de moeder en hooftſtad van klein-Vrieſlant geweeſt, en het wapenhuys van dat ſtrijdt-gierich volk, en was gelegen aen een Canael, die uyt de *Zaan* gekomen ſijnde voorby *Crabbe-dam* in de Noortzee liep, en het uyterſte van Kennemer-lant affloot, waer van noch de littekenen by de *Vrooner-landen* geſien werden, en was te vooren een aflopende ſtroom, alwaer de mont of haven van *Vroon* geweeſt is, voor de ſchepen die uyter zee tot de vermaerde ſtadt aenquamen, waer door de ſelve grootelijcks in macht en Rijckdom toegenomen heeft, en door haer macht gelijck ik geſeit heb, op welke ſy haer vertrouden, de wapenen op een nieuw tegens de Graef van Hollant aennamen, brekende het verbont te voren gemaekt, en riepen datſe vrye lieden als van naturen en oock door keiſerlijcke gifte, geen ſlavernie en konden gedulden, om welkers ongehoorſaemheit en ontrou te ſtraffen, *Ian* van *Henegouwen* Graef van Hollant, en neef van de vermoorde Grave *Florens* de vijfde, niet een groote heirkracht tot *Alcmaer* gekoomen is, en heeft die van *Vroonen* belegert, maer alſoo de ſtat heel ſterck, en met kloeke mannen ver-

Digitized by Google

sien was, kond' hy voor de selve weinich uytrechten, doch is voorgevallen, dat een van de *Vroner* Burger-meesters *Phobus* of *Fob* genaemt, hem beloofde (om een leers vol gelts) de stadt over te leveren, gelijck hy oock op den dertienden Martij des jaers dertien-hondert drie gedaen heeft des nachts alsser niemant op verdagt en was, hier over is de stadt ingenomen, en de *Engelsche*, die met Ionker *Ian* (Floris soon) gekoomen waren ten vier en swaert overgegeven, waer door de selve tot den gronde, en geheel uytgeroeit is, want de Graef verbood wel scherpelijck, en dat op lijfstraf voorders die ten eeuwigen dagen niet op te timmeren, en voorwaer, 't gingh 'er soo scharp af dat *Vronen* na die tijt noyt weder heeft mogen opkomen. Hoe isset vraegde *Russellania* met den verrader daer na gegaen? gelijk 'et altijt met sodanige menschen gaet, antwoorde hy, want alsmen segt *het quaet sijn meester loont*, want een wijl daer na als *Fob*, met Graef *Ian* de val van soo een uytstekende stadt gingh besichtigen, en aensagh haer ellendicheit begon hy bitterlijck te wenen, hier meede heeft 'et treurspel van sijn ongeval een aenvangh genoomen, want hy op het huis te *Nieuburgh* gebrocht en vast geset wierde, en na een korten tijt onder den tooren

tooren levendich begraven, daer wert by geſecht dat hy de leerſe met gelt heeft ontfangen doch tot ſijn ontbijten, (alſoo hem anders geen eten gegeven en is) den tooren tot gedachtenis deſes verraders heeft daer na den naem van *Phebus tooren* behouden, tot haer val toe.

Van d'ondergank des ſtadts is overgebleven dit halve vaersken, in welke het jaertal mede begrepen is.

ECCE CADIT MATER FRISIA.

Dat is: *Siet de moeder van Vrieſlant valt neer.*

Om dan eenſte eindigen inde vertellingen van *Alckmaer* de uyterſte palen van Kennemerlant ſalick my keeren tot de

BEYERWYCK, *een Merckt vlecke, en derde ſtadt van Kennemerlant.*

Deſe ſtadt werd eertijts *S. Aegaten kerck* genaemt gelijck Heda ſchrijft, 't is ſeecker lijck darver noch teecken van gevonden wert aenden dijk tuſſchen de *Beverwijck* en *Nieuwendam* gelegen, want deſe S. Aechtenweg, of dijck den naem behout, maer *Beverwijck* wert *Aegaten kirck* genaemt, inde den brief van *Willem* Biſſchop van *Vtrecht* in het jaer duiſent en twee en 't ſeſtigh daer men leeſt: *Maer ſy waren met gewelt ingenomen van Dirck, en ſijn ſoon Dirck, en ſijn Broeder Floris, te weten, Flardinge, Kirck-werve, Velſeenweburgh, Heylegeloe, Petthen, van welcke hy in 't voor-*

voorgaende geſproocken heeft, en noemtſe moeders der kercken, alſoo datmen hier uyt haer outheit en hoogheit kan afmeten, en door de gedurige beroerten der oorelogen alle Biſſchoplijcke recht verſuimt ſijnde, waren wederom gebracht inde macht des Biſſchops door autoriteyt der Synode, met d'ondergeſchreven Capellen Harago, Schia, Rinesburgh, Warmonde, Liethemuthen, Rinſater-wald: Aſclekerwald, Agaten-Kirck, Hemeſen-kirck nu Heemskerck, Aſſchemannedilſt nu Aſſendelſt, Spenere-wald, nu Spærewoude, Sloten, Ecmunde, Alckmare, Scirmere, Malisven, Eoriverius, Woggingen, Aldenthorp, Vrouto: &c. 't verwondert my grootelijks hoe dat de tijden oock de form der namen verandert hebben, nochtans de naem van *Beverwijck* ſeggen ſommige te ſijn genomen uyt de menichte der bedevaerden, die daer om te bidden gedaen wierden. De Kronijck van Egmont verhaelt dat toen *Dirck* de eerſte Graef van Hollant oorlogh tegens 't huys van *Egmont* voerde, datſe malkander in een Dorp *Bever* genaemt tegens getrocken ſijn, daerſe ſtrengelijck gevochten hebben, ja ſoo dat het gerucht tot over de vier mijlen gehoort is, dat oock door de kloeckheit des heeren voor-noemt de Graef op te vlucht gebracht is, die te rugh treckende tot door *Bever* ſoude geroepen hebben *Wijck*, *wijck*, daerom ſou het dorp (dat nu ſtadts previlegien

vilegien heeft) van die tijt aen *Beverwijck* genaemt sijn, soo dit waer is soo most het eerste geen plaets grijpen, *Wijck* beteeckent anders een toevlucht en vryheit voor de gene die van het prijckel soeken bevrijt te sijn.

Graef *Ian* de 1 *Floris* soon heeft aen de borgers vande *Wijck* verscheide rechten en vryheden gegeven, en dat door het versoek van *Wolphert* van *Borssele*, Heer van *Sanden-bergh*, die toen ter tijt tot *Beverwijck* schijnt geheerschapt te hebben, want hem de derden-deel vande boeten die daer voor vielen toegeeigent wiert, en daer nà is de heerlijckheit van *Beverwijck*, aen *Ian* van *Beaumont* Graef van *Bloys*, Graef *Ians* van *Henegouwen* soon gekoomen, uyt welke de erfgenamen van *Bloys* gesprooten sijn, die in eigendom besaten *Westzaanen en Krommenye* met haer aenkleven, dese Heeren van *Blois* hebben er sitstoel tot *Beverwijck* gehadt, als de hooft-stadt vande dorpen

Wijck op zee,
Wijck aen de duinen,
Sparne-wonde,
Catswoude,
Westzaanen en Krommenye,
En Zaardam tot aende groote sluys.

Dat daer na in een Baljouwschap (als na-

Digitized by Google

melijck van BLOYS) verandert is. Verscheide Previlegie-brieven heb ick gelesen die in de *Beverwijck* gegeven sijn aenden dorpe van *Westzaanen en Crommenie*, gelijck ick dat breeder in mijn Outzaanden beschreven heb, daer het te lesen is.

't Is oock seecker, dat *Jan van Beaumont*, of sijn nakomers de *Wijcker* borgers met tet wapen van *Henegouwen* (eenichsins verandert) hebben vereert: behouden hebbende de drie lelien onder aengevoegt, dese stadt werd in 't jaer van dertienhondert en drie verbrant, en daer na als hartogh *Aelbrecht van Saxsen*. met sijn heirkracht tegens de Kennemers trock, is de *Wijck* in een verterende vlamme geset, doch gesegent met twe vermaerde leermarckten en een bequame haven aen 't gat vande *Wijcker-meer*. Ja wie en sal niet met lust aenschouwen de groene hoven, wijtstreckende Bosschagien, en groene beemden, vol Adelijcke huisen en kasteelen, daer ontrent, de sommige met haer toorenen ten hemelwaerts klimmende, sommige met schoone hoeven gebout, en sommige vertoonende haer ruine, door 't openen der willigen, en 't ruymen der linden, van dese sijn de voornaemste dese navolgende.

ADRICHUM, anders *Arcum*, is een ge-

Digitized by Google

getorent kasteel, was eertijts een fray gebou, maer door de invallen van de kleine Vriesen tot der aerde toe geslecht, op welckers gront *Anthonis vander Burgh* (van sijns moeders wegen erfgenaem van 't huys te Adrichum) sijn hoeve met een fray gebouden muer omringelt heeft, na 't getuygenis van *Iunius*, is een heerlijck slot deun aende wijckermeer gelegen; de laeste erfgenamen sijn geweest *Pieter* en *Frederick Ruysch*, die na 'er ooms doot geerft hebben *Adrichum*, en *Meresteyn*. Daer na hebt gy OOSTER-WYCK, 't welck nu *Foreest* genaemt wort, leyt droeffelijck in 'er vervallen muren, aenden wegh na *Alckmaer*. Ick heb dat met bedroefde oogen nevens andere wel aenschout, om dat het een teecken geeft van de ongestadicheit des werels en des hogen-staets; 't is buyten alle twijffel door de Hollantsche twedracht omgeworpen, en vernielt. MERESTEYN niet verre van *Oosterwijck* gelegen, is gebout by *Ian van Egmont*, broeder van *Wouter* Heere van *Egmont*, die gestorven is in het jaer dertienhondert negentien, dit voornoemde huys en heeft 't selve ongeluck niet gehadt met *Foreest*, maer is door het zee-water verdestrueert *Aelbrecht* van *Meresteyn* Ottensoon, verkocht *Meresteyn* aen de Reguliers monnicken van

Digitized by Google

SION inde *Beverwijck*, en nu is dit heerlijck slot in een hoeve verandert, doch met heerelijke Plantagie versien, maer ick gae my voorder keeren tot de dorpen van Kennemer-lant.

AKER-SLOOT, *'t hooft der Kennemer dorpen*, gelijk *Mathijs* vander *Houve* heer tot *Campen* beschrijft, is een out dorp, daer oock een out edel geslacht gewoont heeft, dat nu uytgestorven is, van de selve wort vermelt, *Hugo* van *Aecker-sloot* 1163, een ander 1238, en een juffrou van *Aecker-sloot* 1362, voorts seide hy wat vande oorsaeke des naems *Akersloot*, en van haer gelegentheit te seggen is, dat sal ick inde vertellinge vande Saan breder verhaelen, alsoo 't daer te passe komt.

LIMMEN, *twede Hooft-dorp*

outstijts *Limben*, of oock *Linnen* genaemt, gelijck sommige seggen willen, is niet vande minste in ouderdom, want daer verhaelt wert dat *Ratbouth* de godtvruchtige Heer van *Egmont*, het dorp van *Limmen* (na dattet door outheit vervallen was) wederom heeft vernieut, dit soude geschiet sijn ontrent den jare 740; het is gelegen tusschen de *Beverwijk* en *Alckmaer*, ontrent in 't midden, de kerck van *Limmen* of *Limbon*, is vereert aende *Vitrechtsche sinte Maerten-kerck*, welk soo de schrijvers willen van

de

de reuſen gebout ſoude ſijn, en daer na by verloop van tijden het Chriſten-dom toegeheilicht: hebben de reuſen ſey vande *Sed*, daer mee al doende geweeſt, ick meende dat de meeſte wercken die ſchier boven ons verſtant gaen (en ſulke kleine niet) de reuſen toegeeygent wierden, als de S. *Ians* kerck tot *Harelem*, den *Burgt* tot *Leyden*, de *Vyver* inden *Haegh*, daer noch de kruywagens ſpil ſoo men ſeyt van geſien wert, hoe wel het buyten twijfel uyt een out *Bataviſche* werpruſting gekoomen is, en diergelijcke; nochtans ſeyde hy (namelijk *Ambiorix*) het eerſte beginſel van *Haerlem*, ſeytmen ook van reuſen gekoomen te ſijn, 't ſchijnt wel dat de luyden ingenoomen waren, om te geloven dat alle voorname gebouwen, reuſenwerck was, daer wy nu wel ander blijck van ſien, inden *Haegh*, tot *Honditſlaersdijck*, tot *Amſterdam*, en andere plaetſen van Hollant, laat ons voortgaen.

VYT-GEEST, *'t derde Hooft-dorp.*

Wert alſo genaemt na mijn gevoelen, om dattet aan 't eynde vande *Geeſt* of Duynlaegt gelegen is, leyt tuſſchen *Aker-ſloot* en de *Beverwijck*, is van outs al een voornaem dorp geweeſt en inde metinge anno vijftienhondert achtien op 296 morgentale bevonden: die van *Vyt-*

Digitized by Google

Geeſt ſijn gekomen onder de heeren van Bloys, en voorts ſelf aan de Grave van Henegauwen, en hebben nevens de andere dorpen haers heren wapen beginnen te gebruycken, ſijnde twe ſwarte en twe witte leeuwen, hadden oock by vrouw Iacoba tijden Gerrit van Heemskerck tot een Ambachts-heer, en ſijn by Grave Willems regeringe onder de Graeflijkheit (tot een eeuwige erve) gekoomen, na Vyt-Geeſt komt my voor, en moet volgen

VELSEN, 't vierde Hooft-dorp.

Over eenige hondert jaren is dit Dorp Felloſon of oock Veleſam genaemt, want men ſeyt dat 'et té voren BEVERVOORT placht te heeten: als oorſpronkelijk gekoomen, uyt Bever nu Beverwijck, want de jaertijtboeken van Egmont geven uyt, dat de veranderingh des naems ſou gekoomen ſijn uyt het ſeggen van Dirck den eerſten Graef van Hollant, toegenaemt van Aquitanien, in 't maeken des verbonts tuſſchen hem en Wollebrant van Egmont, ten overſtaen van Carolus Calvus konink van Vranckrijck, want als Graef Diderik de uytſpraek des verbonts niet wel en behaegde, ſou hy geſeit hebben, dat is een Felleſoen, en daerom hiet het dorp Felloſon, of Velſſen, maer wat ſal ik hier toe ſeggen, de menſchen ſijn doch genegen, om altijt

altijt eenige wonderlijcke afkomste der namen van Steden of dorpen te geloven, en mogelijck isser dese ook uytgesocht, 't is seeker dat dit Dorp seer out is.

De heerlijckheyt van Velssen heeft verre en wijt tot inde duynen gestrekt, en 'er ouden Edeldom vermaegschapt geweest met die van *Zaanden*, want dit eertijts doorluchtigh huys wert toegeeygent den opbou van dien cierelijcken en welgemaeckten tooren van *Westzanen*, die ghy daer van verre siet, een weynich beneden de spitsen top van *Assendelft*; maer, seyde hy, met een ontsettinge, ick schrik van 'er jammerlijcken ondergang te verhaelen. Ey secht ons eens seyde *Russellania* hoe is dat by gekomen? de oorsaek wert menigerley vertelt, maar inde uytwerckinge van de daet komen de schrijvers over een, antwoorde hy. Want *Gerrit van Velssen*, *Haerman van Woerden*, *Gysel-brecht van Aemstel*, *Willem van Zaanden* en anderen ouden Edeldom van Hollandt, om sekere ingewortelden haet, namen voor Graef *Floris* gevangen te nemen, en aenden Konink in Engelant te senden, die in plaats lonker *Ian*, *Floris* soon, soude doen overkomen en des vaders stoel bekleden, want se waren hem sat, en schenen te hoopen dat onder deses jongelings regieringe, de

Digitized by Google

ſaek wat beter en voornamelijk na'er ſin ſoude uytloopen.

Doch dit voorneem is *Gerrit* met de ſijnen ſo wel niet geluckt alſſe meenden, want ſo haeſt als het volck van Kennemerlant, Waterlant en Goylant dit vernamen, ſijnſe op de Been gekomen en hebbender veel van gevangen gekregen, nevens 't lichaem vanden doden Graef (dat door *Velſen* met een of tweëntwintig wonden doorregē was) hier uit rees de gramſchap ſoo hoog dat ſy alle de gevangenen en voornamelijck *Velſen* en *Zanen*, met de tanden dreygden van een te ſcheuren; de gerechte verbittert ſijnde hebben 'er met veel pijnen omgebracht, haar goederen verbeurt verklaert, en haar nakoomelingen van Adeldom, en wapen ontbloot. Die van *Cleef* Velt-overſten, en neef van *Floris*, heeft het Stamhuys of kaſteel van *Velſen*, dat in het Dorp ſtont afgebrooken, of ſchoon het noch de overblijffelen vertoont, ver afgeſcheiden van 'er oude aenſienelijckheit, die door *Caſper Heer* van *Nyenoort* in Groeninger-lant eenichſins verbetert is.

Ey ſeg ik wat rampſpoet, wat ſchaden voor den ouden edeldom, wat krack voor Hollant, daet ſoo veel voorname edele huyſen vergaen ſijn, als die van

Velſ-

Digitized by Google

Velſſen, *Saanden*, *Aemſtel*, *Woerden*, *Teylingen*, *Benskoop*, *Crayen-horſt*, *Boternuſſe*, en andere Ridderen, en knapen van Hollant. Velſſen heeft daer na het hooft van onder deſe golven niet konnen opbeuren, hout alleen noch over dat 'et voor 't vierde hooft-Dorp van Kennemer-lant gerekent wert: ick ſegh niet wattet oud, en edel *Zaanden* wel eer geweeſt is, want mijns gevoelens is dat 'et van outstijts geen van de voorgemelde te wijcken en heeft gehadt, doch ghy ſult mogen ſeggen, alſoo de gedenckſchriften daer van niet of weynich en getuygen, is 'et ſo dra te verwerpen als aen te nemen, en 'k geef u geen ongelijck: even-wel de omſtandicheden van de ſchrijvers brengen ſoo veel te weeg, dat 'et met reden niet en is te ontkennen.

In Kennemer-lant is gelegen dat out en edel Kaſteel van *Brederode*, welkers geſlacht haer af komſt reekenen uyt de graven van Hollant; dit ſlot leyt nu by onſe tijden noch vervallen, op de helft van den wegh tuſſchen Haerlem en de Beverwijck; behalven de klaechelijcke verderfenis daer het in vervallen leyt; laet oock allenxkens de Ackers van'et ſant der duinen (welker by gelegen ſijn) overvallen: de oorſaek waerom het niet wederom her-

Digitized by Google

herbout en wort, ſchrijftmen te ſijn, datſe als door een beſchickinge verhindert, wel-

't Vervallen HUIS TE BREDERODE.

wiſten uyt kracht des Teſtaments, geen eeuwige erfgenamen daer van te mogen ſijn, wanneer haer mannelijk geſlacht ontbrack, en hebben daerom nagelaten 't voor-

Digitized by Google

't voornoemde slot wederom op te timmeren, de eerste heer van *Brederode* was *Sifrides*, uyt *Arnout* de derde Graef van Hollant gesprooten, sijnde Stad-houder of Prins van Kennemer-lant, van hem is gekoomen *Dirck*, daer die vander *Leck*, en *Adrichum* haer afkomste van nemen, en hy voerde de naem van *Brederode* tot op sijn sterfdach toe. Is dit het geslacht niet antwoorde van de *Sed*, die het lant met BREDE ROEDEN toegemeten wierden. De schrijvers antwoorde by schrijven dat gendrachtelijk, en dese sijn tegen-woordig oock noch in grootachtinge onder den edeldom van Hollant. Het HUYS TE CLEEF getimmert by *Willem Kuser* Hofmeester van vrou *Margriet* van *Cleef*, wedu' van Hartog *Aelbrecht* van *Beyren*, komt in erfenis de Heeren van *Brederoede* toe, maer is nu ten meestendeel vergaen, laet alleenlijck noch een deel gebrooken muren sonder vercieringe sien, dicht onder Haerlem gelegen.

HEEMSKERK. *Hemesenkerck.*

Wijders seyde hy op dat ick tot de andere Dorpen koomen mach. *Heemskerck* is oock een van de outste, selfs vermelt in de Synodale vergadering voor de eere, en 't vermogen des Kercks van *Vytrecht*, daer het *Hemesen-kerck* genaemt wort; de oorsaek

ſaek des naems heb ick niet gevonden (of het moſt na een waterloop *Heems* genaemt als van der *Houve* ſchrijft, den naem ontfangen hebben) maer wel dattet een ſeer vermaert Dorp altijt geweeſt is, want ook ten tijden van konink *Willem*, is van hem voor den over-val van de kleyne Vrieſen doen timmeren het byna onverwinnelijk kaſteel van *Heemskerck*, dat 'er na *Sevenbergen* en nu *Marquet* is genaemt geworden; op welk hy geſtelt heeft Heer *Gerrit* van *Heemſkerck* Ridder, tot ſlot-voogt, op voorwaerden dat hy de Vrieſen altijt in roer ſoude houden, en nimmer-meer in vrede laten ruſten, daer toe gebruyckende ſeker getal van kloeke mannen, en Soudenieren: De Konink ſoud hem daer voor geven drie ponden 's jaers, en maecken hem 'er toe Baliouw van Kennemerlant, om dies wil of 't ſaek waer dat hem laſt van de Vrieſen aenquam, dat hy dan 't hele Baliouſchap hádde mogen uytbieden, om dien laſt en noot te wederſtaen; de edelen van *Heemskerk* ſijn ſeer vermaert, onder de eerſte ſijn geweeſt.

Arent van Heemskerck *Ridder*,
Gerrit van Heemskerck *Ridder*.

Deſe ſijn vermelt onder *Willem* Roomſch koning; de navolgende onder *Floris* ſijn ſoon, 1295,

Arent

Digitized by Google

Arent van Heemskerck, *Ridder.*
Gerrit van Heemskerck, Ridder.
Hendrick van Heemskerck, *Ridder.*

Voorts is dit Dorp veredelt met veel Adelijcke huyſen rontſom haer gelegen, als voornamelijk out-Haerlem, Aſſenburg, Poelen-burg, en Rietwijk, daer van in 't vervolg. In dit vermaerde Dorp is geboren den uytnemende *Marten van Heemskerck*, een wonderlijk man in 't ſchilderen, van ſijn werken ſijn veel onder de Konſtliefhebbers handen, ick heb 'er ſchone en roemruchtige ſtucken van-geſien, tot *Haerlem* op des Princen-hof, onder alle een Altaer-tafel daer *S. Lucas* MARIA uytſchildert, en *Marten* als een poët hem ſchijnt te willen laten onderrechten, aen de kinderdoding van meeſter *Cornelis*, in de deuren heeft hy beyder ſijdts ſijn konſt getoont, hy heeft *Italien* en oock *Roomen* beſien, om de luſt die hy tot de kunſt hadde, hy is wel in 't belegh van *Haerlem* in de ſtadt geſtorven, maer de aerde van Heemskerck heeft ſijn doodt-ligh-haem ontfangen, en bedekt, hy had by ſijn leven, op het graf ſijns vaders doen maeken een blau-ſteene PIRAMIDE, of *Graſſpits*, hier op quam een kindeken dat vier in dootsbeenderen ſteeckt, met ſijn rechter voet ruſtende op een doodts-hooft, waer onder ſtaet. COGI-

Digitized by Google

COGITA MORI.

En lager komt ſijn wapen, tot ophouden van deſe *Piramide* is van *Maerten* lant beſtelt, want ſoo die verviel ſouden de vrienden de hant daar aan mogen ſlaen. Hy was een rijck man die geen kinderen na en liet, en beſtelde verſcheide aelmoeſſen voor ſijn doot, onder andere gaf hy eenich lant, waer van jaerlijcks houlijcks gaven ſouden gegeven werden aen eenige jongelieden, die eens des jaers op ſijn graf ſouden trouwen, 't welck blijft tot op deſen hedigen dagh.

CASTRICHUM, *Caſtors-hum.*

Is ook een out en edel Dorp, gelegen by *Heemskerck*, beroemt door haar heer *Bruyn* van *Caſtrichum*, die onder *Florens* de vette by *Schorél* van de Vrieſen doodgeſlagen is, met meer andere jongelingen Ridderen van Hollant, en niet min oock om dat *Sifridus* ſoon van *Arnulphus* derde Graef van Hollant, aldaer een vrou tot ſijn egemael genoomen heeft, om 'er uytnemende ſchoonheyts wille, maer wiens dochter het geweeſt is wort niet verhaelt, ſommige ſeggē ſy ſoude *Tietburg* van *Caſtrichum* geheeten, en hem tot 'er liefde door tovery verwekt hebben, hoe het ſy, noyt en heeft *Sifrijt* aen 't Graefſchap van Hollant mogen komen, maer moeſt hem genoe-

genoegen laeten mettet Stad-houderſchap van Kennemerlant, en andere goederen, die hem toegeleyt waren.

Dat ick, ſeyde hy, wijders de oorſaeck des naems van *Caſtrichum* na de maniere van de gemene man wilde uytleggen, ick ſoud durven ſeggen, dattet van den Griekſchen *Caſtor* is afkomſtig, dat is van *Caſtorshum*, als ſijnde een huys daer wel eer den Griekſchen *Caſtor* is geëert, en als een god gedient geworden, gelijck dit lant in haer ongelovige eeuw veel ſodanige Afgoden heeft geëert en gedient, en daer van veel plaetſen de namen getrocken hebben; als Medenblick van Medea-blick, diens beelt men ſeyt dat vanden tooren tot in Vrieſlant eertijts blonck, waer door een ſeggen gekomen is, als de ſonne daer op begon te ſchijnen, *Siet Medea blickt.* Stavoren van Stavo den Afgodt. 't Lant van Arckel, door Hercles, den onverwinnelijcken helt, en Baccum, gelijck volgen ſal, van Bacchus. Wijders Duytſlant, van Teucer de broeder van Ajax Salaminus, die daer hoogelijck geviert is geworden. 't Verloop der eeuwen heeft voortgebracht, dat dit Dorp by de gemene man Caſtercum wert genaemt.

Toen in Hollandt de verderffelijcke twiſt van Hoeks en Cabelliauws opgeresen

Digitized by Google

ſen was, heeft Hartog Aelbrecht den Beyer-vorſt, en Graef van Hollant, Ian van Bloemeneſt van 't Balliouſchap van Kennemer-lant af, en Reynout van Brederode daer in geſet, 't welck die van de Hoeckſche partye qualijck naemen, en leyden ontrent Caſtrichum deſe voornoemde Reynout lagen, daer hy van mening was te komen rijden; en als den jongen Heer van Brederode dit niet en wiſt, quam hy met ſijn volck aldaer gereden; die Bloemeneſten ſprongen op, en meenden hem doodt te ſlaen, maer hy ſtack ſijn paert met ſpooren, en reet met de ſijnen ſnellelijck tot Caſtrichum op het kerckhof; dan alſo ſy hem haeſtig toeſchooten, ſloegenſe drie mannen in de achter-tocht doot. Als dit die van Caſtrichum vernamen, grepenſe haer wapenen, en quamen den nieuwen Bailjou te hulp, waer door ſy de vervolgers op de vlucht dreven. Deſe nu quamen een deel op 't huys te Heemskerck, en een ander deel tot Delft, daer ſy ontfangen en wel onderhouden wierden.

In dit out Dorp van Caſtrichum is geboren niet alleen den ſeer geleerden Iohannes Petrus van Caſtrichum, maer ook dien ſeer ervaren in oude gedenckſchriften, namelijck Pancraes van Caſtricum, Syndi-

Digitized by Google

Syndicus tot Groeningen, een waerde vrient van Schriverius, en liefhebber der Bataviſche geſchiedeniſſen, in welke hy ſelver geſchreven heeft dingen die by veel liefhebbers met verlangen verwacht werden, en te beklagen is ſoo lang in duiſternis gehouden wert.

ASSEN-DELFT. *Aſſemannedilft.*

Maer ſeide hy het Dorp van Aſſendelft en is geen kleyn çieraet van de Caninefaten of Kennemers geweeſt, hoewel het nu een vrye heerlijckheit en Baljuwſchap op ſich ſelven is, dit is het Dorp dat ghy daer over Weſtzaanen ſien moogt, met haer hoogen ſpitſen tooren, by Guicciardijn out en rijk genaemt, dat wel vier duyſent koeyen placht te hebben, die het hele jaer door (de winter met de ſomer gerekent) alle dagen acht duyſent ſtopen melcks gaven, en als hy Weſtzaanen en Crommenye met Ooſtzaanen daer by rekent, ſeyt datter meer melcks (gewiſſelijk door ervarentheyt bevonden) van daen komt of valt, dan tot Dordrecht (daer de ſtapel van de Rijnſche wijnen is) ſoodanige wijn van boven aengebracht wert. De oorſaek haers naems ſchijnt geſproten te ſijn van het overoude Dorp Aſſum, tuſſchen Vyt-geeſt en *Heemskerck*, gelegen by het kaſteel van Aſſendelfts-

burg:

Digitized by Google

burg : en uyt de Delftmeer die achter Assendelft leyt, by de heer van die plaetse tot lant gemaekt , op welker meyrkant noch vertoont wert een oude vervallen muer, dat men seyt eertijts een heerlijcke woninge geweest soude sijn. De oude schrijvers die gemenelijck qualijck gespelt hebben, noemen dit Dorp *Egmontdelft* , buyten twijffel na de *Delft* als boven geseyt is, en het Dorp van *Egmont* gelijck 'et sommige daar voor houden , andere stellen *Escmundelft* , uyt de Previlegiebrief van *Florens* de eerste de seste Graef van Hollant , die het klooster van *Egmont* met een stuck lants begiftet heeft gelegen (schrijft de selve) in *Escmundelft*, dit verhaelt ons alsoo de oude als oock de nieuwe cronijck van Hollant, maer inde handtveste van *Dirck* de vijfde van dien naem , de sevende graef , gegeven , inde (doen ter tijt Hollantsche hooft-) stad *Vlaerdingen* staet uitdruckelijck *Asmaunedilst* gelijck *Adriaen de Iong* gelesen heeft.

't Is kluchtigh 't geen vanden oorsprongh hares wapens vertelt wort, te weten : hoese aen 'er witten voolgekomen sijn. Een Latynsch schrijver, heeft hem de moeyten aengenoomen dat de werelt bekent te maken, doch alsoo spottelijck als logen-achtigh, 't soude my vervelen

Digitized by Google

velen 't ſelfde te verhalen, ſoo ick wiſt dat ik daermee de ooren van u waerheits lievende herten ſoude beſwaren: hoe mijn vrunt ſey vande *Sed*, 't ſal evenwel niet onaengenaem voor ons ſijn datge dat doet, wy ſijn niet gehouden meer daer van aen te nemen, dan 't et geen ons dunckt met de waerheit over een te koomen: wel aen dan ſeide hy, deſen ſchrijver geeft uyt (dan is al over de hondert jaren verleen) datter twe voorname dorpen in Waterlant ſijn, (van welke een *Aſſendelſt* genoemt) daer meer melks gemolken wort alſſer wijn vaert voorby het tolhuys van Bon, doch dat wert by andere oock ſoo beveſticht; hy ſeit daer na datter geen bomen en ſijn, maer datſe van *Vytrecht* deur de *Aemſtel*, en *Vecht*, appelen en neuten brengen daerſe ſeer begerich na ſijn, en voegt daer op, dat die een man dootgeſlagen heeft die beklimt een paert, en gaet behouden deur, ſoo weinich is het; dan brengt hy voort en ſeit, de Aſſendelvenaren voeren in hun braef ſchilt een paert om deſe oorſaek, een hengſt was aen 'er oever geſwommen, het gantſche gewapent dorp heeft nauwelijck ten leſten en na veel arbeits, het onbekende beeſt gedoot, om deſe daet en overwinning is hun eenen hengſt in de vlagge gegeven; dit ſel-

Digitized by Google

ve vertrou ick neemt geen geloof by u. De heeren van Aſſendelft hebben waerſchijnelijk haer wapen (nevens den naem) van het dorp tot de voorgaende gedaen, te weten tot 'er geſlachts wapen daerſe uytgeſproten, of aen gehuwelijkt ſijn: de eerſte heer van *Aſſendelft* was heer *Gerrit*, *Bartouts* vader, die ſommige houden dat een vande veertigh welboren mannen geweeſt is, die van Grave *Florens* de 5 tot Ridders geſlagen wierden, toen ſijn meeſten adeldom, inden oorelogh (ſoo tegens de kleyne als groote Vrieſen, en andere vyanden) omgekoomen waren, waer uyt oock dien grooten haet tegens hem gevolcht is: dat dit waer is kan ook blijken uyt het wapen van de Heeren van *Aſſendelft*, deſe voeren een kruys met ſeſtien meerlen van ſilver op een root velt, gevierendeelt, met een gaende ſilveren paert, op root. De Heeren van *Veen-huyſen* en 's *Gravenmoer* uyt den tack van *Aſſendelft* geſproten, voerden een gaende paert van ſilver op een velt van keel, ghy hebt ook ſulck een wit of ſilvren paert in een root velt denck ick geſien met een opſchrift DIT IS 'T WAPEN VAN ASSENDELFT, niet verre van de oude kerck, ſoodanig is't vool van de Heren van *Aſſendelft*, als van der *Houve* oock beſchrijft, daer

daer hy seyt, de namen van *Hengistus* en *Horsus* is komende van een paert, of *Equo*, naderhant wierde by de Hartogen van Saxsen een *Hors* henxt of paert tot'er wapen aengenomen, want mettet paert betekent wort, oorelogh vromicheyt, vermogens 't gesang *Virgilii*:

Bello armantur Equi Bella hæc armenta minantur.

Daer hy by voegt dit navolgende, *by ons in Hollant het wel Adelijck geslacht van* ASSENDELFT *voert tot haer wapen, een dravende hengst van silver, op een velt van keel*, Lib. 6, cap. 7, in fine.

Dit Dorp van *Assendelst* heeft sich inden oorloch tusschen den hartoch van *Alva*, en de Staten van Nederlant, altijt aen de Spaensche sijde gehouden, en veel quaets in de naburige Dorpen gedaen, gestadigh versterckt sijnde door de *Amstellanders*, als Don *Frederick* voor *Haerlem* lach, roofden sy waersse slecht wat krijgen konden, de *Saen-landers* waren nergens verseeckert, de Visschers worpen haer netten met vresse uit, en worden menichmael van'er aengehaelt, mijn outvader heeft 'er selve mede beproeft, en meer anderen met hem, en eyndelijk hebben sy met macht van volck in Maert *Westzanen*, *Oostzanen*, en *Crommenye* afgelopen en meest verbrant;

Digitized by Google

brant; ja ontrent viertien dagen daer na, dat groot en ſchone Dorp van *Wormer* overrompelt, en langer dan een week, met plondering den rijken buyt, en van alle kanten goederen, na *Aſſen-delft* geſleept, waer door menig welgeſtelt man arm en beroyt gemaekt is. In dit Dorp is gebooren den Geleerden en Godtſaligen *Iohannes Iunius*, die het ſterffelijcke in's Hartogen-boſch heeft afgeleyt, en hier is geſtorven den uytmuntende plaet-ſnijder *Iohannes Saenredam*, Neef van den voornoemden *Iunius*, deſe Konſtenaer was tot *Saerdam* geboortigh, en met ſijn ouders door den oorelogh t'ſijnen negen jaren van daer verjaegt, doch eyndelijck door de Peſt vader en moederloos geworden ſijnde, is tot *Aſſendelft* metter woon gekoomen, en ſoo in de ſuyverheyt van plaetſnijden toegenoomen, datter weynig (den grooten *Goltii* uytgenomen) boven hem te achten waren. Het geſlachte van *Aſſendelft* ontfangt den oirſprong hares naems uit'et Dorp, of Heerelijckheyt die ſy vervolgens d'een na d'ander beſitten, te weten, van *Aſſendelft*, dat *Iunius* een machtich en rijck Dorp noemt, en neemt dit geſlachte haer oorſprong van de ſtamme der Harelemmers, en ſijn oock de rechte erfgenamen (by verſterf van nader oir) der ſelver ge-

Digitized by Google

geweeſt, van welck ſy oock een gedeelte van'er wapen hebben, dieſe tegenwoordig gebruycken, namelijck, een kruys

Out-Haerlem.

met twaelf meerlen, gelijck geſeyt is, doch het gaende paert van ſilver op een root velt is van elders gekoomen.

De Heer van *Aſſendelft* heeft menich-

Digitized by Google

mael doch te laet berouw gehadt, dat hy het kasteel van *Assen-burg* of *Assendelfts-burg* (gelijck de handtvest Cronijck uytgeeft) by hem gebout niet geset en hadde op de vaste muragie, en puynachtige grontbousselen van 'et *Out-Haerlem*, op dat hy also de eere, en Heerlijckheyt van dat geslachte, door de geheugenisse van 'er outheyt soude bekent maken, en den verslindende tijt uyt 'er kaken ontrecken. 't Verwondert my, seyde van de *Sed* daer op, dat gy ons in 't verhael van *Haerlem* van dit oud en ridderlijck geslacht en vande overoude stamme niet vertelt en hebt: ten was niet by quade wil seide hy, dat ick daer van tot dus lang geswegen heb, maer om dattet my alsdoen in 't gedachte niet en quam, soo weet dan dat dit *Harelems* geslacht, haer roem hadden te sijn uit koninklijcke stamme der *Vriesen* gesprooten, hoewel enige dat in twijffel trecken, doch moeten evenwel belijden en rontuyt bekennen dattet een van d'outste edeldom van Hollant is, de eerste van dit *Harelemmer-huys* sijn in de historien vermelt.

Werenboldus van Haerlem
Willem van Haerlem } Vermelt in 't jaar
Folbertus van Haerlem } 1124.

Everwaccherius van Haerlem
Willem van Haerlem } Vermelt in 't jaar
Everaert van Haerlem } 1161.

Heer

Heer *Boudewijn* van *Haerlem* Ridder, deſe is by *Schagen* in den ſtrijt tegens de Weſtvrieſen verſlagen, 1168.

Heer Sijmon } *Van Haerlem* gebroe-
Heer Ian } ders, vermelt 1203.
En Yſbrant }

Wijders het jongſte mannelijck oir dat inden edelen huyſe van Haerlem in de hiſtorien beſchreven gevonden is, waren

Pieter van Haerlem, }
Heer Ian Ridder, } Vermelt 1375.
En Henrik van Haerlem, }

Daer na is dit voortreffelijck geſlacht aen 't huys van *Aſſendelft* gekomen, daer in verſmolten en vergaen, ſy bewoonden een uytnemend' Kaſteel, dat ſeer prachtigh en ruym van gebou was, alsmen noch uit de overblijfſelen der mueren, en de vervallen ruynen beſpeuren kan, gelegen by *Heemskerk*, ontrent het huys van *Aſſenburgh*.

Van het vernielen deſes Kaſteels verhaalt *Junius* wijtlopig; hy ſeyt wijders, dattet een ſtamhuys is geweeſt, verſien met hoogh en lage Iuriſdictie: hy ſeydt oock beter en eenvoudiger te achten dat de *Haerlemſche ſtamme* (de welcke hy met name onder het regiſter der vermaarde geſlachten vint) uyt een Koninklijcke afkomſt der Vrieſen (gelijck ick voor verhaelt heb) geſprooten ſy, ſoo dat de Stadt

Digitized by Google

als oock 't Casteel van 'er gebout sijnde, den eersten naem gegeven heeft ontrent 't jaar Christi 506. Hy seyt noch wijders datter *Haerlems* Casteel gelegen nevens den loop des riviers die na *Egmont* liep, regelrecht tegen *Haerlem* over stont, en na het waterpas niet verre van *Heemskerck*, de stof daer van, was gebacken steen, de welke elk een *Roomsche* voet en een vierendeel in de lengte d'andere te boven gingen, sijnde voorts byna een halve voet dick, en een span breet, 't welk de vervallen mueren noch betoonen.

Ick heb geseyt dat de voornoemde *Iunius* dit vernielen deses casteels wijt-lopich verhaalt, en om dat 'er eẽ sonderling voorbeelt daar nevens voorgevallen is, waar in de getrouwe liefde van een vrouwe totter man bleek, sal ick u 't selve soo veel als doenelijk is vertellen, luystert eens toe. Het is gebeurt dat de Heer van dit kasteel, door sijn wreetheyt en gewelt, den rechtvaerdigen haet, en gramschap van 't meeste volk op hem geladen heeft, waer door hy ook wel haest met een harde en strenge belegeringh (op sijn slot) is aengetast en begroet geworden, de welcke langdurich sijnde, hadden de belegerden geen hoope te ontkomen, mits het groot gebrek van lijftocht die 'er in ontstont,

waer

waer door den heer ſich bereyde om hem in de ongenade des woedende volks over te geven, maer ſijn vrouwe (een beelt der getrouwer liefde dieſy 'er man droegh) nam voor hem vanden doot te bevryen, en is met den vyant op dusdaniger wijſe over een gekomen, *dat haer geoorloft ſoude ſijn op eenmael uyt den Kaſtele te dragen de juwelen dieſe liefſt hadde*, welck ingewillicht, en met eden beveſticht ſijnde, heeft ſy 'er man in een male geſlooten, en met de dienſtmaegden die haar hielpen uyt den kaſteele gebracht, achterlatende alles watſe hadden, om den man alleen te behouden, en alſoo is daer na dit gebouw omgeworpen, en ondergebracht.

Voorwaer ſeyde *Ruſſellania*, deſe vrouw heeft door ſulck een daet de onſterffelijckheyt hares naems verdient, en waerlijk voegder *Dorathea* by, een krans van eere die eeuwichlijck ſal bloeyen: waerom ook niet te ſijn een ware voorbeelt ſeyde vande *Sed*, om van u en uwes gelijcken nagevolcht te werden: ſoo de gelegentheyt ſulcks voor-wierp antwoorde *Ruſſellania*, dan waſſer ock reden om mede te doen wat ons de liefde ſoude mogen raden, nietemin deſe voorbeelden ſijn dun genoech geſaeyt: ghy hebt recht ſeyde hy, nochtans leeſtmen van dierge-

Digitized by Google

lijcke hiſtorie die in *Duytslandt* voorgevallen ſoude ſijn, en alhoewel ick het recht verhael daer van niet en weet, ſoo is nochtans dit den voornaemſten inhout; namelijck dat den *Roomſchen* Keyſer om ſeecker oorſaeck die hem geweldig ſpeet, een ſtadt niet alleen belegerde, maer oock alles wat mannelijk was ten vier en ſwaert het leven ontſeyde, de ſtadt en 't volk na weynich tijt door noot geperſt moſt in ſijn handen vervallen, doch 't vrou-volk bewogen den Keyſer dat elck ſoo veel uyt de ſtadt ſouden mede nemen, alſſe op een reys konden dragen; wat doenſe? ſy en gaen niet tot 'er kofferen noch kaſſen om ſilver, gout, of andere kleynodien weg te nemen, maer alleen totter mannen, die namen ſy op 'er ſchouderen om uyt de ſtadt in vryheyt, en uyt de gramſchap des krijchsvolk te brengen; welcke getrouwe daet als den Keyſer die ſach, hem ſoo ſeer bewoogh dat hy 'er niet alleen alle te ſamen het leven heeft geſchoncken, maer oock gegunt datſe haer ſtadt in vrede mochten beſitten; doch op dat ick mijn vertellingen niet al te langh en maek, laet ons nu eens wederom tot de dorpen koomen.

BACCVM, *Bachum*.

Backum een Dorp of buurt van Kemmer-

merlant, is gelegen onder aende voet vande duynen, niet verre van *Egmont*, en daerom oock voortijts onder dat graefschap besloten, is daer na by koop onder *Cornelis* vander *Mylen* heer vander Mylen en *Baccum* gekomen: de selve redenen die my bewogen hebben, op den naem van *Castricum* soodanige bedenckinge te nemen, vallen hier wederom met *Baccum* voor, want alsoo der sijn die het Dorp seggen by outs *Bachum* ge-heten te hebben, na den afgodt *Bacchus*, soo sou daer uyt volgen, dat voor lange jaren desen godt daer is geeert geweest, of datse ter eeren van hem den naem gevoert hebben, 't soude oock niet vreemt sijn soo het waer is datmen van het oude *Bakenesse* tot Haerlem seggen, hoewel het van de waerschijnelijkste schrijvers niet aengenoomen en wert: wat is dat *Bakenes* outstijts geweest vraegde vande *Sed*, 't is gheloofselijck seyde hy, van een *Baeken* op de *Nes*, die tot waerschouwinghe voor de Schippers gestelt was, om de selve te schuwen of daer na te seylen, maer sy roepen van een groot Bosschagie dat *Bakenes* genoemt wierd; ter oorsaeke dat dien hoek ter eeren *Bacchi* met menichte van boeken of olmboomen, en wijngaerden beplant was, soo dat de inwoon-

Digitized by Google

ders Bachenesſers, als Bacchum vereerende, ſoude genoemt ſijn geweeſt, en dat ter deſer oorſaecke, een hoek der ſtadt Out-Haerlem genaemt, de naem en eenig overblijfſel van Bakenes heeft behouden, daer noch overich is het wapen der Bacchialiſten, te weten drie kannen, met drie pannen, tot beveſtingh van haar meningh nemenſe tot 'er voordeel, de wortelen der wijngaerden byna een dye dick over eenige jaren, in het graven vande fondamenten tot nieuwe huyſen gevonden, ſoo wy dan deſe lieden navolgen 't is geen wonder inden naem van Baccum, Bacchus te ſoeken. Ey ſecht ons ſeyde Ruſſellania wat voor een dat deſen Bacchus (daer ghy van ſecht) geweeſt is, op dat wy ſien mogen door wat reden Baccum ſoo genaemt mach ſijn: Bacchus ſeyde hy was een konink ſoo verſcheyden ſchrijvers getuygen in 't geluckigh Arabien, hof houdende in de ſtadt Nyſa, ſeer ſtrijtbaer en overwinnich, hy trock om Indien in te nemen, en maekte Herculus ſijn opper ſtadthouder over Egipten, dat hem toequam, en daer by Promotheus tot onder ſtadthouder, Buſiris ſtelde hy over Phœnicien, en Antacus over Lybien, hy voerde een hayr-kracht van mannen en vrouwen, daer mede hy overwon ganſch Indien, en de alderbinnenſte landen van

Aſien.

Asien, dus de Oosterſche landen overwonnen hebbende, liet twe Colommen of gedenkteeckenen oprichten, op 't *Indiſche* geberchte by de vliet *Ganges*, daar *Alexander de groot* oock toegekomen is: hy overwon daer by noch geheel *Hiberia* of *Spaengien*, wederkerende vol zege reed in ſijn hofſtadt getrocken op een wagen met Elephanten, als hy t'huys quam van *Indien*, heeft rechtvaerdelijck de qualijck heerſchende lantvoogden geſtraft, en goede loffelijke wetten ingeſtelt, ſoo dat hy oock den naem van wetgever ontfangen heeft, doch de oorſaek dat hy vande navolgende tijt als Godt geeert en aengeroepen wiert, was voornamelijk om dat hy de menſſchen, in 't gemeen, groote weldaden gedaen hadde, door de vindinge des wijns, by de heydenen hoogh gheacht, want ſoo *Euripides* gevoelt, de ſchoonſte en nutſaemſte vindinge, die oyt ter werelt was, ſeggende dat Bacchus hadde gevonden middel om den menſch te doen vergeten alle ſijn voorleden ongevallen, of tegenſpoeden, want aldus ſingt hy.

Hy heeft geplant dit hout gepreſen,
VVaer door verdriet en ſvvaerheyt daelt,
En vvaer den vvijn vol vreugde faelt
Kout Venus luſten moeten vveſen,
En voor het menſch geſlachte blijft
Niet, dat hem ſijnen luſt verſtijft.

Digitized by Google

Om deſer oorſaeks wil ſijn hem veel kercken en kapellen, mitsgaders jaerfeeſten toegeheylicht en ingewijt, en ſoud oock ſoo ongerijmt niet ſijn, dat eer 't Chriſtendom de over-hant nam, niet alleen daer een tempel maer ook 't gehele dorp ſijn naem toegeeygent is geworden.

EGMOND. *Hecmunde.*

't Graefſchap van Egmont, is wijt beroemt outstijts onder de *Caninefaten* gerekent, eer het ſich tot een beſondere heerlijckheyt uytbreyde, inde giftbrieven wort'et *Hecmunda* genaemt, dat na ſommiger ſcherpſinnicheyt *Deſe ſijn Reyn* te ſeggen is, en daerom ook wel eer *Rynechom*, niet om dattet aenden *Rijn* gelegen ſoude hebben, maer overmits 't dien naem gekregen heeft, toen den eertsdiaken den heyligen *Adelbertus* het ganſche Kennemerlant tottet Chriſten geloof bekeerde ſijn woninge daer nam, en de plaetſe van 'er afgoden-dienſt reynigde, ſeggende.

Gratia Deo jam hæc loca munda ſunt.

Dat is: *Gelooft ſy Godt nu ſijn deſe plaetſen reyn en ſuyver*, hierom ſoude de plaetſe noch de naem van *Hæcmunda* of Egmont dragen: ander Schrijvers die trecken de ſelve uyt 'et voorbylopende rivierken Eg, aen wel-

Digitized by Google

welkers *mont* het gelegen was, of 'er nu ſchoon geen beeken geſien en werden, dit voortreffelijck dorp placht eertijts den naem van *Hallen* te hebben, en is daer na verandert in *Hecmunda*, van 't reynigen, of Egmont van 't rivierken, gelijck geſeyt is, de uytmuntenheyt van dit dorp is groot geweeſt.

Egmont was in haar bloejende jaren herelijker en ſchoonder dan eenige ſtadt van *Batavia*, want in de ſelve waren niet alleen verſcheide heerelijcke huyſen en woningen getimmert, daer in vermaerde ridderen, edelen en ſchilt-knapen woonden, als die van *Reneſſe*, *Crevel*, *Sonnevelt*, *Raephorſten*, *Rietwijcks*, *Baniaerts* en andere heeren, maer voornamelijck was daer 't kaſteel of woningh vande heren van *Egmont*, en de uytſtekende abdye, met haer doorluchtige Abten, vande ſelve is een *Wormeriaen* geweeſt, dieſe *Meynertman* Abt van Egmont noemden, ſeer geleert en goet van leven; doch daer na in't jaar 1315, als heer *Wouter* van *Egmont* tot *Haerlem* gevlucht was, ſoo ſijn de *Vrieſen* gekoomen en hebben *Egmont* met het ſlot en hof tot den gronde afgebrant, dat een onbeterlijcke ſchade voor de heerlijckheyt van Egmont was; want na deſe overlopingh en verwoeſtingh ſijn meeſt al de bovengenoemde edeldom, en

Rid-

Ridderen na *Haerlem* en *Leyden* getrocken, en haer woningen daer of daer ontrent nedergeſlagen hebbende, lieten het verwoeſte Egmont onder het puyn verſmachten.

Wel is waer dat de huyslieden, en andere daer aengeraekt ſijnde, allenskens het dorp wederom begonden op te timmeren, maer ſodanig dat het voornaemſte en heerlijckſte deel ongebout ter neder leggen bleef, in ſulcken geſtalte en wanſchickelijckheyt, dat de genen die het te voren geſien hadden nu met biggelende tranen 't moſten aenſchouwen, gelijk wy leſen dat het toegingh met de HEBREEN, die dat ſchone SALEM in heerlijckheyt geſien hebbende, met oogen vol water de vervallen muren, gebroken toorenen en afgeworpen tempelen aenſagen.

Heer *Gerbrant* van *Raephorſt* alſdoen hem onthoudende inde Abdye van Egmont, dat overgebleven en noch verſchoont was, heeft over Egmont een treurklacht geſongen, beſchreyende haer ongeval door dusdanige veerſſen, in gedaente van tweſpraek tuſſchen hem en Egmont voorgeſtelt.

RAEP-HORST.

Wat let u o Egmont, of vvat is u geſchiet

Dat

Digitized by Google

Dat gy nu aldus sit vol tranen en verdriet.
Die voor een kleyne tijt noch vvaert vol lust en vreugden,
Hoe ist soo haest vergaen, hoe is u eer en deugden
Verandert in gesucht, u glans tot stof en as,
V rode vvangen met slagregens vvater-plas
Bedekt, en gy verschopt van vrienden en van magen?

EGMONDT.

De Heer heeft my seer svvaer in sijn gramschap geslagen,
En my uyt koninklijcke eer en macht gestelt.
Mijn kroon die is vergaen (gelijck een bloem op 't velt)
Haer tacken afgescheurt, en al mijn onderset en
Nevens den Adeldom die hebben my verlaten,
Dus treur ik met het hooft gesegen inden schoot,
Mijn volck met sijd gekleet, en met schaerlaeken root,
Nu met treurkleren gaen, en mijnen val beklagen,
Vermengelt met den damp van haer bedroefde dagen
Vol druk en lijden groot, sy laten my in rouvv,
Ick moet allenelijck nu blijven als een vrouvv
Die van haer lieve man tot oneer is verschoven.

RAEP-HORST.

Met recht klimt u 't gesucht (met bitter klacht) na boven.
Over u droeve val o Egmont vol verdriet,
O Egmont daermen met vervvondringh niet en siet
De jonge heeren, met jonck-vrouvven haer vermaken,

Ge-

Digitized by Google

Gelijck voor vveynig tijt, o Egmont daermen haeken
Nu niet om ſpelen gaen des avondts achterſtraet,
In 't plaets van alle vreucht, o Egmont u verlaet,
De rykdom vvelich en u adeldom grootmoedig,
Hier leyt dat luſtprieel dat outstijts vvas voorſpoedich
Vervvoeſt, in 't puyn geſtort, gedruckt aen alle kant,
De mueren ſijn ter neer, de daeken heel verbrant,
Egmont in Sodoms ſchijn, in d'afgront ſchijnt verſonken,
De ſchoone huyſen ſijn tot holen en ſpelonken,
Daer in het donker ſtuypt 't geſpookſel van de nacht,
Op u plaveytſel-vvegh, van keyſelſteen onſacht,
De beeſten vveyden, en de dyſtelen ſtaen bloejen,
De doornen ſtekelig, en onkruyt vvelig groejen,
Men hoort geen vreugdenſang van Bruydegom en Bruyt,
't Is klagen ach, en vvee, en alle droef geluyt.
Daerom ô Egmont valt u Schepper in de armen
En bid dat hy hem dogh over u ſtaet erbarme,
Ja helpt uyt deſen noot, hy u ooc helpen ſal,
En vryen vvijders voor een grooter ongeval.

Dus droevig was 't toen ter tijt met *Egmont* (dat ſchoon en heerelijk Dorp) geſtelt, doch daer na heeft *Ian* de eerſte van dien name, de achtienſte Heer van *Egmont*, die

die vroom was, en onverſaegder dan ſijn vader, *Egmont* weder herbout, maer niet ſoo ſchoon en voortreffelijck als 'et te voren geweeſt was. Nochtans niet tegen-

'T KASTEEL VAN EGMONT.

ſtaende al deſe rampen, ſo is de heerlijkheyt van *Egmont* onder *Ian* de derde van dien

Digitized by Google

dien name, in een Graefſchap verandert, daer van *Lamorael* van *Egmont* (die tot *Bruſſel* onthooft is) de vierde en laeſte grave was.

Het heerlijk huys van *Egmont* ſtaende op den *Hoef*, is by *Ratbout* de twede van dien name de vierde Heer van *Egmont* gebout.

Hy deed afbreeken dat oude huys tot *Reynegom* of *Rinnegom*, en heeft een ander veel herelijker doen maken op den Hoef, daer hy het hof van Egmont ſtelde, waer alle ſijn onderſaten te recht ſouden koomen, als 't nodigh was, ſy dwalen dan ſeyt *Hoveum*, die meynen dat 'et huys te *Rinnegom* en 't huys op den *Hoef*, een ſijn geweeſt: op de groote ſael van't *Egmonts kaſteel*, ſeytmen na 'et leven afgebeelt ſtonden, al de Heren en Graven van *Egmont* voor de Nederlantſche beroerten, eer het voorneme huys afgebrant wierde van *Sonoys* volck, dat een jammerlijcke ſaek was, ſo ſchoonen Kaſteel met den viere te verdelgen, de ruynen en vervallen muren betoonen wat 'er geweeſt is.

Als *Carolus Calvus*, Keyſer van *Roomen* en Koninck van *Vranckrijck* was, heeft hy geſocht *Diderick* van den huiſe van *Aquitanien*, in 't Graefſchap van Hollant in te dringen, in Hollant regeerden toen de Heer van EGMONT, van ARCKEL en van WAS-

Digitized by Google

WASSENAER, de Heer van *Egmon* had in ſijn behoedt de Noortſijde van Hollant, *van Haerlem tot Vrieſlant toe*, daer nu ſelve ſteden in ſijn behalven de Dorpen; de Heer van *Arckel* kreech de Ooſtſijde *tot Virecht toe*, en de Heer van *Waſſenaer* de Suyt-zijde *tot Dordrecht toe*, deſe drie Heeren ſijn den Konink tegens getrocken, en hielden met hem ſtrijt dieſe verloren, hier wierden verſlagen jonckheer *Roelant van Egmont*, de Heer van *Waſſenaer*, de Heer van *Arckel*, de Heer van *Valken-burg*, *Wollebrant* van *Egmont* is't ontkomen en met ſijn volk tot *Egmont* gevlucht, die daer na verſterkt ſijnde, ontrent *Bever* Graef *Dirk* in den ſtrijt deed vlugten, en aen ſijn volk roepē, *Wijk-wijck*, (daer uyt ſoude *Beverwijck* de naem ontfangen hebben,) als ick boven geſeyt heb: als nu Graef *Diderick* velt-vluchtigh was geworden, heeft hy ſijn klachte aen den Konink gedaen, die ſeer vriendelijk aen Heer *Wollebrant* ſchreef, en in Hollant gekomen ſijnde heeft *Diderick* met *Egmont* verſoent, in't Dorp *Bevervoort*, op ſeeckere voorwaerden die de Graef niet al te wel aen en ſtonden, en daerom ſoude geſeyt hebben, gelijck ick vlus verhaelde, dat is een *Felle-ſoen*, en daerom hiet het Dorp *Velſſen*.

Ons

Digitized by Google

Ons is oock nagelaten waerde vriendt en vriendinnen, dat eenen *Walingier* Heer van Egmont soo milt was tegens den armen dat hy altijt sijn Buydel in de hant hielt, als hy ter kercken reet, 't gebeurde op een seecker tijt, dat hy na de kerck rijdende sijn buidel vergeten had, daerom hy te rug keerde om die te haelen, als sijn vrou nu meende dat hy in de kerck was, en niet haestelijck te huys soude komen, soo heeft sy met een ander edelman *Pieter van Renesse* te doen gehadt, (wantse onkuis was en in overspel leefde) daer van den goeden *Walingier* niet en wist, als nu dese heer haestig na de kamer liep, sach hy haer by malkanderen leggen, waer op hy strax sijn swaert uyt trock en stackse beyde deur, dat een droevig dinck was van eens Hartogen dochter, hy lietse begraven voor aen in de bosschagie, of wilderniss, van welcke bossen veel ontrent *Egmont* gevonden wierden; dit snode stuck is ontrent het jaer van duisent en vier gebeurt.

Lange daer na isser tot Egmont eenen Heer geweest die den quaden *Wouter* genaemt wierde, de Graef van *Loon* verbrande sijn huys, sonder het Dorp schade aen te doen, dese voerde oorloog tegens den Abt, die hy verdreef, en daerenboven

Digitized by Google

ven des Abts molen, en de ſtalling die de Graef van Hollant daer had aen brant geſteken ; maer des ſelven jaers daegs na nieuwe jaer, is Heer *Wouter* door 't bevel van Graef *Willem* ſonder lant, ſchandelijck gevangen en uyt *Dirck* van *Rietwijcks* huys, daer hy woonde, (terwijl ſijn ſlot dat de Graef van *Loon* verbrant had, werde gebout) op 't huys te *Heemskerck* gebracht, daer hy gevangen en neerſtelijck bewaert wierde, 't gebeurde dat tot *Egmont* vier gebroeders uyt een huys met malkanderen beraetſlaegden, om haer heer te verloſſen, deſe gebroeders ſijn met kodden, bylen en hamers in den nacht gekomen voor 't huys te *Heemskerck*, en maekten ſoo groot misbaer en rumoer, dat de wachters op het huys, meynende dat het Vyant was, en geweldig heirkracht van volk, van verbaeſtheyt vloden, en elk om een goet heenkomen ſagen, waer van ook menich ten venſter uytſprongen, om ſich te ſalveeren, als de vier gebroeders dit vernamen, hebben moet gegrepen, en ſijn tot een venſter ingeklommen, ſloegen noch vijftien wachters door, die meenden te ontvlieden, en maekten haer Heer los, en quamen met malkander dien ſelven nacht noch tot Egmont, uyt dees getrouwe daet ſeyt men, is Heer *Wouter* bewogen

Digitized by Google

gen geworden, deſe vier broeders te veredelen, en heeft haer eernamen gegeven, te weten, *Iacob* die eerſt in de kamer is gefprongen daer Heer *Wouter* lach, noemde hy *Iacob van der Kamer*, en *Ian* die de bijl meeſt gebruyckte, noemde hy *Ian van de Bijl*, en *Cornelis* die ſeer geklopt hadde noemde hy *Cornelis Klopper*, en *Pieter* werde na ſijn Cnodſe, *Pieter Kodde* geheten, deſe namen voeren noch de nakomelingen van deſe vier gebroeders by de *Egmonders*, ten hedigen dage tot de jacht gemachtight. Graef *Willem* ſonder lant dit gehoort hebbende, heeft Egmont veel dorpen en buerten afgenomen, en hem ſeer gequelt, doch hy heeft niet te min ſijn verbrande ſlot veel herelijcker doen op timmeren, dan 't te voren oyt geweeſt was.

Daar na toen een ander *Wouter* heer tot *Egmont* was, en ſijn broeder *Lubbertus* Abt van Egmont, iſt geſchiet dat een oyevaer die op de Abdye neſtelde, ſijn been brak, die een jongman op nam, en ſijn moeder (een arme vrou) bragt, die 't been geſpalkt, en door haar ſoon hem koſt gegeven heeft, als hy nu geneſen was hebbenſe hem laten vliegen, daar na tegens de winter vertrock hy na het warme landt alsmen ſeit, tot tegen 't voorjaer, als de ſoete lenten en aengename tijt gekomen was, quam hy

oock

oock weder, en heeft een ſteen uyt ſijn bek voor het arme vroutjen uitgeſchoten, en is doen weder op de Abdye gevlogen, dit vroutje ſiende dit werk aen, was verwondert, niet wetende wat het te bedieden had; heeft den ſteen opgenomen, is by den Abt gegaen, en hem die gegeven hebbende mits ſy hem de ſaek bekent hadde gemaekt, beloofde hy ſoder yets wat goets in bevonden wiert, 't ſoude haer beloont werden.

Hier op haelde den Abt een die kenniſſe van koſtelijke ſtenen had; en hem onderſocht hebbende wierde bevonden een koſtelijken karbonckel te ſijn, die des nachts licht gaf, en ſcheen als de mane, welcks ſchijnſel een weinich uit den groenen was, met deſen ſteen heeft heer *Wouter* van *Egmont* 't hoog autaer bedekt, en het vroutje met haer ſoon ſoo rijkelijck begaeft en beſchoncken, datſe haer leven lang genoeg hadden om eerelijck van te leven.

Siet eens ſeyde van de *Sed*, hoe de onredelijke vogelen, ſelfs veel redelijcke menſſchen (dat is die met verſtant het goet en quaet konnen onderſcheyden) overtreffen in dankbaerheyt: dit gevogelt en laet de weldaet aen ſich gedaen niet onvergolden, noch ook of 't ſchoon

Digitized by Google

lang geleen en vergeet 'et niet, wie den behulper geweeſt is; dat is waer ſeyde hy, en daerom de menſchen vergeten ſeer licht 't goet aen 'er gedaen, en betonen ſchier met meer te oeffenen als ondankbaerheyt, die, hoewelſe alſmen ſecht ſtinckt, nochtans van veel nagevolgt en gedaen wert, en wederom 't leet aen iemant te weeg gebracht wort met Diamanten griffien in 't herte geprint, ſoo dat'et ſpreekwoort waer bevonden wert, *Euvel-daet gedenkt men lang, weldaet wort haeſt vergeten.* 't Sullen ook de menſſchen genoeg te doen hebben ſoo ſy van deſe ſtomme vogelen niet veroordeelt en werden, die ſoo weynich dank-baerheyt en ſoo veel wraecke geoeffent hebben. Ey ſeyde *Ruſſellania*, alſoo ick wel van d'Abdye te *Egmont* gehoord heb, ſegt eens (op vrientſchap verſocht) wie heeft die gebout of eerſt geſticht, wanneer begonnen, hoedanich, en door wat oorſaek, iſſe verdeſtrueert, of in ſulck een jammerlijcken weſen vervallen.

D'*Abdye van Egmont* (waerde *Ruſſellania*, en ghy jonge herren) is gebout, ſeyde hy (ſomen de gedenkſchriften geloven mogen) van *Diderick van Aquitanien*, die de eerſte Grave was en Hollant wel veertien jaren regeerde, want alſoo dees Prins lang in vrede

vrede ſat (een Godtvruchtig man ſijnde) heeft hy uyt grooter eerbiedicheyt, en ouder gedachtenis van *S. Aelbrecht*, een houten Kloofter gebout, in 't voornoemde Dorp dat men van ouden tijden (als 't geſeyt is) *Halten* noemden, daer hy in ſette Nonnen van de Benedickter orden, hy verſag 't Kloofter daeren-boven noch met milde begiftingen, die tot 'er nodruſticheyt dienen mocht, en beſtonden voornamelijck in 't beſit van *in Vronia* 9, *Alckmere* 11 *manſſen*, *elcke mans is twaelf mergelen*, Daer benevens in *Callingen* (dat nu 't Ooge heet) een halve wooninge, betalende veertien ponden 's jaers.

Maer daer na ſijn de rebellige Vrieſen gekomen, en hebben met ongeſtuymicheit dit Kloofter in brant geſteken, afgebroken en vernielt. Graef *Dirk* de tweede, een yverig man als ſijn vader geweeſt was heeft 'et ſelve wederom herbout, doch van ſteen, en veel herelijcker dan te voren, daer hy geen koſten aen geſpaert heeft, hy verſette de Nonnen in het Dorp van *Heemſtede*, op een plaetſe genaemt *Bennebroek*, en deed' in 't nieu-geboude Kloofter Monnicken van Benedictus orden komen, die hy niet min als ſijn overleden vader vaderlijck begenadigde van ſijne goederen.

Digitized by Google

Schagen 6, in *Haragen* elf en een vierendeel, *Rijnegom* acht, *by't Klooſter* twee, *Siterhem* vier en een half, *Wijmmen* een en een half, *Valehem* drie, *Oſden* twee en een half, *Lymben* ſeven, *Sunthum* twee, *Haren* dartien en een half, *Bachem* drie, *Orden-bol* twee, *Thoſe* een, *Obingen* een, *Heemſtede* een *Manſſen*. Wijders van *Wymenen* tot *Aren* toe, al 't gebout en ongebout lant, voorts by 't water of de rivier *Banerſter*, by het beekje van *Schuling-leke*, en *Hureſtede*, en in *Velſſen*, verſchey de landen, Viſſcheryen, en de offerhande van den outaer op *S. Aechten*-dag, in 't *Voorhout* de kerck met de tienden, in *Noortgau* de tienden alleen, maer in *Alckmere* al de tollen; 't was ook geen wonder dat de Graven ſoo milt tegens het Klooſter waren, alſoo ſy aldaer begeerden begraven te ſijn.

Arnulphus, Diderick de tweede Graef ſijn ſoon, de voetſtappen ſijns vaders navolgende, heeft 't et Klooſter oock rijckelijk begaeft.

In de dorpen en buerten van *Thoſa* twee, *Caſtrichem* twee en een vierendeel, *Felloſon* drie, *Voorenhout* drie, *Noriga* vijf, *Lopſen* negen, *Maerne* een, *Leythen* een en een ſeſtedeel, *Bargan* drie *Manſſen*, beſtaende yder *Mans* in twaelf mergelen lants.

Voorts gaf hy de voornoemde Abdye, de

de kerck van Vlaenderen met de tienden, desgelijcks *Hergam* en *Schia*, met haer tienden alleen, en is (na dat hy van de Vriesen by Winkel doodtgesmeten was) in dit heerelijck klooster tot Egmont begraven geworden: hier hebt ghy dan in't kort de eerste opkomste en voortgank van de voorgenoemde Egmontsche Abdye: in dit alles te weten van 'er eersten opbou, tot de doot van *Arnulphus*, de derde Graef van Hollant, is verlopen de tijt van ontrent eenentnegentigh jaren, hebbende haer begin genomen in den jare 902 of niet veel vroeger, en is bevonden in desen stant 993.

Dese Abdye is 'er na niet weynich verciert en aengetimmert door *Ian* van *Hillegum*, toen Abt aldaer, die ook des Kloosters goederen buyten lants gelegen, tegens inlantsche heeft verwisselt, en verrijckt, 't selve volgde Heer *Willem* van *Mathenes* na, want alsoo het Klooster (en hy niet minder) veel ongelucken en swaricheden geleden had, heeft hy nochtans, dit alles overgeslagen, der Abdyen schulden betaelt, en die met schoone timmeragien verbetert; waer door hy oock een seer loffelijken naem nagelaten heeft, de schulden nu die hy betaelde waren twaelef duysent *Wilhems schilden*, dat nu belopen sou

Digitized by Google

ſesendartich duyſent gulden, deſe dede by de loffelijke ſtadt *Leyden* oock timmeren het huys te ABS-POEL. Maer hoe ſou ik mogen verſwijgen dien *Meynard-man* Abt van Egmont, die van eerelijcke ouders te *Wormer* geboren, de eer ontfangen heeft dat hy opperhooft van dit heerlijk Kloo-ſter is geworden, en loffelijck aldaer heeft geregeert: deſe was ſodanich een bemin-der der geleertheyt, dat hy groote kennis hield met den grooten *Erasmus*, en met Heer *Maerten van Dorp* van *Naeld-wijck*, die tot *Leuven* in der Godtheydt leerde. Hy heeft het Kloofter niet weynich door ver-meerderingh, en aentimmering verbetert, als de voornoemde ſijn voorſaten ook ge-daen hadden.

Maer ey lieve, ſeyde van de *Sed*, ſecht ons eens hoe is dat heerelijck gebouw ſo-danich vervallen, alsmen tegen-woordich noch ſien mogen.

Toen de Spaenjaerden, ſeyde hy, de vervolging in Hollant aenvingen, iſſe 't van de ſoudenieren aen brant geſteken, en berooft: hier van ſietmen nu niet meer dan twee ſeer oude toorens, en eenige ſtucken muers ſtaen, ô hoe deerlijck is vergaen die vermaerde en uytmuntende plaetſe, hoe is ſo ter nedergeworpen dat groote vack, welk de oude Graeffelijcke lijc-

lijcken en tomben placht te omvangen, hoe is dat schoon gebouw (eens Koninks hof en woning gelijckende) so vernieticht, daer nu noch naulijcks twee van 'er toor-

De Abdye van EGMONT.

nen overgebleven sijn, en wat sal ik seggen, men gebruyckt een spreck-woort,

Noyt ongeluck alleen; want op dit is gevolcht dat in 't jaar 1596 den Noorderſchen tooren (alſo hy nevens de ander ongeankert was) eerſt den ſpits afviel, tot aen het vierkant, en daechs daer aen is de Ooſtzijde gevallen totter aerde toe, en de Weſtſijde bleef ſtaen, ick en kan niet nalaten te verhalen, watter vertelt wort in dien val gebeurt te ſijn, daer in de beſondere behoedinge Godts aen te merken is; daer woonde een arm vrouken ter ſelver tijt, onder in deſen toorn, deſe bleef onverſeert en ſonder eenige ſchade, midden tuſſchen de gebroken ſtenen, en 't vallen der ſolderingen, noch by den leven, want ſy daer onder van daen quam, tot verwondering van veel hondert menſſchen.

Sijnder niet veel Abten in dees Abdy geweeſt, vraegde van de *Sed*, nadien dit Klooſter al lang heeft geſtaen; die rekening is wel te maken, antwoorde hy, maer wy hebben geen tijt, om daer veel van te ſeggen. de eerſte Abt was *Wonebold*, een ſeer oprecht man, na dat het Klooſter ter eeren van den vromen *Aelbrecht* was opgerecht, dit is ontrent den jare negenhondert en tien gebeurt, van deſe tot *Adelaert* de ſeſte Abt, is hondert en drieenſeventig jaren verlopen; hy ſtichte tot Egmont een kerk ter eeren de maget Maria, onder de-

ſes

ſes Abts tijt verkreeg *Barwout* de jonge, de negende Heer van Egmont, dat hy ſijn leen ſoude verſoeken, met ſijn nakoomers aen den Abt aldaer; want Graef *Floris* van Hollant, uyt grooter Godtvruchticheyt, en om dat hy den Abt nevens de Abdye ſeer beminde, vergunde hem 't ſelve: deſe Graef was oock een beſchermer van 't Klooſter van Egmont, en al het gene haer toebehoorde; voorts van de voornoemde *Adelaert* tot *Franco* de elfde Abt, iſſer 99 jaren tijts verloopen, deſe Abt was een goet navolger van Heer *Wouter*, die het Klooſter, 't getal der goederen, en haer Monnicken vermeerderde: by ſynen tijt waſſer een Heer van Egmont, een ſchoon doch haeſtig man, die hem terſtondt tegens deſen voornoemden Abt aenſtelde, en verbrack met gewelt en groot onrecht alle verbonden die tuſſchen ſijn voorſaten mette Abten van Egmont gemaekt waren, hy noemde hem niet anders dan *een Luyſich Cappaert*; oock en wou hy niet verſoeken ſijn leen van den Abt als ſijn voorvaders gedaen hadden. By *Wallengiers* des ſeſten Heer van Egmonts tijt, was van hem op de oever van de Noortzee getimmert tien huyſen, daer in hy geſet heeft ſchamel volcksken van ſijn onderſaten, die hy de huiſen mildelijk ſchonk, op voorwaer-

Digitized by Google

den dat sy de tiende vis souden geven aen het Klooster, en voorts gaf hy 'er by de tienden van Egmont binnen van alle kooren, al dit voordeel heeft de Heer van Egmont haer ontnomen, soo dat hy niet onrecht den *quaden Wouter* tot een toenaem kreeg: toen oock de Graef van *Loon*, den quaden *Wouters* huys verbrande, heeft hy noch het dorp noch de Abdye eenige schade aengedaen; den Abt toornich sijnde over het gene de Heer van Egmont aen 't Klooster gedaan had, is in der nacht met driehondert man te paerde na Heer *Wouter* gereden, die in *Dirck van Rietwijks* huys woonde, t'wijl sijn verbrande huys herbout wierde, om hem in den slaep te verrassen en gevangen te nemen; 't geschiede op Kersnacht, maer eer des Abts volk aenquam, heeft *Dirck van Rietwijk* aen *Egmont* geopenbaert 't gener gaende was; als Heer *Wouter* dat verstont, heeft hy sijn volk doen wapenen, en is den Abt tegen gereden; hier door aen malkander geraekt sijnde, hebben sy geweldich gevochten (op de plaets diemen de Crijt hiet, om datter toen een groot gekrijt geschiede) doch den Abt heeft 'et veld moeten ruymen, en most het verlopen. Den Heer van Egmont, door sijn overwinning te stouter geworden sijnde, heeft in toorn des Abts mo-

Digitized by Google

molen en ſtalling, die d'Hollantſche Graef toebehoorde, afgebrant, dat van den Abt aen de Graef geklaecht, de Heer by nacht van ſijn bedde genomen, en uyt *Rietwijcks* huys op 't ſlot te *Heemskerck* gebracht is; van'et vangen en verloſſen van Heer *Wouter* door de vier gebroeders, heb ik wijder in 't vorige verhaelt, doch *Franco* is in 't ſelve jaer in de maent van October geſtorven.

Van deſen *Franco*, tot *Willem van Mathenes* den 30 Abt rekenen de ſchrijvers 242 jaeren, deſe door vrees van den Heer ſocht ſich ſelven te verſien, en bedektelijk met des Abdyen Previlegien, en de overgebleven juwelen te vertrecken; maer door de lagen des Heeren gevangen ſijnde, moſt veel lijden en eyndelijck na drie maenden den Heer alle ſijn begeerten overdragen; dus gehandelt ſijnde heeft ſich uyt 'et Kloo ſter begeven, tot den jaere 1437, toen, door tuſſchen ſpreeken van *Philips* Hartogh van Bourgondien, en des Paus, t' over eendracht beides gedeelte gerroffen wierdt, doch ganſchelijck buyten de mening van den Abt en ſijn broeder; want de Heerlijckheit van Egmont, toen van de Abdy geheel afgeſondert en vry wierde gemaekt; oock wierden de landen by d'Egmonts ingenoomen (tot ſchade der

Digitized by Google

broederen) haer als eygen toegeleyt: hier uyt ontstont een grooten haet, en langdurige vyantschap, waer door de overeendracht weder gebroocken is geworden, toen quamen wel haest *Aelbrecht* van *Raephorst*, en *Gysbert* van *Heul*, met menicht van gewapent volk voor de Abdy, in sulker maten dattet den Abt tegens de boeg liep, en hy genoeg te doen had om't kloosster van 'er gewelt te beschermen; noch vijf Abten sijnder tusschen hem en *Meynerd-man* geweest, hebbende den tijt gehadt van ontrent tnegentig jaren. Van dese *Meynerd-man* hebick te voren verhaelt, en geseyt, dat hy een *Wormer* kint was, hy heeft die van *Westzaanen* en *Commenye* verscheyden Previlegie brieven, die door ouderdom vergaen waren, wederom vernieuwt, en in haer volle kracht (gelijckse te voren waren) gestelt, sijn naem begint hy: *Meynard-man byder genaden Godts, Abt van Egmont*, doen kont allen luyden, en hangter achter aen; want wy *Meynard-man Abt* voorschreven, overgesien hebbende, de brieven daer van by ons gemaekt met de eygen daer van gegeven, anno 1346, en bevonden die over een te komen, daerom versoeken en bevelen de onse op alle plaetsen, en tijden geloove te geven in alien schijn, of de eygen gegeven brief daer

tegen-

Digitized by Google

tegenwoordig waer, ſulcks dat oock den Abts voorts tot beveſting ſijn ſegel daer aengehangen heeft; dit was een voorrecht dat de Abten van Egmont hadden, datſe vermochten der huyslieden previlegiebrieven vernieuwen, en beveſtigen; *Meynard-man* is geſtorven anno 1526. Pieter van Opmeer gedenckt van hem in de beſchrijving der gantſche wereltſe geſchiedeniſſen. Van *Meynardman* tot op *Govert* van *Mierlo*, den leſten Abt van Egmont, rekentmen den tijt van tſeſtich jaeren, hy was een Brabander, een Monnick van Dominicus ord're, een kloek Predicant, en oock daer na geworden den tweden Biſſchop van Haerlem, want als deſe ſtadt, door Frederic verovert was, ſong hy de Mis in de hooftkerck, doch namaels toen 't geloof veranderde, week hy 't lant uyt tot binnen Munſter, daer hy Stedehouder van den Biſſchop wierd, en eyndelijck tot Deventer geſtorven is. Tot beſluyt de voornoemde Abdy was ſoo groot van begrijp en rijck van inkomingen, mitsgaders van koſtelijcke kelcken, en kerckelijcke cieraden, nevens een ſeer treffelijke Boekkamer van oude geſchreven en gedrukte boeken, datſe veel anderen te boven ging, en oock de gantſche werelt over vermaert was geworden. O warelijck,

Digitized by Google

ſeyde van de *Sed*, de inwoonders van Egmont, de voorige en tegenwoordige ſtant overwegende, hebben reden, om met de Goddelijke klaegliederen te treuren, en te ſeggen: *Hoe ſit de ſtadt ſo eenſaem die vol volks was! Sy is als een weduwe geworden,* &c. *de wegen* SION *treuren, om dat niemant op het feeſt en komt, alle haar Poorten ſijn woeſt, haer Prieſters ſuchten, haer jonk-vrouwen ſijn bedroeft, en ſy ſelfs ſit in bitterheyt,* &c. *van de dochter* SION *is haer cieraet weg gegaen, haer Vorſten ſijn als de herten die geen weyden en vinden,* &c. *Hoe is 't gout ſo verdonckert, het goede fijn gout ſo verandert: Hoe ſijn de ſteenen des Heylichdoms voor aen op alle ſtraten verworpen, de Heere heeft ſijne grimmicheyt volbracht, hy heeft de hittigheit ſijns toorns uytgeſtort! en hy heeft een vier in Zion aengeſteken 't welck haer Fondamenten verteert heeft.* Laet ons ſeyde hy, de Heylige gedichten in 'er waerde erkennen, 't ſoude wel paſſen datter een anderen *Raephorſt* de plagen vernieude, nadien 'er ramp noit ſo onbeterlijck geweeſt is als de tegenwoordige, noch op veel na ſo groot, nietemin. ick heb mijn vlijt gedaen 't ſelve in een treur-ſang te vervaten, ſoo het u geluſt ſiet daer is 't in geſchrift; mits haelde hy voor den dag de vaerskens by hem daer op gemaekt, en verſocht darſe 't ſelve met hem wilde ſingen, dat by 'er alteſamen geſtemt en ingewilligt ſijnde, hebben aen-

Digitized by Google

aengevangen, op de ſtemme: *Amarillis mijn ſchoone*:

Treurt edel Egmont binnen,
Stort tranen tot een beeck!
V klacht beginnen, v vilt met verſlagen ſinnen,
En aanſicht bleeck!
V roem die leit ter neder!
Geen hoop en is om vveder
't Hooft op te beuren, daer is geen heil te ſpeuren!
Al u dagen, al u dagen al u dagen,
Moet gy treuren.
V vvaerde edellingen,
Haer ſtamhuys is vergaen,
Noch vreucht noch ſpringen, noch ook geen vrolijk ſingen,
V Vort 'er gedaen!
Ter aerden ſijn de mueren,
Door hatelijcke vueren
Neder geſlagen gy hebt de donk're vlagen
Der rampſpoeden, der rampſpoeden, der rampſpoeden,
Moeten dragen . . .
De ſpitſen nederbuygen
V ſuylen onder 't ſant,
Nu noch getuygen, u hoocheit uyt den ruygen,
Die door den brandt
En 't vvoeden der ſoudaten,
Niet is over gelaten,
Dan druck in 't herte, dan ongeval en ſmerte,
Om den zegen, om den zegen, om den zegen,
Niet te terten,
De eertijts gulden vrede:
V tempel vol ſchoonheit,
Is nu vertreden de plaetſe van gebeden,
Ook ten toon leit,

Met

Met puyn en aerd' beſtoven!
De daken ſijn van boven,
Beneen gekomen, de glans is u benomen,
D'ongevallen, d'ongevallen, d'ongevallen,
V betomen.

Toen hervatte hy ſijn woorden, en ſey met een bedroeft gemoet; ick' had met een verheugen de wonderlijcke opkomſt van deeſe hooge heerlijckheit verhaelt, maer dit beſluyt endicht met treuringe; wel is waer, my is wel indachtig, hoe groote, hooge en uytmuntende koninkrijcken, en vorſtendommen, landen en ſteden, van alle heerlijckheit en voortreffelijkheit ontbloot ſijn, en dat de wereltſche dingen door geſtadige omdrayingen gedreven werden, maer 'et moeit ons meerder, om dat 'et ſoo deun aen ons geſchiet en voorgevallen is; dan wy ſullen hier eens afſcheiden en Egmont in 'er bedroefden ſtaet, gelijckſe is, laten.

HEYLO of *Heyligerloe.*

Ick heb te voren verhaelt dat Egmond van het reynigen haer naem na ſommiger gevoelen ontfangen heeft, als welk door S. *Adelbert* vanden af-goden gereynicht was, 't ſelve wort ook van *Heylo* geſeyt, en ſou daerom *Heyligerloe*, als een heylige ſtede genaemt ſijn, want ſoo 't waer is, quam den heyligen *Willebort* daer aen, om de lieden

lieden van het heydendom tot 'et Chriſten geloof te brengen, gelijck hy niet weynich daer in gedaen, en de Tempelen daer en daer ontrent van 'er onſuyverheyt geheylicht heeft. 'k Geloof oock dat my vertelt is dat hy, tot *Heylo* ſijnde, en hem weldigh dorſte, door ſijn gebet verkregen heeft, dat hy met ſijn ſtaf op 'et aertrijck ſlaende, een fonteyne deed ontſpringen, de welke noch by velen in waerden gehouden wert, en gerekent als een beſondere heylichdom. By *Heyloe* leyt 'et oude huys vander *Coulſter*, de heeren vander Coulſter toebehorende, daer na behylickte *Pieter van Ruynen* ſchiltknaep dit huys met al haer toebehoren, als hy te wijve nam Ioffrou *Maria vander Coulſter*, Iacobs outſte dochter en Erfgenaem, van deſe is gedaelt Iuffrou *Anna* van *Nievelt*, die de goederen van de *Coulſter*, nevens de Ambachtsheerlijkheit van *Heilo* beſat. Na dat de Gelderſſchen *Meden-blick* ſtormenderhant innamen (niet tegenſtaende ſy een vaentjen van graef *Felix* knechten in hadden) dat ſy beroofden en in brant ſtaken, quamenſe tot *Alckmaer*, en deden daer van gelijcken, haer ſelven met een rijken buyt overladende, en ſijn endelijck tot by *Heylo* gekomen, hebben 't huys te *Coulſter* nedergeworpen, tot *Heylo* veel ſcha gedaen, het

ſlot

Digitized by Google

ſlot en dorp van Egmont afgebrant, de Beverwijck afgelopen, Sparendam vernielt, 't Blockhuys by 't huys ter *Hert* ingenomen, én door de venen treckende, gelijk een donker wolk ſijn ten leſten weghgeraekt, overal achterlatende tekenen van 'er moetwillicheyt, tot ſchade van veel lantlieden, en vernieling van dit huys te *Coulſter*.

Wijders, waerde vrient en vriendinnen, ſtaet ons noch te verhalen, eer wy vande dorpen der oude *Caninefaten* ſcheiden, van *Outdorp*, *Bergen*, *Schorel*, *Zane-geeſt*, van 'et *Hondtsbos*, en van *Petten*, aen 't Noorden daer de *Zaan* tot inde *Maris Garmanicus*, of Noortzee gevloeyt heeft, aende Suytkant blijft noch overigh, *Saſſem*, *Lis*, *Hillegum*, *Heemſtede*, *Spare-woude*, en *Sparen-dam*. In het midden op de *Zaan*, *Aelſmair*, *Nieuwerkerck*, *Sloten*, *Ooſtdorp*, *Zaanden*, *Weſtzaanden*, en *Crommenye*, *Ooſtzaanden*, *Smalſteyn*, *Wormer*, en *Iiſp*. *Knollendam*, *Marken*, *Stierp*, en *Akerſloot*: dit ſijn alle oude Dorpen, die eertijts op de *Zaan* (hooftrivier der *Caninefaten* of Kennemers) gelegen hebben nevens noch de Boſſchagien die daer veel geweeſt ſijn, te weten *'t Spiernerwalt*, *Houterick*, *'t Hof-Anibachter-bos*, *'t Berken-bos van Zaanden*, *'t Elſſen-bos* aen de middel-*Zaan*, den *Peelerbos*, *'t Wolven-bos*, *Aderen-bos*, *Akerſloter wouden*,

Digitized by Google

den, *Stieripper-wouden*, *Dorre-geeſter-bos*, *Boekeler-bos*, en noch menichten van Boſſchen, achter *Alckmaer* langs Geeſtmer ambacht, tot *Zanegeeſt*, *Bergen*, *Schorel*, *Groede*, *Harragen*, *Petten*, en andere plaetſen meer. Maer alſoo deſe ſtof en vertellingen eygentlijck en beſonderlijk de *Zaan* aengaet, ſal de ſelve ſoo lang laten beruſten, tot dat eerſtelijk een wijtlopigh verhael vande *Zaan* gedaen is; want ik acht de *Zaan* ouder van loop te ſijn dan eenich vande Dorpen daer aen gelegen, de Dorpen als die daer na door vertieringe, lieffelijcken uytval, en aenvoeringe vanden *Rijn*, gebout ſijn, doch ſoder eenige onſekerheyt in bevonden wort, de duyſterheit van'et werk, alwaer't oock ſeecker, ſal by velen of voor verdicht, of niet voor vol aen te nemen gehouden werden, dan elk wort het oordeel vry gelaten, om te gevoelen na dat hem goet dunkt, en d'omſtandicheyt der waerheyt lijden mach.

Dat wy ten vollen vernoecht ſijn over u wijtloopige vertellingen, ſey vande *Sed*, is ſekerlijck, 't geen by u voorgeſtelt is om noch te verhalen, oordeel ick uyt het vorige ſal ons niet min genoegen, alſoo 't voornaemſte oogh-wit is daer door wy by malkanderen gekoomen ſijn; maer daer ſijn noch zeedorpen in Kennemerlant,

Digitized by Google

lant, als *Wijk op zee*, *Egmont op zee*, en *Santvoort*, by de selve magh oock gerekent werden *Noortwijk op zee*; 't verwondert my dat ghy vande selve geen gewach gemaekt en hebt: de oorsaek, antwoorde hy, is geweest, om dat ick die achter aen soude brengen, overmits het niet anders als voortgeplante gemeynten van de andere Dorpen sijn, en uyt de selve voortgekomen, die vander *Hoeve* en andere Schrijvers VOLKPLANTE noemen, want de lieden van *Noortwijk*, van *Haerlem*, *Beverwijck*, en *Egmont*, die haer alle met koopmanschap, lantbouw, of andere Stadtsdingen niet en konden generen, desse hebben haer visscherye inde Noortzee genomen, en als sy bevonden dat sy 'er eerelijck by leven mochten, dattet oock te verre wegh was, om vande Seekant in 'er dorp (gestadich by 'er vrou en kinderen) te gaen, haer hutjens aende konijn-duynen geplant, en soo te met aengroeyende (waer by oock lieden van andere hanteringe quamen) sijn sy tot geheele dorpen uytgebreyt; dit sijn de beginselen van de zee-dorpen, nu soo veel als Egmont op zee aengaet.

EGMONT *op Zee.*

Wallingier van Egmont, heer van dat Dorp, mitsgaders verscheyde buerten, lan-

Digitized by Google

landen, en Duynen daer ontrent, heeft doen timmeren op zee tien huyſen tot gerief en behoefte van ſijn verarmde lieden, die hy de huyſen ſchonk, op datſe in den Noortzee mochten viſſchen, en alſo de koſt met eeren winnen, hy en begeerde daer niet anders voor dan dat ſy den tienden vis aen 't Klooſter van Egmont ſouden uytreyken; daer na toen dit Dorp vry wel voer-en vermenichvuldigde, was het inkoomen van deſe tiende vis al een vette gift, ſoo dat den quaden *Wouter* heer van Egmont, daer ick voor van verhaelt heb, de ſelve de heerlijckheit ſocht toe te eygenen, waerom hy 't ſelve 't klooſter ontrock, nevens andere vryheden. *Arnout* de negentiende heer van Egmont, deed' dit dorp op zee merkelijck verbeteren, en vertimmeren.

WYCK *op zee.*

Het Dorp *Wijck op zee* ſchijnt den naem uyt haer Moeder-ſtadt de *Beverwijck* ontfangen te hebben, dat dit ſelve waer is, kan uytter volckplanting wel afgenomen werden, daer is noch een volk-plant over byde Beverwijck, dat *Wijck in de duynen* genaemt wert, en behooren al te ſamen onder 't Baljuwſchap van *Bloys*. In't jaer van 1489 in de maent van May, ſijn daer gekomen een hoop t'ſamengerotte boeven,

die

die ſonder hooftman of Capitein op den vrybuyt leefden, ſy hadden vier ſchepen by 'er, en alſſe al ſeilende langs deſe kuſten quamen, hebben een landtgang in dit zeedorp gedaen, en 'et ſelvige gebrandtſchat op drie hondert Rijnſche guldens, dit moſten de ingeſetenen terſtont opbrengen, of ſy wouden daer de brant in ſteken; van daer ſijn ſy tot *Petten* gekoomen, en hebbender nog wredelijcker gehandelt, gelijck wy hier na breder daer van, in 'et verhael van *Petten*, ſullen horen; twe jaer daer na, ſoo *D. Velo* ſchrijft, inden voorſomer, hebben die van der Sluys met eenige oorelogſchepen onder 't beleyt van Heer *Ian van Naeld-wijck*, *Wijck op zee* met roof en brant aen alle kanten vervult, en de lieden ſeer geplaegt. In dit zeedorp is geweeſt een Viſſcher genaemt *Aert*, wiens ſoon *Rijck* toen hy jong was by ongeluck ſijn been verbrande, dat daer na door quaet beleyt des Meeſters afgeſet is geworden; deſen jongen veel by 'et vier ſittende, quam de natuer hem verwecken tot de teeckenkonſt, door welcks aenporring, ſonder ander voorbeelt, begon met koolen den heert en witten muer te betrecken; waer door hy op 't ſchilderen is geraekt: hy met een ſtelt gaende wierdt genoemt *Rijck* met de *Stelt*, en voerde ſelfs

tot

tot een byſpreuck, *Ick ben Rijck en wel geſtelt.* Deſe een goet en voortreffelijck ſchilder geworden ſijnde, heeft veel goede dingen gedaen, van ſijn konſtige werken ſijn in Vrieſlant geweeſt en by andere liefhebbers, tot ſijn 95 jaren geleeft hebbende, is anno 1577 geſtorven. By *Wijck op zee* is in't jaer 1531, een grooten Walvis aengekoomen, lang 75 voeten, doch was doot, eer hy te lande geworpen wierd, en lagh met den mont open, die wel 12 voeten wijt, en ſijn ſteert 16 voeten breet was; veel Kennemerlanders uyt verſcheyden oorden quamen daer toe om te ſien, als tot een groot wonder, want die groote lichamen te voren by haer ſoo niet bekent en waren, alſſe nu wel ſijn, daer ſo menich bootsman uyt dit geweſt henen vaert, om die te vangen, dooden, en profyt daer uyt te ſoeken. Waer van dit lant groot voordeel geniet, ſchoon datter veel, gelijckmen ſegt van viſſers miſſers werden, en tot ſchade vande reeders t'huys koomen.

ZANTVOORT, *een Zeedorp.*

Dit heb ick geſecht is een volk-plant vande oude *Haerlemmers*, en vande Dorplieden daer ontrent, om 'er met de viſſcherye op de zee te generen, de oorſaek van 'er naem is uyt de zantheuvelen wel af te nemen, daer 't Dorp op gebout is.

Het

Digitized by Google

Het is over eenige jaren heel volkrijck en welvarende geweeſt, maer door de peſte meeſt uytgeſtorven, en daer na veel verarmt, in 't jaer van 1457, toen *Claes* van *Yperen* Borgermeeſter, *Gerrit* van *Noortwijck* Schepen, en *Aelbrecht* van *Raephorſt* Schout van Haerlem waren, had den edelen heer van Brederode *Walraven* ſijn ſoon tot Santvoort in de vergadering aen deſe mannen geſonden, om ſaken van belang te verrichten, maer ſy hebben haer bits en wrevel tegens hem aengeſtelt; *Walraven* ſiende wat hem wedervoer heeft dien ſmaet ingekropt, en daer na ſonder weten ſijns vaders heeftſe by *Amersfoort* op een ſeker tijt onderlopen, en met ſijn reyſigers haer aengevallen en gedoot, uytgeſondert *Gijsbert* van *Raep-horſt* (den Schout) die daer niet by en was, en alſoo dit ongeluck niet over en quam. In 't jaer van 1499 quam te Santvoort een vis aen, die wel vierentwintig voeten langh was, daer na anno 1502 een van vijftich voeten, voorts ſijnder noch namaels wel ſes viſſen aengeſtrant, de eerſte van 25, de twede van 80, en was boven matē groot, de derde 42, de vierde 20, de vijfde van 58, de ſeſte 20 voeten lang, tot verwondering van veel menſſchen. Voorts deunder na Haerlem innewaerts treckende,

komt

komt my voor dat ick noch te verhalen heb van het dorp, en

De *Heerlijckheit van* SCHOTEN.

Dit dorp is inde voorige vertellinge overgeslagen, in seekere geschriften leest-men *Schotan*, leit dicht onder Haerlem, hooftstadt der Kennemers, de eerste heer van *Schoten* die vermelt wert op't jaer 1163 was *Dirck* Schiltknape, daer is een van dit geslacht geweest die opperhooft vande S. Ians ordre was, een *Yfbrant* van *Schoten* was Baljou van Kennemer-lant, welcke staet *Gerrit* sijn soon mede bekleet heeft: de edelen van *Schooten* waren vermaechtschapt met die van *Zaanen*, beides geslagten oorspronckelijck komende uyt den huyse van *Heemskerck*, na 't getuygenis van *Gouthoeven*, oock is het wapen na sijn seggen van de *Schoter* edelingen gelijck dat van *Heemskerck*, te weten, een silveren klimmende leeuw met rode tong en klauwen, in een lazuren velt, gevierendeelt met *Zaanen* (dat hy een out geslacht eertijts in Hollant noemt) voerende een rooden kruis in een silveren velt, daer outstijts een spreekwoort van was,

HEEMSKERCK *en* ZAANEN,
Macken SCHOTEN *te samen.*

Ick sou noch veel van de Kennemers konnen verhalen, namelijck van 'er vrome

Digitized by Google

daden onder verſcheide graven en gravinnen van Hollant gedaen, mitsgaders van het verderffelijck ſpel onder hoeks en kabbeliauws, daer in veel Adelijke ſtammen verarmt, en heren huyſen uytgeroeit ſijn, met de opgank en ondergank van 't *Caſen-broots volk*, doch de tijt en mag dit niet lijden, by andere gelegentheit kan daer van geſproocken werden; 't is nodig dat ick eens aen de *Zaan* begin, tot het welke onſe SAAN-LANTS ARCADIA aenwijſinge doet, want het ſelve is mijn voornaemſte ont-werp, en heb een grooten luſt gehadt om daer toe te koomen; maer den dach die byna verlopen is, en ſal 't niet moogen lijden, om dit altemael af te handelen, ick acht 'et ſelvige noch een dag-werk, en niet minder te ſijn, dan 't gene alrede gedaen is: daerom dit hier by latende, verſoek oorlof te hebben, om tegens morgen vroeg mijn overleggingen te beſteden, om dan met een verſcher lijf en gemoet daer aen te vallen. Voorwaer 't heeft meer als dubbel reden ſey vande *Sed*, wie is ſo hertneckig in ſijn begeeren, die niet af en ſnijt ſijn luſt voor een etmael of minder, als 't die verſoekt aen welckmen met dank-baerheit veel gehouden is, te meer alſoo 't uytſtel door de ſchemervallicheit des avontſtonts ver-

verhindert, niet is dan om morgen vroeg de vertellingen te hervatten. Gy hebt recht, ſprak *Ruſſellana*, ick beloof ook dat ik 'er vroeg genoeg by ſal ſijn; want alſoo de hoytijt ons aenſtaende is, komt 'et my nu beſt gelegen. Wat ſal ick ſeggen, ſeyder *Doratbea* op, ick als de jongſte voeg my geheel en al na het gene by u beſtemt ſal werden. Toen onderſtont vande *Sed* hem te vragen, of ſy te ſamen op de plaetſe daerſe tegenwoordich waren weder ſouden komen, na dien hem docht, dat het de genuchelijckſte en van ouder gedachtenis wegen de bequaemſte plaets in ganſch *Zaanlant* was. Hy ſey van neen, ſchoon dat het waer is 't geen gy ſecht, maer wy ſullen morgen vroegh om te bequamer 't gener noch te ſeggen is te verhandelen, ons vervoegen op het ouwe hof, een plaets daer wel eer de kerck van *Outzaanden* geſtaen heeft, op dat wy de *Zaan* in 't oogh hebbende, geſtadigh mogen aenſchouwen het voorwerpſel daer van geſproocken ſal werden. Hier mede alteſamen opſtaende, ſijn ſoetelijck kontende nu van dees nu van gene dingen, na huys gegaen, ſy hem bedanckende voor ſijn aengename vertellingen, hy haer voor 'er ſoet geſelſchap.

Digitized by Google

HET DERDE BOECK VAN DE SAAN-LANTS ARCADIA.

SO haest en hadde den dageraet (die de sommige Aurora noemen,) met haer morgenrode de werelt niet belonckt, gevoert zijnde op een roosverwigen wagen, stroyende haer lieffelijke roosen over de gantsche aerde, en de Sonne sijn glinsterende en Goddelijcke stralen vertoont, of *Niclaes* vande *Sed*, *Russellania*, en *Dorathea*, zijn gegaen na de plaets die van *Ambiorix* bescheyden was; sy aenhoorden met een lust, hoe de leeuwerixkens haren Schepper met lieffelijcke sangen loofden, en hoe al 't gevogelt uytvloogh om 'er aes te soeken, sy sagen ook hoe den morgen-douw op de kruyden scheen te huppelen, en alle bloemen hare knoppen ontslooten, sy mochten sien het lacchen van *Iupiter*, en waren in *quasi aurea hora*, dat is: in een gulden ure; niettemin 't verlangen datter altsamen ingenomen had, leyde haer gedachten op de komste van hem, die in sijn belofte niet en socht eenigh uytstel; want niet lange daer geweest zijnde, hy isser oock wel haest by gekomen,

Digitized by Google

gekomen, en malkander alles goets gewenſcht hebbende, ſeyde hy, ick bevind u heden als giſteren, u luſt en ſchijnt niet verſwackt te zijn, gy zijt alſmen ſegt *met de Hengelaers al in't velt*; hy ſou verdoolt zijn die meynt u wat te beloven en niet te houden: dat is waer, antwoorde vande *Sed*, wy vinden u oock nae onſe herten, eendrachtigheyt van ſinnen, maeckt een weg alſmen ſeyt; en waerom oock niet voegder *Ruſſellania* by, eendracht van wegen, aengenaemheyt van leven, hoe ſoet en lieffelijk is't, als de genegentheden dus over een koomen, daer ghy niet weygerich en zijt om ons van 't geen ghy weet te verhalen, en wy begerich zijn om daer na te luyſteren. Wel aen dan, ſeyde hy, laet ons wederom in gelijckheyt van giſteren, in ord're gaen ſitten, dit gedaen zijnde ſal ick met een luſt daer aen beginnen, hier mede heeft ſich elck gevoegt neder te ſetten by de gene daer hy niet ſchuw van en was, dat is, daer hy meer dan gemeen geſelſchap mede ſocht, en toen heeft *Ambiorix* ſijn vertellinge hervat en geſeyt:

De *Saen* (mijn beminde) die outstijts de hooft-rivier en aenſienlijckſte onder de *Caninefaten* was, (hoewelſe nu in die waerdigheyt niet aengenomen wert) heeft haren oorſprong over veel hondert jaren

Digitized by Google

gehadt, uyt de heerlijcke en uytnemende *Rijn-ſtroom*, doch wanneer de ſelve begonnen heeft te vloeyen, daer van is geen beſcheyt nagelaten; want nevens noch drie uytgangen die den Rhijn door out *Batavia* gehadt heeft, namelijck, den *Yſel*, den arm nac *Catwijck* aen den Rijn tot 'et huys te Britten, en de *Merwede* door de Maſe in Zee, daer door ſy haer ſwellende en overvloeyende wateren tot inden grooten en wilden *Oceaen* uyt-goot, is mede niet vande minſte, de *Zaane* (op 't latijn, *Zania* genaemt) geweeſt, toen ſy met den naem van *Kinheym* bekent, na 't noorden gedrongen tuſſchen *Vroonen* en Alckmaer, langs *Zaane-geeſt* voorts voorby *Petten* inde on-geſtuymige zee (gelijck *Tacitus* die noemt) gevallen is, en om dat ick weet dit verhael u wonderlijck ſchijnen ſal, en ook die gy het namaels vertellen moogt, overmits de *Saan* die ghy voor u oogen ſiet, en langs deſe boorden ſtroomt, een ander loop neemt dan ſy over drie of vier hondert jaren heeft gehadt: daerom ſal ick beginnen aen te vangen dit na mijn vermogen, van ſtuck tot beetje (als men hier geneenlijk ſeyt) te verhalen, op dat u verſtant het beter vaten mach.

Vanden RYN-STROOM.

Den RYN die na de *Donau* de eerſte en voor-

Digitized by Google

voornaemſte vloet, niet alleen van Duytslant maer oock van gantſch *Europa* is, deſe ſpringt met twee fonteynen uyt de opperſte, on-beklimmelijcke en on-reyſbare hoogten vande *Alpiſche* gebergten der *Griſons*, (of Graubuntenaers) ſoo *Tacitus* verhaelt, of uyt den hoogen berg *Adula* na *Ptolomeus* ſchrijven, nu de S. Gotars-berg genaemt; 't is oock verwonderens waerdich dat uyt dien ſelven bergh, die veel hooſden heeft, oock haer oorſpronck nemen, de *Roſne*, *Teſin*, en *Rus*. Soo dat in een kort begrijp geſien werden vier vermaerde vloeden, na de vier hooft-winden der werelt lopende. Maer ſoo veel den Rijn aengaet, deſe loopt na 't ooſten, waer de beginſelen haer twee fonteynen, ontrent de Biſſchoplijcke ſtadt *Chur*, haer in malkanderen vermengen, daer ſy ſcheepvaert begint te nemen, en voorts nae de ſlinker hant met gewelt doorborende, valt alſoo tuſſchen door de hooge bergen in een ſeer wijt dal, tot voorts inde Boden zee, die anders met de Conſtants, en Celeſche gemeen is; van daer wederom van onder de baren op-komende, ſonder haer voor-treffelijcken naem te verlieſen, loopt door veel landtſchappen, ſteden, en vlecken, van waer ontallijcke rivieren uyt 't Franſſche en Duytſche lant ſoo nu en

Digitized by Google

dan inde ſelve vloeyen, ſo verſterckt zijnde komt met een ſtercke drift tot *Spier*, *Worms*, en *Ments*, van daer na 't weſten kerende treckt na *Bingen*, maer noord-weſt ſtreckt achter *Cobelens*, *Bon*, *Ceulen*, en dan na 't lant van *Geld're*, dus lang ongedeylt begint tot *Lobick* ſijn twee armen of hoornen uyt te breyden, daerom *Virgili Maro* den *Mantuaſchen* Poët hem *Bicornem*, of tweehoornich heeft geheten, 't ſelfde voor en naer van anderen oock ſoo genaemt. De *Slinker-hoorn* verandert inde naem van WAEL, loopt *weſt-waert* tot inden OCEAEN, de *Rechter-hoorn* inde naem van LECK, loopt *noort noort-weſt-waert* ook inden OCEAEN.

De ſlincker-hoorn die ons niet veel aen en gaet (en weſt-waerts loopt) komt voor by *Nieumagen*, *Tiel*, *Bommel*, en geraeckt voorts inde Maſe, door welck hy ſeer groots woedende, tot inde zee komt, ſo ſnellijck dat ſy haer loop; en een lange ſtreeck inde zee, de ſoetigheyt van'er water noch behout.

De rechter-hoorn, die mijn vertellingen meeſt betreft, loopt noord-noord-weſt tot *Arnhem* toe, daer de gracht van *Druſus* gegraven, tot inden Yſel een bequame vaert voor de Roomſche ſchepen gemaeckt heeft, waer van ick te voren verhaelt heb, en in't vervolg breder ſpreken ſal:

Digitized by Google

ſal: voorts overmits de vermindering der wateren, die door den grootſten arm, en't *Foſſa Druſianes* gekomen is, neemt deſen rechten en kleynſten arm des Rijns ſijn loop van *Arnhem* op *Wageningen*, by *Tacitus* VADA genaemt, van daer op *Rhenen*, en alſoo op BATAVODUREN of *Wijck te Duerſtede*, alwaer des Rijns naem verandert wert in de *Leck*, om dat die gelijck een kleen aderken af-leeckte uyt den Rijn, hoewel die metter tijt een ſtercke rivier geworden is, als ick laeſtmael, toen ick daer was, wel aengemerckt heb, waer my de genoegelijckheyt, en geſtadige af-leeckinge lockte om op 'er oever de helderheyt hares vloets (die met verſcheyde uyt-eynden der hooge bergen aengeraeckt is) met vermaeck te aenſchouwen: dit is de rivier die ſijn vader by naeſt uyt-geſogen hebbende, benodicht was door de afvallende vloet, en aenperſinge des waters, voorby *Culen-borgh*, *Viane*, en *Schoon-hoven*, door de *Merwede* inde *Maſe*, en voorts inden *Oceaen* te vallen, vermogens 't ſchrijven van *Cæſar*, welck van *Tacitus* beveſticht wert, als hy ſegt: *Nam Rhenus uno alveo contentus, aut modicas inſulas circumveniens, apud principium agri Batavi, velut in duos amnes dividitur, ſervatque nomen & violentiam curſus, qua Germaniam praetervehitur, donec Oceano miſceatur ad Gallicam ripam la-*

tior, & placidior affluens, verſo cognomento (Vahalim accolæ dicunt) mox id quoque vocabulum Moſa flumine mutat, ejuſque immenſo ore eundem in Oceanum effunditur. Dat is: Den Rijn met een gracht te vreden zijnde, of luttel eynde omgaende, wort by het lant der *Batavieren* gedeylt als in twee water-vloeden, als hy behout de kracht des loops en 't gewelt daer mede hy door Duytſlant treckt, tot dat hy vermengt wert met de groote wilde Zee, ſeyt dat hy breder en ſtiller vliet nae de Franſche kant, daer hy ſijn naem verlieſt, en wort vande by-woonders de *Wael* genaemt, doch de naem behoudende niet langer dan tot hy in de *Maſe*, en voorts door diens wijde mont, inde ſelve wilde zee uyt-geſtort werdt.

Maer om tot ons ooge-wit te komen, den rechter hoorn en kleynſten arm vanden Rijn, die *Batavia* tot een Eylant maekt, heeft verſcheyden uyt-gangen door dat ſelve gehad, tot inde noordzee, en ſuydermeren, vande ſelve ſeg ick zijn de navolgende als kinderen van den Rijn, die aen de *Nereida* of Zee-goddinnen (gelijck de Poëten ſeggen) uyt-gehuwelijckt zijn, dat is: die inde zee haer uyt-geſtort en vermengt hebben, te weten:

1. *De uyt-val door de Merwede en Maſe in de Noord-zee.*

2. De

2. *De Rijnſprugtel na Catwijck inde Noord-zee.*
3. *De uytval door Kinheymerlant inde noord-zee.*
4. *De Yſel of foſſa Druſiana, aen't ſwart water.*

Want ſoo *Montanus* voorgeeft, wijſt *Cæſar* aen, dat den Rijn ſoo wanneer hy de zee genaeckt met veel uytgangen daer in valt, dit getuygt oock *Plinius* als hy ſchrijft, *Ita appellantur oſtia, in quæ effuſus Rhenus, ab Septemtrione in Lacus, ab occidente in amnem Moſam ſe ſpargit.* Dat is: Alſoo werden de monden en gaten geheten, daer den *Rijn* in-geſtort zijnde hem uytſpreyt, noord-waerts inde Laeken, en weſtwaerts inde *Maſe*.

1. *De* MERWEDE.

Den eerſten uyt-val vanden Rijn by en in *Batavia* geſchiede door de *Merwede* en *Maſe* tot inde noord-zee, dit is de grootſte vande vier bovengenoemde wateren, die ook het meeſte water uytgelooſt heeft: de *Merwede* heeft voor het inbreken van't lant ontrent Dordrecht gelopen, de welke ſomen ſeyt, eertijts uyt de oude *Maſe* gegraven is, boven de ſtadt *Heuſden*, van daer voorts af looptſe nederwaerts tuſſchen 't lant van *Althena*, en den grote Waert in't zuiden, en 't lant van *Arckel*, den Alblaſſerwaert, en de Swijndregtſe-waert in't noorden, en voorts by Putteſteyn, waer ſy haer naem verlieſt, tot inde noordzee. De ſtadt van Dordrecht heeft van alle oude tijden

Digitized by Google

gelegen gelijck sy noch doet besuyden langs de *Merwede*.

2. *Rijns uyt-val by Catwijck.*

Den tweden uyt-gang vanden Rijn, desse heeft na 't dorp van *Catwijck* geloopen, daer van is beschreyts genoech nagelaten, by *Leyder-dorp* is een plaets *Reynegom*, by *Leyden* een vermaert dorp *Rijns-burgh*, en *Catwijck* de Romeynen gebruyckten outstijts de vaert langs den Rijn nae *Catwijck* veel, als sy 'er oorelogs-gereedschappen en vaertuygen in en uyt 'et kasteel te *Britten* brachten, om Duyts- en Engelant te beoorelogen, want dit lagh op den mont vanden Rijn op de strang vande noordzee, om opwaerts te vaeren langs den Duytschen bodem, en wederom over te schepen na 't eylant der *Brittoenen*, gelijckt aen d'een sijde by verscheyde velt-oversten der Romeynen, en aen d'ander sijde door *Agricola*, en meer met hem gedaen is; uyt dese gelegentheyt is *Catwijck* oock grootelijks vermeerdert en aengewassen, en nae *Montanus* schrijft tot een voorname stadt geworden, ghy kunt selfs oordelen of de gerieffelijckheyt vande zee, en van dien voortreffelijken water-stroom daer niet seer veel toegedaen heeft, hier door is oock by de Romeynen langs dese vloet verscheyde kasteelen en vastigheden gebout.

Digitized by Google

bout. Inde oude Chronijck van Hollant, aen de 3 divisie, en 91 capittel, heb ick geleſen van het veranderen van den loop en ſtoppen vanden Rijn, en luyt aldus:

Inden jaere ons Heeren 860 *doe openbaerde een wonderlijck teken inden Hemel, want de ſterren werden geſien van alle wegen en hoecken t'ſamen te loopen en vierige ſtralen uyt te geven, na welcke wonderlijcke teeckenen gevolgt zijn, droevige en jammerlijcke plagen, als groote ongetempertheyt inde lucht, ſtadelijcke onverdragelijcke ſtormen der winden, en vloeden, ſeer overgaende haer gewoonelijcke oeveren ende palen, in maniere van een ſuntvloet, of der vloeden en volle wateren, want den* RYN, *die voormaels placht te vloeyen door* WYCK TE DUERSTEDE, WTRECHT, LEYDEN, *en* CATWYCK *inde weſter-zee, omme des grooten oplopinge en overvloedigheyt des zee-waters, recht als wijlen eer de* IORDAEN, *ſoo is den* RYN *achter-waerts gekeert, alſo dat in* HOLLANT *in't* STICHT, *en in de* BETUWE, *de menſſchen en beeſten in groote menichte zijn verdroncken en geſtorven, en om de ſoutheyt des waters dat met gewelt door* CATWYCK *opwaerts (overmits de ſtorm en vlagen der winden) gedreven worden en verſoeckt zijn, en by na geſamentlijck nedergeſtort, dat alle de bomen die huyden ten dage van* LEYDEN *tot* NIEU-MAGEN *toe, in broekige en in waterige ſteden opgegraven werden, heymelijck getuygen datſe alle eens wegs met de ſtormen nedergeſlagen zijn; waerom de luyden uyt* HOLLANT, *uyt* 'T STICHT, *en uyter* BETUWE,

met eendrachtige rade, op dat sy voorts meer niet argers lijden en souden, soo hebben sy van WYCK TE DUERSTEDE *aen beyde sijden een kleyn beeckje uyt den* RYN *vloeyende en de* LECK *genaemt, met een dijck beslagen en gemaeckt, en hebben alsoo den* RYN *haer vloet en loop na* WTRECHT *benomen, en loopt nu na* VYANEN *en* SCHOON-HOVEN, *en voorts door de* MASE *inde zee, en als den* RYN *aldus gestopt was, doe werden de duynen tot* CATWYCK *weder heel, en schooten in een, soo dat den* RYN *ganschelijck by* CATWYCK *gesloten is, daer sy inde zee plagt te vloeyen, en den* BURG VAN BRITTANIEN *of anders de* BURG TE BRITTEN, *bleef buyten de duynen leggen inde zee verdroncken, daermen noch 't fundament af siet als 't laeg water is, &c.* Dus verre zijn't de woorden vande oude Hollantsche Chronijck.

Door dese verandering en 't stoppen vanden *Rijn* of tweden uyt-ganck by *Catwijck*, is de grootheyt van *Catwijck* seer vermindert geworden, eensdeels door de schade van 't water, die niet alleen op die plaets, maer oock door gantsch Hollant veel huysen omgeworpen hadde: anderdeels, dat de vaert daer voorby opgehouden zijnde, de nering-lieden vertrocken zijn. Hier door is de *Vecht* somen seyt by *Vytrecht* mede door gebroocken, en heeft de uytganck langs veel steden en dorpen tot in de zuyder-meeren genomen,

Digitized by Google

men, dat is: tot inde plaetſe daer de Zuyder-zee nu is, en daer door het *Rijn-water* bequamelijck uytgelooſt, hier door zijn de MAERNE, SYL en DOUSE, tot bequame aderen uytgeborſten, de *Haerlemmer* en *Leytſche* meeren ingebroocken, de *Lie* en 't *Sparen* tot uytwateringen geworden, en ſoo ick verder ſeggen derf de *Wycker-meer* geopent, datſe door de riviere VOLISCENA (by *Heda* alſo genaemt) langs de heerlijkheyt van ADRICHUM gelopen, endelijck noch andere braecken opgenomen hebbende, als ſy achter *Crommenye* en *Aſſendelft* omſwervende tot inde *Saan* en voorts inde noord-zee uytgeſtort is; maer van dit alles ſal in't vervolg breder geſproocken werden.

Tot *Catwijck* wert den *Rijn* met klaere merckteeckenen noch aengeweſen, en dat noch meer is, de Heym-raden van Rijnlant eenige jaren verleden, hebben ten bevelen van 'er Hooft-ingelanden, by volle macht van 't hof daer toe verkregen, de nieuwe gravinge begonnen om den ouden loop vanden *Rijn* te voorſchijn te brengen, en den leſten Novembris daer aen voleynt, tot aende ſtrant toe, ſoo dattet binne-water al ſterck uytgeloopen quam, maer is eyndelijck wederom door groot onweder geſtopt en toegewelt, ſo datter

tegens

Digitized by Google

tegens de hant des Heren niet te doenen is.

3. *Vyt-val by Petten.*

Den derden uytval vanden *Ryn* is door Kennemerlant geweeſt, of door de landen vande oude *Caninefaten*; deſe wierd toen ter tijt *Kinheym*, en nu de *Saan* genaemt, ſy heeft haer beginſel uyt den Rijn by 't oude ſlot van ROOMBURG genomen, ſoo dat 'et ſchijnt de Romeynen dit kaſteel op den mont van deſen uytganck gebout hebben, om niet alleen de vaert door den Rijn na Catwijk te beheerſchen, maer oock die door Kennemerlant na Petten inde Noord-zee gelopen heeft, op datter geen ſchepen door deſe twee uytvallen vanden Rijn en ſouden op noch neder varen; ſonder believen vande Romeynſche overſten: dit voornoemde Roomburg ſeytmen heeft outstijts Roodenburg geheten, om dat de ſelve met tichelen uyt den roden gedeckt placht te weſen, andere noemen het Radenburg of Rademburgh: maer voor my ick blyv' by den ouden naem, en gelijck 'et een burg der Romeynen is geweeſt tot verſekering van 'er ſtaet, is 't geen wonder dat 'et na 'er naem Roomen-burg geheten heeft: daer zijn inde gront-delvinge ſoo binnen als buyten dit vervallen gebouw, veel Roomſche outheden, en vreemde dingen gevon-

gevonden, inſonderheyt ruym hondert jaeren verleden, doen wierden 'er opgegraven twee gegoten kopere Leeuwen, het beelt van Minerva, en veeler-leye ſilvere en kopere gedenck-penningen, nevens Antonini, Neronis en andere Keyſeren, den welke den Keyſer Maximilianus geſchoncken weſende, met ſich genomen heeft ontrent 't jaer 1508. Op deſe plaets heeft geſtaen een rijck en vermaert Vrouwen-klooſter, in 't welcke gewoont hebben ontrent hondert bagijnkens of ſuſterkens vande derde regel van S. Franciſcus, maer is na den troubel heel afgeworpen, en tot boomgaerden of warmoes-hoven gemaeckt. In 't huys van Waſſenaer inden Hage wort bewaert een ſteen aldaer gevonden, welkers opſchrift is van deſen inhout:

Den Keyſer Lucius Septimus Severus, en Marcus Aurelius Antonius hebben het Wapen-huys vande vyftiende benden der vrywillige ſoudaten, het welke door outheyt vervallen was, vvederom doen opmaecken, onder Valerius Pudens den Auguſtaelſchen ſtadthouder en ſtedehouder des Schouts, door beſtellinge van Cæcilius Bato den Krygs-overſte.

Vyt welke woorden wy ſien konnen dat dit het wapenhuis geweeſt is vande xv Bende der vrywilliger ſoudaten, en ligtelijck datmen de tollen aldaer ontfangen heeft.

By

Digitized by Google

By deſen *Burg* begon den derden uytganck van den Rijn, de welcke eenige (doch t'onrecht) den Rijn noemen; want het niet meer en is dan een revier of waterloop die uyt den *Rijn* ontſpringt, en met den naem van *Kunnem*, *Kanna*, *Kinna* en *Kunnen* bekent is by de gene die meeſt geacht hebben op den oorſprong des naems van *Kinheymer-lant*; maer daer na in *Saene* verandert ſijnde, is vry wat meer ingekrimpt, en heeft aen andere waterloopen een groot velt ingeruymt, van welck in 'et vervolg blijk gedaen ſal worden; *Guicciardijn* noemt deſelve een Canael of waterloop gelijck ick geſeyt heb, die uyt den Rijn begint, en by langheit van tijden veel landts (te weten daer de Leyts en Haerlemmer-meren ſijn) ingenomen heeft, en hem in 't Ye ſoeckt te vermengen; deſe ſchrijver en raet mijns bedunkens niet mis, alleenig hy heeft meer geſien op den tegenwoordige tijt, daer 'et noch alſo geſchiet, dan op de verleden, daer 'et anders toeging, want toen ter tijt de meeren en het Ye lant en geen water waren, uytgeſondert dat de riviere *Kinheym* daer door geloopen heeft. Daer ſijnder die ſtellen het beginſel van de riviere *Kinheym* aen een beek, by 's Graven may, en datſe van daer tot *Haerlem* gelopen ſoude hebben; deſe

Digitized by Google

deſe willen de Kennemerlanders niet verder ſtellen dan van *Katwijk* tot *Haerlem* toe, om datſe menen de rivier daer eyndigde, doch 't gevoelen van andere, dat niet onſeker gaet, is geweeſt; dat deſe waterloop Kennemer-lant van achteren heeft omvangen gehad, en de eenige ſcheytsman was tuſſchen de *Kanineſaten*, en *Friſiabonen*; opdit gevoelen ſtaet de mijne gegrontveſt, en bevind oock, dat de gelegentheyt van Kennemer-lant daer aenleidinge toe geeft, want ooſtwaert van de duynen af te rekenen, heeft Kennemerlant wel twee derdendelen verder geſtrekt, dan aen den Rijn toe, die langs de konynduynen (ſoomen ſeyt) geloopen ſoude hebben; een voorbeelt hebt gy aen ons *Saanden*, daer van de gedenkſchriften ſeggen, dat de Vrieſen in Kennemerlant vallende, dit voornoemde Dorp hebben berooft en afgebrant, welck ontrent de vijf hondert jaren al geleden is, en gy weet wel dat *Haerlem*, en *Zaanden*, toen niet veel min als drie mijlen velts van malkanderen lagen, ſo dan den *Rijn* daer af geſeyt wort, langs de duynen placht te loopen, en een ſcheitsman van de Water- en Kennemerlanders was, ſoo hadde Kennemer-lant meeſt in duynen en konijnholen beſtaen, daer 't nochtans van ſchoone Dorpen t'al-

Digitized by Google

t'allen tijden gebloeyt heeft, en aen alle zijden beset is geweest.

Maer op dat ik eens komen mach tot 'et gene daer ick om te seggen lang na gelust heb, schoon iemant mocht 'et niet aen nemen, de *Saan* dan met den naem *Kinheym* bekent, heeft gelopen van 'er eersten oorsprong, by *Oostrum*, langs de Herelijckheyt van 't oude en voortreffelijke *Alkemade*, dat noch de verbroken muren, en overwelfselen toont, tot voorby 'et oude dorp *Sassen-hem*, *Lis*, *Hilgom*, *Heemstede*, door 't *Nieuwerkercker*-lant, en voorts na *Pelonen*, van daer langs het oude Dorp van *Zaanden*, en het *Wormerlant*, tot aen de Heerlijckheyt van de *Schermere*, en soo tusschen de *Vroonlanden* doorgegaen sijnde, als hy *Sane-geest* bevochtigt hadde, storte by *Petten* in de zee, door welcke aengename uytwateringe die doch niet onvaerbaer en is geweest, de schepen bequamelijk tot den Rijn, en wederom uyt den Rijn na beneden varen mogten, om alsо haren handel te drijven, daerom ook na dat den uitgang des Rijns by Catwijck verstopt was, te weten ontrent 24 jaren geleen, dat is geweest in 't jaer van 884 na *Regino* getuycht, quamen 'de Noormannen uyt Denemarken in Kennememer-lant (het welck gelijck als 't hertje van Hollant was,) op datse door

last

Digitized by Google

last van *Godefroy* den Rijn opvaren souden; *Regino*, segt *Boxhorny*, moeten wy daer in geloven, also hy op de selve tijt geleeft en geschreven heeft: wie sal hier nu anders van oordelen, of de *Noormans* sijn te scheep tot aen de mont van dese haven gekomen, en voorts door de selve tot in den Rijn? gelijck wy seeckerlijck weten dat sy daer na voor alle volkeren door desen wegh tot aen de koopstadt van *Vroon* met 'er schepen gevaren hebben, en voorts de goederen opgescheept, om in Duytslant en over ganschNederlant te voeren: daerom is 't wel gelooffelijck door de groote timmeringe dat de aenvoeringe te water geschiet is door de Rijn, en dat op den selven gebout is geweest het Tribuythuis van den konink der *Denen*, daer *Saxo Grammaticus* veel wonders af verhaelt; 't is ook so dat de schrijvers getuygen, datter een goede haven was, ten tijden des Keysers *Iustiniani* in 't jaer 698, als *Wilfridus* Bisschop, en *Willebrordus* aldaer aenquamen, van *Wilfrit* leestmen, dat als hy na Romen meende te varen, van den wint versteken wierd, tot aen dese haven van *Vriesland*, en dat hy aldaer van *Adgildus* en van de Heydensche Vriesen eerelijck en minnelijck ontfangen is geworden, en dat also hy 'er om d'ongelegentheyt des tijts moest blijven leg-

leggen, haer 't gelove in Christum voor droeg en eenige bekeerde. Hier schrijftmen soude *Vrsula* met de elf duisent maegden, en weduwen aengekomen sijn, in 't jaer 383, toense uyt *Brittanien* reysden om aen gelijck getal van soudaten in *Armorica* ten houwelijk besteet te werden, doch gevallen door Tempeest binnen de *Rijndeuren*, en voorts tot VERONA, in VRIESLANT, soo voorts in de handen der *Picten* en *Hunnen* (zeerovers) van welke tot oversten waren MELGO en GAURUS, als sy hen selven tot 'er wellusten niet en wilden overgeven, sijn altesamen, so geschreven wort, vermoort.

't Verwondert my sey van de *Sed*, dat gy de gemene sleur, en 't gevoelen van so veel geleerde mannen niet na en volgt, die ons immers met duym en vingers des *Rijns* loop door Kennemerlant soo net aenwijsen, of sy die selver langs dien harden weg afgesteken, en gedolven hadden, of ten minstē onfeilbare brieven daer van gesien: de meermaels gemelden *Montanus* getuichter oock van als hy schrijft, dat den Rijn by *Katwijck* nederkomende, voorby *Rijnsburg* na *Voorhout* in een volle meir nederstort, dat hy van daer liep tot 'et huys van *Vogel-zang* ('t vermaek-huys van de Hollantsche Graeven) voorts na *Berck-wele*, *Ael-*

Aelbrechts-berg, en al dat Graeffelijck geweſt door, waer rontſom geſtaen hebben veel ſchoone Raetsheren huiſen en kaſtelen, voornamelijk dat van *Brederoede*, *Beverwijck*, *Hemerka*, *Sutdorp*, *Caſtricum*, *Limben*, de namen nu op de Dorpen overgedragen, de ſloten meeſt omgeworpen, nevens 't huys te *Poelen-burg*, *Polanen*, en *Velſſen*, en andere plaetſen meer, alwaer hem den *Rijn* noch in een poel vertoont (ſoo als de goede man ſchrijft) en is gelooffelijk ſeyt hy dat het Deens Tribuyt-huys aldaer gemaeckt was, die ſijn loop hadde by den groten poel tot *Reynichum* in de Heerlijckheyt van *Egmont*, en voorts by *Veronen* in de zee ontſloot, wat dunkt u daer van vrunt en waerde medegenoot.

Dit is antwoorde hy, geſchreven na 'et verſtant dat ſulke hoge verſtanden toen ter tijt hebben gehadt, door welk d'een d'ander meer als door't onderſoeken van de rechte waerheyt gemeenlijck leyden, daer is veel van den Rijn beſchreven, doch voornamelijck 't geen *Vronen* beroert, om dat die haer waren daer door na boven gevoert hebben; maer 't verwondert my aen d'een ſijde hoe den Rijn langs de ſandige heuvelen geſtreckt heeft, en nu geheel overdekt is, dat niet veel meer als driehondert jaren verleden kan ſijn, niet

of

Digitized by Google

of wy weten wel daer geen ſchuering van ſtercker drift komt alles toegroeyt, maer dat en heeft alhier ſo niet mogen toegaen, of daer was noch meer kentekenen overgelaten, die van *Vronen* (dat vry veer oock ſiet) moeten geluckich geweeſt ſijn, dat daerſe geſtadich de Kennemerlanders, en ſelfs't Graefſchap door den oorlog in gedurige onruſt onderhielden, nochtans vryelijck den Rijn opvoeren, en met ruſt voorby de meeſte ſterckten haer ſchepen en waren brachten. Doch dit alles ſal ick ſo lang achter de hant ſtellen (niettemin hier en daer 't ſelve noch meer aenwijſen) tot dat eerſtmael van den *Yſel*, en voorts van de *Vecht* geſproken is.

Vierde uytval door den Yſel.

De vierde uytgang van den *Rijn* geſchiede door den YSEL, deſe heeft haren oorſprong op de lantpalen van *Kleef*, by *Ratſvelt*, en loopt noord ten weſten door *Viſt*, *Werde*, *Hanolt*, *Burgh*, *Deutecum*, en voorts tot *Yſeloort*, van daer tot *Doesburg* heeft DRUSES GARMANICUS een gracht gegraven van ontrent 10 mijlen in de lengte, waer door hy voorby *Deventer* tot in de *Oceaniſche* zee gevaren is, deſe wierde FOSSA DRUSIANA of de *Druſiaenſche Gragt* genaemt, en by de nakomelingē den *Nieuwen Yſel*, hier door is de voornoemde

Digitized by Google

de *Druſus* (ſijn ſchepē onder ſijn legioenē en bontgenoten verdeelt hebbende) geſeylt, en alſoo voorſpoedig door de Noortzee tot de riviere *Eems* toe gekomen, en heeft den *Rijn* een uytgang door den *Yſel* beginnen te verkrijgē ontrent 1620 jaren verleden, tot in het ſwarte-water. Maer de *Vecht* die 'er na voor een uytgank van den *Rijn* gerekent is, deſe begon toen by *Katwijck* de bergen in een geſloten, en des waters uytgang belet wierdt, want alſoo den loop des *Rijns* by *Vtrecht* verminderde (hoewel de perſing van 't water ſijn ouden loop nam) en evenwel niet anders dan door den nauwen oever vande *Zaan* komen mocht tot inde zee, is by *Vtrecht* verdeelt geworden, en de *Vecht* doorborende, voorby *Weſop* en *Muiden*, (in *Goylant*) alſo tot inde Zuyder-zee geraekt, hoewel hy die, gelijck oock aende *Saan* ſijn naem niet deelachtigh en maakt, maer den Rijn behiel voorts ſijn ouden naem tot *Woerden*, alwaer hy ſijnen afloop placht te hebben, en waters genoegh heeft gelaten tot gerief der inwoonders om te geraeken tot *Leiden*; en voorwaer wie ſal niet denken dat de aenperſing des Rijns, die gevoelende hem belet by *Catwijck* uyt te lopen, daer na in meer aderen uytgeborſten is, die eindelijck met de *Saan* vermengt, het

Digitized by Google

broekigh lant (door-wroet vande laeſte zeebaren en ſtormen) van vooren aen opgegeten, en verſlonden hebben, want hier door ſijn, de *Leydtſche Haerlem* en andere meeren ſichtelijck gekomen, en ingebrooken, hoewel niet ſoo groot, ja op veel na, als tegenwoordig, en op dat hier van wat meer geſproocken mag werden, ſoo ſal ick den loop vande *Kinheim*, die ick voortaen *Saane* noemen ſal, breder ontleden, hoe de ſelve na 'et ſtoppen van 't gat by *Catvvijck* verandert is, daer toe dient dit tafelken, in 't welk kortelijck te ſien hoe die over vier of vijf hondert jaren gelopen heeft.

Vyt een van des Rijnſtrooms armen vloeyt de MAERNE, SYL en DOUSE, *tot de Leytſche en Haerlemmer Meren, en lopen daer na door 't* SPAREN, DE LIE en PELONE, *tot in de* ZAAN *en voorts langs Kennemerlant in de zee.*

De MAERNE of *Maren*, neemt haer beginſel uyt de arm van den Rijn, die na Katwijk in zee placht te vallen, haer oorſprong is eygentlijck binnen *Leyden* en valt in de Leytſche meir, ſy laet binnen de ſtadt verſcheye tekenen van 'er naem, *Maren* aen de Rijn ſijde loopt midden door den ouden Rijn, tot neffens de *Maren*, *Weſtmaren-dorp* lantzijde begint aen de Ooſtzijde

Digitized by Google

de van 't water-gat van de *Maaren*, lopende door 't midden vande Maaren tot in *Maaren-dorp*, *Ooſtmaren-dorp* land-zijde neemt haar aanvangk aan de Ooſt-zijd vande Vol-molen-graft, deſe twee voornoemde Leydſche bonnen, hebben haar hoefſlag aan de wallen van 't *Maren*-gat. Nog hebt ghy beminde aldaar, *Over-Maren* Rijn en ook landt-zijde, alteſamen haar naams-oorſprong uyt de *Marene* genomen hebbende, dogh den naam van de *Maaren* of *Maarne* van waar die gekomen is, ſoud ik u niet ſeker konnen verklaren, alleenig dat den *E. D. Traudenius* gelooft die *Maar* of *Meer-Rijn* behoort genaamt te werden, als waar door den *Rijn* tot de *Meyren* geſtreckt heeft, gelegen aan d'ander-zijde 't Sparen, 't *Spaar-rijn*, of *Spae-rijn*, om ſekere inſigten, die hem bewegen 't ſelve te gevoelen, en warelijck voor mijn, ick hou 't et daar voor dat de *Zaan* van ouden tijden hier door te lopen plagt, en dat de ſelve na 't et toewellen vande uyt-val by *Katvvijck*, de doorganck van 't Rijn-water na beneden toe geweeſt is, tot welk namaals, de *Sijl* en *Dous* veel geholpen hebben, daar werdt geſegt by een ſeker Schrijver, dat eertijts 't water vande Meyren met de Noordt-zee gemeen was; in voegen dat alle de lage landen tot aan de *Geeſt* of

Digitized by Google

Duyn-kant toe, en ſulcx oock de gene die leggen tuſſchen de *Geeſt* ten Noorden, de Maaren ten Ooſten, den lagen Rijndijk ten Zuyden, en de Morſch ten Weſten, met alle hooge vloeden en opgeven van wateren, by ſtorm en onweder bevloeyden, en onder liepen, in voegen dat de inwoonders van Leyden ſonderlinge geen vruchtē wiſten te bekomen dan met het leggen van den Maren-dijk, welk noodtſakelijk daar toegeleyt moſt zijn, niet alleen om de lage landen van 't water te bevrijden, maar ook ten eynde dat de huys-lieden wonende in den Ambagten van *Oeſt-Geeſt*, *Warmont*, *Rijnſburgh*, *Noortvvijk*, *Noort-vvijker-hout*, *Voor-hout*, *Saſſem*, *Liſſe*, *Hillegom*, te voet in de ſtede van *Leyden* ſoude mogen komen, dit is geweeſt ten tijden van Koninck *Willem*, eerder noch Heym-raden waren.

De *Zijl* neemt haar aanvang mede uyt den Rijn, outs-tijts hadden de rivieren ſeltſame naamen (als eener ſegt) na de gelegentheyt der plaetſen, geſlachten, en andere landen, waar door ſy met ſodanige namen genoemt zijn: wy noemen een plaetſe daer 't water ſijn doortocht neemt een *Sÿl*. Inde heerſchaft van *Surich* in *Swytſerlant* ſtroomt mede een rivier de *Sÿl* genaemt tot inde *Limat*, van welk opmerking hier nae geſtelt werdt. De Ridderlijcke ſtamme

ſtamme van *Zijl* hebben aen dit water haer Zijl-hof gehadt, deſe heeft verherelijckt *Gerrit van Zijl*, Heer van *Purmerent* en *Purmer-lant*, van hem heb ick verſcheyde gift-brieven geſien, die hy aen ſijn heerlijckheyt verleent had: deſe *Sijl* ſtreckt de waerdigheyt hares naems tot binnen de loffelijcke ſtadt van *Leyden*, en weynig mijlen gelopen hebbende valt in 't *Meer*, door welkers afſacking ſy daer na tot inde *Saan* en voorts met den ſelven inde Noord-zee liep.

De Douse of *Does*, een ontſprongen ader vanden *Rijn*, begint tuſſchen *Leyer-dorp* en 't huys ter *Does*, is uytgevallen door de *Wijde A* tot inde *Braeſſem*, en voorts door de oude *Wetering* tot in 't *Leytſche Meer*, van daerſe haer gang tuſſchen de *Vennip* en de *Ruygen hoeck*, nevens de voorgaende twee genomen hadde, gelijckſe noch doet, maer met een wijder doortocht; en heeft eertijts het wel adelijck geſlacht vander *Does* haer naem gegeven; want het huys vander *Does* onder de ſtam-huyſen gerekent, is wel drie hondert jaeren geweeſt de woning vande Heeren vander *Does*, en ſtaet aen den oever van deſen Rijn-ader; *Ianus Douſa* uyt dit geſlacht geſproten en geboren tot *Cattendijck*, is niet alleen in hogen ſtaet verheven, maer oock

Digitized by Google

door ſijn geleertheyt in andere landen ſeer vermaert geweeſt, hier van konnen ſijn gedruckte boecken getuygen.

Wat nu aengaet de Leydſche en Haerlemmer-meren, die waren in 't eerſt oock noch van een geſcheyden, en was tuſſchen het landt vande *Vennip* (toen dit eylandeken aen de vaſte kant gehecht was) en het uyter-lant van den Ruygen-hoeck, een doortogt om het water tot in malkander te vermengen, hier was toen een veer of over-vaert, daermen met een ſchou wierde overgeſet, en voorts door *Aels-maer*, *Rijck*, en *Sloten*, tot in *Aemſtellant* rijden konde, oock aen de *Rijns-ater-Wouder* zijde tot *Wirecht* en *Woerden* toe, 't blijckt aen de oude kaerten, doch toen en waren deſe nevens de *Spiering-meer* op drie vierendeel na ſoo groot niet, alſſe nu zijn: want door de harde aendringinge des Rijns, die 'er ſomtijts heftich aentaſte, nevens de overvloeying en ſcheuring vande Noord-zee, verſterckt door de noord en zuyd-weſte winden, is de ſelve nu by naeſt tot een woeſte zee uytgebroocken, en ſtaet te bevreſen dat 'et gantſche *Veen* en *Aemſtellant*, wel eens opgegeten, en verteert mocht werden.

De *Rijn* dan ſoo veel als die tot aen *Leyden* des *Rijns* name behoudt, ſtorte na de toe-

Digitized by Google

toeſtopping by *Catwijck*, haer aendringende wateren door de *Sijl*, *Does*, en *Maarne*, (d'oude water-loop vande riviere *Kinheym* of *Saanden*) tot inde Meren, die wederom door twee andere ſpruchtelen nevens de alder outſte uytganck by *Polanen*, tot inde ingetrocken *Saane* uytgevallen zijn, gelijck in 't tafelken te ſien is.

De eerſte heeft haer oude plaets by PELONEN behouden, en is daer het *Huys ter hert* ſtaet, welk toen de dijcken tot behoudinge vande landen geleyt wierden (overmits de opwellinge des zees die de zuyder-zee begon te maecken) oock bedamt, en 'er vaert belet is geworden, ſoo dat nu met groote ſluyſen de loſſing van't water geſocht wort, en menichmael ſoo geweldig is, dat 'et water uyt de Meer (met een zuyd-weſtelijcken ſtorm) ſoo voortgedreven wert, dat 'et tot boven aen de binnen muren vanden *Sparen-dammer-dijk*, geperſt door den grooten ſlag en 't gewelt der wateren, uyt de Meer verhindert den drogen gang vande lieden die 'er voorby gaen, waer door het oock gebeurt, dat het Meerſche-water vijf voeten boven dat van 't Y ſtaet, daer nochtans het *Sparen* dickwils ſoo uytwatert of 't een aflopende rivier was. Siet beminde hier uyt moogt gy af-meten, wat de tijt al verandering

Digitized by Google

aenbrengt, eertijts was dit een ruym bequaem en ſcheep-rijcke door-vaert, waer door men langs de *Saan* tot de *Rijn* plagt te varen, nu is de ſelve gelijk als verſtopt, en allenelijck tot water-keer, en waterloſing dienſtich; by welke de E. H. van *Rijn-landt* (ick denck op de grondt van 't eertijts Adelijke Huys van de *Polaners*, uit den huyſe van *Polanen* in *Zuydt-Hollandt*) een voortreffelijke ſtenen ſtolp timmeren. 't Is ſeeckerlijck dat toen de *Meer* haer uytgank by *Polanen* noch had, datſe in een ruymen boeſem neder ſtorte, tuſſchen den Heyning en het lant van *Ruych-oort*, tot inde *Saan*, ter plaetſe daer 't *out* Y nu is.

De twede is het SPAERNE die haer aenvang wat boven 't huys te *Heemſtede* neemt, en loopt door de oude ſtadt *Haerlem*, langs het *Sparen-lant* voorby 't *Spierner-wout* en 't hof Ambacht (alſſe eerſt de *Lie* opgenomen heeft) tot inde *Saane*: *Boxhorni* getuycht dat 'et *Spaeren* een klaer rivier haer oorſprong uyt den *Rijn* treckt, en in't midden door de ſtadt *Haerlem* vloeyt: nu is de voornoemde rivier met een dam beſloten, en looſt haer water door twee openingen in 't Y, welk Y*e* door den inbreuk der landen ſoo groot geworden is, en den naem van de oude *Saan* heeft doen verdwijnen, en gedreven tot binnen *Sluys-*

oort,

Digitized by Google

wort, als gy daer na 't Zuyd-ooſt wel ſien kunt, boven de oude Hof-ſtede daer mijn voor-ouderen eertijts op-gewoont hebben. Maer ſult gy ſeggen hoe is 't Yaen dien naem gekomen, t ſelve is mijns wetens noyt beſchreven, maer na mijns bedunckens komt het van 't eb en vloeyen, dat wy gemenelijck 't Ye noemen, alſoo dien naem, ontrent de tijt van dat het Ye heeft beginnen te ebben en vloeyen, bekent is: voor deſen placht 't Y water in *Kennemerlandt* door de *Saan* en de *Wijckermeer* met het *Schermer water* op en neder te lopen, maer is door de dam van *Saanden* en daer nae door den *Idam* belet, het een ontrent drie hondert, en 't ander vry wat minder jaren geleden.

De derde is de LIE, deſe begint inde *Spierner-meer*, en loopt door 't *Spierner-walt* tot in 't *Sparen*, en voorts met de ſelve vermengt geraeckte inde *Saan*. 't *Haerlemmer lie* of *lede* (dat van deſe uytwatering den naem ontfangt) is nevens het *Hof-Ambacht* over de hondert ſeven-en-twintich jaeren inde morgen tale even hoogh gerekent, door deſe *Lie* en is voor tegenwoordig nu geen doorvaert, alſoo die van *Haerlem* 't geluck en oock de beſte uytwatering behouden hebben, en met een groote ſcheep-vaert gezegent zijn.

Digitized by Google

Zoo veel zey vande *Sed* als beroert het onderſcheyt tuſſchen de voorledene en tegenwoordigen loop, deſe is tot verwonderen toe, en ick ben daer over oock op't hoogſte verwondert, dat de rivieren door lankheyt en verloop des tijts anders heen ſtroomen danſe voor eenigen tijt gedaen hebben: dat is ſeyde hy 'er op, gemeen geweeſt door gantſch Hollant, en niet alleen aende *Saan* geſchiet, de gedenkſchrijvers ſeggen dattet waerſchijnelijck is, dat de rivieren anders geſtroomt en gelopen hebben, als die tegenwoordich wel doen in zuyd en noord Hollant en in andere naburige landen, dit getuycht de Heer van *Campen*, in ſijn *hantveſt Cronijck lib. 7, cap. 4. Marcellus* ter zee inſlaende, innam de Eylanden van *Auſtraſia*, of *Amſtrachia ſuper Burdonum fluvium*, by *Amſtrachia* verſtaet de heer *Douſa Amelant*, andere ſchrijvers de *Aemſtellanders*, want ſeggenſe het kan zijn dat de wateren vande riviere *Burdo* gelopen hebben tuſſchen *Amelant* en ter *Schellingh*, van daer door den *Aemſtel* tot *Burdoniſdiep*, of *Bourneſſe*, tuſſchen de landen van *Putten*, *Stryen* en *Voorne*, ſo dit dan waer is, ſietmen groote verandering: 't hadden oock in oude tijden, als te voren geſeyt is, verſcheyde rivieren ſeltſame namen, onſe *Saan* hiete doen *Kunem* of *Kinheym*, de Doorwatering

by

Digitized by Google

by 't dorp *Adrichum* in Vrieſlant, (inde vryheyt van *Kinheym*) *Voliſcena*; wie ſal die nu met duym of vinger konnen aenwijſen, daer ſommige de *Bourneſſe* van willen maeken, de eertijts Seven-berger *Moykene*, wort nu de *Rovaert*, en de *Wijvekene* nu *'t Hollantſche diep* genaemt, de voornoemde riviere *Kinheym* was achter *Almeer*, voor deſen ruym genoegh om met groote ſchepen daer door te vaeren, nu is deſelve door lant meeſt aengegroeyt, doch wert noch een kleen water-loop daer van overich aengeweſen, het *Vlie* daer tegens is in de Zuyder-zee verſmolten, oock de *Lauwers* heeft een langen reek verloren, ſoo dat wy uyt deſe en meer andere veranderingen ſien, hoe door groote watervloeden rivieren doorgebroocken zijn, en nieuwe namen ontfangen hebben, en wederom wijde monden en zee-havens verſtopt, de water-lopen opgehouden en lant aengegroeyt is, doch hier van ſal ick in't veranderen van de uytvloeying des *Saans* meer beſcheyt doen.

Op dat ick dan wijders mijn reden vervolgen mach, ſo ſal ick beginnen te ſpreken vande *Saan*, hoe de ſelve eenige jaeren nae dat 'et gat by *Catwijck* in een geſloten was, langs *Saanen-lant*, (een gedeelte der *Caninefaten*, alſſe ontrent *Pelanen* de wateren

Digitized by Google

uyt den *Rijn* en Meeren opgevat hebbende) gelopen heeft, tot breder ontledinge van 't gene te voren geseyt is, toen vande riviere *Kinheym* gesproken wierde.

V is wel bekent denck ick, 't geen ick op andere gelegentheden wel verhaelt heb, te weten, dat 'et landt bestaende inde 12, 14, en 19 Maden, dat eygentlijk was het *voor-lant* van *Zaanden*, placht te strecken vry veel verder zuyd op dan 't nu doet: jae na sommige geloven tot aen *Ruyg oort* toe (een eylandeken dicht na 't *Spaerner vvouder* lant gelegen) soo dat het aen 't vaste lant nevens 't Eylant vanden *Hoorn*, de *Waert* en de *Venses* quam, welcke Eylandekens tegenwoordich noch onder *Saan-lant* behooren; en schot en lot (alsmen gemeenlijck segt) betalen, en gy weet wat een wijd' en hoile water nu tusschen *Ruyg-oort*, den *Hoorn*, en *Saan-lant* door ruyscht, en by wijlen vervaerlijck raest; de oude memorien getuygen dit vastelijck, en 't is gewis, dat de landen van *Polanen*, *Oost-Dorp*, en *Sloterdijck*, met *Zaanlandt* by na t'samen-gevoegt zijn geweest: dit is 't landt dat eertijts den ouden Edeldom van *Zaanden* toebehoorden, daer opse haer wild-jacht en vogel-koyen hebben gehadt, alsoo oock een weynich innewaerts haer stam-huys stondt; 't is gebeurt eenige

ge jaren daer nae dat sy haer verloopen hebben tegens den Lants-heer, gelijck u wel bekent is, en ick in 't vertellen van *Velssen* verhaelt heb, toen quamen al haer goederen aen des Graven tafel, die 't sijn soon *Ian van Beaumont* gegeven heeft, doch na 't verloop van veel jaren wederom tot de Graven door erfenis gekomen zijnde, is leens-wijse aen eenige van Adel beschonken, wiens nakomelingen 't lang beseten hebben, tot dat een gedeelte daer van by de huyslieden gekocht, in leen ontfangen, endelijck 't heele lant door koop tot haer gekomen is. De jongste of laetste besitters zijn geweest, de Heer van *Warmont*, en Ionck-heer *Arent Adam van Wassenaer* Heer vanden *Bus* in *Goylant*, en *Saanen* in *Kennemerlandt*, dan 't onschoot dese Edellieden wel te deeg, toen sy soo veel lants niet en konden leveren als 'er brieven uitweisen, want sy en wisten niet dat het water (gedyende tot gemene schade) 't lant afgeteert had, daer na met naeckte verklaring wijs gemaeckt zijnde, hebben afstant gedaen van 'er voornemen, en 't aengevangen geschil laten sacken, door het welck sy by den Rechter te verkrijgen meenden, dat de baren al lang verleden hadden weg genomen, en noch met uytspraeck van den Rechter, noch met klare

Digitized by Google

aenwijſinge van brieven weder te bekomen was.

Voorts aen d'ander kant van de *Saan* na de *Friſiabonen*, of Waterlanders, en *Aemſtellanders*, is 't al vaſt lant geweeſt, uytgeſondert datter maer een klene vaer-floot door gelopen heeft, want vande *Nes* en *Volevvyck* tot aen 't lant daer *Aemſteldam* nu ſtaet, gingmen van d'een tot d'ander kant over een deel of balck, en over niet veel jaren was den dijck van *Sluys-oort* tot *Buycke-ſloot*, ſelfs met een bogt tot in 't Y gelegen, die daer na door inbreuk en miſſing van veel voor-lants, ſoo verre ingeleyt is: tot *Sluys-oort* ſtonden oock veel wel-geboude huyſen, hebbende noch de oude gedachtenis van *Zaanden* by'er, waer van de ſtenen over weynich tijts uytgegraven, en by de viſſchers gevonden zijn; maer door dien het water 't gantſche lant van voren wegnam, en de *Holleſloot* met een ſtercke Weſtewint daer op bulderde, is alles wechgeſpoelt en af-gebroocken, ſoo datter nu noch huys noch kruys (alſmen ſegt) is blijven ſtaen: ja dat meer is de oude Hofſtede (woonplaets van mijn voorouders) hoewel vry veel verder innewaerts, wort nu van 't water beſtormt en 'er hoogte afgeravelt, ſoo dat 'et lichtelijck niet ſeer lang tegen houden ſal: ick heb wel horen

Digitized by Google

ren verhalen, doch acht het al wat buyten ſpoor vertelt, namelijck, dat de *Zaan* in 't midden van *Zaanden* door te lopen placht, en haer ſtreeck gehouden heeft vry wat beweſten den *Hoorn*; maer dat aende ooſt-zijde daer 't Kerck-rack is, een ſloot liep, langs welk men voorby *Eemſterlant* tot inde Meeren vande *Friſiabonen*, *Tuſianen*, *Marſacieten* voer, ſo dat oock uyt de *Saan* een waterken by den *Hoorn* henen tot inde kerkſloot ſoude geloopen hebben, tot gerief voor de *Saanlantſche* buren; maer ick hou voor gewiſſer dat over de vier hondert jaren de landen tuſſchen *Water* en *Aemſtellant*, weynich of geen eb en vloet hebben gehadt, doch ſo 'er wat was, 't is met een langſame uytvloeyinge geweeſt tot inde voornoemde meeren, die met de rivierkens daer in vallende door de enge gaten vande *Marſatios*, en 't *Flivum*, in de *Oceaen* uytgelopen zijn, waer door die van *Ooſtzaanden* alſooſe geen uytwatering en konden hebben, nae 't Y dat toen lant was, (wanneer 'er binnelanden met kaden en ſodanige dijcken, als 'er toen gemaeckt wierden, beſorgt waren) en met namen die van 't *Horner* en *Haler* deel, een ſluys inden dijck aende ooſt-zijde vande *Zaan* geleyt hebben, om 't binne-water inde *Saan* en ſoo voorts inde noord-zee te loſſen,

Digitized by Google

ſen, om dit dan te mogen doen, hadden ſy brieven van hogerhant, maer daer nae toen noch andere uytwateringen in den dijck (als 't Y geopent was) wierden gemaekt, waer door de *Horners* en *Halers* ſagē datſe aldaer met minder koſten haer water uytlaten mochten, dat het ſluysje door het zee-water gebroocken was, en met veel gelt vertimmert weſen moſt, hebben het voort (tot ſchade van 't gemeen) laten leggen, waer door de groote braeck die ingereden was, langs hoe wijder is geworden, maer eyndelijck door 't aendringen vande Wter-heymraden, als: *Tijs van Raesdorp, Pieter van Houtrijck, Steffen van Sloten, Pieter vander Geer, Cornelis van Sloterdijck, Cornelis Mor van Oſtdorp, en Sybout van Spierner-horn,* benabuerde mannen, moſten die *Horners* en die *Halers*, tot 'er eygen koſten 't ſelve opmaecken, na de groote als 't te voren was geweeſt; maer toen de Spaenjaerts *Saanendam* innamen, ten tijden vanden oorlog (en het voornoemde ſluysje an. 1570 of daer ontrent door hooge vloet tot inde braek wederom was ingeſtort, ſoo dat de vrybuyters van *Wormer* en 't *Kalf* daer door veeltijts op 't Y voeren, de *Aemſtellanderen* en de Schepen van *Don Frederick* beſchadigden) hebben ſy op dien hoeck by 't gat van 't ingebroocken ſluisje een ſchans

ſchans of vaſticheit gemaekt, en beſet met twee vaendelen *Waelen*, en daer mee aen die kuſt ſoo veel als den door-vaert belet, niet tegen-ſtaande dattet eens gebeurde datter een *Wormer* vry buiterſchip met de genomen konvoyer (in 't ſpijt vande genen die 'et weren wilden) doorquam, en den genooten buyt aen 't *Kalf* of binnen *Wormer* bracht: ſint die tijt dattet ſluisje inde groote braek ingeſtort was iſſet noit weder opgemaekt, maer blijft als noch onder 't water verdronken: wijders is aldaer tot wering van Lant-ſchaed namaels den *Zeeburg* toegeſtopt, en alſoo de gemene middelen verſlapt waren, de tijden ongelegen om weder te herbouwen, behout de plaets nu noch tot 'er enige overblijfſel de naem van 'er oude opening, namelijck het *Gat*.

Gy hebt, ſey vande *Sed*, gewach gedaen vande Eylanden die outstijts aen 't lichaem van *Saanden* gehecht waren, en tendele noch tot 'et ſelve behooren, onder de ſelve noemt gy de *Venſes*, 't verwondert my dat ick 'er te voren noit van gehoort en heb, want de *Waert*, *Ruychoort*, en den *Hoorn*, haer namen en gelegentheit ſijn my niet onbekent, laeſtmaal als ick op een ſeecker plaets (in een eerelijck geſelſchap) was, wierd my verhaeldt, dat de

Waert

Digitized by Google

Waert naems oorſprong ontſtaen is, uit een man die daer ſijn woonſtadt had, en herberg hield, daar by verhaelt worde, dat hy *Ian Verbel* geheten ſijnde, 't lant na hem *Ian Verbellen Eylant* genaemt is geworden, wie ſal daer aen twijffelen ſeide hy, of daer waren outstijs meer wooningen op deſe Eylanden, als overblijffelen van 'et oude *Zaanden*, maer ſoo veel de *Venſes* betreft, welker naem oorſpronkelijck komt van *koeye-vennen* als *vander Hoeve* ſchrijft, daer ſijn noch levendige oogen die 't wel geſien hebben. Ia wiens ouders ſelfs daer koeien op-hielden, die 'er menichmael te melken voeren, en by gelegentheit des Somers hoy af haelden. Ten tijden dat vrou *Margareta*, Vorſtin van Parma, Landvoogdes der Neder-landen was, heeftſe tot verſekering van *Amſterdam* des Graeven van Megen volk daer na toe geſonden, maer alſoo die vande voornoemde ſtat om ſeeckere reden haar niet in laten wilden, ſijn ſy op dit eilant en op ſeekere bygelegene plaetſen geleit, om niet alleen Aemſtellant maer oock onſe landtſtreke die alreede op 't gyben ſtont in toom te houden: in de *Venſes* was mijn moeders grootvader (niet ver daer van daen woonachtich) nevens noch anderen van ſyn magen en bueren ingelant, ſoo dat oock dick-

Digitized by Google

dickwijl voor-viel mijn groot-vader in'er armoede of ongemak (die sy door kouw en gebrek van lijstocht leden) met dees. en gene voor-raet te hulpe quam : maer gelijck als't heden aen den dach bekent is, dit Eylant ('t welk de grootste aenstoot vande *Holle-sloot* lijden most) is nu ganschelijck weggespoelt, sonder eenich litteken anders dan sobere gedachtenis by den nakomers na te laeten.

Wijders, seide hy, soo veel als van *de waerdt* verhaelt wert is niet geheel te verwerpen, maer wy moeten weten dat na de eigenschap sommiger stroom-eylanden de selve WAERDEN genaemt syn, en dat oock 't gene door den stroom afgesondert is van 't vaste landt, en aan de naeste gront bevesticht wort, dese naem met recht behouden mach, even als het met de *Waert* geschiet mach syn, dan aen den oorsprong deses naems willen wy ons niet vergapen, alleenlijck staet wel te letten, dat op de Waert, niet een eenigen herreberg, maer daer nevens noch veel andere huisen gestaen hebben, gelijck oock op den *Hoorn* ('t grootste van allen) plachten te sijn, daerom dat namaels, toen dese landen van 't vaste landt afgescheiden waeren, *Outzaanden* verbrant, en de kerk van *Westzaanen* so ver innewaerts geset, de bueren

Digitized by Google

ren vanden *Hoorn* tot 'er Godtsdienſt een *Kapelle* te bouwen is vergunt geworden, mits alle de voornaemſte dingen, en begravinge der doden tot *Weſtzaanen* moſten geſchieden, hier quamen de Huiſluiden vande Eylanden en Buertjes daer ontrent gelegen haer kerkgang doen, doch is deſe by een komſte eindelijk ſo verlopen dat de bewoonders vande *Waerdt*, van *Sluisoort* en elders, door dwang des waters, en ongelegentheit der plaetſen 't hebben moeten ruimen en verlopen, waer door de *Hoorners* oock dagelijcks verminderende, de landen afflijtende, (voorts de voornoemde Kapel door hooge vloeden en andere ongemacken omgeſtort en nedergeworpen, na die tijt noit wederom opgebout) en tottet getal van vijf huiſen gekoomen ſijn. Die vanden *Hoorn*, alſoo ſy afgeſondert wonen van andere naburen door een wijt-water, plachten een kromhoorn (gelijck de *Switſers* inden oorelog voeren) te gebruiken, en by tijden van noot daer op om hulp te blaeſen, of ſy nu daer van haer naem ontfangen hebben weet ick niet, dit weet ik dat over weinig jaren de klock vande kapel in't out Ye gevonden en by de weeſevaers t'*Amſterdam* geeigent is, dan hadder wat veel aen te vangen geweeſt, di vanden Ambachts-

heer-

Digitized by Google

heerlijckheit van *Weſtzaanen* ſouden haer die ſake hebben laten aengaen, maer was nu (alsmen ſecht) de pijn niet waerdich om 'er moeiten om te doen.

Daer ſijn verſcheide Eylandekens in de *Holle-ſloot* vergaen, datme 'r hooft noch ſteert van weten te vinden, en 't water als een in-etende kancker heeft alſoo het vrucht-baer *Zaanen-lant* aen alle kanten opgegeten en verteert, 't ſal ons noch minder vreemt dunken als wy aenſien hoe in ſo korte jaren 't lant voor *Sluis-oort* tot aen *Sluisſloot* afgeſleten is, en als wy overwegen dattet op veel andere plaetſen in *Hollant* en *Vries-lant* alſoo toegaet: in *Olden-burgerlant* hebt gy de *Zade* een voortijts klein rivierken, welk als'et begon de ackers aen beide ſijde van malkanderen te ſcheiden, en met toelopende wateren vermeerdert was, eindelijk door ſlofficheit der Dijkſorgers in de lage landen gelopen is, en 't een voor 't ander na weg genomen hebbende een ſo grootē Zeeboeſem heeft gemaekt, datter 8 a 9 Hooftdorpen verdroncken ſijn: ontrent *Dordrecht* is dit ongeval noch grooter geweeſt, proeven hier van is in de *Zuider-zee*, noch dagelijcks in de *Haerlemmer-meer*, eertijts inde *Schermer*, *Beemſter*, *Purmer* en andere meeren, onnodig 't alles te verhaelen.

So

Digitized by Google

So veel de *Saan* betreft, tot daer de ſelve voor tegen-woordich met menichte van huizen en hoven verciert en betimmert is, daer in wort een bank of Santweg gevonden, welck niet alleen verhindert geladen ſchepen en ponten die 'er over-varen, maer dickwils ſoo vaſt hout datſer niet af en mogen dan met gewelt en verhooging van 'et water, gelegentheit om die uit 'et water te trecken en iſſer niet, ſoo hard en vaſt iſt ſandt inden gront gebacken: van deſe ſeide vande *Sed* heb ik wel horen ſeggen dattet een Santweg is geweeſt, waer langs de lieden tot aan de *Geeſt* toe mochten loopen, en dan voorts langs de *Zaan* tot aen *Petten* toe, en 't ſou geweeſt ſijn eer dat de *Sterre*, *Schermer*, *waert* en andere meeren ingebroocken waren: op dit ſeggen ſeide hy ſou ick niet derven t'ſeil gaen, en laet een ander dat na ſijn believen uitleggen, ik hou 'et voor zant van de Noortzee aldaer aengeſmeten, of door 't gewelt des waters aengevoert, te meer alſoo 'er ontallijcke kromten en bochten (gelijket drayen eens ſerpents) in gevonden werden, daer benevens op d'een plaets hooger dan op d'ander leit; ja op veel ſteden niet te vinden en is, ſoo dat die niet meer dan een klein gedeelte van de *Zaan* beſlaet; en op dat gy waerde vrient

vrient en vriendinnen dit eens naerſtich overwegen meugt, ſoo ſal ick u verhalen vande twee onderſcheiden eigenſchappen des zees en der uitvallende rivieren.

De zee is van natueren genegen, wanneer de ſelve door ſtorm bewogen, en ſeer ontſtelt wort haer driffant aen den oever op te werpen, of ingank gekregen hebbende door de monden der Rivieren, met kracht het ſant voort te drijven, ſoo ver het gelegenheit gevonden heeft om neder te ſinken, en tot een ſantbank aan te groejen, de Rivieren daer en tegens overmits die veeltijts uit meren haer beginſel nemen, langs vette en ſachte gronden vloejen, modderige wateren in ſich ontfangen, ſullen gemenelijk (ſchoon datſe niet ſeer ſnel aengedreven en werden) in de zee of in andere wijde boeſſemen ſlijck of ſlibbe uitwerpen, ſoo dat bevonden is op veel plaetſen dat in de Zee of ſelfs in diepe Rivieren de Schepen op ondiepten (die de Latinen *Dorſa* noemen en wy *rugge*) blyven ſitten of aenſtooten, de Romeinen in haer rechten, alſoo ſy beide deſe werckingen hier en daer op verſcheiden geweſten, 't ſy dan van ſlijck of van verdroogde ſtroom-gronden, ondervonden, hebben dit ongemiddelt aenwerp genaemt, en geſeit, wanneer de ſtroom ongevoegelijk

door

Digitized by Google

door ſlijck yet aenbracht aen 'et lant, dat de eigenaers van 'et lant daer den aenwerp geſchiede 't ſelve toequam, ſoo mede de verdroogde ſtroom-gronden door de zee opgeſmeten, de naeſt-ingelande, gelijk 'et aen d'een ſyde in de *Maes*, *Wael*, *Yſel*, *Eems*, *Elve*, &c. mette ſant-platen en verdroogde gronden, aen d'ander ſyde in *Weſtvrieslant* (na 'et oude *Vrieſſche* recht) in de *Wijcker-meer* aen *S. Aechten-dijck*, en op andere plaetſen meer mettet ſlijk of aen-was der ſlibbe geſchiet, waer uit wy tot een proefken ſien mogen, wat de zeen en wat de rivieren aen-brengen, wanneer ſy of haer opgeworpen ſanden met hooge vloeden tot in 't lant ſtieren, of lange ſlibbe in zeen of wijde wateren, ten einde des ſtrooms neder-ſetten: ſoo veel dan de ſand-weg of verdroogde ſtroom-gront in de *Zaan* beroert, 't ſal ons geen wonder ſijn te geloven, dat de ſelve uit 'et aenvoeren des Zees is opgeworpen, wanneer wy overwegen wat de Zee op de voor-genoemde plaetſen gewent is te doen, noch meer ſoo wy gedachtig werden aen den ouden loop des *Zaans*, want eertijts toenſe Noord-weſt aen by *Petten* in de zee vloeyde, was die gelegen, om met een ſtorm uit den Noortweſten en volle maen niet alleen tot 'er bovenſte lippen of ſoomen

Digitized by Google

men van 'er oever vervult en opgehoopt te werden, maar daar benevens om geheel en al (door 't aanstooten en bulderen der baren) te ontfangen al den overvloedt, en mits dien al 't gewelt van den *Noorder Oceaan*; so dat (beminde vriend en vriendinnen) de gedenk-schrijvers ons getuigen WEST OFTE KLEEN VRIESLANDT, om drie ofte vier hooft-oorsaken (die sonderlinge her Landt tot 'et gebeente doorknaagden) niet opkoomen mocht, hoewel het selve uitter nature met milde wasdom begaaft was, en een andere vruchtbaar ARCADIA scheen te zijn; voor eerst door hun ongeregelt leven, want se waren bykans sonder wetten, Burgerlijke zeden, ofte goede bestieringe; ja zy waren op veel plaatsen sonder nabuurschap, gescheiden zijnde van malkanderen door wooningen, schoon wel haast by een versamelt, ten tijden van inval of Landplondering hunner vijanden. Wijders, zy waren alletijdt omset met den verslindende *Mavors*, den bloedt-vergietende *Mars*, den verteerende Oorelog, die byna sonder ophouden de zenuwen des Landts verminkte, het Swaart ophief, dien dagelijks scherpte, en henlieden tot ongestuimige en roof-suchtige

Digitized by Google

Krijgers maakte, gelijk 'et selve in de menigvuldige plonderingen, omtrent *Hollandts Burg* (te weten *Alkmaar*) in *Kennemerlandt*, tot *Uit-geest*, *Wormer*, en tot *Zaanden*, ja tot veele andere plaatsen gebleeken heeft; dan de derde oorsaak is wel de voornaamste, het welke was den inbreuk der Landen, by overval van de woeste Zee, en den oploop der wateren door den spring-vloet, waar door de ondervindinge ons geleert heeft, dat de selve in alle Landen (behalven soo men segt in *Egypten* door den NYL) veel schade veroorsaken: want gelijk *Gouthouven* getuigt, *Hen quam byna alle jaren geweldige water-vloeden over, die somtijdts heele stukken Landts wegh-namen, en ook af-spoelden, met verlies van menschen, beesten, en goederen. Siet hem in de verbeterde Hollandtsche Kronijk, Folio 95.* En 't was ook geen wonder, nadien de Noordt-zee met een Noordt-westen windt by *Petten* een vrijen toegank had, om de Landen over te loopen, soo dat niet alleen het sandt langs de boorden van de *Saan* gespoelt en gedreven is, tot daar 'et verhindert zijnde heeft beginnen te sinken; maar overmits voor 't jaar 1290. de Dijken heel slecht en met weinig opsicht waren, om

Digitized by Google

om een meer als gemeen rijsend' water te keeren, ook 't Zee-water gestadig 't Landt overvloeide, zijn al de Meeren in-gebrooken, de welke in KLEEN VRIESLAND, en voornamelijk (meer dan in geheel Hollandt West-Vrieslandt) by ALMEER gevonden werden, daar van ik in 't navolgende noch meer verhalen sal.

Tot stijvinge van 't geene te vooren verhaalt is, te weten van de uitwerpende slibbe der Rivieren, werdt bevonden waar te zijn, selfs in onse voor-SAAN, want de slibbe van de *West-Vriesche* (nu *Noord-Hollandtsche*) Meeren, die 'er in menigte geweest zijn, (nu tot landt gemaakt, en door hare water-moolens noch veel slijk ofte modder uitwerpen) overmits de kracht des waters langes de achter-SANE schurende, eindelijk deur-geboort hebbende de engte der sluisen, werdt gedreven tot over 't midden van den *voor-Saansche boesem*, en gestut zijnde door 't voor-landt van den *Hem* (nu het *Katte-gat* genaamt) sinkt dan neder, en heeft van langer-handt een hoogte opgeworpen die de buren van de *Saanderdam* (onwetende van de eigenschap der uitvallende slibbe) den Dijk-stal noemen; want 't is kennelijk

Digitized by Google

dat de drie uitvallen ofte ſluiſen die 'er in den *Dam* (ſoo tot waterlooſing als Scheepvaart) gemaakt zijn, met een ſterk gedruis menigmaal uitloopen, en de aangevoerde ſlijk of ſlibbe tot aan de voor-genoemde hoogte ofte *Dijk-ſtal* voeren, daar het vaſt in een gebakken, onbeweegelijk leggen blijft, ook de groote Schepen die met hare kielen (van den *Overtoom* duikende) de voor-*Saan* door-klieven, menigmaal in haren ſnellen voorgank groote letſel doen.

Ik en kan niet voorby gaan 't geene *Polibius Megapolitanus* daar van in deſe gelegenheit ſchrijft, ſtaande in zijn vierde Boek, als hy van de *Pontus* (die een ſcheidsman tuſſchen ASIEN en EUROPE is) aldus ſegt: *Aangeſien dat door veele uitgangen uit Europa den Iſter, dat is de Donauwe, ſich ſtort in den Pontus, ſoo is't dat tot den ſelven omtrent duiſent ſchreden ſich uitſtrekt eenen ſeekeren ſlijm ofte lange ſlibbe, een dagh-reis verſchillende van 't vaſte landt, welke aartige aanvoeringe dagelijks aanwaſt, uit de ſlibbe die de uitgangen der Rivieren aanvoeren; en 't gebeurt ook aan de Zeevarende lieden, ſoo wanneer zy in de diepte komen te zeilen, dat zy des nachts op ſoodanige ondiepten aanſtooten.* Wijders ſeidt hy: *Soo verre*

de

Digitized by Google

de inſtroomende Rivieren haar kracht van wegen 't gewelt daar mede zy gedreven werden behouden, en alſoo de Zee voorwaarts uitdrijven, dat ſoo verr' ook noodig is de ſlibbe, en al het geen door den ſtroom van yeder Kivier nederwaarts gedreven, voor uitgeſtooten en geſtroomt werde, en geen verſtooringe krijge om nederwaarts te ſinken; maar als de kracht der aangeſtroomder dingen, overmits de diepte ende grootheidt des Zees, vermindert, als dan is 'et over-een komende met de reden dat de ſtoffe die aangevoert werde, volgens hare nature ſinkt ende ſtil leggen blijft; en daarom werden de aangegroeide droogten van de kleine Rivieren die ſlapjes ſtroomen, dicht by 'er monden ofte uitgangen vergadert, ende ſulks werdt dan openbaar, ſoo wanneer groote ſlach-regenen vallen, want als dan ſoo is 't dat de kleinſte Rievieren overwinnende, 't water omtrent haren uitgank de ſoo ſeer voor-uit ſtooten in de diepte, dat na 't gewelt van yeder Rivier, het geſchil of langer ofte korter zy. Dit is 't dat den voornoemden *Megapolitaan* daar van getuigt, wanneer hy den *Meotis* (een Meir der *Schyten*) breder beſchrijft ende ontledet.

Aanmerkende dan de nature der Rivieren, en afwaterende ſtroomen, ne-

Digitized by Google

vens de aardt der uitvallende ſlibbe, ſullen bevinden dat hier uit niet alleen ontſtaan is de groote veranderingen by alle Havenen, Boeſemen en Vaarten, maar daar by ook de hoogte ofte bank in de *voor-Saan* (onrechtelijk den *Dijk-ſtal* genaamt) die door 't ſtuiten van den ſtroom tegens 't voor-landt in den boeſem aangegroeit is; daar-en-tegen de diepe en bequame vaar-wegh langs de HOORN, een hoek van *Saandam*, welke gy ginder over de Schepen ſien meugt, alwaar, door kracht van de voor-by-ſtroomende uitwateringen, de ſlibbe of ſlijk van de *binne-Saan*, en van de Schermer-meer met de andere wateren gedreven werdt na de RIET-VINK, (een plaats hier voor ons leggende) tot in den boeſem van 't *Kerken-rak*, omtrent daar 't oude Taan-huis placht te zijn, waar het kennelijke droogte ende onvaarbaarheidt verwekt.

Als nu *Ambiorix* dit geſegt had, begon van de *Sed* daar op te voegen dusdanige redenen: Hy hadde wel verſtaan van de Viſſchers, zijn ſpeelgenoots, die altemet daar uit viſſchen voeren, datſe ſeer klachtig vielen over de groote ondiepte in den voornoemden Boeſem, en dat zy 'er menigmaal door de overvloe-

dige

Digitized by Google

dige hout-ſtoffen niet viſſchen mochten, dan met veel ongemaks, en ſcheuringe van 't Viſch-wandt; maar dat hy noch nooit by yemandt gewach had hooren maken, dat 'et ſelve ſoude ontſtaan uit oorſake als 'er verhaalt was, en met goede redenen daar by beweſen; niet te min (ſeide hy) die 't geene voor geſegt is wel overweegt, ſal van de ſaak niet anders oordeelen konnen, en wijders dien ſelven toeſtemmen, om dat 'et met de natuure der dingen over-een komt. Hier op bracht *Ambiorix* noch nader beveſtinge voor, en ſprak, Om het voorgeſtelde noch eens te verhalen, hoe de *Saan* na *Petten* tot in de *Noordzee* geloopen heeft, ſoo maakt eens reekening, alſoo de ſelve Noord-weſt aan na de Zee-baren ſtrekte, en buiten alle twijffel daaromme veel opwellen der ongeſtuimiger wateren te lijden had, of daar uit niet ontſtaan moſt 't inbreeken van verſcheiden Meiren, Braken, Polders, en andere wellingen, die by *Alkmaar* ofte *Almeer* gevonden werden, nu door verſcheide welgeſtelde *Hollanderen* tot Landt gemaakt, en noch te maken, onder welke getelt werden de *Boek'ler*, *Berger*, *Heylo'er*, *Egmonder*, *Syper*, *Swijner*, *Poeler*, *Zimmer*, *Waarder*,

Digitized by Google

Daler, *Beemſter*, *Schermer*, de groote en kleine *Wormer*, *Sterre*, mitsgaders noch verſcheiden andere *Meeren*, my te veel om hier alles te noemen, gy moogt 'et ſelve naſien in de Beſchrijvinge van *Alkmaar*, Pag. 7. Overweegt dan wijders, of daar uit niet ontſtaan is 't aanbrengen en opwerpen van de *Sandheuvelen* in de SAAN, nadien de Zee ſelfs uit der naturen genegen is ſulks te doen, waar hem ſlechts eenige gelegentheidt aangeboden wordt, de welke het ſomwijlen ſoo ongeſtuimig aanſtelt (met de Noord-weſte ſtormen) dat 'et een menſch verſagen doet daar aan te gedenken, gelijk menigmaal de Landen en luiden omtrent deſe Meiren (ouds tijdts woonende) ſulks gevoelt en beklaagt hebben: 't is u noch wel indachtig, denk ik, 't geene daar van geſegt is, gelijk ook in 't jaar van 1421. op St. *Eliſabeths* nacht wel gebleeken heeft, doen *Dordrecht* van 't vaſte Landt afgerukt wierdt, en doen 'er in de 72. Hooftdorpen verdronken, doen veel Heeren huiſen vergingen, en een ontallijke menigte van menſchen en beeſten omquamen; doen de Dijk by *Petten* (die geleidt was om de Zee uit 'et Landt te keeren, na dat 'et gat aldaar verſtopte,

en

en de Scheepvaart opgehouden wierd) van een berſte en ſcheurde, waar door een groote ſchade geſchiede, en onſer voor-ouderen goet en bloedt verlooren ging; want de voornoemde Zee-burg quam van een te breeken, door den grooten aanval der ongeſtuimiger en uitgelaten baren; de Kerk die 'er op gebout ſtondt ſtorte neder, vier-hondert zielen, die 'er in gevlucht waren, blevender onder verſmoordt, de Wei- en Zaai-landen braken aan ſtukken, de Meiren wierden verwijdt, de waterwellingen vermenigvuldigt, en de Viſſchen bequamen meerder ruimte om te ſwemmen; de Zee-burgen in onſe gedeelte konden niet tegen-houden, alſoo de ongeweerten heel groot, en daar door den OCEANUS ſeer ontſtelt was: kort-om, door alſulke ophevinge van windt en Zee hebben de onſe op dien tijdt niet alleen, maar ſoo menigmaal voor en naar ſoodanige ſchade en veranderingen geleden. Ja wat ſal ik u hier toe noch breder verhalen, gy hebt noch (die luſtig zijt te onderſoeken) ook gelegentheidt omme te vinden aan den oever van de *Saan*, als gy u veldewaarts begeeft, een weinig onder de aarde, ende dat op ſeer veele plaatſen, Sandt-

Digitized by Google

gronden met verſcheiden Zee-uitwerpſelen, (zijnde het çieraat der groote ſtranden) van Hoornkens, Schilpen, en Slek-huiskens vermengt, waar uit de ouden en ook onſe hedendaagſche verreſiende mannen geoordeelt hebben, dat van ouds de Zee het Sandt, de Hoorntjès en Slek-huisjes daar op-geworpen heeft.

'k Verwonder my, ſeide *Ruſſellania*, van al het geene gy verhaalt hebt: my dunkt, door een ingebeelde vrees, dat den *grooten Oceaan* (die men noemt Vader aller Meiren en Rivieren, de welke de Poëten Godtheidt toeſchrijven, en gy verſcheidemaal genoemt hebt) ons over 't lijf komt vallen: 't is een groote en genadige weldaat van den Opperſten Schepper, de Regeerder van de wateren ende winden, (die in zijn Goddelijke uitſpraak geſegt heeft: *Hier ſuldy komen, ende niet voorder, en hier ſal hy ſich ſtellen tegens den hoogmoet uwer golven.*) dat ganſch *Hollandt* niet t'eenemaal van de Zee is verſlonden geworden. Ja warelijk, ſprak *Ambiorix*, aanſiende den tegenwoordigen ſtant van ons eertijdts en ſoo menigmaal verdronken Vaderlandt; een Landt daar van d'ouden een Spreuke voerden:

HOL-

Digitized by Google

HOLLANDT *Bollandt,*
ZEELANDT *geen Landt;*
Ik hou my aan de Heykant.

Een Landt, dat, na 't getuigenis van andere geleerde lieden, voornamelijk van de Barbaren en uitheemſche volkeren, *onder warelijke Landen niet gereekent mach werden*, even ſoo weinig als een Zeeman *onder de levendige noch onder de dooden*: ſoo hebben wy den Heere voor zijn onverdiende zegen hooghelijk te looven ende te danken; want wy ſchijnen nu niet anders dan het ware tijdelijke Land der beloften te beſitten. Land daar Melk en Honig vloeit, daar alles ſoo overvloedig is, dat ſelfs andere Landen met den overvloet geſpijſt, gerijft en vermaakt werden; daar de Duinen de Zee, en de Dijken de vloeden keeren, ook daar men des waters overvloer, en hare ſchaarsheidt, door ſluiſen uit ende in laat. Want de noodt, die alle dingen door voorgaande ſchade op het alderſcherpſte leert, heeft onſe voor-ouderen gedrongen, en mitsdien ook onderweſen datſe voor de gemeene vloeden eerſtmaal Kaijen ofte laege Dijken maakten; maar alſoo de ſelve, by aanwas van de Maan, eenen ſpring-vloedt niet en koſten weder-ſtaan, en daarom

Digitized by Google

menigte van menſchen ommequamen, hebben zy op eenige hoge plaatſen heuvelen opgeworpen, in gedaante van kleine *Bergskens*, om, by inbreuk van de Kaidijken, hun ſelven, goederen, groot en klein Vee daar op te bergen, wierden daarom ook *Vlie-bergen* genaamt, in gelijkheit als de *Egyptenaren* hadden, om t'ontwijken de oprijſinge van de *Nylus*: van diergelijke ſiet men in groot en klein Vrieslandt verſcheide *hooge wieren*; mitsgaders in *Walcheren* hooge *vlucht-plaatſen*; ja dien grooten Princelijken Heuvel in *Kennemerlandt*, tuſſchen *Haarlem* ende *Alkmaar*, wel bekent voor het HULD-TONBEL der Graven van Kennemerlandt; van ſulke Bergskens getuigt ons *Plinius*, als te leſen is by *Hoeve Chartre Cron. Lib. 3. Foli* 28. 29. Namaals doen men de Dijken begonde te vergrooten, en geen koſten daar aan ontſagh, door welke het Landt genoegſaam ſcheen verſeekert te weſen, zijn metter tijdt on-effene Akkers tot de aarde toe geſlecht, en met de ſelve aarde de wellen, braaken, poelen en kreeken (die 't water te voren gemaakt had) toegedamt en geeffent.

Niclaas van de Sed, (zijne woorden voegende op het geene van de *Zaan* geſegt

ſegt was) ſeide verwondert te zijn dat de ſelve by ouden tijden ſulke bequamigheidt hadde tot de groote Scheepvaart, waar door niet alleen de *Sarmatiſche* volkeren, *Noormannen*, *Deenen*, *Gotlanders*, en andere Ooſterſche Zeebouwers die gebruikt ſouden hebben, maar ook die van VROONEN, de *Vrieſen*, de *Waterlanders*, de *Kennemers*, *Hollanders*, ja ſelfs die over de Wereltheerſchende *Romeinen*, de *Brittoenen*, de naaſte Eilanders en verre-gelegen Natien, en dat namaals, omtrent verleden zijnde tweehondert jaren, die ſoo verëngt en ondiep is geworden, dat 'er kleine vaar-tuig naauwlijks door komen mocht, vermogens de getuigeniſſe der oude Brieven. Ja noch verder, dat wat minder als hondert jaren door de ſelve een paſſelijk Schuitje, 'k late ſtaan groote Mars-ſchepen, niet wel door komen mocht. Het is alſoo, antwoorde *Ambiorix* daar op, en ſeide wijders, aangeſien wy nu gekomen zijn tot 'et geene niet alleen u meer als billijken voorſtel, maar ook de reden vereiſcht, dat noodig is hier nevens verhandelt te moeten werden, ſoo ſal 't goet zijn (eer wy tot 'et navolgende treden) in te ſien de nature en eigenſchap der dingen, die ik alrede

alrede geſegt heb te zijn in de Zee, en in de Kivieren, waar uit gemeenelijk ontſtaat verdrooginge van Kivieren en van wateringen; want, gelijk de voorgemelden *Polibius* ſegt, *alſoo de boeſemen met ſeekere einden omſchreven, ſomtijdts vervult werden in de oneindelijken tijdt door ſandt of ſlibbe, ſal't veeltijdts gebeuren, dat de Kivieren gekeert, ende verſwakt zijnde, ten laatſten verdroogen, &c.* ſoo datſe dan voorts met Water-kruideren, Lis, Bieſen, Plompen, en andere gewaſſen begroeijen, gelijk op veele plaatſen bevonden werdt. Siet, ſoodanig is't eindelijk met de *Zaanſtroom* afgeloopen; eertijdts was de ſelve een Vaart, bequaam voor groote Schepen, die van *Vroonen*, *Alkmaar*, en binne-lands Ingeſetenen bevaren wierd, daar de *Noormannen*, *Deenen*, *Engelſchen*, en andere Scheep-lieden hunne loopplaats namen, om met hunne goederen den *Rijn* op en af te varen, ofte binnen 's landts den Oorelog te vervoeren; doch naderhandt ſoo verdroogt, en met gewas beſet, dat kleine Schepen genoeg te doen hadden om door te komen, en noch als gy geſegt hebt in later tijden, door welke klein Vaar-tuig naauwlijks mochten vlooten: dit ſoud' de waarheit wel

wel eenigsins daar van in twijffel doen trekken, by lieden die geen kennis dragen, dat selfs de grootste Rivieren sulks onderworpen zijn, ja ook heel diepe Havenen, Boesemen en Kreeken, maar van u mijn vriendt en vriendinnen heb ik een ander vertrouwen, als die wel weten wat de ervarentheidt daar van geleert heeft, na luidt der woorden des Poeëts,

Daar is geen Zee, geen Lucht, geen Aarde,
Geen ding dat altijdt blijft in waarde.

Soekt u een voorbeeldt aan *Chester* in *Yerlandt*, 't is ruim hondert jaren verleden dat dit een machtige Stadt was, door de goede gelegenheit van hare Riviere *Deva*; de Stadt heeft hare Haven verlooren door eenen bank, desen heeft den uitval der wateren gestut, en de schuringe meest geweert zijnde is ook de suiveringe belet, soo dat de voornoemde Stadt dagelijks vermindert en vervallen is. *Arnemuiden* in *Walcheren* had over eenige jaren eenen Haven door de ganssche Werelt vermaart, overmits het ontelbare getal der Schepen die 'er van alle wegen aan quamen, om aldaar te havenen, waaren te lossen, en te laden; maar het diep allengskens verloopen zijn-

Digitized by Google

zijnde, is 't ſoo verre gekomen dat m'er nu beeſten weidt daar te vooren groote geladen Schepen lagen. Diergelijke is 't *Oudt Arnemuiden* geſchiedt, op welke tijdt die van *Middelburg* noch geenen Haven hadden, het welke nu t'eenemaal verandert is. En wat ſal ik ſeggen waarde vriendt en vriendinnen, ſiet eens aan *Vroonen*, de Moeder-ſtadt der Vrieſen, oogt op de Koninklijke Stadt *Stavoren*, laat uw geſicht gaan over *Sierik-zee*, over *Steenbergen*, over *Enkhuiſen*, en over andere voortijdts bloeijende, en nu haveloose plaatſen; treurt over de quijnende, doch oudts-tijdts neeringrijke Stadt *Brugge* in *Vlaanderen*; weent over ſoo veele veranderingen der Vaderlandtſche plaatſen, welker Havenen en Kreeken verdroogt zijn; ſoekt eens de bequame diepte en uitval des *Rijns* by *Catwijk* op Zee; vraagt na de doortocht van VOLESCENA by *Adrichum*, en na de Riviere HEIM by *Heemskerk*, ofte Heem-ſtede; verneemt na den heerelijken ſtroom BORDONUM, die wel eer ſoo een langen ſtreek, ja ſelfs door het *Amſtellandtſche* landt geloopen ſoude hebben: men roept van het water MEDEMELACHA by *Medenblik*, maar wie bemerkt 'et van de goede

goede Riviere 't VLIE, maar wie kan zijn ſoomen uitvinden, ſoo veranderen alle dagen de wateren, de welke nochtans met geſtadige beroeringen beweegt worden.

Doch om wijders van de *Zaan* te ſpreeken, de oorſake van het verdroogen is mooghelijk dus by gekomen: in 't jaar van 1285. ontſtont 'er groote ſtormen en hooge vloeden, waar door meeſt *Hollandt*, *Zeelandt* en *Vrieslandt* onder-geloopen is, en veel menſchen met hunne beeſten verdronken; onder allen hadden 't de KLEINE VRIESEN, die men ſomtijdts *Noordt-Hollanders* noemt, om twee oorſaken den alderquaatſten koop, ja voornamelijk de geene die dichtſt aan 't vaar-water van *Petten* woonden; want voor eerſt de Zee heeft hen Landt over-ſtolpt, ingebrooken en verteert, ſoo dat de Schrijvers getuigen doen de *Waardt*, de *Schermer*, *Sterre* en *Lange Meiren*, nevens veel andere Poelen en Braken gekomen zijn. Ten anderen, zijn ſe even op dien ſelven tijdt door den Oorelog verraſt en overwonnen, ja van hun lieve en lang-verdedigde vryheidt ontbloot en afgeſet. Ey doch, vraagde van de *Sed*, hoe is dat toegegaan? in dien grooten waternoodt?

noodt ? daar ſoo veel landts verdorf, huiſen wegh-ſpoelden, hof en landt omgeworpen wierdt, de beeſten byna alle verdronken, en voorts ontelbare getal van menſchen ommequamen; warelijk gy vertelt dingen die met recht by ons ſeer vreemt in de ooren luiden, hoe mach dit doch by-gekomen zijn? Maar (antwoorde hy) 't was te vooren menigmaal onderleidt *de kleine Vrieſen* door 't Swaart te bedwingen, ofte door den laſt des gedurigen Oorelogs hen des Graven wetten te onderworpen. Deſe ſtreden halſtarriglijk om hunne vryheit, en dat veeltijdts met een gelukkigen voortgang, tegens de *Hollanderen*; want zy ſtonden daar op, (en 't was hen als met een ſtalen griffie in 't herte geſchreven) datſe van oudts-her van eenen ſeekeren Keiſer door hunne mannelijke daden bekomen hadden, de naam en ook de daadt, *Van te zijn en te ſullen blijven een vry volk, op de welke niemant te ſeggen had, dan Godt alleen*: tot dien einde gebruikten ſe in hunne wimpelen, vanen en gemeene ſeggen, deſe Latijnſche woorden, *Phriſopto Liberta Mortum Oppetit.* Dat is in 't Duitſch, *Liever doodt dan onvry*; en lieten hen niet gaarne overheerſchen: daarom en hadde 't met

de

Digitized by Google

de *Hollandtſche* Graven tot noch toe genen goeden voortgang gehadt, dan Graaf *Floris*, de vijfde van dien naam, zijnde een Soon van Graaf *Willem*, (Roomſch Konink) nam de gelegentheidt van dit hoog water in acht, (alſoo de voornoemde *kleine Vrieſen* door deſe Landt-braak van den anderen geſcheiden, en door de wateren afgeſondert waren, ſoo dat d'een d'ander niet te hulp komen mocht) en beſtond in dat Troubel-water te viſſchen; hy vaardigde terſtondt een goet deel Heir-koggen af, verſien met kloeke Roeijers, en mannen van wapenen, (gelijk 'et daar na noch meerder een zede en gewoonte geworden is) daar hy tot Overſte van maakte Heer *Dirk de* II. *Heere van* BREDEROEDE, (die men de Goedertieren heete) een ſeer wijs en kloek Oorelogsman, de welke met zijn Roei-ſchepen ofte Heir-koggen, en mindere Schuiten aan de *Vroonſche* landen en *Woutſche kuſt* voer, áls hy onderwegen die van *Zaanden*, *Wormer*, *Uit-Geeſt* en *Ackerſloot*, (geſworene vijanden van de *kleine Vrieſen*) met ſich genomen had, en het geheel geweſt van 't voorſchreven *klein Vrieslandt* in onderdanigheidt bracht; daar na, als de hoogte van 't water wederom

Digitized by Google

derom ter Zee-waart ingevloeit, en de Landen bequaam waren om daar over te komen te voet ofte te Paerdt, heeft

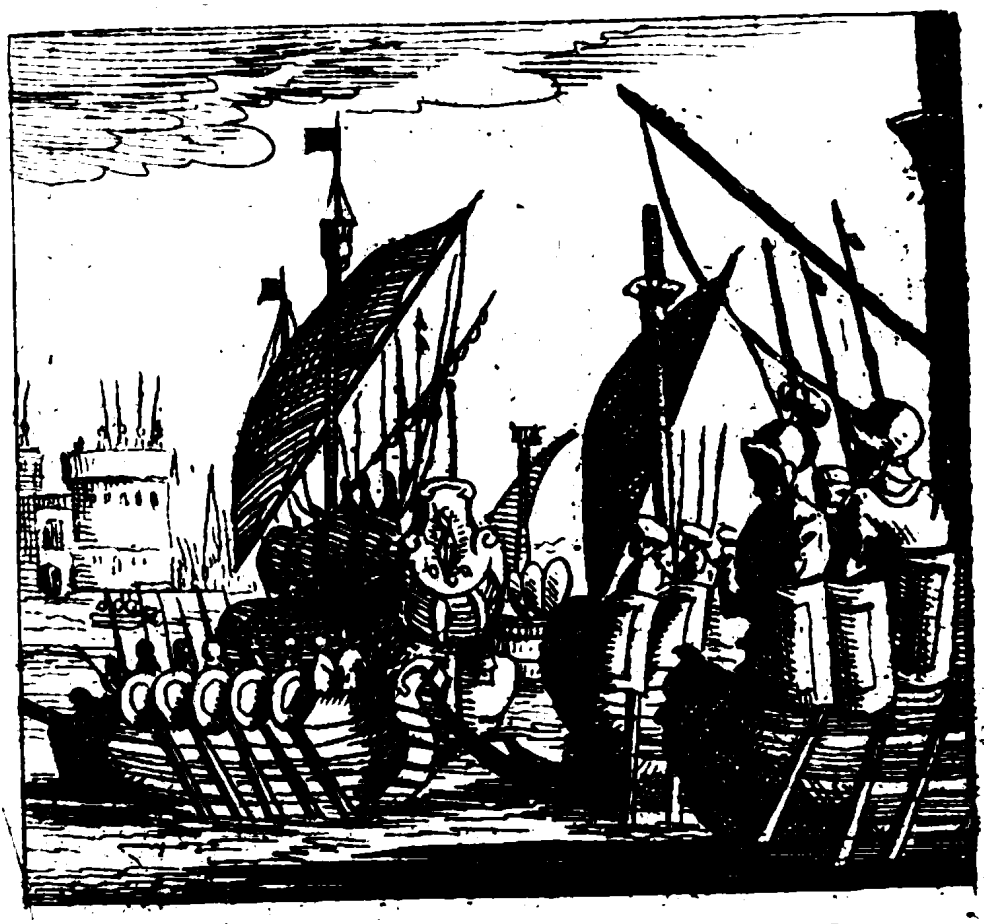

den voormoemden Grave *Florens de vijfde* in die Landen doen maken *Memelik*, (dan ik meene verbetert) tot een vaſtigheidt, nevens *Enygenburg*, *Middenburg*, en *Nieuburg* tot ſeer ſterke Slooten ofte Burgen, (waar van ik te vooren ook geſproken heb) op dat hy daar mede de ingebooren wederſpannigheidt der *kleine Vrieſen* ſoude bedwingen, en hen-lieden muil-banden: hier is 'et ſoo verre

Digitized by Google

verre mede gekomen, dat zy-lieden, ſiende deſen ernſt, en dat 'er nu niet veel meerder tegens te doen was, (hunne vermogen gebrooken zijnde) met de gemelde Graaf een ſoen gemaakt, en met hem over een gedragen zijn, terwijlen hy noch aan de voorgemelde Burgen ofte vaſte Slooten doende was, waartoe en by hen vervoegden de *Drie vierendeelen van 't* Hoogwouder *Ambacht*, *Nyedorp*, *Winkel*, *Barſſingerhorn*, *Ooſtmanroe*, *Vroolen*, (ofte VRONEN) *Oudorperbrouk*, *Zuid-Starwoude*, *Noord-Starwoude*, *Oud-Katſpel*, *Warmenhuiſen*, *Nieulandt*, *Duringehorn*, *Enygebrouk*, *Oeterleek*, *Veenhuiſen* en *Medenblik*. In dit ſoenen met de Graaf ſwoeren ſe hem en zijne nakomelingen eeuwige hulde, een volſtandige onderdanigheidt als hunnen wettelijken en gerechtigen Heer; en gaven hem over dat hy in hunne Landt gemeene wegen maken mocht, ſoo groote als kleine, na zijn eigen wel-gevallen; daar beneven droegen ſe hem op de *Tiende van 't Kooren*, de *Vroon-ſchouwe*, en den *Hair-vaart te gebieden*: van deſe drie puncten namaals noch meerder. Daaren tegens de Graaf van Hollandt, om hem in hunne gunſt bequamelijk in te wikkelen, ſchonk hen-lieden allerhande

puncten

Digitized by Google

puncten van Rechten die se te vooren hadden gehadt, en bewilligden hen, *datse sulk recht als die van* OUDORP, *ende* VROONEN, *van Konink* WILLEM *zijnen Vader eertijds verkregen hadden, gebruiken souden na hun welgevallen*; doch hoe 't namaals met dese wederspannige *kleine Vriesen* afgeloopen is, leest daar van in 't breedt *Ubbo Emmius*, *Pierius Winsemius*, *Wouter van Gouthoeven*, en anderen, het welke ook breder sal verhaalt worden by de Heer *Schotanus*, Professor tot *Franicker*, en hebbender mede veel werks van gemaakt *Petrus Schriverius*, den *Hoornsche Junius*, en *D. Velius*, die de sake van de *kleine Vriesen*, ofte ten deele, ofte in 't geheel beschreven hebben: alleenlijk dit verhaal heb ik ten voornaamsten daar toe aangeleidt, om te betoonen dat even op dien selven tijdt, doen *klein Vrieslandt* overrompelt, de Vrede gemaakt, en door des waters inbraak 't Landt meest aan stukken gereeten was, de meer-gemelde *Floris de vijfde*, omme noch meerderen, en mogelijk toekomende inbreuk te verhoeden, niet alleen de Kadijken, anders laege Dijken genaamt, aan veel plaatsen verhoogt en verbetert heeft, maar ook, daar 't nodig

was,

Digitized by Google

was, en 't Landt meeſt perijkel begon te lijden, nieuwe Dijken ofte Zeeburgen tot water-keeren leide, onder welke geweeſt zijn die van de NOORD-DAM VAN ZAANDEN, (nu *Knollen-dam*) met de *Crommenyerdijk*, *Lagendijk*, *Graftdijk*, en andere daar omtrent gelegene Dijkaadien en Dammen, op dat 'er door dies te meerder den oploop des Zees geweert, en den aanſlag der nieuwelijks inne-gebrooken Meiren (welke buiten alle twijffel anderſins noch verder hadden mogen in-kankeren ofte in-eten) geweert mochten zijn. Niet te min, eer de *Noord-dam* ofte *Knollen-dam* geſlagen, en met een verlaat ofte Sluis verſien was, heeft de *Zaan* veel aardt-achtige grond-heuvelen, en ook vaſte ſlibbe door de opwellingen uit de nieuwe ingeſpoelde Landen (nu tot groote wateren geworden zijnde) moeten ontfangen, die ſe ook namaals in 'er uitvloeijinge (door dien de uitwateringen, ofte den uitval der ſtroomen begon te verſlappen, daar benevens den doortocht in den *Dam* vernauwt) niet geheelelijk heeft konnen uitwerpen; dit, vertrouw ik, is geweeſt den aanvang ofte beginſel van haar eerſte verdrooging, zijnde den oorſprong de ſchorſſingen,

Digitized by Google

ſingen, de rudſen ofte ſooden, en de onvaarbare opgebrookene ruggen, door ophevinge der gronden: ende vervolgende de bewijs-redenen, ſeide *Ambiorix*, noch voorder, Naarmaals doen de Meiren, Polders, Water-wellen, en Rivieren, gelegen in de Landen der *Tuſianen*, *Marſationen*, *Friſiabonen*, *Chaucilanders*, en *Menapianen*, even als uit een *Amphiſtritiſche* minne, in een lichaam begonnen te verſamelen oft t'ſamen te vloeijen, gevoedt zijnde door de Hemelſche invloeijinge, de welke alle te ſamen aan de overvloedige borſten des *Rijn-ſtrooms* begonden te ſuigen, en daar door des te gewilliger liepen de *Zuider-Meiren* ofte de *Middel-zee* te vervullen, zijn ontſprongen de gaten tuſſchen *Texel* en 't *Vlie*, (van buiten geholpen door ſware ſtroomen, menigvuldige ſtormen, en hooge vloeden,) 't welke hare wateren grootelijks verwijden; daar tegens de door-vaart by *Petten* verſtopte, om dat de ſtroom niet langer machtig genoeg was de gemeene aanwerpſelen des Zees uit te drijven, eindelijk door geſtadige verdrooginge geheel tegen gehouden wierdt, waar door alſoo allengskens de boeſem vervult is, en de Scheep-vaart belet, om door de ſelve

Digitized by Google

ſelve in de Noordt-zee te komen, ſoo dat 'et *Zaan*-water, nevens dat van den *Kyn*, 't geen te vooren Noord-aan te vloeijen placht, te rugge keeren moſt, ende eenen anderen loop nemen: want ook daar nevens de *Noord-dam van Zaanden* met een wijden door-tocht in 't midden van den *Dam* doorſteeken is, om het water van de Meiren, en van de Binne-zee uit te loſſen, waar door ook een Verlaat daar in gemaakt de deuren ofte het hek open gaande het gemelde water Noord-aan uitwierpen, als voor eenige jaren noch in den *Dam* by de Regeerders een oudt Reliquæ daar van vertoont wierdt; 't was ook noodig dat ſulks geſchiede, om dat 'er een menigte van water, aarde en ſlib, hoewel niet ſeer driftig, evenwel af-ſakken moſt; nadien ook den ſeer *grooten Oceaan* in 't *Texel* en 't *Vlie*, de *Zuider-zee*, het *Ye*, ende andere wateren, begon te heerſchen met een twaalf-uurige ebb' en vloedt, ſoo gebeurde 't menigmaal dat de ſlib en aarde van beide zijden geparſt (door dien den *Voor-dam van Zaanden* noch niet gelegt was) in de *Zaan* neder-ſonk: ofte, om naakter te ſeggen, dat de wateren die malkanderen aldaar quamen ontmoeten, de ſtoffe die ſe mede-

Digitized by Google

brachten niet wijder voor uit ſtooten mochten, waar door die op de grondt neder-ſinkende, de tweede oorſaak tot 'et verdroogen des *Zaan-ſtrooms* gegeven heeft.

Dit dan dus voorgeſtelt by *Ambiorix*, ſeid' van de *Sed* tegens hem: Hoe dat, is de *Noord-dam van Zaanden* (nu *Knollendam*) voor de *Voor-dam van Zaanden* ofte *Zaander-dam* geweeſt, ſoo dat 'et water uit de Zuider-zee tot aan Knollen-dam voornoemt heeft mogen vloeijen, waar door de *Zaan* met ſlib, en andere ſtoffe by u voorgeſtelt is opgevult geworden? ſulks heb ik nooit te vooren gehoort, veel minder nagedocht. Nochtans, ſeide hy, is 'et buiten alle twijffel waar, want 'et leggen van de *Voor-dam van Zaanden*, heeft de derde oorſake tot hare ondiepten, in die oude dagen gegeven: en 't ſtaat wel aan te merken, dat na het inbreeken van de Middelzee, welke van dach tot dach van binnen door verſcheiden beweginge begon te vergrooten, en den eenen Meir, Poel, en Braak tot den anderen te brengen, de wateren door 't verwijden der gaten van 't *Texel* ende 't *Vlie*, en door ſpringvloeden, ja ſelfs by gemeene getijden, van jaar tot jaar hooger reſen, gelijk

wy

Digitized by Google

wy dat ſelve hier in 't *Ye* en den *Saanlandtſchen boeſem* ſeekerlijk bevinden, de Graaf van *Hollandt* en zijnen wijſen Rade goedt-gevonden hebben een bequame Zeeburg, ofte Zeeburgen, tot behoudinge van 't Landt, te leggen, en de ſelve met bequame Dammen, ook gerieffelijke Sluis-tochten aan een te binden, want zy daar inne (tot gerief van de binne-vaart) Saſſen of Sluiſen leiden; ſedert die tijdt zijn de Steden en Dorpen in *Noordt-Hollandt*, *Kennemerlandt* en *Waterlandt* vermenigvuldigt, wiens namen in Dammen eindigen, gelijk u-lieden ſonderlinge wel bekent is aan veel plaatſen, als, *Edam*, *Munnekendam*, *Uitdam*, *Durkerdam*, *Nieuwendam*, *Saardam*, en *Sparendam*, alſoo den *Noord-dam van Zaanden*, ofte *Knollendam*, te verre innewaarts lach, is buiten alle twijffel van onſen Grave van *Hollandt*, ofte zijne gemachtigde Dijk-graaf, en hooge Heim raden, om minſte koſten en meeſte behoudenis van 't binne-landt, de VOOR-DAM VAN ZAANDEN, anders de *Zaanden-dam*, geleidt; daar hy tegenwoordig noch te ſien en te vinden is: ja dit is den *Dam* daar de oude Kerk, met verſcheiden koſtelijke huiſen op ſtaan, welke *Dam*

Digitized by Google

die van *Wormer*, *Ooſtzanen*, en eenige binne-Dorpen (des noodt zijnde) bedijken moſten, in 't begin verſien met een Sluisje tot de door-vaart, lange jaren daar na noch voor de *Wormer-ſluis* bekent, want die van *Wormer* in en voor die tijdt met hunne Schepen ende goederen door Hollandt ende Zeelandt voeren, ſonder eenige Tol te betalen, als gy in 't vervolg van *Wormer* noch breder hooren ſult: welke Sluisje, nevens noch andere Landerijen ende vruchten, de Kerke van *Ooſtzanen*, ende 't Bede-huis van *Saander-dam* tot een milde gifte geſchonken is, en komt alſoo uit kracht van dien aan de Kerk en Kapel-beſorgers van de voornoemde plaatſen onder Hartog *Phillips* van *Bourgondien*, Graaf van *Hollandt*, want in 't jaar van 1436. is de ſelve vergunt aan eenen *Pieter* Symonſz. en daar na aan eenen *Pieter Jan Soetens*; voorts onder *Maximiliaan*, Keiſer van *Roomen*, aan *Hendrik Klaaſz.* en onder *Phillippus* de tweede, zijnde Konink van *Spangien*, aan eenen *Jan Jacobſz. Goet*, en ſoo voort-gaande altijdt op een ander; want deſe inkomingen waren gegunt *tot een erf-leen, te verheer-gewaden als 't verſchynen ſou na 't inhouden van de oude brie-*

Digitized by Google

brieven, en geſchriften daar van zynde, behoudelyk dat voor eerſt de Kerk-beſorgers altydt zyne Hoogheit *een ſterſſelyken man ſtellen ſouden, om zyn* Hoogheit *te dienen, en zyn rechten en* Heer-gewaden *daar toe ſtaande te betalen.* Nu dan met het leggen van deſen *Voor-dam* heeft de *Zaan* op een nieuw veel aard' en ſlibb' uit de naaſt-gelegene Meiren ontfangen, vernamelijk terwijlen de ſelve geſlagen wierdt, desgelijks daar na: ſoo gaat 'et ook toe met 'et leggen van de *Dammen*, ſoo ging 'et met den *Yſſel*, doen de *Lek* afgeſtopt was met 'et leggen van een *Dam* beneden *Vreeswyk*, of de *Vaart*; welke ſoodanig verengt, verdroogt ende verlandt is, dat de ſelve tot veele tijden des jaars, tuſſchen *Yſſelſtein*, *Montfoort* en *Oude-water*, onvaarbaar zy, ſoo dat over tien of twaalf jaren de lieden langs den *Yſſel* (nu byna uitgedroogt zijnde) van *Montfoort* na *Yſſelſtein* met de wagen gereden hebben, die nochtans te vooren heel diep, wijdt, en ſterk-ſtroomende geweeſt is: 't ſelve ſtaat ook aan te merken van de Reviere *Voliſcena*, vloeijende in *Kennemerlandt*, aan de voet van 't *Arcumſche* Landt, gelijk ik te vooren verhaalt heb; want na dat de *Wyker-meir* verwijdt, en tot be-

Digitized by Google

ſcherminge van de binne-velden van *Krommenye*, *Uitgeeſt*, *Limmen*, &c. den *Bloyſchen* NIEUWEN-DAM geleidt was, (daar door te vooren de Schepen in de *Krommenye*, *Limmer-meer*, en andere waterſpruchtelen voeren) is niet alleen de Riviere voornoemt, maar ook de Meir alſoo verdroogt, dat men de ſelve met een paſſelijk Schip niet bevaren, en nauwlijks met een goede Viſſcher-boot over komen kan: En gelijk mijn ſeggen geweeſt is, dat in 't leggen van de Dammen altijdt verdroogingen verwekt wordt, is ook in de oude tijden de *Saan* in 't leggen en maken van de *Saanderdam* grootelijks verdroogt.

Soo dan, waarde vriendt en vriendinnen, het leggen van de *Voor-dam* veroorſaakt hebbende ſoodanige droogte, (hoewel namaals eenige verdiepinge by ſeekere gelegentheidt gekomen is, als ik u-lieden in 't volgende verhalen ſal) heeft ook een vaſte voet gehadt en bekomen, om haren overvloet van water met geringer beweginge in later tijden meerder te verminderen; want ſedert het maken van de *Saander-dam* ofte de *Voordam van Saanden*, is de ſelve met ſo ſware Schepen niet bevaren geworden die dienſtelijk waren de groote Zee te bouwen,

Digitized by Google

wen, dan alleene met Buiſen, Evers en Krap-ſchuiten, daar eertijds, ja voor meer dan hondert jaren, die van *Wormer*, en namaals de Eilanders van *Schermer*, *Rijp* en *Graft* in bloeiden: daar benevens ſtaat te weten, dat doen *Hollandt* verteert wierdt met den verderffelijken kanker des Oorelogs, en de inwendige tweedrachten van houwen en hebben, den eenen vriendt tegens den anderen oprokte, en dat *Bellona* woede door ons lieve Vaderlandt, dat deſe hoek ofte ſtreek Landts met 'et gewichte van de ellenden des Oorelogs geweldig beſwaart is geworden, waar uit ontſtondt de vlucht der Burgeren van wel-bevolkte Steden, en ook van de Huis-lieden ten platten Lande, en voornamelijk de ontvolking van de *Saanlandtſche* Dorpen, door dagelijks des vijants overrompeling, moordt en brandt te vruchten; behalven eenige die door den buit, en op hoope van verbetering bleven. Het *Ye*, door 't Zee-water by ſtormen opgewekt, verbrak de Dijkaadien; de waag-halſen, om een rijken roof van de *Amſterdammers* ofte *Harelemmers* te onderſcheppen, braken de ſelve noch veel meer, en ſoo wierdt byna aan alle oorden verbrooken dat tot water-keer ge-

Digitized by Google

maakt, en in tegendeel geſtopt dat tot uitlooſing van 't ingenomen water geſtelt was, te weten de Sluiſen en Sluistochten. Hier door nam het *Ye* op vele plaatſen een vryen in en uitgang, en de *Saan* bleef gelijk een ſtil-ſtaande water dat lichtelijk vervuilt met weinig beroeringe leggen, alſoo 'er geen Schepen of Schuiten byna door-varen konden: by den *Dam* was een Schans in de *Saan* op wrakken en riet-boortjes van de *Spanjaarden* gemaakt, by de *Kalverſchans* verhinderde de neer-geſonken Schepen van 't *Staten* volk, en overmits dit eenige jaren duurde, is de voornoemde *Saan* niet alleen ondiep, en byna onvaarbaar geworden, maar ook met veelderhande kruiden en ruichten bewoſſen: wat ſal ik meer ſeggen, ſoo verwildert, en ſoo verwoeſt, dat 'er namaals, doen alle dingen ten beſten begon te ſchikken, en wederom in zijn ruſte quam, een geringe Roei-ſchuit nauwlijks door-varen mocht, gelijk onſen vrundt ſegt gehoort te hebben, welke geen wonder was, nadien de binnelanden te vooren met goede wateren verſien, en vaar-ſlooten afgeſondert, ſoo verwaſſen waren, dat de eigenaren van de voornoemde landen, wateren en

vaar-

Digitized by Google

vaar-ſlooten, niet recht en wiſten hare goederen van andere hunne naburen te onderkennen, als my menigmaal verhaalt is van de geene die 't ſelver ervaren was.

Maar gy ſult my mogelijk wijder vragen, gelijk ook alrede gevraagt is, hoe 't by gekomen mach zijn dat de *Saan* nu ſoo diep en tot 'et varen bequaam geworden is, ſoo dat ſelfs Schepen van twee ofte driehondert laſten daar door varen mogen. Dat is alſoo, ſeide van de *Sed*, daar zijn buiten allen twijffel beſondere redenen en oorſaken toe. Doen ſprak *Ambiorix*, Dat is wel geraden, ik ſal u dit als mijn waarde tijdt-genooten na mijn gevoelen (verſterkt zijnde met eenig beſcheidt) mede vertellen, ſoo wel in 't geene voor als na de laatſten Oorelog in de verdiepingen en uitſuiveringen voor-gedragen heeft: behoudelijk dat gy acht neemt, alſoo ik vervolgende de verdrooginge in drie ſtukjes verhaalt heb, dat 'er altijdt wederom eenige verdiepinge tuſſchen gekomen is, en dat na verdiepinge door ſekere toedoen, van tijdt en gelegentheidt, ook t'elkens verdrooginge is gevolgt, hoewel minder in de vertellingen uitgedrukt, uitgeſondert na de laatſte be-

bequaamheidt en diepte, die tot de deurvaart op heden noch gebleven is; want voorwaar na de tweede verdrooginge door bequame behulpmiddelen en toevallen verdiept, in den droevigen toeſtandt der Nederlanden wederom verdroogt zijnde, is namaals beter ende bequamer gemaakt om door te varen, alſoo 't ganſch noodig was tot der *Noordt - Hollanders* binne en buiten Scheepvaart, omme in *Suidt-Hollandt*, by de uitlandtſche volkeren, en voornamelijk om tot *Amſterdam* te komen, ende aldaar te handelen.

Nu dan, ſeide hy, ik heb u op giſteren van de Stadt *Vroonen* verhaalt, van welke ik ook in 't vervolg noch meer verhalen ſal, deſe Stadt was te haren bloeitijdt in de groote Scheepvaart ſeer vermaart, maar neder-geworpen zijnde mocht niet wederom herbouwt worden, zy lach verſmoort onder de aſſchen van haar verbrande huiſen, had te degen geproeft de wreetheidt van den bloedigen MARS, haar wel-gelegen Haven was by *Petten* verſtopt, 't gat van de Duinen geſlooten, hare Schepen vergaan ende verſtrooit, de Ooſterſche Handelaars weder-gekeert na andere plaatſen als 'er geen opening om inne te varen meer

meer te vinden was, en daar door al haar koopen, verkoopen, handelen en wandelen ten einde gekomen; daar-en-tegens de Stadt van *Alkmaar* uit *Vroonens* val (die soo menigmaal hun val en ondergang gedreigt had) begon het hooft op te beuren, en uit haar asſche te verrijſen; hare Burgſaten te onderleggen om met hare Schepen ende Schuiten *Hollandt*, *Zeelandt*, en andere geweſten te beſoeken, den handel te hervatten, en te ſmaken 't voordeel dat gemeenelijks uit de Scheepvaart en drijven des Koophandels voortkomt, het welke eenigſins vervaat wordt in de Vaarskens van de *H. Huigens*, ſeggende:

't Was *Almeer* daar ik ſta, en nu is 't vry *Almeer*:
Soo haaſt *Verona* viel beërfde ik haar eer,
En groeide uit haar as, tot dat ik ook eens as werdt,
En wederom verrees, en dubbel wel te pas werdt, &c.

Die van *Alkmaar* hadden wel bevonden hoe door 't leggen van de *Noorddam van Zaanden*, die een goede wijl geſlagen had geweeſt, als byna 20. jaren voor dat *Vroonen* verdeſtrueert wierdt,

Digitized by Google

de vaart langs de Zaan allengskens drooger en drooger geworden was, ja ongelijk meer by verloop van tijdt, en 't nieuw-maken van de *Voor-dam van Zaanden*, waar uit geſchapen ſtondt te ſullen volgen een geheele opſchorſſinge van de Scheepvaart en de Koophandel te water; waar over de Burgers en voornaamſte van *Alkmaar*, aan Hartog *Aelbrecht van Beyren*, Grave van *Hollandt*, &c. behoorelijke klachten gedaan, daar benevens hoe de ſaak in der waarheidt en daadt gelegen was aangeweſen hebben, die haar minnelijk verhoort, en daar over gunſt-brieven verleent heeft, van deſen inhoudt, *Hartog* AALBRECHT, *by Godes genaden Palens-grave aan den* RYN, *Hartog in* BEYREN, *Grave van* HENEGOUWEN, *van* HOLLANDT, ZEELAND, *en Heere van* VRIESLANDT, *doen kondt alle luiden, Dat wy verſtaan hebben van veele wet-achtige knapen, dat onſe Stede van* ALKMAAR *van hare Landen geheten over 't* YE, *gelegen binnen de vryheidt onſer Stede van* ALKMAAR *voorſz. niet geſtoelt noch gedijkt en heeft geweeſt tot geenen tijdt in de* ZAANDERDAM, *ook mede dat onſe Stede voorſz. ſeer gedeert is met de* ZAAN-

ZAANDERDAM, *overmits hunne diepten daar mede verworpen, hunne Koophaeden met de Schepen en goederen daar niet door varen en mogen, gelijk zy plegen te doen eer de* ZANERDAM *geslagen was, waaromme wy ontbieden ende bevelen, &c.* gegeven op den Aller-heiligen dagh in 't jaar ons Heeren 1396. By welke beveelen des Graven van Hollandt soo veel gevordert is, dat die van *Zanen-landt*, en de voornaamste gehinderden, onder die gestelt de Stede van *Alkmaar* (overmits uit 'et vervolg sulks af te nemen is) met 'et uithalen der slibbe, rudsen en riet, en in 't suiveren van de grondt seer veel gedaan hebben, ja door 't leggen van een grooter Sluis (nevens de *Wormer* die 'er te vooren in gelegt was) de schuringe te bate gekomen zijn; want omtrent hondert en vijftig jaren daar na, als de Heeren van den *Hondtsbos* en *Duinen van Petten* van meening waren een groote steenen Sluis in plaatse van dese oude te leggen, hebben voor eerst de Ingesetenen van *West-zanen*, en de buerten onder dat Schout-ambacht, te vrede moeten stellen met een eeuwige vrije door-vaart daar voor te genieten, gelijk ook de voor-gemelde vryheit die van *Alkmaar* (om het geene voor-

Digitized by Google

voor-ſegt is) mede toekomen, en altijdt ſint dier tijdt genooten hebben, uitbeſondert dat die van *Weſt-zanen* noch eenig gelt voor de grondt alle jaren ontfangen, alſoo de voorſeide Sluis in 't uiterſte van hun Ambacht gelegen, en daar-en-boven by Graaffelijke gifte aan hen-lieden gegeven is; dit is dan de eerſte beginſſel van het verdiepen, en wederom een goeden middel tot 'et varen geweeſt, waar door de Laſt-ſchepen van *Alkmaar*, en van de Binne-dorpen, nevens die van *Rijp*, *Graft*, *Schermer*, *Ackerſloot*, *Wormer*, *Jiſp*, *Uitgeeſt*, *Weſt-zanen*, *Ooſt-zanen*, en andere plaatſen meer, de *Zaan* makkelijker mochten gebruiken en door-zeilen.

Wijders, omtrent deſe tijdt, namelijk in 't jaar van 1399. ofte als ſommige ſchrijven van veertien-hondert, doen wederom door geweldige ſtormen en hooge vloeden de gaten van *Texel* en *'t Vlie* op nieuw (met ſtarker aanparſſinge van 't water) vry veel grooter dan te vooren geworden waren, waar door veel overgebleven Landt, gelegen tuſſchen *Memelik* en *Enkhuiſen*, met de Zee gemeen gemaakt is, waar door die van *Amſterdam*, en *Enkhuiſen* voornoemt, diepten en bequame ruimte gekregen

kregen hebben, om van doen aan van hen Palen met groote Koopvaardije-Schepen na Ooſten en Weſten te varen, waar door de voornoemde Steden, nevens *Hoorn*, *Edam* en *Munnekedam*, niet alleen méeſt opgekomen, maar ook met Kooplieden (die haar goederen de Zee en baren vertrouwden) opgevult zijn geworden: Ja waar door de Middelzee, van den grooten *Oceaan* verſterkt met een op-vloeijende macht, onſen *Zaanlandtſchen* en binnen-*Yſchen* boeſem heeft verſadigt, en voorts om de ſes uuren door ebbe ontledigt, ſomtijdts geholpen, door de Zuid-weſte winden, die in ons Landt het water uit de *Zaan*, en uit de Meiren ſeer laeg, ja tot den grondt toe af te tappen weet, uit welke toeval niet alleen ontſtaan is, dat de ſnelle door-tocht, en uitwerpen des waters, de *Zaan* ſuiver gehouden heeft, maar ook allengskens verdiept, en wierde bevonden, 't geen men anders van een wentelende ſteen ſegt, *Datſe niet mos-achtig werdt*. Dat dit ook op een nieuw grootelijks tot de Scheepvaart geholpen heeft, blijkt wel aan 't geene verhaalt wordt van de Rivieren, die in 't eerſte weinig zijnde, door het ſtijf af-ſakken des waters tot groote af-

Digitized by Google

afloopende Rivieren geworden zijn, onder de welke (neyens veele andere) die van de *Vecht*, *Amſtel*, en *Ye* gereekent werden: hier uit is, na verloop van tijden, ontſtaan, dat die van *Wormer*, en de Eilanders van *Schermer*, omtrent het jaar van 1500. en daar na, grooter Schepen, als Buiſſen, Evers, en diergelijke hebben doen maken, daar mede langs de *Zaan*, tot in de Noordt-zee gevaren, en tot een redelijken voorſpoet gekomen zijn: en tot een ſlot van deſe verdiepinge, na dat den ſeer bloedigen Oorelog, of beroerten der Nederlanden, eindelijk afgemat zijnde, begon te ſtilſen, en de vijandt uit de voornaamſte deelen van *Hollandt* gejaagt was, hebben de Dijk-ſorgers (uit laſt van Hooger-handt) de doorgebrooken Dijken en Dammen wederom opgemaakt, gevult, en ſoo gebetert, dat de ſelve bequaam waren 't water te weeren; en alſoo den Koophandel begon toe te nemen, zijn de Sluiſen en Sluis-tochten wederom opgemaakt, tot gerief van de Schepen, en looſinge van 't binne-water; de Huis-lieden om hunne Landen, of de gebrooken gaten en hoolen te ſtoppen, de Timmerlieden om hunne Werven op te maken, en de Hooft-ingelanden

Digitized by Google

den van den *Hontsbosſche*, om te bequamer waterlooſing te verkrijgen, hebben uit de *Zaan* menigte van aard' en ſlijk gehaalt, ſulks heb ik by verſcheiden modder-lieden wel ſien doen, daar by is 't ook door 't vermenigvuldigen der Schepen, en 't vermeerderen der Scheepvaart, ſoo wijdt gebracht, dat 'er geen water-kruiden, lieſen noch bieſen ergens eenigen wasdom mochten behouden, en is alle beletſelen door de ſterk-dringenden ſtroom voorts in de *Zaan* tot aan den *Dijkſtal*, by de *Rietvink* ofte in 't Ye uitgeworpen, veroorſakende alſoo een bequame diepte en geſuiverden grondt, die van tijdt tot tijdt noch ſterker by wijlen aangetaſt zijnde, nu in diepte en vaarbaarheidt andere Hollandtſche Rivieren of wateren niet ſeer veel te wijken heeft, en ſoodanige groote Schepen als voor geſegt is, ſonder eenig letſel over ſich vlooten laat.

Niclaas van de Sed ſeide tegens hem, ik ben ganſchelijck genoegt over deſe uwe vertellinge, en warelijk het is mijn gevoelen geheel na, dat 'et ſoo toegegaan moet zijn; ſoo dat wy bevinden dat binnen den tijdt van driehondert jaren de *Zaan* driemalen verdroogt, en desgelijks driemalen verdiept is geworden,

Digitized by Google

den, altemalen door ſonderlinge toevallen verwekt. Den Heerſcher der Zee, der wateren, der Rivieren en ſtroomen, wil ons bewaren voor een vierde verdrooginge, tot welke gevaar ons geen Staert-ſterren, nochte Planeten dreigen, maar wel het *Pampus* by *Amſterdam*, en de lit-teekenen in de *Zaan*, de eerſte wordt machtig door den overvloedt der ſlibbe verhoogt, d'andere met grondebben komen *Sanden* en platen voor in de mont boven, het *Kercken-rak* verandert zijne diepten, en op verſcheiden plaatſen worden ruggen opgeworpen. Hier op ſeide *Dorothea*, Laaſtmaal voer ik na *Amſterdam*, daar ik de grond-heuvelen aan beide zijden byna boven water geſien heb. 't Is waar, ſprak *Ruſſellania*, dat heeft veel malen gebleeken, de Heere behoede ons voor ongeval. Daar is, ſeide *Ambiorix*, niet gedurigs in deſen leven, 't is ook niet te weten wat 'er namaals geſchieden ſal; altijdt laat ons door overdadigheidt, noch door ondankbaarheidt den vloedt van de weldaden Gods niet verſtoppen, op dat hy ons de vrije vaart door ſandt of banken niet toeſluit, de welke ons nu ſoo veel zegens en voorſpoets aanbrengt.

Doch om 't geene ik van de diepte des *Zaans*,

Digitized by Google

Zaans, en 't verdroogen der gronden en ſanden verhaalt heb, ook de oorſake waar uit ſulks ontſtaan is, noch wijdloopiger te verhalen, ſullen wy aanmerken, dat over vierhondert jaren, ſoo men de Schrijvers gelooven mach, de Meiren van de *Rijp*, van de *Schermer*, van de *Zijp*, *Beemſter*, *Waardt*, en andere, (dan het water BEEMSTRIA is bekent over acht-hondert jaren) dat deſe Meiren, ſeg ik, vruchtbare Landouwen waren, niet tegenſtaande dat 'er doen al eenige Polders en kleine Wellen in gevonden wierden, die door een ſimpele wetenſchap (ſeer wijt geſcheiden van der Hollanderen hedendaagſche ſchranderheidt) langſamelijk met het water te doen afloopen uitgedroogt zijn, langs deſe liep een *Rijn*ſpruchtel, de *Zaan* genaamt, van oudts bequaam tot de Schepen die men doen gebruikten, gelijk uit 'et voorgemelde wel af te meten is, waar door de Huislieden ofte Ingeſetenen van *Wormer*, *Uit-geeſt*, *Ackerſloot*, *Graft*, *Schermer*, *Myſen*, en andere, ſoo te water als te lande, met hen Botter, Kaas, Terwe, Rogge, Arreten, Boonen, &c. in de tijdt van Vrede, ſoo tot *Vronen*, als door 't ganſche Landt der *kleine Vrieſen*, mits-

gaders

Digitized by Google

gaders tot *Almeer*, *Egmondt*, *Petten*, *Schorel*, en voorts door 't geheele Landt der *Caninefaters* of Kennemers, wijders by gelegentheidt door ganſch Hollandt en Zeelandt voeren, waar de meeſte van de voornoemde Dorpen vryheidt van tollen genooten hebben, waarom zylieden Venters, en hunne Schepen Vent-ſchuiten genaamt zijn geweeſt; want 't is ſeekerlijk dat die van *Wormer*, op 'et bequaamſte van de voornoemde *Kyn-ſpruchtel* ofte *Zaan* lagen, om de vruchten uit de binne-landen herwaarts en derrewaarts te verſchepen, en datſe al voor den jare 1272. in de Scheep- of Schuite-vaart bloeide, waar uit ontſtaan is dat *Floris de vyfde* van dien naam, Grave van *Hollandt* en *Zeelandt*, zijnde noch een Jongeling, en geweldig verbeten op de *kleine Vrieſen*, om datſe zijn Vader (by Hoogtwout in 't Ys gevallen zijnde) ongenadelijk doodt-geſlagen, en heimelijk in een huisken begraven hadden, op de *Wormers* verſocht heeft datſe de Vrieſen met alle macht en behendigheidt af-breuk wilden doen, tot wat plaatſe hen de gelegentheit aanbieden mocht: waar in ſe ook niet gefeilt hebben, want ſe namen in eenen ſeekeren ſlach een heel deel *Vrieſen* gevangen,

Digitized by Google

vangen, en wordt gehouden datſe den Veldt-hooftman van dat rebellig volk het hooft afgehakt, en 't ſelve nevens de gevangenen de Grave vertoont hebben, die hen-lieden, tot vergeldinge van ſoo een vroome daadt, van alle ſchot die ſe jarelijks gewoon waren te geven bevrijde, en wijders hun vergunde datſe met hen Schepen en goederen alle des Graven Landen mochten door-varen ſonder eenige tollen te betalen; ja men ſegt datſe doen ook van hem verkregen het af-beeltſel van des Overſten hooft in hunne wapen-ſchildt te mogen voeren, welke tegenwoordig by die van *Wormer* noch gedaan werdt, in de gedaante van een Moriaans-kop, daar het niet tegenſtaande en buiten allen twijffel een *Vries* geweeſt is, alſoo by oudts die volkeren altijdt uit de voornaamſte van hen eigen Inlanders Overſten erweelden, ſulks ook den *Roomſchen Tacitus* van de *Caninefaten* en *Batavieren* getuigt gedaan te zijn. De Grave van Hollandt heeft daar by belooft, *Soo zy voortaan hun mannelyk droegen, te ſullen aan hen doen datſe hem daar voor bedanken ſouden.* Dit geſchiede op St. *Aalbrechts Berg*, tuſſchen Harelem en Alkmaar, in 't jaar ons Heeren 1276. en dit ſelfde heb-

Digitized by Google

hebben byna mede genooten op die tijdt die van *Uitgeeſt* en *Ackerſloot*, na luidt van een Gift-brief van de voornoemde *Florens* de vijfde, *Op datſe hen te liever en te vieriger tegens de Vrieſen ſtellen, mitsgaders andere zyne vyanden hunne hulpers, en voorts het Landt beſchermen ſouden*; en wijders, *ſoo miſſchien eenige tweedracht tuſſchen hun, te weten de* VRIESEN *en de Graven van Hollandt mocht over-blyven, en de voornoemde Dorp-lieden in deſe ſaak hun loffelyk ſouden gedragen hebben, ſoo ſouden ſe dan in 't voorſz. geval ſoo veel doen, datſe hen bedanken ſouden*, en maken daar medè dit beſluit, *Daaromme wy hun met alle hunne goederen die ſe omvoeren van alle eiſſchinge onſes tols in eeuwigheidt uitſonderen, en gebieden datſe voor uitgeſonderde gehouden werden, &c.* Deſe ofte diergelijke brieven zijn ook gegeven verſcheide plaatſen, als de Eilanderen van *Schermer*, *Graft*, en *Ryp*, &c. wel gelegen zijnde om de *Mindere Vrieſen* van daar te beſtooken, ofte hun te beletten datſe in *Kennemerlandt* noch in *Hollandt* niet mochten vallen, gelijk voor deſen menigmalen geſchiedt was, beſonderlijk in 't jaar 1155. doen ſe niet alleen de Kennemer Dorpen beroofden, maar ook in

Digitized by Google

in veele plaatſen de brandt ſtaken, als *Melioris Stok* in zijn Rijm-Kronijk ſulks verhaalt.

Op dat ik u met mijn vertellinge niet te lang en valle, die ſoo niet en dienen tot de ſaak van de *Zaan*, en niet te min door des *Zaans* oude gelegentheidt aanleidinge geeft, ſoo dient te weten, dat in den Oorelog tuſſchen de *Hollanderen* en *kleine Vrieſen*, de Hollanders aan de Geeſt-kant gemeenelijks kans genoeg hadden de voornoemde *Vrieſen* te beſpringen, maar komende in de moeraſſchen en broeken, daar van 't et landt vervult was, wiens wegen de *Vrieſen* beter bekent waren, raakten zy meeſten-tijdt verſtrooit en verſlagen; hier van zijn menigvuldige voorbeelden geweeſt, aan de eerſte Graven van Hollandt: want *Willem*, *Roomſch Konink*, en Graaf van *Hollandt*, met zijn voor-ſaten, hebben altijdt de *Vrieſen* aan de Duin ofte *Geeſtkant* beſtookt, en was doen niet de Burgt van *Alkmaar* de plaats daar men 't volk by een bracht? van waar zy als onſen uitterſten hoek gelijkerhand tot den uitval gereet waren, den vijant te beſtooken; maar door de voorgemelde moeraſſchen, broeken, poelen, braken en kreeken verhindert, zijn niet veel plaatſen

ſen daar toe veilig geweeſt om aan te komen, en heeft aan d'onſe veroorſaakt veele ongelukkige ſtrijden; hadden 't de Graven daar op toegeleidt, geholpen zijnde met meerder water, om na goede Schepen en na ervaren Scheepvolk te ſien, daar door de Vrieſen te water konden aangetaſt werden, den Oorelog had mooghelijk eerder geëindigt geweeſt; maar men boude op eigen haar-ſtede, ſterke Veſten om 't landt te beſchermen: want Konink *Willem* timmerde dat ſterke *Huis van Heemskerk*, namaals *Sevenbergen*, nu *Marquet* genaamt, op 't welke hy ſtelde Heer *Gerrit van Heemskerk*, maakte hem Baljou van *Kennemerlandt*, gaf eenige Welbooren mannen vryheden op datſe ſonder ophouden de *Vrieſen* aan de harde zy in 't hair hangen ſouden: 't Is wel waar datſe menigmaal in de winter-tijdt daar op paſten, wanneer de wateren door de koude beſlooten, en de broeken gangbaar geworden waren, ſoo datſe als dan wel een Ys-tocht op de Vrieſen deeden, om die byna aan alle kanten aan te vallen, maar door de gure ofte barre tijd, door de Sneeuw-jacht, door menigte der wrakken, ofte andere ongemakken, is'er niet ofte weinig uitgerecht, behalven dat

dat den *Konink van Roomen*, (*Willem, Graaf van Holland*) in het Ys geſneuvelt, en het lichaam vol van Majeſteit daar verdronken is, ende ook den Hollandtſchen Adel met ſchaamte weder omgekeert zijnde, de Vrieſen tot meerder moedt in hen wederſpannigheidt opgewekt zijn geworden; doch de Soon van de voornoemde Konink, een jaar oudt weſende doen zijn Vader verongelukte, die den haat tegens de *Vrieſen* in zijn pap (als men gemeenelijks ſegt) te eten gegeven was, heeft, als hy wat ouder wierdt, byna zijn geheel verſtandt daar op aangeleidt en geſpitſt, om wrake te nemen van zijns Vaders doodt, hoe hy dat wederſpannig volk op 'et gevoegelijkſte onder brengen mocht, en 't geraamte van zijn lieve Vader, dat ergens verſchoolen lach, weder-krijgen, om eerelijk by zijnen voorſaten ter aarden te beſtellen. Deſe nam voor hem dit werk aan de water-kant ſoo wel als te lande te beginnen, heeft daarom die van *Uit-geeſt*, *Ackerſloat*, *Wormer*, *Graft* en *Schermer*, nevens andere plaatſen, opgewekt door groote beloften, op datſe met hunne macht te water in tijdt van de verkondigde vijandtſchap, de kleine Vrieſen af-breuk ſouden doen, gelijk ſe

Digitized by Google

ook gedaan hebben, de *Saan* een bequame door-vaart daar toe aanbiedende, op datſe ſoo wel uit Zuid-Hollandt als Kennemerlandt, mitsgaders uit den Rijn veel volk by een verſamelen mochten, om, des noodt zijnde, malkanderen byſtandt te doen: uit deſer oorſake zijn verſcheide Heir-koggen, of Oorelogs-ſchuiten, dat binne-Roei-ſchepen waren, in de Meiren en wateren gebruikt geworden, welke ook overmits de Meiren en wateren vermeerderde, en de Oorelogen met uitheemſche volkeren verſwaarden, te weten met de *Utrechtſche, Gelderſche, Ooſt-Vrieſche, Arkelſche,* en andere, daar na tot een bequame en nutbare ordonnantie gekomen is; want na de tijdt van Konink *Willem*, (in 't regiment van zijnen Zoon *Floris* voornoemt) de Dorpen elk na haarder macht op Hay-koggen, Riem-talen, en mannen na den Riem-talen geſtelt zijn: en ook heeft Graaf *Floris* hier mede in weinig jaren niet alleen de *Vrieſen* mat gemaakt, maar ook tot onderdanigheidt bedwongen, dat eindelijk by zijn Neve *Jan*, Grave van *Henegouwen*, van *Hollandt*, *Zeelandt*, &c. door deſen middel volkomen uitgevoert is.

Dit dan voorgeſtelt zijnde, ſoo heeft van

van de *Sed* hier by gedaan, Dat de Grieken nooit soo veel gevaar en leden om door der *Persianers* macht overvallen te worden te lande, als wel te water; ik heb wel gelesen dat *Xerxes* lang Oorelog te lande voerde met weinig winst, maar soo haast als hy een groote macht van Schepen toeruste, hy geheel Græcea daar mede beven deed, ja hy beelde hem een vaste overwinninge in, noemde sich selven, *De schrik des Werelts*; want het was den Konink, om de vryheidt der *Grieken* (daar om se even stantvastelijk als de *Vriesen* streden) te vernietigen, tot een raadt gegeven, als hy raadts ten einde was, dat hy die vroome Helden te water soude bestrijden, zy weerden hen met meer dan gemeene kloekmoedigheidt, dat in *houten muren*, ofte in hunne Schepen, behoudende hen vryheidt en landt; maar de Schepen en Hair-koggen waren de voornaamste oorsaken, dat de *kleine Vriesen* hunne vryheidt verlaten mosten, en met den Grave versoenen, dat mooghelijk anders noch een lange tijdt aangeloopen soude hebben. Het is alsoo, seide *Ambiorix*, want de *Saan* aanboodt haar goede gelegentheidt, om door de selve aan *Vroonen*, en de Dorpen der kleine Vriesen te

Digitized by Google

komen; de grootſte Dorpen aan de *Zaan* waren gewillig, om op 't onbod der Hollandtſche Graven gereet te ſtaan.

Ruſſellania (overwogen hebbende het verhaal van 't inbreeken der Meeren) ſeide, Na dat onſen vriendt verhaalt heeft, ſoude in den jare 1285. doen de kleine Vrieſen ondergebracht wierden, de Meiren van de *Waardt*, van de *Sterremeer*, van de *Schermer*, van de *Wormer*, en andere, tot groote wateren geworden zijn; hier aan ſeer te twijffelen is mijn dinx niet, men ſchrijft wel veel met weinig ſeekerheidt. Maar, vraagde ſe, weet men niet of daar Dorpen, of Buerten, of Heeren huiſen in geweeſt en vergaan zijn? of noch meerder, of daar ook van oudts Steden in gelegen hebben? Hy antwoorde ſulks niet te weten, maar had wel hooren ſeggen dat 'er veele Wooningen en Buerten, mitsgaders Hoeven, Huiſen van plaiſantie, en Boeren Hutten in waren geweeſt, 't welk de vruchtbaarheidt, de grootheit en gelegentheidt des Landts mede-brocht: in *Hollandt* was te vooren veel Edeldom, en oude Ridderſtammen, van de welke eenige door den Oorelog, eenige door inbreuk der Landen, eenige door ongeregelt leven, en eenige door afſterven

ſterven verminderde, ofte tot geringer ſtaat vervielen; Grave *Floris de vyfde* vermeerderde 't getal der Ridderen met veertig Welbooren mannen, die hy om hunne getrouwen dienſt (tegens 't gemoedt van den ouden Edeldom) op eenen dach al te ſamen tot Ridders floeg; de *Schermarianen*, van groot tot klein vernedert zijnde, (door 't inbreeken der wateren, Oorelogs ongemak en anders) gingen hen onder de Huislieden ſteeken, en bleven daar metter woon, van welke geſlachte nu noch verſcheide huisgeſinnen gevonden werden, die tot *Schermer*, en in de Dorpen rontsom 't *Schermer-meer* gelegen, woonen, doch uit wat telg of ſtam zy gekomen zijn, heb ik tot noch niet konnen vernemen; doch datſe uit den ouden Adel afkomen, behoeft ons niet te verwonderen, alſoo ſe ſpreeken te hebben veele vryheden die de Edelen toebehooren: maar wat de Steden ofte Dorpen belangt, daar iets wat van te vertellen, ſoude nergens toe dienen, dan om de lieden door eenige vreemde wijsmakinge tot hooge verwondering te doen trekken, het welke eindelijk van de waarheit achterhaalt, groote beſchaamtheidt moſte toebrengen, gelijk als van

Digitized by Google

de Oude *Zijp* geſchiedt is: want wie kan ſulks gelooven, dat 'er in de voornoemde *Zijp* ten tijden van *Julius Caſar* wel 20. Steden in getelt wierden, *Groot Keins, Lammoer, Leeuwenhorn, Gonſende, Linnen, Tetdorp, Schilp-horn, &c.* en wie kan ook gelooven dat de gemelde Keiſer aldaar met de voornaamſte Edelen des Landts, en andere Vorſten, Ridder-ſpeelen, en diergelijke vermakinge gehouden heeft, voor en al eer de *Zijp* door 't overvallen des Zees overſtolpt is geweeſt, dewijle *Julius Cæſar* zijne beſondere daden ſelfs in zijn Commentarien beſchreven heeft; ja *Tacitus*, dien naerſtigen aanteekenaar van de *Bataviſche* ſaken, en alle de voortreffelijkſte mannen in Hiſtorien, in 't minſte daar van niet en vermelden: dan dit overgeſlagen, die zijn oogen over die bedijkte Landen nu ter tijdt weiden laat, ſiet wederom in plaats van water ſeer treffelijke Weide en Zei-landen, Huiſen en Hoven, ja Wooningen als Vorſtelijke Paleiſen, Buerten, of aanwas van Dorpen.

Eer dan deſe Meiren ingebrooken waren, liep de *Rijn-ſpruchtel*, ofte de *Zaan*, (daar ik veel van geſproken heb) door het ſelve Landt, tuſſchen de Velden

Digitized by Google

den van *Alkmaar* en *Vroonen*, voorts na *Petten* in Zee, ſcheidende *Hollandt* en *klein Vrieslandt* van malkander: OUTDORP was 'er ook dicht aan gebouwt, leggende op de *Vroonlanden*, ſoo dat de voornoemde Rivier beide de *Hollanderen* en de *Vrieſen* tot een Gracht geſtrekt heeft, over welke zy komen moſten, met Dammen, Bruggen ofte Schepen, wanneer d'een d'ander beoorlogen wilde, ſulks blijkt by *Gouthoeven*, daar hy verhaalt dat de *Hollanders* over de Vaart trokken, doen ſe in *Vrieslandt* vielen: de Rijm-Kronijk van *Melior Stok* ſpreekt 'er mede van, als hy de Graaf van Hollandt met zijn volk daar beſig ſtelt om de Riviere te bedammen, ſeggende:

Hy deed' Dammen ende Dijken,
En wilde over *Outdorp* ſtrijken,
En dan jegens de *Vrieſen* vechten:
Hy hiet mannen ende knechten
Dat zy droegen Hoy en Stroo,
Men dede de Dijkers vechten doe
Met ſchutten en met ſpeeren,
De *Vrieſen* die dat wilde keeren
Quamen geloopen in de vaart,
Met haaſten groot ten Damme-waart.

Digitized by Google

Hier in ſiet men hoe ſeer de kleine *Vrieſen* gearbeidt hebben, om het overkomen der Hollanderen op den nieuwgemaakten Dam te beletten, die, onder 't voordeel van 't geſchut, van boog en pijlen, eindelijk de overhandt genomen hebben, en over den Dam gedrongen zijn; namaals doen Graaf *Florens de vijfde* (als geſegt is) hen bedwank, (overvallen zijnde met hoog water) heeft hy op d'een, en d'ander zijde van de Rivier een goede Fortreſſe gemaakt, d'een noemende *Nieuburg*, en d'ander *Midde-*

Digitized by Google

Middelburg, met de welke hy t'eenemaal over de Vaart (te weten de *Zaan*) heerſchapte, en daar mede de Haven van *Vroonen* ſloot; ſoo dat de *Vrieſen*, als ſe ſagen dat haar MOEDER-STAD hier door bedwongen was; en zy geen raadt meer wiſten (nu rer degen gemuilbandt zijnde) met de Grave over-een quamen, en hem gehoorſaamheidt beloofden, en ſoo lange hielden tot de doodt van Grave *Florens*, die vermoort wierdt, als 't Landt een langewijl ſonder Over-hooft bleef, wanneer ſe weder afvielen, en de plaatſe, die hun in den wegh, en verder innewaarts in hen Land gelegen waren, nederwierpen, van de welke *Wijdenes* en *Enygenburg* getuigen, ſulks ſiet by *Winſemius*, lib. 7. fol. 181. nevens 't Huis te *Nieuwen-doorn*, *Gouthi* fol. 327. Het oog meeſt hebbende geſtelt op de Veſtinge van *Nieu-burg* en *Midde-burg* voornoemt, om dat daar mede de Vaart van *Vroonen* onvry, en onder 't gewelt der Hollanders gehouden wierdt, doch die waren te wel beſet met volk, en te dicht aan *Alkmaar*, om haaſtige hulpe te bekomen, ſoo datſe doen noch ſtaande bleven.

Deſe Riviere de *Zaan* (een Spruchtel van den *Ryn*) had op hare ſoomen

Digitized by Google

ofte omtrent yeder boord' een Stadt, die, in geſtadige vijandtſchap ſtaande, malkanderen al te na lagen; waar uit ſommige Schrijvers getrokken hebben de naam van *Alkmaar*, of ALTENA, overmits die van *Vroonen*, om dat de Stadt of Burgt van *Alkmaar* ſoo dicht op haar neuſe lag, dien daarom *Altena* ſoude genoemt hebben. *Vroonen*, gelijk gy wel gehoort hebt, was de Moeder van Vrieslandt geacht, na luidt van dat Incarnatie-vaarsken ECCE CADIT MATER FRISIA, (dragende 't jaartal van 1303.) ſoo dat de Vrieſen, willende Oorelogen tegens de *Hollanderen*, ten tijden van de Graven die ſeer om *klein Vrieslandt* dongen, hare dachvaardingen, vergaderingen, beſluit van Oorelog, en alle nootdruften tot uitvoeren der ſelver, aldaar gehouden hebben; daar-en-tegens *Alkmaar* was de Burgt van *Kennemerlandt*, daar de Hollandtſche Graven quamen om de *Vrieſen* op 't lijf te vallen, of de Landt-palen te beſchermen: *Vroonen*, bloeide ſeer door de Scheep-vaart, maar *Alkmaar* was meeſten-tijdt met Oorelogs-volk opgepropt, als zijnde de Zetel van *Bellona*: van *Vroonen* voer men langs *Zanegeeſt* na *Petten* toe, daar de mondt van

de

Digitized by Google

de Haven, en aankomst der Schepen was. Wel hoe, vraagde *Russellania*, (houdt 'et my te goede dat ik in uwe reden val) voeren se langs *Zane-geest* tot voorby *Petten* in de Zee, dat woordt of die naam kan licht eenige waarschijnelijkheidt aldaar van de loop des *Zaans* voortbrengen, is 't soo niet? Dat is alsoo, antwoorde hy, het Dorpje van *Zane-geest* behoudt noch het Relique, het overblijfsel, en de gedachtenis van de *Zaan-stroom*, welke anderstins achter de loffelijke Stadt van *Alkmaar* toegedamt, en met aarde overstolpt is. Hoewel men als noch de dellinge van den afloopende stroom bespeuren, ter plaatse daar de Haven te wesen plach voor de aankomende Schepen, zy behoudt achter *Knollendam* nergens den naam dan in dese plaats, zijnde een Buert van 't Dorp *Bergen*; en warelijk dit wijst genoegsaam aan, dat dit de Geest of 't Dal is daar *Geestmer-ambacht* hem uitbreidt, daar de *Zaan* door-geloopen, en dit voornoemde Buerte de naam gegeven heeft, gelijk sulks in de vertellinge van *Zane-geest* noch meer aangewesen sal worden. Ik heb mede, sei van de *Sed*, dit van oude lieden wel gehoort, die de plaats noch met duim en vingeren aan-

Digitized by Google

wijſen, van welke d'een ſpreekt dat 'et de *Zaan*, d'ander den *Ryn*, d'ander een Haven van *Vroonen* is; ook ſeide *Ambiorix* ſeggen ſommige van *Kinheim*, daar ſe den naam van *Kinheimer-landt* uit trekken, gelijk in 't voorige verſcheide malen verhaalt heb, maar daar is in de twee gemelde benaminge niet veel gelegen, als van de Haven, en van *Kinheim*, 't geene van de laatſte geſegt is, daar in wordt andere lieden oordeel meeſt gevolgt, en hebben, mijns bedunkens, mede wat ruim in gegaan; want latende KINHEIM ofte *Kene* by *Delft*, nu noch wel bekent, ſoo ſal ik ſe niet meer hier in voegen, maar ſeggen dat deſen afloop oudts tijdts bekent was met den name van *Ryn*, zijnde een Spruchtel, en niet den *Ryn* ſelve: van deſe Spruchtelen liepender eenige door *Batavia*, als ik verhaalt heb, en deſe van *Leiden* tot *Vroonen* was de *Zaan*, en wierdt voorts genoemt tot de Noordt-Zee de Haven van *Vroonen*. De uitlandiſche volkeren, uit de bekentheidt van den *Ryn*, die over de gantſche Werelt vermaart was, als ſe iet wat beſonders van *Vroonen*, van de *Vrieſen*, van de *Kennemers*, van de *Batavieren*, en andere Landen of lieden ſchreven, hebben deſe

Spruch-

Digitized by Google

Spruchtel den *Ryn* genaamt, aan de eerſte, tweede, en derde uitval van den *Ryn* door *Batavia*, en met den uitgank des *Ryns* de gelegentheidt der plaatſen aangeweſen.

De oude ongenoemde Schrijvers (ſegt *Mathijs van der Houve*) verhalen dat *Vroonen* ſoude gelegen hebben aan ſeekeren water-loop, aan den *Ryn* uitwaterende, het welke ſeer wel met mijn gevoelen over-een komt: dit ſoude het jaar van 285. geweeſt zijn, *Chart. Cron. Lib.* 5. *Cap.* 3. Hy noemt de mondt van de Rivier by *Petten* de RYN-DEUREN, mogelijk dat die ten tijden van *Cæſar*, *Tacitus*, *Plinius*, en andere, ook geen naam als den *Ryn* gedragen heeft, hier door zijn de *Romeinen* voorgangeren geweeſt, (alſoo ons Landt doen van eigen Schrijvers onverſien was) welke van de andere nakomelingen gevolgt zijn, dat voorts in de Boeken van de laatſte Gedenk-ſchrijvers overgebleven is, gevende een indruk in 't herte der gener, die de ſake ſelver in daadt en waarheit niet wijders door-ſnuffelen. Over acht-hondert jaren word in een Gift-brief van *Arnolphus* de derde, *Graaf van Hollandt*, *Bergen* een Dorp achter *Alkmaar* geſchreven te leggen *beweſten den Rijn*, en zijn dit

dit de Graaffelijke woorden : *In villa* BARGAM *ab Occidente* RHENI, *posita quatuar* MANSUS, &c. dat is, In 't Dorp *Bergen*, in 't Weſten van den *Rijn* gelegen, vier *Mergen*, &c. doch *Manſen* mein ik vry wat meer dan Morgens te zijn; ſommige reekenen yeder Manſt twaalf Mergen Lands; deſe Landen wierden gegeven aan 't Klooſter van *Egmondt*. Hier uit blijkt, ſegt *Wouter van Gouthoeven*, dat de *Rijn* met een arm dwars door Rijnlandt, tot Alkmaar, Egmondt en Bergen, in die tijden mede in Zee geloopen heeft, alſoo 't kennelijk is, uit de oude Hiſtorie-ſchrijveren, dat de *Deenen* en *Noormannen* met hunne Schepen aan deſen oort ſomwijlen gekomen zijn om rooverije te ſtichten. *Phillippus de Comineus*, die over meer als 150. jaren geleeft heeft, ſchrijft in zijn Hiſtorie van Konink *Lodowijk de* 11. Konink van *Vrankryk*, dat *Eduart*, de vierde van dien name, Konink van *Engelandt*, uit zijn Koninkrijk voor zijne vijanden vluchtende, met drie Schepen en 700. mannen na *Hollandt* voer, en dat hy, uit vreeſe van de *Ooſterlingen*, (die met acht Schepen op Zee waren) genootſaakt was wat laeger als Holland, na *klein Vrieslandt*, te zeilen; dat hy daar quam

quam by een kleine Stadt, genaamt *Alkmaar*, en ankerde met zijn drie Schepen *soo na aan de Stadt als men konde, alsoo door laeg water de Schepen in de Haven niet komen mochten*: hier uit blijkt (segt gemelde *Gouthoeven*) dat den Ryn als doen daar mede in Zee liep, ook is den grondt van *Ryn-landt* seer slijk-achtig, gelijk den Ryn dat gemeenelijks opwerpt: dan ik acht dat *Cominеus* in die saak niet wel onderrecht is geweest, alsoo lange te vooren de *Ryndeuren* by *Petten* (waar men in komen most) al geslooten waren, want gy hebt alrede gehoort dat den Dijk niet alleen by *Petten* gelegt was, maar ook hooge Sandt-heuvelen door 't aanstooten van de Zee daar te vooren opgeworpen waren: nu van de voorige vertellinge segt een klein Kronijcxken aldus, Dat *Warwyk* Konink *Eduart* uit zijn Rijk verdreef, en dat die af-seilende byna in de handen der *Oosterlingen* verviel, die doen vijanden van de *Engelschen* en *Francoisen* waren, ook een machtige Vloot Schepen t'Zee hadden, waar door hy gedreven wierdt aan d'ander zijde van *Hollandt*, omtrent *Alkmaar*, daar se ankerde, want de Zee verloopen was, soo datse aan de Hayen niet konden geraken,

Digitized by Google

raken, die daar na van de Heere van *Gruithuiſen* uit de Schepen gehaalt zijn, van de welke zy voorts in den *Haag* gebracht, en van Hartog *Carel* wel ontfangen wierden; dat nu het verlet om door de Haven van *Alkmaar* te komen, geweeſt is 't verloopen van de Zee, is mijn gevoelen niet gelijk, heb ook verhaalt waarom, en 't ſchijnt dat alles wat geſchreven wordt van de Haven van *Vroonen* ſedert den jare 1350. meer is uit 'et overblijfſel der oude gedachteniſſe, dan uit de waarheidt ſelfs, meer door lieden van verre, dan van naby; de oude *Noord-Hollanders* verhalen noch onder malkanderen, dat 'et eens gebeurde na 't ſtoppen van de Haven van *Vroon*, een *Noorman*, ofte *Deen*, dicht onder 't Landt aanzeilen quam om het gat in te loopen, en gewaarſchout zijnde van de Matroſen, die 'er geen opening beſpeurden, alſoo de Duinen geſlooten, en de Stranden heel waren, wierdt veroorſaakt op de Kaart te ſien, waar hy de Haven duidelijk vondt, wilde hebben zy ſouden 't voorſtaan laten; doch met de oogen, en door de reden overwonnen, ſeide, *Of daar is een gat, of de Kaart is valſch*, en wendet wederom van Landt af om 't Schip te behouden: niet te

min

Digitized by Google

min het was te vooren by de Noormannen, en andere Oosterſche volkeren, eenen bekende Vaart en Haven, daar de ſelve veel in te zeilen hadden, maar geſtopt zijnde hield' hunne aankomſte op; gy hebt het, beminde, alrede gehoort; ſoo veel de voorleden tijden aangaan, deſe mochten getuigen van de groote Scheepvaart van *Vroonen*, van de Riviere die 'er voorby liep tot in de Zee, ende van de opſcheping der waaren langs den *Kyn*. *Mathias van der Hoeve* in zijn Handveſt-Cronijk ſegt, dat als *Corbula* (een Roomſch Veldt-Overſte) de *Galliſche* Kuſt verloſt hebbende van de Zee-roveren, getogen is na de *Vrieſen*, en daar mede bevredigt zijnde, heeft hy, om de ſelve in tucht te houden, een ſterke Leger-plaatſe ende Veſtinge gemaakt, (waar mede, ſeidt hy, de Stadt VROONEN wel verſtaan wordt) of het waar, of verdicht is, 't geene te vooren van 't jaar 383. is geſegt, dat *Urſula* met haar elf-duiſent Maagden en Weduwen tot aan de RYNDEUREN, en tot *Vroonen* in *Vrieslandt* gekomen was, ſal 't voor-verhaalde niet vreemt doen ſchijnen: noch nader, dat in 't jaar van 285. (vermogens de woorden *Sigonius*) VROONEN geweeſt is niet

niet alleen een *Civitatem*, maar ook een vrydom en Koopſtadt, verſtaat daar by die gelegen was ter Zee te handelen, gelijk de voor-gemelde ongenoemde Schrijvers getuigen; want ſe willen met macht ſtaande houden, dat *Vroonen* aan dien ſeekeren water-loop lach, die van den *Ryn* uitwaterende, by *Petten* in Zee viel, *Kermerlandt* en *Weſt-Vrieslandt* van malkanderen ſcheidende; en ſeekerlijk is dit mijns bedunkens den naaſten wech, en is deſe afwateringe genoegſaam als een Veſtinge tuſſchen beide de vijandtlijke volkeren geweeſt: aan de Ooſt-zijde van deſe Vaart, tegens over *Schoorel*, was 't Huis te *Enygenburg*, en is ook, na 't verſtoppen van de *Ryn-deuren*, een vaſten overgank en ſluitinge by *Krabbe-dam* gemaakt, als de *Weſt-Vrieſen* t'eenemaal bedwongen waren, zijnde ook een ſchut voor de Zee: aldus hadde de Graaf van Hollandt aan de Vaart van *Vroonen* drie Sterkten ofte Vaſtigheden opgeworpen, om de wederſpannige *Vrieſen* het overkomen te beletten, hen in toom te houden, en voorts daar mede volkomelijk over de Vaart ofte Haven te heerſchen, 't welk ook genoegſaam den dwang van dit volk was. Wat nu vorder van de *Ryn-*

Digitized by Google

Ryn-*deuren*, van *Petten*, 't *Hondsboſch*, en andere plaatſen aan den uitgank van de Riviere de *Zaan*, ofte de Haven van *Vroonen* te ſeggen valt, ſal ik, ſoo veel in my is, in het toekomende Hooft-ſtuk verhandelen, meinende nu breedt genoeg van den oorſprong des *Zaans*, en den uittocht verhaalt te hebben, ſoo van oudts, als mede hoe de ſelve tegenwoordig noch beſig is, *Om uit de menigvuldige Meiren by* ALKMAAR *den overvloet des waters in den 't Yſchen boeſem uit te ſtorten*, ſoo *Iunius* getuigt.

Als nu *Ambiorix* hier mede wat ophield te ſpreeken, begon van de *Sed* hem op een nieuw wederom werk voor te ſnijden, en vraagde hoe het bygekomen mocht zijn, dat dien Spruchtel van den Rijn, by oude tijden Ryn genaamt, in de name van *Zane* is verandert geworden? want, ſeide hy, ik alrede uit uwe redenen verſtaan hebbe, dat ge den naam van Kinheim tot dit u werk byna te verwerpen begint. Dit te beantwoorden, ſprak hy, en dat met vaſte getuigen, waar my niet mooghelijk, mits dat 'er noch woordt, noch tittel, mijns wetens, van nagelaten is. Nochtans, hief *Ruſſellania* aan te ſeggen, hebdy menigmaal verhaalt, dat de verwandelinge

Digitized by Google

linge deſes naams by ſeekere oorſaken geſchiedt moet zijn, om dat de ZAAN haar loop heeft gehadt, even daar de meer-gemelde Rijn-ſpruchtel door Kennemerlandt na de Zee uitviel; ja gewiſſelijk daar zijn beſondere redenen van 't verwiſſelen des ſelven, en gy hebt ook ſeekerlijk eenige bewijſen, die niet ſeer vreemt moeten weſen tot deſe ſaak. Hier op ſtelde *Ambiorix* de handt onder 't hooft, en was lang, ſoo 't ſcheen, in diepe gepeinſen, ſoo dat de vriendinnen, haar ſeer verwonderende, hem met een bly gelaat aanſpraken, vraagden of hy dan ten einde van den Akker was? (gelijk men gemeenelijk ſeidt tegens de geene die ten einde raadt zijn) zy wilden hem daar over ongemoeit laten, en genoegen met 'et geene te vooren was verhaalt. 't Is ſoo, voegdender van de *Sed* op, ik ben voor mijn deel ten vollen genoegt. Al hoewel, ſeide *Ambiorix*, de verſochte ſaak heel ſwaar en onſeeker is, om 'er veel van te ſeggen, niet te min kander wel eenige bequame ontwerpen gedaan werden, die niet ſeer ongerijmt ſouden zijn, en groote ſchijn van waarheidt hebben. Ik heb in de voorleden tijden dit beroerende in mijne gedachtenis-boekje, uit Boeken, Kaarten en aan-

Digitized by Google

aanmeldinge, opgeteekent alles wat ik konde vinden, of ook selver bedenken, en even dat selve met mijn genomen, dit sal my de memorie hier toe wonderlijk konnen versterken. Nu dan, op dat na uwen vriendelijken eisch wat gedaan wordt, sal soo kort daar in zijn als ik ken, en nochtans soo veele doen als ik weet. Want in den oorspronk der namen van Zeen, Meiren, Rivieren, en andere wateren, heeft men te overwegen de toevallen, den overdracht, en ook de natuur ofte de eigenschap. De *Tiger* in *Armenien* heeft door zijn geswinde loop den naam van eenen *Tiger* ontfangen, de *Roode Zee* uit hare roode Sanden, de *Lek* uit haar af-leekinge, de *Waal* uit haar sterk wellen, en mooghelijk de *Zaan* uit de vettigheidt der landouwe daar omtrent; want se heet geen *Sanus* (gelijk onsen vriendt D. *Bergius* seer wel segt) om datse gesonder is als andere stroomen, noch om datse een gesonder Landt door-stroomt als andere Landen, maar zy heeft lichtelijk haren naam gekregen van den overvloedt des Melks die'er valt in de Landt-streeke daar de *Zaan* door-vloeit: dit sou niet seer te verwonderen zijn, als men de woorden van *Guiciardyn* wel overweegt,

daar

Digitized by Google

daar hy schrijft, *De menigte van Melk, welk men segt dat* ASSENDELFT, *nevens vier* (geroemde *Zaanlandtsche*) *Dorpen, geven, is soo groot, dat ik 't nau schryven derf, soo veel is 'er van, dat in een wedding, ontstaan tusschen seekere hooge Stants-persoonen, bevonden wierdt dat de voornoemde vijf Dorpen jaarlijks meer Melks gaven, dan 'er tot* DORDRECHT RYNSCHE WYN *ingebracht wierdt, hoewel daar seer groote menigte den* RYN *af-komt, mits het de stapel der Wynen van* HOLLANDT *is.* 't Selve heb ik op gisteren uit de Latijnsche Schrijver mede aangetogen. Wijders is ZAAN ook een Duits woordt, en beteekent soo veel als de room en vettigheidt van de Melk, gelijk ons dat *Cornelius Kilianus* getuigt. Ja geliefde vriendt en vriendinnen, dewijle ik weet gy lief-hebbers zijt van Raadselen, en niet de minste om die te ontknoopen, en siet hier komt 'er my een, tot u vereisch en mijne vertellinge seer dienstelijk, voor, sal de selve daar by doen, doch met voorwaarden, dat de geene die 't niet en geraadt een mengelen Room verbeuren sal. Ik genoege my daar sonderlinge mede, sprak *Niklaas* van de *Sed*, en *Russellania* seide na 't selve te verlangen;

Digitized by Google

gen; doch *Dorothea* ontſchuldigde haar, en zy ſprak, Datſe tot Raadtſelen geen geſlepen herſſenen had, doch ſoude haar voegen na 't geſelſchap, indien men haar qualijk-raden niet wilde belacchen. Wat neen, ſeide *Ambiorix*, alles geſchiedt tuſſchen ons in beleefde vriendelijkheidt; dit is dan den inhoudt,

Ik was eerſt groene gras, door been als ſteen gemalen,
Daar na uit een fontein vier-urig quam ik ſtralen,
G'lyk GALATHEA *luiſch, vermengt met gulden vet,*
Kout maakt men my, noch warm, en aan een zy geſet,
Komt in myn lauwe borſt een killig vocht neér-dalen,
Ik ſchril wel, doch het doet dat ik maar ſmaak te bet.

Nu was 'et beſtemt dat van de *Sed* eerſt moſt raden door zijn ouderdom, en ook reden geven van zijn voorſtel door zijn wijsheidt; hy ſeide dan, Het is ROOM, want de Melk van de gras-etende, en vier uuren dragende Beeſten, met den witten ſchuim in de Emmeren afgetrokken, wordt, noch warm noch kout zijnde, van den vochtigen Jupiter of de Lucht omhelſt, en daar door den Room boven

Digitized by Google

boven de Melk gedreven geeft een seer soeten smaak. *Russellania* gaf haar bescheidt aldus: Mooghelijk wy verstaan alle eendrachtig, dat de eerste beginsel van dit Raadtsel is de Melk van de grasetende Dieren, te weten, van Koeijen, Schapen, Geiten, &c. soo houd' ik niet te min voor beter te raden van KLONTER-MELK, anders Stremmeling, want de Melk laauw gemaakt zijnde, wordt 'er in gedaan, de vochtigheidt der Peese van een *Hy*, (soo als die in eenig nat geweekt is) en wat ter zijden geset zijnde, klontert de Melk, makende Stremmels tot Kase, goet om te eten, en goet Boere-way, soet en aangenaam om te drinken. Eindelijk, *Dorothea* rade van ZAAN, Hoewel ik van alles geen bescheidt en soude konnen geven, seide se, mijnen Moeder *Reimerich* gebruikt soodanige omstandigheden, als my dunkt dat hier wel te passe komen. Doen riep *Ambiorix* uit, O *Dorothea*, gy hebt 'et geraden, en sult daarom een Krans van Bloemen tot uwe vereeringe hebben, onsen vriendt van de *Sed*, en *Russellania* sullen de Room betalen moeten, en ik sal dit voor u uitleggen: Het is ZAAN, een spijs die uit Soete-melk laauw gemaakt, met weinig Kerne-melk ver-

Digitized by Google

vermengt dat 'et niet en ſchift, vet en dik wordt als *Room*; en is dit den ſin van 't raadtſel: Het gras, gemalen door de tanden van de Koe-beeſten, wordt gediſteleert tot Melk, en dan getogen uit de Uijers der ſelver, komt ſtralen tot in de Emmeren, en is wit gelijk 't ſchuim van der Zee, dat men *Galathea* noemt, op die drijft ook wederom de Room gelijk gout, dit wat laauw gemaakt zijnde, wordt met koude Kerne-melk omgeroert, en voorts een dach ofte twee ſtilletjes geſtaan hebbende, is een koele, aangename koſt, die men SAAN noemt; doch hier van ſpreekende, ſchiet my het water om de tanden, en wenſchte dat wy 'er after ſaten, ik ſou met de lepelen roeijen dat mijn den honger daar van wel vergaan mocht. Daar toe ſullen wy lichtelijk komen, ſei van de *Sed*, ik ſal wel beſtellen dat wy 'er ons mede vermaken mogen; want wy alle dagen *Zaan* tot mijne Moeders op voorraadt toebereidt hebben in dit warme weder.

Wel aan dan, ſeide *Ambiorix*, op dat uwe aangename aanbieding, en mijne noch volgende nootſakelijke vertellingen, beide niet verhindert werden, ſoud 'et niet ongevoeglijk zijn dat gy 't alles beſtelde in de naaſt-gelegen

Digitized by Google

Boomgaart, geplant ende gebouwt niet wijdt van den grondt des ouden *Stamhuis van* ZAANDEN, ofte ter plaatſe daar men van het dak het geheele Landt van *Zaanden* byna overſien, en des te bequamer van de Dorpen en Buerten ſpreeken mach, te weten op den *Dam*, in het Wapen van *Amſterdam*, ten huiſe van mijns Vaders Suſters Dochter. 't Is goet, ſprak *Ruſſellania*, wy ſullen dan voorts voor 't eten ſorgen, ſoo *Saan* als gy uwe redenen van de *Zaan* voleindigt hebt. Siet, ſeide *Ambiorix* al lacchende, ey ſiet en hoort, mijn *Ruſſellania* weet dat woordeken *Saan* hier ſonderling te paſſe te brengen, en ik denk datſe daar mede eenige haaſt, vaardigheidt, ofte diergelijke te kennen wil geven; en ſeekerlijk het is een woordt daar de oude Rijmeren veel gaten mede geſtopt hebben: en ſoo de naam van onſe *Zaan* daar van daan komt, moſt zy haar by oudts wonderlijk gehaaſt hebben, hoewel ik niet bevinde datſe ſterker ſtroomde dan eenige armen van den *Rijn* gedaan hebben; ook wil men door het woordeken *Zaan* beveſtigen trouwe, ſekerheit ende waarheit. Seide wijders, my ſoude ſeer geluſten dat onſen vriendt D. *Hubertus Bergius* onſe geſelſchap ver-

Digitized by Google

vermeerderde, niet alleen van wegen de oude Sociteit, maar ook om dat hy, een lief-hebber der oudtheidt zijnde, en niet onwetende van 't geene noch te vertellen is, my, des noodt zijnde, in de toekomende handel mochte verlichten met de kenniſſe die hy daar van heeft, desgelijks met 'et ſcherp oordeel in de Hiſtorien. Daar op *Nicolaus* van de *Sed* beloofde (als die met malkanderen byna een hert ende ſin hadden) dat ſulks geſchieden ſoude; doen heeft hy voorts zijne redenen vervolgt.

Wat aangaat de toevallen der Zeen, Meiren en Rivieren, waar door eenige veranderingen der namen zijn veroorſaakt, is deſe, Het Roode Meir (ſoo *Strabo* verhaalt) ſoude niet van de roode Sanden, maar van *Erithræa*, een Konink die 'er in verdronken was, den naam ontfangen hebben; deſe is geweeſt de Soon van *Perſeus* en *Andromeda*, (daar men in *Ovidius* veele van leeſt) desgelijks ſchrijft men van de *Helleſpontus*, daar *Hellus*, Suſter van *Prixus*, in ſneuvelde, doen ſe van den vliegenden Ram viel: dit is ook de oorſaak waarom de Riviere in 't Eilandt *Ortigia*, te weten *Alpheus*, en in *Sicilien Acis*, ſoo genaamt zijn geworden;

Digitized by Google

nevens andere Rivieren van soodanigen toeval. Maar soo veel de overdracht, ofte liever de oversettinge des naams aangaat, de selve geschiedt wanneer gelijkheidt van Rivieren, ofte veranderingen van volk komt; dit sietmen overvloedelijk in *Herrera*, in *Acosta*, en *Jan de Laat*, mitsgaders andere beschrijvers van *West-Indien*, alwaar de *Castiliaanderen* eenige Landen en wateren na die van hunne Landen genaamt hebben; in *Swijtserlandt* vindt gy een Riviere de *Zane* geheeten, die uit den sneeuw-rijke *Alpes* zijn oorsprong neemt, en snijdt met zijn loop dat *Zaner-dal* van malkander, hier aan is 't Dorp ZANA gelegen, en de Stad *Frieburg* by de *Nictiones* in *Uchtlandt*, is aan de *Zaan* gebouwt, by *Barthold'* de vierde, Hartog van *Sieringen*, en dat weinig jaren voor BERN; want in 't jaar 1152. leide de voornoemde Hartog de grondtvesten van beide de *Fryburgen*, soo in *Uchtlandt* als in *Brisgouw*; de *Zaan* dan voorby of in 't midden van *Fryburg* en *Wilispurgergou* door-loopende, valt beneden *Wallenburg* in de AROLA ofte *Aar*, en dan voorts tot in den *Ryn*; ook zijnder in die landt-streeke van de *Zaan* veele voorname plaatsen, Steden en Markt-

vlekken,

Digitized by Google

vlekken, als *Bol-Dei*, *Corbers*, *Favernach*, *Illingen*, *Pont*, *Plaffai*, *Wipping*, *Worru*, *Wallenburg*, *Joun*, *Blankenburg*, en andere, ſiet *Stumſium* en *Stetlerum* in hunne *Swijtſerſche* Kronijken; daar by komt ook *Grijrs*, een Stadt ofte Kaſteel in't ZANER-DAL, en twee mijlen van *Fryburg* gelegen, welke *Dal* de naam van de Riviere de ZAAN ontfangen heeft: dit Zaner-Dal breidt ſich al verre uit, langes de gebergten henen, en wijders genoemt het *Siben-zaner-tal*. Ja dit is alleen de plaatſe niet daar een *Zane* gevonden werdt; want in 't Biſſchopdom van Trenten vindt men de ZANA-*Zara*, gelegen in 't deel van *Briſciano*, welke ontſpringt aan een Meirken, dicht aan de voet van 't gebergte, en deſe, noch meer andere Rivierkens opgenomen hebbende, die desgelijks ſpruiten uit kleine Meiren, valt by een Dorp *Secoſane* in een Rivier van de ſelve naam: en dat meer is, niet wijdt daar van daan ſtroomt de FORSANE, die met een kromme bocht by *Trenten* in de Adige valt. Uit deſe naam Rivieren is lichtelijk ontſtaan alle de namen van Vlekken en Dorpen die in *Zane* eindigen, te weten *Poſane* het Dorp gelegen in een Dal aan de Riviere

Digitized by Google

Noce, die, uit 'et gebergte vloeijende, by de voornoemde Riviere *Farſane* mede in de *Adige* valt; wijders *Volſane*, *Peliſane*, *Preſane*, *Secozane*, *Bolzane*, *Perſane*, en noch andere meer; ja in de Landen der *Griſons* vindt men den Berg *Caſana*: in de Kaart van Hongarijen (ſoo ik my niet en bedrieg) is de goede ZANUS, een Rivier ontſtaande uit een boſſchagie-gebergte aan een Meir, en omtrent de vier mijlen geloopen hebbende, wordt met een Dorp ZAANEK, ofte liever ZAANDAM, overleidt. Vergelijkt dan deſe plaatſen met de *Saanlandtſche* gelegentheidt, gy ſult bevinden hier en ook daar te zijn,

Een { *Kennemerlandtſche* ZANE-GEEST, *Nuchtlandtſche* ZANER-DAL } aan 't gebergte,

Beide oorſpronkelijk genoemt van de *Zanen*, die langs de Dalen van 't gebergte henen gevloeit hebben; noch vindt men in de Kaarten, en ook hier in onſe geweſte,

Een { ZANEN-DAM, ZAAN-HEK, } diens namen ontſtaan uit de hekkē of Dammen over de *Saan* geleidt.

Soo

Digitized by Google

Soo word 'er noch in *Wilspurgergou* (tusschen Rogewomdt en S Stadt) het Dorp ZANA gevonden, en over vijf-hondert jaren sag men omtrent dese plaats daar wy nu sitten het oude *Zaner-dorp*, en voor de voornoemde Dorpen, in *Zane* eindigende, vint men in ons *Kennemerlandt Oost-zane*, *West-zane*, *Noord-dam van Zanen*, *Voor-dam van Zane*, en ook het Dorp van *Zane*, nu Wormer-veer, dat den ouden naam van *Zane* noch behoudt. Wijders sal het u licht te veel en buiten sprongs zijn, soo ik u alle diergelijke namen bybracht, en u verhaalde dat in *Chersoneses* (omtrent de Engte van *Tracien*) een goede Stadt gevonden wordt, die men *Zana* noemt: en mogelijk dat *Basilius van Zanen*, Veldt-heer van den Keiser van *Constantinopolen*, daar men in de Griekssche Historien van leest, van dit *Zana* geboortig is geweest: dat *Trevi-zana* een gansch Merk is leggende in de Dalen tusschen 't gebergte welke tegens *Italien* aanstoot; dat ook in 't gulden Koninkrijk van *Peru* een Valeije den naam van ZANA draagt, in welke Dal de Stadt *Miraflores* gevonden wordt, leggende in 't reson van *Lima* 95: mijlen van *Lima*, dat Zar-ZANA een Stadt in 't *Genueesche* gebiedt,

biedt, uit de vervallen muren van *Luna* gebouwt is; dat *Pome*-ZANIA een Landtſchap in *Pruiſſen*, en *Der Sania* een *Palatinaat* in *Pomeren* is; dat ook in 't Vorſtendom *Pomeren* de *Quare* ZANERS zijn, een Krijgs-volk dat de Frontier-plaatſen aldaar bewaart; ja dat de AME-ZANERS aan de *Ooſt-Eems* noch over de acht-hondert jaren gewoont hebben; dit dunkt my als met den vinger aan te wijſen, dat miſſchien door 't overkomen der uitlandiſche volkeren de naam van *Zane* ook overgedragen, en de Riviere, zijnde de *Ryn-ſpruchtel*, mede-gedeelt is; ofte dat by ſeekere gelegentheidt onſe voor-ſaten van hier vertrekkende, op die plaatſe hen neder-geſlagen hebben. Want wie is 'et byna onbekent, dat de Duitſchen en Vranken hen hier in voor-tijden neder-geſet, volk-planten gemaakt, Landen, Steden, Dorpen en Rivieren hunne namen overgedragen hebben; ſelfs onſe *Saardammer* Walrus-vangers hebben een Rivier in Spitsbergen de naam van hen Dorp toegevoegt: ſoo deden ook de Noormannen en Deenen, en andere volkeren, in 't innemen van *Batavia*, nu *Hollandt*. In den grooten *Atlas* kondt gy leſen dat de *Belgen* ofte Duitſchen,

in

Digitized by Google

in 't Graafſchap *Somerſet* in *Engelandt* (welke inwoonders uit'et Duitſche volk geſprooten zijn) hunne namen ter plaatſe waar ſe hen nederſette geplant hebben: ſoo deden ſe mede in ons *Batavia*, waar van de lit-teekenen tot *Catwijk*, *Wijk te Duerſtede*, of *Batavoduren*, *Saxenheim*, *Noord-wijk*, en andere plaatſen te vinden zijn. *Mathias van der Houve* verhaalt veel van de overſettinge deſer namen, ſegt ook dat de *Chimbren*, *Jutlandt* en andere Noordſche Landen verlatende, den *Ryn* langes voeren, *Batavia*, *Oudt-Vrieslandt* en *Frankenlandt* innamen, en bewoonden, in 't jaar 111. de welken het Hof van *Mechelen* de naam veroorſaakten, deſgelijks *Hollandt*, *Zeelandt*, *Schagen*, *Valkenburg*, en *Denemarken*, nevens veele plaatſen in 't *Sticht van Uitrecht*. Siet'et by *Wouter van Gouthoeven*, Fol. 4. Cap. 6. en in de Hollandtſche Cronijk, Diviſ. 1. Capitt. 12. werden ſoodanige overſettinge van namen mede verhaalt, ſoo ook *Hadrianus Junius*, die het daar voor houdt, dat *Hollandt* en *Zeelandt* haren naam gekregen hebben uit twee gelijke Eilanden in *Deenemarken*; want (ſegt hy) *uit de Noorder-landen* (*dat eertijds een peſt voor onſe voor-ouders was*) *is het*

Digitized by Google

Heidenſch volk gelyk een water-vloedt hen op den hals gekomen, en hebben de onſe na veel Oorelogen overwonnen en vermeeſtert, ja den ouden, en by den ROMEINEN *ſelfs gevreesden naam benomen, en die verandert na de Eilanden daar ſe uit geſprooten waren.* Sulks deden ook de *Gallen* in de Landen van *Italien* en elders: en wat wil ik veel ſeggen, wy hebben in deſe ſaak tot ſo oude tijden niet te gaan, in *America* vindt men honderden van namen uit *Portugaal* en *Spanjen* overgebracht, die benamende in de gelijkheit van hare Landen: ſulks doen noch tegenwoordig de Regenten van deſen vrijen Staat, de Vaderen van ons Vaderlandt, in 't overwinnen van andere Landen, en in Colonien ofte Vaſtigheden te maken, als Ooſt-Indien en Weſt-Indien mogen getuigen: uit 'et welke ik my ſelven niet anders kan te binnen brengen, of de overſettinge des naams van *Zane* is geſchiedt uit een van deſe voor-gemelde volkeren, 't zy dan door de *Swytſerſche Zanen-dalers*, ofte de *Trentiſche Zaanlandtſche* Ballingen, ofte ook uit de *Amezaners*, *Quecezaners*, *Farzaners*, *Peltſaners*, *Preſaners*, &c. ofte diergelijk.

Dit is dan, waarde vriendt en vriendinnen, 't geene dat ik 'er van weet, en by-

bybrengen kan, wenſchte wel dat 'er yemant beter en naakter beſcheidt van had. Siet aldus heb ik u met alle mijn vermogen hier in gedient, ſoo veel als my van des *Zaans* oorſprong, loop, uitgank en naam bewuſt is. Het zijn geen dingen van klein belang, ſeide *Niclaas* van de *Sed*, ik heb my in de vertellinge van de *Zaan* ſoo vermaakt, even of wy aan de lieffelijke en gemengelde *Zaan* met de hoogſte vermakelijkheidt geſeten hadden. O *Zane*! de Heer en Heerſcher over wateren en Rivieren, geeft dat uwe aangename ſtroom (lange tot onſe vreugden) de vruchten van uwen zegen verſchaffen mach. Komt laat ons gaan, ik ſal maken dat 't geene belooft, en ook door mis-radinge verlooren is, ons toekomt, verhoope neffens dat D. *Bergius* mede te brengen, tot uwen genoegen. Het zy alſoo, ſprak *Ambiorix*, en dat my ter handen mogen beſtelt werden een pak met Brieven uit mijn Kamer, daar op geſchreven ſtaat, De *Nederlandtſche Oorelogen in en omtrent Kennemerlandt*, want daar in vervaat is het voornaamſte van 't geene noch te verhandelen is. Wel aan, om het lijf wat te ſalven, en 't herte te verſtarken als 't behoort, koom *Ruſſellania*,

Digitized by Google

laat ons niet vertoeven, ik voel wel dat de buik geen ooren heeft, zy wordt niet vervult met praten, repje voeten; en waarom gy niet, ſoete *Dorothea*? wanneer wy tot een van de voor-geſtelde plaatſen ſullen gekomen zijn, en de nature met eten en drinken verſadigt hebben, dan ſal ik wat anders aanvangen te vertellen: daar mede gingen ze blymoedig heen.

HET

Digitized by Google

HET VIERDE BOEK VAN DE SAANLANDS ARCADIA.

NIclaas *van de* Sed ſnelde ſich voor uit, om het geene hy aangenomen had te verrichten, middelerwijle ſoude *Ambiorix*, *Kuſſellania*, en *Dorothea* haar vervoegen op den *Dam*, ter plaatſe voornoemt, gelijk ſe gedaan hebben, klommen op het dak, waar een bequame gelegentheidt was van tafels en ſit-banken, daar door de handt van *Dorothea* al haar voorraadt op den dis geſtelt wierdt, de drank, ame-laken en handt-doeken haalden ſe van beneden, en kocht daar toe eenige aard- en boom-vruchten, en beſtelde ſoo wel alle dingen, dat 'er viermalen meer overvloet dan nootdruft was; gaf doen oorſaak dat *Ambiorix* tegens haar ſeide, gy moogt wel *Dorothea* hieten, want gy niet alleen een gave van Godt zijt, ja onſen deugdelijken PANDORA, maar gy brengt ook de gaven Godes ons toe, als met den Hoorn van *Amalthea*. Och ja, ſeide ſe, voor u gelt, doch

gy

gy en behoeft niet over mijn beſcheidt te vallen, u vriendinne helpt my niet, 't ſchijnt haar wel te zijn datſe u liefkoofinge aanhooren mach. Ey lieve, ſprak *Ruſſellania* daar toe, indien ik *Maria* heete, ſoude meenen dat mijn Suſter de ſorgvuldige *Martha* was. Daar op *Dorothea* terſtondt voegde, Voor my, ik ſoude wel aannemen dat gy dan *Maria* zijt in 't lichamelijk, 't geene de andere was in 't geeſtelijk, te weten, om datge beide niet en zijt af te trekken van de geene die gy lief hebt, en hunne woorden gaarne hoort, al ſoude een ander moeten loopen dat hy ſweet. Nu mijn ſoete *Dorothea*, riep *Ambiorix*, laat ſe wat wil hebben, zy en komt niet alle dagen by my, ik weet wel dat gy 't gaarne doet, en al u leven diergelijk met luſt en ſinnelijkheidt gedaan hebt, te meer om dat 'er noch aangenaam geſelſchap komen, en niet lange vertoeven ſal, want ik heb, van boven neder ſiende, van de *Sed*, de groote Sluis afdalende, in 't ooge gehadt. Hier mede dan haar woorden afgeſneden zijnde, komt hy by haar, ſonder *D. Bergius* by ſich te hebben, alſoo hy na *Goilandt* gereift was, niet alleen om zijn Vader-ſtadt *Maaſen* te beſoeken, maar ook om hare vreendighe-

digheden te door-ſnuffelen, en aan te teekenen, tot zijn groot werk, dat al van over lange in den Druk verwacht is: van de *Sed* groeten hen-lieden vriendelijk, en ſeide, Die gewillig is om te gaan behoeft geen ſweep, ik heb my ſeer geſpoeit om by u te komen, u pakje breng ik mede, doch D. *Bergius* was van huis, tot mijn leedweſen, in deſe gelegentheit daar in hy u mijn vriendt hadde mogen dienſtelijk zijn; nu mogen wy, volgens de oude voet, onſe geſelſchap ſluiten, en voorders aanhooren wat gy ſult te ſeggen hebben op het geene by u in 't voorgaande overgebleven is: met welke reden hy hem by *Dorothea* neder-ſette. Wel aan dan, ſprak *Ambiorix*, laten wy ons eerſt verſadigen, en verluſtigen met 't geene ſoo in goede ordre voorgeſtelt is, het welke my warelijk een klein Goden-banket gelijkt, dat buiten alle twijffel de tonge wel ſmaken ſal; hier op begonden ſe te danken, te eten, te drinken, en malkanderen met verſcheiden ſoete, ſtichtelijke, vermakelijke redenen en vertellingen te onderhouden, tot dat den meeſten honger verjaagt, zy aan het by-ſpel gekomen zijn.

Doen heeft *Ambiorix* zijne woorden her-

Digitized by Google

hervat, en hen-lieden aldus aangeſprooken: Waarde vriendt en vriendinnen, ik hebbe op gifteren en van daag veele ſaken verhandelt, beroerende de oude *Batavieren*, en de gedeilde volkeren die daar inne gewoont hebben, en dat beſonderlijk van de *Caninefaten* ofte Kennemers, daar benevens breedt en wijdt gegaan in het ontwerpen van de *Zaanſtroom*, met den aankleven van dien, ſoo dat ons de ſaken daar van langer uitgerekt zijn geworden, als wy te vooren niet gedocht hadden: noch zijnder twee ſtukken overgebleven omme te verhandelen, geenſins de minſte, deſe betreffen de Dorpen die voor eenige eeuwen aan de *Zaan* gelegen hebben, ſoo wel om te verhalen van haar oude hoedanigheidt, als om te vertellen veelderleije geſchiedeniſſen, die in Oorelogen en in Vredens-tijdt aldaar voorgevallen zijn, deſgelijks den goeden roeſtandt, handel en koopmanſchap der plaatſen die by onſe tijden noch aan de *Zaan* leggen, omhangen met veele beſondere ende aanmerkens waerdige dingen; en hoewel de Dorpen van *Wormer*, *Aſſendelft*, *Ackerſloot*, en *Schermer*; mitsgaders de Stadt van *Vroonen*, *Bergen*, *Petten*, en andere oude gehuchten

van

van lange jaren werden gedacht in de Schriften der voorgaande tijden, niet te min ſoo ſullen wy eerſt beginnen aan het Kerſpel van *Zaanden*, aan *Weſt-zaanden*, *Ooſt-zaanden*, *Krommenye*, en *Krommenyer-dijk*, met de Buerten, Boſſchen, Wouden en Waarranden, die 'er omtrent gelegen hebben, en voor eenige hondert jaren bekent zijn. Dies te meer om dat wy ſoo wijdtloopig van de *Zaan* geſprooken hebbende, de Dorpen die de name van *Zane* dragen eerſt behooren aan te taſten, of het ook wel waar is, dat ik in mijne beſchrijvinge van *Oudt-zaanden* daar breedt van verhaalt heb, doch niet ſoo veel ten oirbaar als 't wel van noode was, ik ſal daarom mijne vertellinge met dien wat gelijken, daar by voegen en afnemen 't geene my geraden dunkt, want

OUDT-ZAANDEN

heeft al een goedt Hooft-dorp geweeſt over 500. jaren, gelijk gy gewiſſelijk wel bemerkt hebt uit 'et geene te vooren verhaalt is. De oorſprong hares naams is lichtelijk te vinden, eenige Steden ofte Dorpen behouden de ſimpele naam van haar aanſpoelende ofte doorvlietende Rivieren, als, *Delft*, *Goude*, *Flaartingen*, *Medemelacha*, *Alblas*, *Die-*

Digitized by Google

Diemen, Drummelen, Drongelen, Duſſen, Sprangen, &c. alſoo heeft *Zaanden* haar vergenoegt, alleen te dragen de naam van haar door-vlietende Rivier, na 't voorbeeldt van *Zana* in *Swytſerlandt*, als ik alrede verklaart heb, maar na veranderinge van tijdt, verwoeſtinge van 't Dorp, en 't leggen van den *Dam*, is hare name verandert, en de plaats geheten de *Voor-dam van Zaanden*, ofte ook in meerder verloop van jaren, *Zaandendam, Zanerdam, Zaardam*, &c. ſulks ik in 't volgende breder bewijſen ſal; en warelijk dit Dorp van *Zaanden* was getimmert aan de Rijn-ſpruchtel (nu de *Zana*), ſeer wel gelegen om van daar na hoven in Duitslandt, als na beneden in de Noordt-zee te komen, en over ſulks ook mede menigmaal aangevochten van de Noormannen en Deenen, ofte in later tijden van de *Sicambren* (nu *Gelderſchen*) van de *Vriesen*, en *Stichtſe* volkeren, en is eindelijk meeſt verwoeſt door de *Drechter-landeren*, ofte het volk uit de ſtreek om en by *Enkhuiſen*. Ik en ſoude, mijn geliefde vrunden, niet konnen bewijſen hoe wijdt haar het Kerſpel van *Zaanden* uitgebreidt heeft voor de dagen harer vernederinge, doch men kan het wel eenigſins beſpeuren uit

Digitized by Google

uit het geene alrede op deſen dach in mijn verhaal van de *Zaan*, en zijn uitloopinge tot *Pelonen*, by-gebracht is: daar de *Hoorn* in Zuid-Ooſten haren *Horn* ofte buitenſte hoek verſtrekte, die 'er noch op het oude *Ye* vertoont, met de overgebleven huiſen, by haar hebbende de Landen van de *Waardt*, *Sluis-oordt*, *Holle-ſloot*, *Vogel-koyen*, en *Ruich-oordt*, deſgelijks de *Hem-landen*, de *Horn*, *Myns Heeren Landt*, de *Vyver*, de *Kerk* en de *Hof-landen*, van de welke eenige by menſchen gedenken noch bewoont wierden, nu van wooningen ontbloot zijnde, eenſdeels vermits het water dagelijks de Landen af-eet en verteert, anderdeels om de gelegentheidt der plaatſen, die meeſt tot Eilanden, woeſte wateren, en door de ſterke vloedt met de Zee gemeen geworden zijn; ſiet eens dit by naaſte raminge weſende 't begrijp van *Oudt-zaanden*, ſoo was het geen klein Dorpje, maar een wel-bevolkte Kerſpel, hebbende een Parochie-Kerk, waar nevens buiten alle twijffel Capellen ofte Bede-huiſen geweeſt zijn, om den dagelijkſchen Godts-dienſt in te oeffenen: op den *Hoorn* ſtondt noch in 't begin van de Nederlandtſche beroerten een geroomt Capelleken, dat

in

in 't jaar van 1570. met dien hoogen vloedt (die Hollandt en West-Vrieslandt seer krenkte) t'eenemaal omgeworpen en wegh-gespoelt is; desgelijks is het welvaren en den voorspoet van dit oudt voortreffelijk Dorp wel af te nemen niet alleen uit haar goede gelegentheidt, maar ook uit dien swaren roof, ofte den rijken buit, die de West-Vriesen met hen meenden te slepen, die se aldaar in den heftigen aanval geplondert hebben, tot welk verhaal ik nu gekomen ben.

De *Drechter-landers* (als vermelt is) geseten omtrent de streek tusschen *Enkhuisen* en *Hoorn*, gelijk ook alle de andere *kleine Vriesen*, waren seer verbeten op de *Kennemer-landers*, en buiten twijffel besonderlijk op die van *Ackersloot*, *Wormer*, *Zaanden*, *Uitgeest*, en *Assendelft*, zy zijn met grooter macht in Kennemerlandt gevallen, als *Melioris Stok* in zijn Rijm-Kroonijk bevestigt, seggende Folio 14.

Als men elf-hondert las,
En vyf-en-vyftig ons Heeren *jaar*,
Quamen met Oorelogen swaar
De VRIESEN *in* DRECHTERLANDT,
En hebben gerooft ende verbrandt
Die van KENNEMARE *harde sture*,

Dit

Dit verſagen die geburen
Van OKESDORP, *en de Poorters mede*
Uit HAARLEM *van der Stede:*
Zy ſtreden aan hen, en deed ſe keeren
Swarelyk te haren on-eeren,
En ſloegen hen af, vliende nochtan,
Omtrent negen hondert man.

En hebben dit woeſte volk het Kerſpel van *Zaanden* berooft, en in brandt geſteeken, vernielt, en tot een puinhoop gemaakt; en 't en ware dat de Dorplieden van *Oxdorp*, ondersteunt met de *Harelemmers*, hen geſlagen hadden, zy ſouden zege-vierende met een te ſwaren buit wederom na huis gekeert hebben, ſulks getuigt de oude Hollandtſche Kronijk in zijn dertienſte Diviſio aan 't twintigſte Capittel, daar hy ſchrijft, dat in 't jaar van 1155. de *Vrieſen* die in *Drechter-landt* ſaten, hen verſaamden, en met een geweldige handt in Kennemerlandt vielen, daar ſe met groote nijdigheit het Dorp van ZAANDEN verwoeſten, beroofden en verbranden, met hen nemende een grooten ſwaren roove, 't welke vernomen zijnde by de Edelen en vroome Ridder-mannen, nevens andere Schildt-knechten van *Haarlem*, hebben de ſelve met ſtouten moede met de Huis-lieden van *Oxdorp* de *Vrieſen* ach-

Digitized by Google

achterhaalt, het welke een ſwaren ſtrijdt tuſſchen die beide volkeren verwekt heeft; eindelijk wierdt 'er van de *Vrieſen* verſlagen omtrent negen-hondert man, de andere liepen wederom na *Vrieslandt*, achter-latende alle den roof die ſe gehaalt hadden, doch de *Harelemmers* trokken te rugge, en voorts binnen hare Stede met groote zege en overwinninge. Leeſt hier van in *Oudt Batavia* pag. 137. by een geſtelt door *P. Schriverius*, en wordt wijders beveſtigt door een geſchreven Kronijk, die tot *Egmont* beruſte, waar in ſtaat, dat de *Vrieſen*, geſeten in *Drechter-landt*, in het Graafſchap van Hollandt vallende, ſommige Dorpen afgebrandt hebben, en gekomen zijn in 't Dorp van *Zaanden*, de welke weinig Ridders van *Haarlem*, en van de Dorpen van *Okerthorpe* tegentrekkende, in de vlucht gedreven hebben, ja tot hen groote menigte haaſtigende, negen-hondert ſonder tegenweer doodt ſloegen. Dit geſchiede omtrent ſes jaren te vooren eer dat de voornoemde *Drechter-Vrieſen* hen begeven moſten onder de macht van Grave *Floris*, de eerſte van dien naam, de ſeſte Graaf van Hollandt, als ſe wel dertig jaren achter malkanderen tegens de

Hol-

Hollanders en Kennemers den Oorelog halſtarriglijk gevoert hadden: beſiet de meer-gemelde Rijm-Kronijk, Folio 14. en is wel te ſien met wat een bitterheidt zy het Dorp van *Zaanden* verwoeſt hebben, alſoo ſe ook een ruimen tijdt hadden eer die van *Haarlem* hen op de hielen konden komen, ſoo datſe 't alles ter neder wierpen, ſelfs niet verſchoonende de Kerk, die tot den gronde uitroeijende; van deſe puin-hoopen, ſteen-klompen, voetingen van huiſen, en diergelijke, zijn by oude en op verſcheiden tijden veele gevonden, ſoo hebt gy van daag niet alleen geſien, maar ook geſeten op de plaats waar de Kerk van *Zaanden* geſtaan heeft; en ſchoon de Zee-vloeden ſedert die tijdt, door het opwerpen van de ſlibbe; in 3. of 400. jaren de buite-landen ſeer verhoogt hebben, daar in mijn derde ſtuk meer verklaringe van is, hebt gy wel bevonden dat deſe plaats noch boven 't naaſte Veldt verheven leidt, en wordt het *oude Kerkhof*, ofte ook ſimpelijk by ſommige het *oude Hof* genaamt: van dit geeft ook getuigenis het *Kerken-rak*, welke weinig ſtappen van deſe uitgeroide Kerk, ja langs de ſoom van 't Landt daar die op geſtaan heeft, uit de *Zaan* in het

Ye

Digitized by Google

Ye ſtroomen, want 'er zijn geen oude geheugeniſſen, die anders verklaren, dan dat het Kerken-rak zijn name daalt van deſe afgeworpen Kerk van *Zaanden.*

Hier op heeft van de *Sed* hem voorgeworpen, dat hy in 't Kronijksken van *Oudt-zaanden* wel geleſen had, deſgelijks de aangetogen plaatſe van *Oudt-Batavia*, pag. 141. in de vijfde aanteikeninge, nevens de beſchrijvinge van *Haarlem*, pag. 316. en 317. door *Aming* gedaan, en daar uit bevonden het misverſtandt dat deſe lieden hadden in het aanwijſen van de gelegentheidt van *Zaanden*, die trekkende tot de *Zandtpoort*; dat ook D. *Bergius* hem vermaant hadt, men ſoude met beſcheidenheidt de Heer P. *Schriverius* daar van onderrechten, terwijle hy een man is, die, als een rechte Hiſtorie-ſchrijver, van de waarheidt (ſoo veel hem bekent was) belijdeniſſe deed', en hier van klaar beſcheidt hebbende, ook buiten twijffel het verbeteren ſoude. Dit, ſeide *Ambiorix*, is metter daadt wel geraden, en ik meen dat de beſchrijvinge van *Oudt-zaanden* ſulx genoeg gedaan heeft, en indien niet, ſoo ſal dit u konnen dienen; en die het namaals leſen mogen,

tot

tot een nader beveſtiginge, te weten, van 't geene in ſoo veele herhalingen van onſe *Zaanden* vertelt is, en noch by te brengen ſtaat; want als ik ſal gekomen zijn tot *Zaanden-dam*, tot de *Noord-dam van Zaanden*, tot *Oost-zaanden*, en *Weſt-zaanden*, tot de *Zaanden-dijk*, en tot *Zane*, nu *Wormer-veer*, ſoo moet dan dat *Oude Zaanden* gelijk een bake in het midden voort-komen. Wijders ſeide hy, terwijlen dat de *Zaan* by het *Huis ter Hert* door-liep, en die van *Oxdorp* daar dicht aangeſeten waren, wiltge haar te Scheep doen, zy mochten haaſtelijk aan *Zaanden* komen, en te lande ſouden ſe een half uur loopens hebben; want ſe dwars tegens malkanderen over lagen, daar het *Oude Ye* haar ſcheidsman was, ſonder dat men wiſte van de *Holleſloot*, dat nu ter tijdt ſoo een wilt en wijden water is, daar van ſeekere oude luiden in 't jaar van 1593. getuigden, *Dat heure Voor-vaders hen-lieden genoeg en menigmalen wel onderrecht hadden, dat de landen van den* HOORN *eertijdts vaſt en annex geweeſt waren aan de landen van* ZANERDAM, *gelegen in de banne van* WEST-ZANEN; *hoewel 't ſelve altemet deur verloop van wateren, en groote vloeden, aldaar een opening*

Digitized by Google

geloopen is, genaamt de HOLLE-SLOOT. Ja waarde vrienden, men heeft my voor de waarheidt verhaalt, dat de jonge lieden van den *Hoorn*, en de by-gelegen Landen tot *Zaanden-dam*, te voet liepen van hare plaatſen, ſonder te varen, wanneer daar een Hoog-tijdt ofte Feeſtdagh was, en datſe dan in 't geſelſchap gingen met de Dochteren hare Buerkinderen. 't Gebeurde eens dat drie Maagden van den *Hoorn*, zijnde van goeden huiſe, de Feeſt-tijdt tot over midder-nacht uithielden, en ik weet niet door wat oorſaak, ſonder meer volk by haar te hebben, na huis toe trokken, deſe wierden onderſchept van drie ruwe gaſten, die hun geleidt hadden by de Brugge daar ſe over 't water moſten gaan, en waren redelijk bekent van de gemelde drie Maagden, want ſe die avont te vooren in een huis by den anderen vrolijk hadden geweeſt: zy-lieden, door een vuile genegentheidt gedreven zijnde, vergden de Dochters datſe hen te wille ſouden zijn; maar met een volſtandige weigeringe afgeſlagen werdende, hebben ſe ſulks met gewelt gedaan, en hen voorts begeven na *Amſterdam*, en de vernederde Dochteren met klaaghelijk weenen na haars

Oude-

Digitized by Google

Ouderen huis, waar ſe vol kermen en ſuchten hare ongeval te kennen gegeven, en de daders ontdekt hebben, die, tot *Amſterdam* achterhaalt, op hunne belijdeniſſe alle drie onthooft ſouden zijn. Indien het waar is, ſoo moſt dat aangeteekent ſtaan in de Boeken der Heeren Rechteren van *Amſterdam* voornoemt, nu verleden omtrent de hondert en tachtentig jaren: altijdt dit wordt beveſtigt waar te zijn, dat men doen over een Deel ofte Balk daar water was tot aan den *Hoorn* ging, en ook met weinig overvarens tot aan *Oxdorp* konde komen, ſoo dat deſe lieden wel te recht de Bueren van *Zaanden* genoemt werden, en de eerſte waren die vernamen ofte ſagen dat men het Dorp verbrande, en doen de Ridderſchap van *Haarlem* aanquam, haar daar nevens vervoegden, om ook hun eigen haart-ſtede, Vrouw en kinderen te beſchermen, volgens de woorden des Poëts,

Doet u het gevaar niet ſchroomen,
Dat u haaſt mocht over-komen?
Want u ſaak men neemt ter handt,
Als uws naaſten huis verbrandt.

Het ſoud' my heel vreemt ſchijnen dat die van *Oxdorp* (dus by namen uitgedrukt) die van *Haretem* te hulp geko-

Digitized by Google

men waren, doen de vijant in de *Sandt-poort* was; want de byſtanden waren eerder en beter te vinden in de voortreffelijke Dorpen van *Heemskerk*, *Heemſtede*, *Velſen*, *St. Aachten-Kerk*, *Schooten*, *Aalbrechts Berg*, *Spierner-walt*, met *Aſſendelft*: en is ook wonderlijk dat de vijant geſlagen zijnde ſoo dicht onder de Stadt, voorts ſonder vervolginge door dat hooge Landt, tuſſchen de vaſte Kaſteelen, en wel-bewoonde Dorpen in zijn Neſt met vrede gekeert is; gy moogt de redenen hier van in 't brede leſen in de meer-gemelde Kronijk van *Oudt-zaanden*, pag. 31. 32. 33. 34. en vertrouw dat uit het weder-krijgen van het genomen goet de Ingeſetenen wederom aangetimmert hebben, en vermeerdert zijn, ſonder de Kerke te herbouwen daar hy te vooren geſtaan hadde, ſoo men met goede redenen vermoedt.

My heeft ſeer gejammert, ſeide *Ruſſellania*, niet alleen over den droevigen toeſtandt van het *Oude Zaanden*, maar ook over de rampſalige bejegeninge die de drie jonge Dochters van den *Hoorn* ontmoet zijn; ja het deerd' my niet weinig van de geſellen, die hun hoofden daar door moſten miſſen: was dat niet

by

Digitized by Google

by te leggen geweeſt? vraagden ſe. Gy kund wel denken, antwoorde hy, terwijle het kinderen van groote middelen waren, en deſe, ſoo men ſegt, van geringen ſtaat, daar benevens was het een ſake des doodts een Dochter te overweldigen op den Heeren wegh, en daar ſe niet machtig was om hulpe te roepen; doch dit niet dienende tot de ſtoffe van mijn voorwerpſelen, 't en ware dat wy overwoegen wat onheil dat 'er ontſtaat uit 'et Vrouwe-ſchenden, die brengende tot *Floris*, de vijfde van dien naam, Graaf van Hollandt, en *Machtelt van Velſen*, van hem geſchent, het welke, ſoo geſchreven wordt, een groote oorſaak geweeſt is tot den ondergank van die oude en wel-edele ſtamme van *Zaanden*, 't geene ik van meening ben vervolgens te verhalen; en ſal voor eerſt dan ſeggen uit wat geſlachte datſe gekomen zijn, en in wat waerdigheidt zylieden gehouden zijn, als beſitters van het *Oude Zaanden*; waar haar Stam-huis geſtaan heeft, desgelijks haar vermaakplaatſen, haar Viſch-wateren, Vogelkoijen, en diergelijk: Want het meeſte vermoeden is dat de oude Edelen van *Zaanden* van de Stamme van *Heemskerk* afdalen; zy worden by *Gouthoeven*,

Digitized by Google

Folio 205. een van de oudtſte Adeldom van Hollandt genoemt, en ſoo het uit zijn woorden af te nemen is, zijn ſe vermaagſchapt geweeſt met de Huiſen van *Schooten* en *Heemskerk*, 't zy door geboorte, of door Huwelijk; want de Heeren van *Zaanden* voerden in hen Wapen een roode Kruis, in een Silveren Veldt, daar van hy deſe woorden gebruikt: *Het Wapen van* SCHOTEN *is gelyk* HEEMSKERKE *een ſilveren klimmende Leeuw, met roode tong en klauwen,*

in een Laſuer-veldt, gequartileert met ZAANDEN, *(eertijds een oudt geſlachte*

in

Digitized by Google

in Hollandt) *voerende een roode Kruis in een silveren Veldt, hier van placht by ouds een spreekwoordt te zyn,*

HEEMSKERK *en* ZANEN,
Maken SCHOTEN *te samen.*

De eerste van de Edelen van *Zaanden*, by name bekent in de Historien, is *Willem van Zaanden*, vermeldt in de Hollandtsche Kronijk, Divis. 19. Cap. 14. en Capitt. 20. en in de Rijm-Kronijk Folio 41. 42. 43. onder welke de Heerlijkheidt aan de Graaffelijkheidt vervallen is, als ik noch vertellen sal; en vinde in de schriften van *Gouthoeven*, Fol. 171. dat 'er geweest is eenen Juffrouw *Elisabeth van Zaanden*, die te man hadde *Floris van Adrichum*, Ridder, overleden in den jare 1361. zy sterf in 't jaar ons Heeren 1395. Desgelijks verhaalt hy van een *Elisabeth van Zanen*, Folio 173. die te man hadde *Willem*, de oudste Soone van *Hendrik de derde van Alkemade*, en van Juffrouw *N. Persijn*, des Heeren Dochter van *Waterlandt*, zy liet naar twee Dochters, als Juffrouw *Agata*, en *Machtelt van Alkemade*, d'een trouwde aan *Floris van Alkemade*, en d'ander aan *Harpart van Foreest*, by de *Beverwijk*; *Elisabeth van Zanen*, segt *Gouthoeven*, voerde een roode Kruis, op een silveren

Digitized by Google

Veldt, zijnde het Wapen van haren Huise; doch *D. Bergius* meent dat dit een *Eliſabeth* geweeſt is, die na de doodt van *Floris van Adrichum* aan de Heer *Willem van Alkemade* her-trouwt is geworden, ofte anders hadde ſe Weduwe-vrouw moeten geweeſt zijn den tijdt van 34. jaren. Het ſchijnt wel dat de Landen die men de *Vogel-koyen* noemt, beſtaande in de 19. 14. en 12. Maden, aan deſe Juffrouw *Eliſabeth van Zanen* is vergunt geweeſt tot een Erf-leen, terwijle dat 'et by hare Erfgenamen namaals beſeten, en ook onder dat geſlachte verdeilt is geworden, als uit 'et vervolg blijken ſal. By de tijdt van de voornoemde *Eliſabeth* leefde ook *Symon van Zanen*, 't jaar van 1377. wierde Knape vermeldt 1392. Hem is de Ambachts Heerlijkheidt van *Ooſt-zaanden* vergunt van Hartog *Aalbrecht*, in 't jaar van 1403. en dat voor zijn leven lang. Deſe Meeſter *Symon van Zaanden* wierde in een Opſtal tot *Haarlem* van zijn vijanden in zijn huis gejaagt, en meenden hem doodt te ſlaan, dan zijn vervolgers wierden veertien in 't getal verſlagen; doch zy hebben hem eindelijk ook omgebracht, daar groote onheil uit rees, *Gouth.* Folio 419. Hollandtſche Kron. Diviſ. 26. Cap. 58.

en

Digitized by Google

en *Samuel Amsing*, pag. 501. Wijders heb ik in de volgende tijdt geen Heeren van *Zaanden* gevonden, dan in 't jaar van 1602. als wanneer sterf *Adam* van der *Duin Adamsz.* Heere van *Zanen*, die getrouwt hadde Juffrouw *Machtild* van der *Mye*, Dochter van *Tyman* en van Juffrouw *Maria van Schoten*, waar hy by wan *Tyman* van der *Duin*, Heere van *Zanen*, dese storf Jongman Ao. 1603. oudt 26. jaren; Juffrouw *Machtild* zijn Suster trouwde Ao. 1602. *Antonis* van *Duvenvoorde*, Heere van den *Bosch*, en wan Jonker *Arent Adam van Wassenaar, Heere van den Busch in Goilandt, en van Zanen.* Dese heeft zijn gerechtigheidt en eigendom die hy in de gemelde Landen hadt, aan eenige rijke Huislieden tot *Saardam* verkoft, gelijk noch volgen sal; uit het welke men afnemen kan dat dit Erf-leen van de boven-genoemde Landen altijdt aan de nakomelingen en vermaagschapten van *Zaanden* gebleven is, tot op Jonker *Arent* voornoemt, van de welke *Mathias van der Hoeve* segt, Dat hy besat, ofte dat hem toequam het Huis te *Zanen*, dat een Stam-huis geweest is; en waar gelegen, vraagde van de *Sed*? want ik alle de Kasteelen, en Heeren Slooten van Kenne-

Digitized by Google

merlandt, ſoo vervallen als noch in vollen weſen, in 't voorleden jaar beſichtigt hebbe, ſonder onder de ſelve te vinden een Huis van *Zanen*, ofte van *Zaanden*. Het is ganſchelijk, antwoorde hy, tot in den gronde uitgeroeit, ſoo dat 'er geen fondamenten meer van en zijn; doch het Landt daar dit oudt en Edelhuis op gebouwt was, ſoo ons de ouden vertoont hebben, ſiet gy daar even over het *Vinke-padt*, en over de Lijn-baan henen, eertijdts toebehoorende de erfgenamen van *Pieter Maartſz.* en wordt voor ſeeker gehouden dat hunne Stamhuis of Adelijke wooninge hier op ſtondt, zijnde in ons Velt, aan de zijde van *Weſt-zanen*. Het is buiten alle twijffel een heerelijke woonplaats geweeſt, met Hoven en wateren omcingelt, een huis waar de Edelen voortgeteelt wierden, tot onderſcheidt van ſoodanigen, die men alleen tot vermaak timmerde. In de Vyver van des Heeren Hof heb ik dikwils geviſcht, 't geen nu noch des *Heeren watering* genoemt wordt, en heeft dat water welk na 't Zuiden ſtrekt, bevochtigende de boorden van de *Hoflanden*, mooghelijk voorby de *Vogelkoyen* tot in de *Zane* gevallen, verſien zijnde met Elſſen-boomen, als de opgedolven

Digitized by Google

dolven wortelen, niet alleen daar omtrent, maar ook by des Heeren watering uitgegraven, noch wel te kennen geven, of se mosten van de oude Bosschen overgebleven zijn.

Van desen morgen, waarde vriendt en vriendinnen, verhaalde ik u van de Landen die men de *Koyen*, ofte wel de *Vogelkoyen* noemt, daar neffens van de 12. 14. en 19. maden Landts, dat den Edeldom van *Zaanden* toebehoorden, op welke zy haar Jacht, Vogel-vangst, en misschien haar Visscherijen gehouden hebben, en niet tegenstaande dat ik doe seide de selve (na 't verloop van de oude *Zaansche* Edelen) leen-wijs geschonken zijn aan andere van Adel, wiens nakomelingen tot aan Jonker *Arent Adam van Wassenaar, &c. Heere van Zanen*, dat besaten, niet te min in 't herwaartsgaan quam my in 't sin een geschrift daar van te hebbeh, en is by dit werk gedaan, uit 'et welke licht te bespeuren is dat de Erfgenamen van *Zanen*, ofte die aan haar vermaagschapt waren, dese zijn geweest die het wederom in Erf-leen ontfingen, en dat op seekere voorwaarden besaten. Den inhoudt hier van is dusdanig: De Landen die ik de Lustgaarden en Vogel-koyen der *Edelen van*

Digitized by Google

Zaanden genoemt heb, en eensdeels in de oude reekeningen van *Weſt-zanen* alſoo bekent zijn, nu ter tijdt, en lange te vooren, gehouden voor de 19. 14. en 12. Maden, die haar wel eer breeder in 't Zuiden en Noorden geſtrekt hebben, dan ſe tegenwoordig doen, mits de ſelve aan d'een zijde door het aanſlaan van de *Holleſloot*, en aan d'ander zijde door de Zeeburg ſeer verkleint zijn geworden; deſe Landen, nevens andere goederen der voornoemde Edelen van *Zaanden*, tot des Graven Tafel gekomen zijnde, onder *Graaf Jan van Henegouwen*, doen ter tijdt Graaf van Hollandt, heeft hy dien over-geſet aan *Jan van Beaumont*, zijnen tweeden Soon, deſgelijks daar by gedaan *Weſt-zanen*, *Krommenye*, en andere plaatſen; maar ſoo het blijkt uit de oude Brieven, hebben die van *Zanen* de gemelde Landen wederom verkregen, 't zy dan door gunſte des Graven van *Hollandt*, Heer *Jans van Beaumondt*, *Guije van Blois*, ofte hare erven, 't zy dan by aankoop van Juffrouw *Eliſabeth van Zanen*, doen *Guido van Blois* ſoo ſeer in ſchulden ſtak, ofte van hare erven de Heeren van *Ooſterwijk* en van *Foreeſt*, ofte die van beide de geſlachten in een geſmolten; want het is ſeekerlijk

dat

Digitized by Google

dat de naſaten van *Herbert van Foreeſt* de 19. maden in Erf-leen beſeten hebben, en is namaals by de Heer *Coen van Voſterwijk* een geſpliſt Erf-leen geworden, als gedeelt zijnde in twee ſtaken, met bewilliging des Stadthouders van de Leenen en Leen-mannen, behoudelijk dat elke helft van de 19. maden weder-keerende tot de partije van de Leenen, daar ſe afgeſplitſt werden, als dan een ongeſplitſt Leen als voor heen weſen ſou, ſulks blijkt wel uit de Brief van Keiſer *Karel* hier toegevoegt. *Maria*, de Dochter van *Harbert van Foreeſt*, zijnde erfgenaam van haren Vader, heeft de helft van de 19. maden overgeſet aan Juffrou *Catarina Roelofs* Dochter, als 't blijkt uit de Brief van *Maximilianus*, Roomſch Keiſer, die aldus luidt:

MAXIMILIANUS, *by der genade Godes* ROOMSCH-KEISER, *Konink van* GARMANIEN, *van* HONGARIEN, *&c. en* KAREL, *by der gratie Godes* EERTS-HARTOGE *in* OOSTENRYK, *Prince in* SPANJE, *van de twee* SICILIEN, *&c. Hartoge van* BOURGONDIEN, *van* LOTERINGEN, *van* BRABANDT, *Grave van* HABSBURG, *van* VLAANDEREN,

REN, van TIROL, &c. van HOLLANDT en ZEELANDT, &c. doen kondt allen luiden, dat voor onsen lieve en getrouwe Neve de Grave van EGMONT, Heer tot BAAR, onsen Stadthouder Generaal en voor onsen Leen-mannen van Hollandt hier na genoemt, in teedere persoone gekomen is Juffrouw MARIA HERPERTS, Dochter van FOREEST, met AALBRECHT VAN RAAPHORST, haren gerechten man en Kerkelyken Voogt, die ons met haren voorsz. Voogts handt, met halm handt en monde, opgedragen, overgegeven en quijt-geschouden heeft, sonder iets meer daar aan ende inne te houden, gelyk onsen mannen wysen dat recht was, tot behoef van CATARINA ROELOFS Dochter, FLORIS BOLLEN Huisvrouwe, de helft van de 19. maden Landts, gelegen buiten Dijks by Zaandendam, die de selve Juffrouw MARIA, en HARPART VAN FOREEST haren Vader van onsen Graaflijkheidt van Hollandt, tot een Erf-leen te houden plagen, na inhouden en uitwysen der oude brieven, en onse regisseren daar van wesende. Dit gedaan zynde, soo hebben wy rechtevoorts wederom (behoudende ons en een yegelijk zyns rechts) verlijt en verleent, verlijen en verleenen mits desen onse brieven, de voorsz.

voorsz. Juffrouw CATHARINA *Roelofs Dochter, de voornoemde helft van de* 19. *maden Lands gelegen soo voorsz. staat, te houden van ons onsen erven en nakomelingen, Graven en Gravinnen van Hollandt, Iuffrouw* CATARINA ROELOFS *Dochter heure erve en nakomelingen tot eenen Erf-leen, gelyk* HARBART VAN FOREEST, *de voorsz.* MARIA *ende hare voorsaten die gehouden hebben: en voor de voorsz. Iuffrou* CATARINA *heeft ons* FLORIS BOLLE, *heuren ge-echten man en Kerkelyke Voogt, hulde, eet en manschap gedaan, in de maniere gecostumeert, hier hebben by, aan, en over geweest onse getrouwe Leen-mannen, als, &c. Gegeven in den* Hage, *den sestiende dagh van Mai-maant, in 't jaar ons* Heeren 1511. *en van den Rijke des Keisers, te weten van* GARMANIEN 25. *en van* HONGARIEN, *&c.* 21. *jaar; op de kant stondt by den Keiser, en myn* Heere *den Eerts-Hartoge, Prinse van* SPANJE, *ter relatie van de Stadthouder en Leenmannen.*

Dese, ofte de andere helft van de 19. maden, is daar na in 't verloop van 30. jaren verlijt en verleent aan eenen *Henwich van Egmont*, mede van de *Foreesten*, zijnde een Dochter van *Anna van Foreest*,

Digitized by Google

reeſt, (ſtaat te letten dat 'et Stam-huis van *Foreeſt* by de *Beverwyk*, nu vervallen, ook *Ooſterwyk* genoemt wordt) de brief daar van aan Juffrouw *Henwich* verleent luidt aldus: *Carel*, by der genade Godes Roomſch Keiſer, altijdt vermeerder des Rijks, Koninck van *Garmanien*, van *Caſtilien*, van *Leon*, van *Granaden*, van *Arragon*, van *Navarre*, van *Napels*, van de *Sicilien*, van *Majorken*, van *Sardanien*, van de Eilanden van *Indien*, en vaſte Landen der Zee-*Oceane*, Eerts-Hartoge van *Ooſtenryk*, Hartoge van *Borgondien*, van *Brabandt*, van *Loterik*, &c. Grave van *Vlaanderen*, van *Artois*, &c. van *Hollandt*, *Zeelandt*, &c. doen kondt allen luiden, dat wy, behoudende ons en een yegelijk zijnes rechts, verlijdt en verleent hebben, verlijen en verleenen met deſe onſe brieven, Juffrouw *Henwich van Egmont*, haar aangekomen en beſtorven by doode, en makinge van Jonkvrouw *Anna van Foreeſt* haar Moeder, de gerechte helft van de 19. maden Landts, leggende t'*Zaander-dam*, buiten Dijks, te houden van ons, onſen erven en nakomelingen, tot een Erf-leen, gelijk haar Moeder dat te houden placht, behouden en wel verſtaande, ſoo wanneer de helft van de

voorſz.

Digitized by Google

voorſz. negentien maden Landts weder komen aan de partije van leenen daar ſe afgeſplitſt werden, datſe als dan met de voorſz. partije van leenen wederom een ongeſplitſt Leen weſen ſal; en voor de voorſz. Juffrouw *Henwich*, heeft ons hulde, eedt en manſchap gedaan *Lambert Pouwelſz.* Dijk-graaf van *Woerden*, haren gekooren Voogt in deſer ſaken, behouden en wel verſtaande, dat haar Voogt in der tijdt weſende, ons gehouden blijft, hulde, eedt en manſchap te doen, als 't behoort. Hier waren by, aan en om, als onſe Leen-mannen van Hollandt, *Kornelis Barthoutſz.* en *Ian van der Woerdt.* Des t'oirconde hebben deſen Brief bezegelt met den Zegel van onſen Leen-hove in den *Hage* hier aan gehangen. Gegeven op den tienden dagh van Oogſt-maant, in 't jaar ons Heeren 1541. Op de rugge van deſen ſtondt by den Keiſer, ter relatie van den Stadthouder en Leen-mannen van Hollandt. Daar na op den 20. dagh van Auguſti, Ao. 1542. doe dede *Iacob van Duvenvoorde*, als Man en Voogt van *Henwich van Egmondt* zijn Huisvrouw, den behoorelijken eedt, daar inne hy by den blijke van deſen gehouden was, in handen van den Heer *Gerrit, Heer van Aſſendelft,*

Digitized by Google

delft, &c. Ridder, Stadthouder van de Leenen in Hollandt, daar by, aan en omme waren, als Leen-mannen, Mr. *Anthonis Harwaijer*, *Antonis le Bucq*, *Iacob van Boshuiſen*, en *Ian van der Woerdt*, met den Schrijver *C. Barthoutſz.*

Komende voorts tot de 14. en 12. maden, mede in de oude jaren tot de Edelen van *Zaanden* behoorig, de welk ook meeſten-deelen toegekomen hebben de Erfgenamen *Koens van Ooſterwyk*, na verloop van eenige tijden, van de welke by my geen Leen-heffinge bevonden is, blijkt nochtans uit 'et verlijen van drie maden Landts daar in en by gelegen, wat 'er van te weten ſtaat; want in 't jaar van 1449. den ſeſtienden van Loumaant, is eenen *Ian Reinierſz.* verlijdt ende verleent met drie maden Landts, gelegen buiten Dijks by *Zaanderdam*, onder Hartoge *Philips van Bourgondien*, Graaf van Hollandt, Neef van Vrouwe *Iacoba*, eertijdts Gravin van Hollandt, Zeelandt, &c. Het eene mat lag in de 14. maden Landts met *Koenen* Erfgenamen van *Ooſterwyk*, dat ander met gemengder Vure in de 12. maden Landts, daar de Heer *Koenen van Ooſterwyks* Erfgenamen voorſz. ook de helft in hadden,

en,

Digitized by Google

en dat derde mat lag in *Symon Ewoutſz. oordt*, die hem aangekomen en beſtorven waren by doode *Dirk Reinier Bartouſz.* zijnen Broeder, en dit alles tot een Erfleen, gelijk zijn Broeder die te houden plach, gelijk de Handveſten en Brieven daar van zijnde ſulks innehielden en begrepen: als Leen-mannen waren, Heer *Lodowyk van Montfoort*, Heer *Gerrit van Zijl*, Mr. *Lodowyk van der Eike*, *Dirk van Swieten*, en *Gerrit Potter van der Loo*. Volgens is zijn Soon *Reinier Ianſz.* daar mede verlijdt en verleent, in 't jaar van 1457. den dartiende van Hooi-maant, hem aanbeſtorven met de doodt van zijnen Vader: als Leen-mannen waren, Heer *Lodowyk van Treſlonge*, Heer *Iacob van Cats*, Heer *Gerrit van Aſſendelft*, Mr. *Lodowyk van der Eike*, Mr. *Henderik van der Mye*, en *Jan Ruigrok*. Na hem quam *Klaas Reinierſz.* zijn Soon, doch hier van is geen Brief voor handen: deſe zijnen kindt *Ian Klaaſz.* na-latende was onmondig, daarom een *Chriſpijn Ianſz.* voor hem hulde, eedt en manſchap gedaan heeft, onder verbandt dat hy *Klaas* voorſz. tot zijn mondige jaren gekomen zijnde, te weten na verloop van een jaar, ſoude ſelver zijn eedt, hulde en manſchap doen, als Leen-mannen waren

Digitized by Google

waren *Tielman van Dulleken*, en *Iordaan van Kaamsdonk*. Voorts onder Keiſer *Carolus*, de vijfde van dien naam, in 't jaar 1519. is jonge *Ian Klaaſz. Kuiper* verlijdt en verleent geworden met de voorſz. 3. maden Landts, het eene met gemengder Vuere, met Heer *Koen van Oſterwyk* voornoemt in de 14. maden, 't andere als voorſz. hem aangekomen by overleveringe van *Ian Klaaſz.* die 't Keiſer *Carel* voorſz. en zijn Leenmannen opgedragen had, en alſoo 't deſe *Ian Kuiper* het weder van den Keiſer door zijne Leen-mannen ontfing, heeft zijnen Oom *Ian Klaaſz.* voornoemt, (hy onmondig zijnde) voor hem hulde, eedt en manſchap gedaan, op voorwaarden als boven, doen Leen-mannen waren Mr. *Iacob Mouritſz. Raadt*, *Iohan de Heviter*, Schout van *Delft*, en Mr. *Barthout van Aſſendelft*, Geheim-ſchrijver. Hier op volgde zijnen Broeder Ao. 1532. namelijk *Klaas Klaaſz.* en 1539. *Cornelis Klaaſz. Kuiper*; en wijders 't jaar 1548. *Marten Klaaſz.* onder verſcheide Leen-mannen. Hem is gevolgt eenen *Klaas Hendrikſz.* waar van geen Brief bevonden heb. Deſe daalde in 't jaar van 1579. op *Cornelis Dirkſz. Zanerdammer*, zijn Neef; welke *Cornelis Dirkſz.*

Digitized by Google

Dirksz. dit zijn Erf-leen by handt, halm en monde opgedragen, over-gegeven en quijt-geschouden heeft, aan eenen *Cornelis Luitsz.* my wel bekent, sonder eenig recht, actie ofte toeseggen daar meer aan te hebben, gelijk de Leenmannen wijsden dat recht was, verlijde en verleende de selve in 't jaar 1588. aan de voornoemde *Cornelis Luitsz.* op die maniere als die te vooren verlijdt en verleent geworden zijn, daar over als Leen-mannen waren *Christiaan van Alkemade*, *Laurens van der Goes*, en *Ioseph van Meerhout.* By de Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, ter ordonnantie van de selve *Ian van der Does en van Noordtwyk.*

Siet, seide *Ambiorix*, hoe dese Landen, na 't verval van den ouden *Edeldom van Zaanden*, ten meesten-deelen zijn gebleven en in Leen beseten by de nakomelingen, en wel te merken is dat se zijn afdalende van de Stamme van *Zanen*; te meer, alsoo ik voor desen verhaalt heb, hoe *Arent Adam van Wassenaar*, Heere *van Zanen*, in de voorsz. Landen geërft zijnde, die by mijnen tijd verkoft heeft aan Huislieden tot *Saardam*, op de *Zeedyk*, konnende minder Landt leveren als hy wel meende, om dat 'et

dat'et ſelve, als een uithoek tegens de golven van de *Holleſloot* leggende, ſonderlinge afgeſleten was. Doen vraagde hem *Kuſſellania*, wat is dat te ſeggen, geſplitſte en ongeſplitſte Leenen, en waar toe gedijde den eedt, de hulde en manſchap van de Erf-beſitters der Leenlanden? daar benevens voegder van de *Sed* op, Ik heb u hooren verhalen in 't verly van de kleine Sluis in de *Zaander-dam*, dat 'et tot een Erf-leen vergunt wierdt te *verheer-gewaden*, als 't verſchijnen ſoude na 't inhouden van de oude Brieven, en dat de Kerk-beſorgers altijdt zijn Hoogheidt een ſterffelijken man moſten ſtellen, om zijn Hoogheidt te dienen, en zijn rechten en heer-gewaden daar toe ſtaande te betalen; maar ik en vat de rechte meeninge noch niet, verſoek datge van dat ſelve wat openinge doet. Hy antwoorde en ſprak, ſoo veel als dient tot deſe ſake, ſtaat dit ook vervolgens aangeteekent, dewijle ſchrijft hy hier vermeldinge geſchiedt van Erf-leenen, *geſplitſt* en *ongeſplitſt*, en van *gemengder vuere*, daar benevens van *eedt*, *hulde* en *manſchap*, wijders in ſommige Brieven van *heergewaden*, en 't geene daar toe ſtaat, ſoo ſullen wy daar een weinig meerder van

ſchrij-

Digitized by Google

ſchrijven. *Leen-recht* (ſoo *Hugo Grotius* vermelt) *is een erffelyk onſplitsbare tocht op eens anders ontilbare goedt, met onderlinge verbinteniſſe van ſchut aan d'eene zyde, en plicht van* MANSCHAP *en* HEER-GEWADEN *aan d'ander zyde; wordt geſegt een erffelyke* ONSPLITSBARE, *want hoewel erf-pacht uit eigen aardt ſplitsbaar is, ſoo is Leen-goedt in Hollandt niet* SPLITSBAAR, *dan door gunninge.* Sulks ſiet men in den Brief van Keiſer *Carel* boven aan geteekent, daar het Leen, door gunninge geſplitſt zijnde, op voorwaarde weder-keeren moet aan de partije van Leenen daar ſe afgeſplitſt was. Het erft altijdt op een hooft, dat is by verſterf na 'et oude Hollandtſche Recht ('t welk gevolgt wordt als 'er niet anders beſprooken is) op 't oudtſte man-hooft, onder des laatſte beſitters wettige kinderen, ofte vordere af-komelingen, mede mannen uit mannen gekomen, 't naaſte lidt gaande voor het vordere; de Leenen die het oude Hollandtſche Recht volgen, werden nu by veele genoemt quade Leenen, maar by onſe voor-oudeten rechte Leenen. Hoe verre nu het Leen verſterft op de naaſte magen, leeſt *Grotius in zyn Inleidinge tot de Hollandtſche Rechts-geleertheidt,*

Digitized by Google

heidt, in't 41. Deel. Hier is vermeldt het Leen een tocht te zijn, ten aanſien van welke tocht, als erffelijk zijnde, den Leen-man alle koſten dragen moet, die op 't goet vallen, en 't ſelve niet verminderen, &c. Ontilbaar goedt is 'er geſegt, om dat 'et by ons niet bevonden wordt ſulk recht over tilbaar werdt gepleegt, wijders eens anders goedt, om dat een ander daar aan heeft het recht van verval, de welke genoemt wordt den Heer van 't Leen; deſe is ofte Landt-Overheidt ſelver, ofte zijn Leenman; want des Graaffelijkheidts Leenmannen mogen mede hebben hunne Leen-mannen, die men Leens-Leenmannen, ofte mans-mannen noemt, en 't goedt Leens-leen, ofte Achterleen, &c. Hier wordt noch by gedaan met onderlinge verbinteniſſe; want de Heer is ſchuldig aan den Leen-man ſchut en ſcherm, den Leen-man aan den Heer manſchap ende heer-gewaden: manſchap nu ofte hulde is een eedt, waar door den Leen-beſitter ſich verbindt den Heer getrouw te zijn, des ſelfs voordeel te ſoeken, hem ten beſten te raden, te helpen en by te ſtaan, zijn achterdeel te weeren, en te ontdekken 't geen ſtrekken ſoude mogen tot zijnen ſchade,

welke

Digitized by Google

welke eedt geſchiedt aan de Smal-heeren, wordt altijdt verſtaan de Landt-Overheidt daar van uitgenomen; uit kracht van deſe eedt plegen de Leenmannen, en mans-mannen ſelver, ofte by merkelijk belet door andere, hunne Leen-heeren te moeten dienen in alle Heir-vaarten, te weten, tot verweeringe der Paal-ſteden, 't welk men Landt-weer noemt, ofte ook buiten de Palen, ſoo wanneer het Oorelog was, begonnen en aangenomen by Rade van de Ridderen, Knapen, en groote Steden van Hollandt; want anderſins waren ſe niet ſchuldig te dienen, volgens hunne Handveſten. Wijders, ſoo veel 't Manſchap aangaat, dit wordt by handt en by mondt gedaan, in 't byweſen van andere Leenmannen, niet alleen by den eerſten Leen-man, maar ook by zijne navolgeren, ſoo dikwils het Leen verſterft, en dat binnen den tijdt van een jaar en ſes weeken, nevens het verſoek van 't verly, dat is, vernieuwinge van de uitgifte. Voor onmondige doet den mond-borg den eedt, met voorwaarden, dat de Weeſen, mondig zijnde geworden, den eedt doen by haar eigen handt en mondt. De *Heer-gewaden* zijn vereeringen, die den Leen-man de Heer ſchuldig is ten

Digitized by Google

tijde van 't verly, waar van de eerſt beleende vry is; deſe Heer-gewaden werden veeltijdts in de uitgifte uitgedrukt, beſtaande in een Valk, Havik, Sparwar, Salm, Snoek, Windt-honden, Spooren, Handt-ſchoenen, &c. alle het welke met ſeeker geldt na ouder gewoonte afgekocht kan werden. Soo wanneer 't Heer-gewaadt niet is uitgedrukt, ſoo moet men een groot of middelbaar Leen verheer-gewaden met tien Karolus guldens, maar een klein Leen met de waarde van eens jaars Vruchten, &c. Dit zy genoeg, alſoo wy ons niet wijder deſe dingen aangematigt hebben te verhalen, als dienſtelijk mach zijn tot de *Hiſtoriale Commentarien van Zaanlandt*; wijſende den Leſer voorders tot het boven-genoemde Boek van den geleerden Heer *Hugo Grotius*, daar 't alles breder en ten overvloedt verklaart wordt.

Hier op begon hy aldus te ſpreeken: Gy hebt, mijne vrienden, nu genoegſaam verſtaan, uit dit geſchrift, van wat nature dat een Erf-leen is, ſoo veel aan d'een zijde beroert het verbandt van de Overheidt, die het verval toequam, door het verloopen van de *Heere van Zaanden*, als aan d'andere zijde de plicht, manſchap en Heer-gewaden van 't vergunde, en

Digitized by Google

en van de Erfgenamen van 't Leen, die, gelijk ik geſegt heb, in de gemelde Landen ten meeſten-deele geweeſt zijn de nakomelingen van de Heere van *Zanen*, vermaagſchapt met de Huiſe van *Ooſterwyk* en *Foreeſt*; doch om hier toe eens recht te beſien hoe deſe goederen vervallen zijn, en desgelijks aan te roeren door wat oorſake datſe aan de Graven van Hollandt quamen, ſoo ſtaat te weten (waar van nu en dan vermeldt is) dat *Willem van Zaanden* een ſeer grooten vriendt van *Gerrit*, *Heer van Velſen*, was, 't zy door nabuurſchap, door Huwelijk, ofte anders. Nu ſoo hadde de Heer van *Velſen* een ſwaren wrok op *Floris*, de vijfde van dien naam, Graaf van Hollandt, genomen, en tot 't ſelve ingewikkelt niet alleen *Gysbrecht van Amſtel*, zijnen Neve, Heer *Harman van Woerden*, zijn Schoon-vader, met andere zijne vrienden, maar ook onſen Heer *Willem van Zaanden*, genoegſaam tot den ondergang van zijn Huis, dewijle datſe haren Heer ombrachten. Van den oorſprong des haats tegens de Graaf en wettelijken Heer van 't Landt, ſtaat geſchreven by *Gouthoeven*, *Folio* 341. *In de Hollandtſche Kronijk Diviſ.* 19. *Cap.* 17. *en* 18. *In de Rym-Kronijk*,

Digitized by Google

Folio 31. *In Oudt-zaanden*, *Pag.* 45. en by andere oude Schrijvers, die men tot deſe navolgende oorſaken brengen kan: Voor eerſt, de Graaf van Hollandt hadde de Heere van *Amſtel* en van *Woerden*, ten geval van den Biſſchop van *Uitrecht*, veel Slooten en Landerijen afgenomen; want Heer *Gysbrecht van Amſtel* moſt het Huis te VREDELANDT laten in handen van den voornoemden Biſſchop, en Heer *Harman van Woerden*, des Graven mogentheidt vruchtende, ten Lande uittrekken, en ſcheiden van 't Kaſteel te MONDTFOORT; daarbenevens in het ſoenen met de Graaf, mocht Heer *Harman* zijn Dochter ten Huwelijk niet beſteden, ſonder verlof van Grave *Floris* voornoemt, die niet en wou bewilligen in 't Houwelijk met de Heer van *Velſen*, en ſoo men ſegt Heer *Gerrit van Velſen* aanging, dat hy zijn Boelſchap nemen ſoude, die tot antwoordt gaf, *Zyn verſleten Schoenen niet te willen dragen*, (gelijk men in een oudt Liedtje ſingt) ofte zijnen Heer niet te willen hebben, en de Graaf daar wederom op, Nochtans ſuldy mijn Hoere trouwen; 't welk door ſeekere voorvallen uitgevoert zijnde, als het ter ooren van *Gerrit van Velſen* quam, ſoo

ſwoer

ſwoer hy by zijn Ridderſchap, dien ſmaat en Vrouwe-ſchendery niet ongewrooken te ſullen laten, gevende ſulks te kennen aan zijn Schoon-vader, de *Heer van Woerden*, en aan zijn Neef, Heer *Gysbrecht van Amſtel*, dat de gemoederen ſoo verbitterde (alrede vol ongenoegen weſende) dat 'et alles van gal en t'ſamen-ſweeringe toeliep. Wijders had dit niet weinig te ſeggen het onthoofden van *Velſens* Broeder, door Grave *Florens*, ter onſchuldt, en een heel jaar vangen ſitten van *Velſen* ſelfs, ſonder bewijs van zijn misdaadt; en of ſchoon de Graaf daar na hem meerder verheven heeft, nochtans heeft de genegentheidt tot wrake ook meerder gewoſſen. Dit waren ſaken van ſwaren gewichte, en doet 'er by, dat de Graaf van Hollandt, *Floris* de vijfde voornoemt, veertig Welbooren maanen, ofte van de rijkſte Huislieden, alle op eenen dagh tot Ridders ſloeg, tegens 't herte van den ouden Adeldom, die hem daarom ſeer benijden, en der *kalen Godt* noemde, waar over veel van de voornaamſte Ridderen en Knapen, af-keerig zijnde van Grave *Floris*, tegens hem opſtonden, onder deſe waren

Heer Gerrit van VELSEN,

Digitized by Google

Heer Harman van WOERDEN,
Heer Gysbrecht van AAMSTEL,
Willem van ZAANDEN, *Heer van* ZANEN,
Heer Arent van BENSKOOP,
Heer Gerrit van KRAYENHORST,
Heer Willem van TEILINGEN,
Heer Jan van HEUSDEN,
Heer Caſtyn van RENESSE,
En Heer Alewyn zyn Broeder,

Met veele andere voornaamſte Ridderen en Edelen van Hollandt, makende een heimelijk verbondt met de Konink van *Engelandt*, den Hartog van *Brabandt*, en die van *Vlaanderen*, daar in beſlooten wierdt, dat men Graaf *Floris* voornoemt levendig vangen, den Konink van *Engelandt* overleveren, zijn Soon *Johan* de eerſte weder halen, (die met des Konings Dochter getrouwt was) en in de Landen van Hollandt en Zeelandt huldigen ſou: kort om, daar wierdt een dagh beſtemt tot *Uitrecht*, en de Grave ter Jacht genoodigt, en gevangen genomen, als genoegſaam blijkt in een Gedicht van *Melioris Stok*, daar hy aldus ſegt:

Doe Graaf *Floris* dus quam gevaren,
Voeren tegens hem t'eenre ſcharen
Die ván *Woerden*, en die van *Amſtel*,
Gerrit

Digitized by Google

Gerrit van Velſen de moord'naar fel;
Daar quam mede *Arent van Benskoop*,
Gerrit van Krayenhorſt in den hoop,
Willem van Teilingen quam daar mede,
Willem van Laanden ter ſelver ſtede;
Daar quam doen ſoo meen'gen man,
Die ik al niet genoemen kan.
Als zy dus quamen te gemoedt;
Hevet hy ſe alder-eerſt gegroet,
En *Harman van Woerden* reet ane,
Als diene wille hadde te vane,
En grepen by den breidel ſaan,
Uwe hooge ſprongen zijn gedaan;
Gy ſult niet meer voeren drijven,
Sprak hy, Heer Mr. gy moet blijven
Onſen gevangen, 't is lief of leet;
Ik ſegge u dat ik 'et wel weet
Dat de Grave 't hiel Overſpel,
Want hy loeg, dat weet ik wel.

Niet tegenſtaande hem de Graaf verweerde, moſt hy evenwel in haar handen blijven, en wierdt by nacht op 't Huis te *Muiden* gebracht; doch door den ſterken aantocht der *Kennemerlanders*, *Weſt-Vrieſen* en *Waterlanders* gedrongen zijnde te ruimen, vluchten met hem door Del, door Duin, gebonden op een klein Paerdeken, dat, door de ſwaartte, niet konnende over de Sloot ſpringen, daar in viel, ſonder dat 'et

Digitized by Google

ſelfde daar uit te krijgen was, door den yverigen toeloop der *Naarders*, oorſaak dat *Gerrit van Velſen*, die een hart fel man was, zijn Swaert uittrok, en de Graaf met een-en-twintig wonden van leven ter doodt braeht; wijders met *Willem van Zaanden*, en andere van zijne byſtanden, op het Huis te *Kroonenburg* vluchtte; doch Heer *Harman van Woerden* en *Gysbrecht van Amſtel* die vertogen buiten Landts, liever in een vrije Heide zijnde, dan op ten Kaſteele; want 'et Huis te *Kroonenburg* terſtondt by den Grave van *Kleve* belegert, en na veele ſtormen ingenomen wierd, alſoo der uit alle wijken groote macht quam, om deſe wreede daadt te ſtraffen. De gevangenen wierden verdeilt, die van *Leiden* kregen *Gerrit van Velſen*, die van *Delft Willem van Zaanden*, &c. ofte anders, ſoo 't blijkt uit de Rijm-Kronijk, zijn ſe beide de Kennemers in handen gekomen; want ſe die ſeer ernſtelijk begeerde, als 'er geſegt wordt,

De Grave haddes korte raadt,
Ende ſprak, houdes uwen vrede,
Neemt *Gerrit* ende *Willem* mede
Van Zaanden, &c.

Van de groote ſtraffe die de *Leyenaars Velſen* aangedaan ſoude hebben, getuigt 'et

't oude Liedeken; doch de Rijm-Kronijk segt aldus:

Gerrit van Velsen en *Willem van Zaanden*
Trekten de knechten mette tanden,
Als of zy se wilden eten,
En dooden daar toe suldy weten.

Sommige meenen hier uit datse terstond doodt-geschooten, of anders omgebracht zijn; het is buiten twijffel dat dit Vaarsken daar mede wil uitdrukken de groote bitterheidt die dit volk tegens de gevangenen gebruikten, als het onwaerdig voort-trekken, en sleuren, het bijten op de tanden of se die wilden verscheuren, ja de lust tot wrake was soo toenemende, dat de Grave van *Kleve* met zijn by-hebbend' volk terstondt het Huis te *Kroonenburg* neder-wierp: hy trok van daar voor 't Huis te *Muiden*, om 't et selve een gang te doen gaan, maar vondt geen tegen-standt, waar over 't verschoont werde, en Heer *Dirk* van *Haarlem* te bewaren gegeven. Wijders wierdt verdestrueert het Stam-huis van *Aamstel*, by *Ouder-kerk*, ook het *Reigershof*, op de Riviere van den *Aamstel*, ('t Plaisier-Huis) als vermeldt wordt *Chartre Cron.* Fol. 134. desgelijks is ook geschiedt aan het *Stam-huis van*

Digitized by Google

Velſen, ſtaande in 't Dorp van *Velſen*, daar van ik noch laaſtmalen de muren geſien heb, en *Amſing* ſeer wel ſegt,

Van *Gerrit* den verraâr 't Huis *Velſen* ſtukken leidt,
Tot zijne ſchand' en ſmaadt, ja tot een eeuwig teeken
Hoe 's Princen moordery de ſchenders op ſal breeken.

Is na 't getuigenis van *Hadianus Junius* door de gemeine wapenen van Hollandt en Zeelandt beſtormt, en verwoeſt, wiens grondt de lieffelijke Poët *Johannes Douſa* beſit, leeſt *Gouth.* Folio 79. Deſe Oorelogs-hoop, ganſch uitgelaten tot wrake, zijn voorder gekomen in de Heerlijkheidt van *Zaanden*, en hebben het Stam-huis aldaar omgeworpen, verbrandt en uitgeroeit, latende ſobere lit-teekenen na, met 'et welke ook verlooren zijn alle Handveſten en Brieven van de Ingeſetenen in de voornoemde Heerlijkheidt; de goederen en Landen van de Heere van *Zaanden*, zijn doen vervreemt geworden, en hare Geſlachts-wapen ontnomen. Dit, verhoop ik, ſal nu genoeg zijn tot 'et verhaal van *Oudt-Zaanden*, een ſoo groot Kerſpel geweeſt zijnde, gelijk te vooren geſegt is, als het wel een voortreffelijke Heerlijkheidt

Digitized by Google

heidt mocht genoemt werden; een besit van soo oude Edelen, vermaagschapt aan de voornaamste van Kennemerland, een Treur-tooneel van soodanige ongevallen, daar eerstelijk de Kerk en Huisen verbrandde, en daar na de Edelen ofte haar cieraat wegh-genomen wierdt.

Het is tijdt, dunkt my, van het *Oude Zaanden* en de Edelen af te scheiden, en te komen tot de vertellinge van

ZAANDEN-DAM.

Zanen-dam, ofte *Saardam*, heeft de name buiten twijffel bekomen uit de Riviere de *Zane*; soo wanneer wy willen seggen *Zanen-dam*, als't baarblijkelijkst is, sal den oorsprong te vinden zijn in de *Riviere*, en den *Dam*, maar *Zaanden-dam* moet te samen gevoegt wesen met den *Dam*, en de naam van 't oude Dorp. In verscheide Kerkelijke en Wereltlijke Brieven zijn ook seer verscheiden name: *Rudolphus*, Bisschop van Uitrecht, schrijft *Saarder-dam*; in de Brief van 't heilig Kruis-Outaar staat *Zaander-dam*; een oudt Hoogduits Schrift (daar de Kapelle van *Saardam* gesegt wordt te leggen in 't Sticht van *Uitrecht*) noemt 'et *Sader-dam*; andere *Sanenredam*, andere *Saberdam*, en diergelijk. Men vindt seer veel Steden en

Digitized by Google

Dorpen in Hollandt die de naam in *Dam* eindigen, als, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Amſterdam*, *Edam*, *Munnekendam*, *Sparendam*, *Durgerdam*, *Uitdam*, *Nieuwendam*, *Leitſendam*, *Maasdam*, Heer *Jansdam*, *Billerdam*, *Schardam*, *Krabbedam*, &c. eensdeels uit de bedamde wateren, anderdeels uit de namen van perſoonen en plaatſen die 'er te vooren geweeſt hebben. Wanneer de *Dam van Zaanden* geleidt is, die oudt-tijds de *Voor-dam* genaamt wierdt, daar van heb ik den precijſen tijdt niet konnen vernemen; het is eenigſins wel af te meten uit een Brief van Hartog *Aalbrecht* van Beiren, van 't jaar 1396. daar hy ſegt, *Dat hy verſtaan hadde van veel wetachtige knapen, dat de Stede van* ALKMAAR *van hare Landen geheeten over 't* YE, *gelegen binnen de vryheidt der voornoemde Stede, nooit geſtoelt noch gedykt en had geweeſt tot geenen tydt in de* ZAANDER-DAM; en ſegt voorders, *dat 'et leggen van den* DAM *by verloop van tyden groote droogten hadde verwekt, (gelyk verhaalt is) gaf laſt en bevel aan den Baljou van Kennemerlandt en Weſt-Vrieslandt, die doe was en namaals weſen ſou, wyders aan den Dyk-graaf en* Heemraden, *die doen waren ofte weſen ſouden,*

en

en voorts aan alle de geenen die van des Graaflykheidts wegen recht plegen moſten op den SAANDER-DAM, *datſe de Stede van* AIKMAAR *der ſtoelinge en des Dyks van de voornoemde Landen verdroegen ofte vonniſſe tegen-wijsden*; ſoo dat den *Dam* te dier tijdt een wijle geſlagen was geweeſt. Op den ſelven heeft een Poët deſe Vaerſen gemaakt, als ſpreekende in den name van den *Dam*, het welke mach dienen tot nader beſcheidt, daar ſe aldus ſpreekt:

Wat *Dam*? ik ben een *Dam* veel meer
als van een Dorp,
Doch langer niet geſtrekt als wel een
ſlinger-worp;
Begin ik aan een Dijk, aan d'ander
moet ik enden,
Ik taſt ter wederzy de Zee-burg op
zijn lenden,
En ſla van acht'ren om de handen yſer
vaſt,
Dat men den *Oceaan* mach trotſen
met ſen laſt.
Ik waſch mijn ſoomen in de vocht van
bei de *Zanen*,
En ſoek met groot vermaak mijn
voordeel uit haar tranen.
Is 't niet genoeg dat ik heb d'*Aamſtel*
in 't geſicht,

En

En mijn playeitſel is tot wandeling gericht?
Maar ſiet mijn ſtaat eens aan, mijn lichaam is vol gaten,
Daar water uit en in na noodtdruft wordt gelaten,
Men brengt'er Schepen door, wel hondert op een dagh,
En dat is noch een ding dat ik wel velen mach;
De ongeneesbaarheidt van mijn drievoud'ge wonden
Had ik te wenſchen nooit te ſtoppen wierdt bevonden,
Dit brengt de welvaart aan van al der Buren ry,
En ſpuwt de kielen wegh na d'*Zuiderzee* door 't *Y*.
Zijn mijne Baggen niet de duure Hoſpitalen,
Daar men uit Wijn en Bier het voordeel weer te halen?
Wie wraakt de Pan-aal, Pos, de Baers, de Snoek, de Bley?
't *Haarlems* en *Delfs* nat, veel meer als Boere-way?
En wilt gy wijder noch, de groot-gekielde Schepen
Men over mijne rug met groote mach gaan ſlepen,

Meer

Meer als dien *Argos* was, met min als vijftig man,
Een vak dat honderden van Laſten dragen kan.
Van 't Goddelijke Huis ik roem, dat op de gronden
Van mijne vaſtigheidt van oudts af is gevonden.
Wat ſegt den vreemdelink? ſiet toe, ben ik niet ſterk?
Mijn een zijd' draagt een Schip, en d'ander draagt een Kerk.

Waarom wordt hier geſtelt, vraagde van de *Sed*, een *Dam* van veel Dorpen, en nochtans van weinig lengte? Hy antwoordde, Om datſe van meer als een Dorp geleidt is, en zijn de namen daar van geteekent op den Dam-paal, by de Oude Kerk, daar gy ſe leſen kondt; maar om niet al te breedt te weiden, wy ſullen in 't voorwerp van den *Dam* drie voornaamſte dingen verhandelen, als namelijk van de Kerk, van de Sluiſen, en van den *Dam*, daar onder begrepen de Zeeburgen en bevolkinge. Soo veel de Kerk betreft, deſe is in 't eerſte tot een Kapelle ofte Bede-huis getimmert, zijnde een Dochter van de Kerſpel-Kerke van *Ooſt-zanen*, en gereekent onder het Biſſchopdom van *Uitrecht*; haren

ren opbouw is geweeſt weinig tijdt na 't leggen van de *Dam van Zanen*, ſoo men beſt beſpeuren kan omtrent tweehondert paſſen van de Oude Kerk van *Zaanden*, tot de openbare gebeden en leſingen: namaals door den aanwas van 't volk is ook in 't Kapel meerder vryheidt aangewoſſen, mits het gevaar van de zielen die 'er ſoude mogen ontſtaan uit het ongerief van den Parochiaan, die verre geſeten was; haar eerſte vergunninge is geweeſt, volgens de bekende uitſchriften, onder *Frederik van Blankenheim*, Biſſchop van *Uitrecht*, in 't jaar van 1419. want de Opſienders van de Kapelle verkregen alle dagen Miſſe te mogen doen, leſen en ſingen na hun welgevallen, uitgenomen op de twee Feeſtdagen, Paaſſchen en Pinxteren, in welke zy met de gewoonelijke Offer de Kerke van *Ooſt-zanen* moſten beſoeken, ook over een Lijk van 12. jaren moſten ſe geen Miſſe doen; hier benevens ſette hy in hun believen een Biecht-vader te kieſen, die ſe biechten ſoude, die vryheidt had hen na misdaadt te ſtraffen met penitentie te doen, en den boetvaerdigen vry te ſpreeken, de ſwangere en kranke menſchen het Sacrament des Lichaams Chriſti, en van de laatſte Salvinge

vinge te geven, Wy-water ſprengen, Kruiſſen en Vanen in Bede-dagen dragen, het Woordt Godts openbaar Prediken, en alle werken ſoude mogen doen, even als *Johannes Reinerus Louwe, Prieſter tot Ooſt-zanen*, doen mochte, dan het Kinder-doopen en Lijk-begraven uitgenomen: ook wierdt hen vergunt, datſe alle Offer-gifte en ſoodanige inkomingen, tot opbouwinge ende onderhoudinge van de Kapelle, na hen ſouden-trekken, behalven ſes loot Silver, die ſe alle jaren op het Feeſt van St. *Cathrina* (Patroneſſe van *Ooſt-zanen*) gehouden waren in de *Ooſt-zaner Kerk* ten Offer te brengen. Hoe dunkt u, waarde vrienden, zijn dat geringe giften geweeſt? O neen, antwoordde *Kuſſellania* daar op, zy hadden nu ook wat raars om mede te ſpeelen, en mochten meer als voor een gemeen Kapel beſtaan. Dat is waar, ſeide hy, en is noch verbetert by den Paſtoor *Symon Laan*, in 't jaar van 1540. ten tijden van *Roedolf van Diephout*, Biſſchop van *Uitrecht*, (die in dit jaar van Hartog *Phillips van Bourgondien* weder verkreeg de Geeſtelijke macht van Hollandt, Zeelandt, &c. die uit zijn Stoel geraakte door Heer *Sweer van Kulenborg*, met toedoen van den

Digitized by Google

den Paus *Eugenius*) de gift-brief luidt aldus:

Eenen yegelijk die deſe letteren ſullen ſien, zy bekent, dat ik *Symon Laan*, Paſtoor, en Parochiale Curatus van de Kerke van *Ooſt-zanen*, des Stichts van *Uitrecht*, tot lof Godes, eere en vermeerdering van den dienſt des Heeren, hebbende ontfangen het ſmeek-ſchrift en ootmoedig verſoek van mijne Onderdanen binnen de *Meer-dam*, en de braak uitgaande (te weten die van 't *Kalf* en 't *Weiver* of *Wormer-damme*) welke aan de *Wormer* woonen, ſittende wijdt van de *Ooſt-zaner* Kerk, hebbe met rijpen rade ende voorſichtigheidt, de voornoemde mijne Onderdanen voor als nu in 't voorſz. begrip woonende, ofte in 't toekomende ſullen mogen woonen, om dat mijn Kerke daar verr' van gelegen is, zy ſonder groote moeiten niet konnen beſocht, ja ook meenigmaal heel achter geſtelt werden, 't welke gedijen moet tot geen kleine beſwareniſſe haarder zielen, hun genadelijk toegelaten en vergunt mits deſen: Voor eerſt dat de buuren van *Zaander-dam*, in 't voorſz. begrip woonende, een beſcheiden man tot Prieſter verkieſen mogen, die in hun Kapel alle Ampten en Dienſten,

Digitized by Google

ſten, die ik in mijn Kerk van *Ooſt-zanen* doen kan, vrijelijk doen en oeffenen mach, *het Doopſel en de Begraaffeniſſe uitgenomen*; daar-en-boven heb ik vergunt, en gunne tot opbouwinge en onderhoudinge van de voorſz. Kapelle en zijn vercierſel, mijne voornoemde Onderdanen in de Buerte van *Zaanderdam*, datſe in 't voorſz. begrijp alle inkomſten, viſitatien en Offerhanden die 'er mogen gebracht werden, en andere giften tot 'et gebruik van de Kapelle voorſz. doen ſtrekken, behoudelijk mijn en mijner navolgeren in der tijdt Voor-ſorgeren der Kerke van *Ooſt-zanen* uit te reiken negen oncen alle jaren, voorts het andere te behouden tot de voornoemde Kapelle voor hun en hunne navolgeren in de Buert van *Zaander-dam*; latende voor ons een regelmatig deel, en Offerhande op den naam van bouwing ofte anders te betalen, d'eene helft in 't Feeſt van de geboorte onſes Heeren, en d'ander helft in 't Feeſt der ſelver opſtandinge, welke belooft is in der daat te ſullen betaalt werden; en ik *Symon Laan*, Prieſter, beloove op goede trouw, voor my en mijne nakomelingen, in der tijt Voorſorgers der Parochiale Kerke van *Ooſt-zanen*, alle en elk der be-

Digitized by Google

beloofde dingen vaſtelijk en onverbreekelijk t'allen tijden te onderhouden, ſonder daar tegens openbaar of heimelijk aan te gaan: en op dat deſe Godtvruchtige ordening een eeuwige kracht behoude, ſoo bid ik hertelijk den eerwaerdigen Vader in Chriſto de Heer, Heer Biſſchop van Uitrecht, dat hy ſich verwaerdige deſe ordening met zijn gewoonelijke achtbaarheidt en ordinare macht toe te ſtemmen, en beveſtigen: in welker aller oorkonde en klare getuigeniſſe, heb ik deſe tegenwoordige letteren met 'et aanhangen van deſen Zegel doen beveſtigen, in 't jaar ons Heeren 1440. den 23. van April. Het welk ook voor goedt gekent is by *Walraven van Meurs*, en Stat greep by *Roedolf van Diephout*, met malkanderen weder verdragen, daar van gy leſen kondt Holl. Cron. Diviſ. 29. Cap. 10. en Cap. 18. als wanneer *Roedolf* het Biſſchopdom behieldt, en *Walraven* daar tegens eenige goederen genoot uit 'et Bisdom van *Munſter*. Sulks is voorders beveſtigt by *Nicolaus*, de Soon van *Johannes Petri*, Prieſter en Voorſorger in de gemelde Kerk van *Ooſt-zanen*, 't jaar van 1441. den achtſten van Bloei-maant.

Deſe vryheden en voor-rechten gaf wel

Digitized by Google

wel haaft een grooter luister aan de Kapelle van *Zanerdam*, en terwijlen zy eenige aanstoot geleden had in de Borgerlijke beroerten van Hoeks en Kabeljauws, en de krakeelen om 't Bisschopdom van *Uitrecht* daar geen goedt toe deed', soo hebben de Kapel-meesters, siende *Rudolphus van Diephout* wederom tot zijnen staat verheven, en zy met meerder en meerder inkomen versien, voorgenomen de Kapelle met verlof van den Bisschop, en ook van de Grave van Hollandt te vernieuwen en te vergrooten, versochten ofte deden versoeken aan Bisschop *Rudolf*, omme die te herbouwen en uit te setten, trekkende soodanige gelden, als tot den opbouw bequamelijk gevoegt konde werden, het welke hen alles na wensch gelukte. De Brief, uit de Latijne overgeset, luidt in 't Nederduits aldus: RUDOLPHUS *door Godes en des Apostolischen Stoels genade Bisschop van* UITRECHT, *onsen beminde in Christo, de Voorsorgers of Kapel-meesters van* ZAANDERDAM, *in onsen Bisschopdom, heil-wenschinge, en alle naarstigheidt in aanbevoole saken: alsoo wy uit getuigenisse van geloofwaerdige verstaan hebben, dat de voorsz. Kapel over lang en meenigen tydt die verloopen is,*

schade

Digitized by Google

ſchade ofte verbreekinge geleden heeft, gelyk ook andere te onrecht, die gelyk de noodt vereiſcht, verbeteringe en behoorelyke vernieuwinge van noode heeft, daarom begeeren alſulke gelegentheidt en noodtſakelykheidt te verſien, u Verſorgers en Kerkmeeſters voorſz. ſoo tegenwoordige, als toekomende, door onſen gemeenen macht die wy in deſen deele hebben, ook by dit voordeſe reiſe toelaten, vryheidt en macht, om de voorſz. Kapelle en der ſelver bouwinge op te bouwen, en verſorgen dat die opgebouwt werde, die te veranderen, en herbouwen tot hare voorige ſtaat, en profijtelyker te maken, en 't geene eertydts de Chriſt-geloovigen voor 't profijt der Kapelle gegeven hebben, ook hebben gemaakt en overgedragen de ſom van 30. Studatoren ter lengte van St. PHILIPS, *of daar onder eens alleenelyk te ontfangen, en lichten eenſamentlyk de inkomſte van de voorſz. Kapelle tot tien naaſt-komende jaren, en tot zyner gebruik de voorſz. Kapel of bouwinge te geven en over-dragen, ook te verkoopen en vervreemden, 't geldt komende van ſulke zegeninge, profijtelyk tot de opbouwinge van de voorſz. Kapel wederom te bekeeren: waar mede wy uwe conſcientie en eens yegelyks van u bidden en beſwaren in onſe toelatinge en macht in 't geene*

Digitized by Google

't geene voorsz. is, in kracht van desen gebonden door de getuigenisse van onse letteren, gegeven in 't jaar ons Heeren 1449. *daags na* St. REGINIUS *dagh.* N. RYNSDORP. *Desen Brief was geschreven in Francyn, onder hing uit een Zegel in rooden Wassche.*

Dit by de Kapel-besorgers verkregen zijnde, en siende dat den Bisschop uit zijn eigen inkomen noch dertig Studatoren voor eenmaal daar by deed'; dat 'er veel gelden voor handen, en alle dagen te ontfangen waren, datse 't gebouw mochten verlangen en verbreden, ofte profijtelijker maken, namen voor dien te vergrooten, en met behoorelijke bouwinge te versien, en hoewel in den verlof-brief St. *Martens* gunst bleek, nochtans om uit te setten moest 'er St. *Phillips* consent by zijn, daarom hebben se de Schout van *Oost-zanen*, die van des Graven wegen Dijk-graaf is, versocht hy wilde haar de grondt daar toe inwilligen, als geschiedde, met een Schrift van desen inhoudt: *Kondt zy allen luiden die desen Brief sullen sien ofte hooren lesen, dat ik* DIRK KLAASZ. PUT, *Schout en Dyk-graaf in* OOST-ZAANDEN, *oorlof geve en machtig make, van myns genaden Heeren wegen,* EGBERT AL-

ALBERTSZ. DIRK DIRKSZ. PIETER DIRKSZ. POUWELS PIETERSZ. WILLEM GERRITSZ. *en* PIETER ALLERTSZ. *als Kapelmeesters op* ZAANDERDAM, *te timmeren de Kapel, en te setten en te voeren aan beide zyden uit ende voorwaarts, na datse willen, ofte yemant van harent wegen, sonder misdoen ofte verbeurenis, soo verre myns genadigen* Heere *straat is, en hem aangaat, om dat dit waar is, en te houden en vol te doen, soo heb ik* DIRK KLAASZ. PUT, *Schout voorsz. desen Brief bezegelt met myns selfs Zegel, hier beneden aangehangen, in't jaar ons* Heeren 1450. *op den* 20. *dagh in April.* Dese Brief had onder uithangen eenen Zegel van groenen Wasse, aan een dubbelde Francijne staarte. Dit is die *Dirk Klaasz. Put*, ofte *Dirk Feinsz.* die naamaals de Kapelle hare inkomen van de Sluisen socht te onttrekken, als gy noch hooren sult. Met dit bescheidt van hem en voornamelijk dat van den Bisschop, hebben de Kapel-meesters, bestaande in dubbel getal, om de gewichtigheit der sake (drie oude en drie nieuwe) het werk vernieuwt, vergroot en voltogen, waar uit ontstaan is datse naderhand geen van de nabuer-kerken heeft behoeven te wijken.

Voor

Digitized by Google

Voor my, ſeide *Niklaas van de Sed*, ſulks moſten wy voorſeekerlijk gelooven, uit ſoodanige voorrechten en vryheden als ſe ontfangen hadden, in de Brieven voornoemt; maar terwijle de Schrift ſegt, ſoo meenigen Stadt, ſoo meenigen Godt, ſoo verwondert 'et my datge deſe Kerk noch geen Patroon toegeſchreven hebt, terwijl van oudts alle Kerken en Kapellen haren eigen Sanct ofte Sanctin hebben gehadt, en wat ſoude haar weſen ſonder beſchermer? Wel ja, ſprak *Ruſſellania*, zy heeft immers ſes Kapel-meeſters tot haar voorſtanſters. Hy antwoordde, Soo veel de Kapelle aangaat in de inwendige verçierſelen, 't zy dat men inſien wil de Altaren, Beelden en Ord're, 't zy dat men willen inſien de inwijinge der ſelver teeeren van eenig Heilig, van Vrouw ofte Man, en de Voorſtander of Voorſtanſter ſoo men die noemt, gy kondt 'et alles vinden: van alle de Altaren, van alle de Beelden, van alle de Ord're en weet ik geen beſcheidt, nochtans van een Patroneſſe, van een Beeldt, van een Altaar, en van een Ord're heb ik wel geleſen, desgelijks van de Vierdagen en Beneficien der ſelver; en om dat ik weet gy luſtig zijt (hoewel in dien dee-

Digitized by Google

len daar toe niet Godsdienſtig) om van alles wat te weten, gelijk u tegenwoordig de maaltijdt oft banket tot veelderleije verſnapelinge verlokt, ſal u daar inne ook dienen; want in de voorleden tijden en ging het ſoo niet als men nu doet, de Kermiſſen hield men in grooter waarde, ſchoon dat 'er ook groote ongeregeltheden onder liep, en de Onderdanen van de Kapelle van *Zaanderdam* hielden hare Kapel-inwijinge ter eeren van de H. *Maria Magdalena*, het welke gevierꝛ wierde des Sonnendaags na de geboorte van de H. Maget *Maria*, is daar na door ſeekere redenen op den Sonnendagh na St. *Marten* verſet, volgens den inhoudt van deſen Brief: MATHIAS *door Godes genade Biſſchop van* BADEN, *Algemeen Stadthouder des eerwaardigen Vaders in Chriſto de Heere,* FREDERIK *door der ſelver genade Biſſchop van* UITRECHT *in zyn Pontificaal, maken kundig eenen yegelyk, dat wy om ſeekere en wetachtige oorſaken, voor ons en voor onſe nakomelingen geven de Kapelle en Altaar tot* ZANERDAM, *de welke tot noch toe geoeffent is gevierꝛ te werden des Sonnendaags na de geboorte des zaligen* MAGETS MARIA, *dat de ſelve geſtelt en in den name Godes overgebracht*

gebracht ſal werden tot de Sonnendagh na de Feeſt van de winterſche St. MARTEN, *om in't toekomende alle jaren ten eeuwigen tyden te vieren; waaromme wy alle boetvaerdigen, gebiechtede, en verbryſelde, die tot de opofferinge van de voornoemde Kapelle en Altaar, ter eeren van de H.* MARIA MAGDALENA *geheiligt, ſullen gekomen zyn, en in de Miſſe, of andere Godsdienſten zyn geweeſt, ofte die den Altaar eenige Lichten, vercierſelen, Boeken, Beekers, ofte eenige andere goederen heiliglyken ſullen gegeven, gelegateert, ofte verſorgt hebben, en ſoo menigmaal zy dat ſullen gedaan hebben, vertrouwende op des Almachtigen Godts barmhertigheit, zyner H. Apoſtelen* PETRUS *en* PAULUS, *en des* H. MARTINUS, *Patroon van de Kerke van* UITRECHTS *mogentheidt, gunnen wy barmhertiglyk in den* Heere *veertig dagen Aflaats van de opgeleide boeten, onder het getuigenis van onſe letteren, gegeven in 't jaar ons* Heeren 1416. *den derden October.* Gy moet weten, waarde vriendt en vriendinnen, dat de Kapelle in deſe tijdt ook ſoo voortreffelijke Beelden niet heeft konnen hebben als de Kerke van St. *Marten* tot *Uitrecht*, waar de Vader was die ſe kond' doen maken en heiligen,

Digitized by Google

niet te min, na 't verloop van omtrent hondert jaren, als de Kapelle seer machtig wierdt, en met veele inkomingen begaaft, hebben de Voorsorgers, tot vermeerderinge van haar vercierselen, een sonderlinge schoon Beeldt doen toebereiden, van goedt sneed-werk, en soo groot als 't leven, uitnement opgetooit in een ZANE ofte *Niche* aan des Toorns muragie gestelt, van wien de gulden stralinge uitschoot dat 'et een wonderlijk aansien den aanschouweren gaf, en mijn Groot-moeder wel verhaalt heeft dat 'et was soo blinkende, of se op eenen gulden Berg sagen. Dit Beeldt wierde ingewijdt op den sestienden van September, Ao. 1515. met dese woorden: *Jacobus van Calcar*, Ridder van der Predicaren Ord're, in het heilige Professoorschap der Godtgeleertheidt, door de genade Godes en des Apostolischen Stoels Bisschop van EBRON, des eerwaardigen in Christo Vaders en Heers, Heeren *Frederik Mark-graafs van Baden*, deur der selver genade Bisschop van *Uitrecht*, in hare pontificale algemeene Stadthouder, in 't jaar 1515. den sestienden September, hebben wy geheiligt ofte gewijdt het Beeldt van de H. *Maria Magdalena*, in de Kapelle van het

het Dorp van *Zanederdam*, begeerende daar-en-boven dat 'et voornoemde Beeldt met bequame geſtadige eere van de Chriſt-geloovigen geëert werde. Yeder die voor dat Beeldt op Sondagen en Feeſt-dagen drie Pater-Noſters en drie Ave-Maria met knie-buiginge geleſen ſal hebben, wijders die voor de makinge en onderhoudinge van Kapel en Beeldt de helpende hand geboden heeft, tot Aalmoeſſen en Offerhanden hebben gebracht gout, ſilver, eerſtelingen des Altaars, ofte andere onderſtuttinge, en noch dies te geven verſorgt, 't zy door makinge van Teſtamenten, of anders daar toe beweegt, daar benevens die tot de Vergaderinge des Sonnendaags voor de opbouwinge en onderhoudinge ſal gebracht hebben zijne Aalmoeſſen; Item, die des ochtens, 's middags en 's avonts op 't klokke-geluy, eenige gebeden tot gedachteniſſe des lijdens en der opſtandinge Chriſti ſullen doen, yeder warelijk vernedert zijnde, ſoo dikmaal als hy al dat voorſz. is, ofte diergelijk, demoedelijk ſal hebben gedaan, ſteunende op des Almachtigen Godts barmhertigheidt, en de verdienſten van den H. Apoſtel *Petri* en *Pauli*, gunnen wy vryheidt genadelijk in den Heere

Digitized by Google

veertig dagen Aflaat, van wegen des eerwaerdigen Heere de Biſſchop van *Uitrecht*, en veertig dagen Indulgentie.... uit onſen naam van de opgeleide penitentien: ter oirkonde hebben wy deſe letteren met onſen Zegel beveſtigt, gegeven in *Weſt-zanen*, jaar, maant en dagh als boven. Warelijk hier uit ſiet men dat dit Beeldt een heerelijken luiſter en veel voorrechts heeft gehadt.

Wat nu de Altaren aangaan, daar is 'er meer dan een geweeſt; in de voorgemelde verbetering van de Kapelle wierde ook gebouwt het H. Kruis-Outaar, ſtaande aan de Noordt-zijde van de voornoemde Kapelle, en daarom ook genoemt het NOORDER OUTAAR, in de hoek van de affnijdinge, en niet in 't Choor. In den jare van 1471. wierd 'et ſelve verſien door een oude Vryſter met vier maden Landts, genoemt *Geert Pieter Dirks van Zanerdam*, op dat men 'er alle Vrydagen daar voor een Miſſe ſoude ſingen, met beding, dat de renten tot de Miſſe uitgereikt ſoude worden ſonder verſuim, ofte anderſins ſoo wanneer de Kapel-meeſters de Miſſe achter lieten, ſouden de naaſte erfgenamen machtig zijn de Landen aan te taſten, en daar toe te bekeeren; deſe gifte en moſt niet

Digitized by Google

niet gaan tot de inkomingen ofte beneficien van den onder-Kapellaan, maar by de Kerk-meesteren selfs ontfangen werden, waar 't dat 'er yemant eenig recht op pretendeerde, sonder krachtige redenen of bewijs, soude verbeuren de som van hondert goude Leeuwen, een derdendeel gaande tot de Bisschop van *Uitrecht*, een derdendeel tot de Baljuw van *Kennemerlandt*, en een derdendeel tot de voornoemde Kapelle, soo ook de Kapel vergaan mocht, en geen hoop waar om aldaar wederom Misse te doen, als voor desen op de voornoemden Altaar, soo souden de Kapel-meesters berooft zijn van de gift, en 't recht die se op de renten hadden, en die vervallen aan de naaste bloeden om 't selve aan te vaarden, en besteden in een ander Kerk om 'er Misse te laten doen; dit hebben namaals bevestigt hare Na-neven *Cornelis, Pieter en Ian Barentsz.* en met goetvinden van de Kerk-meesteren, *Oude Ian Iacobs*, *Ian Gerritsz.* en *Ian Iacobsz.* verkoften het Landt, stelden 't gelt op renten, om ten besten oirbaar gebruikt te werden, tot de volvoeringe van de Misse op 't heilig Kruis-Outaar; als Schout tot *Oost-zaanden* was *Hendrik Klaasz.* in 't jaar van 1541. van de eer-

Digitized by Google

ſte gifte verloopen zijnde 70. jaren, en bleef de Miſſe voor de Vryſter noch al durende, op dat 'et inkomen niet weghgenomen ſoude werden.

Drie jaren na het maken van deſe gifte quam het Gilde op van de H. *Kranſſe*, te weten in den jare van 1474. in September, ten dienſte van de Kapelle van *Zaander-dam*, omme daar door te gevoegelijker noch eenen Prieſter te bekomen: dit werk wierdt ſeer gedreven door een rijke Weduwe, en geburin van 't Dorp, aanbiedende tot de verkrijginge eenig gelt, en voor de Prieſter vrije wooninge. De Kapel-meeſters, en de gemelde buren van *Zanerdam*, door drift van deſe Weduwe gaande gemaakt, trokken in goeden getale na Mr. *Willem van Barendrecht*, Docter en Raadt van den Hartog van Bourgondien, om voorderen onderhoudt tot dit Gilde van de heilige Kranſſe te bekomen, droegen hem ernſtelijk voor dat door gewichtige redenen, en door 't aanſtaan van een rijke Weduwe, hare geburinne, zy gedrongen waren te verſoeken van wegen zijne Hoogheidt, eenig onderhoudt te mogen hebben tot noch een Prieſter in heure Kapelle, want daar was ſlechts eenen Prieſter, die, by ontijde, ofte by ſiek-

Digitized by Google

ſiekte, of by afweſigheidt verhindert, hen-lieden niet te hulpe komen mocht wanneer 't de noodt vereiſchte, ſoo dat 'er veele ſtorven ſonder 't Heilige Sacrament te ontfangen, (men moet weten dat 'et Dorp van menſchen ſeer vermenigvuldigde) konden op de gemeene H. dagen geen Miſſe hooren, door dien ſoo haaſt geen ander te krijgen was van de nabuur-plaatſen: dit hadde ook overgelegt en aangemerkt de voornoemde eerwaerdige Weduwe, en de Kapelmeeſteren voor-geworpen of ſe wilden een Gilde beginnen in der eeren van den H. *Kranſſe*, zy woude daar jaarlijks toedoen een pont meer, ſulks van noode zijnde, daar-en-boven de Prieſter tot haren huiſe houden, maar wanneer men dat Gilde varen liet, wilden ſe niet geven. Mr. *Willem* heeft hen-lieden toeſegginge van mijns genadigen Heeren wegen gedaan, en is alſoo begonnen HET GILDE TER EEREN VAN DEN HEILIGEN KRANSSE; daar na heeft de gemelde Weduwe haar beloften verſwaart tot de twaalf Rijnſche guldens jaarlijks, mits de onkoſten die de Kapelle tegens de opgemelde *Dirk Klaaſz. Put* over de Sluiſen had gedragen, daar van hier na.

Digitized by Google

Weder-keerende tot eenige vryheden en voorrechten in den jare van 1464. en de begiftiginge van de Sluiſen noch voor die tijden aan de Kapelle van *Zanerdam* verleent, waar door 't vermogen grootelijks aangewoſſen is, ſtaat te weten, dat 'er eindelijk een over-eenkomen geweeſt is tuſſchen Heer *Nikolaus Johannis Petri*, Prieſter en Voorſorger der Kerke van *Ooſt-zanen*, en de Kapel-meeſteren van *Saardam*, nevens hunne Kapellaan, als gemachtigt zijnde van de Gemeente ſulks te doen, in de welke de Kapelle verkrijgt alle Ceremonien te mogen plegen en vrijelijk genieten, die men in een Hooft-kerk pleegt en geniet, ſoo dat de Kapelle van doen aan ſoo veel als in een Parochiale Kerk verandert is geworden, alleen uitgeſondert dat de ſelve, in erkenning van minderheidt, eenig ſilver heeft moeten geven, en hunne dooden tot *Ooſtzaanden* deden begraven, ofte moſten ſulks af-loſſen, waar uit gekomen is dat van oudts af, tot op onſe tijdt, uit inſicht van nader heiligheidt, ofte anders na verandering in geloofs-ſaken, mits de lieden by hunne voor-ouderen ten grave wilden beſtelt zijn, de dooden tot *Ooſtzaanden* en *Weſt-zaanden* begraven wierden.

Digitized by Google

den. Ons ſoude het te lang vallen den geheelen inhoudt van den verbindt-brief hier by over te leſen; doch na mijn wetenſchap is dit 'et beſonderſte, namelijk, dat de vry-brief van *Symon Laan* in zijn geheel ſoude blijven, de Kapel-beſorgers in hun Kapel te laten doen, alles wat Heer *Nikolaus* en zijn navolgers konden doen, ſonder het minſte tegenſeggen; ſoo veel Kapellanen houden als ſe wilden bekoſtigen, die macht ſouden hebben de Huis-penningh van elke Hof-ſtede te heffen, en tot nut van de Kapelle keeren, den Houwelijken-ſtaat met alle hare toebehooren voltrekken; wijders, de Vrouwen, die uit 'et Kraambedde opſtonden, onder de voorſeide Kapelle levende, voor den ingang des Kerks in de voornoemde Kapelle vrijelijk te leiden; de Parochianen, onder de voornoemde Kapelle woonende, met een klok ofte meer klokken luiden, de Miſſe, Veſperen, en andere Canonijke uuren daar inne leſen, en ſingen, door den Kapellaan, of welke hen behaagt, of 'er bequaam toe was. Een yeder offerhande ofte offer-gifte, uit hoedanigen oorſaak zy in de Kapelle komen, ofte gekomen zijnde tot 'et gebruik van de Kapelle voornoemt, ſoo als de

Digitized by Google

Voorſorgers ſullen ſchikken, ſouden vaſt zijn, de Kapel-meeſteren mochten vrijelijk door hunne Kapellaan een Vonte ofte Doop-vat gebruiken, en in de Kapel het H. Doopſel aan de kinderen bedienen, voor de onderdanen daar toe behoorende, en dat na de beveſtiging van den Vader in Chriſto de Heer Biſſchop van *Uitrecht*. Siet lieve vrienden, hoe dat de Voorſorgers van de Kapelle alle voorrechten en vryheden, tot de nature van een Parochiale Kerke behoorig, uitgenomen de begravinge der dooden, en de eerſte uitvaart der Lijken, dat niet te min met gelt af te koopen was, door hunne Kapellanen ofte Prieſter vrijelijk mochten oeffenen; ook is hier in wel te bemerken, dat van doen aan zy een ofte meer klokken hebben gebruikt: te meer, alſoo de opbouwing in de voorleden jaren van 1450. begonnen, ſtrekkende tot 'et jaar van 1460. omtrent deſe tijdt voltogen, en met een Toorntje op het midden verſien is geweeſt. Het verbandt voornoemt tuſſchen Prieſter *Nikolaus* en de andere, is met zijn Zegel bekraftigt, in de Kapelle van *Zaanderdam*, tot een eeuwige en onverbreekelijke vryheidt, in 't jaar, inductie, maant, dagh, uur en

Paus-

Digitized by Google

Pausdom, als in 't hooft van 't verhaal was geſtelt, in tegenwoordigheidt van de eerelijke mannen, *Jacob Maartſz.* Kapellaan van de voorſeide Kapelle, *Garbrant Klaaſz.* Regierder van 't Konvent van *Alkmaar*, Prieſter, *Pieter Jacobſz.* en *Pieter Michielſz.* des Stichts van *Uitrechts* getuigen hier toe beſonderlijk geroepen, en is na 't verloop van vijf maanden beveſtigt en bekrachtigt by *David van Bourgondien*, den vijf-en-twintigſten Biſſchop van *Uitrecht*, met een pargamente brief en des Biſſchops Zegel in rooden Waſſche door de hare geſtooken.

Wat de begiftinge van de Sluiſen, ſoo aan de Kerke van *Ooſt-zaanden*, als aan de Kapelle van *Zanerdam* betreft, beſtaande ten voornaamſte in de Viſſcherijen, en heffing van ſchut-gelt, daar van heb ik te vooren geſprooken, in 't verly van *Pieter Symonſz. Pieter Jan Soetens*, &c. en op hoedanige maniere dat 'et Erf-leen geheven wierdt, hoe dat de Kerk-beſorgers zijn Hoogheidt altijdt moſten ſtellen een ſterffelijken man, om zijn Hoogheidt te dienen, en zijn rechten en heer-gewaden daar toe ſtaande te betalen, &c. maar hoe lang deſe Sluiſen aan beſondere perſoonen zijn verlijdt ge-

geweeſt, wanneer, by wie en waar door zy namaals aan de Kerk en Kapelle gekomen zijn, en ſoude ik niet konnen bewaarheiden; voor my, ik meende dat 'et geſchiedt was onder *Pieter Symonſz.* ofte *Pieter Ian Soetens*, dan heb hier een ſchrift gevonden daar op ſtaat, de gifte van de Sluiſen en Viſſcherijen met 'et verly, aan de Kerke van *Ooſt-zanen*, en Kapelle van *Saardam*, de ſonderlinge voorvallen daar over met *Dirk Klaaſz. Put*, Schout van *Ooſt-zanen*, en Mr. *Adriaan Coolwyk*, Ontfanger Generaal van de Geeſtelijke goederen over Hollandt; indien 't u geluſt te hooren, ſal het ſelve over-leſen. Waarom niet, ſeide *Niklaas* van de *Sed?* mijn Oom Kerk-meeſter zijnde, is daar veel redenen met d'een en d'ander daar van voorgevallen. Nu dan, ſprak hy, dit is den inhoudt: In de voorleden tijden heeft eenen *Gerrit Klaaſz.* van de Graaffelijkheidt te Leene gehadt twee ofte meer Sluiſen, gelegen tot *Zanerdam*, d'eene genaamt de *Wormer-ſluiſe*, leggende in den *Dam*, d'ander lag in de *Schinkel-dyk*, ofte, ſoo ſommige willen, in de *Ooſtzaander Overtoom*, ende 't *Brande-gat*, welke twee ofte meer Sluiſen de voornoemde *Gerrit Klaaſz.* in zijn uitterſte,

by

by inwilliging en goet-dunken van zijne kinderen en erfgenamen, tot Teſtamente en zijn laatſte wille, beſprooken en gegeven heeft aan de Kerke van *Oost-zaanden*, en de Kapelle van *Zaanderdam*, omme die van de Grave van Hollandt, ofte de hooge Overheidt, te heffen en te verheer-gewaden, na de coſtuime daar van zijnde, in ſulken ſchijn als hy die te houden plach. Als dit nu *Dirk Klaaſz. Put* (die men anders *Dirk Feinſſen* noemde) te weten quam, is hy ten ſterf-huiſe van de voornoemde *Gerrit Klaaſz.* gegaan, daar hy van de Dochter vernam, dat de Leen-brieven van de voorſz. Sluiſe gelevert waren in handen van eenen *Willem Gerritſz.* als doen Kerkmeeſter, die, ſoo hy voorgegeven had, aan de Hooge Raden het verly van mening was te verſoeken. Dit verſtaan zijnde by *Dirk Feinſz.* kreeg met loosheidt de brieven uit de handen van gemelde Kerke-meeſter, tot dier meninge omme de Sluiſen aan hem en zijne nakomelingen te trekken; maar Kerk en Kapel-meeſters, daar van lucht gekregen hebbende, zijn hem haaſt by gekomen, en hebben hem zijn voornemen verweten, en, ſoo ſe meenden, belet, mits met malkanderen te verdragen, dat

hy

Digitized by Google

hy Schout van *Ooſt-zanen* ſoude ontfangen 32. *Wilhelms Schilden*, voorts geen vervolg doen tot zijn profijt, maar de voornoemde Kerk en Kapelle byſtaan ſoo veel in hem doenelijk was. De Kerk en Kapel-meeſters (niet wetende op wat bedrieghelijk fondament datſe bouden) ſenden hem met brieven en gelt na den *Haag*, om het verly van de Sluiſen op Kerk en Kapel te doen komen, en de koſten die daar op mochten loopen te betalen; hy heeft 'er ſoo veele met zijn doortraptheidt bevordert, dat hy 't verly van de gemelde Sluiſen op ſich ſelven wende, ganſchelijk tegens belofte, eer en eedt, beſittende (niet veele tegenſtreven te lijden) de inkomſten der ſelver by de dertien jaren, tot groote ſchade van de Kerk en Kapelle, te weten, tot'et jaar van 1467. gelijk dat wel blijkt uit een brief van mijns genadigen Heere de Hartoge van *Bourgondien*, van den 17. October, Ao. 1467. in welke jare hy geheel en al daar van afgeweſen is, by den Hove van Hollandt, als Raadtsheeren waren, *Ionker Phillips* Broeder tot *Waſſenaar*, Mr. *Gerrit*, Heere tot *Aſſendelft*, *Ian van Halewyn*, *Hendrik van der Mye*, *Michiel de Wilde*, *Phillips Ruigrok* van der *Werve*, *Ian van Oſt-Dorp*, *Dirk*

Dirk van Swieten, *Iacob Boſſaart* van *Belle*, en *Iacob van Santvoort*. 't Was ſulks dat voor deſen Hove tuſſchen Kerk en Kapel-meeſters eigenaars ter eenre, en *Dirk Klaaſz. Put* ter andere zijden, een geſchil ontſtaan weſende, als gedaan hebbende hulde, eedt ende manſchap, het inkomen van de voorſz. Viſſcherijen ontfangen hadde, en met gemoede 't ſelve inkomen niet en wilde laten volgen de Kerke en Kapelle voorſz. den voornoemden *Dirk Klaaſz. Put*, eindelijk by uitſpraak van den Hove gedoemt was de Kerke en Kapelle op te leggen en te betalen, de vruchten en profijten van de voorſz. Sluiſen, gekomen t'ſedert dat de ſelve Sluiſe en Viſſcherijen in zijn handen waren geweeſt. Wyders de profijten en nutſchappen daar af hadde gehadt, tot taxatie van den voorſz. Hove, ſoo was ook de ſelve *Put* toegeweſen, jaarlijks tot profijt van de Kerke en Kapel uit te reiken en te betalen, de vruchten ende inkomen van de Sluiſe en Viſſcherijen ten eeuwigen dagen: van welke ſententie den ſelven *Dirk Klaaſz.* hem beriep op den grooten Raadt tot *Mecchelen*, maar wierdt verklaart by de voorſz. ſententie te weſen niet beſwaart, en hem voorts

voorts te laſte geleidt alle de onkoſten en boeten, ſchoon hy hem ganſch weigerig tot het voldoen van de toegeweſen gelden en diergelijk ſtelde, wierde het by de Kerk en Capel-meeſteren ſoo ſterk door-gedrongen, datſe om hun rechts halven en zijn halſtarrigheidt neêr te werpen, zijne bedriegerijen te vergelden, zijne goederen en Landerijen deden verkoopen: by zijn leven en na zen doodt, zijn de Erfgenamen met de Kerk en Capel-meeſteren verdragen, ten overſtaan van de Leen-mannen van Hollandt, als daar waren *Iooſt Devere...* en *Klaas Gerritſz. Poelenburg*; de Erfgenamen waren *Pieter Symonſz. Lubberich* en *Geertruid Symons* zijne Suſters.

Siet door ſoo veel ſukkelings zijn de Sluiſen ende Viſſcherijen van dien eindelijk geheel en al gekomen aan de Kerke van *Ooſt-zaanden*, en de Kapelle van *Zanerdam*, die het genot daar van geruſtelijk genooten hebben, tot den Ontfanger *Coolwyk* in den jare van 1599. hen-lieden die wederom afgenomen heeft, onder ſchijn van goederen die tot het onderhoudt van de Paſtooren behoorde; en ging aldus toe: Mr. *Adriaan Coolwyk*, Ontfanger Generaal van de Geeſtelijke goederen over Hollandt, uit

laſt

laſt van de Groot-mogende Heeren Staten van Hollandt, had macht gekregen om alle Paſtorije, Capellerije, memorie, getijden, en benefitie-landen te verhuren, en de inkomſten van dien te beſteden ten dienſte van de Landen, en Paſtooren, of Dienaren des Goddelijken Woords, heeft tot dien einde eenen brief geſonden aan de Schout, Geſwoorene, Ambachts-bewaarders; en Kerk-meeſters binnen den Dorpe ofte Parochie van *Saardam*, den 4. van July des jaars van 1579. datſe ſouden komen in de Stede van *Haarlem*, in de *Hout-ſtrate*, ter Herberge van den *gulden Booge*, omme daar te aanhooren den laſt die hy van de Staten ontfangen hadde, en datſe ſouden bybrengen 't geene haar door gerechtigheidt (van oudts her) toegekomen was, en op datſe ook de gelegentheidt, waarde, en toebehooren van de Landen, renten, als eenigſins tot de memorie, Capellerije, getijden ofte andere Kerken-dienſten eertijdts gemaakt ende beſprooken, ſouden aanwijſen. Hier en zijn doen de Sluiſen of Viſſcherijen van de Kerk en Capel niet afgetogen, maar hebben vredelijk die tot noodige onkoſten en reparatie van de voornoemde Godts-huiſen gebruikt, ja ook ſelfs

in

Digitized by Google

in 't jaar van 1592. kregen de Kerkmeesters van *Saardam* macht om de selve op te bouwen, uit 'et innekomen van de Sluisen, na dat de sake was vereisschende: tot die tijdt van 1599. hadde hen noch *Adriaan*, noch *Kornelis van Coolwyk* niet gemoeit, maar laten met de selve bewerden, en behoorde ook na de gerechtigheidt haarder saken die behouden te hebben, sonder eenige moeijenisse; doch daar na, doen *Ian Iacobsz. Goet*, op de welke het verly van de voorsz. Sluisen gedaan was, dese Werelt overleed, in plaatse dat 'et verly in den name en ten behoeve van de Kerke van *Oost-zanen*, en Capelle van *Saardam*, te vooren alle tijdt geheven had geweest, soo heeft, door sonderlinge handeling van *Coolwyk*, eenen *Kornelis Jansz. Beubier*, Kerk-meester op *Saardam*, op den tiende December Ao. 1599. 't verly gesocht en aangenomen, in den name en ten behoeve van den Kerkendienst tot *Oost-zanen*, en der Capelle van *Saardam*; en de voornaamste Kerkmeesteren zijn daar door afgeleid, even of de voornoemde Visscherije soude wesen een Pastorije-goedt, welke nochtans daar na anders gebleeken, en door klaar-duidelijke brieven aan den dagh geko-

gekoomen is ; niet te min zy hebben den Ontfanger voornoemt drie van de Sluiſen volgen laten, en eene behouden die in de *Ooſt-zaner* Overtoom leidt, te weinig om groote koſten daar mede af te loſſen. Na de dood nu van gemelde *Beubier* wierden de ſelve Viſſcherijen opgeheven, niet op den name van den Ontfanger, welke anders indien hy daar toe gerechtigt waar had behooren te zijn, maar op den naam van *Pieter Janſz.* deſgelijks Kerk-meeſter tot *Saardam*, ten einde voorſz. 't verly (ſoo 't ſcheen) anders gedaan weſende, de Kerk-meeſters en Capel-meeſters geen oorſaak ſoude geven, om te vernemen waarom te vooren de Kerk-meeſters met de voorſz. Viſſchery verlijdt en verleent waren geweeſt, en met eenen daar uit ſouden verſtaan, gelijk zy anders ook behoorden verſtaan te hebben, dat in 't jaar van 1599. *Kornelis Janſz. Beurbier* abuſivelijk daar mede verlijdt was, in den name en tot behoef van de Kerkendienſt als vooren ; en heeft namaals den voorſchreven Ontfanger *Coolwyk* hem niet genoegt met den inkoomen van de drie Sluiſen, maar wilde ook de vierde, gelegen in den *Ooſt-Zaner Overtoom*, daar toe hebben ;

waar

Digitized by Google

waar door hem de andere drie mede ontſnapt zijn.

Doen begon van de *Sed* te greniken, en ſeide: Soo vergingt hem dan gelijk *Eſopus Hondt*, die, met een goet ſtuk vleeſch in den mont, over een volder ging, daar hy de ſchaduwe van in 't water ſag, dat hem aangenaam vertoonde, en daar na gapende, om dat mede te hebben, niet en bequam, daar-en-tegen 't geene hy alrede had, verloos. Wy konnen eens hooren, ſprak *Ambiorix*, wat hy in 't vervolg noch bybrengt; het ongeluk, ſeidt men, doet verr' en wijdt omſien, noodt ſoekt gaerne na hulp, ſoo hebben de Kerk en Capel-meeſters in deſe gelegentheidt alles opgeſocht wat ſe konden, en tot deſe ſake hielp hen niet weinig Mr. *Pieter Kas*, een man vol hooge bedenkingen, die uit vervuilde hoeken en winkelen te ſamen brocht veel bullen en brieven, waar uit niet alleen beweſen wierdt dat de Kerk en Capel voorſz. tot de Viſſcherije van de *Ooſt-zaner Overtoom* gerechtigt waren, maar ook tot die van de drie andere Sluiſen, dat 'et verly ſedert zijn verval aan de Kerk en Capel, by de Kerk en Capel-meeſteren was opgeheven, volgens 't begeeren van Hartog *Phillips*

van

Digitized by Google

van Bourgondien, en dat 'et moſte bekeert werden tot onderhoudt en reparatie van de Kerk van *Ooſt-zanen*, en Capelle van *Saardam*; en niet tegenſtaande datſe met *Coolwyk* omtrent vier jaren in 't geding waren, nochtans hebben ſe 't ten einde gewonnen, en de overhandt behouden, na datſe daar omtrent de 20. jaren geen vrúchten van genooten hadden; hem wierdt belaſt by den Hove van Hollandt, afſtandt te doen van de drie Sluiſen, en de inkomſten der ſelver te laten volgen aan de Kerk en Capel-meeſteren voorſz. deſgelijks vredig te laten gebruiken de Viſſcherije in de Sluiſe van den *Overtoom*: en komen de profijten tegenwoordig noch ten behoeve van de reparatie en verbeteringe der Kerke van *Ooſt-zanen*, en van de Kerke van *Saardam*.

Dus verre, waarde vrundt en vriendinnen, de brief van de gifte, en inhoudt der ſelver, die ik onder mijn ſchriften gevonden heb, waar uit men ſien kan, dat in 't begin van 't verval der Viſſcherije in de Sluiſen, door *Gerrit Klaaſz.* aan de Kerk en Capel gemaakt, die door onderkruipinge by den Schout van *Ooſt-zanen* met ſnoodt bedroch opgeheven en verheer-gewaad is, ſeer veel moei-

Digitized by Google

moeiten gereſen zijn. Want deſe *Dirk Klaaſz. Put*, niet tegenſtaande hy de Capelle ſcheen te begunſtigen in den herbouw, volgens de verlof-brief, voor en achterwaarts, ja ter zijden uit te mogen ſetten, heeft nochtans het inkomen van de Viſſcherije na hem getrokken, op datſe onder zijn Erfgenamen ſouden blijven, ſonder eenigſins aan de Capelle te komen; het welke wel doenelijk waar geweeſt, terwijle *Gerrit Klaaſz.* voornoemt, zijn Teſtament buiten allen twijffel niet dan mondeling gedaan heeft, ten overſtaan van zijn kinderen en Erfgenamen, ſonder wettelijk verbandt; daar benevens dat de Erfgenamen tegens den Schout de quaatſte vrienden niet hebben willen weſen, en de Capel-meeſteren, als ik verſtaan heb, in den eerſten ſlof zijnde, konden haar deſe dingen niet te ſeer aanmatigen, en 't en ware dat 'er eenige door-drijvers hadden geweeſt onder 't volk, die hen hare ſloffigheidt verweten, de inkomſten ſouden nooit aan de Kerk ofte aan de Capelle gekomen zijn. Wat nu beroert de krakeelen met *Coolwyk*, is gekomen door 't ſterven van *Ian Iacobſz. Goet*; want ſoo lange 't deſe beſat, wetende op wat voet dat hy 't opgeheven, verheer-

gewaad,

Digitized by Google

gewaad, en bedient had, soo wierdt by den Ontfanger niet veel gedaan. Want *Ian Iacobsz.* was de Leen-heffer voor de Inlandtsche beroerten, onder *Phillips* de tweede uit den Huise van Bourgondien, Koning van Spanje, en stierf in 't jaar van 1599. Maar doen het quam aan *Kornelis Lansz. Beubier*, die het hief op een nooit-gehoorde maniere, tot behoefte van de Predikers, niet ten voordeel van den bouw des Kerks en Capels, soo wierden de inkomen weghgerukt door de handen van de voorgemelde Ontfanger; en niet tegenstaande dat hy van wegen zijn last door de Groot-mogende Heeren Staten van Hollandt tot 'et ontfangen van de Pastorije-goederen was gestelt, nochtans in het nemen van des Kerks goederen en die van de Kapel wierdt hy in ongelijk gestelt, te weten, in het ontfangen van de inkomingen die tot den bouw en herbouwinge behoorden; en soo is 'et toegegaan, als van de *Sed* seer wel seide, *Dat die het al wil hebben gemeenelyks niet en krijgt.*

Nu dan, omme te voldoen de inhoudt der Vaersen die ik u te vooren heb bygebracht, namelijk, daar se spreeken van de Sluisen, van den *Dam*, en nader be-

Digitized by Google

volking van 't Dorp, ſoo weet dat 'er in den *Dam* zijn twee *Sluiſen*, en een *Duiker*, op de ſelve een *Kerk*, en ook een *Overtoom*, daar men de groote Schepen over wind; van de kleine Sluis, die tot onſen tijden uit een houten in een ſteenen is verandert, is alrede geſprooken; van de groote Sluis ſal ik breeder vermelding doen, komende tot 'et *Hontsbos*, van de Duiker wanneer de hedendaagſche ſaken voorgedragen werden, deſgelijks van den *Overtoom*; doch van de *Oude Kerk* reſt noch, datſe na den ontfang van ſoo veele goederen, die haar uit de Viſſcherijen van de Sluiſen voornoemt, en uit de beneficien der Geeſtelijke ſaken, met de inkominge der Landerijen toequam, en dagelijks vermeerderde, ſoo heerelijk is geworden, datſe voor een van de beſte Kapel-kerken wel mocht gehouden worden, geen uitgeſondert, in 't Biſſchopdom van *Uitrecht*, want ik ſpreeke niet alleen van de uitwendige, maar ook van de inwendige verçierſelen der Kerke: uitwendig hadde ſe voor de Nederlandtſche beroerten een goeden aanſien, een bequame Tooren voor aan, met twee klokken, een in 't midden met een Vrouwen-klok: inwendig ſag men het Beeldt van *Maria Magdalena*, ſtaande

Digitized by Google

de in 't afſchitteren der goude ſtralen; het hooge Choor, twee rijgen verçierde Calomnen, het heilige Kruis-Outaar, het groot Altaar, de vertrekken der Opſienderen, Kapel-beſorgers, Capellanen, en Prieſteren, de H. Kledingen, ja veel dingen die tot de optooijinge (meer als tot 'et Goddelijk) behoorde. Maar alle deſe heerlijkheidt verging op een dagh, en mooghelijk in een uur, indien niet te vooren in het Beeldt-ſtormen den voornaamſten luiſter in het binnenſte weg-genomen was; want ook de Kapelle overgebleven zijnde, in alle dat moorden en branden dat van des Koninks van *Spanjens* wegen geſchiedde, en dat men mits dien ook ſagen te gemoete komen die lieve en lang-gewenſchte Vrede, ons tot *Gent* belooft, in 't jaar van 1576. daar van men alreede eenige vruchten proefden, ſoo is door onachtſaamheidt van eenige Soudenieren, die hun Legertenten op 'et Kerk-hof ontſlagen hadden, de brandt in de Kapelle geraakt, en heeft 'et alles byna verteert, latende ſtaan, te weten de ommering in ſoodanige geſtalte, als die van *Weſt-zanen*, *Krommenye*, *Krommenyer-dyk* en *Ooſt-zanen* mede over gehouden hadden, in het over-loopen der vijanden. Doch

Digitized by Google

wat 'er noch van den *Dam* te ſeggen is, ik en kan het alles niet verhalen, my ontbreekt de macht, het wel-weten, en ook de tijdt; gy moogt afmeten haar lengte, haar eigenaars, en haar recht, uit deſe redenen: haar lengte is geweeſt van den eenen Zee-burg tot den anderen, van den *Overtoom* tot de Kerke toe; hare eigenaars waren de Dorpen ofte de Landen, die met 'et leggen van den Dijk beſchermt zijn geworden voor den overval van 't Zee-water, ſonder die van 't *Schermer Eilandt*, (ſoo ik meen) die hunne eigene Landen met een Wal omringt hadden; ſoo waren die van *Wormer* en *Ooſt-zaanden* gehouden te dijken op de *Voor-dam van Zaanden*, of de *Dam van Saardam*, die van *Oudtdorp* te ſtellen op haar koſten een Heim-raad tot den ſchou, daar van ſe by oudts gaerne ontſlagen hadden geweeſt; en gy hebt wel gehoort dat die van *Alkmaar* van haar Landen van *Over-Y* wouden vry, en niet in de *Zaanderdam* geſtoelt zijn. Wat nu haar recht aangaat, tot de keur en ſchouw' zijn de meeſt Ingelanden van de laſt-dragende Dorpen Heim-raders, de Schouten van *Ooſt-* en *Weſt-zaanden* zijn Dijk-graven, elk in hen deel; de nature van haar ſchou en keur

keur plachtby oudts niet wijder te ſtrekken, als tot water-keer dienſtelijk was, maar de regier-ſucht bracht het ook ſoo veer, datſe macht wilden hebben over de lucht, over de Kerkelijke gronden, en over het Burgerlijke recht; doch het quam hen op als een menſch, die, te ſterk geeuwende, hem vergaapt, tot het welke Mr. *Willem Taamſz. van Jiſp* (die yſeren duim) goeden raadt wiſt, en ook de Staten van Hollandt brachten dit wederom ter bequamer tijdt in zijn rechte plooi, gelijk de *Dam-paal* daar van getuige is. Niet te min om voort te gaan, was 't wel van nooden eens te bedenken, dat tot ſoodanige opkomen van de Oude Kerk niet en is geweeſt alleen het leggen van de gemelde *Dam*, dewijle dat 'er veel water-keeren ofte weeren te vooren al gemaakt en bevolkt waren: aan de Ooſt-zijde van de binne-*Zaan* had men de *Schinkel-dyk*, die al voor de Zee-burg geleidt en bewoont was, deſe ſchouwde men, na den regel gegeven by Grave *Willem*, de Vader van *Vrouw Jacoba*, drie malen in 't jaar; *Hein Elferſz*, *Ionge Pieter*, en *Pieter Hein Symonſz.* mochten Ao. 1414. tuſſchen den negentienden Maert en Maijendagh, drie Sluiſen daar in leggen, drie

Digitized by Google

voeten wijdt, en drie voeten hoog, dat elks met heur buuren, te weten, elk in zijn hoef-slag wesende, desgelijks de *Meer-dyk*, dat 's de *Wermer-damme*, met de *Braak*, hadden haar-lieden behuisingen, en soo de Oude getuigen was 'er op 't begin van 't *Kalf* voor de gemelde beroerten een Kapelleken gebouwt, tot de gemeene gebeden en lesingen, op wiens grondt ik wel geweest ben, toekomende de Erfgenamen van *Gerrit Fransz.* als my *Kornelis* zijn Soon dikwils verhaalt heeft: en wat sal ik seggen, uit het bewoonen van de Zee-burg tot aan en voorby Sluis-oort, van den hoogen en laegen Dijk, is wel af te nemen dat 'et van lange jaren een volkrijke plaats geweest is, daar veele dingen voor-gevallen my noch onbekent zijn, oorsaak dat ik van meening ben een keer te nemen, en te komen tot 'et Dorp en de Heerelijkheidt van

WEST-ZAANDEN EN KROMMENYE.

Wat *West-zaanden* aangaat, de oorsaak des naams is wel te vinden in 'et geene voor verhaalt is van *Zaanden*, want 'et beweesten het oude *Zaanden* gelegen heeft, ofte noch van 't water *Zane* leidt; geen ouder gedachten heb ik tot noch

Digitized by Google

noch toe konnen vinden in eenige Kronijken of Brieven, als die my *D. Bergius* aangeweſen heeft, van 't jaar 866. uit *Wilhelmus Heda*, waar dat ſtaat, datſe de Kerke van St. *Marten* het inkomen van eenige morgen Landts alle jaaren moſten uitreiken, en noemt de plaatſe *Weſt-zegnem*, dat is *Weſt-zanen*, ſegt *Bergius*, want *Heda* in zijn ſpellen veeltijdts wat qualijk de namen ſtelt. De oorſpronk des naams van *Krommenye* legt ook bloot, terwijlen over twee of drie eeuwen het *Ye* met een kromme bocht daar te loopen, en gelijk in een boeſem te vallen placht. Beide deſe plaatſen zijn bekent voor een Heerlijkheidt, en is *Krommenye* in de gift-brieven eerſt vermeldt onder *Ian van Beaumont*, Heere van de voornoemde Heerlijkheidt, een wijle na 't vervallen van de Heeren van *Zaanden*; want ook de oude memorien getuigen voor de ſeekere waarheidt, datſe van hunne voorvaderen wel hebben gehoort, dat *Willem van Zaanden*, Heere dier plaatſe, met *Gerrit van Velſen*, zijn vrundtſchap ofte bloedt-maag, de gemeene Buuren van *Weſt-zaanden*, die in 't Veldt hier en daar woonden, tot een Buurſchap by-een getrokken hebben, ſeggen ook datſe

Digitized by Google

de grondt geleidt hebben van de Kerk, en ook van de Tooren, een Tooren die soo wel in zijn kracht en na de konst gebouwt is, welker ord're my in 't aanschouwen meenigmaal vermaakt: en hoe sou ik 't derven ontkennen, dat de *Heere van Zaanden* het zijne daar toe gedaan heeft, alsoo hy zijn Heerelijkheidt daar mede grootelijks verbeteren, en meerder aansiens geven kond'. 't Zy ook hoe 't wil, het Dorp van *West-zaanden* behoudt noch een aansienelijkheidt van haar ouden staat, de Tooren een teeken van een voortreffelijk Dorp, ende de uitbreidinge van hare voorrechten en vryheden, desgelijks de wijtte van hare Landsdouwe, de liefde en goetheidt van hare Heeren, de trouwe der Ingesetenen, de uitsteekentheidt van hare Heerlijkheidt.

Wel aan dan, waarde vriendt en vriendinnen, het vallen van de *Edelen van Zaanden* was een groote val voor het Geslachte, en nam veel glans van de Ingesetenen van 't Dorp *Zaanden* wegh, als waar door het Stam-huis uitgeroit, en den aankleven van dien vernietigt is geweest. Maar dat deel daar *West-zaanden* en *Krommenye* leggen, wiert meerder bevolkt, en de Heerlijkheidt overgedragen

Digitized by Google

gen aan de Na-neven van Koningen en Princen, die byna soo veel gunst-brieven uitdeelden, als 'er Erfgenamen der selver quamen: de Edelen van *Zaanden* waren uit een Oudt geslachte, doch niet van de Oudste als *Wassenaar*, niet van de Rijkste als *Egmondt*, en niet van de Edelste als *Brederoede*; maar *Johan van Beaumondt* was de Soons Soon van Konink *Willems* Suster, want zijnen Vaders Oom was Roomsch Keiser verkooren, en Konink gekroont; dese was de eerste Heere van *West-zaanden* en *Krommenye*, omtrent acht jaren na 't verval der Heerlijkheidt aan des Graven tafel: en terwijlen Graaf *Ian van Henegouwen*, Graaf van Hollandt, Zeelandt, en Heer van Vrieslandt, na zijn Vaderlijke Erve in *Henegouwen* wilde trekken, om de overige tijdt zijns levens in zijn geboortplaats te verslijten, gaf hy aan zijn Soon *Willem de Goede* het Graafschap van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt over, en aan Heer *Ian* van *Beaumondt* de Heerlijkheden van der *Goude*, *Schoonhoven* en *ter Tholen*, met die van *Zaanden*, te weten, van *West-zaanden* en *Krommenye*; desgelijks gaf Graaf *Ian* zijn Broeder *Guido*, de Heerelijkheden van *Aamstel* en van *Woerden*, uitgenomen

men het *Reigersbos in Aamſtelland,* en de manſchap aldaar, deſe hieldt de Graaf aan hem ſelven: onſen Heer *Ian* wierdt na de doodt van zijn Vader ook Heer van het Stedeken en de Heerlijkheidt van *Beaumondt in Henegouwen*; hy dede de Stede van der *Goude* en *Schoonhoven* met haar Slooten ſeer verbeteren, was een kloek Oorlogs-man, en mede in den ſlach tegens de Vrieſen, in 't jaar van 1345. doen Graaf *Willem*, de vierde van dien naam, zijn Broeders Soon, met wel 400. Ridderen en kloeke Wapenteurs bleef, en hy het naauwlijks ontquam, als breder te leſen is by *Froiſard, Faſticula Tempora, Hollandtſche Kronyk, Petrus Schriverius, Gouthoeven, &c.* waar door hy hem voorders in den *Hage* onthiel, zijns ouderdoms omtrent 64. jaren; welke gelegentheidt waargenomen zijnde by die van *Weſt-zaanden* en *Krommenye*, hebben vertoont, hoe dat hunne Voorrechten en Handveſten die ſe plachten te hebben waren verbrandt, en zy daar van ontbloot, en verſochten weder in plaatſe nieuwe te hebben, gelijk hy gegeven heeft, van deſen inhoud, namelijk: Dat in dien Ambachte geen Dienſtman woonen ſou; Dat Schout en Schepenen vrije, en geen keef of baſtaarden

Digitized by Google

ſtaarden moſten weſen ; Dat 'er geen Onder-Schout geſet mocht werden buiten willekoor van de Gemeente ; Eenmaal des jaars had men te dingen van ſchade en van ſchoude ; Die malkanderen beklagen, moſten elks hen onſchoude ſeggen ; Wanneer getwiſt wierdt om een Erve, de ſeven naaſte Lendens ſouden 't geven ſonder ban en ſonder boete, en mocht alletijdt geſchieden ſonder de banding ; die 't Erf afgeweſen worde, moſt de boete gelden ; en voorts veele andere dingen, die gy in de Beſchrijvinge van *Oudt Zaanden* leſen moogt , Pag. 75. 76. 77. 78. my te moeijelijk hier alle te verhalen ; de Handveſt-brief is gegeven in den *Hage*, in 't jaar ons Heeren 1346.

Naarmaals heeft *Ian van Henegouwen, Heere van Beaumondt* , hem veel onthouden in de *Beverwyk*, daar hy de hooge Vierſchaar verçiert, en tot een Baljouſchap gemaakt heeft, tot dien ſelven voegende die van *Weſt-zaanden* en *Krommenye*, die van *Wyk op Zee*, *Wyk aan de Duinen*, met andere plaatſen, van waar hy in 't jaar van 1353. omtrent *Maria Magdalenen* Miſſe , die van de Heerlijkheidt van *Weſt-zanen* en *Krommenye* vryheidt van Tollen verleent

Digitized by Google

heeft, om door alle zijne Landen en Steden te varen, sonder eenige Tol te betalen; daar benevens heeft hy hen-lieden vergunt in dat selfde jaar, dat die 'er van buitenen metter woon quam, al soo vry souden wesen, als z'er bleven metter woon, als de Ingesetenen van oudts. Nu was het ook dese Heer *Ian van Beaumondt* die haar versien heeft met zijn Wapen, een weinigsken verandert hebbende; want hy daar in nagevolgt heeft het loffelijk voorbeeldt van zijnen Vader, de welke in de intrede van zijn Erflanden die van *Rotterdam* en *Schoonhoven* verleent heeft, datse zijn Wapen voeren mochten. Siet eens, Graaf *Ian van Henegouwen* voerde de roode Leeuw van Hollandt, gequarteleert met de swarte Leeuwen van *Henegouwen*, soo die van *Rotterdam* en *Schoonhoven* medè doen; soo hebben die van *Uit-geest* in 't Wapen twee witte en twee swarte Leeuwen, desgelijks gekomen van *Henegouwen*; want Ao. 1417. behoorden zy onder *Iacoba*, Gravinne van *Henegouwen*, van *Hollandt*, &c. doen se over dese Landen eerst Gravinne geworden was, en aan Heer *Gerrit van Heemskerk*, Ridder, de Ambachts-Heerlijkheidt van *Uit-geest* (voor de somma van veer-

Digitized by Google

veertien goude Hollandtſche Schilden) opdroeg: wijders hebben die van de *Beverwyk*, tot hun drie Lelien, de vier Leeuwen gequarteleert, van *Henegouwen* mede gedaan, buiten twijffel by gunninge van de Heeren van *Blois*: het Wapen van *Ian van Beaumondt*, en dat van zijn Heerlijkheidt van *Weſt-zanen*, is geweeſt twee roode Leeuwen, ge-

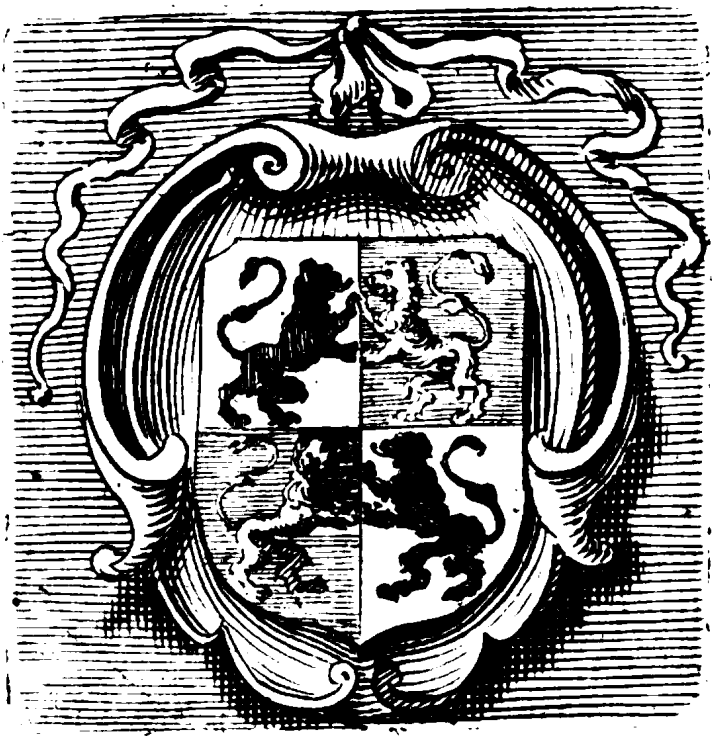

quarteleert met twee witte; de witte ſtaan op een roodt, en de rooden op een wit Veldt, tegens malkanderen oprijſende, als dit Wapen vertoont. Ik ſal hier toe doen de woorden die daar van vervolgens in *Oudt Zaanden* geſchreven ſtaan, pag. 82. 83. en 84. luidende aldus:

De

Digitized by Google

De oorſake van het onderſcheidt der Wapenen van eenen bloede, hoewel niet geheel verſcheiden, ſchrijft *Gouthoeven, Folio* 119. en elders, ſeggende: dat de kinderen, geſprooten uit der Graven bloede, ofte van andere Adelijke geſlachten, alle wel voerden het Wapen van haren Vader, maar veranderden de koleuren, en eenige andere teekenen, om een merkelijk onderſcheidt te maken; maar de oudtſte behieldt het Wapen des Vaders, gelijk de figuren van de Wapenen des Graven en Gravinnen van *Henegouwen* (die over Hollandt geregeert hebben) genoegſaam vertoonen. De reden nu waar door die van *Weſtzanen* dit Wapen ſouden mogen gekregen hebben, beſtaan mooghelijk hier inne, of dat die van *Weſt-zaanden* en *Krommenye* veellicht als doen geen Wapen en hadden, en dat hen die ontnomen was, te dier tijdt doen de Edelen van *Zaanden* t'onder quamen, en dat hunne nakomelingen ſtriktelijk verboden wierdt, datſe hen Wapen niet mochten voeren, gelijk ook de Buuren van den Dorpe van *Zaanden*; ofte ook dat Heer *Ian van Beaumondt* in zijne inhuldinge, en aanneminge tot een nieuwe Heere over de Heerlijkheidt van *Weſt-zaanden*,

(te

Digitized by Google

(te meer, alſoo hy een uitlander geboo-ren was) die van 't Dorp voornoemt, met *Krommenye*, door deſe begiftinge heeft willen beloonen, en noch meer tot ſich trekken, voor haar minnelijke aanneminge, op dat de eerbiedigheidt en gunſte malkanderen kuſſende, zy, door 't voeren van 't Wapen, hem des te vaſter in gedachten ſouden houden; gelijk andere nieuwe Heeren, die in haar blijde inkomſten en huldinge, Landen, Steden, Heerlijkheden en Dorpen, met Privilegien, Vryheden, Rechten, Wapenen, en diergelijke dingen, beſchenken. Let eens daar op hoe de Regeerders van *Weſt-zaanden* en *Krommenye*, den grondt van 't voor-verhaalde niet wel vattende, alſoo der geen ſchriftelijk beſcheidt van was, niet te min recht en warelijk geoordeelt hebben, *dat de getrouwe dienſten, de Graven van Hollandt, by die van* WEST-ZAANDEN *gedaan, de bewegende reden is geweeſt van 't verleenen van hunne Wapen, ſeggende, Dat het Wapen van* WEST-ZANEN *en* KROMMENYE *beſtaat in vier Leeuwen, tegens malkanderen opryſende, van de welke twee zyn ſtaande in een root Veldt, en twee in een wit Veldt, ſonder dat zylieden eigentlyk konnen ſeggen, by welke Prin-*

Digitized by Google

Princen hen-lieden 't voo ſz. Wapen is gegeven, maar hadden van Ouders tot Ouders verſtaan, dat hen-lieden voorſaten het ſelve gegeven ſoude zyn, van wegen goede dienſten den Prince in der tyds gedaan.

Soo 't my geoorloft is, ſeide van de *Sed*, hier by te brengen 't geen my in de voorleden dagen verhaalt is van ſommige oude lieden, wegens den oorſpronk des Wapens van *Weſt-zaanden* en *Krommenye*, ik ſal het mede hier tuſſchen voegen. Wel, waarom niet? vraagde *Ambiorix*. Nu dan, ſprak hy, de Ouden vertelden dat het Wapen zijn her-komen had van een Bootsman en van een Leeuw; 't is eens gebeurt (ſeggen ſe) dat een Varend-geſel van *Knollen-dam* (in het Kerſpel van *Zaanden* gelegen) geloopen quam, in regen-achtig weder, met een Pije aan, door 't een of 't ander Boſch, daar hem ontmoete een brieſſchende Leeuw, hebbende de mond wijt open gedaan, om de man te verſlinden; hy ſchoot zijn Pije uit, en wond die om zijn ſlinker arm, vatte 't mes in zijn rechter-handt, daar meê hy de Leeuw toevoer, ſtiet zijn omwonden arm in de keele van de Leeuw, ſtak hem van onderen opwaarts in zijn buik, daar hy af ſtierf, en deſe behieldt daar na een ſtijven

Digitized by Google

ven arm, dewijle de Leeuw met zijn bijten en ſleuren de ſelve verwrongen hadde. Hier uit ſeiden ſe dat de Leeuwen, die de *Weſt-zaners* en *Krommenyers* in hen Wapen voeren, gekomen waren; want de Grave die in dier tijdt was, had de Dorpen om zijnent wille met deſe gedaante van 't Wapen begiftigt. Warelijk, ſeide *Ambiorix*, dit is genomen uit de Legenden van *Gysbert Hardvuiſt van Krommenye*, daar wonderlijke dingen van vertelt wordt; waar de oude ſchriften en brieven niet van en ſpreeken, daar weet men vreemde oorſaken uit te vinden, om het ſoo een geur te geven. Maar wat bracht gy der op voort? Ik verhaalde aan haar, antwoordde van de *Sed*, dat ik het ſelfde ook geleſen hadde in een Kronijksken, waar uit wel te verſtaan was dat de Schrijver dit voor een Oudt-wijfs-praatje hiel; daar over zy vergramt wierden, en ſpraken: Meint ge dan dat 'er geen Boſſchagie, geen Wilderniſſen, geen Leeuwen en Beeren wel eer in deſe plaatſe geweeſt zijn? Hoe nou, hebt ge niet gehoort dat de Buurt achter *Krommenye*, geheten den *Boſch*, van ouden tijden een groot Boſch geweeſt is, het *Adderen-boſch* genaamt, om dat 'er niet alleen veel ongedierten

dierten ingehouden hebben, maar ook Adderen en Slangen? Wel hoe doch, benje een *Zaanlander*, en weet ge dat niet? of van waar benje? Spreeken u de Scheep- of Schuite-vaarders niet van het *Wolf-rak*, dat tuſſchen *Knollendam* en *Saardam* legt? Ei doch! liepen de Wolven doen met de Koeijen in de Weiden, of hadden ſe Boſſchen en Strueelen daar ſe hun verſchuilden? waar was 'et Boſch, dat placht te ſtaan omtrent de wooningen van de oude Heeren die hier plachten te weſen, daar van nu noch in 't Weſt-zaner Veldt veel Elſen-boomen opgegraven werden? waar was den ommering der Berken-boomen? was ſe op de *Lunenburger Heide*, ofte na *Sluisoordt*? dat ons beter heugen mach als u, daar ik oudt man (ſeid 'er eene) geweeſt ben, doen de nieuwe Vaart van 't KATTE-GAT gegraven wierdt, en bevonde de meeſte wortelen en tronken van Barken-hout. Waar is geweeſt het Eiken-boſch, daar *Akerſloot* den naam van ontfangt? ja waar de Boſſchen en Warande van *Ackerſlooter-woude*, van *Stierop*, van *Dorre-geeſt*, van *Scherremer*, van *Boekel*, van *Wormer*? O mijn lieve vrundt, ſeide hy, hoe weinig weet ge noch van de oude dingen; kort om,

zy

Digitized by Google

zy brachten ſoo veel Boſſchen en Strueelen voor den dagh, dat ik 'er in verdoolde. Doen ſeide *Ambiorix*: Gy ſoudt weder gevraagt hebben, Zijnder ook Leeuwen in geweeſt? waren 't Boſſchen van tien of twintig mijlen lang? als ik wel door-gegaan heb, daar men nochtans, noch van Leeuwen, noch van Beeren, alleen van Wolven, Voſſen, en diergelijk wiſten. O neen, ſei van de *Sed*, ik liet dat on-aangeroert, terwijlen dat de ouden en die ganſch wijdt reiſen, beide even vry zijn; van de eerſte kan men den voorleden tijdt niet bekomen, en de andere is de plaats te wijdt om na te vernemen: als 'er geen trouwer getuigen zijn, ſoo moeten we ons met deſe behelpen, of ganſchelijk verwerpen.

Niet tegenſtaande, ſeide *Ambiorix*, dat buiten alle twijffel den oorſprong van het Wapen van *VVeſt-zaanden* en *Krommenye* is gekomen uit den Huiſe van *Henegouwen*, ofte ten minſten uit de Stamme van *Blois*, Heeren van de *Beverwyk*, beſitters van de goederen van *Zaanden*, ofte liever van *VVeſt-zanen* en *Krommenye*; daar benevens dat ik van meening was te achtervolgen de vertellingen van *VVeſt-zanen* en *Krommenye*, ſoo

soo veel beroert hare Heeren, en de gaven aan de Dorp-lieden gegeven, sal ik mijn redenen voegen tot 'et geene dese oude lieden u voor-geworpen hebben, en het dient ook tot mijn voornemen, sal daaromme dese ord're houden: in 't verhaal van de Bosschen, die te brengen aan de vertellinge van *Vvest-zaanden*; daar-en-tegens van de Heir-vaart te gebieden, als de Graven ten Oorlog plegen te varen, tot *Vvorner*; de gemeene beroerten der Kennemerlanders tot die van *Ackersloot*; en de droevige verhalinge van de Oorelogen in en omtrent Kennemerlandt ten tijden van den Hartoge van *Alva*, tot die van *Oost-* en *Vvest-Saardam*. Nu wel aan, wat de Bosschen belangt, ik heb gesprooken in de voorleden dagh van 't *Spierner-waldt*, Houterwk, 't *Hof-ambachter-bosch*, van 't *Berken* en *Elsen-bosch van Zaanden*, van 't *Poeler*, *Vvolven*, *Aderen*, *Boekeler*, en *Dorre-geester-bosch*, van de *Ackersloter*, *Stierper*, en andere *Vvouden*; hier moet ik my vermannen, en dat aanwijsen met weinig bewijs. Het *Spierner-waldt* is gelegen geweest daar het Dorp van *Spaarne-woude* nu leidt, aan het *Spieren*, een Riviere die door HAARLEM stroomt; de naam van *Spieren* is mooghe-

Digitized by Google

mooghelijk ontſtaan uit de *Riet-ſpeeren*, ofte Riet-halmen, die gemeenelijks in de lagge Landen en Veenen veel woſſen, als ſe nu noch doen, en die men van oudts noemde *Arundinibus*, want in die Broeken van 't Boſch, ofte van het Woudt, veel van deſe Speeren gewaſſen hebben: hier van daan mach komen het *Sparen*, of *Speeren*, 't *Sperener-woudt*, 't *Spierenerdam*, 't *Spierner-meer*, &c. alſoo noch de Landen daar omtrent veel Speeren of Riet-halmen uitgeven, ofte anders neemt 'et van de Sparre-boomen. En wie kan verloochenen dat 'et *Houtryk* van de Boſſchagie komt, deſgelijks het *Hof-ambacht*, niet wijdt van malkanderen gelegen, daar het *Haerlemmer-meer*, behoudende zijn wilde, woeſte en bosachtig aardt, ſoo gaerne noch alles verſlinden ſou; ja komende tot de Boſſchen van *Zanden*, neemt voor eerſt het Boſch vol van Berke-boomen (men moet hier geen Boſch reekenen van veel mijlen, maar een toeſettinge van een groote meenigte van Boomen) ſulks heb ik ſelver mede ondervonden in 't graven van de Vaart door den *Hem*, dat men het nieuwe Katte-gat noemt, wanneer de Arbeiders ons overvloedig lieten ſien wortelen en ſtammen van Bar-

Barken-hout, doch meeſt vergaan, het welke my te binnen bracht het ſeggen van *Mathæolus*, daar hy ſchrijft, *in Diſc. C. de Populâ Eas* BITUMOSA *terra ali, imo a* BITUMINE *nomen habere putavit, quod alii tamen a* BUTUENDO *deducunt*, ſeggende dat de naam van *Batavia* komt van *Betulis* ofte Berken-boomen, door dien de ſelve in de *Betuwe* en *Batavia* ſeer weelig woſſen; doch *Mathias van der Hoeve* acht 'et de grootſte waarſchijnelijkheidt niet te hebben, ſiende op den oorſpronk van den naam van *Batavia*, niet op de Boſſchen van Berken-boomen, alſoo hy niet ontkent dat 'er veele gewoſſen hebben, en ſeer weeldig groeiden. Maar hier toe te doen een Elſen-boſch, niet ſeer wijdt van malkanderen gelegen, ſal u mooghelijk vreemt dunken, wanneer gy niet aanmerkt dat de verſcheidenheit gemeenelijks voortkomt uit de natuur, en uit de voortplantinge, want het laatſte ſoud' ik houden voor een voortſettinge van den ouden Edeldom van *Zaanden*, tot hen en hunner nakomelingen vermaak, ja tot 'er Wild-jacht, ofte anderſins; het eerſte is uit de nature, dat is, van veele hondert jaren, en mooghelijk overgebleven in den Sundt-vloedt Ao. 860.

deſe

Digitized by Google

deſe wortelen leggen omtrent negen voeten onder de aarde, en die van de Elſen-boomen omtrent vier. Wel is waar dat de binne-landen voor drie of vier hondert jaren bedijkt zijnde, ſoo veel niet verhoogt zijn door het weeren van de ſlibbe, als de *Uiterdykſche*, en de Velden die gemeen bleven met 'et Zee-water; niet te min reekenende op zijn water-pas, leggen de Elſen-wortelen wel twee voeten hooger dan die van de Berken-boomen, tot een onderſcheidt dat de Berken voor de Elſen alrede boven de maat van de twee voeten ingewortelt waren: 't zy hoe 't wil, van beide vint men in 't graven en delven diep onder de aarde noch ſeekere lit-teekenen; ook zijn de Waranden van de Poel, van 't Wolf-rak, van den Buſch, vol Boomen geweeſt, ſoo dat *Jan le Petit*, Griffier van *Bethune*, het oude Dorp van *VVormer* ganſchelijk in Boſſchagie ſtelt, in zijn beſchrijvinge van de Nederlanden, daar ik in 't verhaal van *VVormer* en *Liſp* de aanteekening ſal doen. De Poel by 't *Kalf*, ſegt men dat eertijdts een lak geweeſt is, daar de wilde Beeſten, als ſe dorſt hadden, uit dronken. Nu Breuk-landt ofte Poel heeft een ſin, beteekent een Moeraſſige plaats, 't welk men

men bevindt in de meeste Bosschen, die in laege Landen leggen, datse vol Moerasschen en Poelen zijn: ofte soo men anders wil, kan men de Poel noemen geweest te zijn, een Vyver, Wetering, of Water-badt, en Drenk-stede der Beesten, allengskens door den aanwas der toevallende Beeken vergroot, gelijk heden op den dagh noch blijkt; en 't kan wel zijn dat dit Bosch, en daar 't *Wolfrak* zijn naam van ontfangen heeft, oudtijds maar een was. Maar het *Aderen-Bosch* is wat anders, hebbende de *Zaan* tot haar scheidts-man; hier waren in mijn jonge jaren noch een meenigte van Boomen, als een klein Boschje. Jonker *Dirk Gerritsz. van den* BUSCH by *Krommenyer-dyk*, is omtrent den jare 1535. van de Romanisten, het geloofshalven, om den hals gebracht; so dat 'et wel zijn kan dat 'er Edelen gewoont, en de Bosschagie in eigendom gehadt hebben: 't en zijn geen *Herts-walden*, geen Bosch van *Ardenne*, ofte andere groote Bosschen geweest, gelijk Duitslandt uitlevert, die men in Hollandt vondt; *Cornelius Haamrodius* (Kennemerlandt breedt uitbreidende) segt dat 'er in gevonden werden acht Bosschen, vijf by *Harelem*, met de Noordwijker, Egmonder

Digitized by Google

der en Goijer Boſſchen, vijf Rivieren, de *Vecht*, de *Aamſtel*, het Y E, de *Zaan*, die hy op 't Latijn ZANIA noemt, en de *Eems*, als ik voor deſen geſegt heb, en nu wederom doe tot verſterkinge van uw onthoudt; doch als men komen in *VVeſt-* ofte *Klein-Vrieslandt*, het zijn al byna Wouden en Boſſchen geweeſt, als 't blijkt aan de navolgende Dorpen, *Hoogt-woude*, *Eers-woude*, *Nieuw-bucx-woude*, *Houwert* ofte *Oude-bucx-woude*, *Weſt-woude*, *Ooſt-woude*, *Mid-woude*, *Noord-ſchar-woude*, *Zuid-ſchar-woude* *Broek*, *Schelling-hout*, *Schelling-woude*, *Zuyer-woude*, *Cat-woude*, *Bark-hout*, &c. en daar toe ik nu kom *Ackerſlooter* en *Stierper-woude*, dit zijn nu ganſch groote Weiden, daar meenigte van Koeijen gehouden werden, Booter en Kaeſen gemaakt, die men in grooten overvloedt tot *Alkmaar* voert en verkoopt, en van daar ganſch Hollandt door-ſendt: vraagt men de Landt-lieden, waar woon je? zy ſeggen, in de *Woude*; dit waren al meeſt Eiken Boſſchen, daar van in *Ackerſloot* breeder. Het is een ſtil afgeſcheiden volk, niet hebbende den aardt van Boſch-lieden, terwijle nu ſeer weinig Boomen, maar een gras-rijk Landt gevonden werdt, omvangen met

Digitized by Google

Ackerſloot, Uit-geeſt, Limmen, Caſtercum, Egmondt binnen, *Heyloe*, *Alkmaar*, en de *Schermer*; de *Boekeler*, *Dorre-geeſter*, en andere Boſſchen, 't zy dan om dat *Boekel* komt van de Boeke-boomen, en dat de *Dorre-geeſt* niet anders geweeſt is dan een wilde Heide, gelijk de *Woude* na de Duin-kant met ſandt-heuvelen beſtrooit zijn; nochtans niet tegenſtaande alle deſe Boſſchen, Wouden, Waranden, Geeſten, en diergelijk, ſoo en ſal in my niet komen, dat, ofte daar, ofte in een van de Hollandtſche Boſſchen, ja ook in eenig van ganſch Nederlandt, Leeuwen gevoedt zijn. Men voert ſe nu wel uit *Mauritanien*, uit het Koninkrijk van *Moroca* en *Fees*, uit *Moniconga*, en de Weſt-Indien, om te laten ſien, maar niet om voort te planten.

Het is, dunkt my, genoeg hier van, en wil weder-keeren tot Heer *Jan van Beaumondt*, de eerſte Heere van *Weſtzaanden*, (ſoo veel de Smal-heer-ſchap aangaat) want anders de Heerlijkheidt verviel aan Graaf *Jan* de eerſte; daar na aan Graaf *Jan*, de tweede van dien naam, Heer *Jans* Vader, zijnde Graaf van Hollandt; maar ik reeken van die tijdt, dat 'et wederom van de Graaffelijke goederen afgeſet is geworden.

Heer

Digitized by Google

Heer *Jan van Beaumondt* ſtierf in 't jaar van 1356. oudt omtrent 74. jaren; hy was in zijnen tijdt een vroom Ridder ter Wapenen, rechtende veel kloeke daden uit; was ſeer vermaart, gedurende de Franſche en de Engelſche Oorelogen; van hem werdt dikwils vermelt in 't eerſte en tweede Boek van *Jan Froiſardt*, die omtrent den jare van 1400. ſtierf, hem noemende *Meſſiere Iean d'Haynaut*. Hy is ook Stadthouder over Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt geweeſt, by 't uitlandts weſen van Grave *Willem* zijn Broeders Soon. Zijn Huisvrouwe was *Maria*, Erf-dochter van *Hugo*, Grave van *Soiſons* in *Piccardyen*, en Heere van *Chimay* in *Henegouwen*, daar hy by wan zijn Erf-dochter *Iohanna* van *Henegouwen*, Gravinne van *Soiſons*, Vrouwe van *Beaumondt*, *Chimay*, der *Goude*, *Schoonhoven*, *ter Tolen*, en van den Huiſe van *Piccardye*, daar zy op woonde; kreeg te man *Lodowyk* van *Caſtillon*, Grave van *Blois*, daar zy by kreeg drie Soonen, die den eenen na d'ander geweeſt zijn Graven van *Blois*, en van *Soiſons*, Heeren van *Chimay*, *Guiſe*, *Avennes*, *Beaumondt*, der *Goude*, *Schoonhoven*, en *ter Toolen*, van *VVeſt-zaanden* en van *Krommenye*. 't Schijnt wel dat by 't leven van *Iohanna*,

hare oudtſte Soon *Lodowyk* de Heerlijkheidt van *VVeſt-zaanden* en *Krommenye* met 'et verſterven van haren Vader al verkregen had, en dat hy na haar doodt de andere Graafſchappen en Heerlijkheden voorders bequam. 't Zy hoe 't wil, hy was de tweede Heere van *VVeſt-zaanden*; is geſtorven in 't jaar van 1372. ongetrouwt, ſonder lijfs erve, en wierdt begraven in zijn Graafſchap van *Blois*: my is niet bekent dat deſe die van *VVeſt-zaanden* en *Krommenye* eenige Voor-rechten gegeven heeft. In zijn plaatſe quam zijn tweede Broeder, *Jan van Caſtillon*, Grave van *Blois*, en wierd de derde Heere van deſe voornoemde Heerlijkheidt: hy hadde te Wijve Hartog *Reinouts* Dochter van *Gelder*, na welkers doodt hy Hartog weſen wilde, maar voerde den Oorelog tot zijner ſchade, en ſtierf op 't Slot te *Schoonhoven*, Ao. 1381. wierdt begraven te *Valenchyn*; hy liet geen kinderen, dan twee Baſtaarden, na, d'een Lodowijk baſtaart van *Blois*, d'ander Jan Heere van *Treſlonge* in *Henegouwen*, met *Cabau*, *Benthuiſen*, en veel andere goederen in Hollandt. Hy heeft hem laten hooren in een Brief, verleent aan een *Claiſſe Amelgaartſz.* van *Knollendam*, die aldus luidt:

Digitized by Google

luidt: Wy *Iohan van Chaſtillion*, Grave van *Blois*, en van *Soiſons*, Heere van *Chimay*, van *Guiſe*, *Aveſnes*, *Beaumondt*, der *Goude*, *Schoonhoven* en *ter Tolen*, &c. Maken kondt allen luiden, dat wy voor ons en voor onſen nakomelingen gewillekoort hebben, ende willekooren *Claiſſe Amelgaartſz.* een Sluiſe te leggen en te houden in onſe Heerlijkheidt, in de *Noord-dam van Zaanden*, &c. Dit geſchiede in 't jaar van 1374. dit was een Sluiſe die het water Noord-aan uitliet, van welkers deuren noch onlangs geſien zijn by de Regenten van *VVeſtzaanden*, en de lieden aldaar: hy was ſlechts twee jaren in 't beſit geweeſt doe hy dit verleende. Na zijn doodt, alſoo hy ſonder wettelijke Erfgenamen ſtorf, is *Guye van Caſtillion*, zijn jongſte Broeder, in zijn ſtede gekomen, en wierdt de vierde Heere van *VVeſt-zaanden* en *Krommenye*; deſe verkocht het Graafſchap van *Blois* en *Soiſons* aan *Lodowyk*, Hartoge van *Orleans* in *Vrankryk*, Ao. 1391. Zijn Huisvrouwe was *Maria* van *Vlaanderen*, des Graven Dochter van *Namen*, die hem een getrouw geſellinne was, met dagelijks te hoveren en goede ciere te maken, ſoo dat hy ſoo vet en ſwaar-lijvig wierdt, dat hy naauwlijks

Digitized by Google

gaan komde. Hy bewees die van *Vvest-zaanden* en *Krommenye* veel goets, beveſtigde heure Handveſten en Vryheden, vermeerderde de ſelve, terwijlen zy hem, als hunne wettelijken Heer, gehuldt, belooft en aangenomen hadden; onder andere verbreede hy heure Tollen-vryheidt, over alle zijnen Lande, in 't jaar van 1396. In 't hooft van den Brief ſtaat: *Gaije van Caſtillion*, Grave van *Blois*, Heere van *Avennes*, van *Schoonhoven*, en van der *Goude*, doen kondt allen luiden, dat wy om goede gunſte die wy hebben tot onſe Onderſaten van *Vvest-zanen* en *Krommenye*, in verbeteringe ſulker Hand-veſten en Rechten, als zy van onſe Voor-ouders hebben, &c. Seggende in 't ſeſtiende Artikel, dat die'er woonachtig was, of namaals woonen ſoude, allen 't Landt door Tollen-vry varen en keeren ſouden met heure goederen, al ſoo verre als 't hem aanging. Wijders, dat alle de geene, die voortaan daar metter woon quamen, al ſoo vry ſouden weſen, als die daar van oudts gewoont hadden, van hem en zijne nakomelingen, ſoo wanneer zy 'er metter woon bleven. Het welke een ſeer goede ſake voor die van *Vvest-zaanden* was, en noch genooten

werdt

Digitized by Google

werdt van alle de geene die in den Ambachte voorsz. woonen, wanneer se met hunne goederen door de Landen van Hollandt varen. Des jaars na het verleenen van desen Brief is de goede Heer *Guido van Blois* gestorven, op het Slot van *Avennes* in *Henegouwen*, gelijk *Gouthoeven* dat getuigt, Folio 418. en wierd tot *Valenchine* begraven: hy liet geen kinders na, hoewel hy by zijn Huisvrouw een Soone gewonnen hadde, genaamt *Lodowyk* van *Blois*, Grave van *Duvois*, Heere van *Beaumonde*; dan dese is voor hem overleden, oudt 15. jaren, en was gehouwt aan *Maria*, Hertog *Ians* Dochter van *Berry*. *Guije*, onsen Heer van *VVest-zanen* en *Krommenye*, hoewel hy een soo rijken Prince was, als *Gouthoeven* segt, Folio 266. die alle jaren van zijne Heerlijkheden ontfing wel vijf-en-dertig-duisent Fransche Kroonen, liet veel schulden na, waarom de Weduwe het besit verliet, en haar hiel aan haar eigen Erfgoederen, en verviel doens aan Hartog *Aalbrecht*, Grave van *Hollandt*, eens Broeders Dochters Soone van de eerste Heer *Iohan van Beaumondt*, te weten, van *VVillem de Goede*, wiens Dochter was *Margriete*, Keiserinne van *Roomen*, Moeder van

Digitized by Google

Hartog *Aalbrecht* voornoemt, de Naneve van *Guido van Blois*, en de wettelijke Erfgenaam; soo dat Hartog *Aalbrecht*, als hy al negentien jaren Graaf van Hollandt geweest was, de vijfde Erf-heer van *Zaanden*, of *VVest-zaanden* en *Krommenye* geworden is, na de doodt van *Guido*, als 't blijkt uit dit opschrift: *Aalbrecht*, Hartog in *Beiren*, Palensgrave op den *Ryn*, Grave van *Henegouwen*, van *Hollandt*, van *Zeelandt*, en Heer van *Vrieslandt*, doen kondt allen luiden, want onse goede luiden van *West-zaanden* en van *Krommenye* nu ter tijdt aan ons gekomen zijn, by doode onses liefs Neve, (daar Godt de ziele af hebben moet) en de selve goede lieden van *West-zaanden* en *Krommenye*, als heuren rechten Heere ontfangen en gehuldt hebben, soo hebben wy hen-lieden, om datse ons willig en bereider sullen mogen wesen, hen lieden gegeven, en geven mits desen, sulke vryheden en previlegien, &c. Siet eens, mijn lieve vriendt en vriendinnen, met wat eerbiedinge zy den Grave als heuren eigen Heer (ik laat dat buiten van Landtsheer) aangenomen hebben, en hoe dat hy zijn gunste tegens hen-lieden openbaart. Ja warelijk, zy hebben van hem ont-

Digitized by Google

ontfangen vryheidt boven vryheidt: de vryheidt van Tollen wierdt over Hollandt voor eeuwig uitgebreidt, uitgefondert tot HEUSDEN bleef tot weder-feggen, mooghelijk om dat 'er gefchil was tegens den Hartog van *Brabandt*, over de Jurisdictie van *Heusden*: daar benevens wierden fe vry gemaakt van de Kooren-tienden, voor tien gulden des jaars, als de Brieven daar van luiden.

Doe feid' van de *Sed*, Ik moet hier al wederom iets onder werpen, en feggen wat de oude lieden my daar van verhaalt hebben; zy vertelden dat eens een Pachter van de Kooren-tienden met een Huisman op een Landt gekomen was, om de tiende Kooren-fchoove voor zijn Pacht te nemen, en dat hy, willende wrevelen, de felve eerft altemaal omgeftooten heeft, om de befte fchooven daar uit te foeken; andere feggen, dat hy meer nam als hem toequam. De Huisman foud' hem daar tegens gefet hebben; terwijle nu den voornoemden Pachter in zijn voornemen wilde voortgaan, heeft hy 't feer euvel genomen, en hem met een Vork of diergelijk geweer om 't leven gebracht, ten bewijfen van geloofwaerdige getuigen, die 't ook

Digitized by Google

voor de Graaf van Hollandt verklaart hebben, mits dien ook klagende over 't gewelt dat sulk volk gemeenelijk oefenen. De Graaf, nagevorscht hebbende dese dingen, bevondt een groote schult aan de zijde des Pachters, en datse te harde met de lieden handelden, des hy, om meerder ongelukken voor te komen, ook ter liefde van zijne Onderdanen, haar geheel bevrijde van de Korentiende, uitgesondert datse een seekeren penning mosten geven aan de Graven van Hollandt, te weten, tien ponden, ofte, als andere spreeken, alle jaren een vette Koe. Dit en is soo vreemt niet, seide *Ambiorix*, doch in de previlegiebrieven staat ons dat selve niet uitgedrukt, alleen wordt 'er gesegt, *alsoo zy ons als haren rechten Heer gehuldt en ontfangen hebben*; ook *om datse ons te gewilliger en bereider sullen mogen wesen.* 't Zy hoe 't wil, die van *West-zaanden* en *Krommenye* raakten by Hartog *Albrecht* van de Kooren-tienden vry: de lieve Godt haddet gewilt dat hy selfs van zijn Ruwaartschap over Hollandt al Heere en Erfgenaam over de Heerlijkheidt geweest was, maar besat de Heerlijkheidt niet meer dan seven jaren: hy is gestorven Ao. 1404. en wierdt met groo-

Digitized by Google

grooter eeren in den *Hage* begraven, op 't Hof in de Kapelle. Zijn Soon, Hartog *Willem van Beiren*, quam in zijn plaatse: dese had by het leven zijnes Vaders alreede verkregen eenige goede renten van Landerijen in de banne van *West-zanen*, daar benevens had hy doen ook beseten het Slot van der *Krommenye*; 't staat te letten dat dit geweest moet zijn een Heerelijke wooninge ten BUSSCHE wel eer gelegen aan de *Krommenye*, 't geene Jonker *Willem* in den jare van 1399. aan goede Welbooren mannen verkocht, met verlof van zijnen Vader, eer hy Graaf van Hollandt werdt, en dat daar na den kooper ofte koopers 't selve tot een Jonkeren Hof-stede, by gunste der Graven, verheven hebben, waar uit gesprooten mach zijn Jonker *Dirk Gerritsz. van den Busch*, te vooren vermelt, en dat die van den Huise van den Busch in *Gelandt* bloedt-verwanten der selver geweest zijn, gesmolten in die van *Zanen*; desgelijks hadde Jonker *Willem*, voor dat hy Grave was, verkregen het *Veer tot West-zaanden*, en de Sluise in de *Noorddam van Zaanden*, met de tienden, en namaals daar voor de Pacht van de tien pont, alles verkogt by zijns Vaders leven.

Digitized by Google

Hartog Willem van Beiren, na zijns Vaders doodt Grave van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt geworden zijnde, is geweeſt de ſeſte Heere van *Weſt-zaanden* en van *Krommenye*, hy deelde een geſchil tuſſchen die van *Ooſt-zanen* en *Waterlandt*, over 't houden van een Dijk, en heeft zijn goede lieden veel weldaden beweſen, voornamelijk de Kennemerlanders; onder andere, dat hy hen quijt-ſcholdt van alle doodt-ſlagen, rooven, branden, vangeniſſen, ſchattingen, rechteniſſen van lijven, breekinge van huiſen en Veſtingen, die voortijdts geſchiedt waren in de Oorelogen tuſſchen zijn Groot-moeder *Margariete*, Keiſerin van *Roomen*, en Hartog *Willem van Beyeren*, zijns Vaders Broeder. Hy is geſtorven in 't jaar van 1417. op den leſten May, liet na tot zijn rechte Erve *Jacoba*, Gravinne van Hollandt, de vijf-en-twintigſte van 't Graafſchap, en de ſevende Vrouwe van de Heerlijkheidt van *Weſt-zaanden* en *Krommenye*, onder welke niet alleen veel moeiten voor de Ingeſetenen van *Weſt-zaanden* ontſtaan, maar ook veel ſchade geleden is, als wy in de vertellinge van *Ackerſloot* ſullen hooren. Zy wierdt, als een Erfvrouw toebehoort, tot *Weſt-zanen* gehuldt

Digitized by Google

huldt en aangenomen in 'er seſtiende jaar; doch na veele tegenſtooten in haar gerechtige ſake heeft het ſterffelijke afgeleidt 't jaar van 1436. latende *Philips*, Hartoge van *Bourgondien*, hare Landen over, daar hy ſoo gretig na geweeſt was, niet te min de rechte Erfgenaam, en ook de achtſte Heer van *Weſtzanen* en *Krommenye*: en hoewel zylieden het grootelijks tegens hem verloopen hadden met Vrouw *Jacoba* zijn Nicht voor te ſtaan, daar over zy van alle hunne Voorrechten vervallen waren, en groote boeten moſten gelden, evenwel heeft hy hen in genade opgenomen, wederom verleent en gegeven hunne Previlegien ende Vryheden, mitsgaders alle oude Handveſten, Voorrechten, en wat diergelijk is, by overleveringe van *Dirk van Swieten*, Bewaarder van de Treſorie van Hollandt, Ao. 1455. Daar benevens, wanneer ſe bevonden dat hy een goedertieren Prince was, die zijn Landen wijſſelijk en voorſichtelijk regierde, vatten ſe zijne gunſte by 't hair, en verſochten (navolgende 't voorbeeldt van die van *Aamſteldam* en *Aamſtellandt*, Ao. 1346. onder Keiſerinne *Margriete*, de vier-en-twintigſte Gravinne van Hollandt, en Anno 1353. onder Hartog *Wil-*

Willem van Beiren, haar Soon, vermogens de getuigenis van *Gouthoeven*, Fol. 394.) datſe altijdt en gedurig mochten blijven aan de Graaffelijke goederen, op datſe tot geenen dagen ſouden verſet, verlijdt en verleent, ofte verkocht werden aan eenige Smal-heeren; het welke zy verkregen hebben met een brief van deſen inhoud: PHILIPPUS *by der gratie Godes Hartoge van* BOURGONDIEN, *van* LOTHARINGEN, *van* BRABANDT, *van* LIMBORG, *van* LÜTSENBORG, *Grave van* VLAANDEREN, *van* ARTOIS, *van* BORGONDIEN, *van* VALENCHYN, *van* HENEGOUWEN, *van* HOLLANDT, *van* ZEELANDT, *ende van* NAMEN, MARK-GRAVE DES HEILIGEN RYKS, *Heere van* VRIESLANDT, *van* SALINS, *van* MECCHELEN, *&c. Allen den geenen die deſe onſe Brieven ſullen ſien ofte hooren leſen, ſaluit, &c. Voorts ſoo hebben ons onſe Underſaten van onſe Dorpen van* WEST-ZAANDEN *en van* KROMMENYE, *ons te kennen gegeven dat zy beducht zyn, dat wy in toekomende tyden anſe voorſz. Heerlykheiden en Dorpen iemant ſoude willen overgeven, verkoopen, of verſetten, ons biddende dat wy*

hun

Digitized by Google

Brun verseekeren willen dat wy 't niet doen en sullen, Soo is 't dat wy, geneegen wesende ter goeder begeerten van onse voorsz. Ondersaten van WEST-ZAANEN en van KROMMENYE, uit onse voornoemde gratie, den selven geoorloft hebben, en oorcloven mits desen onsen Brieven, voor ons en voor onsen nakomelingen, Graven en Gravinnen van Hollandt, dat wy van nu voortaan onse Heerlykheden en Dorpen van WEST-ZAANDEN en KROMMENYE in geenderhande manieren, in hoogen noch in laegen staat, wegh-geven, verkoopen, versetten, noch vervreemden en sullen, in heel, noch in deel, in leen, noch in eigen, in wat manieren dat 't wesen mach; daar by, dat onse voorsz. Ondersaten by niemant anders dan by ons en by onsen nakomelingen, en van onsent wegen geregeert en berecht sullen werden, maar sullen ten eeuwigen dagen, in hoogen en in laegen staat, met al dat 'er toebehoort, blyven (sonder eenig middel) aan ons en aan onsen nakomelingen, Graven en Gravinnen van Hollandt, soo als se nu zyn; en al waar 't dat wy, ofte onse nakomelingen, tot eeniger tydt, by quade onderrechtinge, ofte anders, iet deden, in 't tegendeel van onsen gelofte voorsz. soo hebben wy geoorcloft, en oorcloven mits desen onsen Brieven, allen onsen Ondersaten

van

Digitized by Google

van WEST-ZAANDEN *en van* KROMMENYE, (*in der tydt weſende*) *dat zy ons noch onſe nakomelingen, brieven noch wille, in deſen niet en obedieren, maar hun houden aan dat voorſchreven ſtaat, en is dit onſe geliefte en wille. In oorkonde gegeven in onſen Hove in den* HAGE, *den twaalfden dagh in Maert, in't jaar ons Heeren duiſent vier-hondert vyf-en-vyftig. Onder ſtondt geſchreven* C. PYN. En ſoo zijn die van de Heerlijkheidt van *Zaanden*, beſtaande in *Weſt-zaanden* en *Krommenye*, tot op deſen dagh gekomen en gebleven onder het Graafſchap van *Hollandt.*

De opgemelte Heeren van *Weſt-zanen* en van *Krommenye*, hebt gy gehoort wie 't geweeſt zijn; ſal die nu altemaal noch eens in deſen navolgenden regel ſtellen,

1. JAN *van* Henegouwen, *van Beaumondt.*
2. LODOWYK, *Grave van Blois.*
3. JAN *van Caſtillion*, *Grave van Blois.*
4. GUYE *van Caſtillion*, *Grave van Blois.*
5. AALBRECHT, *Graaf van Hollandt.*

6. WIL-

Digitized by Google

6. WILLEM *van Beiren, Graaf van Hollandt.*
7. JACOBA *van Beiren, Gravin van Hollandt.*
8. PHILPS *van Borgondien, Graaf van Hollandt.*

Soo veel nu de Graven van *Blois* aangaan, die hebben in Kennemerlandt het Baljouſchap van de *Beverwyk* den naam van *Blois* overgelaten, en in Zuid-Hollandt het Landt van der *Gou* en *Schoonhoven* genoemt het Graafſchap van *Blois* in *Hollandt*, tot een onderſcheidt van 't *Blois* dat aan Vrankrijk paalt. Wat nu voorders van *Weſt-zaanden* en *Krommenye* te ſeggen is, het waar wel recht, en behoorde tot deſe plaatſe te verhalen van den opbouw der Kerken en Raadthuiſen, deſgelijks van ſaken die haar luiſter geven mocht; maar alſoo ik nooit ſoo veel gunſten mocht verwerven, dat ik de Brieven daar van eens konde door-ſien, 'k en weet door wat achterdenken, wil ik 'et hier by laten beruſten, en komen tot

WORMER-VEER.

Dit behoort onder 't Kerſpel van *Weſt-zaanden*, en is een oude voortſettinge van 't verdeſtrueerde *Zaanden*, behou-

Digitized by Google

houdende het overblijffel alleen van *Zane*; in 't jaar van 1503. warender omtrent veertien of vijftien huiſen, waar van de Ingeſetenen (ſoo 't ſchijnt) hun meeſt geneert hebben met het Viſſchen en Viſch-verkoopery, ſoo dat het ſomwijlen gebeurde, dat de lieden die 'er quamen handelen, ook die langs de *Zane* voorby wilden, door ſtorm en onweer moſten blijven leggen, ſonder te konnen eenige openbare Godtsdienſt doen, ontbloot zijnde van een Kerk of Kapel; waar over zy verſocht hebben aan den Stadthouder en Rade van *Philips*, Hartoge van *Bourgondien*, Graaf van Hollandt, een Kapelleken na noot te mogen bouwen: 't welke hen-lieden, met den inhoudt van deſen Brief, vergunt wierd: *Phillips*, by der gratie Godes Eerts-Hartoge van *Oeſtenryk*, Hartoge van *Bourgondien*, van *Lotharingen*, van *Brabandt*, van *Stierie*, &c. Grave van *Habsborg*, &c. van *Holland*, van *Zeeland*, &c. Doen kondt allen luiden, dat de ſchamele Buren van onſe Dorpe van ZAAN, groot weſende omtrent veertien of vijftien huiſen, leggende tuſſchen onſe Stede van *Alkmaar* en *Amſterdamme*, in de Parochie van onſen Dorpe van *Weſt-zanen*, onſe lieve en getrouwen

den

Digitized by Google

den luiden van onſen Rade, van ons gecommitteert in onſen Lande van Hollandt, Zeelandt en Weſt-Vrieslandt, te kennen gegeven hebben, hoe dat zy-lieden, ter eeren Godes, gaerne maken en opſtellen ſouden op de ſelve plaats eenen kleine Kapelle, omme aldaar by wijlen Miſſe inne te doen leſen, op dat zy-lieden, en voorts alle andere Koop-lieden, die dagelijks te water daar voor-by varen, en dikwils blijven leggen om hen Koopmanſchap te doen, van Viſch, Aal en Paling, Miſſe mogen hooren, en Gode van Hemelrijke daar inne dienen, gemerkt dat de voorſz. Buuren van de *Zaan* meer dan een mijle van onſen Dorpe van *Weſt-zanen* woonen, en 's winter-daags tot de ſelve Kerke qualijk komen mogen; welke ſake voorſz. de ſelve Buren van *Zaan*, den Paſtoor van onſen Dorpe van *Weſt-zanen*, daar zy te Kerke behooren, te kennen gegeven hebben, de welke in 't maken van de voorſz. Kapelle te vreden is, mits hem gevende alle zijne leges en rechten, na ouder gewoonte; en ſouden 't ſelve niet derven ſtellen noch beginnen ſonder oorlof en conſente, en daar af te hebben onſe Brieven, in behoorelijke forme, daaromme oetmoedelijken biddende;

Digitized by Google

dende; en want 'et ſelfde een Goddelijk werk is, en ons redelijk dunkt te weſen, ſoo is 't dat wy, genegen zijnde ter ootmoediger bede van de voorſz. ſmeekelingen, en in vermeerderinge van den Dienſt Godes, gegunt en geoogreloft hebben, ooreloven en gunnen mits deſen, dat de ſmeekelingen ſullen mogen doen maken een klein Kapelle binnen onſen Dorpe van *Zaan*, omme aldaar in te doen den dienſt Godes, behoudelijk dat onſen Paſtoor van *Weſt-zanen* daar by niet verachtert en zy, en dat hy henlieden daar inne oorelove, van 't welk te doen wy hen-lieden geven volle macht en bevel: ontbieden daaromme, en beveelen alle onſen Officieren en Juſticieren, Dienaren en Onderſaten, datſe 't ſelve gehengen en gedogen, ſonder hen-lieden daar inne te doen eenig hinder, letſel, ofte iets ter contrarie, want ons alſoo gelieft. Des t'oirkonde hebben wy 't Signet, dat noch ter tijdt van onſent wegen gebruikt wordt, in onſen Kamer van den Rade in Hollandt hier aan doen hangen, in 't afzijn van onſen grooten Zegel. Gegeven op de ſeven-en-twintigſte dagh in Maye, in 't jaar ons Heeren duiſent vijf-hondert en drie, was geteekent by mijnen Heere

de

Digitized by Google

de Eerts-Hartoge, ter relatie van den Stadthouder, en Raden van Hollandt, Zeelandt, en West-Vrieslandt. *Senemeer.* Dit was het eerſte beginſel van de Kapelle tot ZAAN, nu *Wormerveer*, dat omtrent 140. jaren daar na in een goede Kerk verandert geworden is, als ik noch vertellen ſal; en ben nu van meening over te treden tot de

ZAANDEN-DYK.

De oorſaak van deſen naam is licht te vinden, als zijnde de Dijk van de *Zaan*: en haar eerſte bevolking, mitsgaders eenige vreemde voorvallen aldaar, heeft ſonderlinge wel aangemerkt D. *Jacobus Borſtius* (ſoo ik my heb laten berechten) en hier onder mijn handen is, van deſen inhoudt: De naam van *Zaan-dyk* komt van die Dijk op welke de huiſen ſtaan, ſtrekkende van de Zeedijk, ofte van *Saardam*, tot aan *Knollendam*, gemeenelijks genoemt de *Lagen-dyk*; de voornoemde Dijk legt aan de *Zaan*, een water dat van *Saardam* door de *Knollendam* in de *Sterremeer* loopt. Van ouds wierdt deſe plaats of Buurt eerſt genoemt de vijf Broers, gelijk heden noch by oude lieden, welkers naam gekomen is van de eerſte opbouwers en inwoonders deſer plaatſe, want

Digitized by Google

want die waren vijf gebroeders, Soonen van eenen *Hendrik Pieterſz.* (alias) OUDT-HEIN, woonachtig tot *VVeſt-zanen* in de Middel; deſe *Oudt-Hein* heeft van Schout en Schepenen van *VVeſt-zanen* verſocht, dat hy mocht betimmeren en behuiſen de *Lagen-dyk*, welk verſoek hem ingewilligt is, met een brief van deſen inhoudt: *Ian VVillemſz.* Schout van *VVeſt-zanen* en *Krommenye*, doen kondt allen luiden, dat ik gekomen ben op de afſchouw van Sint *Lambert*, met mijn Schepenen van *VVeſt-zanen*, met namen *Iacob Arentſz.*, *Symon Iacobſz.*, *Dirk Pieterſz.*, *Dirk Ianſz.*, *Pieter Pieterſz.*, *Dirk Ianſz.*, *Hendrik* en *Symon Ianſz.*, dat daar gekomen is *Hendrik Pieterſz.* en heeft gedingt met zijnen Taal-man, dat hy mochte behuiſen en betimmeren den Dijk, behouwelijk mijns Heeren ſchouwe, te houden, te rijden en te gaan, onder Schepen keure, en begeerde des een vonniſſe; en de Schout heeft een van de Schepenen dat vonniſſe gevraagt, en de Schepenen hebben hen beraden, en zijn weder in gekomen, en het wordt hem geweſen met den vollen bank, en *Hendrik* voorſz. dingede een brief op zijnen koſten, en het is hem geweſen op zijnen

Digitized by Google

zijnen koſt : om dat dit waar is, en wy Schepenen geenen Zegel en voeren, ſoo hebben wy gebeden *Ian Willemſz.* Schout voorſz. deſen brief over ons te bezegelen : en ik *Ian Willemſz.* Schout voorſchreven, ter bede van de Schepenen voornoemt, ſoo heb ik deſen brief over hen en over my ſelven bezegelt, met mijnen Zegel hier beneden aangehangen, in 't jaar ons Heeren duiſent vierhondert vier-en-tnegentig, den twintigſten dagh in Septembris. Waar uit blijkt dat de *Zaan-dyk* noch maar omtrent de 150. jaren oudt is ; want dit verſoek is verkregen 't jaar en dagh als boven. Deſe *Hein Pieterſz.* heeft gehadt vijf Soonen, die alle deſen Dijk hebben bewoont, de namen zijn bekent, namelijk, *Arent*, *Dirk*, *Willem*, *Pieter* en *Ariaan* ; van *Arent* weet men weinig te bevragen, miſſchien heeft hy een klein geſlacht nagelaten, dat meeſt verſtorven is ; van de andere is noch goede geheugeniſſe, en leven noch die de jongſte van vijven hebben geſien. Van *Pieter* en *Ariaan* wordt een ſoete Hiſtorie verhaalt, die de nakomelingen kan dienſtig zijn ; want men ſegt datſe twee Suſters ten Wijve hebben gehad, en datſe, getrouwt zijnde, te ſamen in een

een huis woonden, t'ſamen voeren op een water-ſchip, de koſt gemeen gehouden hebben, deſgelijks alle inkomingen, ook na datſe elk al eenige kinderen hadden: waar in dan een groote eendracht, Broederlijke vriend'lijkheidt, en ſoete eenvoudigheidt te ſpeuren is, die van de nakomelingen al een lange tijdt is nagevolgt, hoewel juiſt niet in de ſelfde ſaken, nochtans in veele dingen gemeen te hebben; ſeer eendrachtig te zijn; ſeer lieftallig, onder malkanderen gerieffelijk om te helpen, en malkanderen te dienen; als zijnde geſprooten van eenen bloede, en van eenen man.

Doen deede van de *Sed* zijn mondt op, en ſprak, Dat was een goude eeuwe, my gedenkt ook dat men hier deſgelijks beleeft heeft, wanneer beide de Ooſt- en Weſt-zijde, hoewel in Ambachtsdeel onderſcheiden, geen verſcheidenheidt in de Burgerlijke ommegang en de gemeene laſten byna en hadden, beroemt door eendracht, verheerlijkt door aanwas, en verçiert in Godts-huis; terwijl men het Kerkelijk ſcheen te beminnen, wierd, helaas! de lieffelijke vrede en heuſſchen geſelligheidt te niet gedaan. Het is alſoo, laat ons dat ongeroert houden, ſeide *Ambiorix*, my dunkt

dat

Digitized by Google

dat 'et op de voornoemde *Zaan-dyk* mede niet al te effen achter na afliep; want de Schrijver ſegt voorders: Doch heeft de vermeenigvuldinge der menſchen deſe eenvoudigheidt en eendracht beginnen te verminderen, gelijk ook de ſelve een-moedigheidt en vriendtſchap, in de twee gemelde Broeders, is gebrooken door de verſcheidenheidt van 't gevoelen in ſaken des geloofs; want alſoo deſe *Pieter* en *Adriaan* beide waren van 't geſinde der Mennoniſten, en hen ſoo wijdt hadden laten verleiden en bepraten, datſe t'ſamen hadden beſlooten na *Munſter* te trekken, dewijle de Leeraars, die *Ian van Leiden*, Konink te *Munſter*, uitgeſonden hadt, ook tot *Weſt-zanen* waren gekomen, die 't volk daar wijs maakten dat *Munſter* het Nieuwe *Ieruſalem* was, vermaande een yeder daar heenen te reiſen, met dreigementen dat alle andere Landen en plaatſen ſouden verſinken, door den toorn Godes: welke leeringe de menſchen ſeer deden verſchrikken, waar door meenigte van menſchen opgebrooken en daar heenen gevaren zijn, met een Schip dat 'er toe by *Amſterdam* gereedt lach, ſoo dat 'er groote Schuiten vol Mans en Vrouwen, uit *Weſt-zanen*

Digitized by Google

en hier omtrent, aan 't Schip gebracht wierden; doch als ſommige vernamen, dat 'et was aangeleidt om *Munſter*, dat belegert was, te hulpe te komen, daarom zijn ſommige weder-gekeert als ſe beſt konden: onder anderen is 'er een uit 't Schip in 't water geſprongen, en aan de *Volewyk* (tegens over *Amſterdam*) geſwommen; d'andere voeren meeſt al met vreugde wegh, meenende dat den Tooren van *Weſt-zanen* alrede begon te verſinken. 't Was nu ſoo dat deſe twee gebroeders, met 'et Schip meenende na *Munſter* te varen, twiſtig wierden; want alſoo den eenen, te weten *Ariaan*, ſoo ſommige ſeggen, vroeg in der nacht opſtondt, quam hy zijn Broeder wekken, vragende of hy mede wou? Daar op *Pieter* riep, dat hy 'er uitſcheide; waarom hy daar na als een afvallige is gebannen geworden, en gemijdt, ook ſoo verre, dat men met hem niet en wilde aan een Touw trekken, aan een Dijk werken, en diergelijk; ja ſelfs aan zijn kinderen geen eet-waren verkoopen, gelijk de jongſte Soon van deſen *Pieter*, genaamt *Ian Egges*, zijn kinderen dikwils heeft vertelt, ſeggende, dat, als hy in de Kramers huiſen quam om wat te koopen, ſoo vraagde men

Digitized by Google

men hem (te weten Mennonist-gesint) wiens Soon hy was? soo hy seide, *Pieters* Soon, wilden se hem niet verkoopen; maar soo hy loog, en seide *Arnaans* Soon, dan kreeg hy dat hy eischte: en alsoo is door quade opinie de goede eendracht vernielt en verscheurt.

Dit is den inhoudt, waarde vriendt en vriendinnen, van het geschrift, en hebbet daarom u voorgelesen, op dat gy de grondt van de opkomste des *Zaandyks*, haar eerste bevolkinge, en het eerste volks wedervaren selfs afmeten soudet kennen. Voor my, het soude my lief zijn, indien dat my van de *Knollendam*, van 't *Kalf*, van *Oost-zanen*, van 't *Brande-gat*, van *Krommenyer-dyk*, en andere by ons gelegene plaatsen, soo veel lichts gegeven was, als dese Schrijver my van 't oudt her-komen, der volkplante van de *Zaan-dyk* gegeven heeft; ik soude veel lichter, en met meerder bequamigheidt dit werk konnen afhandelen, indien dat yeder in zijn plaats naerstige aanteekeningen en onderzoekingen deed', en dat bekent maakte. Daar op seide *Russellania*: Mijn lieve vrundt, meen je dat 'er de lieden in die plaatsen soo veel werks van maken als gy? ofte dat zy dat ook achten, dat

Digitized by Google

gy 'er ofte een ander werk van maakt? zy en ſouden u 'er niet eens voor bedanken, en achten 't maar een Spinnewerk, een ding van weinig belang; ik heb'et tot *Ooſt-zanen* wel dikwils gehoort, datſe u daarom niet veel en achten, om datge uwe koſtelijken tijdt beſteedt in dingen, de welke niet te beduiden hebben, ofte daar een ydele windt aan gelegen is, of men 't weten, ofte niet. Ey ſiet, ſei van de *Sed*, hoe *Ruſſellania* u het hert onder de riem ſteekt, datge doch moedelijk ſult konnen voortvaren, de Jonge Dochters in deſe gelegentheidt, praten 't ſoo dra te ſuvel als te broodt, als men ſegt. Wel, of het ganſch *Ooſtzanen* ſeide, *Corinthen* en is *Athenen* niet. Men weet wel dat Vorſten, en de grootſte van de Werelt, dit niet alleen voor een hoognoodige ſake achten te weten, maar ook voor Goddelijk, als waar door een ding ver-eeuwigt wordt: en dien grooten *Jacobus*, van het Groot *Brittanje* Koning zijnde, wil niet dat zen Soon een vreemdeling by zijn eigen haart-ſtede, dat is in zijn eigen woonplaats, ſoude weſen, terwijlen dat hy na hem te gebieden ſoude hebben; en zijn de Hiſtorien, als *Cicero* ſegt, niet de getuigeniſſe des tijdts, het licht

licht der waarheidt, het leven der memorien, de leidts-vrouwe van het leven, en boden van den ouderdom? *en zyn*, als eener seer wel segt, *seer nuttelyk, als waar door bekent en wel aangemerkt kan werden Gods Goetheit, Rechtvaerdigheit, Almachtigheidt, Wysheidt, Wonderlykheidt en Voorsienigheidt; hoe ende in wat manieren hy niet alleenelyk met den gemeenen volken handelt, maar ook met den grooten, Koningen, Princen ende Heeren, ja allen dat 'er op der aarden is; desgelyks tot een eeuwige geheugenisse van het geene dat 'er geschiedt is, en ook tot waarschouwinge, troost en leere van 't geene geschiedt, en noch geschieden mach.* Daar op antwoordde *Ambiorix*, Ik en kan my selven daar in niet wederhouden, ofte mijne gedachteniſſen zijn overvloedig in bedenkinge van de oude dingen, en 't geene ik met moeiten ontfang, dat soek ik te formeren, en rijp of half gemaakt ter Werelt te doen komen, en segge met den Schrijver van de Historie der *Machabeen, Heb ik 'et wel en gelyk in een Historie behoort by een gestelt, dat is myn wille geweest, sus anders ik heb gedaan wat ik heb konnen doen.* En wat ik noch van meening ben te doen, en soud' ik niet willen nalaten, om sommiger

Digitized by Google

ger verſmaatheidt, 't en ware dat ik veel dingen verſwijgen moet, terwijlen dat ik ſe niet en weet. 't Geen my bekent is, dienende tot 'et vervolg van onſen verhaal, ſal ik 'er by ſtellen; het heeft my voor deſen ſeer verwondert waarom dat ik by die van *Ooſt-zaanden*, dewijle dat 'et ſoo een oudt en vermaart hooft-Dorp is, dat van over lange jaren al een Kerſpel-Kerk gehadt heeft, ſoo weinig opdeed' in 't onderſoeken van heure beſonderſte dingen, die haar in de grijſen ouderdom toegedragen hebben, mijn vermoeden was datſe liefſt hadden dat men ſweeg, om dat 'er niet en ſoude gevonden worden dat 'et hooft ſoo gering was als andere leden, ja als de ſtaert, als men ſegt, ſoo wanneer als men tot omtrent de driehondert jaren quam, op dat het mochte blijven als het is, en dat die niet en weet, ook niet en deert; dan noch moet ik evenwel ſeggen van

OOST-ZAANDEN,

Dat het vermelt wordt in de gifte van de Kerke van St. *Marten*, in 't jaar van 866. te weten, daar de Dom van *Uitrecht* geſegt wordt, onder andere deſe goederen in Hollandt te hebben, De Viſſcherije die *Gerulfus* heeft, in de uitterſte deelen der Riviere van den *Kyn*,

Digitized by Google

Ryn, het seste deel hoort aan St. *Marten*, soo *Wilhelmus Heda* getuigt.

In HELSEM *vyf Mansen.*
In OSBRACHTJUSEN *twee.*
In HOSLEMAHOLTA *drie.*
In LUCX *drie.*
In HOST-ZAGNEN *vyf.*
In WEST-ZAGNEN *geheel uitgesondert twee Mansen.*
In SCATA *twee, &c.*

En wordt verstaan voor *Host-zagnen Oost-zanen*, want sulke bespellinge heeft hy, als daar hy *Schooten* SCHATA, *Warmond* WARMOLDE, *Oest-geest* OESRES-GEEST, *Poel-geest* POLGEEST, en *Lis* LUISNE noemt; voorts andere plaatsen hier om heer seer vreemde namen geeft. Het wordt daar voor gehouden, dat de vluchtelingen van *Oudt-Zaanden* dit Dorp ook in 't jaar van 1155, vry wat souden vermeerdert hebben, om veiliger binnens-lands te sitten; dewijle dat haar Parochie-Kerk al voor derdehalf-hondert jaren geweest is de Moeder van de Kapelle tot *Zanerdam*, soo is 't te gelooven datse niet alleen een goeden ouderdom heeft, maar ook een groote kostelijke Kerk geweest is, gewijdt ter eeren van St. *Catharina*; want soo ik verhaalt heb,

Digitized by Google

moſt de Kapelle van *Saardam* alle jaren ten Offer brengen, op het Feeſt van St. *Catharina*, ſes loot Silver; daar benevens hadde deſe Parochie mede haar deel in de vruchten van de Viſſcherijen van de Sluiſen; en al het geene dat ik uit de brieven hebbe aangetogen, wat beroert de gifte, daar benevens 't geen betreft de twiſtinge, tegens *Dirk Feinſz.* deſgelijks daar na tegens *Coolwyk*, behoord' tot de Kerke van *Ooſt-zanen*, ſoowel als aan de Kapelle van *Zanerdam*. Van hare Ambachts-Heerlijkheidt, en wie die eerſt gepleegt ſoude hebben, en vind' ik geen beſcheidt; de ouddſte brieven die ik 'er van geſien hebbe, is van Heer *Symon van Zanen*, die de Ambachts-Heerlijkheidt is vergunt geweeſt door Hartog *Aalbrecht* van Beiren, Grave van Hollandt, in den jare van 1403. voor zijn leven lang; doch hy in een opſtal tot *Haarlem* doodt-geſlagen zijnde, is in plaatſe gekomen Heer *Wouter van Heemskerk*, omtrent 't jaar 1407. ten tijden dat *Harman van den Boſch* Baljou van Kennemerlandt was. Wy hebben verhaalt dat *Dirk Klaaſz. Put* is geweeſt Schout van *Ooſt-zanen*; de wijtheidt van het Schout-Ambacht breidt ſich tot *Saardam* aan de groote Sluis

Sluis toe uit: de Ingeſetenen wierden in 't jaar van 1398. by Hartog *Aalbrecht*, op vijftien Riemen en mannen na den Riem-talen geſtelt, om de Graven van Hollandt in heure Heir-vaarden te dienen; het welke daar na van zijn Soon Graaf *Willem* is vermindert op acht Riemen. Doch van dit alles ſal ik een Algemeenen Regel ſtellen in de verhandelinge van *Wormer*, en de *Kennemers* yeder haar lot beſcheiden volgens de brieven, alwaar die van *Ooſt-zaanden* in ouder tijden dertig Riemen gehadt hebben, tot een teeken dat 'et een welbevolkt Dorp was: by de tijden van Grave *Willem* voornoemt, was de Zeeburg tuſſchen *Ooſt-zaanden* en *Waterlandt* door-gebrooken, en het hooge water, overſtolpende de Landen, heeft groote ſchade gedaan; nochtans geen van beiden, noch die van *Ooſt-zaanden*, noch die van *Waterlandt*, hebben de handen daar aan willen ſlaan, of de ſelve opmaken, om dat elk docht dat d'andere daar toe gehouden was, waar uit een ſwaren twiſt rees; maar des Graven Raden, overwegende wat een ſchade daar vorder van te verwachten ſtondt, hebben eenige uit de hare geſonden om naauwe opmerkinge te nemen, en de

Digitized by Google

gelegentheidt der ſelver te overwegen ; daar wierdt geordineert en voor goedt gekeurt, datſe ſeven mannen ſouden kieſen , die naaſt en over 't *Te* gelegen waren , die daar mede winnen noch verlieſen mochten , omme te wijſen wie den Dijk behoorde op te maken; en wat zy weſen , dat ſoude geſtade blijven ten eeuwigen dagen , gelijk geſchiede in tegenwoordigheidt van beide partijen : maar alſoo de ſeven mannen ook geordineert hadden, dat den Dijk opgemaakt ſoude werden uit 'et buiten-dijks Landt, waren die van *Ooſt-zaanden* niet te vreden , hebben ten *Hove* ingebracht , dat het recht niet beſtaan mocht na Dijkrecht , want 't Landt dat buiten-dijks gelegen was met recht geen Dijk behoeft te geven , badden datſe anderwerf ſeven mannen wilden ſtellen, die het ten minſten niet aan en ginge , woonende buiten de banne van *Ooſt-zanen* en *Waterlandt* , daar toe niet bemaagt noch bevriendt , verſien met een Dijk-graaf, die het recht harent wegen ſoude vervolgen , gelijk ook gedaan wierdt , en daar is geſchikt van des Graaffelijkheids wegen *Johan van der Boukhorſt*, die Dijkgraaf op de ſelve Dijk ſoude weſen, met noch ſeven anderen , om den Dijk daar mede

mede te beheeren ; doch 't ſcheen al vergeefs, want die van *Ooſt-zanen*, ook die van *Waterlandt*, en wilden den Dijk niet aannemen, gelijk zy 't ſoo veele jaren hadden laten leggen, ſonder daar iets toe te doen, tot ſeeker verderf van 't binne-landt, daarom worden ſe endelijk alle ten Hove ontboden, waar na lange en harde aanſpreeken het ſoo verre is gebracht, dat zy 't aan den Grave en zijnen Rade ten vollen gebleven zijn, die neder ſoude leggen alle den tweedracht en verſchille, ten verſoeke des Welgebooren Heemraads van *Rynlandt*, *Iohan van der Boukhorſt*, die zy herwaarts aangeſchikt hebben, om te onderſoeken de beſte reden en recht van dien ; en ſulks gedaan by den voornoemden Heer, heeft den Grave en zijnen Rade volkomen onderwijſinge en bericht der ſaken, die hy daar van genomen hadde, gedaan, des de Graaf en zijnen Rade, moeijelijk zijnde over al dit twiſten, daar ſoo veel aan gelegen was, ſochten eenmaal een einde daar van te hebben, en gaven hen over brieven daar ſe hen na reguleren ſouden ; beide partijen moſten binnen veertien dagen leveren in handen van de Grave alſulke Brieven, Hand-veſten, Cedullen en Giften, die

Digitized by Google

hun gegeven mochten weſen van den Dijk. Wijders moſten ſe yegelijk den Dijk onderhouden na 't voorſchrift van deſen inhoudt: Voor eerſt ſouden die van *Ooſt-zaanden* hebben in heuren banne 148. Roeden Dijks, van den Inlage des Dijks tot 'et *Twisk* toe; want de Dijk buiten de banne van *Ooſt-zaanden*, van het *Twisk* tot den ouden Dijk toe (die op 't *Ye* leidt) lang was 468. Roeden, en twee voet; daar van moſten die van *Ooſt-zanen* hondert roeden Dijks, van den *Twisk* in te meten, tot in de *Waterlander* ban, ten eeuwigen dagen met die van *Wormer* onderhouden, daar toe die Schouwen en Keuren met heure Schout ende Schepenen, op haren eede. De 368. Roeden, twee voeten, die moſten houden dat gemeene Landt van Water-laudt, uitgeſondert *Schellingwoude*: en deſe Dijk mochten zy elks in zijnen Hoefflach keuren ende ſchouwen by heuren eede. Hier mede waren partijen vereenigt en verdragen, met ſoo een ſtrikt bevel van den Graaf en zijnen Rade, datſe in geenderleije wijſe, ja by verbeurte van lijf en goedt, niet en ſouden verbreeken 't verbondt datſe tuſſchen beiden gemaakt hadde.

Dit gewoel heeft buiten allen twijffel veel

Digitized by Google

veel gekoſt, en middelerwijlen hebben de Akkers en Velden den meeſten tijdt met water bedekt geweeſt; daar na heeft Graaf *Willem* voornoemt die van *Ooſt-zaanden* eenige Hand-veſten en Vryheden gegeven, onder allen ook van de *Schinkel-dyk*, in *Saardam*, van de Keure van Dijk-graaf en Heemraders daar op tot driemalen in 't jaar, van drie Zijlen daar in te mogen leggen, van 't leggen eens Val-deurs in de Wateringe, en veele andere puncten in den jare 1414. Men kan ook wel bevroeden, dat de Landen omtrent en meeſt aan de *Ooſt-zyde* van 't Dorp, by oudts ſeer gebrooken, Bos en Veenachtig zijn geweeſt, en met veele kleine wateren beſet, daar het niet ontbeert en heeft Moeraſſchen en Poelen, dan is van langerhandt met Slooten, en met geſchikter Landen aangebaggert, en de Turf-gronden uitgehaalt. Ja wat ſal ik veel meer ſeggen, daar het my ontbreekt aan de ſtof, en ook aan bewijs? in 't vermelden van haar tegenwoordigen ſtant, ſal men konnen ſien dat 'et niet en is een geringe plaatſe in Kennemerlandt; alleen dit is my een lief ding wel te weten, dat van daar gebooren is dien ſeer geleerden *Johannes Richardus Ooſſanens*, der beiden

Digitized by Google

den Rechten Doctor, en Professor in de Academie tot *Ingolstat*, daar na (*Assessor* dat is) Bysitter van de Keiserlijke Kamer, heeft uitgegeven

Disputationem Canonicam de Decimus
INGOSTADII *Anno* 1572. 8.

Dese telt *Valerius Andreas* ook neffens andere van *Wormer*, onder de geleerden, die met hunne Schriften vermaart zijn, in zijn Bibliotheke *Belgica*: van dese heeft my *Willem Gerritsz. van Wormer* onderrecht, dat hy mede een Discipul is geweest van *Martinus Duncanus*, noemende hem *Johannes van Oost-zaan*. Niet weiniger vermaakt het my te weten dat van daar is gebooren *Iacob Corneliſz.* uitnemend' Schilder in soo vroegen tijdt, want hy bloeide al in 't jaar van 1512. doen hy de Meester was van dien uitnemenden *Iohan Schorel*, in welke tijdt *Iacob* al in de Konst ervaren is geweest. *Karel van der Mander* segt: Hoe onsen *Iacob Corneliſz.* aan de Konst gekomen is, by de Boeren voortgesprooten, weet ik niet. Hy quam eindelijk tot *Amsterdam* metter woon, daar hy zijn leven versleten heeft. De voornaamste werken die *Iacob* gedaan heeft sal ik ter sprong overloopen: tot *Amsterdam* in de Oude Kerk was van hem een

Digitized by Google

een ſchoon Altaar-Tafel ſeer konſtig gedaan, ſuiver en net geſchildert; het was een afdoeninge van 't Kruis, daar men *Maria Magdalena* geknielt ſag, hebbende een Laken aan, welker ſoomen op der aarde gevouwen leggende, vol kreuken 't leven dat 'er in geſocht was nabootſte, want hy hadt met een onverdrietelijke manier aangewendt, altijdt het leven na te volgen; daar waren ook de werken van Barmhertigheidt in 't getal van ſeven geſtelt, met ſoo veel konſt als ſinrijkheidt, die al te ſamen, tot deernis van de Schilder-konſt, in 't Beeldt-ſtormen aan ſtukken geſmeten zijn; eenige overblijffelen daar van zijn te vinden tot *Haarlem*, in de ſeve Sterren, tot de *Heer Suiker*, die noch de waerdigheit behouden om van den dagh beſcheenen te werden. Onder al uitmuntende in waerdigheidt, is 'er een werk van de Beſnijdenis Chriſti, wonderlijk wel gedaan, hebbende 't jaartal van 1517. blijk wanneer hy gebloeit heeft. t'*Alkmaar* by de Weduwe van de Heer *Sonnevelt* is een voortreffelijk ſtuk, toekomende den Huiſe van der *Nieuburg*; is mede een afneminge Chriſtus van 't Kruis, daar de *Marien* met de andere omſtanderen, de doodt-leggende

gende Christus beweenen; dit wordt boven al zijn werken gepresen, sulke aardige gedaanten, naakten en lakenen komender in, soo zijn de groepen geschikt, en de levendige deelen geschuldert; 't Landtschap dat in 't verschiet komt is overvliegend' in schoonheidt, en is van *Johan Schorel* wel gedaan, die doen zijn Leerling was. Hy heeft nagelaten eenige Hout-printen, te weten negen ronde stukken, bevattende 't Lijden Christi, werkelijk geschikt en gehandelt; noch een ander in 't vierkant, daar by negen mannen te Paerde, soo çierelijk en soo kluchtig, datse zijn andere Hout-printen ver overtreffen. *Jacob* had een Broeder, die men gemeenelijks *Buis* noemde, mede gebooren tot *Oost-zanen*, die had ook de naam van een goedt Schilder; desgelijks een Soon, genaamt *Dirk Jacobsz.* Hy was bevallig byna in yder ding, voornamelijk in de listigheidt des gelaats, de uiteinde der leden, de uitpuilinge des mondts, ende de einde der knevelen. Hy trof de konst tot in de uitterste einden der aderen en zenuwen, heeft veel Konterfeitselen gemaakt, onder andere een Tafereel in des Schutters Doelen; in 't selve bert steekt de palm van een handt

handt uit., ſoo ſchoon en uitnemende, datſé van elk een gepreſen werdt. Dit heb ik mede geſien. *Iacob Rauwaart*, een ſonderlinge lief-hebber, heeft 'er groot gelt voor geboden om uit te nemen. Hier van getuigt ook *Pontanus in Amſterdam*, Lib. 2. Pag. 286. en *Karel van Mander* in zijn Schilder-boek, Pag. 130. Deſe *Dirk Iacobſz.* ſtierf in 't jaar van 1567. zijn's ouderdoms ruim t'ſeventig jaren. Tot lof van hen beiden is deſe Vaerſen eens by my gemaakt, als die mijne Landts-lieden zijn geweeſt:

Dat Vader en dat Soon, in 't hand'len der Penceel,
D'uitnementheidt des Konſt gevallen is ten deel,
Elk hier beſpeuren kan; de Vader weet te geven
Gedaant', beſtier en ſwier byna gelijk 'et leven:
In kleden munt hy uit, hy kreukt, en ſchikt en vout,
Hy dommelt daar het paſt, hy ſlaut en weêr hy dout.
't Is wonder dat een man, van 't platte Landt gekomen,
In ſulken vroegen tijdt, ſoo wel heeft waargenomen

De

Digitized by Google

De deelen van de Konſt, dat hy als Konſtenaar
Zijns tweeden nauwelijks daar inne wordt gewaar.
Doch *Dirrik* weet 'er van, hy kan de verwe ſchikken,
Met hare kleuren die te dunnen en te dikken:
Dat handt, dat voet, dat hooft, dat neus, dat kin en mondt
Van verr' met waarheidt lijkt te hebben eigen rondt:
De aad'ren puilen uit, de zenuwen verhoogen,
D'uitſteekentheit des hands bedriegt der menſchen oogen;
En ſoo men oog-bedroch door handt-aantaſting keurt,
Wordt hy van Konſtenaars, en ook zijn werk beſpeurt
Voor 't çierſſel van dien eeuw, gelijk ik hen ook beide
Voor eeuwen-çierſſels hou, en wil hen lof uitbreiden.

Dit is ſoo veel als ik van *Ooſt-zanen* weet te ſeggen, ſoo wijdt als men het Oudt noemen mach, het ander ſal namaals te paſſe komen; laat ons ook eens beſien wat van *Wormer* te vertellen is, want buiten twijffel

WERE-

Digitized by Google

WERE-MEER,

ofte *Wormer*, wordt gehouden voor een oude bevolkinge, voor een plaats wel eer geheel omſet met Boſſchen en Meeren, voor een volk dat van lange jaren in de Scheepvaart en Koophandel gebloeit heeft, en voor een Wieg en Voedſter-vrouw van veel geleerde lieden. De naam acht *D. Bergius* te komen uit *Were-Meer*, het welke uit twee woorden geſtelt is, d'een is *Meer*, beteekenende een kleine Zee, ofte groot water; alſoo, ſegt hy, is des *Zaans-weer* de *Zaan-dyk*. De *VVeere* van een *Meer* is haar *Scherm*, daar van miſſchien ook *Schermer* komt. Alſoo acht ik dat de Dijk van *VVormer* (die des Dorps ſtraat is) de *VVeere*, Schut en *Scherm* is geweeſt van de *Meeren* daar omtrent, van welke de *Groote* en *Kleine* des Dorps name dragen, en dat by ſlijtingen van tijdt, deſe Dijk, genaamt *VVeere-Meer*, met huiſen beplant, om de lichtigheidt *VVormer* genoemt is; in 't Regiſter, ſegt hy, van de plaatſen, in de welke voor acht-hondert jaren iets wat tot'et Biſſchopdom van *Uitrecht* behoort heeft, vint men de naam van WEROMERI; doch in de Latijnſche verbeterde Druk door *Arnoldus Buxlius* vindt men *VVermere*,

Digitized by Google

mere, welke niet anders is als *VVeere-Meer*, nu *VVormer*. Hier op heb ik dan deſe Vaerſen geſtelt:

Ik ben de *VVeer* van 't *Meer*, en *weere* ſtaag na *meer*;
Noodt maakte my een *VVeer*, en gaf my *meer*-der eer.
Doen ik my *weerd* om Zee, om *Meer* en Vries te ſtutten,
Quam my ook *weer* de gunſt des Graven *meer* te nutten.

In welke vier Vaerſen de naam van *Meere-VVeer* vijfmalen by malkanderen te voegen is. Ik hadde onſen vriendt *Bergius* verhaalt, in D. Jan van Beverwijk geleſen te hebben, dat *VVar* een enkel Duitſch woordt was, 't welke alderhande Wapenen beteekende, daar men den vijandt mede quetſt; waar van komt, weeren, verweeren, en weer-man, ja een weerbaar man, die den vijandt 't hooft bieden kan; dan hy ſeide, dat hy noch war, noch ware, noch weere, in de oude Duitſche woordt-ſtellers gevonden hadt voor een ſtrijdtbaar ſtark man, aan wiens oordeel ik my in deſen gaerne hou. Nochtans vraagde van de *Sed*, weet gy niet wel dat men een perſoon die moeiten ſoekt, en krakeel berokt, een werre-geeſt noemt, een warnaar,

Digitized by Google

naar, een war-ſoeker, en diergelijk? Sulks is my, antwoordde hy, wel bekent; en al waar 't ſchoon dat yemant my wilde verſeekeren, dat de Inwoonderen by oudts, die aan de *VVormeren* plachten te ſitten, weerbare mannen zijn geweeſt, die de *kleine Vrieſen* altijdt ſochten in 't hair te hangen, die op weerbare Wapenen geſtelt waren, en die ook ten tijden van Grave *Floris* 't geweer ſoo wel gebruikten, dat de vijant met ſchande in hen handen verviel, nochtans houd ik de naam van *VVeromeri* ofte *VVormer* geen ander oorſprong te hebben, dan uit de *VVeere* van de *Meere*; nu ik heb uit *Bergius* mondt geſprooken, dat de Weer een Dijk is, als 'er noch veele Dijken ſulke namen dragen, en het Meer ofte de Meeren is genoeg bekent, laat ons aan den eenvoudigen naam houden, en niet ſoo ſeer ſtreven, om van het Oorelogs-volk en goede name te krijgen.

Doch om de gelegentheidt, nature, handel en wandel van deſe plaatſe te weten, ſoo hoort eens de woorden van *Pieter* Opmeer, daar hy ſegt: WORMER *met* JISP (*Giſpa* ſtaat 'er) *een Dorp der Kennemaren, is een machtig Vlek, wordt met de ſtroom* ZAAN, *en drie ſeer groote Meiren, in maniere van een Ei-*

Digitized by Google

Eilandt, beſlooten, leidt den VVaterlanderen aldernaaſt, welke ſommige willen datſe mindere VVaterlanderen genoemt worden: de Inwoonderen zyn (Galactophagi Epitheton Gentis cujuſdam eſt apud Homerum Il. V.) *meeſt Melk-eteren, arbeidtſaam, ſuinig, vernuftig, vry tongig, en rechtvaerdig; zy beſitten een Moerig Landt, welke met veelvuldige Slooten van Beeſten overvloeit. Met wonderlyke kloekſinnigheit hebben ſe gemaakt dat 'et Land goede Tarruwe draagt; zy bemodderen de kanten van de Slooten, die ſe met zaadt bezait hebben, en mengender wat Miſt onder; in de Somer bouwenſe niet alleen het Landt, maar ook de Zee, en bemoeyen ſich met den Haring-vangſt; des VVinters doen ſe ſich ſelven wat goets: Tweebak met Boter en Kaes, Viſch en Delffſche Moeſelaar zyn hunne lekkernyen, hoewel ſe ondertuſſchen veel begeeriger zyn na Roſynen, Duillen, Appelen, Nooten, en diergelyke ſnoeperyen. Gewiſſelyk, indien ergens, ſoo ſchuilt in deſen hoek de Boerſche eenvoudigheidt, en de oude deugt, welke niet alleen van ſterke, en door hunne verdienſten voor 't gemeene beſten vermaarde Mannen, maar ook van ſterke Vrouwen vruchtbaar is, want hier is gebooren en opgevoed* Geertruid Adriaan Symons *Dochter,*

Digitized by Google

ter, &c. Siet, waarde vriendt en vriendinnen, dat is een hooge getuigenis, van een perſoon die voor meer dan hondert jaren, en ten tijden van haar groote ſcheepvaart geleeft heeft. Wy ſullen zijn woorden eens herkauwen, als de reine Beeſten hen ſpijſe doen; doch moeten eerſtmaal eens ſien of 'er wat lichts in de eerſte volk-plante, en in den omſtand der Meeren te bekomen is. In onſe Kaarte van *Wormer* wordt geſegt, dat'et *Bruno*, de Broeder van *Friſo*, was, die ſe eerſt bevolkte; het welke doen al meeſt Boſſchagie was, omringende enige vette Beemden, en ſoete wateren. Deſgelijks ſegt een Beſchrijver van de Nederlanden, dat *Ratbodus*, afdalende van de ſtamme van den ouden *Friſo*, de vruchtbare landen beſloeg, van *Edam*, *Munnekendam* en *Purmerent*, nevens de Vlekken van *Wormer*, *Kyp*, *Graft*, en andere goede Dorpen, tot aan *Alkmaar* toe; ſiet *Ian Petit*, Folio 224. Wat beroert de Meeren, voor omtrent 800. jaren zijn de Viſſcherijen daar van, ten tijden van *Odilbaldus*, Biſſchop van *Uitrecht*, gegeven in 't geheel aan de Kerke van St. *Marten*. Het zy ook hoe 't wil, 't is ſeeker dat die van *Wormer* al van over de 400. jaren in de Scheepvaart en Koophandel ge-

Digitized by Google

gebloeit hebben, daar benevens door hunne mannelijke daden beroemt zijn geweest; dit kan men verstaan uit een Brief, van Graaf *Floris*, de vijfde van dien naam, Graaf van Hollandt, daar over verleent, van desen inhoudt: *Wy* FLORENS, *Grave van Hollandt, maken een yeder bekent, dat wy, lettende* op de vroomigheidt onser mannen van Wormer, *namelyk daar op, datse de* Vriesen *in eenen seekeren slach gevangen, en ons overgelevert hebben, hun van alle jaarlykſche bede, die se ons tot noch toe hebben gegeven, en van alle eischinge der Tollen, die se ons geven moſten, van* hunne goederen, *waar heenen zy die ook* voeren souden, *nu hebben geacht voortaan in eeuwigheidt, met het getuigenisse deser tegenwoordige letteren, of briefs, te beuryden. Gegeven by* Egmondt, *den vierden vierdagh na St.* Nicolaas-*dagh, in 't jaar ons Heeren* 1280. *de welke by Graaf* JAN *den eersten geconfirmeert is* Ao. 1296. Hier uit siet men, 't geene ik te vooren gesegt heb, datse met heure Schepen en Schuiten, versien met hunne eigene goederen, door ganſch Hollandt, Zeelandt, en andere plaatsen voeren, en datse door hunne vroomheidt verkregen vryheidt van de jaarlijkſche bede (te weten

Digitized by Google

weten van de Hof-gelden, die tot des Graven Tafel behoorden) en van de Tollen over haar goederen, die se door ganſch Hollandt te koop brachten : daar benevens wordt den oorſpronk van 't Wapen van *Wormer* mede tot op deſe tijdt gebracht ; want hebbende een ſlachtinge gehouden tegens de kleine Vrieſen, ſouden die van *Wormer*, als wel blijkt, een goet getal gevangen genomen, en des Overſten hooft afgehouden hebben, 't welk zy de Graaf van Hollandt, *Floris* de vijfde, tot *Egmondt* zijnde, overleverden, die hen niet alleen bevrijde van de bede en Tollen voornoemt, maar ook begunſtigden met 'et afgehouden hooft des Overſten, om de afteekeninge daar van in hun Schilt te voeren, tot een bewijs datſe ſulks met de Wapenen verkregen hadden. Wat 'et eigentlijk voor een gedaante geweeſt is, weet men niet, of 't een Vriesman, Gelderſche, ofte een ander Noorman was, wordt niet verhaalt. Om het kop ſeer vreemt af te beelden, maken de ſommige een Moriaans-kop, andere een hooft of 't ſiek was, en een jaar te bedt gelegen had. Maar de Heeren van *Wormer*, dit beter over-wegende, hebben een bequame af-beeldtſel doen maken, by

Digitized by Google

haren ingebooren *Tymon Arentſz. Kraft,* uitnemende Schilder, woonende in den *Hage*, die hem ook wel betalen liet: in dit ſelve is acht genomen op alle omſtandigheden, uitgeſondert dat de hooft-hairen met een ſluijer toegebonden; mijns bedunkens behoorde een hooft-çieragie te weſen, na de wijſe van de oude volkeren; 't zy dan eenen Huive, met gout en ſilver door-toogen, ofte een koſtelijke Bonnet, met zijden ſtrikken en gekleurde vederen verciert, en opgetooit. Dit zy genoeg van 't Wapen dat die van *Wormer* noch gebruiken.

Laat ons nu weder te rug gaan, en beſien hoe die van *Wormer* met de vryheidt van Tollen gevaren zijn. Deſe heeft haar veel nuttigheden toegebracht, zy verſterkten haren handel in Hollandt en in Zeelandt, wierden 'er weeldrig en welvarend' by; maar het haperde daar na al wat; want alſoo die van *Dordrecht* de *Stapelinge* hadden verkregen van Graaf *Jan*, den eerſten van dien naam, *Floris* Soon, te weten, dat alle vreemde Waren, die daar voorby gevoert wierden, moſten verſtapelen, en in de Stadt eenige dagen opgeſet worden, om aldaar te venten, ſoo worden die van *Wormer*, *Ackerſloot*, en *Uitgeeſt*,

Digitized by Google

geeſt, met andere Tolvrije Steden, tot *Dordrecht* opgehouden, en op de ſtroomen aangehaalt, tot merkelijke ſchade van heure Waren: uit welke een grooten twiſt verrees, dat voor Hartog *Aalbrecht* gekomen zijnde, ter gunſte van eenige Steden en van de Dorpen voornoemt, en mits hy die van *Dordrecht* niet wel vermocht, die van *Dort* t'eenemalen tegen geweſen wierdt, en die van de Steden, met *Wormer*, *Ackerſloot* en *Uitgeeſt*, bleven vry van de Stapelinge, alſoo ſe de oudtſte brieven hadden. Leeſt daar van breedt in de Beſchrijvinge van *Dordrecht*, door *Beverwyk*, *Cap.* 8. *Pag.* 124. 125. en ſoo voorts. Des niet tegenſtaande hielden die van *Dordrecht*, na die tijdt, noch eenige Schepen aan, en dwongen de ſelve tot hunne Stapel-recht, (ſchoon ook dat *Willem van Beiren* haar mede afgeweſen had) 't welke groote en ſware ding-talen verwekte, die lange duurden ſonder geſleten te worden, ja tot op de regieringe van Keiſer *Karel* de vijfde, doen 'er eens een einde van gemaakt is, latende die van *Dordrecht* heure *Stapelrecht* op ſeekere voorwaarden behouden. Siet, mijn geliefde, daar zijn twee brieven van Keiſer *Karel*, in het welke

Digitized by Google

gy by gelegentheidt alles leſen kunt; in de eerſte ſult ge ſien alle de redenen van de Steden en Dorpen voornoemt, daar-en-tegens al het geene dat 'er die van *Dordrecht* op inbrengen, met den uitſpraak van Keiſer *Karel* en zijnen Rade: in de andere vint ge het verhaal van alle de goederen die tot *Dordrecht* moeten verſtapelen, hoe ſe ſullen verſtapelen, wat men moet geven van deſe en geene Waar, 't recht daar aan van de gemelde Steden en Dorpen, van den Vreemden en Inlander, en wierdt gehouden dat de vryheidt der Tollen daar mede niet vermindert en was.

'Wat is dan het *Stapel-recht* te ſeggen? vraagde van de *Sed.* Hy antwoordde, dat den geleerden *Junius van Hoorn* getuigt, dat het woord STAPEL gelooft wordt oirſpronkelijk uit het Franſch te komen, beteekenende een previlegie een welverdiende Stadt gegeven, om te mogen vreemde Waren, die daar gevoert werden, ophouden, om aldaar te verſtapelen, en eenige dagen gevent te werden, &c. Maar wy weten dat Tol is een opheffinge van ongelden, op Schepen, Wagenen en goederen geſtelt, die door eenige Rivieren en Landen varen, den tax onderworpen by de hooge

Digitized by Google

hooge Overheidt, of Heeren dier Heerlijkheden daar op gebracht; welker laatſte de Heere van *Arckel* zijn Stadt *Gorkum*, de Dorpen van *Wormer*, *Uitgeeſt* en *Ackerſloot*, bleven genietende, maar in 't verſtapelen, en voorrechten van dien, om niet t'eenemalen die van *Dordrecht* na hen welgevallen te laten doen, wierden eenige ſtukken en articulen gemaakt, by wie, op wat voet, en met wat voor goederen, de verſtapelinge ſoude gedaan, en by gemelde partijen aangenomen werden, om alle onheilen te weeren; na dat elker eerſtmalen, op het ſtellen van de ſelve ten bequaamſten oirbaar, en minſte krenkinge der voorrechten verhoort was, en alſoo die van *Wormer*, nevens de andere plaatſen, 't hun grootelijks ter herten hadde laten gaan, om vry te zijn van der Stapelinge voorſz. door dien hunne Schepen voorby *Dordrecht*, de *Ryn*; de *Maſe*, de *Waal*, de *Lek*, den *Yſſel* en *Merwede* op moſten, ofte met Waren wederom nederwaarts komen, hebben ſe 't ſoo lange tegen-gehouden als ſe konden, niet tegenſtaande datſe evenwel de Tollenvryheidt genooten, en, gelijk ik geſegt heb, blijven genietende.

By Graaf *Florens*, de vijfde van dien

Digitized by Google

name, en de volgende Graven van Hollant, moſten de Ingeſetenen van *Wormer*, nevens andere van de Dorpen van Kenneinerlant, veeltijts optrekken in d'oorloch tegens de *kleine Vrieſen*, hunne vijanden; en ſchoon die ſomwijlen gedwongen wierden, borſten zy geſtadig in een ongeneeſſelijke wederſpannigheidt uit; ſulks ik op veel plaatſen alrede aangeweſen heb. De opbodt der Ingeſetenen ten platten Lande, ging dikwils met de grootſte ord're niet toe, alſoo ſomtijdts d'een t'huis bleef als de andere na den Oorelog trok, d'eene te vroeg en d'andere te laat quam, daar op de beſte rekeninge niet te maken was; waar over eindelijk by de Graven van Hollandt daar in verſien, ord're geſtelt, en tot een gewillige ontbod en opbod gebracht is; want het getal, en de koſten die elk Dorp op te brengen en te dragen had, wierd uitgedrukt, de tijdt en verwijlen beraamt, na dat den Oorelog binnen of buiten 's Landts was, gelijk men ſulks wel verſtaan kan uit de Previlegie-brief van *Florens*, de vijfde van dien naam, Graaf van Hollandt, gegeven tot St. *Aalbrechts-berg* (buiten *Haarlem*) in den jare van 1291. die aldus begint: *Wy* FLORENS, *Grave van Hollandt*, *Zee-*

Digitized by Google

Zeelandt, en Heere *van Vrieslandt (ſtaat te weten dat hy door de* Vrieſen *gehuldt was) maken kondt allen den geenen die deſen* Brief *ſullen ſien ofte hooren leſen, dat wy onſe luiden van Kennemerlandt hebben gegeven alſulke vryheidt, en alſulk recht, als in deſen Brief geſchreven ſtaat, &c. Dat niemant de Kennemaren gebieden ſal, anders dan tot des Graven* Heirvaart, *en die* Heirvaart *moſt men tot elke Kerke bieden, met beden ofte met brieven, veertien nachten voor datſe porren ſouden; waar't dat ſake datſe varen ſouden uitter Graaffſchappe, maar waar de Heirvaart binnen's Landts te doene, ſoo ſouden zy gereedt weſen als ſe eerſt mochten, als't hen ontboden es, &c. en die vryheden en dit recht hebben wy gegeven de Kennemaren onſen luiden, omme menigerleye trouwen dienſt, die ſe ons ende onſe Ouderen dikwylen gedaan hebben, en noch doen ſullen, behouden onſer Graaffelykheden en onſes rechts, &c.* Op deſen regel van ontbod heeft haar (in den jare van 1415.) Grave *Willem*, de ſeſte van dien name, mede geſtelt in 's Graven-Hage, dat ten overſtaan van veele Ridderen en Edelen des Landts, als daar waren de Heer van *Culenburg*, de Heer van *Waſſenaar*, Burg-Grave van *Leiden*; Heer *Hendrik van*

Digitized by Google

Naaldwyk, Heer *Joan van Heemſtede*, Heer *Arent van Leyenburg*, Heer *Gerrit van Zyl* (daar na Heer van *Purmerent*,) en Heer *Bartout van Aſſendelft*, Ridderen; *Walraven*, Heere tot *Brederoede* en tot *Gennep*; *Jan*, Heere tot *Montfoorde*; *Willem Eggert*, Heer van *Purmerent*, Treſorier van Hollandt, Graaf *Willems* groote vriendt; *Helmich van Doornik*, *Jan Heereman*, *Philps de Bloote*, en *Dirk Potter*, alle Schildt-knapen.

Onder de Dorpen wierdt een regel gemaakt, datſe op ſeekere Riem-talen ſtonden, en mannen na den Riem-tale, omme te dienen in de Heer-vaarden, en op de Heir-koggen, ofte Oorelogs-Schepen, na de gelegentheidt der wateren en Meeren, daar men ſe op gebruiken moſt. Sommige brachten op mannen en wapenen; deſe dienden meeſt in de Oorelogen tegen de *kleine Vrieſen*, ſomwijlen tegens de Groote, doen den Oorelog (mits *Vroonens* ondergang) aan dien hoek ſoo veel als geſleten was. 'k En heb ook nooit bevonden dat de Zuidt-Hollanders op dusdanigen regel geſtelt zijn, mits zy te wijdt ſaten van de kleine Vrieſen. Ik heb van eenige Kennemer-Dorpen dit Regiſterken, en is van inhoudt:

Aker-

Digitized by Google

Akerſloot, 1e. Hooft-Dorp, 32 Riemen.
Limmen, 2e. Hooft-Dorp, 21 Riemen.
Uit-geeſt, 3e. Hooft-Dorp, 32 Riemen.
Caſtrichum aan de *Woude*, 25 Riemen.
Ooſt-zanen, 30 Riemen.
Weſt-zanen, 15 weerachtige mannen.
Wormer ſonder *Jiſp*, 16 Riemen.
Jiſp en *Nek* te ſamen, 12 Riemen.

De Dorpen van *Heemskerk*, *Aalsmoer*, *Velſen*, *Heyloe*, *Oxdorp*, *Oeſdom*, *Petten*, *Groede*, en andere, elks na avenant. Daar na, wanneer de *kleine Vrieſen* geheel bedwongen, en aan het lichaam van Hollandt gehecht waren, had men in deſen hoek ſoo veel koſten niet van nooden, en is onder Hartog *Aalbrecht* (byna) een algemeene verminderinge geſchiedt, als volgt:

Ackerſloot, 16 Riemen.
Limmen, 10 Riemen.
Uit-geeſt, 16 Riemen.
Caſtrichum, 10 Riemen.
Ooſt-zanen, 15 Riemen.
Wormer, ſonder *Jiſp*, 8 Riemen.
Jiſp en *Nek*, 6 Riemen.

Gy moet weten, wanneer hier van Riemen vermelt wordt, dat daar onder vervaat is mannen na den Riem-talen,

Digitized by Google

en deſgelijks wapenen na de mannen, met alle Oorelog-gereedtſchap; want ten minſten heeft elke Riem twee mannen van nooden gehadt, ſulks wel af te nemen is; die van *Limmen* ſtonden van oudts op 21. Riemen, daar na wierdt hen-lieden begunſtigt, datſe in ſtede van een Heir-kogge van 32. niet meer als met een Heir-kogge van 21. mannen ſouden dienen; volgens quamen ſe op tien Riemen, in 't jaar van 1397. en by Grave *Willem* op vijf Riemen, en dertig Schilden: wijders zijn alle de voorgemelde Dorpen verlicht; die van *Ooſt-zanen*, by *Willem van Beiren*, van vijftien op acht Riemen, voorts betalende aan *Willem Eggert* (Heer van *Purmerent*) Treſourier van de Graaffelijke Domeinen, 56. Nobelen, voor elke Riem acht Nobelen, welke zy-lieden gewilligdeden, en quijt-ſcheldinge daar van ontfingen; waar uit wel te verſtaan is, dat deſe Riem-talen, en het opbrengen van de koſten tot de Heir-koggen, groot geweeſt is. Dat ik geſegt heb die van *Weſt-zanen* met vijftien weerachtige mannen dienden, wordt verſtaan in een eenvoudige Heer-vaart; maar als de Heer-vaart ſwaar was, dan moſten zy bereidt zijn, en ſoo veel 'er toe doen

gelijk

Digitized by Google

gelijk de andere lieden in *Kennemerlandt* ofte in de *Beverwyk* geſeten.

Alſoo nu die van *Wormer*, voor Hertog *Aalbrechts* tijdt, op 16. Riemen ſtonden, deſgelijks mannen na behooren, en zy groote ſchade leden in heure Landen, door den aanſlach der Meiren, generende hen meeſt met de Scheepvaart, en handel van Koopmanſchap, heeft de Graaf van Hollandt, in 't jaar van 1397. die vermindert tot op de acht Riemen, inneſiende de ſchade die ſe van de gemelde Meeren ontfangen hadden, en groote laſten van Dijken die ſe onderhouden moſten. Wijders in 't jaar van 1425. heeft Hartog *Ian* van *Brabandt*, de man van Vrouw *Iacoba*, die in Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt gehuldt was, hen-lieden verlicht met deſen Brief: *Iohan*, &c. doen kondt allen luiden, want onſen goeden luiden en Onderſaten van *Wormer* onſer Graaffelijkheidt van Hollandt, altoos met acht Riemen gedient, en daar op geſtaan hebben, dies zy ons ootmoedelijk vervolgt, en heure armoede te kennen gegeven hebben, en want wy ook aangeſien hebben, en wel bekennen dat deſe ſelve onſe goede luiden ende onſe Onderſaten voorſz. vorder en hooger daar

Digitized by Google

mede beſwaart zijn, dan andere Dorpen daar omtrent gelegen, ſoo hebben wy den ſelven onſen goede luiden en Onderſaten voorſz. voor ons en onſe nakomelingen, Graven en Gravinnen te Hollandt en te Zeelandt, ſulke genade en verlichteniſſe gedaan, dat zy voortaan ten eeuwigen dagen niet hooger ſtaan, noch onſe Graaflijkheidt voorſz. dienen en ſullen, dan op en met vier Riem-talen, behoudelijk onſe bede en ſchote, dieſe ons en onſe nakomelingen voorſz. betalen ſullen, als dat gebeuren ſal, &c. Deſe ordonnantie der Heirkoggen, Riemen, en mannen na den Riem-talen, diende ſeer wel in onſe waterige Landen, in de Rivieren en groote Meeren, voornamelijk (als 't geſegt is) om de *kleine Vrieſen* te beſtooken, daar 't anders niet wel om aan en in hen Landen te komen was, en met 'et inbreeken van de Meeren door 't gat by *Petten*, noch dagelijks erger wierdt. Voor de tijdt van Grave *Floreus*, de vijfde van dien naam, zijn de Heir-koggen in Kennemerlandt, en regens de Vrieſen niet, ofte weinig gebruikt en gedacht; men dreef den Oorelog aan de vaſte kant, in de *Ackerſlooter-wonde*, omtrent *Alkmaar*, tot *Vroonen* op de wijde *Geeſt*, tot

tot *Schoorel*, en op de Velden van *Oudorp*; ofte men wachte een sterken vorst in, om als dan de *Vriesen* te benarren: maar 't ging selden wel af, als ik verscheidenmaal verhaalt heb. Doch *Floris* de vijfde nam het te water, leid 'et met Heir-koggen aan, wel beriemt om af en toe te varen, wel bemant en gewapent om een inval te doen, oft overval te weeren. Als hy een uitschrijving deed', soo bereiden se hen terstondt; sou men binnen Landts Oorelogen, most 'et in der yl geschien, buiten Lands met veertien dagen tijdt; dies waren se op zijn bevel gereet in 't hoog water, doen de Vriesen bedwongen wierden; en is 't daar mede soo wijt gebracht, dat de Vriesen gedemt en t'eenemaal onder-gestelt, dat de Heir-koggen, de Riem-talen, mannen na den Riem-talen, metter tijdt vermindert, en eindelijk dese orderen afgeschaft zijn. Wel is waar dat in de Nederlandtsche beroerten diergelijke Roei-Jachten of Heir-koggen wierden gebruikt, om den vijant daar mede te krenken, en een goeden buit af te sien, maar waren niet op de oude ord're, en weinig daar van belast, by de hooge Overigheidt; voeren met verlof van den Stadthouder, en kregen

Digitized by Google

tot vergelding hunne buit, ook voerender ſommige ſonder beſteilling, regelrecht tegens de galg aan, vallende door een hennippen-koorde in haar graf.

Gy ſpreekt wel, ſeide van de *Sed*, *Verdugo* ſchreef aan *Sonoy* dat 'et was het loon van ſulke maats. Doch, waarde vrundt; ik wilde gaerne weten by wie en wanneer de Kerke van *Wormer* is gebouwt, met 'et Raadthuis; wijders heb ik ook groote ſoetigheidt gehadt in het beſchrijven van *Wormer*, en der *Wormers*, door de voornoemde *Pieter Opmeer*, en wel aangemerkt dat hy in 't korte voorſtelt de gelegentheidt van *Wormer* en *Jiſp*, en de hoedanigheidt der Landen, daar benevens de nature ende de zeden van de Ingeſetenen; wijders, dat hare hanteeringe is beide de Zee en het Land te bouwen, en daar onder gereekent de Haring-vaart: ſluitelijk, datſe hen des winters wat goets deeden, en vrolijk maakten. Siet het ſoude my geluſten te aanhooren eenige uitbreidingen over dit zijn beſchrijvinge, als gy mooghelijk wel hebben ſult. Hier op begon *Ambiorix* aldus te ſpreeken: Ik weet 'et dat ik u nooit ſat en ſoude maken, al duurde het tot middernacht. Hier is de grondt der woorden, *het oore hoort hem*

Digitized by Google

hem nimmermeer ſat. Maar als men Honig gevonden heeft, moet men niet te veel eten, anders wordt 'et bitter in de mondt; onſe tijdt en mach niet veelen van alles ſoo breede ontledinge te doen, ik en heb ook nooit konnen vernemen by wie en wanneer de Kerk van *Wormer* gebouwt is, deſgelijks en weet ik niet van het Raadthuis; hoedanig dat die beide gebouwt zijn, kan men ſien, en ik heb 't voor ſeer oude gebouwen aangemerkt. Soo veel de Kerk aangaat, is een heerelijk werk, eens voortreffelijken Meeſters, van buiten, en van binnen met een grooten Orgel verçiert; zy heeft 'et geluk gehadt, dat de vijandt, *Wormer* verlatende, die niet af-brandde, terwijlen het gantſche Dorp door die van *Amſterdam* verſchoont wierdt. Het is de Moeder-Kerk van die van *Jiſp* geweeſt, tot den jare van 1439. als wanneer de *Jiſpers* een ander op hen ſelven gebouwt hebben, gelijk ik hier na in de vertellinge van *Jiſp* verhalen ſal. De *Wormer Kerk* is ter eeren van *Maria Magdalena* ingewijdt, doch haar Feeſt al afgeſchaft voor lange jaren, alſoo St. *Odulfus* meerder aanſien kreeg, en de Schip-lieden en Buis-vaarders alle hunne Offer tot hem brachten, biddende

hem

Digitized by Google

hem voor een behouden reise; hen Offerhande bestondt meest in Buissen van silver, silveren Haringen, en diergelijk; de Boeren en Akker-lieden Offerden silveren Koeijen, Schapen, Granen, en soo voorts. Op de Feest van St. *Odulfus* deed' men met hem een statelijken Ommegang; aan 't einde van 't Vlek waren leen-stoelen gestelt, en tot daar gekomen zijnde, hield men stal, en rusten wat, dragende het Beeldt van St. *Olof* met gespel en gesang wederom na de Kerk. 't Gebeurde my eens dat *Symon Beitel van 't Kalf* over de wal van de *Zaan* sat, en ik hem aansprak, siende dat hy in een diep gepeis was, hem vragende, Wel *Symon*, hoe zijn uw sinnen soo opgetoogen? Waar op hy terstondt tot bescheidt gaf, Dat hy van herten overdocht, hoe op die tijdt van 't jaar of dien dagh in de oude tijden, de Ommegang was van de goede St. *Olof tot Wormer*, daar men op allerleije Instrumenten speelden, en als Engelen songen, de geheele lucht was 'er van vervult, en ook op die tijdt zijn geheele herte, door de soete gedachtenisse. O! seide hy wijders, mochten wy dien eeuw eens weder beleven, dan sou 'et na mijn sin gaan. Wel *Symon*, vraagd' ik, is 'er

aan

aan dat houten beeldt soo veel gelegen? was 'et niet beter dat men het uitterlijke wat affneedt, en meer op 't Hemels sagen, daar de beelden en de zang-konst volmaakt is? Hy antwoordde my, In den Hemel sal 't wat anders zijn, maar dit is naast het Hemelsche; soo hoog waerdeerde hy de oudts-beruchte Ommegang van St. *Olof*. Ook hield men een Feest-tijdt ter eeren van *Maria*, de Moeder onses Heeren, die mede een Altaar en een beeldt in de Kerk had, en dat noemden se onse *Lieve Vrouwen Melkdagh*. Op desen dagh sond d'een d'ander Melk t'huis, en men deelde aan den Armen Melk uit; het welke my vertelt heeft lieden die 'er selver mede vrolijk geweest zijn.

Ik en kan niet nalaten u te verhalen (terwijlen hier van het Lieve Vrouwen beeldt gesprooken is) een kluchtige bejegening van *Koster Kluit tot Wormer*, die selfs het vertelt heeft aan de luiden hare Ouders daar ik 't van gehoort heb; te weten, dese Koster *Kluit* was toesiender van de Kerk van *Wormer*, wierdt om zijn vermakelijkheidt KLUIT genaamt. Te zijnen tijdt was 'er een Bakker, die tegens over de *Middel Tillerlaan* woonde, die zijn neering ganschelijk

lijk verloor, om dat hy door 't geheele Dorp bekent was zijn Broodt te licht te bakken. Nu byna van zijn voordeel verſteeken, begaf ſich dikwijlen in de Kerk, en voor het beeldt van de H. Maget *Maria*, dat, met haar Kindeken in den arm, aan een Pylaar ſtondt, verſocht heur hulp in zijn ongelegentheidt, op dat hy beter neering hebben mocht. Koſter *Kluit*, vermerkt hebbende dat hy ſoo veel, en meer als voor heenen, zijn gebedt ſtortede voor 't beeldt van de H. Maget *Maria*, heeft ſich verluſt eens achter de Pylaar, oft Outaar dat 'er aan ſtondt, te begeven, om te vernemen wat 'et mocht zijn dat hy verſocht, en hem 'er ſoo veel komen deed'. Dit dus in 't werk geſtelt, en de Bakker in zijn oude devotie zijnde, badt ſeer ernſtelijk om vermeerdering van neering; *Kluit*, dit wetende, formeerd' een fijne ſtem, even of een Kindt geſprooken hadde, en ſeide: *Bakker, gy moet uw Broodt wat ſwaarder maken.* Daar op den Bakker fluks hem weder toe-beet: *Swygt Jongen, laat uw Moeder ſpreeken,* en ging daar mede deur. Als hy dit verteldt had, begonnen ſe te greniken; en *Ruſſellania* ſeide: Hy is buiten twijffel in zijn geweten geraakt, en niet te min

ver-

Digitized by Google

verſtoort geweeſt, niet willende bekeert zijn, maar veel liever het Broodt te licht bakken, als 'er noch veele doen, hoe yverig datſe ook den Godts-dienſt bywoonen. Wy ſullen, ſprak *Ambiorix*, de klucht van Koſter *Kluit* laten voor 't geen hy is; van het Raadthuis ſal ik ſpreeken in de voorſtellinge van haar tegenwoordigen ſtandt, dewijl my het oude ontbreekt.

Nu dan, wy ſullen komen tot nader verhaal van 't geene uwe vordere verſoek is, niet te min terwijle ik dat van *Opmeer* uitbreide, ſal evenwel kort zijn: De gelegenheidt van *Wormer* en *Jiſp* is, datſe beſlooten wordt met de *Zaan*, en drie groote Meeren. Soo men ſegt, ſoude *VVormer* dichter na *Knollendam* gelegen hebben, ſoo dat noch de Ooſt-zijde van de voornoemde *Knollendam* tot 'et Ambacht van *VVormer* behoort; deſgelijks *Jiſp* aan een watertje noch de *Jiſp* genaamt, deunder aan *Nek*, met welke zy vereenigt is geweeſt. 't En is ook niet vreemt dat de Ingeſetenen meerder lande-waarts ingetrokken zijn, tot een ſoo goede en bequame plaats, daar ſe anders ſoo veel water in het Noorden en het Ooſten te vruchten hadden, als daar was de *Schermer* en *Beemſter*; dit ſchijnt wel

wel met de navolgende Vaerskens op deſe ſaak uit te komen:

't *Swed* eer mijn Spiegel was doen ik van 't Noorden ſag,
En even achter my het *Sterlings* water lag;
Men heeft my na het Zuid' door waters-angſt getogen,
Nu gaat men 't woeſte Meer tot op de grondt uitdroogen.
Wel, ſegt ge, wat is dit? waarom en bleefdy niet?
Maar 'k hebbe beter Landt, drie Meeren en een Vliet.

Gy moet ook weten dat de Noordt-Zee haren vrijen gank gehadt heeft tot de *Knollendam*, en de Meeren, daar door aangeſtookt, de Landen voor de voet opgegeten hebben; en dat noch lange na 't leggen van de *Voordam van Zaanden*, de *Zuider-Zee* door het *Ye*, het water aan de Noorder-dijken allengskens meer verhoogt hebbende, des te geweldiger de achter-Meeren maakte, om Huis en Hof wegh te nemen, ſulks op het Eilandt van *Schermer* noch dagelijks bevonden werdt. De Meeren die *Wormer* achter en voor heeft, zijn de *Schals-Meer*, de *Groote* en de *Enge Wormer*:

van

Digitized by Google

van dit hier na breder; van de *Zaan* is te vooren in overvloet geſprooken. Dat hy ſegt, zy de Waterlanderen aldernaaſt leggen, is recht; maar dat hen ſommige mindere Waterlanderen noemen, geſchiedt met geen goede paal-deilinge; *Ooſt-zanen* en *VVormer* vind' ik wel (in de brieven en ſchrijven van onbekende) gelegen in *VVaterlandt*, doch hebben altijdt tot Kennemerlandt behoort, al van voor Graaf *Floris* de vijfdens tijden, als wanneer *VVaterlandt* weinig, of niet tot 'et Graafſchap van Hollandt behoorde. Doch 't zy hoe t wil, der Ingeſetenen aart en eigenſchap werdt ook uitgedrukt, daar ſe genoemt werden Melk-eteren, vreedſaam, ſuinig, vernuftig, vry-tongig, en rechtvaerdig; in welke woorden al hen handel en wandel, zeden en gewoonten, byna beſlooten is, daarom ſullen we dit voegen tot deſe navolgende vijf ſtukken,

1. *Tot de opvoedinge en het onderhoudt.*
2. *Tot de Handt-werken en Zeevaart.*
3. *Tot 'et vernuft en wyſe mannen.*
4. *Tot de ongeveinſtheidt en rechtvaerdigheidt.*
5. *Tot de kloekheidt van Mannen en Vrouwen.*

Wat

Wat de opvoedinge betreft, deſe is niet Hooffſch geweeſt aan d'eene zijde, terwijlen ſe met Melk opgevoedt, en Melk-eteren genoemt werden; ook en is ſe niet ſeer Boers geweeſt aan d'andere zijde, mits 'er niet ontbrak Tweebak, Boter, Kaas, Viſch, en Delffſche Moeſelaar. De Huislieden ten platten Lande wierden by oudts in hunne jeugt veel met Melk en Tweebak gevoedt, oorſaak datſe ſoo kloek van lichaam wierden. Hier van ſchrijft *VVillem* van der *Goude*, *dat een VVaterlander machtig is in 't vangen en in 't ſlaan, hy wordt met Koe-melk gevoedt, daar van de beenen waſſen; zy nuttigen Melk en Kaas* (ſegt hy) *en drinken VVay, ſonder datſe den VVyn haten.* Het onderhoudt is noch tegenwoordig ſoo, terwijlen dat 'er den Tweebak overvloedig gebakken, Boter en Kaas gemaakt, en Viſch gevangen worden; doch dat 'er by dit onderhoudt ſoude gevoegt weſen Roſijnen, Druiven, Appelen en Nooten, en datſe, als *Willem* ſchrijft, gaerne wat ſoets aten, dat moet wel onderſcheiden zijn, ſoo veele als ons de maaltijdt en het banket: zy hebben ſoodanigen overvloedt van lekkernijen mede gehadt, niet alleen door hen groote buiten- maar ook bin-

ne-

Digitized by Google

ne-vaart; want de voornoemde Schrijver doet'er by, *Zy en hebben daar geen (Ooft-) boomen, van* Uitrecht *door den* Aamſtel, *en* Vecht, *brengen ſe Appelen en Neuten*, &c. Deſgelijks is te verſtaan van ſoete Spaanſche Waaren, die ſe voor Koopmanſchap t'huis brachten, en ſomwijlen ſelver genuttigden, uit welk deſen *Pieter Opmeer* en andere dit beſlooten hebben.

Soo, ſoo, dat gaat noch wel, ſeide *Ruſſellania*, my wierdt voor een wijl verhaalt dat de *Wormers* u weinig bedankten, door aanſtooking van hunne *D. Hovius*, daar over datge geſchreven had, datſe gaerne aten Tweebak met Boter en Kaas, Viſch, Druiven, Vijgen, Appelen en Nooten, nu wiltge 't wederom wat verſoeten, en 't ſal mooghelijk beter genomen werden, indien 'er niet op den ſelven voet een geeſtelijk perſoon 'er tegen opſtaat. Ey doch, ſprak van de *Sed*, houdt eens op *Ruſſellania*, u vriend te ſteuren, en kleinmoedig te maken, met het ſeggen van lieden, die 'er niet toe doen, en alletijdt een ander weten te beriſpen, en alles wat ſe ſelver niet en ſchrijven, ofte bedillen, ofte t'eenemaal verwerpen. Voor my, ſei *Ambiorix*, het heeft me de moedt weinig benomen;

Digitized by Google

nomen; daar by en sal ik niet doen als de Landtman, die, om dat hy vreesde dat de Vogelen zijn zaadt wegh nemen souden, niet wilde zaaijen; desgelijks als hy docht dat de Hagel-sneeuw, de Noorder-buijen, en diergelijk daar over waaijen mochten, 't Landt geen vruchten voortbrengen sou; ja als het al ten besten met den wasdom geslaagt was, den Krijg konde komen, de Ruiters hun Paerden daar in jagen, en laten op-eten: my dunkt dat 'et de ganssche Werelt behaagt, als 'et u lieden slechts aanstaat. En niet tegenstaande dat 'et werk door tempeesten en onweder van lasteren heeft te gaan, en het naauw-siften der bet-weteren onderworpen sal zijn, sal ik niet nalaten te seggen 't geene daar van oude en vermaarde mannen geschreven hebben, en wil voorts overtreden tot de Handt-werken ende de Zeevaart, die de Ingesetenen voor meer dan hondert en t'sestig jaren, tot den aanvang der Nederlandtsche beroerten, hebben gepleegt: tot de Handt-werken dienen voornamelijk de Bakkerijen, en de Landt-bouw, het maken van Netten, en de binne-vissscherijen, met allerleije Ambachten daar toe behoorende: van de Bakkerijen dient in 't verhaal van haar

haar tegenwoordigen ſtandt, hoewel dat die over meer dan hondert jaren gedaan is; maar den Landtbouw is ſoo oudt als 't Dorp, en als 'er Inwoonderen geweeſt zijn; dan alleen om wel te doen krijgen ſe roem by *Pieter Opmeer*, en *Wilhelmus Goudanus*, zy ſchrijven aldus: *Hier toe hebben ſe dat broekig Landt geleert Tarwe te dragen, uitnemende goet; zy bemodderen de kanten van de Slooten, die ſe met zaadt bezait hebben, en mengender Miſt onder. Gy ſoudt aan die Tarruw geen gebrek vinden, zy wykt een weinig af van de kleur, of van de warmte.* De meenigte der Beeſten verſchaffen ook overvloedt van Melk, doch op veel na niet ſoo veel als ſe verbeſigen, dat alle jaren op 40000. gulden omtrent beloopt. Terwijlen nu dit Dorp van oudts wel bevolkt geweeſt is, en ſeer omgeven met de drie Meeren, hebben ſe hunne hanteeringe moeten verdeelen, daar van de ſommige t'huis gebleven, en d'andere ter Zee gevaren zijn, om loon, ofte om Koopmanſchap te doen, in Ooſten en Weſten, ook in den Haringvangſt, in 't venten der Waren, langs Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, en in andere Vorſtendommen en Heerlijkheden, in 't Viſſchen op de *Wormer, Beemſter,*

Digitized by Google

ſter, Schermer, Sterre-meer, en naaſt-gelegene wateren; want, gelijk *Swychemius* ſeer wel ſeide, *Spanje* beſtondt niet in de Trafijke ofte Handt-werken, (te weten, zijn meeſte welvaren) maar in de vruchtbaarheidt en wijtte der Landouwen: Nederlandt was veel minder en enger, en beſtondt in de Trafique, Vertieren en Handt-werken. Soo mach ik wel van *VVormer* ſeggen, zy beſtaat niet in de wijtte der Landouwen, want 'et lag als een Eilandt, ſoo *Opmeer* getuigt, midden in 't water, hadt niet veel Landt, maar eel Landt, eer de Meeren bedijkt waren; maar zy beſtaat in de Koopmanſchap, Vertieren en Handtwerken. Ten tijden van Graaf *Florens* de vijfde, dreven ſe al ſterken Handel met hunne Schuiten en goederen; dat blijkt ook by de regiering van Hartog *Aalbrecht van Beiren*, Graaf *VVillem van Beiren*, *Phillips van Bourgondien*, *Keiſer Karel*, en de volgende Graaf *Phlips*, de tweede van dien naam. Onder *Karel*, de vijfde van dien naam, Roomſch Keiſer, Graaf van Hollandt, kregen die van *Wormer* een Previlegie-brief, dat de Bier-tappers aan de jonge lieden geen meer dan een gulden mochten borgen, om dat 'er door de Scheepvaart niet verhindert

Digitized by Google

hindert ſoude werden; en daar *Pieter Opmeer* alleen aanwijſt datſe des Somers de Zee bouwen, ſchrijft *Willem van der Gou* datſe voeren na Ooſten en Weſten om Sout te halen, en dat weder op een ander plaats te brengen. (De Ooſterſche Paerden, ſegt hy, zijn ſoo luſtig na Sout, datſe de ſakken door-bijten.) *Pieter Janſz. Twiſch* ſchrijft, datſe al voor den jare van 1540. in de Buis-vaart en Haring-vangſt ſeer gebloeit hebben, het welke *Pieter Opmeer*, in die tijdt omtrent levende, mede getuigt. Wijders verhaalt *Twisk*, datſe hadden Buiſſen van veertig en meer Laſten, het welke hen welvaren grootelijks vermeerderde, en hoogmoedig maakte; want als die van de *Ryp*, dat ſobere binnelandtſche Viſſchers waren, een Buisje t'Zee brachten, vraagden ſe in ſchimp, *Wat willen deſe Kool-eteren daar mede beginnen?* en 't ſcheen dat na die tijdt de zegen op de *Ryp* quam, de ſelve begonnen veel te vangen, en in 't getal van Buiſſen te vermeerderen; doch die van *Wormer* gingen met hun Buis-vaart allengskens te niet. Siet eens, waarde vrundt en vriendinnen, wat een groot quaat de hoogmoedt, en 't verachten van een ander is, in 't ect geene dat van Godt

Digitized by Google

de Heere gezegent moet zijn, en met een ootmoedig dankbaar hert behoort aangenomen te werden. Met dit voorſtel had ik 'et by hen-lieden ook verkorven, hoewel ik ſulks by andere gevonden heb, en 't vernietigen der Buis-vaart niet dan al te waar bevonden wordt.

Ik en ſal evenwel niet nalaten te ſpreken, dat van voor veele jaren in *Wormer* ſeer ſchrandre lieden gevonden wierden, gelijk als noch, en mannen van aanſien. Was niet MAINARD MAN, *Abt van Egmondt*, een eer van zijn geboortenplaats? van welke *Pieter Opmeer* aldus ſchrijft, Siet onder andere van *Taleſius*, dat hy behalven *Henricus Glareanus*, *Beatus Rhenanus*, *Gilbertus Cognatus*, *Carolus Uitenhovius*, *Franciſcus Delfius*, *Allardus Amſtelrodamus*, *Cornelis Crocus*, en *Nicolaas Cannius*, naauwe gemeenſaamheidt en vriendtſchap gehouden heeft met zijnen bloedt-vriendt MAINARDUS MANNIUS, ſeer waerdige Abt van *Egmondt*, die *Wormer* gebaart heeft: welke man, vermaart door zijn heilig leven, niet alleen de gebouwen des Kloosters, door oudtheidt vervallen, heeft vermaakt; maar ook de oeffeninge der Godtſaligheidt, byna onder den zijnen uitgebluſcht, verwekt, en

en alle Leerlingen omhelst met wonderlijke liefde, gekoestert en tot eere verheven. Uit welke woorden men verstaan kan dat hy een bloedt-vriendt van *Quirinus Talesius* was. Hy had ook groote kennis met *Erasmus van Rotterdam*, en *Martinus Dorpius*; wierdt in 't jaar van 1509. Abt, en stierf tot *Egmondt* in 't jaar van 1526. hebbende 17. jaren het regiment van die heerelijke Abdije beseten; van hem is over eenigen tijdt noch te sien geweest een glas in de Kerk van *VVormer*. Wijders segt de voornoemde Schrijver, Eerelijk was ook het geslachte der *VVormersche Gembranden*, uit 't welke *VVilhelmus Hinnesius*, Godtgeleerde, en *Petrus Petri*, (eertijdts Burgermeester en Schout tot *Amsterdam*) af-komstig zijn; de eerste is een Priester geweest, en een cieraat van zijn Vaderlandt; de andere, na veel uitmergelende arbeiden voor Kerk en Geloof, berooft zijnde van zijne goederen, is tot Leuven in ballingschap ontslapen: hy is Schout van *Amsterdam* geworden den 24. Mayus, 1566. en bleef tot 't eet jaar van 1572. sulks blijkt in 't Register der Amptmannen van *Amsterdam*. My komt ook voor gelesen te hebben in *Wassenaars* Historien, in de Opdracht-

Digitized by Google

brief aan de Heeren ſes-en-dartig Raden van de voornoemde Stadt, dat de Viſſchers van *VVormer*, *Jiſp*, en andere Dorpen van *VVaterlandt*, de volk-plantinge van *Amſterdam* eerſt aangevangen, en dat 'er de af-komelingen der *VVormers* hooge ſtaten bekleedt hebben. Daar zijn noch veele geleerde luiden van daan gekomen, en voornamelijk ten tijden dat 'er *Martinus Duncanus* een Latijnſche School ophiel, waar van *P. Opmeer* getuigt in zijn ſeſte Boek, met deſe woorden: Tot *VVormer* is een treffelijk School geopent door *Martinus Duncanus*, die de Leere van *Menno de Vries* wederleid heeft; uit welke School veel Prieſters en Paſtoren gekomen zijn. Van enige zijner diſcipulen heeft my de nau-doorſoekende *VVillem Gerritſz.* Out-Burgermeeſter aldaar, dit uitſchrift gedaan: Tot *VVormer* is van ouden tijden geweeſt een Latijnſche School, die gebloeit heeft tot den Oorelog toe, en hebben tot een Rector of Meeſter gehadt *Marten Duncanus*, zijnde Overſten Deeken van verſcheiden Dorpen, en naarmaals Kettermeeſter tot *Uitrecht*; onder hem was eenen *Pieter Surk*, Kapellaan, daar van veel namen der Studenten noch onder mijn beruſten, beſchre-

ſchreven by de eigen handt van mijn zalige Groot-vader, doenmaals mede Student, en gekomen tot de Academie toe, genaamt *Cornelis Kraft*, en zijn Broeder die *Ysbrant Kraft* hiete uit de *Ryp*; *Iohannes van Ooſt-zaan*, *Petrus* en *Iohannes van Aſſendelft*, *Garbrandus* en *Iacobus van Enkhuiſen*, *Cornelis van Hoorn*, en verſcheiden andere, &c. Voor deſen was al bloeijende in geleertheidt *Henricus VVormerianus*, die te *Keulen* geleeft, en aldaar geſchreven heeft *Epitonem Aſtronomiæ*, uitgegeven in 't jaar 1514. ſo *Valerius Andreas*, Rechtsgeleerde, in zijn *Biblioteca Belgica* getuigt; deſgelijks *Petrus Ubelius* van *VVormer* is mede beroemt onder de geleerde.

Wy moeten ook eens aanmerken wat men van 'er ongeveinſtheidt en rechtvaerdigheidt te ſeggen heeft, daar in ſe over hondert jaren ſeer uitmunte; *VVilhelmus Goudanus* legt de woorden van *P. Opmeer*, daar hy ſegt, datſe waren vry-tongig en rechtvaerdig, aldus uit: *Inſonderheidt zyn ſe ſeer rechtvaerdig; ſoo dat de VVaterlanderen van een ander volk liever het woordt, als een handtſchrift willen hebben; daar-en-tegens zyn ſe on-eerelyke ſchuldt-eiſſcheren, ſoo datſe op den drempel van den ſchuldenaar blyven*

Digitized by Google

ſitten, tot dat hy betaalt, &c. Hy wil te kennen geven datſe goet van vertrouwen zijn; daar-en-boven worden de woorden daar toe gebruikt, dat men wete hare beloften en toeſeggingeſoo veel zijn als heuren zegel, dat zy, oprecht van herten zijnde, ook meenen anderen deſgelijks te weſen: ſulks geeft ook te kennen heur vrypoſtig ſpreeken, ſonder veinſinge ofte pluimſtrijken, ſonder bewimpelinge, en mooghelijk ſonder aanſien van perſoonen, niet ſchreumachtig, noch dat de woorden lijſſelijk zijn, geen oorblaſers, maar die 't wel durven in tegenwoordigheidt ſeggen; kort om, die heure betalinge vervolgen, om datſe ſoo vaſtelijk op toeſeggingen vertrouwt hebben: en ik vertrouwe dat de deucht van oprechtigheidt en ongeveinſtheidt lange by dit volk gebleven is, en de ſlot-reden van *Pieter Opmeer* ſeeker gaat, daar hy ſegt: *Gewiſſelyk, indien ergens, ſoo ſchuilt in deſen hoek de Boerſche eenvoudigheidt, en de oude deucht*, de welke niet alleen van ſtarke, en door hunne verdienſten vermaarde mannen, maar ook van ſterke vrouwen vruchtbaar is.

Gy hebt, denk ik, wel onthouden dat 'er geſeidt is, datſe werden met Koeijemelk

melk gevoedt, daar door hun beenen en krachten waſſen, en zy machtig waren in 't vangen en in 't ſlaan, zy wierden des te bequamer niet alleen de mannen, maar ook de vrouwen tot den Landtbouw, en Koeijen-houden, ſeer arbeidſaam zijnde, gelijk noch tegenwoordig de *Wormer* vrouwen en maagden hun laten gebruiken, nevens de mannen, in den ſwaren arbeidt der bakkerijen, daar yeder huis by dagh en nacht, van welker omtrent hondert getelt werden, vier of vijf of ſes malen bakt, ja ſomwijlen tot ſeven reiſen in een etmaal. Wanneer hy den roem van hunne manſchap voortbrengt, ſegt hy datſe niet alleen ſterk, maar ook vermaart zijn door hunne verdienſten voor 't gemeene beſten; welke gemeene beſten ofte dat van de Republike moet verſtaan worden, van heuren onverdrietelijken arbeidt en moeiten voor de Graven en Gravinnen van Hollandt, tot voorſtandt van het Vaderlandt, en van heure Ingeſetenen van *Wormer*, ſoo in de Regieringe als in den Godes-dienſt; want als hy te ſpreeken komt dat *Wormer* van ſtarke vrouwen mede vruchtbaar is, valt hy aan de Dochter van *Adriaan Symonſz*, GEERTRUYD genaamt, van *Wormer* gebo-

ren, en verhaalt dat zy, niet tegenſtaande het groot gevaar van de Geuſen, die *Amſterdam* beſet hadden, een moedt nam hen Broederen daar binnen te hulp te komen, en gevangen zijnde volſtandelijk heure geloof beleed', ſonder teeken van vreeſe des doodts, die haar daar na aangedaan wierdt. 't Zy dan hoe men de ſterkte der mannen en vrouwen verſtaan wil, of in het naerſtig arbeiden tot lijffelijken nootdruft, en onderhoudt des huisgeſins; of in de kloekmoedigheidt en ſtarken arm tegens den vijandt, en die 't gemeene beſten ſoekt te onderdrukken; ofte in de ſterkte der zielen, omme tegens te ſtaan alle gewelt en ſprongen der bekooringe, ſoo van buiten als van binnen.

Eer ik ſcheide van *Wormer*, ſoo ſal ik noch verhalen van het water de *Marke* genaamt; men ſegt, dat den eerſten oorſprong gekomen is uit 'et wroeten van een Swijn. Het is verſch, en daar door ſoet van ſmaak; ſoo dat men tot *Wormer* by wijlen een ſpreek-woordt voert, als yemant wat doen wil dat onmooghelijk ſchijnt, *'t Is ſoo ſien of men in de* Marke *na Haring ſchoot.* Terwijlen dat het Dorp van oude tijden Boſſig en Moeraſſig is geweeſt, zijnde al te ma-

len

len Broek-landen, soo vindt men der veel Riffen, of Landen als Eilandekens, daar onder de *Kerke Riff*, *Gellis Riff*, *Marke Riff*, *Pieties Riff*, &c. met goede Visch-wateren versien. In 't jaar van 1597. haalden de jonge luiden noch van *Limmen* de Maije-boom, daar se de vryheidt hadden omme tegens May-dagh uit te keuren de schoonste Boom die 'er was, en rechtten dien dan op ter eeren van de Goddinne *Maya*, ofte van een H. Patroneſſe, die in stede van Vrouw *Maya* gekomen was, gelijk sulks noch in de Paapsche Landen gebruikelijk is. Dit 's dan, waarde vriendt en vriendinnen, het geene ik in dit deel van *Wormer* te seggen had; indien ik meerder wist dat hier toe dienen mocht, sou niet nalaten u dat te verhalen, sal daaromme voortgaan tot die van

Jisp.

Sommige schrijven *Jesp*, *Isp*, *Gisp*, maar onsen Meester *Pieter Kas van Jisp*, die seer effen op de spellinge was, schreef en leerde zijn Discipulen schrijven Jisp. Wat de sin van desen naam is, en weet ik niet; hy schijnt ontsprongen te zijn uit 'et waterken *Jisp*, daar 't Dorp wel eer aan gelegen is geweest, dat men noch achter *Jisp* siet. Het schijnt my

Digitized by Google

ook wel dat die van 't voornoemde Vlek van daar se oudts tijdts lagen opgebroken zijn geweest, vruchtende den seer grooten aanslag van de *Beemster* en van de *Wormer*, en hebben hen nedergeset in 't Zuiden op de uitterste grensen van 'er Landt, alleen door een naauwe Sloot gescheiden van het *Wormer*-landt; want daar na *Jisp* seer bevolkende, hebben se over gesprongen, met verlof van de Regeerders van *Wormer*, en de overzijde mede bewoont, latende die van *Wormer* het uitterlijk gesag, en de inkominge van dien; in het Kerkelijk in 't gemeen mosten die van beide zijden staan onder de Parochiale Kerk van *Wormer*, en is dit soo lange gebleven tot den jare van 1434. in de Maart, wanneer zy 'er afgescheiden zijn, en een Parochiale Kerke op hen selven kregen, onder *Phillips*, de tweede van dien naam, uit den Huise van *Bourgondien*, Graaf van *Hollandt*, *Zeelandt*, &c. als 't blijkt uit een Brief van desen inhoud: PHILIPS, &c. *doen kondt allen luiden, alsoo wy onsen Buren van* Jispe *gegonnen en geconsenteert hebben, by consent Heeren* Dirk Klaasz. *Curateur van* Wormer, *daar zy voor desen tyds onder geprochijs hebben geweest, die dat overgegeven heeft*

zyn

zyn leven lang, alsoo verre als in hem is, datse voortaan een Parochie-Kerke op hen selven, in heuren Dorpe, met sulken voorwaarde als de dadinge die gemaakt is by onsen Rade, tusschen onsen voorsz. Cureit van Wormer, en onsen Buren van Jispe voorsz. dat klarelyk inhoudt, soo hebben wy onsen Buren van Jispe gegonnet en geconsenteert, gonnen en consenteren met desen Brieve alsoo als in ons is, als Collectoar van de Kerke van Wormer, dat na de doode van Heeren Dirk Klaasz. op desen tydt Cureit van Wormer, alle de wisse en seekere renten, tienden, Chynsen, Landen, Melck en anders, leggende binnen den ban van Jispe, en die onse Buren van Jispe onsen Cureit jaarlyks plegen te geven, en nu der Papelyker provende van Wormer behooren, en daar toe alle de onseekere renten, vervallen en profijten van der Nieuwe Kerke van Jispe, die daar nu toestaan, of namaals tevallen sullen, daar onse Buren van Jispe, den Cureit van Wormer voornaemt, zyn leven lang twintig Schilden 's jaars voor geven sullen, by consente des Bisschops van Uitrecht, die komen, wesen en blyven sullen aan der Nieuwer Kerke en Papelyker provende van Jispe, daar wy en onsen nakomelingen, Graven en Grayinnen van Hollandt, Collectoirs

lectoirs en gifters af wezen zullen tot eeuwigen dage toe; en omme conzent hier af te verkrygen van den Biſſchop van Uitrecht, *daar toe zullen wy onze Buren van* Jiſpe *alle hullepe ende vorderniſſe doen, aan de voorſz. Biſſchop, mit bede, en mit brieven voor hen te ſchryven die wy mogen: en of 't van noode zy, by doode Heer* Dirk Klaaſz. *op deze tydt Cureit van* Wormer, *onze Buren van* Jiſpe *vorder en meerder brieven van ons of van onzen nakomelingen hier af te hebben of te bezorgen, in der prezentatien die wy ofte onze nakomelingen dan geven zullen, van der Kerke van* Wormer, *die brieven zullen wy dan onze Buren van* Jiſpe *geven in der beſter forme, als zy ons ofte onze nakomelingen dat vermanen zullen. In oirkonde dezen brief bezegelt met onzen Zegel hier aan gehangen, gegeven op den zeſten dagh in Maert, Anno* 1434. *na den loope van onzen Hove.*

Siet, alſoo wierden de beginſelen gemaakt tot den opbouw van de Parochiale Kerke van *Jiſp*: of deſe Buren te vooren een Kapelle gehadt hebben, (het welke wel 't waarſchijnelijkſte is) ofte niet, vind' ik nergens beſchreven: zy waren niet langer verbonden aan de Kerke van *Wormer*, dan tegens ſoo lange

Dirk

Digitized by Google

Dirk Klaasz. leefden, twintig Schilden 's jaars, en na zijn doodt was 't alles te niet; en zy-lieden behielden een vry eigen Kerke, alleen blijvende onder de Kerke van St. *Marten*, te weten, onder de Biſſchoppen van *Uitrecht*. Deſe Parochiale Kerk van *Jiſp* bleef omtrent hondert jaren na zijn eerſte bouwinge ſtaan, want hy verbrandde by nacht, ſonder dat men wiſt waar dat onheil van daan quam; de bitterſte Romaniſten wierpen 't op den hals der Mennoniſten, en ſeiden dat zy 't gedaan hadden, uit drift van een heiligen yver, ſoo ſe 't noemden, en dit verſwaarde niet weinig hare vervolginge over al. De Kerke is wederom herbouwt, en ſeer ſchoon opgemaakt, zijnde met veel Beelden, Altaren en andere Ornamenten verſien en verçiert; onder alle was 'er het H. Ciborie, ſtaande verheven aan de tweede Calomne in 't Noorden, wiens fondamenten noch in den grondt ſteeken, ſoo my verhaalt is, te weten van de voeting daar het op ſtondt, indien 't niet een Altaar is geweeſt, waar boven aan na de Soldering een groot en wel gemaakt Kruis verheven ſtondt, die in 't Beeldt-ſtormen om verre gehaalt en vernielt wierdt, in de tegenwoordigheit

des

des Heeren van *Batenburg*, die om dit te bevorderen tot *Jisp* gekomen was. Zy hadden een dubbel touw om 't selve geslagen, en te gronde gerukt, soo dat 'et neder-storte, en de Kerk, vol gewoels, seer bewegen deed', gelijk my getuigt hebben de geenen die 't selver sagen en hoorden. Het is gewis een schoone Kerk geweest, terwijlen daar voor eenige jaren soo uitnemende glasen in gesien wierden, als byna in een Kerk van *Hollandt* mochte wesen, de sommige bekleden eenige Historien, andere Wapenen van Vorsten en Graven, onder allen ook het Wapen van de Hartogen van *Loreinen*: omtrent het Portaal had een *Adam* en *Eva* gestaan, soo groot als 't leven, en gelijk of 't leefde gedaan. Daar zijn noch overig twee glasen, doch seer gebrooken, die ik door en weêr gesien hebbe, en getuigen van 't geene gesegt is; 't een is boven 't hooge Choor, daar St. *Helena* het H. Kruis vindt, en de Keiser *Constantyn* de Poorte van *Ieruzalem* in-rijden wilde te paert, dat hem door een Engel belet wierdt. Tegens over dat selfde was de Besnijdenisse Christi, en den omstandt daar toe dienende. Het ander is daar de drie Koningen tot *Bettelehem*, op 't geleide

der

der Sterre, komen, en Christus hare gaven offeren, staande ter zijden van 'et Choor, achter in een hoek, seer werkelijk geordineert en geschikt, Beelden, Tronien en Lakenen seer net gedaan.

Doen vraagde hem *Russellania*, Waarom gebruiken die van *Jisp* een Lepelaar tot hun Wapen-teiken? Hy antwoordde, Gy vraagt ter bequamer tijdt, want even was ik van meening daar af te handelen: Hen Wapen segt men af-komstig te weesen van de Lepelaren, die se veel tot *Jisp*, en voornamelijk in 't Oostende, plachten te houden. Het was nu soo, dat over hondert jaren, of meer, tot *Jisp* de meeste lieden hen geneerden met de Zeevaart, met de Landt-bouw, en met de Visscherijen op de Meiren; die van het Oost-endt waren al te maal byna Visschers op de kleine wateren, en tot 'et verval van kleine Aal, Spiering, Pos, Bley, Gruntel, en diergelijk, hielden se de Lepelaren tot hen-lieden vermaak, gelijk nu noch wel geschiedt (nevens 't houden van de Oije-vaars) op de Vis-markten, dewijle dat die Vogelen na dat aas seer begeerig zijn, en hen lichtelijk in die gelegentheidt daar mede konnen geneeren en voeden; dit, alsoo se hier overvloedig gehouden wier-

Digitized by Google

wierden, wordt verhaalt, heeft oorſaak gegeven tot 'et Wapen̂ van *Jiſp*, het welke zy overal in hunne Vlaggen en Wimpelen ommevoeren. Voorts, wat noch meer van dit Vlek te ſeggen is, ſal in 't laatſte ſtuk verhandelt werden. Van hunne opvoedinge, handel en wandel, Oorlogs-gereedtſchap, en diergelijk, is begrepen in 't verhaal van *Wormer*, en ſal hier en daar noch meer gedacht werden.

Wy komen dan, waarde vriendt en vriendinnen, van over *Jiſp* tot

AKER-SLOOTE,

Het eerſte Hooft-dorp der Kennemers, gelijk ik te vooren verhaalt heb, vermogens 't ſchrijven van *Mathys van der Hoeve*. Het is gelegen geweeſt dicht aan de *Schermer*, en aan de *Wouden*, die eertijdts Boſſchagien waren, die men ook de *Akerſlooter-woude* noemt; 't legt verdeelt in verſcheiden Buurten, die elk op hun ſelven ſchijnen te zijn. Daar zijn verſcheiden gevoelen van de oorſpronk hares naams; ſommige ſetten die van *Acker* en *Slooten* t'ſamen, ſommige van *Ackers* en *Heeren Slooten* ofte Wooningen, ſommige van *Akeren* en *Heeren Slooten*, en de ſommige van *Akeren* en een *Vaar-ſloote*, welke

Digitized by Google

welke laatſte mijn gevoelen het alder-naaſt is: en om elker reden hier op te hooren, ſoo wil ik den uitſpraak hier onder ons aan u-lieden wel ſtellen. Die de naam brengen tot de Ackers en Hèeren Slooten, ſeggen, dat 'er veel Adelijke wooningen geſtaan hebben, en dat yder wooning met zijn Ackeren verdeelt lag; dit ſchijnt my niet vreemt, terwijlen mooghelijk een yder Buurt haar eigen Heeren Hoefſteden gehadt hebben, ſulks my *Klaas Butter*, Burgermeeſter aldaar, berecht heeft, en ſeide wel te weten dat 'er veel Adeldom hadde gewoont, en wees my verſcheiden plaatſen waar Heeren Slootjes geſtaan hadden, in die oude tijden, doen *Ackerſloot* verſien was met Boſſchen en met Waranden, met Ackers en met Koeijevennen, een welluſtige plaatſe om te woonen, van daar ſe met gemak konden komen na de Duinen omme te Jagen, en na *Alkmaar* omme den vijandtlijken inval der Vrieſen tegen te ſtaan, gelijk menigmaal voorviel, en verſcheiden ſlachtinge op de *Wouden* voorgevallen zijn, onder welke niet weinig beroemt en is die tuſſchen *Uit-geeſt* en *Akerſloot* geſchiedde, daar van moch een grooten hoop van doode beenderen (over malkande-

kanderen geworpen) in een groeve leggen, by de Landt-lieden onverſiens opgedolven, en by veel Ingeſetenen van de Dorpen voornoemt aanſchout. Andere brengen de naam van Ackers en Water-ſlooten, als waar door alle de Ackeren met Slooten van malkanderen geſcheiden zijn geweeſt, gelijk noch de Ackeren aan d'ander zijde van *Ooſt-zanen*, en gaven deſe reden, dat van voor veele jaren de Zaad-landen, op dat een yder het zijne beſt onderſcheiden ſou, met ſeekere Slooten of Graften waren verdeelt: dit, denk ik, en ſult ge niet konnen gelooven, terwijlen dat van alle tijden tot op heden het een vaſt Landt geweeſt is; 't en ware dat 'er na den inbreuk der Meiren eenige inhammen en water-tochten gevonden zijn, die noch hier en gins ſommige lit-teekenen behouden. Wijders zijnder die ſeggen, dat de naam her komt van de Akeren, die in overvloet aan de Eiken-boomen van de Boſſchagien wieſſen, en by gelegentheit door den tijdt ofte door ſterke winden afgeworpen wierden, en de Heeren wooningen met de Hoeven t'eenemaal met Akeren bezeiden, waar uit dat genomen is de naam van *Akerſloote*, even of men ſeijde, *Slooten die in de Akeren gele-*

Digitized by Google

gelegen zyn, ofte die in 't midden van de Aker-bosschen leggen; en warelijk 't en is mijn gevoelen niet seer ongelijk, terwijlen dat die plaatsen geheel en al met groote Eiken-boomen beset zijn geweest, soo de wortelen der Boomen daar omtrent, die uitgegraven worden, en in 't droogmaken van de *Schermer-meer* uitgegraven zijn, mogen getuigen; maar dat my het aldernaast aan de waarheidt dunkt, is dit, dat 'er wel eer Eiken-bosschen geweest zijn omtrent en daar *Akersloot* nu staat, volgens seckere bewijsen, en dat aan de selve een Vaarsloote gestrekt heeft, die door het afwerpen van de Akeren der Eiken-boomen somwijlen geheelijk vervult is geweest, als men noch siet in de Landen daar den Marsch der Ekelen gevonden wordt, tot voeding van de Swijnen, dat de gansche wegen 'er van vol leggen, desgelijks dese Sloot, ofte bywesende water-grafien van Akeren vervult waren, en dat men daar van gesegt heeft tot by, aan en in de *Aker-sloote*, 't welke over-geset is aan het Dorp; want dat 'et geen *Ackersloote* wesen kan, sal bevestigen het Wapen van *Akersloote*; want de Ingesetenen die in hunne Schilden en Wimpelen voeren, en gevoert hebben

hebben drie Akeren, tot een teeken datſe daar overvloedig plachten te groeijen, en wordt drie dikmaals voor een groote menigte genomen, ofte ook hebben ſe drie Akeren in hen Wapen, om daar mede een heilig getal af te beelden. De Dorpen moſten nootſakelijk Wapen-teekenen gebruiken, om in den Oorelog na hunne Banieren onderſcheiden te werden, ook in het ommevoeren met hunne Schepen door de Landen van Hollandt, waar ſe te handelen en te Koopmanſchappen hadden, en Tol-vry waren.

Het waren die van *Akerſloot* die heure Heeren altijdt gedient hebben voor de Graven van Hollandt tegens de kleine Vrieſen, en voor den jare van 900. bekent, als wanneer door Graaf *Dirk*, de tweede van dien naam, en de tweede Graaf van Hollandt, daar na door *Arnulfus* zijnen Soone, zy gevoert wierden tegens de Vrieſen, ende hen mede ter gunſte het Klooſter van *Egmondt* vereerde met eenige Landerijen in den Dorpe van *Akerſloote* gelegen, (dat men doe Manſſen noemde) het waren daar benevens, omtrent het jaar van 1157. ſoo voor als na onder de Edelen van Hollandt, *Dirk van Schoten*, *Ludolf van*

Digitized by Google

van Adrichum, HUGO VAN AKERSLOOT, *Bruin van Caſtrichum*, *Hendrik van* Heiligerlee, en *Garbrant van Alkmaar*, alle vroome Schild-knapen. Omtrent 80. jaren verleden, namelijk Ao. 1235. wordt noch een *Hugo van Akerſloot* gedacht, nevens *Dirk van Velſen*, *Gysbrecht van Amſtel*, *Harman van Woerden*, *Ysbrandt van* Haarlem, *Symon van Haarlem*, en vier ofte vijf van *Egmondt*. Ik en twijffele daar niet aan, ofte de wooninge van de Edelen van *Akerſloot* is een Stam-huis geweeſt, nu lange verſtorven, en van de alder-oudtſte byna in Hollandt; want alſoo de Graven van Hollandt veele Edeldom verſleten in de Oorelogen tegens de Vrieſen, eensdeels om datſe door vroome daden arbeiden om van Schildt-knapen Ridderen te worden, anderdeels om dat die Ridderen waren hun eedt moſten behertigen, daar op men hen-lieden Ridder geſlagen had, den Lands-heere getrouw te zijn tot der doodt; uit ſoodanige oorſaken zijn de manhaftige mannen, de Edelen, Knapen en Ridderen te niet gekomen, als welke de vijanden byna dagelijks voor de deur hadden, en bereidt weſen moſten als die van *Alkmaar* van den vijandt wierden aangerandt.

Hoe

Digitized by Google

Hoe eerlijk en wel dat die van *Uitgeeſt* en *Akerſloot* hen-lieden gequeten hadden in dien vroegen tijdt, te weten voor den jare van 1270. blijkt uit de vryheden daar over verleent in den jare van 1276. by Graaf *Floris*, de vijfde van dien naam, aan die van de voornoemde Dorpen begunſtigt, zijnde van deſen inhoudt: *Wy* FLORENS, *Graaf van Hollandt, maken kondt allen luiden, dat wy die van* Uit-geeſt *en* Akerſloot, *op datſe hen te liever en te vieriger tegens de* Vrieſen *ſtellen, en andere onſe vyanden hunne hulpers, en voorts ons Landt beſchermen ſouden, wyders ſo miſſchien enige tweedracht tuſſchen haar (te weten de* Vrieſen) *en ons mocht overblyven, en de voorſz. mannen in onſe ſaak hun toffelyk ſullen gedragen hebben, ſullen bewyſen in het voorſz. geval ſoo veele weldaden datſe ons bedanken ſullen, daaromme wy hun nu ook met alle hunne goederen die ſe omvoeren ſullen, van alle eiſſchinge onſes Tols in eeuwigheidt uitſonderen, en gebieden datſe voor uitgeſonderden gehouden werden,* &c. Soo geeft hun de Graaf van Hollandt deſe vryheidt niet alleen om hunne trouwe dienſten aan hem gedaan, maar die noch te doen ſtonde. Die van *Uit-geeſt* en *Akerſloot* waren bykans de uitterſte

Vlek-

Digitized by Google

Vlekken aan den vijandt, en die ook met hunne Edelen, en andere Ridderen en Knapen die 'er omtrent woonden, veele vroome feiten hebben uitgericht. Zy ſtonden in de vroege jaren op een goet getal mannen en wapenen, als ik in *Wormer* verhaalt heb, namelijk die van *Akerſloot* op 32. Riemen, en mannen na den Riem-talen, op Oorelogs-wapenen, op Geſchut, en op 't beſwarelijk uitrüſten van de Heir-koggen: zy hebben onder den hoop der Kennemerlanders de vijandt groote ſchade gedaan, en het Vaderlandt helpen beſchermen; daar van *D. Ampſing*, in zijn beſchrijvinge van *Haarlem*, als de Hooft-ſtadt van *Kennemerlandt*, een breedt verhaal doet, daar men 't leſen kan. *Zy* hebben hen mannelijk gehouden tegens de *kleine Vrieſen*, veel zege wech-gedragen, en daar door heerelijke voorrechten bekomen, gelijk te leſen is in 't Hand-veſt-boek van Kennemerlandt, ſoo in 't algemeen, als in 't beſonder verleent; want ſedert dat de *kleine Vrieſen* beſtookt zijn by de Graven van Hollandt, en voornamelijk ten tijden van *Arnulfus*, de derde Graaf, *Florens* de eerſte van dien naam, *Dirk* de tiende, en *Florens* de 11e. Graaf, Konink *Willem*, Graaf

Digitized by Google

van Hollandt, *Florens* zijn Soon, en de navolgende Graven en Gravinnen van Hollandt, hebben die van *Uit-geest* en *Akersloot* hun mannelijk gehouden, en meesten-tijdt de eerste geweest om op de Vriesen te vallen, zijnde de lieden die 'er naast aan gelegen waren; en ook selfs byna van de Kennemerlanders de eerste. Van de dagen *Dirks van Aquitanien*, tot op Hartog *Aalbrecht van Beiren*, beloopende ruim vijf-hondert jaren, kan men niet bevinden, of de Kennemerlanders hebben na alle hunne vermogen, de Graven en Gravinnen soo met beden en schot te betalen (uitgesondert die 'er door Graaffelijke gunste om trouwe dienst vry van gemaakt waren) als met mannen en wapenen op te brengen, en ook niet afgelaten een volstandige trouwe te betoonen aan *Vrouw Iacoba van Beiren*, hunne wettige Erfvrouw, tegens Hartog *Phillips* hare Neef, die haar van heure Vaderlijke Erven socht te verstooten; hoewel 'et die van *Kennemerlandt* qualijk bequam: want 'et hier ging als eener seer wel segt, *Vrouw Iacoba* had wel het meeste recht, maar Hartog *Phillips* de meeste macht.

Ik moet u eens dese Historie in 't kort ver-

Digitized by Google

vertellen, uit de beſchrijvinge van *Oudt-Zaanden.* Hartog *Willem van Beiren*, ſiende dat hy maar een eenig Kindt hadde, (geheten *Iacoba*) hield een dachvaart met de Baroenen, Ridderen, Edelen en Steden van Holland, &c. en maakte met hen-lieden een vaſt verbond, datſe zijn Dochter *Vrouw Iacoba*, wanneer hy ſonder mannelijke oir ſtorf, ſouden huldigen, en ontfangen tot heure waarachtige Vrouwe en Gravinne, deſgelijks ſouden ſe in alle nooden haar byſtaan en helpen, tegens de geene die haar mochten beſtrijden. Zy is, na de doodt van haren Vader, geworden, in het ſeſtiende jaar hares ouderdoms, de vijf-en-twintigſte Gravinne van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt. Maar wat was 't, zy mocht heure Erfgoederen niet met vrede beſitten, alſoo het ſnoodt vergift van Hoeks en Kabeljaus in Hollandt weder uit den afgrondt verrees. Die van *Akerſloot* en *Uit-geeſt*, nevens d'andere Kennemer-Dorpen, hielden 't met *Jacoba*, heure rechte Lands-vrouwe, en wierden Hoekſche genaamt: de Kabbeljauſche waren hen altijt tegen, ſegt *Gouthoeven*, Folio 435. Vrouwe *Jacoba* hadde veel tegenſpartelen tegens Hartog *Jan van Beiren*,

Digitized by Google

haren Oom, en tegens Hartog *Iàn van Brabandt*, haren Neef en getrouwde man, mitsgaders tegens de voornaamste Steden van Hollandt, en eindelijk tegens Hartog *Phillips van Bourgondien*, daar se in de Wapenen mede geraakte, en strenge Oorelog voerde; in 't jaar van 1426. quamen die van *Akersloot* met de gemeene Kennemaren, onder *Jonker Willem van Brederoede*, *Vrouwe Jacoba* te hulp, die een groot Heir van volk vergadert hadde van der *Goude*, *Schoonhoven*, en *Oudewater*, en met heure Schepen voor *Haarlem* gevaren was, welke Stede zy beleide; die van de Stadt hadden by hen doen komen Jonker *Jacob van Gaasbeeke, Heere van Abcoude*, en Heer *Roelant van Uitkerken*, met veele vroome Wapen-teurs, om hen Stede te beschermen. De *Kennemers* branden buiten de Kruis-poorte en die van *St. Ian* de voor-steden af, en bestormden de Stadt dagh en nacht. Dit vernomen zijnde by Hartog *Phillips*, versamelde een machtig Heir van uitheemsch volk, quam tot *Leiden*, bereidde hem des anderen daags *Vrouw Jacoba* te besoeken. Als *Vrouw Jacoba* dit verstaan hadde, en dat *Phillips* de *Goutsche* Sluis meende te stoppen, heeft se heur

Leger

Digitized by Google

Leger opgebrooken, en is den Hartog by *Alphen* in 't gemoedt getogen; daar geviel een ſwaren ſtrijdt in de tegenwoordigheidt en byweſen van *Vrouw Iacoba*. Als Heer *Roelandt van Uitkerke* verniam dat zijn volk by mennigte verſlagen wierden, vlood hy, en liet aan de Gravinne het Veldt; daar bleven wel 500. mannen van Hartog *Phillips*. Zijn volk vluchten na *Leiden*, daar ſe tot aan de Stads-poorten vervolgt zijn geworden. Doen ſloeg *Vrouw Iacoba* veel Edelen tot Ridders. Doch hier na liep evenwel heur ſake te rug; want de Heere van *Brederoede* wierde by *Wieringen* uit 'et Veldt verdreven, daar hy den ſtrijdt verloor, en oorſaak gaf datſe ſiende niet wel tot 'er voornemen te ſullen geraken, ten laatſten met Hartog *Phillips* verdragen is, hebben t'ſamen vrede gemaakt, en den Hartog gelaten (zijnde de naaſte Erfgenaam) in 't beſit van *Hollandt*, *Zeelandt* en *Vrieslandt*. Zy ſtierf in 't jaar van 1436. Hier moſten hen de Kennemer-dorpen in genade des Harrogs begeven, en wierden by vonniſſe, Anno 1426. tot *Amſterdam* uit-geſprooken, verklaart vervallen te zijn van alle hun Rechten, Previlegien en Vryheden, die ſe ook terſtondt over-

Digitized by Google

leveren moſten. Daar benevens heeft den Hartog uit hun allen mogen kieſen tien perſoonen, omme zijn genaden geliefte daar mede te doen, in heur lijve ende goede; zy moſten haart-ſtede-gelt geven, en geen weerachtig Harnas ofte Wapenen in hunne huyſen hebben, met diergelijk. Wel is waar datſe in dat ſelve jaar wederom in genade quamen, en hem tot een nieuwe-jaars-gift betaalden enige hondert goude Franſche Kroonen, in handen van den Treſorier *Boudewyn van Swieten*, en tien-jarige bede daar na.

Doen ſeide *Ruſſellania*: O jammer! moſten deſe lieden ſoo veel ſchade lijden om hen getrouwigheidt, beweſen aan hunne Erf-Gravin? en dat van eener die haar eigen Coſijn en naaſte Erfgenaam was. Hy antwoordde, (te weten *Ambiorix*) ſulks leden ſe in 't beſchermen van een rechtvaerdige ſaak, en zijn niet te min tot des Hartogs gunſte gekomen, als 't blijkt aan de brieven daar van verleent, ſoo in 't gemeen aan die van Kennemerlandt, als in 't beſonder hooft voor hooft aan de Dorpen daar in gelegen. Doch my komt noch voor een ſake, die ganſch en ſonder reddering ſcheen te willen ſtrekken tot den geheelen ondergang en verloop van die van Ken-

Digitized by Google

Kennemerlandt, en Kennemer-gevolg, zijnde niet sonder groote schult en strafbaar. Want in 't jaar van 1490. wierdt *Kennemerlandt* seer overgoten met water, en besocht in 't navolgende jaar met dieren tijdt, door quade teelinge te Landt, en veele rooverijen ter Zee, waar over groote armoede en ellende quam; daar benevens wierden de Ingesetenen met sware last-gelden gedrukt, en de betalinge afgedrongen by den Stadthouder van Hollandt, Heer *Ian van Egmondt*, soo dat als se niet langer konden geven, op de been geraakten, trokken binnen de Stadt van *Alkmaar* en van *Hoorn*, daar se veel moedwille bedreven, en voornamelijk tot *Alkmaar*; de toeloop wierd so groot uit de Steden en Dorpen, datse een geheel Leger formeerden, verdeelende hun in Vaandelen en Rotten, voerden in hunne Banieren en Wimpelen de afteekeninge van Kaes en Broodt, seggende, datse daar alleene om vechten wilden, waarom men hen noemde HET KAES EN BROODTS-VOLK, en den Oorelog *'t Kaes en Broods-spel.* Die tot *Hoorn* hebben de Heeren met minnelijke woorden de Stadt doen verlaten, en dese trokken by den grooten hoop

Digitized by Google

tot *Alkmaar*, krijgende onderwegen veel aanhangs; vernielden op den wegh de Kasteelen van *Nieuburg* en *Middeburg*, die wy verstaan hebben dat Graaf *Florens* de vijsde, omtrent het jaar van 1285. hadde doen maken om de *kleine Vriesen* in toom te houden; zy smeten alles aanstukken. Wel haast quam den Stadthouder Generaal van Hollandt en Zeelandt, namelijk *Ian*, *Grave van Egmondt*,

mondt, na *Alkmaar*, om deſen oploop te dempen, en de voornaamſte oproerders te ſtraffen, die hem lagen leiden, op datſe hem verraſſen mochten; maar hy, ſulks verſtaan hebbende, trok te rugge, en de Kennemers namen 't voor een openbaar ontſeg, het welke oorſaak was datſe noch meer en meer verſterkt zijnde, met een groote Heir-kracht van *Alkmaar* voor *Haarlem* trokken; en niet tegenſtaande de Regenten groote naerſtigheidt deden, om hun buiten te houden, ſoo wierden ſe nochtans ingelaten, door eenige perſoonen daar ſe heimelijk verſtandt mede hadden, het welke veroorſaakte eenig bloedvergieten van lieden van Staat, en andere heure beſchermers; van daar (als zegevierende) trokken ſe regel-recht op *Leiden* aan, datſe meenden voor een ontbijt op te nemen; doch hier was 'et uit-einde van hunne Fortuin, want alſoo ſe geen meeſter van de Stadt konden worden, en een ander macht hen overquam als wel gedacht was, wierden ſe te rugge en tot aan *Haarlem* toe gedreven, daar zy niet binnen konden komen, terwijlen de Deuren geſlooten waren; weeken tot in de *Beverwyk*. En ik meine dat 'et doen voor hen wel *Beverwyk*

mochte heeten; want ſonder een aanſienelijk hooft zijnde, wierden terſtondt in de vlucht geſlagen en verſtrooit. Zy hadden in 't trekken na *Leiden* de heerelijke Huiſingen van *Heemskerk*, *Kralingen*, *Hillegeersbergen* en *Spangen* omgeworpen, nu moſten hunne woningen voor-houden, en quam den Hartog van *Saxen* met veel volks die van *Alkmaar* tot de gehoorſaamheidt dwingen, deſgelijks de Kennemaren benaude hy ſoo, datſe niet en wiſten waar heenen zy wijken ſouden, gevende hen op genade en ongenade over: terſtondt wierden ſe verklaart verbeurt te hebben alle hunne Previligien, Handveſten, Gerechten, Schependommen, Vryheden, ende Rechten, die zy tot dien dage toe verkregen hadden van de Graven van Hollandt, &c. en moſten binnen acht dagen de ſelve over-leveren. Wijders wierden hen verboden te doen, te dragen en te houden verſcheiden dingen, my te veel om hier alle te noemen; tot dit ongeval waren gekomen die van *Alkmaar*, *Edam* met de *Zeevant*, *Beverwyk*, *Heemskerk*, *Caſtrichom*, *Uit-geeſt*, AKERSLOOT, *Limmen*, *Heyloe* en *Oesdom*, *Bergen*, *Backum*, *Schoorel*, *Aſſendelft*, *Groedt*, *Wormer*, *Jiſp* en *Nek*, *Schoter-*

ter-ambacht, *Vlielandt*, *Kan-zyde* en *Buſch*, *Ooſt-zanen*, *Weſt-zanen* en *Crommenye*, *Velſen* met de *Hof-landers*, *Schoten*, *Oxdorp*, *Sparwoude*, *Sparendam*, *'t Hof-ambacht*, *Santvoort*, *Tetroede*, *Aalbrechts* Berge, *Heems-ſtede*, *Akendamme*, *Nieuwerker* en *Rietwyk*, *Koedyk*, *Oudt-dorp* en *Oterleek*, *Graft*, *Schermer* en *Urſem*, *Lange-dyk*, *'t Nyelandt*, *Enygenburg* en *Valken-oog*, *Schagen*, *Barſſinger-horn* en *Haring-huiſen*, *Texel*; *Oude Nye-dorp*, *Nieuwe Ny-dorp* en *Winkel*, *Wieringen*, *Egmondt*, *Wurmenhuiſen* met zijn toebehooren. Siet eens wat een groote ſchade doen gevallen is over alle deſe plaatſen, die, tot af-koopinge van hunne misdaden, moſten betalen de ſomma van 123300. Kroonen; daar van die van *Akerſloot* en *Uit-geeſt* elk 8000, die van *Weſt-zanen*, *Ooſt-zanen* en *Crommenye* 9000, ende de andere na advenant eenige duiſent Kroonen geven moſten, dienende mede tot af-loſſinge van vijftig perſoonen, die 't anders licht met de doodt hadden moeten bekoopen.

Tot nader verſtandt van 't voor-verhaalde, ſal dienen een brief van deſen inhoudt, aan die van *Weſt-zanen* en *Crommenye* verleent, het welke mede

Akerslooi soo wel als ganſch Kennemerlandt betreft. Ik ſal hem u eens voorleſen: Alſoo mijnen genadigen *Heere van Saxen*, Stadthouder Generaal, in 't verleenen en geven van de Abolitie by zijnen genade gedaan ende gegeven, de Dorpen en Ingeſetenen van *Kennemerlandt* en *Kennemer-gevolg*, daar inne onder andere mede begrepen zijn die van *Weſt-zaen*, *Crommenye*, en de andere Dorpen, onder den Baljouſchappe van de *Wyk*, van der oploop en wederſpannigheidt onlangs by hen-lieden gehanteert, in eenige articulen gereſerveert, dat de ſelve ſullen alle hunne Previlegien en Handveſten leveren en brengen in zijner Genaden handen, ofte den geenen die zijner Genaden daar toe ſenden ſal, en ook insgelijks gereſerveert, en gehouden heeft tot zijner Genaden ſtraffe vijftig perſoonen, die zijner Genaden ſoude noemen, ofte doen noemen, uit alle de Dorpen voorſz. omme in als zijner Genaden gelieffe daar mede te doen, ſoo is 't, dat mijnen genadigen Heer, de *Hartog van Saxen*, overmits ſeekere voordeelige boeten, die de voorſz. Dorpen zijn Genade doen ſullen, na inhoudt ſeeker werk van Verdammeniſſe; by hen-lieden, ofte het meeren-

deel

deel van hen-lieden, gedaan, voor den Hove van Hollandt, en meer andere redenen zijn Genade meer aanporrende, de voorsz. Dorpen van Kennemerlandt, Kermer-gevolg, en andere boven genoemt, weder gegeven en verleent heeft, geeft weder en verleent, omme van nu voorts te gebruiken alsulke Previlegien en Vryheden, dien zijn Genade hen sullen weder-geven, by de afgesondene daar toe van zijner Genade gestelt; en heeft zijner Genaden ook den selven Dorpen, en Inwoonderen van dien, verdragen en quijt-geschouden, verdraagt en scheldt quijt mits desen, de verkiesinge die zijn Genade hadde mogen doen, ofte doen doen, van de vijftig gerefarveerde persoonen voorsz. en des soo heeft mijn genade Heer, de *Hartoge van Saxen*, gerefarveert, de rechte principale voorloopers van de voorschreven oproer, omme daar af te doen de Justitie, alsoo na gelegentheidt van heure misdaat daar toe dienen sal; aldus gedaan binnen der Stede van *Haarlem*, op den sevenden dagh der maant van Junius, Ao. 1492.

Doen sloeg *Russellania* haar handen te samen, en riep uit: O hoe ongeneesselijk waren dese wonden geweest, indien er

dien 'er de gulden Balſſem niet op gekomen had? en ſeekerlijk, dit was een ſwaren verloop, en een ſeer beſondere ſtraffe. Doen ſeide hy: 't Schijnt wel dat deſe volkeren ganſchelijk geen ſlaafachtige conditie en lijden; maar men moſten om der gewiſſens wille de goede en quade Regenten gehoorſaam zijn; doch zy hebben doen beter uit hen ſchade gehoorſaamheidt geleert. Van *Akerſloot* was noch wel meer te ſeggen, dan ik ſalder alleen dit by doen: Het Dorp is redelijk groot, wanneer men alle de Buurten in een trokken was 't tot een goede Stad te maken; de Middel-buurt is verſien met een Kerk, met een ſwaren vierkanten Tooren en ſpits daar op. Wanneer de Kerk gebouwt is, en weet ik niet, alleen dat hy ter eeren van St. *Jacob* met de Schelpen is ingewijdt; maar van het bouwen des Toorens heb ik nader beſcheidt gevonden, met deſe woorden: Doen den nieuwen *Dam* geſlagen was, op den aanſlag van de Wijker Meer, waren daar ook in gehouden die van *Groſthuiſen*, *Ouden-dyk*, *Ooſthuiſen*, en de *Beets* met hunne even knijen; maar alſoo zy 'er wijdt van daan lagen, koften zy hun vry daar van tegens die van *Akerſloot*, om een groote

ſomme

ſomme gelts ; en om die penningen timmerden die van *Akerſlcot* hunne Tooren, en namen 't ten eeuwigen dagen op hen, daar van brieven gemaakt wierden, en beruſten in de Stede-kiſt van de *Beets*. Namaals wilden die van *Akerſloot* (meenende dat de beſcheiden daar van verduiſtert waren, omtrent den jare van 1528.) van de *Groſthuiſers*, *Ouden-dykers*, *Beetſers*, en *Ooſthuiſers* met heure even knijen, van elke deimt ofte morgen Landts vier ſtuivers hebben, het welke de Ingeſetenen met recht wederſtonden, en met goet beſcheidt hen geldt inhielden ; want de bezegelde brieven van den *Nieuwen Dam* berufende waren by die van der *Beets* voornoemt : deſe vertoont zijnde, deden die van *Akerſloot* het ſwijgen 'er toe, en de gemelde Dorpen bleven in ruſte. Wijders, die van 't voornoemde Dorp van *Akerſloot* zijn by onſe tijden hen ſeer yverig oeffenende in den Landt-bouw, en de Zeevaart, met 'et welke zy hunne Vrouwen en Kinderen ſeer yverig voorſtaan ; deſgelijks de Vrouwen ſchamen haar den arbeidt niet, en den ledigen tijdt brengen ſe door met ſpinnen.

Het ſal u mooghelijk verdrietig zijn, dat ik dus breedt van yder ding ſpreek, ter-

Digitized by Google

terwijlen ik in 't begin alles soo kort afgesneden had; gy sult ook gelijk hebben. Wat 's dit, vraagde van de *Sed*, mijn vriendt? Is 'er yemant onder ons die sulks gedenkt, ik late staan segt? O neen, antwoordde hy, maar mijn dunkt dat gy reden hadt om het niet alleen te denken, maar ook te seggen; daarom sal ik nu van alles wat korter gaan, en niet te min de eigenschap der sake soo veel uitdrukken als ik kan. Wy sullen dan overtreden, te weten over de *Akersloote*, ofte over de Sloot met Akeren bestrooit varen tot op 'et Eilandt en het Dorp van

SCHIRMERE,

En komen tot de algemeene bevolking, soo wel van het Dorp als van 't Eilandt. De oudste gedachtenisse die ik van *Schirmer* gevonden heb., is byna van 600. jaren, te weten, van den jare 1062. daar se genoemt wordt onder de geschreven Kapellen van *Agmen-kerk*, *Hemesen-kerk*, *Assendelft*, ofte *Asschermedelft*; *Sperenemaak*, *Slooten*, *Ermunde*, *Alkmaire* en *Schirmere*, die gebracht waren, nevens andere Kerken en Kapellen, onder de macht des Bisschops van Uitrecht, door uitspraak der Synode, te weten onder *Willem*, die alsdoen

doen Biſſchop was; ſoo dat 'et wel blijkt de *Schermer* voor den jare van duiſent en twee-en-tſeſtig bevolkt is geweeſt, tegens 't gevoelen van een ſeeker Schrift, my eens behandigt, daar in dat ſtaat, Het *Schermer*-Eilandt placht in oude tijden (gelijk my van oude geloofwaerdige getuigen verhaalt is) in het wildt te leggen, alſoo dat 'er niemant woonde. Eenig volk van *Akerſloot* plachten des Soomers te komen, en maakten'er tenten, of kleine Boeren hutten, om by noodt in te ſchuilen, ſpittende Turf uit de Landen, ofte baggerden uit de Slooten 't Veen 'er op, haalden alle jaren hunne Winter-turf daar af; de andere Landen, daar goede Broekweeren ofte Koeijevennen waren, daar weiden ſe de Beeſten; en na 't verloop van de Soomer trokken ſe wederom na *Akerſloot*, met hunne Turf en Koeijen, overmits het Eilandt by den Winter altijdt met water beladen was. Namaals is 'er volk gekomen, om een volk-plante aldaar te maken, en om Winter en Somer over te blijven, 't welk die van *Akerſloot* hebben geſocht te beletten, waar over groot krakeel oprees; doch eindelijk zijn ſe aan 't timmeren van de huſſen voortgevaren, en vermeerderde

datſe

Digitized by Google

datſe nu ſoo machtig geworden zijn. Zy hebben hun eerſt met kleine Kaydijken afgedijkt, om des Winters niet in 't water te ſitten. Siet, waarde vriend en vriendinnen, máak eens reekening of uit alle het geene ik voor geſegt heb, doen geſprooken wierdt van het innebreeken des Schermers, ſulk ſeggen aangenomen kan worden, terwijlen in *Wilhelmus Heda*, ofte andere Biſſchoplijke Schrijveren, ſtaat, dat *Schirmere* is geweeſt niet alleen met Inwoonderen voor ſes-hondert jaren verſien, maar ook met een Kapelle, daar de luiden hun gemeene gebeden mochten doen: ofte dit Dorp van *Schermere* moſt in de Innundatie, ofte inbreuk der wateren van de *Schermer*, t'eenemalen ondergegaan zijn.

Niet tegenſtaande, mijn beminde, laat ons den ouderdom van 't Dorp, en van de bevolking van 't Eilandt *Schermer*, niet in twijffel trekken. Zy hebben een ſeer grijſen af-komen, wonderlijken handel en zeden gehadt, afgeſcheiden van de Kennemaren, niet heel vry van de *kleine Vrieſen*; van dit Eilandt zijn *Graft* en *Schermer* de Hooft-dorpen: onder SCHERMER behoorde *Schermer-horn*, met eenige Buurten; onder

onder GRAFT, de *Ryp*, *Graf-dyk*, *Oofter* en *Weſter-buurt*, &c. *Schermer* wordt gedeelt in *Oudt* en *Nieuw Schermer*: tot 'et *Oudt Schermer* behoorde de Kerk, die nu t'eenemaal vervallen legt, die in 't jaar van 1504. grooter gemaakt zijnde, is Ao. 1612. door een ſtorm-windt omgeſtort, en heb ik noch laaſtmaal de vervallen ruinen daar van afgeteekent. Die van *Nieuw Schermer*, en *Schermer-horn* hadden alrede Kapellen, en zijn doen opgeſtegen tot uitnemende Kerken, net en çierelijk gemaakt en van binnen gehouden. De Kerk van 't *Oudt Schermer* placht ter eeren van St. *Joris* ingewijdt te zijn; de muur, vervallen zijnde, leidt met een gracht omcingelt, en eenſaam: van vele hondert jaren plachten daar niet alleen een goet getal huiſen te ſtaan, maar ook de wooningen van de Heer *Mentinga*, (een oudt Edele *Vries*) de plaats worde my aangeweſen in de kromte van den Dijk, ofte Zeeburg, en ſou een deftig Slot geweeſt zijn, het wordt nu noch *Mentings Werf* genoemt; de eigenaars, in 't delven der gronden aldaar, hebben veel ſteenen fondamenten gevonden, en vinden ſe nu ter tijdt mede. Van zijn Galeije ofte Roei-ſchip ſeidt men, dat die

Digitized by Google

die in 't bedijken van de *Schetmer* daar omtrent uit de grondt voor den dach gekomen is, indien 't niet is geweeſt een Vry-buiter Galey, na 't uitgaan van de Nederlandtſche beroerten, voor de Werf van de Heer *Mentinga* geſonken. 't Is dan ſoo men 't neemt, deſe Heer *Mentinga* ſoude de oorſaak gegeven hebben, vermogens 't ſeggen van *Ian Symonſz. Beets*, Burgermeeſter van *Schermer-horn*, en Heimraadt van den *Zaandamſchen Dam*, tot hunne Wapen, ſulks my ook andere lieden hebben verhaalt; en is dus toegegaan: Die van *Ooſthuſen* hadden grooten twiſt, ja ook openbare Oorelogen ſomwijlen tegen de *Schermer-kornerſ*, als een gedeelte van de *kleine Vrieſen*, en de laatſte van de Kennemer-volgers, in 't welke Heer *Mentinga* (ſchoon een gebooren *Vries*) die van *Ooſthuſen* en andere *kleine Vrieſen* met zijn Roey-ſchip en volk meenigmaal beſtookten. Nu, 't gebeurde eens dat men een dadinge ſoude leggen in 't byweſen van de Heer *Menting*; als ſe nu ſaten om te verdragen, ſou de Heer *Menting*, die liever den Oorelog als de Vrede ſocht, t'elkens opgewekt hebben die van *Schermer-horn*, datſe noch wat aanwroeten ſouden gelijk als de Mollen, om

om des te meer te bedingen. De saken nu gesleten zijnde, wierden se genoemt de *Wroeters*; en gelijk de Edelen die van *Barlemondt* genaamt waren Geusen, of Bedelaren, tot hunne ken-teeken opnamen bedelaars-tuig; hebben die van *Schermer-horn* daar na een *Molleken* in hen Wapen gestelt, datse nu noch wijdt en zijdt in hun Wimpelen, Banieren, Zegelen, en Teekenen, aan Kerk, Raadhuis en Dorps gebouwen vertoonen.

Ik en ben niet van meening, mijn beminde, op dese tijdt te verhalen van het Eilandt met zijne Dorpen, dat my mogelijk daar na tot een groot werk verstrekken sal, soo als men daar van soude konnen spreeken, maar alleen hier nu noch by te doen hunne oude zeden en gewoonten, soo als my vertelt is. De ouden getuigen hoe de drachten van dit volk zijn geweest; de mannen plegen te gaan met korte pijtjes aan, die hen even over de lenden sloegen, voorts geheel slecht en nederig: de vrouwen droegen pelskens, om de middel met een randt van roodt koleur, gelijk de Schans-klederen die het Zee-volk om de Schepen scheeren; in de voor-schoot was 't met een lap Roodt-schaarlaken of ander Kraproodt beset: de bovenste lijf-rokken

ken waren achter met kleine panden, en aan de ſchouderen met breede wielen. Zy droegen in 't gemeen hulfters aan de voeten, een hout dat uit een ſtuk gehoolt is, daar op gingen ſe ſomwijlen aan den dans, en ſloegen dan de voeten tegens den anderen om 't welſtaans willen, en den dans te verçieren, een reliquie van de *oude Batavieren*, als *C. Tacitus* verhaalt in zijn Zeden der Duitſchen, overgebleven. De lieden zijn nu veel burgerlijker en geſchikter, gaan daar in byna te boven de volkeren van andere Dorpen, ſoo in de ſuiverheidt van dracht, in huishouding als beleefde t'ſamen-ſpreekinge, daar van de *Kyper* Ingeſetenen ſeer uitnemende zijn. De Bruiſoften plachten ſe op een ſonderlinge maniere te houden: de Huwelijks beſluiten geſchiede met voorwaarden, namelijk, als Rijk en Arm t'ſamen vergaderen, ſoo de Arme eerſt ſtierf, behield de Rijke het bygebrachte goedt; ſoo de Rijke eerder te af-lijven quam, kreeg de Arme een deel uit de nagelaten goederen, als dan genoemt. Wanneer de Bruidt en Bruidegom getrouwt waren, ofte Echtelijk verbonden, ſoo ging elk wederom na 't huis daar ſe uit gekomen waren, en hielden Feeſt-tijdt tot heure

Digitized by Google

heure Ouderen met heure eigene Feeſt-genooden. Na 't houden van de maaltijdt liep den Bruidegom met een grooten ſleep na de Herberg, en ſondt van daar een goet getal Jonge-lieden, om de Bruidt uit hare Ouders huis te halen, gelijk geſchiede; voor haar wierdt gebracht of gedragen eten en drinken de volheidt, tot een teeken datſe niet hongerig, noch dorſtig, noch gebrek hebbende, uit 'er Ouders huis gegaan was. Achter aan volgde, na 't vermogen, een meenigte van de uitgeſonden en genoodigden, voerende een Vaandel, met Pijpen en Fiolen verſien, ſeer op de maniere van de *Joden* in 't Oude Teſtament: gekomen zijnde by den Bruidegom, Bruiloften ſe op nieuw, en word dit dan gereekent voor vermakelijk ſpel, van waar de Bruidegom en Bruidt na huis geleidet, en te bedde gebracht wierden. Deſe gewoonten is van aal-oude tijden, en noch voor 40. jaren in zijn geheel, voornamelijk tot *Oudt Schermer* en *Schermer-horn*, onderhouden geworden, en gaat 'et tegenwoordig byna op dien voet; uitgeſondert de openbare inhalinge met Vaandelen, Fiolen, Fluiten en Pijpen, is by de Magiſtraat over eenige jaren afgeſchaft.

Wat

Digitized by Google

Wat dunkt u, seide hy tegens *Russellania* en *Dorothea*, soud ge mede op soodanige maniere de Bruidt wel willen wesen? men had niet te seggen datge selfs by den Bruidegom gekomen, maar met een groote commissie, en hondert getuigen, en met alle vroolijkheidt gehaalt waart. Indien 't, antwoordde *Russellania*, hier de gewoonte was, ik soud 'et voor geen schande reekenen: voor my, indien 't mijn beurt eens wierdt, ik had my te houden aan de zeden van het land, ofte van de plaats daar ik woon. 't Is recht, seide hy; doch waarom mach onsen vriendt van de *Sed* dus greniken? Kan ik dan, sprak van de *Sed*, met swijgen niet voldoen? Ik dochte dat *Russellania* gesegt soude hebben, als my het principaal slechts wordt, zy mogen 't dan met de Ceremonien maken soo als se willen, het zy op zijn oude *Duitschs*, op zijn *Batavisch*, ofte op zijn *Schermers*. Het is genoeg, seide *Russellania*, laat 'et dan op zijn *Schermers* wesen, ik laat my daar niet veel aan gelegen zijn; 't is wonder waar ge niet vinden kunt, een knoop in de biesen, en Wol op de Geiten. Doch om dese tegen-redens af te breeken, begon *Ambiorix* zijne reden dus te achtervolgen: Wy willen

ons

ons hier niet dieper in begeven om tijdt te winnen; de Ingeſetenen van 't Eiland *Schermer* geneeren hun met de Landtbouw, met de Viſſcherijen, Zeevaart en Koopmanſchap, voornamelijk met de Haring-vangſt, daar in ſe ſeer welvarende en bloeijend' zijn. Wat 'er noch meer van 't Eilandt en zijne Dorpen te ſeggen valt, ſal ik in een groot werk (ſoo 't de Heer toelaat) vervaten, en willen onſen wech ſpoeden tot aan

VROONEN.

Deſe plaatſe wordt verſcheiden namen gegeven; die hare ſtichtinge brengen tot op *Friſo de Jong*, uit *Winſemius*, *Lib.* 1. *Folio* 11. willen dat hy de ſelve na zijn Vrouw genaamt ſoude hebben, *Vrouw-Geeſt*; daar na ſouden de *Romeinen*, die dat ſeer tegens de *Noormannen* en *Deenen* verſterkt hadden, den naam verandert, en *Veronam* genoemt hebben, na gelijkheidt van heure *Italiaanſche Verona*. In de oude gift-brieven ſtaat *Vrolen* en *Vroula*; doch ik denk dat de *Vrieſen* het liever *Vroonen* wilden heten, tot een teeken datſe *Vroon*, vrije lieden, waren; de naam van *Vroonen* is meeſt, en ook beſt bekent, in de verbondt-brieven, in de *Vroon*-ſchoude, in de *Vroon-landen*, en in de *Vroon-vis*. Deſe plaats van *Vroo-*

Digitized by Google

nen hebben de Deenen en Noormannen ſeer verſterkt, doen ſe Hollandt meeſt onder-gebracht hadden, daar ſe een Tribuit-huis maakten, als *Saſus Garmanicus* beſchrijft, en Hollandt met rooven en plonderen ſeer beſchadigden. Zy is buiten allen twijffel geweeſt de oudtſte Stadt van *Weſt-Vrieslandt*, en ſeer gelegen aan een arm van den *Ryn*, bloeijende in de Zeevaart en Koophandel, gelijk ik in 't voorleden breedt en wijdt daar van geſprooken hebbe, en van meening ben een Boek daar van te maken, genaamt, 't *Begin, midden en einde van* Vroonen, *voor-gedragen over de woorden*, Siet de Moeder van Vrieslandt *valt neêr, met de opkomſte der Steden van* Klein Vrieslandt; doch ſal u noch wat verhalen van hunnen laatſten ſtaat: want *Vroonen* en viel niet ten eerſten, en op dien nacht doen *Jan van Henegouwen* dat onderbracht; doen viel het, als Graaf *Jan* de eerſte in 't jaar van 1297. het overliep; doen verviel het ganſch en al, wanneer 't door *Fob* den Burgermeeſter verraden wierdt. De Rijm-Kronijk ſpreekt van het eerſte aldus, Folio 50.

Die van Oud-dorp *mochten ten ſpeelen*
Vertellen datſe ſtille ſaten,

En

Digitized by Google

En geenes Oorlogs hen vermaten,
Als die van Vroonen *haar geburen*
Hadde gedaan ter ſelver uren,
Die daar verlooren lyf en goedt:
Als de Vrieſen *hadden verlooren,*
Dies zy lange grooten tooren
Hebben mogen diere leven,
En die daar in den Lande bleven,
Gink men doe aanſteeken brandt,
En verbarnden al te handt
Dat Dorp te Vroonen *al te male,*
Wat holpe hier of lange tale.

De *Vrieſen* nu waren afgevallen na de doodt van Grave *Florens* de vijfde, terwijlen Jonker *Ian*, Graaf *Floris* Soon, noch in Engelandt was, en hadden hen wederom tot *Vroonen* verſtarkt, nederſmijtende de vaſtigheden, uitgeſondert *Nieuburg* en *Middeburg*, die met te veel volk beſet, en te dicht aan *Alkmaar* waren; ſoo dat Graaf *Ian* voornoemt, dit euvel nemende, ſeer vertoornt was, en met een machtig heir de *Vrieſen* op 't lijf quam, en *Vroonen* verdorf, de lieden van lijf en goedt bracht, en hen geheel onderſtelde. Dat hier geſegt wordt het *Dorp van Vroonen*, 't kan wel weſen dat Grave *Floris* voornoemt de *Vrieſen* in genade genomen had, met voorwaarden datſe heure vaſtigheden ſouden ne-

Digitized by Google

derwerpen; anderſins is 't buiten alle twijffel een goedt Vlek geweeſt, alſoo het binnen de ſes jaren daar aan volgende tot een groote vaſte Stadt gemaakt was, daar de *kleine Vrieſen* ſeer op vertrouwden; want in den jare van 1303. de Vrieſen heuren ouden gang gaande met de Graven van Hollandt te wederſtreven, is Graaf *Iem van Henegouwen*, van Hollandt, Zeelandt, &c. voor de Stadt van *Vroonen* gekomen, die hy door verraadt ingenomen heeft, alſoo ſe met geen gewelt te winnen was, daar hy 't alles tot den gronde toe uitgeroeit heeft, als ik te vooren, ſoo nu en dan, verhaalt heb.

Op datge van dit alles een ſeeker kundſchap hebben moogt, ſoo ſal ik de getuigenis *Hadrianus Iunius*, van *Hoorn* geboortig, hier by doen, daar hy ſchrijft: Wat meer dan twintig paſſen van (*Alkmaar* ofte) *Almeer*, ſegt men dat VERONA, waar van de Velden noch genoemt worden, gelegen heeft, een overvloedige bewoonde en volkrijke Stadt, weſende doen ter tijd een eenige Koopſtadt onder de *Weſt-Vrieſen*; maar van ſoo groote rijkdommen werden ſeer kleine lit-teekenen geſien, eenen omgeworpen hoop des Stadts, en alleen

eenige

eenige heuvelen uit de vervallene gebouwen (alsoo men vermoeden kan) overgebleven, welke de gedachteniſſe deſes naams tot op deſen dagh beſchermen, na de Ooſt-zijde tuſſchen *Koe-dyk* en *Lange-dyk* verre van daar gelegen VERONENSIS CAMPI (gelijkerwijs ik te vooren aangeroert hebbe, en ſal in 't verhaal van 't *Honds-boſch* de *Vroon-landen* meerder vermelt werden) genoemt werden, ſeer vruchtbaar van Kooren, waar by het Dorp St. *Pancratii* toegeheiligt gelegen is: het is gelooffelijk dat deſe Stadt de voornaamſte der *Weſt-Vrieſen* is geweeſt, en het hooft des volks, een oorſake en dienareſſe des krijgs, en uitſinnigheidts, om datſe ſeer bequaam gelegen was om in Hollandt te vallen. De Kronijken ſeggen, datſe daar na van *Iohanne Hannoniæ*, Graaf van Hollandt, om gebrooken trouwe, en dikwils vernieuwde wederſpannigheidt, verdurven, en tot den gronde uitgeroeit en omgeworpen is geweeſt, en den ploeg daar in geſtelt zijnde, verboden wederom op te timmeren, welk men ook meint gewilt te hebben dat de gedachteniſſe des naams te niete gedaan ſoude werden. Ja ſoodanig en onverſoenelijk was den haat, die hy daar toe

Digitized by Google

droeg, dat men ook ſeide, dat hy de *Engelſche* Heyr-krachten tot 'et verderf van deſe bloeijende Stadt verwekte, en de ſelve de uitſinnigheidt des volks ten beſten gegeven heeft, na dat door het verraadt des Burgermeeſters *Phobi* den ingang toegelaten was; tot welkers gedenken noch overig is eenen Tooren, gelegen in de vervallinge der Kaſteelen, na by de Stadt, vermaart door den naam van *Phobus*, waar onder men ſegt (als van handt tot handt overgelevert) dat den verrader, die een Laerſe vol gelts tot loon zijns ſchelm-ſtuks verworven had, met aarde over leidt: ik hebbe verſtaan dat de Hiſtorie van de omgeworpen Stadt van een Prieſter beſchreven was in 't Klooſter te *Heylo*, daar ſe bewaart wordt. *Guillemus Goudanus*, *Eraſmus* mede-geſel, der Studien en tot *Stein* in de ſelve maniere van leven arbeidende, heeft deſe Staadt gedachtig geweeſt, in de Hiſtorie van *Hiero Scotus*, de welke van de Deenen omgebracht was, met deſe Vaarskens,

Quos priſci Friſios, *olim depere minores,*
Arctoo a' fleus Pelagius venitis ab ora,
Tum vobus Verona *caput, nunc cam-*
pus, & arua
Et Herum.

Fri-

— Frisiis, *si quando bella vocabant,*
Dux Verona *fuit, ac tante gloria*
gentis.

Ik en weet'et niet voorwaar, waarom de Kronijken van deſe Stadt geſwegen hebben, als zy alleenelijk die overloopende ſimpelijk gedenken, en genoemt hebben, 't en zy by avonture dat ſulks geſchiedt is ofte door de onbekentheidt der waarheidt, ofte door den vijandtlijken haat die ſe de Stadt droegen, willende de gedachteniſſe der ſelver uitroeden, en ganſchelijk te niete doen; maar gelijkerwijs zy tot getuigeniſſe des jaars voortsbrengen dit halve Vaarsken, *eCCe CadIt Mater frIsIa*, alſoo is daar van ook openbaar bewijs de plaatſe van het Kerkhof, door den naam bekent, alwaar eenen houten Kruis (van de nakomelingen daar na onderhouden, om de gedenkeniſſe en oude Religie te bewijſen) geſien werdt. De laatſte geheugenis deſer Stadt is een kooperen Kloksken, hangende in de Kerke van 't Dorp *Valken-ooge*; op welke men vindt dat'et tot *Verona* gegoten is, en noch een andere van 't ſelve metaal, datſe tot in *Engelandt* of *Londen* gevoert hebben. *Nicolaas Vorſtius*, een man van grooter geleertheidt, Rector

Digitized by Google

der Latijnſche Schoole, heeft my door een brief onder veel andere te kennen gegeven, dat hy van een Rechts-geleerden van *Keulen*, een man van grooter autoriteit of aanſien, verſtaan heeft, dat in de Hiſtorie, waar in de reiſe der elf-duiſent Maagden uit *Engelandt* beſchreven is, vertelt wordt, dat deſe Maagden, in Schepen geſtelt zijnde, en, door een ſwaar onweder gedreven, tot *Veronen* aangekomen zijn: het welke van dit ons *Veronen* waarſchijnelijk geſegt is, om dat deſe Koopſtadt gelegen was naby den loop van die Rivier, de welke uit den *Ryn* haren oorſprong hebbende, en de Kennemerlanders van achteren beſluitende, voorby *Krabbedam* in de Zee liep. Daar werdt ook noch tegenwoordig by de Velden van *Verona* getoont een ſeer laege en holle plaatſe, in het Landt daar men ſegt dat de mondt en aankomen des Havens ſoude zijn geweeſt, voor de Schepen die uitter Zee quamen, &c. Deſe Koopſtadts machtigheidt, rijkdommen en grootsheidt, bewijſt het recht der Viſſcherijen, welke zy hadden ſoo in de Meeren, als in den *Ryn* en in de *Maſe*: welke na dat de Stad omgeworpen was, tot des Princen inkomen en ſchatten gevoegt is, waar van

ook

Digitized by Google

ook tot op desen dach met den naam van *Vroon* den Tol te kennen gegeven werdt, die op de boven-genoemde plaatsen van het recht der Visscherijen gegeven werdt. Ja dat meer is, het gebiedt ofte 't landt van dese Stadt heeft zijn eigen Rente-meester van oudts *Verronensis* genaamt. Dese voor-gemelde *Vorstius* heeft het Zegellium ofte Wa-

pen deser Stadt door eenig geval over acht jaren gevonden, in kooper gesneden; en alsoo 't van den roest verteert was,

was, dat men geen gedaante bekennen mocht, het welke door een Gout-ſmit gevaagt zijnde, en gereinigt, en daar na in Was gedrukt, dit voorgaande teeken en ſchrift getoont heeft, het welke ik hier ook, om de oudtheidt te vernieuwen, hebbe willen voegen, in de welke eenen Arent met uitgerekte vleugelen en een ſwaerdt (tot een teeken van macht en Juſtitie) aan de rechterhandt hebben uitgebeeldt.

Wat dunkt u, waarde vriendt en vriendinnen, ſoud' een menſch niet jammeren over ſoodanigen ondergang van deſe Stadt, ja buiten twijffel het moſt onſe gemoederen doen ſitteren, 't en ware dat m'er aan gedenkte, dat met den val van deſe machtige Stadt ook ſcheen gevallen te zijn de moedigheidt en wederſpannigheidt der *kleine Vrieſen*, ſoo dat 'et ſchijnt dat door deſen ramp meerder bloedtvergieten en ongevallen geweert, deſgelijks meerder aanwas der Steden en volkeren in Kennemerlandt en klein Vrieslandt gekomen zijn. Ik heb voor eenige jaren noch op het Kerk-hof van 't oude *Vroonen* geweeſt, daar benevens de overgebleven ſeer dikken muur van 't Huis te *Nieuburg* afgemeten en opgeteekent; uit dit Kerkhof,

hof, dat ſich hoog vertoont, is omtrent 't jaar van 1620. van de fondamenten des Kerks wel ſeſtig ton Duive-ſteen uitgegraven, deſgelijks ook andere ſteenen, nevens vier ſteenen Kiſten, daar menſchen beenen in lagen; zy vonden ook in 't delven een ouden Lanteern, met veel geraamten, die noch glat, ſtark en vaſt waren; de hoofden waren noch vaſt en hardt, de tanden ſtonden noch ſoo vaſt in den mondt, even of ſe maar tien of twaalf jaren doodt waren geweeſt, tot verwonderinge van veelen, dewijl het meer dan driehondert jaren verleden was. Siet hier is 't einde van *Vroonen*, daar mede ik afdale na

BERGEN.

Dit heeft de naam, ſoo ſommige ſeggen, van het *Bergen* der Schepen, gelijk *Bergen op Zoom* en *Steenbergen*, die bequame kreeken hebben gehadt voor de Schepen, en daar de ſelve hunne loop in onweder genomen hebben. Ik en ſoude niet willen ſtaande houden dat de Schepen van *Vroonen* daar omtrent geen boeſem gehadt hebb'n omme in te leggen, wachtende na een goeden windt, om des te dichter aan de Zee te zijn, en uit te zeilen, want ſe met de winden uit den Noorden, ofte voornamelijk die

Digitized by Google

van den Noord-westen niet mochten uitzeilen, door de felligheidt der aankomende baren, als ge wel denken kond uit het geene ik van de *Ryn-dieren* by *Petten* verhaalt heb; want de Meeren daar omtrent opening genoeg gehadt hebben, om een Vloot Schepen in te bergen, zijnde seer gelegen voor de uitgaande en inkomende Hulken. Voor my, ik houde dat men niet en behoeft van den eenvoudigen naam af te wijken, namelijk, dat 'et *Bergen* genoemt is na de veelheit en hooge Bergen daar 't van achteren halve-maans-gewijse bynamede beset wordt; gy soudt ook meenen van verre dat 'et geheel onder den overhang der Bergen lag, en byna gebergt was: gy mooght 'er uit kiesen wange wilt. Dit *Bergen* leidt, gelijk *Akersloot*, in veele Hoeven verdeelt, en Buurtschappen onderscheiden van naam, van welke onse SANE-GEEST mede tot 'et Dorp *Bergen* behoort. Het is van lange jaren een Heerlijkheidt geweest, toekomende besondere Heeren; en nu onder de Heer *N. Sirk* by aankoop; voorrijdes stondt het onder de Grave van *Schouwenburg*. Het heeft gelegen bewesten den *Ryn*, als ik verhaalt heb uit de woorden van *Arnout*, de derde Hollandtsche Graaf,

Graaf, daar hy het Klooſter van *Egmondt* in 't Vlek van *Bergen* verleent heeft vier Manſſen, yder Mans werdt gereekent op twaalf Morgen, het welke een groot Veldt ſoude weſen; doch het en was niet wijdt van *Egmondt* gelegen, en dies te gerieffelijker voor 't Klooſter. Dit Vlek was oudts-tijdts welvarende en groot: het is niet de minſte geweeſt ten tijde van 't *Kaes en Broods-ſpel*, moetende opbrengen 4000. goude Kroonen. In 't jaar van 1518. wierd 'et geſtelt op 140. Morge-talen. Het heeft buiten twijffel ongelijk meer Landen gehadt by 't leven van Graaf *Arnout*, dan by 't leven van Keiſer *Carel*; het eene was voor 't inbreeken der grootſte Meeren, het andere doen ſe met 'er Broek-landen in de Meeren omcingelt was; nochtans waren die van *Bergen* belaſt voor den jare van 1539. tot den *Honds-boſſche* en Duinen van *Petten* te gelden, met 1781. Morgen, het aldermeeſt van al de Dorpen, uitgeſonders *Alkmaer*, en *Ooſtzaen*, en *Barkhout*. Wel is waar dat *Weſt-zaen* 1044. Morgen gelt, maar daar onder is begrepen *Krommenye*, *Krommenyer-dyk*, &c. deſgelijks *Hoogwoud* ſtaat met 2030. Morgen, doch met *Eerſwoude*, en de helft van *Lammerslagen*.

Ik keere my van *Bergen*, en moet belanden aan een gedrochte daar voor men hem byna verbergen moet, te weten aan den

HONDTS-BOSSCHE.

Het is de plaatſe by *Petten*, daar de *Rynduuren* wel eer plachten te zijn, die, na datſe door verſcheiden toevallen geſlooten waren, dat 'er geen Schepen noch Schuiten door-varen mochten, eindelijk tegens de ongeſtuimige Zee, en dulle baren, in ſpijt van *Neptunus* opgebouwt is. Het is ſeekerlijk dat in de eerſte beginſelen de ſluitinge niet ſoo ſterk geweeſt moet zijn, ofte het heeft by Noord-weſte winden veroorſaakt door een volle Maan, ofte andere bewegingen, een grooten overval van wateren in de binne-landen, en 't verderf van menſchen, vee en goederen; ſulks menigmaal gebeurde, deur dat 'er de bequaamſte ord're, omme de Zee uit te weeren, noch niet gevonden was. Namaals heeft men tot 'er ſelve gedaan dikke en ſware balken, met grooter kracht ingeſlagen en te ſamen gebonden, met machtige key-ſteenen achter geſtut en verſtarkt, om de kracht der brieſſchende golven te breeken, en voorts met ſandt aangevult. De laſten

en

en onkoſten moſten dragen alle de landen die gelegen waren binnen den *Vrieſchen Dyk*, en binnen de Zeeburg, tot aan *Haarlem* toe. De perſoonen die verkooren wierden tot 'et opſicht van den *Honds-boſſche* en *Duinen van Petten*, waren van de voornaamſte mannen die Landerijen hadden in de voornoemde ommering, die men Hooft-ingelanden noemde, verſien met een Dijk-graaf van goeden huiſe. Het is niet te ſeggen wat 'et al koſte, en gemaakt zijnde koſten moſt van onderhoudt; want het gelijk een wild en woeſt gedierte alles verſlond dat 'er om en by was. Die van *Weſt-zanen* en *Krommenye* brachten voor hun reekening in een jaar op in de twintig-hondert gulden; yder Dorp ofte Ambacht zijn op ſeekere laſt-dragende Morgens geſtelt, die uitbrachten in de eerſte ſtellinge 73809. Morgens, doch quamen namaals tot op de 63998.

Alſoo in 't begin de laſten ſeer hoog geſtelt waren, en dat omtrent den jare van 1538. de Dorpen ende Ambachten veel vervielen, mits de groote ſchade die de Meeren aan veele plaatſen veroorſaakte, waar door ſe niet en konden dragen alle de ſware koſten die 'er vielen op de reparatie van den *Honds-boſſche*

ſche en Duinen van *Petten*, en dat 'et noodtſakelijk waar dat de ſelve wat verlicht wierden, ſoo zijn Ao. 1539. in den *Hage* in 't Convent der Predicaren vergadert geweeſt de Hooft-ingelanden, contribuerende in de onderhoudeniſſe van de *Honds-boſſche* en *Duinen van Petten*, te weten Mr. *Hendrik Aalbrechtſz.* Secretaris, en Gedeputeerde van den *Prelaat van Egmondt*; Mr. *Vrankboot*, Advocaat, en *Dirk van Teilingen*, Rentemeeſter, uit den naam en als Gedeputeerde van den Grave van *Egmondt*; *Wouter van Bekeſtein*, Schout, *Klaas van Heuſſen*, Burgermeeſter, en Mr. *Lambrecht Jacobſz.* Penſionaris, Gedeputeerden der Stede *Haarlem*; *Jooſt Buik*, Schepen, en Mr. *Floris van Hogaarden*, Secretaris, Gedeputeerden der Stede *Amſterdam*; *Andries Pieterſz.* en *Andries Buiſſen*, Burgermeeſters, en Gedeputeerden der Stede *Alkmaar*: en met hen-lieden de Heere van *Aſſendelft*, Ridder, eerſte preſiderende Raadt; Mr. *Willem Pynſen*, Raadt Ordinaris; Mr. *Andries van der Boukhorſt*, ook Raadt; Mr. *Iacob de Ionge*, Meeſter van de Rekeninge; en *Iohan*, Heere *van Schagen*, Rente-meeſter van de voorſz. *Duinen van Petten*, als Commiſſariſſen tot deſen ge-

geſchikt, en als Hooft-ingelanden. Zy hebben eerſt de handelinge aangevat met die van *Drechterlandt*, en quamen over-een dat de *Drechters* van 15556. Morgens, volſtaan ſouden met 13054. Wijders hebben ſe de Volmachten van de *vier Nooorder Coggen* verhoort, die van 13024. tot 10807. gebracht wierden, op 't verſoek van die van *Ooſt-zanen* by een ſmeek-ſchrift gedaan, en geſien hebbende de onderrechtinge daar over, mitsgaders een Kaarte daar op gemaakt, wierdt bevonden dat in henlieder ban wel duiſent Morgen gelegen waren, op de *Wormer*, langs de *Zane*, en langs de Zee-dijk, die goet zijn, en geen verlichtinge behoefden; en van de and're 1990. Morgen was hen in de ſettinge van 't voorleden jaar 990. Morgen quijt-geſchouden; en wat bevonden werdt te weſen van de quaarſte Landen, onder den *Honds-boſſche* gelegen, die ſouden noch hondert en vijftig Morgen vermindert zijn, ſoo datſe bleven ſtaan net 1850. Morgens, deſgelijks geſchiede *Weſt-zanen*, kregen 400. Morgens verlichtinge in hunne ban,

Digitized by Google

	Morg.	vermin.
Wormer en Jisp	1956,	1529.
Assendelft	2824,	2625.
Zuidt- ende Noordt-Schermer	1324,	1000.
Graft en Ryp	1100,	100.
Limmen	1109,	1070.
Uit-geest	1765,	1765.
Akersloot	956,	940.
Heemskerk	1356,	1300.
Bergen	1781,	1600.
Schoorel met de Camp	1152,	1050.
Petten in Kennemerlandt	15,	15.
Petten in Nollemer-ban	185,	100.

Daar benevens zijnder noch wel tachtig Dorpen die verlichtinge ontfangen hebben, onder de selve meest de geene die schade in heure Landen leden door de Meeren, die dagelijks aanwiessen, hier te lang om te verhalen: ook zijnder plaatsen die eenige *Vroonen* hadden, als *Broek* op *Lange-dyk*, *Noordt-scharwoude* en *Zuid-schar-woude*, t'samen 58. Morgens *Vroon-landen*, maar Oudt-Karspel had alleen wel 115. dat *Vroonen* waren.

De *Vroonen*, mijn beminde, die in dese Lijste vermeldet werden, zijn

Digitized by Google

KEISERS VROONEN; die van *Koe-dyk* en St. *Pancraas* verſochten enige Landen vry te hebben van de metinge, en volgens dien van die laſt-gelden, ſeiden die te komen aan 's *Keiſers Vroonen*; maar by den Rentemeeſter *Iacob de Ionge*, zijnde Rentemeeſter van Kennemerlandt, is'et tegendeel bevonden, en daarom *nihil ut petitur*. Maar door dien hun *binne-koog*, en *Ooſteren-dyk*, van der ſelver hoedanigheidt bevonden zijn geworden als de *Keiſers Vroonen*, hebben de Hooft-ingelanden daarom ingewilligt, dat de Morgen-tale in de plaatſe voornoemt by den Rentemeeſter uitgegeven ſoude werden, en ſoud' hy die korten aan de Dorpen daar onder die gelegen zijn, ter tijdt en wijlen dat de voorſchreve *Keiſers Vroonen* vrydom te genieten hadden, en langer niet. Waar door der Hooft-ingelanden recht onvermindert bleve. Van de *Keiſer-Vroonen*, als 't geſegt is, lagender 38. te *Broek*, 10. tot *Zuid-* en 10. tot *Noord-ſcharwoude*, voorts 115. tot *Oudt-Karſpel*, alle op *Lange-dyk*. De *Vroon-landen* hadden dat voorrecht, datſe vry waren van alle des Graaffelijkheidts ſchatten en ongelden; maar alſoo ſe hun in alle Dijkagie mede invoegen moſten, ſoo ver-

Digitized by Google

verſtonden de Hooft-ingelanden, datſe tot een ſulk noodtſakelijk werk als dat van de *Honds-boſſche* behoorden, en geen meer vryheidt te hebben, als ſe hadden in de Dijkagien tot behoudeniſſe hunner Landen, verklaarden daarom datſe 't ſelve wilden door-drijven. Zy hebben doen mede de Prelaat van *Egmonds* eenige vryheidt verleent, desgelijks de *Grave van Egmonds* van wegen zijn Hofſtede op den *Haef*, ruim hondert Morgen groot, te weten voor een tijdt; want ſoo haaſt als ſe des *Keiſers Vroonen* tot den *Honds-boſſche* mochten trekken, ſouden ſe ook moeten geven gelijk de andere.

Uit de boven-gemelde 73809. Morgen Landts tot op 'et jaar van 1539. en van doen voorts de 63998. tot op deſe tijdt, is een ſeer grooten ſchat getrokken, ja menigen tonnen gouts, en meeſt al te maal aan dien raſende *Scylla* te koſten gelegt, daar 'et alles verſlonden is, en op deſen hedigen dagh ſiet m'er naulijks eenig paal-werk of ſteenen van; en noch ſouden de verſlindende baren alles verteeren wat 'er tegens gemaakt wierdt, indien dat de goede Godt zijn genade niet vernieuwt hadde met 'et opwerpen van hooge Sandt-dijken, wan-

Digitized by Google

wanneer men een wijl te vooren Dijken en weder Dijken, Wakers en Slapers gemaakt hadden. Het waren die van *Italien* by *Regio*, geplaagt met die woedende *Scylla*, in 't midden van dulle Honden, en die van *Libien* met de verderffelijke *Syrten*, daar op meenig Schip en volk vergaan is; maar Hollandt niet weinig met deſen *Honds-boſſche*; want ook eer alles in zijn ploy gebracht was, het ganſche Landt meenigmaal beefde van verſaagtheidt, vreeſende dat de Zeen over 't hooft ſoude ſtorten, gelijk ook wel geſchiede, eerſt met 'et inbreeken van den Dijk by *Petten*, daar ik te vooren van verhaalt heb, daar na met 'et door-eten van den *Honds-boſſche*. Op veele tijden van een hooge Zee drongen de wateren door, en vervulden de binne-landen, waar over een Dijk-graafſchap van de uitwateringen wierde opgerecht: ook moſten de Hooft-ingelanden Sluiſen leggen in de Zeeburg, waar van wel de voornaamſte is geweeſt die in den *Dam van Zaandendam*, en by onſe tijden die nieuw-gemaakte Sluis in *Nauwerdna*, tuſſchen *Aſſendelft* en *Weſt-zanen*. In het jaar van 1544. maakten ſe in den Dam de wanden van de Sluis van hart-ſteen, met

met yſeren ringen, en vier ſchut-deuren verſien, een wulft van bak-ſteen, met een wooning daar op voor den Sluis-pachter; want de Hooft-ingelanden Gedeputeerden ten overſtaan van hunne Dijk-graaf verhuuren die jaarlijks aan de meeſt-biedende, en heeft ſomwijlen gegolden acht-en-twintig hondert Karolus guldens des jaars. Daar zijn goede Ordonnantien gemaakt, waar na hem de Sluis-pachter en de doorvarende Schip-luiden hebben te reguleren, openbaar geſtelt aan de Schot-deuren van de Sluis.

Hier is dan de plaatſe van den *Honds-boſſche*, de ſeer groote koſten 'er toe gedaan, en de Landen die 'er onder behooren, aangeweſen: dit is de toeſtoppinge van de *Ryn-deuren* by *Petten*, daar de *Zaan* zijn uitvloeijinge heeft opgehouden, eerſt door 't inwerpen der ſanden, daar na door 't maken van een Dijk, eindelijk tot een eeuwige belettinge een *Honds-bos* geſtelt, dat noch de Zee 'er in, noch ook het binne-water daar uit loopen kan, eenen ſoo diergekochte Hondts-boſſche, die, van de Zee nedergeveld, weinig lit-teekenen overgehouden heeft. 't Sal ook dienen te weten dat de naam van *Hondts-boſſe* mooghelijk

Digitized by Google

lijk ontſtaan is uit alle de groote palen, die in meenigten op de ſtrande geheit waren, gelijk of 't een Boſch waar geweeſt, en datſe het woeden des Zees vergeleeken hebben by het geraas van toornige Honden, die ſonder ophouden baſſen en tieren, en alles wel verſcheuren ſouden daar ſe by quamen; want ook ſoodanigen geraas en getier maakten de oploopende Zee tegen het paalwerk aan, nacht en dagh, ſoo dat het dikwils yſſelijk om aan te hooren was: en hebben 't dan warelijk wel genoemt het HONDTS-BOSCH, daar in navolgende de Poëten, die altijdt met hunne voor-ſtellingen boven het naturelijk gaan, hierom noemden ſe die geweldige aanſlagen des Zees by *Regio*, en het vreeſſelijk geluidt dat de baren maakten in de holligheit der klippen, het geluidt van de baſſende Honden die *Scylla* omcingelt hadden. De Heeren Hooft-ingelanden gebruiken tot een teken eenen *Neptunus*, die in een Schulp, van Zeepaarden getrokken, met zijn gaffel in de handt, tegens het Landt aankomt, om dat te overweldigen; daar tegen is een baſſende Hondt geſtelt, even uit het Boſch komende, die met zijn vermogen 't beletten wil.

Nu,

Digitized by Google

Nu, waarde vrundt en vriendinnen, vermoeit zijnde van den langen wech, te weten van *Saanlandt* tot aan *Petten* toe, (*Petten*, dat ik bevonden hebbe in 't verhaal van de *Beverwyk* ofte St. *Agaten-kirche*, in 't jaar van 1062. te zijn geweest een Karspel-Dorp, versien met een Moeder-Kerke, als een Uitrechtsche Schrijver die noemt) daar ik bevonden heb de *Ryn-deuren* toegesloten, en de Vaart al van eenige eeuwen opgeschort, en verstopt; soo en kan ik nu niet wijders reisen, maar moet hier mijn werk schorten, en het selve met de geslooten Deuren van den *Ryn* by *Petten* eindigen. Wel hoe, seide *Dorothea*, ik meende datge ons noch verhalen soudt van veele dingen, in en na de Nederlandtsche beroerten, tot op dese tijdt, en in dese plaats, desgelijks in *Oost-zanen*, *West-zanen*, *Wormer* en *Jisp* soo nu en dan voor-gevallen; ik hadde my daar toe gestelt, en ook bereidt omme uwe vordere vertellingen aan te hooren. Wat segtge van *Dorothea*, seide hy; ik meende, terwijlen zy soo stil sat, dat 'et haar lang verdroten hadde. Van de *Sed* sprak daar op: Ik heb aan 'er bespeurt een yverige toeluisteringe, maar mitsdien gy spreekt

van

van met de *Kyn-deuren* uwe redenen te willen sluiten, soo vatse dargè te verstaan wilt geven van een geheel ophoudinge; en niet van dit deel, daar gehandelt is van de Dorpen, die van seer oude tijden aan den *Kyn-spruchtel* (die gy de *Zane* noemt) gelegen hebben; en niet tegen-staande dat uwe voorstel geweest is ook te willen handelen van de Dorpen Zuid op na *Leiden* toe, kan ik wel begrijpen dat 'er nu niet af vallen sal; ofte om dat de tijdt te kort komt, ofte om dat 'et soo veele niet tot dese saken dient, en de bewijsen ook minder souden zijn, terwijlen de ouderdom aldaar alles byna heeft verteert en te niet gedaan, is 'et soo niet? Warelijk, antwoordde hy, indien my de tijdt niet en ontbrak, ik soude het geene voorgestelt is af-handelen, te weten van *Sassem*, *Lis*, *Hillegum*, *Heemstede*, *Sparnewoude*, *Halsmeer*, *Niewer-kerk*, *Slooten* en *Oxdorp*; maar nu sal ik my bereiden om in 't navolgende te spreeken van de Nederlandtsche beroerten in en omtrent *Oost-* en *West-Zaardam*, *Oost-* en *West-zanen*, *Wormer* en *Jisp*, en onder dese ses plaatsen begrijpen in twee stukken het geene ik noch te seggen heb; in het eerste wordt gedacht van saken hier voorgevallen

Digitized by Google

vallen in den Oorelog, en in 't ander de vermeerdering en verbetering van de Dorpen voornoemt. Doch om dit te bequamer te doen, verſoek een half uur tijdt dat ik in ſtilte mijne ſtukken by malkanderen leggen mach, om met meerder gemak 't geene noch te doen ſtaat af te handelen; want ik bekenne alrede vermoeit te zijn, door veele dingen die my ſeer beſwarelijk gevallen hebben, en niet wel na mijn ſin uitgevallen zijn. Gaat ſlechts (met u dingen in ordre te ſtellen) voort, ſei van de *Sed*, wy en ſullen u niet ſteuren, behoudelijk datge van onſe handen ontfangt het geene u toegebrocht wordt; ik ſal de Jonge-dochters, ſoo veel ik kan, met eerelijke vertellingen ophouden. Wy zijn daar ſonderlinge wel mede te vreden, ſprak *Ruſſellania*; en hier mede hielden ſe op van deſe ſake meerder te ſpreeken, latende *Ambiorix* zijne dingen bevorderen.

Het

Digitized by Google

HET VYFDE BOEK VAN DE SAANLANDS ARCADIA.

NA een weinig verwijlens, begon *Ambiorix* met een nieuwen moedt aldus zijn vertellinge: Waarde vriend en vriendinnen, dat ik u ſoude verhalen alle de omſtandigheden, van de bewegende oorſaken der Nederlandtſche beroerten, en de ſware Oorelogen daar uit voortgekomen, ik hadde noch wel een week werk; maar ſal my meeſt houden in en omtrent *Ooſt-* en *Weſt-Saardam*, *Ooſt-* en *Weſtzaanden*, *Wormer* en *Jiſp*, als ik u geſegt heb, bevattende omtrent ſes jaren, in het welke de meeſte beſonderheden aldaar voorgevallen zijn: te weten, van 't jaar 1572, tot den jare 1577. als wanneer *Amſterdam* aan de zijde der Hoogem: Heeren Staten quam; niet te min ſoo wil ik eens in 't kort overloopen, terwijlen dat de grootſte redenen van de opkonſt des Oorelogs toegeſchreven werden den dwang der gewiſſen, en 't ſchenden der voorrechten, hoe en op wat maneren eenige lieden gedoodt zijn in onſe

Digitized by Google

ſtreek, door de ſtrenge Placcaten van Keiſer *Karel* de vijfde, Gràaf van Hollandt, daar andere Schrijvers ſoo veel verhaal niet van en doen, want deſe Placcaten waren, gelijk als de Wetten van *Draco*, met bloedt bezegelt; ſoo moogtge weten dat tot *Wormer* geweeſt zijn *Dirk Pieterſz. Krood, Pieter Tryntjes, Klaas Rodes, Pieter Klaas Janſes*, die gedoodt wierden om datſe in hun gevoelen niet gelijk waren die van de Roomſche Kerk; zy zijn tot Enkhuiſen ingevoert, en om den hals gebracht. Deſgelijks *Jacob.* en *Seli* zijn Huisvrouw, Ingeſetenen van *Wormer*, waren tot *Amſterdam* verbrandt, niet konnende verſtaan der Romaniſten Leere en Ceremonien; wijders, *Jan Echtwerker, Klaas Meliſz, Aacht Melis*, en *Willem* haren man; *Heine Walichſz, Tryn. Amkers, Cornelis Luitſz., Klaas Dirkſz*, en *Klaas Klaaſz.* van *Krommenyers-dyk*, Jonker *Dirk Gerritſz.* van den *Buſch*, *Pieter Koſer* van *Saardam*, en andere zijn gehaigen, verdrenkt, door 't vyer verteert en verſmoort. *Arent Jacobſz.* uit de *Ryp*, met zijn Huisvrouw en oudſte Soon, voerde men tot *Munnekendam*, daar ſe groote pijne uitſtonden, en omtrent 't jaar 1539. door 't water hun leven

leven eindigden; zy gebruikten daar toe groote ſware ſteenen, die den Beul niet machtig was op te heffen, alſoo dat de gevangenen hem noch helpen moſten, worden met het gewicht (als beeſten) na de grondt geſonden: ook hadde *Krommenye* ofte den *Dyk* uitgegeven eenen *Jan Walen*, met twee van zijn medegeſellen, zy zijn tot *Haarlem* ingevoert, en van daar na 's *Graven-Hage* geſonden, daar ſe ſtraffelijk onderſocht, met onmenſchelijke tormenten het leven met een langſaam vyer eindigden. En is voorders aan alle wijken in Kennemerlandt, Waterlandt en Weſt-Vrieslandt, ſoo groote vervolginge, ſlachtinge en dooden geweeſt, dat een menſchen herte erbarmen mach, daar aan te gedenken: welke bloedtſtortinge aan ontallijke meenigte van onnooſele onweerbare en Godtlievende menſchen, by de veertig jaren ſonder ophouden duurde, wanneer de maſſe der Edelen van Hollandt, Zeelandt, &c. ſoo wel Roomſche als on-Roomſche, verſachtinge van deſe bloedige wetten verſochten, en belooft wierden by de Regentinne van de Nederlanden. Maar wat was 't, het ſcheen of hier mede olye in 't vyer gedaan wierdt, en dat 'et

Digitized by Google

Hof van Spanjen, euvel nemende het verſoek, en ook het verlichten der bloedige wetten en beveelen, dies te meer voornam niet alleen de gemeene Burgeren, maar ook de voornaamſte Edelen deſer Landen, op het alderhoogſten te vervolgen.

Siet, mijn beminde, wel haaſt wierdt 'er geſonden een ſoo wreeden Tyran, als de Werelt byna uitgelevert heeft, die 't bloedtvergieten voor lekkernijen hield. Zijn eerſte intrede was met 'et bloedt van de twee der voornaamſte Edelen te ſtorten, en eenige anderen: de aanſienelijkſte mannen wierden het Vaderlandt uitgejaagt, en vreemdelingen in hun plaatſe geſtelt, tegens de vryheden van 't Land; drong met macht de Steden heure voorrechten af, en handelde met hen als met een volk van een Conqueſte, van een uitterſte ſlaafachtige natuur, en die ſonder genade al te ſamen den hals verbeurt hadden. Hier van is breedt te leſen in *Em. van Meteren*, *Pieter Bor*, *Dirk Pers*, en andere Schrijvers van deſen handel, en van de wreedtheidt van den Hartog van *Alva*, die 't ſoo aanſtelden, dat achter na de Ballingen, tot wrake genegen, alle hunne macht te ſamen brochten, en hem

Digitized by Google

hem ſochten te wederſtaan: den Prince van Oranjen aan d'eene zijde dede zijn beſt, en aan d'ander zijde uitter Zee de lieden die men Water-geuſen noemden, roofden en namen al wegh datſe krijgen konden, en met veertig Schepen verſterkt zijnde, daar onder tot Overſten waren de Grave van *Lume*, of van der *Mark*, de Heere van *Swieten*, *Treſlong*, *Bartel Entes*, *Schoone-wal*, *Anton. Uitenhove*, *Iaq. Cabelliau*, *Antoni* van den *Kyn*, *Iaques Hennebaart*, N. Grave van *Gent*, *Iaques Martenſz*, *Ruichhaver*, *Marinus Brandt*, *Roobol*, en andere, bemachtigden zy den BRIEL, in 't jaar van 1572. den eerſten April, daar Duc *D'alba* genoegſaam mede gebrilt wierdt; men voerde doen een ſpreekwoordt, *Op den eerſten dach van April, verloor Duc D'alva zynen Bril.* Welke inneminge van den *Briel* de Zeelandtſche Steden haaſt dede wankelen, en eindelijk tot den Prince vallen. Niet lang daar na komt 'er groote verandering in Noord-Hollandt, en op een kort de Stede van *Enkhuiſen*, *Medenblik*, *Hoorn*, *Alkmaar*, *Edam*, *Monnikendam* en *Purmerendt*, verklaarden Duc *D'alva* en de Spanjaarden voor hunne vijanden, en quam hen te hulp *Lazarus Muller* met een Regiment ten

Digitized by Google

dienſte van den Prince, en van de Steden die des Princen zijde hielden: de voornoemde ſeve Steden zijn ſedert altijdt den Vaderlande ten dienſte gebleven. Ook ging *Haarlem* over; doch de Stede van *Amſterdam* bleef aan de zijde der Spanjaarden, oorſaak dat de Landtſtreeke hier omtrent drie ofte vier jaren ſeer beſwaart is geworden, door den Oorelog die haar ſeer drukte; waar van wy nu achtervolgende, eenig verhaal ſullen doen.

Van het Regiment van den Overſten *Lazarus Muller*, zijnder ſes Vaandelen geweeſt die *Sanerdam*, en den Waterlandtſchen Dijk beſetten, op dat den vijandt hem daar ſoo licht niet verſterken ſou. De Hoplieden die hier met hunne volk lagen, waren *Chriſtoffel Vader*, *Lambrecht van Wittenberg*, *Steenbach*, *Marten Pruis*, *Coenraat van Steenwyk*, &c. gelijk ik in eenige reekeningen bevonden heb, daar onder anderen ſtaat, ſoo nu en dan betaalt aan 't volk van den Overſten *Muller*. *Dirk van Sonoy* was van wegen de Prince van Oranjen voor Stadthouder in de Noordt-Hollandtſche Steden aangenomen; deſe dreef mede de ſake tegens Spanjen machtig voort. Zijne afſchildering heb

ik

Digitized by Google

ik hier afgeteekent, om dat ik veel van deſe man te ſeggen heb. Omtrent deſe tijdt wierdt *Haarlem* by die van *Amſterdam* byna verſchalkt, doch door *Coltermans* naarſtige voorſorge belet, die het Vaandel van *Ranchhaver* in de wapenen kreeg, met de Burgerije, en de Stadt wel beſette, ſoo dat den vijandt onverrichter ſake wederom na *Sparendam* keeren moſt, met heure Overſte *Chriſtoffer d'Aſſonville*, die vermeent hadde des nachts te twaalf uuren in de

Stadt te komen. *Colterman* trok na *Sonoy*, die voorby 't huis te *Brederode*, omtrent *Velsen*, een aansienelijk man, Burger van *Alkmaar*, sonder mantel en schoenen, aantrof, en hem na de oorsaak vragende, antwoordde, dat hy de verleden nacht by de Spaangiaarts, te *Sparendam*, gevangen geweest zijnde, was 't ontslipt, die hem zijnen mantel en Trijpe toffelen hadden ontnomen, die seer gevloekt hadden op den Schout *Adriaan Ianszoon* dat die hun hadde verraden; dies *Berkenroede* aan de Heere van *Swieten* om hulpe schreef. Men nam de Soldaten van *Saardam* en den Waterlandtschen Dijk, en sond onder den Oversten *Lazarus Muller* met *Everdingen* 600. mannen daar na toe, die onderwegen noch seer versterkt wierden. In de *Beverwyk* gekomen zijnde, verstonden dat de Spaangiaarden uit den *Hage* mede voor *Haarlem* gekomen waren, met den Provincialen Raadt, en die van de Reeken-kamer, die in den Houte lagen, schreven daarom terstond aan *Sonoy* om meerder hulp, die hen *Sacharias van Glysenburg* sandt. Des anderen daags trok *Muller* met zijn volk in de *Sandt-poort*, had in den dageraat die van *Haarlem* eerst van zijn komste ver-

Digitized by Google

verwittigt, ten einde zy-lieden ook hen beste souden doen; op hem trokken aan vijf Vaandelen Soldaten van 't Huis te *Kleef*. Hier raakten beide partijen heftig te samen, tusschen *Sparendam*, en het Kapelleken in de *Sandt-poort*. *Muller* sloeg zijn vijandt op de vlucht, die op *Sparendam* week, met verlies van meer als hondert man, die dicht onder den Dijk doodt bleven, met weinig dooden aan onse zijden. Maar alsoo 't geluk niet altoos bestandig is, soo keerde zijn spoedt mede; want de Spanjaarden met alle hun geselschap van Nederlanderen (die in de Houten gelegen hadden) zijn straks daar op gevolgt, soo dat 'er op een nieuw strenge gevochten wierdt, alwaar de Spangiaarden (alle oude en wel-geoeffende Soldaten) *Lazarus Mullers* volk op de vlucht brachten, en verstroiden, soo dat 'er wel ses ofte seven-hondert man op die plaats, in 't *Velser-broek* en in 't vluchten doodt bleven, nemende hunne verloop tot aan *Alkmaar* toe. Den Oversten *Muller* hield hem seer kloek; maar doen zijn volk op de vlucht geraakte, heeft hy de selve, wat moeiten hy deede, geensins konnen ophouden, soo dat hy byna selfs gebleven was: hy moest twee

Digitized by Google

van zijn Vaandragers (doodt) achterlaten. Dit geschiede op den 27. van Hooi-maant. De Spaanjaarden zijn niet te min voorts met alle hunne macht (door seekere gerucht van de komste des Princen van *Oranjen*, die door Graaf *Lodowyk* hem meester van *Henegouwen* hadde gemaakt, en dat de *Hugenoten* aldaar met een groote macht uit *Vrankryk* gekomen waren) en met hen den Raadt, en Reken-kamer van Hollandt, vertrokken uit Hollandt, en gingen na *Utrecht* toe; alsoo verlieren de Spaanjaarden van selfs het Land, sonder noodt en ongedwongen.

Middelerwijlen hadde *Dirk Sonoy* Kapitein *Wybe Sjoers* (een van de oude Vry-buiters) na *Saardam* gesonden, om dat te bemachtigen, en de Sluisen aldaar te besetten; want die van Noord-Hollandt en Waterlandt daar seer veel aan gelegen was. Hy bleef eenige dagen op den Huisman leggen pannekoeken, en socht niet dan hunne middelen te verteeren, doende de selve veel overlast; keerde eindelijk met zijn volk na *Alkmaar*. *Guilliame Mostart*, die van den Oversten *Sonoy* gestelt was om het Commandament aldaar te hebben, heeft hem hier over seer hardt aangesprooken,

waar-

Digitized by Google

waarom hy niet na *Saardam* trok; daar 't hem van *Sonoy* soo strikteljk aanbevoolen was. Hy toonde hem gewillig, maar seide dat 't volk hem tegenstreefden. *Mostert* niet te min weigerde hem de Stadt, en belaste hem ten andermalen dat hy na *Saardam* trekken soude; als zijn Soldaten dit hoorden, werende dat 't een gevarelijke plaats was, mits die van *Amsterdam* daar dicht aan seer machtig, en op de Spaansche zijde waren, zijn se, nevens *Joachim* zijnen Vaan-drager, van hem afgeweeken, wilden geensins na *Saardam*. Hy trok doen met de vordere rest na *Memelik*, in meening om over de *Zuider-zee* na *Vrieslandt* te schepen; 't welk verstaan zijnde by Hopman *Jacob Kabeljau*, Stedehouder aldaar, heeft hy hem by de Geweldige doen aantasten; maar alsoo hy beloofde sulks noch te sullen nakomen, soo is hy des anderen daags met zijn volk (omtrent vijftig mannen van 't overblijfsel) uit de Stadt getoogen; maar in plaatse van na *Saardam* te trekken, heeft hy tot *Eertswoude* en *Lammerschagen* twee Schepen met ondank der lieden wech-genomen, om over te varen. *Kabeljau*, dit verstaan hebbende, heeft terstondt vier Heuwen afgevaerdigt,

vaerdigt, met omtrent seftig Haak-geschutten, de welke hem aangehaalt, en tot *Medenblik* gevankelijk gebrocht hebben. *Sonoy* deed hem ten Galge klimmen, en wierdt den twaalfden van Hoy-maandt met zijn Forier opgehangen: zijn Broeder en den Luitenant stonden onder de Galg, doch alsoo *Wybe* de selve seer ontschuldigde, soo zijn se verbeden. *Wybe* was een *Vries* Edelboortig man, en een van de Water-Geusen geweest, een van de eerste die van 's Princen wegen in *Enkhuisen* quam, had hem selven ook niet een van de minste betoont in 't plagen van de Ingesetenen ten platten Lande. Alrede was by *Bossu*, tot *Amsterdam* zijnde, verstaan het voornemen van *Sonoy* op *Saanerdam*, en den handel met *Wybe*; en wetende dat die van *Amsterdam* seer veel gelegen was aan de besettinge van de voornoemde plaatse, heeft self in persoon, met Hopman *Quickel* en Hopman van der *Linden*, met hunne Schutten de reis daar na toe genomen. Hy quam met een goet getal Schepen en volk de *Zaan* in, en landde een deel volk aan *Sluisoort*, die van het einde van de *Zee-dyk* de Boeren op de vlucht brachten, heure huisen plonderde, sommige

mige doodt-sloegen, en andere seer knevelden, om geldt te hebben; man, vrouw en kinderen, vluchtende na den *Dam*, riepen met naar geschreeuw, De Spaanjaarden komen! de Spaanjaarden komen! Een vrouws-persoon, onderwegen hebbende haar gelt in 'er tuiten gevlochten, wierdt gelt en tuiten met een slach achter van 't hooft afgehakt; andere wierden Veldewaarts ingejaagt. Het was een jammerlijken toestandt onder de kinderen en onder de vrouwen. Mijn Grootvader en al de zijnen ontweeken den vijandt waar se best mochten; want daar en was geen tegenstant. *Bossu* voer met zijn overig volk na den *Dam*, kreeg met gemak de Sluisen in, die hy beschanste door een deel bedwongen Huis-luy, en met volk wel te degen besette, liet 'er Hopman *Quickel* (een persoon, die, doen *Enkhuisen* op 't gijben stondt, uit de Stadt verdreven, en tot *Amsterdam* gekomen was) met een goet getal Soldaren tot bewaring, en trok wederom te rug na *Amsterdam*. In 't thuis-keeren troffen se den *Hoorn* aan, een Eilandt en Buurt onder den Ambachte van *West-zanen*, daar se de Inwoonderen qualijk handelden, en van hun meeste goederen beroofden.

Den

Den Stadthouder *Sonoy*, niet wetende van dit innemen, heeft des anderen daags een Vaandel na *Saardam* gesonden, om dat te besetten, die vernamen op den wegh dat *Bossu* hun dat voordeel afgesien had, keerden onverrichter saken wederom te rug. *Bossu* had ook al vreese voor de komst der Statische gehadt, en, verstaande datse op den wegh waren geweest, sond Hopman van der *Linden* wederom, om de voornoemde Hopman *Quickel*, des noodt zijnde, te ondersteunen, en te versterken. Hy maakte met zijn komste groote verandering, stelde het leelijk aan, stak aan de West-zijde van de *Zaan* eenige huisen aan brandt, soo dat 'er boven de hondert en dertig door het vyer vergingen; dit dede hy, soo men voorgaf, op datse des te beter de vijanden in 't aankomen konden gewaar werden: benaden voorts de lieden byna al wat 'er van den brandt overgelaten was, soo dat den meesten hoop der Ingesetenen beroort vertrekken mosten, en eenige door noodt, ofte uit wrake, ofte ten dienste van 't Vaderlandt, daar na tegens de Spaanjaarden de felste roovers, en yverigste vry-buiteren wierden; zy gingen soo ongenadig aan, datz'et brood

uit

Digitized by Google

uit den mondt, de klederen van 't lijf, en de beddekens daar men naulijks op slapen mochten de luiden ontknevelden, en niet behouden lieten dan het geene datse niet mede nemen konden; de schade wierdt gereekent op meer dan dertig-duisent guldens, (een groote somme in die tijdt.) Dese Hopman van der *Linden* scheen als met een vliegend' Leger stedig een overval te doen. Hy deed' noch wel drie sprongen op *Saardam*, en een tot *West-zanen*, alwaar hy t'elkens bleef leggen op des Huismans kosten, nam in 't scheiden veel goederen mede, onder andere wel 410. stuks beesten, doens d'een door d'ander op twintig gulden gereekent, beloopende 8200. guldens, en dreigende de arme lieden meer af dan se konden geven. Als hy lang genoeg hier geplaagt had, trok hy weder wegh. In desen overloop wierden eenige huisen verschoont, die noch op den *Dam* te sien zijn, op datse daar in de Ammonitie van Oorelog souden bergen, en andere eet-waren, gaven mede eenige eigenaren eenige vryheidt, om des te beter gedient te wesen. Wat nu aangaat de vastigheden, die de Spaanjaarts aan en by den *Dam* gemaakt hebben, daar van sal ik spreeken

ken wanneer van het maken der *Kalverschans* verhaalt wordt. Den Overste *Sonoy* heeft eenige Soldaten na *Wormer* en *Jisp* gesonden, om dat te besetten, gelijk geschiede, op dat den vijandt die niet afloopen ofte sterk maken soude: daar wordt gesegt dat 'et geweest zijn *Ruichhaver* en *Jacob Christal* met heure Vaandelen; want van daar omtrent die tijdt zijn se eens gevaren de *Zaan* langs tot aan de *Kats*, in *Oost-Saardam*, omme den vijandt aan den *Dam* te verlakken, en eenig af-breuk te doen. Zy wierden by de Noorder Val-deur, die in de *Schinkel-dyk* legt, gestut, waar de Spaansche een Reduit gemaakt hadden, en redelijk beset was, mits se van den Dam terstondt hulp toesonden. D'onse mosten Koe-beesten nemen, omme daar achter te schuilen en te chargeren, want de Reduit niet dan met musquetten verdedigt wierdt; doch eindelijk deden se niet op, en brachten eenige dooden wederom te rug, besettende *Wormer* en ook *Knollen-dam*. Aan de zijde van *Oost-Saardam* tot aan *Nieuwen-dam*, wierd, door ordre van *Sonoy*, by *Lazarus Muller* eenige Vaandelen Soldaten gesonden, van meening zijnde om tot *Nieuwendam* een Blokhuis te maken, en voorts

de

de Dijken over *Amſterdam* te bewaken, hadde eenige Galeijen by ſich, ſoo van *Hoorn*, *Edam*, als *Munnekendam*; en of 't ſchoon die van *Amſterdam* ſpeet, die hun met tien groote Schepen en ſes Boots quamen beſoeken, daar veele Schuiten met volk van achter volgden, om 't ſchermutſel aan te ſien, en hoewel ſe dapper aanvielen, wierden ſe met groot verlies afgekeert, deſgelijks des anderen daags, doen ſe met meerder gewelt grooter ſchade leden, en ganſch ontreddert na *Amſterdam* trokken, en de Noordt-Hollanders den zege lieten, die 'er over moedig zijnde, met hunne Schepen op 't *Ye* bleven, en belettede den vijandt het gebruik ter Zee.

Sedert het innemen van den *Dam* by de Spaanſche, en het beſetten van den Waterlandtſchen Dijk by de Staatſche, zijnder in Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, &c. veele dingen voorgevallen, ons te breedt om van te ſpreken. De Grave van der *Merk* belegerde *Amſterdam*, doch te vergeefs. Daar benevens kreeg *Duc d'Alba* voor ſtroom, en bequam veele plaatſen; *Sutphen* wierde ingenomen, deſgelijks *Naerden*, en in beide is by den vijandt groote moorden gepleegt; de Steden in 't Graafſchap

Sut-

Digitized by Google

Sutphen, in Gelderlandt en Over-Yssel, vielen Don Frederik toe; en den Prince af; soo deden ook die van Vrieslandt: en Alva, moedig zijnde over alle dese zegeningen, bereide onder zijn Soon alle middelen omme Haarlem te belegeren; daar-en-tegens hadden de Steden van Noordt-Hollandt kleine moedt, want se begonnen te verflauwen, en byna te ziel-toogen; ja de meeste yveraars wilden 't Landt ruimen, als die geenen uitkomst beoogden: te welker tijdt, en even als geroepen, de Prins van Oranjen hun besocht, en soo het hert onder de riem stak, datse alle eendrachtelijk getuigden met hem het uitterste te willen wagen; quam mede tot Harelem by de Staten aldaar, die hy vergadert vond, en begroete se, die met eenen hunne oprechtigheidt en trouwe tegens hem uitdrukten, en hoe beswarelijk zy soo machtigen en zeeghaften vijandt hadden tegen-gestaan, versoekende in 't volgende zijnen goeden raadt en hulpe, alwaar hy hun de oprechtigheidt hunner sake soo instampte, datse 't alles by den Vaderlande wilden opsetten wat se konden. En warelijk, 't en was niet lange hierna ofte het wierde belegert, en wel vast beset; want Romero, een Spaansch

Over-

Overste, besprong *Sparendam* met een starken vorst, en benarde dat aan allen zijden; en of wel die van *Haarlem* hulpe schikten, soo was't te spade, want de plaats wierdt na een scharp gevecht verlaten; *Marten Pruis* gedoodt; doch de Kapiteinen *Michiel* en *Verlaan* vluchten na *Assendelft* toe. De Spaansche namen terstondt de Leproolen in, en quam Don *Frederik* met 41. Vaandelen Spaanjaarts, 22. Vaandelen Walen, en 16. Vaandelen Hoogduitschen de Stadt terstondt besluiten, en de selve op-eischen; doch zy sloegen hem af. Op den 19. en 20. December beschoot hy de Stadt van de Schanssen, en dede twee geweldige stormen, dan wierdt gekeert, verliesende veel volks en Krijgs-wapenen; daar benevens quamen der 550. *Walen* de Stadt versterken. Don *Frederik* aan d'eene zijde dede zijn best om de Stadt te bemachtigen, en de Prins van *Oranjen* om die te ontsetten, en hulp te doen; soo dat er aan beide zijden veel te doen voorviel.

Onder de belegeringe van *Haarlem* heeft onse plaatse en de naast-gelegene veel moeten uitstaan. De vijandt sondt eenige Soldaten uit 't Leger, om *Assendelft* in te nemen, en hem daar van te ver-

Digitized by Google

verſeekeren; doens lagen daar Hopman *Hans van Keulen* en *Schetter*, en terwijlen deſe de macht van den vijandt niet beſtandt waren, moſten ſe na *Wormer* wijken, en bleven daar in beſettinge een wijl. De vijandt verſterkte hem ſeer, en maakte eenige vaſtigheden by den Zeeburg en by de Kerk; doch *Sonoy* bevorderde ſoo veel met het ſenden van volk tot *Weſt-zanen*, dat die plaatſe voor de onſe behouden wierdt, en die de vijandt tot *Aſſendelft* veel innehielden, waar van daan eenige Ingeſetenen, met heure Schuiten en Roey-jachten, wel gewapent, op het *Ye* en in de *Wyker-Meer*, ook op de *Zane* varende, de Spaanſche en hunne hulperen veel ſchade aandeden, en meenigmaal een goeden buit na huis toe ſleepten; want ſe gebruikten de *Weſt-zaner* Tooren tot hunne beſpie-plaatſe, van waar ſe bequamelijk konden ſien wat Schepen dagelijks tot *Amſterdam* uitquamen, die na het *Sparen* en 't Leger van Don *Frederik* voor *Haarlem* wilden varen; zy quamen als dan van achter de Dijken, en door de gaten daar in gemaakt, d'eene buit ofte d'ander beſpringen, brengende een overvloet van lijf-tocht in de Schanſſen, en by hunne vrouwen

en

Digitized by Google

en kinderen t'huis. Terwijlen *Haarlem* belegert was, viel 'et voor in Maert, dat 'er langes de *Harelemmer-dyk* een bende Spaanſche Ruiters na het Leger trok, al te malen Lanciers, die ſeer ongemakkelijk, wegen het dooijen, door ſlijk en ſlib moſten paſſeeren, daar de Paerden dikwils ter halver lijve inſchooten. Dit wierde vermerkt van het *Oude Hoen* van *Weſt-zanen*, die op den *Overtoom* zijn loop veel hield', heeft twee Roey-jachten afgemandt, zijnde ſeventien of achtien man ſterk, en is daar mede na den voornoemden Dijk gevaren, om te beoogen waar hy hun een voordeel affien mocht; hy beſpiedde een plaats, daar van wederzijden geen uitvlucht was, als 't water. Terſtondt onderſchept hy met eene Jacht hun de beneden, en met de andere den bovenwech. De Spaanſche, dit ſiende, maakten daar af geen werk; maar als ſe d'eene gedeelte naderden, drukten die op de Spaanſchen los, daar door terſtondt eenige van de Paerden gelicht wierden, hier mede liepen ſe toe met hunne verre Jagers: de Lanciers, om dat hunne Lancien korter waren, en de wegen ſoo bedorven, koſten ſe geen vaart maken, noch tot hen inſetten; en alſoo

alsoo se weder te rugge deinsden, wierden se van gelijken op d'ander zijde ontbaalt, en soo rijdende van den eenen tot den anderen, bevonden hen omcingelt, en op wat zijde sy hen keerden, wierden se doodt geschooten, ofte doorsteecken, soo dat de geheele bende (die men 125. man sterk hield) geheel te niete quam, de Paerden bleven hun te buit, met alle de plonderinge, gelt en wapenen, die se in hun Roey-jachten droegen, deden soo veele Paerden daar mede in als se bequamelijk voeren kosten, de anderen lieten se in 't water, en bonden se aan touwen, die overswemmen konden was wel, die niet, wierden de zeelen afgehakt, en laten drijven: zy quamen met den meesten hoop tot *VVest-zaander-Overtoom*, en wierden met vreugden verwellekomt, van daar se de Paerden, over *VVormer* en *Jisp*, na *Purmerent* brachten, en verkosten, krijgende een goeden penning, en grooten roem daar over, niet alleen by het Statisch volk, maar ook by den vijandt; want de Heer van *Liques*, Stadthouder daar na tot *Haarlem*, ontboods het *Oude Hoen* op vry geleide by hem te komen, alsoo hy en ook anderen begeerig waren hem te sien; hy

seide

ſeide tegens hen-lieden een Boeren Soon te zijn, waar over verwondert, de Heere van *Liques* hem eenige geſchenken aanboodt, die hy weigerde te ontfangen; maar ſeide, het mochte noch wel eenmalen te paſſe komen, dat hy zijn hulpe van nooden hadde, gelijk geſchiedde; want daar na wierdt hy gevangen, my dunkt in de tocht op 't Huis *ter Hert*, daar hem *Liques* niet alleen het leven ſchonk, maar ook ontſloeg ſonder eenig rantſoen te betalen. Diergelijke daden rechtte het *Hoen* veel uit; doch is eindelijk by *Ilpendam*, doen ons de Heer op Pijngſteren zege verleende, hebbende eerſt een menigte van *Spaanſche* en *Walen* omgebracht, geſneuvelt. Hier op ſeide van de *Sed*: Ik heb over twee of drie dagen ook geleſen in *D. Pers* zijn Ontſtelde Leeuw, van 't geene by u-lieden ten meeſtendeele verhaalt is, en daar hy ſchrijft, terwijlen *Haarlem* noch bleef belegert, wierden ſe door den ſtrengen winter, en door den honger wederzijds dapper geprangt; want de beleggers ſelven moſten hunne voorraadt, in groot gevaar, langes den *Harelemmer-dyk* overvoeren, waar op dan de Geuſen loerden, die, op hunne Schaatſen als een ſnellen blixem

Digitized by Google

hen over de Dijken begevende, dikwils den buit in hunne beſchanſſinge brachten; by open water hadden ſe hunne ſnedige Roey-jachten, daar ſe de wateren en Dijken mede onveil maakten, hen altijdt onder de ruichten en riet verbergende. Hunne vry-buiters waren rechte waag-halſen, onverſaagde mannen, die, neffens hunne verre-jagers, daar ſe alle Slooten mede overſprongen, in 't gemeen noch een lang Roer over hunne ſchouderen hadden, deſe onderſtonden dingen die ongelooffelijk ſcheenen; en dit geſegt hebbende, brengt hy ook die Hiſtorie van 't *Oude Hoen* te pas. Maar my wierdt laaſtmalen, doen ik met eenige van onſe Speelnoots op *Ruichoordt* te Vogel-vangen was, by eenen ouden Boer verhaalt, (die 'er aarde uit 'et Landt ſpitte) dat mede onder de belegering van *Haarlem*, en byna omtrent het overgaan, het voorviel, dat 'er een goeden hoop Soldaten van *Amſterdam* na 't Leger gevoert wierdt; deſe namen hunne loop onder *Ruichoordt*, en begaven hen te landt, dewijle het ſchoon weder was. Als de vry-buiters dit van *Weſt-zaner Overtoom* beoogden, trokken ſe met heure Roey-jachten door een ſluip-wegh daar na toe, en van achter

Digitized by Google

achter het riet overvielen se dien achtelooſen hoop, en ſloegen ſe al te malen doodt, ſneden hun de neuſen en ooren af, en ſtaken die op hunne hoeden, en onder de riemen, quamen met de buit, en ſoo geçiert gelijk of 'et levereijen waren van den vijandt, wel ontfangen zijnde van hunne Cameraden, wederom tot *Weſt-zaner Overtoom* aan. Ja hy verhaalde ſoo veele daden van hen-lieden gedaan onder de belegering van *Haarlem*, en ook na die tijdt, dat ik my op 't alderhoogſte verwonderde. Doen ſprak *Ambiorix* daar weder op: Zy hebben ſomwijlen de Spaanjaarden met ſoodanige mate ingemeten, als ſe uitgemeten hadden; en de vijandt groote af-breuk gedaan in zijn belegering voor *Haarlem*, en ook in de volgende tijden, als genoeg bekent is.

Ondertuſſchen dacht men aan onſe zijde op de verloſſinge van *Haarlem*, omme die by alle mooghelijke middelen te bevorderen. *Sonoy* hadde gaerne gewilt dat men den Dijk by 't Huis *ter Hert* door-ſteeken ſoude, maar 't wierd ondoenelijk bevonden; daar-en-tegens die van *Amſterdam* en de Spaanſche tot *Saardam* letten 'er op, en ſonden een deel Huisluiden van *Ooſt-zanen* en van

Digitized by Google

Saardam, nevens andere Arbeiders, om 'er een Schans te maken, als wel af te nemen is uit deſe navolgende reekeningen: Ik *Hendrik Klaaſz.* hebbe jonge *Klaas Aartſz.* gelangt 35. ſtuiv. dat verteert en vervaren is, doen we met een deel volk waren te werk in 't *Hert*, dit komt *Ooſt-zanen* half toe te betalen, Ao. 1573. Noch hebben wy *Cornelis Dirk Ariſz.* en *Neel Symons* gegeven negen gulden twee ſtuivers, daar benevens drie gulden, en dit al te maal van varen en van arbeidts-loon, dat hy den Hopman *Quickel* met zijn Schutten al te met van *Saardam* tot *Amſterdam* voer, ende in 't *Hart*, deſgelijks tot *Buikeſloot*; dit komt ook *Ooſt-zanen* half toe te betalen. Wijders hebben ſe gegeven de Kuipers kinderen 12. guld. en 16. ſtuiv. van Hoy, dat den Grave van *Boſſu* gebracht wierdt, die hun van zijnent wegen daar toe belaſt hadden om dat te doen. Voorders, *Barent Franſz.* woonende op *Saardam*, was te vreden dat die van *Weſt-zanen* ſeven gulden afreekenen ſouden, tegens de miend van *Ooſt-zanen*, van de *groote Schuit* die *Jan Wyningſz.* hadde van hem gehaalt, daar ſe doen ter tijdt in 't jaar van 73. toe belaſt waren om te doen, en de Schuit

Digitized by Google

Schuit bleef in 't *Hert*. Noch hadden ſe vijf reiſen in 't Leger geweeſt met Hoy, en twee reiſen tot *Amſterdam*, en drie tochten in 't *Hart*. Soo dat uit alle deſe reekeningen en den tijdt wel te verſtaan is datſe hen vaſt maakten by 't Huis *ter Hert*; want die van *Amſterdam* op deſe tijdt ſtaken ook den Dijk by dit Huis door, en quamen met 33. Schepen en 7. Galeijen in 't *Harelemmer Meer*, om hen volkomen meeſter te maken, gelijk geſchiedde. Nu hadde de Prins ook wel hondert Schepen op de Meir, maar de vijandt wierdt 'er te machtig, en moſten te rug keeren, waar door weinig voorraadt inne kond' gebracht werden. Als nu die van de Stadt vernamen de overwinninge der *Amſterdammers*, en nederlage van des Princen zijde, dat onſe Schepen en Galeijen in de vlucht geſlagen, en wel 21. genomen waren, ſtonden ſe ſeer beteutert; noch meer, als de Schans op de Meir-kant na drie ſtormen ingenomen was, en zy ſoo van alle zijden den toevoer afgeſneden: waar over die van buiten hen toe-riepen, datſe de Stadt ſouden overgeven, want voor hen was 'er geen uitkomſte; en of men hun al te met door Duiven vertroofſten, ſchoon ſe

Digitized by Google

Hertig genoeg waren, ſoo moſten ſe hun doch met Katten, Honden, Lijnzaat en Hennipkoeken, Oſſen en Koeijen-huiden behelpen, waar door veel van honger ſtierven. Nu ſoo hadde *Dirk van Sonoy*, omme de vijandt wat werk te berokken, en de onſe meerder vryheidt te geven, op 't *Harelemmer Meer* (eer dat het noch ingenomen was) met veel Schepen en 800. Soldaten en Delvers hem na de *Diemer-dyk* begeven, daar hy ſich in der yl tuſſchen een Sluis begroef, beſtandig tot tegenweer; maar alſoo hy den veertienden om meerder hulp na *Edam* reisde, liet hy aldaar vijf Galeijen, drie Boots en eenige Krap-ſchuiten tot hunne beſcherminge; doch die van *Amſterdam* overvielen hun onverwacht op 't lijf, namen hun af drie Boots en twee Galeijen, en, hier door gemoedigt, omſetteden zy de Schans, die mannelijk wierde verdedigt. *Sonoy*, met veertig Schepen in der yl verſterkt, ging den ſeſtienden van Maart wederom recht op den Dijk aan, waar door de *Amſterdammers* de vlucht namen; maar alſoo ſe met veele Schepen wierden onderſtut, raakten ſe eindelijk de overhandt te krijgen, en de Staatſche vluchtten met hunne Schepen

pen na den Waterlandtſchen Dijk. *Jan Taamſz. Schaft*, Kapitein van de groote Galeije van *Hoorn*, kapte die in 't geſichte des vijants in de grondt; eenige van de vervolgden wierden genomen, en 't volk te lande nagejaagt. *Jan Haring* van *Hoorn* ſtondt op een plaats van den Dijk, en hieldt den vijandt een wijl ſtaande; maar alſoo men te fel op hem aandrong, ſprong in 't Meer, en ſwom te lande, ſonder van eenig Roer getroffen te zijn. Eer de Schans verlaten was, had *Sonoy* de vluchtende Schepen by-een verſamelt, en noch veertig daar by gevoegt, die, onder de Vice-Ammiraal *Pieter Franken*, nu vaerdig zijnde, de Schans alrede verlaten, de *Amſterdamſche* Vloot tot aan de Palen vervolgde. De Staten van Hollandt en de Prins, die ſoo ſeer over *Haarlem* waren verlegen, koſten noch geen beter ontſet beoogen, als de verſeekeringe van de *Diemer-dyk*; waar over *Sonoy*, om de voorige misſlagh te vergoeden, die met gewelt hervatte: het welke hem met kleen verlies gelukkende, wederzijds drie Schanſſen opwierp, makende een door-ſnijdinge in de *Diemer-Meir*. Die van *Amſterdam*, hier door geknelt, brachten Galeijen en Schepen op de

Digitized by Google

Meir, soo deden ook die van *Noordt-Hollandt*, om alsoo den toevoer, die men op *Haarlem* dede, af te snijden, daar vreemde schermutselen ommegingen. De *Noordt-Hollanders* hadden van door den *Diemer-dyk* *Ouder-kerk* ingenomen, daar die van *Amsterdam* terstondt vijf Vaandelen Spaanjaarts na toe schikten, die door een hinderlage meest verslagen wierden, soo dat 'er naauwlijks tien af quamen; en alsoo d'onse daar omtrent wel veertien Vaandelen by den anderen hadden, hoopte men hier door 't beleg van *Harelem* te schorten; maar de Stadt lag al op 't gijben. Middelerwijlen rees 'er een rumoer onder ons volk by *Nieuwer-sluis*, en groot ongenoegen over *Sonoy*, die, van wegen zijn eerste tocht op de *Diemer-dyk*, in groote verachtinge quam, en daar over bestraft wierdt. Hy is niet te min van de Prins in zijn Gouvernement bevestigt, met ondersteutting van *Boisot*; en drie Raadts-heeren.

Siet, waarde vrundt en vriendinnen, na veele uitmergelinge der Stedelingen van *Haarlem*, en dat 'er geen ontset meer te beoogen was, moesten zy hun op genade en ongenade opgeven den 12. van Julius, daar grouwelijk tegens de Soldaten,

Digitized by Google

daten, en eindelijk ook tegens de Burgeren gehandelt wierd, waar van breed te leſen is by *Ampſing*, in zijn Beſchrijvinge van *Haarlem*, dat een menſch erbarmen doet daar aan te gedenken. Alſoo nu de Staten ſeer bevreeſt waren dat den zegevierenden vijandt *Alkmaar* ſoude aantaſten, deſgelijks *Saardam* en de bygelegene Dorpen altemaal in zijn gewelt krijgen, hebben door *Carel Boiſot* (namaals Ammiraal van Zeelandt) *Alkmaars* Veſten aangevangen te verbouwen, het welke in deſen noodt een groot werk geweeſt ſoude hebben, dan het ging ſlappelijk voort, en wierd'et by deſe verandering geſtaakt, daarom veele ter Stadt uitvluchten. De Staten van Noordt-Hollandt deden ook door *Sonoy*, omtrent *Saardam*, by 't *Kalf*, een plaatſe affien, om een groote Schans te doen maken, op dat den vijandt, *Haarlem* bemachtigt hebbende, niet geheel meeſter in dien hoek ſoude werden. Hy liet hem voeren in de *Zaan*, van d'eene plaats tot d'ander, en vondt achter na een ſeer bequamen uithoek, wiens gelegenheidt uitter naturen ſtark was, daar hy door *Lambert van Griethuiſen* de grondt dede afſteeken, de Huislieden om te delven en graven opboodt, Tim-

Digitized by Google

mer-lieden, Smeden, en diergelijk beſchikte, en voorts Soldaten tot hunne beſcherminge beſtelde, onder *Pieter Verbrugge*; leggende tot *VVormer* een achterhoede onder den Hopman *Titus van Hettinga*, die ſomwijlen verwiſſelt wierden, als 't blijkt by dit geſchrift: Noch heeft de ſelve Hopman *Pieter van Brugge* aan den Hopman *Titus van Hettinga* verſcheide wiſſelingen gedaan, voor yder veertien dagen eens, gedurende de tijdt van ſes weeken, ſoo na het *Kalf* trekkende, als van daar wederkomende tot *VVormer*, hebben met hen volk nu en dan een dagh op der Huislieden koſten gelegen, genietende van de Ingeſetenen het behulp van over en weder ſchepen, loopende tot de koſten van tweehondert gulden, ſulks na ook meer gebeurt is. Nu wierde de Schans met ſes puncten gemaakt, lach met de eene hoek op de *Zaan*, met de andere op de *Poel*, en aan de landt-zijde warender twee grachten om geſchooten, de binnenſte ſeer wijdt en diep, de buitenſte had veertien voeten, op de Cingel was een Contre-ſcharp, van omtrent vier of vijf voeten boven 't May-gras, de Brugge was met een kromte geleidt na een klein Poortje, binnen in waren vier

rijgen

Digitized by Google

rijgen huiſen, in 't midden was begonnen een ronden Tooren, om 'er een klok by gelegentheidt inne te doen hangen, nu alrede ſes voeten hoog, ſoo dat hy groot en ſterk gemaakt wierdt, aan de waterkant met ſterke palen beſet, en boomen om 'er door te varen verſien, het welke namaals een goede vertrek-plaats geweeſt is voor de vrybuiter Galeijen en Schepen. Het werk wierde ſeer be-yvert; want ſoo 't uit 'et voorige te beſpeuren is, ſoud 'er na ſes weeken tijdts *Pieter Verbrugge* al in gelegt zijn geweeſt, met zijn Vaandel Soldaten, nevens noch een Vaandel onder Hopman *Louwyn*; doch *Verbrugge* was Commandeur voor een goede wijl. In 't begin van 't maken van deſe ſoo heereliike Schans, waren de vijanden van den *Dam* tot *Saardam* op de been, om den voortgang te beletten, wetende dat de ſelve hen te ſeer op de neus ſoude leggen, en in dwang houden. Gekomen zijnde omtrent het einde van de *Noord*, daar de Huisluy (by een Sluis in de *Schinkel-dyk*) een borſtweeringe gemaakt hadden, om een haaſtigen overval te keeren, verſien met muſquetten, kruit en kogelen, wierden de Spaanſche een goede wijl opgehouden; de vijandt

Digitized by Google

ſloopte Deelen uit de huiſen, leiden die over de Slooten; en, van achteren met meerder volk geſtijft, dreven de Boeren eindelijk op de vlucht; maar alſoo de onſe, die op 't *Weiver* en op 't *Kalf* lagen, (door een gracht afgeſneden van de gemeene weeh) in't begin door 't geluidt der muſquetten, en den rook gewaar waren geworden, dat 'er onraadt was, ſoo hebben ſe hun ge-ylt, en zijn de vijanden overkomen, met ſoodanige ſnelligheidt en moedt, datſe die weder te rug dreven, en over de borſtweeringe na den *Dam* vervolgden, waar over eenige doodt bleven: het heeft my *Cornelis Gerrit Franſz.* ſelver verhaalt, op wiens landt de Schans werde gebouwt, dat hy eenen *Jelle* (zijnde Veltwuiffel) ſag, met een groote raſſigheidt voor d'andere de vijandt onderloopen, eenige ombracht en plonderde, ſpringende eensgangs over de gracht van de gemelde borſtweering tot de vijandt in. De Soldaten, geſtijft by eenige Huislieden, hadden ſe meeſt al omgebracht, indien ſe niet haaſtig genoeg na den *Dam* gevlucht waren. Zy hebben de borſtweeringe tot een bequame Schans vergroot, de Buren daar omtrent met geweer en andere noodruftigheden verſien,

sien, soo datse namaals beter beschermt zijn geworden, en de huisen aldaar zijn in den Oorelog ongeschendt gebleven. De Spaansche aan den *Dam* hebben hun mede tot meerder tegenweer bereidt, en hen desgelijks seer versterkt; want boven de Schanssen of vastigheden die se hadden op den *Dam*, leiden se een groote Schans op de mondt van de *Braak*, by 't gat van de Sluis, die wel eer aan de Oost-zijde in den Dijk placht te leggen: in dese Schans lagen twee Vaandelen Walen, ten tijde doen onse Vrybuit-schuiten met de groote Convoijer met gewelt 'er door-drongen, en na *Wormer* quamen. Tegens dese over (op de Worf van *Pieter Ysbrantsz.* in 't begin van de *Horn*) was ook een vastigheidt gebouwt, en van d'een tot d'ander Schans over de *Zaan*, een ofte twee rijgen palen geslagen, versien met een Boom en een Wachthuis. In de achter-*Zaan* was een Schanse op eenige riet-boortjes, en twee groote Schuiten met volk beset; desgelijks lach 'er een vastigheidt op de grondt daar de nieuwe Kerk tegenwoordig staat, en omtrent daar tegens over op de *Schinkel-dyk* een Schansje, en alle dese drie over de *Zaan*, met twee Boomen

men aan malkanderen geſlooten, verſien met veel volk, om de onſe te water en te lande te weeren datz'er niet voorby komen mochten. Ik vinde in een reekening deſe woorden: *Jacob Teuweſz.* gegeven vier gulden van yſerwerk, dat hy gemaakt heeft (neffens *Barent Smit*) aan de Schanſſen en aan de Boom die buiten den *Dam* was by de *Horn.* Deſgelijks vind' ik dit beſcheidt van de Schans op 't Kalf, *Yf Pieterſz.* en *Pieter Dirkſz.* bekennen ontfangen te hebben, uit handen van de Schepenen van *Graft* en *Ryp*, de ſomma van vijftien gulden, uit oorſake van ſeekere onkoſten, gedaan van een Schans, op 't aantimmeren, yſerwerk en Schanſſers, beloovende de ſelve te brengen aan Hopman *Pieter Verbrugge*, &c. Van verſcheide inlegeringen, namen der Hoplieden, leeninge, en ſerviſie-gelden, heb ik de uitſchriften by my, onnoodig hier by te doen; alleen ſtaat te letten hoe dat ons Dorp aan d'eene plaatſe voor de Spaanſche volkeren ſoo vaſt gemaakt was, dat 'er een geheel Leger hadde konnen af-keeren, en aan d'ander plaatſe met een ſoo ſterken Schanſſe van wegen de Staten verſien, dat die byna onwinbaar ſcheen, en ook nooit

ge-

Digitized by Google

gewonnen is, ſchoon van achteren en van vooren van den vijandt wel beſet, waar uit nooit anders te verwachten is geweeſt dan een hevigen Oorelog aan beide zijden.

Men heeft in deſe tijdt, en van Staten wegen, *Purmerent* (dat een open Vlek was) met wallen en grachten verſien, om, des noodt zijnde, eenen haaſtigen aanval tegens te ſtaan; tot dien einde moſten de omleggende Dorpen volk beſchikken, omme aldaar te arbeiden. In een reekeninge van het Dorp *Graft* ſtaat: Tot de vaſt-makinge der Stede van *Purmerent*, hebben die van *Graft* in 't werk van de Schanſſers geweeſt een-en-dartig dagen met 150. man, daags ſes ſtuivers, bedraagt aan gelt 1395. gul. En hebben voorts de reſte van den aardwal twaalf voeten hoog te maken harent wegen beſteet voor 375. gulden, ſoo dat 'er ook groote koſten by de Dorp-lieden gedaan wierdt, om *Purmerent* te beveſtigen, het Vaderlandt ten beſten, als 't daar na wel bevonden is. Het was ſeer van noode geweeſt *Alkmaar* deſgelijks verſterkt te hebben, want de vijandt daar zijn oogen na toe wende, en de Prins had al lang voor de Stadt bevreeſt geweeſt, des hy met alle

alle vlijt behertigde om *Alkmaar* te verſeekeren, dewijl hy van gevoelen was 't hun eerſt ſoude treffen. De Prins had Jonker *Jacob Kabeljau* belaſt dat hy 't Stadthouderſchap aldaar ſoude aanvaerden, 't welk die van *Alkmaar* weigerden, en hy hun daar tegens dreigde; en niet tegenſtaande de Prince ſchreef datſe zijn Vaandelen ſouden innemen, wierd 'et niet te min by de Vroedſchap afgeſlagen, met veele omſtant van redenen, ſchreven evenwel aan *Sonoy*, die noch op den *Diemer-dyk* lag, dat hy met zijn volk 't Leger by *Egmondt* en *Heyloe* wilden verſterken, om het Noorderquartier te beſchermen. Hier by kan men verſtaan dat ons volk omtrent *Egmondt* een Leger hielden, om des vijands voornemen tegen te komen; ſulks blijkt ook uit een reekening van den 18. Maart, 1573. daar die van *Schermer* opbrachten 64. guldens, voor de huur van vier wagens, tot behoef van 't Leger, weſende tot *Egmondt*, belaſt by zijn Exellentie, als 't bleek by de quijtſcheldinge, alſoo die van *Graft* en *Ryp* mede gedaan hebben; daar benevens moſten ſe den derden man ſenden tot *Egmondt*, volgens deſe woorden: *Ik ondergeſchreven bekenne mits deſen, ontfangen*

Digitized by Google

fangen te hebben van de Gemeente van Graft *en* Rijp, *ter cauſe van ha: en derden man tot de een-en-dertig mannen, voor een maandt den* 2. *May* 36. *guld.* 5. *ſtuiv.* 12. *pen. den* 21. *dito* 60. *guld. den derden Julius* 89. 14. 4. *is te ſamen de ſomma* 186. *gulden. Anno* 1573, *op den Kaſteele tot* Egmondt. DIRK OLYSZ. Nu hadden die van *Alkmaar* hen gaerne van Kooren, Mout en anderſins, willen verſien, als dan hadden ſe beſlooten de Stad met goedt en bloedt voor te ſtaan; middelerwijlen quamen de Spaanſche met 300. paerden en 2000. te voet voor *Alkmaar*, daar men noch des Princen Vaandels weigerden in te nemen; doch men liet *Ruichhaver* en eenige Kapiteins 'er binnen; en ſoo men in den Raadtſlach lang draalden, ſprak *Ruichhaver* ſeer vergramt, datſe hen met korte woorden moſten verklaren, wat ſe wilden doen ofte laten: waar op Burgermeeſter van *Teilingen* antwoordde, Ik wil met den Prins en de Burgers leven en ſterven: en, met *Ruichhaver* van 't Raadhuis gaande, wierdt van een grooten hoop Burgers met Bijlen, Houwelen en anders gevolgt, die, de *Vrieſſche Poort* opbreekende, 't volk van den Prince inlieten, de welke terſtondt door de Kennemer-

Digitized by Google

nemer-Poort tot den Spaanjaarts uitvielen, waar door de selve 't beleg wederom opbraken, en na *Haarlem* trokken, brandende onderwegen eenige Dorpen af, ook *Akersloot*, van daar het Vaandel van Hopman *Pieter* van der *Hoef* tot *Wormer* gekomen is, verteerende in vier dagen (tot laste van den Huisman) drie-hondert gulden. De Spaanjaarts, tot *Haarlem* gekomen zijnde, begosten gelijkerhandt om hunne betalinge te muiten, dat de sake der Spaansche vry wat verachterde.

Aan den *Sanerdamschen Dam* lag een Spaansch Kapitein, genaamt *Mayvogel*, een rappe gast, die de Boeren van *West-zanen* seer quelde, en veel gevangen (uit 'et Veldt datse gaerne Akkeren of bouwen wilden) na *Saardam* bracht, perste hen dan een groot rantsoen af. De Vry-buiters van *West-zanen* namen eens voor, hem mede een trek te willen speelen, quamen met hunne Roei-schuiten tot in de Noorder-watering, (noch een gedeelte zijnde van des Heeren van *Zaandens* Vyver) niet wijdt van *Saardam*, daar se achter eenige rietboortjes en ruigte leggen bleven; zy sonden een deel Boeren met schop en spade voor uit, die de maniere maakten om te spitten

Digitized by Google

ten en delven. Wel haaſt wierdt 'et beoogt by de Soldaten aan den Dam, en *Mayvogel* aangeſegt, die met noch achtien waaghalſen in een Roey-ſchuit daar na toe ylden; de Boeren namen axkax de vlucht met hunne Praamkens, heel verbaaſt en beteutert, zy wierden byna achterhaalt tot aan onſe Vry-buiters, die uit hunne achterlagen rijſende, den vijandt invoerden, ſloegender ſeventien van doodt, verſchoonden eener, om dat hy te vooren tot de verloſſinge van Kapitein *Klaas Cornelis Symes* veel gedaan had; *Mayvogel* was den dans ontſprongen, en liet namaals de Boeren van *Weſt-zanen* meerder in vreê; want, als men ſegt, *het verbrande kindt het vyer vreeſt.* Om dat ik hier vermelding doe van *Klaas Cornelis Symons*, en zijn ontſlaking uit de gevangenis, ſoo weet dat de Vry-buiters op het *Ye* een goeden buit-ſchip genomen hadden, het welke zy tot omtrent *Nauwerna* ſochten door te brengen; doch alſoo de doorvaart recht droog genoeg was, ging het langſaam toe. De vijandt, die tot *Aſſendelft* lag, dreigden hen te willen bykomen, om den buit t'ontjagen; zy deden hun beſt, maar wat ſe arbeiden holp weinig, alſoo de *Aſſendelvers* haaſtelijk aanquamen,

Digitized by Google

men, met twee Vaandelen wel-gemoede *Walen*, en de Vry-buiters wechdreven, en 't Schip met de goederen selver tot *Assendelft* brachten. Dit seer euvel genomen zijnde by gemelde Vry-buiters, konden se hun schade niet verkroppen, en waren niet wel genoegt op Kapitein *Klaas Cornelis Symons*, dewijle hy hun als gedrongen hadde, dit en niet beneden *West-zaner Overtoom* door te varen, deshalven hy hun te vreden stelde, en moedigde om een ander Konvoijer met eenige Soetelaren aan te tasten, die alrede van *Amsterdam* op komende wegh waren: zy voeren van den *Overtoom* regelrecht op den vijandt aan, dan 'er stondt een schielijken sterken windt op, die de *Hollesloot* seer aan 't hollen maakte, oorsaak datse niet aan boordt en kosten geraken, en den Konvoijer daar op met sterk schieten een snellen vaardt maakte, beschermende de Soetelaren; de Vry-buiters verstroiden van malkander, de achterste quamen met stark roeijen weder aan den *Overtoom*, en aan den *Hoorn*, om 't lijf te bergen; maar Kapitein *Klaas* verviel met zijn Roey-jacht tegens *Sluis-oort* aan, daar eenige Spaanjaarts hun verschuilt hadden, geraakten met zijn volk in de klem: hy had 'et byna

na ontvlucht, dan wierdt in een modderige dellinge beſet, zijn volk doodt-geſlagen, hy gevangen na den *Dam* by de Spaanſche Overſte gebracht. Soo haaſt nu de andere Vry-buiters, die t'huis gekomen waren, vernamen hoe 't met de voornoemde Kapitein en zijn volk afgeloopen was, ſchreven ſe naar *Saardam*, aan die aldaar leggende Officieren, dat ſoo wanneer hunne Kapitein aan lijf of leven eenig leedt aangedaan wierdt, datſe als dan alle de geene dieſe krijgen konden, deſgelijks ſouden doen. Niet te min eenige wildender mede deur; andere, hebbende geleert wat 't radt van den Oorelog is, en wetende hoe veel Spaanjaarden, by hun nu en dan gekregen, met grooten ranſoen bevrijdt waren, ſoo dat ook veele Soldaten voor de ſelve baden, wierdt hy voor een goede ranſoen los gelaten. By de zijne gekomen zijnde, heeft veel wonders uitgerecht, en onder allen ook deſe, hy ſocht zijn ſchade wederom te verbeteren met 't ranſoen van een Overſten die tot *Amſterdam* lach, daar hy wel eer Viſch aan verkocht had, ofte een ander die hy beſt krijgen kond, en ging 't aldus toe: Zy bequamen een Viſſchers Schuit, die wy Drijvers noemen,

men, en van de *Zuid-dyk* tot *Saardam* op het *Ye* veel uit visschen voeren; hier in stelden se eene als een Visscher en d'ander als zijn knecht, schijnende of se van 't visschen quamen, hebbende een goede zoode gevangen, die in een groote tobbe met water albereedt stond, daar van noch sommige in de houwer swommen, twee ofte drie andere tobbens, niet van de minste, daar twee of drie man met hunne wapenen onder mochten sitten, warender over gestolpt: men had wel op 't *Ye* gelet, dat 'er een harde vloedt ging, en men voer na middernacht van *West-zaner-Overtoom* af; in den morgenstondt, komende dicht onder *Amsterdam*, wierden de netten ingehaalt, en hen gevraagt van waar? antwoordde de Schipper, van *Saardam* op de Zee-dijk, (nu saten se daar op veilige waarnis) wy hebben de ganssche nacht gevischt; en de vangst, vraagden se weder? Die is, Godt dank, wel, doch wenschten meer; daar op een Overste hem met een Schuitje aan boordt dede setten. Als hy nu in de Drijver was, leiden se de riemen in, lieten de Schuit met de vloedt te rugge drijven, gelijk of se daar niet op en achtten; de Schipper was besich met de

Digitized by Google

de Viſch te laten ſien, en met 'et een en 't ander mijn Heer ſoo lang op te houden, tot datſe buiten 't ſchoots van de muſquetten waren, doen rees de lagen van onder de tobbens, namen hem gevangen, en, alle riemen uitgelegt, maakten ſulken voortgang, datſe in korten tijdt aan *Weſt-zaander Overtoom* quamen; men ſchoot wel na hun, maar eer men gereedt was waren ſe een goet ſtuk weegs wegh; kregen van den Overſten een groot rantſoen, daar ſe hun luſtig mede maakten.

Het is wonder wat deſe lieden niet dorſten beſtaan, ſeide *Ruſſellania*; my dunkt datſe byna een roof van voor de Hel gehaalt ſouden hebben, ſchoon het hun altemet ſeer opbrak. Het is alſoo, ſeide hy; maar wy willen ons keeren na *Alkmaar*, waar de meeſte omleggende Dorpen, op-ontboden om de Stadt te verſterken, alrede gekomen zijn; want na dat *Alkmaar* van de Spaanjaarts ontledigt was, maakten ſe terſtondt gereedſchap tot rechte tegenſtandt, koften allerleije voorraadt tot koſte van 't gemeen. In een ſchrift van *Graft* en *Ryp* bevind' ik, dat Jonker *Kabeljau* aan hen-lieden Commiſſariſſen geſonden heeft, datſe moſten komen met een goet

goet getal volk tot *Alkmaar*, gelijk se gedaan hebben met 150. man, die aan de Veſten arbeiden de tijdt van twaalf dagen, noch voor hun part aan de beſtede werken betaalden 380. gulden, en voor het diep-maken van de grachten met Pramen 89. 10. ſtuiv. daar benevens voor 't opwerpen van de Schans by de Ton, aan de *Schermer*, en naderhand hem weder te ſlechten, 200. gulden; die van *Ooſt-zanen*, *VVeſt-zanen*, *VVormer* en *Jiſp*, dewijl ſe in hunne eigene plaatſen ſchanſſen moſten, brachten een groote ſomme op tot het ſterk-maken der Stede van *Alkmaar*, het welke haaſtelijk weder belegert wierdt by Don *Frederik* met ſeſtien-duiſent mannen; binnen de Stadt waren doen wel 1300. weerbare mannen, en 600. Soldaten, onder *Jacob Kabeljau* als Stadthouder, die de Burgers dapper tot wederſtandt (van *Alva*) moedigden, hun het dooden en moorden van ſoo veel duiſent zielen te binnen bracht. De Soldaten die aan de *Schermer* Ton lagen, verlieten hunne Schanſſen uit al te groote vreeſe, waar door ook 't eigen Vaandel van *Ruichhaver* niet in de Stadt geraken koſt: de Dorp-lieden aan de water-kant met hunne Schuiten by de Ton varende, heb-

Digitized by Google

hebben de Schans geſlecht, op dat 'er de vijandt geen voordeel met doen ſou, als uit 'et voorverhaalde van *Kyp* en *Graft* wel blijkt. De Burgeren wierden verſchrikt, om datſe weinig ontſet beoogden; te meer veel flauwhertige van meeninge waren, men behoorde alles wat lief en van belang was op te hemelen, en de Stadt te verlaten; en of wel *Sonoy* hun door brieven vertrooſte, ſoo had 'et weinig om 't lijf. *Sonoy* beyverde het zijne ſoo veel hy konde, en deed' overal byna Schanſſen leggen, tot *Saardam* op 't *Kalf* was de groote Schans in den voortgang; wijders wierdt de *Galgdyk, Reeker-dyk, Heer Huigen-dyk, Krabbe-dam*, en *Schoorel-dam*, beſchanſt. Don *Frederik* beyverde zijn begravingen, waar toe hy driehondert Burgers van *Haarlem* ontboodt, die voor in de ſpits moſten delven; men eiſchte met ſchoone beloften de Stadt te vergeefs op. Als ſe nu met twintig grove ſtukken eenige duiſent ſchooten hadden gedaan, hebben ſe aan de Vrieſſche Poort en aan den rooden Tooren meer dan drie uren geſtormt, met grooten moedt; maar zy zijn met ſulke dapperheidt afgeſlagen, ſoo door 't werpen van grouwelijke vyeren, brandende reepen, Pek-

Digitized by Google

kranſſen, ſiedend' Kalk-water, en met ſteenen, dat 'et verwonderens waerdig was; de vrouwen waren ſoo moedig als mannen, die alles met grooten yver aandroegen: en al hoewel den ſtorm driemaal met verſch volk wierde aangevoert, ſoo moſten ſe evenwel deinſen. Daar na ſtelde men een ſtormbrugge op Wijn-vaten toe, waar mede ſe ook op den rooden Toorn ſchrikkelijk aanvielen, en alrede hunne Vaandels aldaar lieten vliegen; nochtans vermocht der weinige Burgeren eendracht ſoo veel, datſe hen daar van mannelijk afdrijvende, zy hunne ſtormbrugge moſten nalaten, alwaar wel duiſent wierden verſlagen, daar de vrouwen hare voorige dapperheidt trouwlijk deeden blijken: ook hadden die van 't Eilandt *Schermer* met hunne Schuitjes vol volk hun beſt gedaan, den vijandt van de *Schermermeer*-kant af-breuk te doen. Die van de Stadt hadden omtrent veertig, ſoo Burgers als Soldaten, verlooren. En of de vijandt wel door 't dapper ſchieten hunne ſtormbruggen wederom ſochten aan de Stadt te brengen, ſoo ſchooten 'er die van de Stadt eene aan ſtukken, en kregender een in de Stadt, waar over mannen, vrouwen en dochters, yder op

zijn

Digitized by Google

zijn oort, met allerleije krijgs-geweer, en Helſch vyer, op hunne komſt vaerdig ſtonden, die, als nu gehardt, de vreeſe hadden wech-gedreven. *Frederik*, overwegende de moedt en eendracht der Burgeren, ſiende de Sluiſen veel water toebrengen, hoorende dat men de Zeedijken ook deur-ſteeken wilde, verliesende zijn beſte Soldaten, vindende de levende onwillig, wierdt vol vreeſe, geboodt den aftocht, en volbracht ſe, latende *Baldeus* de beſtieringe van 't Leger, en quam by zijnen Vader tot *Amſterdam*.

Men dede doen wijders deſe omleggende plaatſen ſeer verſterken, ſoo met volk als met nieuwe Schanſſen, en was *Boſſu* middelerwijlen van de Noordt-Hollanders gevangen genomen, in de ſlach op de Zuider-zee, dat de onſe vry wat vermoedigde: leeſt van deſen handel in de Beſchrijving van *Hoorn*, by *D. Velius*. Haaſtelijk daar op vertrok Duc *d'Alva* van *Amſterdam*, ſiende dat hy ſeer in den haat gekomen was, en in zijn plaats quam Don *Louis* de Requeſens, tot een Landt-voogt, van wegen Spaanje. De Volmachten van Noordt-Hollandt beſlooten op dees tijdt, dat de Schepen van Oorelog (ſeer geram-

Digitized by Google

poneert in de ſlach tegens *Boſſu*) weder toegetakelt ſouden werden, en wel uitgeruſt. Wijders ſoud 'er beter ord're en krijgs-diſcipline gehouden werden, verdeilende de twee Regimenten, tot *Hoorn* twee Vaandelen van driehondert koppen; tot *Alkmaar*, *Enkhuiſen*, *Memelik* en *Edam*, elks diergelijke twee; tot *Munnekendam* en *Purmerent* elks een; tot *Purmerlandt* en *Ilpendam* elks een; tot *Krommenye*, *Krommenyer-dyk*, *Wormer* en *Weſt-zanen* vier; dit wierdt alſoo gedaan. Doch ik vinde in de lijſte van Inlegeringe dit beſcheidt van wegen de verſterkinge, Hopman *Hans van Keulen*, gelegen op *Knollendam* in den Maant Octobris, Ao. 1573. in Novembris tot *Weſt-zanen*; voorts heeft Hopman *Schetter* in November tot *Weſt-zanen* geweeſt veertien dagen lang, op des Huismans koſten, anders hebben ſe hem twee weeken zijn ſerviſie betaalt, en van wegen de Staten hem by leeninge betaalt 3300. gulden. Hopman *Coenraat* van *Steenwyk*, in den Maant November, lag tot *Weſt-zanen* op des Huismans koſten vier-en-twintig dagen; deſgelijks Monſieur *Legarde* met zijn Familie in de ſelve Maant drie dagen. *Joachim* van *Sittert* in de banne van *Weſt-*

zanen,

Digitized by Google

zanen, met zen Vaandel Soldaten, seſtien dagen. *Nicolaas Ruichhaver* in de Maant van December lag op *Wormerveer* met zijn Vaandel knechten, en was doen ſe *Krommenye* innamen; het welke op deſe wijs toeging: Hopman *Niclaas Ruichhaver* en *Coen van Steenwyk* wierden met hunne Vaandelen na *Krommenye* geſchikt; de vijandt, die tot *Aſſendelſt* lag, wierdt 'er van gewaarſchouwt, en meenden voor de onſe gereedt te weſen; maar ſoo ſe elk om andere voor te komen hen ſeer ylden, quamen d'onſe omtrent een vierendel uurs vroeger, en hadden 't Dorp al in eer den vijandt daar quam. Hier geviel een ſware ſchermutſelinge, duerende recht van na de middernacht, tot dat 'et licht dagh was: op welke tijdt de onſe, die 't voordeel van de huiſen hadden, de vijandt in de vlucht kregen, en vervolgden hem een goet ſtuk na *Aſſendelſt* toe, daar veel van de zijne bleef. Zy hebben hun daar eenigſins verſchanſt, en wierd van *Coenraat* met zijn volk beſet. Onlangs 'er na wierdt *Ruichhaver* van hier gelicht, en tot *VVormer* gelegt; Monſieur *Legarde* was een veertien dagen of daar omtrent te vooren tot *Krommenyerdyk* gekomen, om dat te verſterken:

Digitized by Google

die van *Assendelft* hebben de Spaanſche daar tegens met Schanſſen en volk verſien. *Louis*, des Konings Landt-voogt, ſondt recht na Nieuwe Jaar 1574. omtrent drie-duiſent nieuwe knechten, ſoo Walen als Duitſchen, op 't aanhouden van die van *Amſterdam*, in Waterlandt, en meeſt tot *Assendelft*, daar ſe het meerendeel van de Winter bleven, tot groote vreeſe van de byleggende Dorpen; ook ſocht hen den *Baron* van *Chreveaux* een bangte aan te brengen, met zijne dreigementen en 600. Walen op nieuw toegebrocht, hem ſelven noemende Gouverneur van *VVaterlandt*, ſeggende die ongenadelijk te willen handelen, die hen onder de genade des Konings niet gekeert zijnde, by hem gevangen wierden.

Och, ſeide *Dorothea*, hoe benauwt moeten de Ingeſetenen van *VVormer*, *Jiſp*, *Ooſt-zanen*, *VVeſt-zanen*, &c. geweeſt zijn, daar hun ſulken gewelt over quam, om alles te verderven en te dooden. Het liep, ſeide hy, daar mede ſlecht genoeg af. Hoe, konden ſe deſen vijant niet weeren? vraagde *Ruſſellania*. Hy antwoordde: Zy hadden daar groote hoop toe gehadt, maar moſten eindelijk van huis en have vluchten, en veel

het

Digitized by Google

het met de doodt bekoopen; de winter was heel sacht geweest, en had weinig of geen Ys gemaakt, en was op die tijdt het groote voornemen van *Louis* belet; want hy hadde de Paerden met scharp beslagen, en soo in den *Hage* als elders vierhondert nieuwe Ys-sleden doen maken, behalven de geene die men 's jaars te vooren over-gehouden hadt, noch meerder in 't getal als de nieuwe; doch zy quamen van de ganssche winter niet op 't Ys. Maar, Godt betert, half February begon 't vry wakker te vriesen, en bracht soo veel by, dat men de binnewateren te voet bequamelijk konden over-gaan. Dit nam de voornoemde Baron waar, en heeft den negentienden, 's morgens heel vroeg, zijn volk, by de vijf-hondert stark, van *Alsendelft* na *Krommenyer-dyk* gesonden, om de Schans, aldaar by *Legarde* gemaakt, en by Hopman *Aecker* van *Edam* beset, te verrasschen en inne te nemen. *Aecker*, 't gerucht van 't aankomende volk vernemende, stelde hem wel drie uuren tegens de vijandt met een leeuwen-hert te weer, sond een bood' aan *Coen* tot *Krommenye*, doch quam te laat, alsoo d'onse van achteren noch wel ses of sevenhondert (die van *Uit-geest* quamen)

Digitized by Google

waar te nemen hadden, en ſoo op de vlucht geraakten, konnende met nauwernoodt wech komen na *Knollen-dam*. Den Baron nam doen voorts *Krommenye* mede in, daar de Toorn en Kerk door hun eigen vuur verbrandde. Die van *Weſt-zanen* hadden twee Vaandelen Staten beſettinge in, onder den Overſten *Broekhuiſen*; zy waren door deſen inval ſeer verbaaſt, en maakten gereetſchap om te vluchten; doch *Broekhuiſen* beletten het, ſeide de plaatſe wel te ſullen beſchermen: niet te min trok hy des nachts na *Hoorn* toe, om, ſoo hy by de zijne voorgaf, leeninge, kruidt en lonten te bevorderen. De vijandt, verſterkt met nieuw volk van *Aſſendelft*, ſetten het regel-recht op *Weſt-zanen* aan; ons volk ſtelden hun by de Kerk in ſlachord're, maar eer die by hen quam, waren ſe al na het *Kalf* geweeken over 't Ys: hier door liepender veel Huislieden in de klem, verlieſende hunne meeſte goederen. Een Jongman was 'er onder allen; die, beſorgt zijnde voor zijn oude Moeder, welke niet gaan kond', de ſelve op een Berry ſette, en langs 't Ys tot *Hoorn* voor de Weſter-poort ſleepte, tot verwondering van alle die 't aanſagen. Tot gedachtenis van deſe

daadt

daadt heeft de Magiſtraat van *Hoorn* hem ter eeren doen uithouden in een Balk aan de Weſter-poort; *D. Bergius* onſen vriendt maakte ons dit Vaersje daar op,

Raad! wiens eer 't Vaderlandt meer dienen ſal tot baken?
Of deſes Soons? die dus zyn Moeder vrydt uit moordt:
Of onſe Vaderen? die 't Spaanſche juk verbraken:
Of deſes Raadts? die dit tot ſpoor ſtelt aan dees Poort.

Het is voorwaar, ſei van de *Sed*, een ſonderling voorbeeldt, dat mach Vader en Moeder eeren heeten, en heeft Hollandt hier inne te roemen; ja kan in de ſchale leggen tegens de twee gebroeders van *Sicilien*, die hunne oude Vader en Moeder op hunne ſchouderen droegen, uit de Sulfer-vlam en ſtof van den Berg *Æthna*, doen 'er duiſenden van menſchen ommequamen; deſgelijks mogen ſe hem ſtellen in vergelijkinge met den getrouwen *Eneas*, die zijn ouden Vader *Anchiſis* op zijn ſchouders wech-droeg, en verloſte uit den *Trojaanſchen brandt*, en uit de handen der verſtoorde *Grieken*. Sulks is ook wel by u aangemerkt in het

Digitized by Google

Treur-ſpel van uwen *Bataviſchen Æneas*, die gy noemt een GETROUWHEITS VOORBEELDT. Om onſe vertellinge te vervolgen, ſeide hy, (te weten *Ambiorix*) de Hoplieden deſer blode haſen wiſten by *Sonoy* deſe ſchandelijke vlucht noch een kleurtje te geven; doch Jonker *Hendrik van Broekhuiſen* wierdt ontboden by de Staten op 't Raadthuis tot *Hoorn*; koomende omtrent de plaats, daar een deel Burgers by den anderen waren, die de Dorpen in brandt hadden ſien ſtaan, deſe riepen hem na, Hang op den voorlooper, den ouden dief; des hy, vergramt, van leer toog. *Oudt Harmans*, een van de Schutters, ſloeg hem met 'et plat van den Degen dat hy ter neder ſtorte, en verwondt wierdt; ja 't en had geweeſt de Magiſtraat hem op het Stadthuis gekregen had, de omſtanderen ſouden hem doodt-geſlagen hebben. Van de Heeren gevraagt, waarom hy gevlucht was? antwoorde, hy quam om leeninge, hy had noch kruidt, noch lonte; en als men antwoordde, dat 'et al ontfangen was, ſprak hy in heeten toorn datz'et loogen, trok zijn Swaerdt uit, en begoſt yſſelijk te raſen en te tieren: zy namen hem zijn geweer af, en vermaanden hem na zen Soldaten te trek-

trekken, om ord're te ſtellen dat den vijandt geen verder inbreuk en deede: hy wilde niet voor gelt te hebben, ging in zijn Herberg, liet zijne wonde verbinden, en ſchreef aan zijn Swager *Sonoy* over de onbeleeftheidt hem aangedaan, leide de ſchuldt op de Volmachten der Staten, om datſe hem in vijf weeken geen leeninge hadden gedaan, verſoekende een geley-brief, om dit den Prince aan te dienen; het welke hem belet wierdt. Eenige van de Spaanſche trokken over *Saardam*, namen *Ooſt-zanen* mede in, datſe plonderden en verbrandden; en, opgeblaſen door deſe overwinninge, trokken na *Wormer*, van meening zijnde in deſe groote verbaaſtheidt daar ook meeſter van te worden, maar die in de Schans tot *Wormer-veer* hebben hun geſtut, en 't voornemen belet.

De Overſte *Sonoy* was, ſoo om 't verloop der Soldaten, als om dit innemen der Dorpen, nevens 't gevaar dat 'er uit te verwachten was, dapper ontſteldt, ſondt in der yl kruidt, loot, en lonten aan de Kapiteinen, die tot *Wormer* by den anderen gekomen waren, met laſt dat *Ruichhaver* hun Overſte ſoude weſen; doch die en begeerde 't niet aan te nemen, ontſchuldigde hem op zijn jonk-

Digitized by Google

heidt ; hy ſchreef aan *Sonoy* datſe nu met hen vijf Vaandelen by den anderen waren , twee Vaandelen warender op 't *Kalf*, daar by hadden ſe verſcheiden Vrybuit-ſchuiten , zy waren wel-gemoedt om den vijandt te keeren, ſouden hen verdedigen tot den laatſten man. De Kapiteinen van de gemelde vijf Vaandelen waren , tot *Wormer Ruichhaver*, *Coen van Steenwyk*, en *Aecker van Edam* ; tot *Jiſp*, van der *Wolden* en *Schetter* ; op 't *Kalf* lag *Pieter Verbrugge*, en *Titus Hettinga* : de Huis-lieden bijtten *Wormer* rontſom af, deſgelijks een groot deel van de *Zaan*, en vervolgens alle de Meiren en wateringen tot aan de *Schermer* toe : in deſe bijt waren die van 't *Kalf* mede begrepen. Hopman *Aecker* lag in de Schans die voor op den wegh by *Wormer-veer* was. Den Overſten *Sonoy* trok eindelijk ſelver tot *Jiſp* en *Wormer*, ſtelde op alles ord're, en trok voorts weder na *Purmerendt*, (daar de Wallen noch onvolkomen waren) maakte datſe noch eenig kruidt en lonten bequamen. Hen wierdt op den vijf-en-twintigſten verkondſchapt, dat by de vijanden tot *Ooſt-zanen* noch gekomen waren vier Vaandelen, deſgelijks tot *Weſt-zanen* ; dies hebben ſe malkanderen

deren gewaarſchouwt goede wacht te houden, op hunne hoede te zijn, en des nachts omtrent vier uren een allarm te maken tot *Saardam*, ook op *Ooſt-zanen* en *Krommenye*, omme der vijanden voornemen te ver-ydelen. Maar wat was 't, de Spaanſche tot *Aſſendelft* wierden aangeſegt (door eige Ingeſetenen van *Wormer*) de weinige ſorge, ſlappe wacht en kleine macht, die de onſe hadden, by des Konings macht te gelijken, dat de meeſte ſchat der vluchtelingen aldaar was: dit was het vuur in 't vijants herte, om te komen aan ſoo goeden buit, en gelegen plaatſe. *Verdugo* quam van *Haarlem* by den *Baron van Chreveaux*, om den aanſlach voort te ſetten; zy trokken op met byna vierduiſent mannen, in den morgen en dikken miſt, overvielen eerſt Kapitein *Aecker*, wiens volk door de koude meeſt verſpreidt lag in de Boeren huiſen, en ſloegen ſe meeſt alle doodt, namen de Schans in ſonder tegenſtandt. Van dit en konden die van *Wormer* niets vernemen door den dikken miſt. Doens verdeelde hem den vijandt in drie hoopen, trok met het eene 't Dijkje langes, regelrecht op *Wormer* aan, met de andere twee wat ter zijden om, ſonder datſe

door

door den miſt geſien konden werden, voor datz'et Dorp nu al op 't lijf waren. Die van binnen raakten in allarm; de Soldaten, geſtijft van de Huislieden, ſtelden hun tot tegenweer tegens de geene die recht introkken; maar ſe ſagen wel haaſt dat de vijandt ook van beide zijden aanquam, dies vreeſende omcingelt te worden, weeken tot achter voorby de Kerk. Daar was geen ding dat de Spaanjaarden byna meer bekommerden, dan dat de Ooſt-zijde van de huiſen verder dan de Weſt-zijde uitſtaken, waar door de Huislieden ſommige knipten, en dan achter uit ſloopen. De vijandt ſocht ons volk geheel daar uit te ſlaan; maar *Ruichhaver* en *Coen* hadden hen Soldaten in ſlach-ord're geſtelt, verſterkt zijnde by die van *Jiſp*, boden den vijandt mannelijk het hooft, en dreven hem na een wijl vechtens wederom te rug; doch moſten op 't laatſte geheel 't Veldt ruimen, eenige werdender verſlagen, eenige verdronken in hun eigene bijt, doch het meerendeel quam 'er af, onder andere ook *Ruichhaver*, die hem ter nauwernoodt over de bijt ſalveerde, daar hy in geraakt was, geholpen zijnde door een van zijn lijf-ſchutten. Middelerwijlen dat de ſlach in 't Ooſt-einde ge-

Digitized by Google

gedaan wierdt, warender ſeven waaghalſen van *Wormer*, die voorgenomen hadden op de Spaanſche (die de Kerk beſetten) hun heil te verſoeken, beloofden malkanderen trouw te ſullen zijn, quamen van ter zijden het Dorp, en vielen tot de Noorder-deur van de Kerk in, met ſulk een onverſaagde ſtoutigheidt, dat 'et te verwonderen was; maar door de groote menigte des vijants wierden ſe beſet, en vijf daar van (niet ſonder hun vroomheidt betoont te hebben) bleven in de Kerk verſlagen; *Tys Jan Nelles* en *Taams de Boer* ontſprongen 't door de Ooſter-deur, en, vervolgt zijnde, ſprongen ſe van malkanderen wat af, beloovende wanneer d'een geſchooten wierdt, d'ander dat met alle mooghelijke vlijdt wreeken ſoud': *Tys* raakte doodt, men bedrong *Taams* ſeer heftig, doch hy raakte over de *Til-ſloot* over 't Ys; hem omkeerende, ſag vervolgt te worden van een Spaanjaart, die hy 't overkomen belette, en met zijn geweer doorſtak, dat 'et geweer in 't Ys trefte; ſiende gelegentheidt, plunderde hy hem, van zijn muſquet, bandelier, degen, en ander tuig, en ontquam 't noch. Diergelijke onverſaagtheden wierden noch meer by eenige Huislieden

Digitized by Google

den getoont, nemende wrake over de Spaanſche wreedtheden, of ſchoon zy 't meenigmaal met de doodt bekoopen moſten. Het gevecht van de onſe duurde wel drie uren lang, en gaf tijdt voor de vluchtelingen wech te komen, hoewel bekommerlijk over de bijt; de *Dijk* na *Purmerent* was byna ſwart van volk, die malkanderen dikwils van boven neder drongen, zijnde 't voorwaar een deerlijk ſchouw-ſpel. De miſt was nu de vluchtelingen ſeer vorderlijk, alſoo de Spaanſche niet en wiſten waar die te achtervolgen waren. De Vry-buiters, leggende omtrent *Knollendam* met hunne Schepen en Roey-jachten, trokken na 't Eilandt door 't opgebijte Ys, daar die van *Graft* en *Ryp*, door pure laſt van de Prins, hen beſorgen moſten van koſt en drank, dat voor *Graft* alleen beliep 270. gulden; ook quam 'er doens Hopman *Tomas Zegerſz.* met veertig gewapende mannen in de *Ryp*, verteerende in acht dagen 128. gulden. De Spaanſche ſleepten terſtondt alle de buit na *Aſſendelft*, die ſeer groot was, en warender een geheele week mede beſig.

Sonoy was noch tot *Purmerent*, ſulks uit ſchrijven van *Verdugo* wel te verſtaan is, daar hy ſegt: Ik hebbe my daar na be-

Digitized by Google

bevonden tot *Wormer*, daar uw volk verſtrooide; en gy, dit ſiende, bewaarde 't Kaſteel van *Purmerent*. Als hy nu ſag hoe 't 'er geſchapen ſtondt, vaerdigde hy een Brief af aan zijn Exellentie, verhalende daar in, dat de vijandt wel drieduiſent ſterk, en *Verdugo* daar ſelver in perſoon was. De Staten van het Noorder-quartier waren hier over ſeer ontſtelt, en vreeſden dat de vijandt de Schanſſe van 't *Kalf* ook aantaſten ſou: 't welk by aldien de ſelve verovert wierd, ſoo was 'et voor een groot verlies te reekenen. Hier was *Pieter Verbrugge* als Commandeur. De gevluchtte Soldaten werden in *Purmerlandt*, te *Ilpendam* en *Nek* geleidt, om voorderen inval te verhoeden. Het verloop wierdt al wederom ge-excuſeert, dat de vijandt, door hulp van eenige Huislieden, tot drie ofte vier plaatſen over de bijt geholpen was, de Dorpen waren wel een mijl in de lengte, men kond 'er met de vorſt op alle plaatſen aankomen; maar men had wel beter wetenſchap 'er van, dat 'et de achteloosheidt der Soldaten was geweeſt, die de Schans by *Wormer-veer* niet gade en ſloegen, deſe had den vijandt aan de *Zaan* konnen beletten, en ſoo niet, die van *Wormer* op hun hoede

de te zijn; doch 't was nu te ſchandelijk verſien. De Staten van 't Noorder-deel deden terſtondt veel Schuiten, Schepen, en Galeikens gereedt maken, om met 'et open water, ſoo door de Vry-buiteren, getogen na *Ryp* en *Graft*, als de nieuwe aankomelingen, de Schans van 't *Kalf* te ontſetten, en wierdt de Kapitein *Jochem Kleenſorg*, die Kapitein was over een Vaandel Soldaten, Commandeur van de Galeijen (die hier in de binnewateren gebruikt worden) gemaakt, daar in hy hem wel gequeten heeft. Nu verſag het den goeden Godt, dat den vijandt haaſtelijk op-ontboden wierdt, en met aller macht na bovenen moſt, Graaf *Lodowyk* te keeren, die met een groot getal van ſtrijdbaar volk na beneden quam, tot ontſet van de benauwde Nederlanden: ſulks gy leſen kondt in de Ontſtelde Leeuw, Pag. 250. 251. De Spaanſche, met allerhaaſt optrekkende van *Wormer*, brandde *Krommenye* t'eenemalen af, (de helft was te vooren door 't vuur vergaan) deſgelijks *Krommenyerdyk*, *VVormer-veer*, en *Knollendam*; maar die tot *Knollendam* voeren niet wel, alſoo 't *Oude Hoen* (de geruchte van hun vertrek gehoort hebbende) alrede gekomen was, hem verbergende, met zijn Roey-

Digitized by Google

Roey-jacht en volk, achter hoog opgeſchooten riet, uit het welke hy hen in 't brandt-ſtichten overviel, en meeſt ombracht, de overgebleven vluchtten na hun ander volk. Zy en hadden *VVormer* noch *Jiſp* beſchadigt, noch in 't innemen, noch in 't vertrekken, door dien dat die van *Amſterdam* daar voor ſpraken, *D. Velius* meende, om dat 'er veel huiſen binnen *VVormer* tot *Amſterdam* behoorden: het is altijdt ſeeker dat 'er bevel quam aan de Soldaten datſe de gemelde Dorpen niet ſouden af-branden. Deſe hebben de Staten, nevens *Krommenye*, *Krommenyer-dyk*, *Knollendam*, *Ooſt-zanen* en *VVeſt-zanen*, weder ingenomen en beſet, tot blijdſchap der Ingeſetenen en die van Noordt-Hollandt.

Doen vraagde *Ruſſellania*, of de vijanden nu t'eenemaal uit onſe landt-ſtreek geweken waren? O neen, ſeide hy, want terwijlen *Saardam* van hun ſoo ſterk (als byna een Stadt is) gemaakt was, te weten aan den *Dam*, als ik verhaalt heb, ſoo behielden ſe aldaar een goede beſettinge, konnende metter haaſt geholpen werden by die van *Amſterdam*; ſoo deden ſe ook tot *Aſſendelft*, die de *Haarlemmers* en *Sparendammers*, des noodt zijnde, mochten byſtaan: ſoo dat de Spaan-

Spaanſche aan den *Dam*, en tot *Aſſendelft*, met de onſe veele te doen hadden. Hopman *VVolter* Hegeman, en *Hans van Campen*, waren met twee Vaandelen Soldaten tot *VVormer* en *Jiſp* op den 29. van April gekomen, waar van *Hegeman* voornam den 14. van May een tocht op *Aſſendelft* te doen, om 'er den vijandt, die z'er ſwak vermoedden, van daan te drijven: die van *Jiſp* brachten hem tot onderſtandt dertig Schuiten, t'ſeſtig Deelen, en t'ſeſtig mannen: die van *VVormer* vijftig Schuiten, hondert Deelen, en hondert mannen; de andere Dorpen na hunne klein vermeugen alles wat ſe vermochten. Hier mede dede men een harde ſprong, maar zy wierden gekeert, en in de vlucht gedreven, achter-latende eenig volk; die van *Jiſp* verlooren dertig Deelen, en leden in hunne Schuiten groote ſchade; die van *Wormer* in Deelen en Schuiten wel hondert gulden, en terwijlen datſe yder man een gulden moſten geven, ſoo hadden ſe met hun beide Dorpen wel driehondert gulden ſchade gedaan, buiten 't verlies van de menſchen: en alſoo d'onſe met 'er macht te kort quamen, leiden 't de Vry-buiters op behendigheit over, om de *Aſſendelvers* te quellen.

Daar

Digitized by Google

Daar was een oude en rijke Vrijſter dicht by de *Aſſendelver* Kerk, die op 'er ſelven woonde; de Vry-buiters, als *Kleinſorg*, *Goeſinnen*, 't *Oude Hoen*, en andere Kapiteins, namen voor (zijnde vrolijk in den drank tot *Weſt-zanen*) op de volgende nacht deſe oude Meidt, FYTJE genaamt, van 'er bedt te lichten, en daar, als men ſegt, kuit ofte haring van te hebben. Zy trokken met een Roey-jacht op de beſtelde tijdt na *Aſſendelft*, en, ſtillekens gelandt zijnde, kregen de deur met een abelheidt op, waar ſe 't bedt gevonden, de Vrijſter daar van genomen en wegh-gedragen hebben, die het krijten en kermen tot haar eenig geweer had, en daar mede ſoo veel te weeg bracht, dat 'er gerucht in de Buurt, en voorts door 't geheele Dorp ontſtondt; doch 't holp weinig. Haar hembt, vaſt geraakt zijnde aan de klamp van de deur, ſcheurde van onderen tot boven, en zy wierdt door den grooten haaſt alſoo in de Schuit gebracht, de Vry-buiters ylden wegh met de gewenſchte buit ſoo veel mooghelijk was: onderweegs ſloeg *Kleinſorg* zijn nacht-tabbert om haar lijf, eensdeels om de koude, anderdeels om eerbaarheidts wil. Zy beklaagde haar ongeval met

Digitized by Google

met ſuchten en tranen, ſeide al ſchreijende: *'t Is niet om myn velleken, maar 't is om myn geldeken*, gelijk 't waar was, de waaghalſen lachten in hun vuiſt, ſeer wel gedient zijnde met ſoo een nacht-Goddin, die hen tot ontſlaking een groot rantſoen moſt betalen doen. Zy en hadden geen ſchade geleden van de *Aſſendelvers*, ſchoon ſe van de Schans ſterk ſchooten, en hen-lieden ſochten na te roeijen met gewapent volk. Het is my, ſeide *Dorothea*, een ſchrilling in de beenen, te gedenken dat deſe oude Maagt van die Vry-buiters ſoo gehandelt wierdt. O, ſeide hy, dat was maar ſpeelen; dat hunne Cameraats van *VVormer*, omtrent dees tijdt tot *Aſſendelft* uitrichten, ſag wat verder, en ging vry wat onſafter toe; want *Sonoy*, tot *VVormer* zijnde, na dat den vijandt van daar vertrokken was, wierdt gepreſenteert van ettelijke ruwe gaſten, ſoo hy hun een goede penning wilde geven, ſouden ſe hem leveren een ſeeker Kapitein, die tot *Aſſendelft* lag, levende ofte doodt. Zy accordeerden voor driehondert gulden, ſoo my onderrecht is, manden daar op hunne Roey-jacht, voeren by nacht door *Weſt-zaander Overtoom*, langs 't *Ye* tot in de Wijker Meer, en voorts door

't gat

Digitized by Google

't gat in de *Assendelver-dyk* gebrooken, tot in 't einde van 't Dorp, en de slaap-plaats van den Kapitein, sonder dat 'et yemandt vermerkte; want de Wacht stondt na *VVest-zanen*, daar men onheil van daan te verwachten had. Een van allen, eerst voor 't bedt gekomen zijnde, vernam dat hy wakker wierdt, en de Kapitein hem stelde om te weeren, door-stak hem met de pook, en terstondt gevat zijnde van de andere, gaf met een luidt geschreeuw onder hunne handen den geest op, waar door wel haast over-al groot rumoer rees; zy ylden hen de achter-deure uit, om niet beset te werden, en mits het kloek aanroeijen bleven on-achterhaalt: geraakten voorts sonder hinder tot *West-zanen*, daar se 't eerst aanleiden, en hun vol soopen, by een Waerdin omtrent de Kerk, dat een helle-veeg was; dronken zijnde, sneden se (ik schaam 't my byna te seggen) zijn mannelijke leden af, en wierpen se de feexe in haar schoot; ik swijge wijder stil. Het lichaam brachten se tot in hunne loop-plaats, en ontfingen, soo men segt, het beloofde gelt. Siet, mijn beminde, watte onbesuisde wreedtheit! Ik weet 'et dat gy 'er u over ontset, het doet my ook wee aan 't herte, des wil ik

Digitized by Google

ik u, tot verſoetinge, met 'et verhaal van een aangename overwinninge onſes volks, die wel haaſt gevolgt is, wederom verblijden.

Louis ſloeg Graaf *Lodowyk* op de Mokerheide: dies, bevrijdt zijnde aan die zijde, liet hy het opgelichte volk uit Waterlandt wederom herwaarts aantrekken, en beſteldender veel tot *Aſſendelft*, tot *Saardam*, en elders: de naarvolgende Pinxter-dagh namen ſe, door aandrijven van die tot *Amſterdam*, een aanſlach voor op *Wormer*, en ook eene op *Ilpendam*: zy quamen omtrent 1400. ſterk eerſt tot *Wormer-veer*, en lieten hun daar met Schuiten, en inſonderheidt met een groote Pondt, overſetten, recht op de Schanſſe, die onbeſet was, aan, trokken al ſtillekens den ſmallen wegh langs na *Wormer*, meinden voorts die van binnen op 't lijf te weſen eer ſe ergens om dochten. Eenen *Egge Hantjes* was met zen Meidt in 't Veldt te melken, de Meidt toeſiende, alſoo het dijſig was, en in 't opgaan van de Sonne, had al geſegt, wat is dat Meeſter? alſoo de Spaanſche doende waren met 'et overſchepen. *Egge* ſeide, Maak het ſpantouw los, en laat de Melk ſtaan: gelijk zy deden. Voor in 't Dorp komende, maak-

Digitized by Google

maakte allarm; de Huisman ſelve met *Goeſinnen* en andere trokken een Schuit dwars over den wegh, ſetten die op zijn zijd', daar doens achtien Soldaten met een Sarjant na toe traden, en vermoedigt ſchooten by ſeſſen in ord're, d'een voor en d'ander na. *Pieter Klaas Yperen*, Vrybuiter Kapitein, voer met noch ſoodanige Kapiteinen, benoorden het Dorp in een Meirken, genaamt de Poel, om den vijandt van achteren te onderſcheppen: in het Veldt, tuſſchen *Wormer* en *Wormer-veer*, ſtonden drie huiſen, daar den vijandt na toe trok, deſe wierden eerder van de voornoemde Vry-buiters in brandt geſteeken. De Wacht op de Schans ſtaken door *Pieter Janſz.* en *Klaas den Boer* zijn Broeder, een bonde ſtroo in lichter vlamme, dat door *Jochem Kleinſorg*, Kapitein van de groote Galeije, en Commandeur van de Vrybuitſchuiten omtrent het *Kalf*, vermerkt wierdt, die 'er ook na toe ſette: de vijandt, hem ſiende ontdekt, hield ſtil, en beriedt ſich of hy voorder trekken wilde, of niet. Dit weinig ſammelen en vertoeven verbrodde den geheelen aanſlach; want ſtraks daar op quam *Titus van Hettinga* met drie Vaandelen Soldaten, eenige Vrybuiters en Huislieden,

Digitized by Google

in 't geweer, en begonnen tegens den vijandt te schermutseren, die hem eerst vroomelijk weerde, soo lange als hy van zijn volk versterkt wierdt, 't geene al gaande van *Wormer-veer* over-voer; maar soo haast de groote Galeije van *Kleinsorg* met de andere Vrybuiteren het overvaren van de Spaansche gewaar wierden, schooten se de Pondt in de grondt, nevens het ander Vaartuig, en voorts dwars door de hoopen van den vijandt. De Spaansche, hier door versaagt, weeken eerst met ord're na de Schans die op de *Zaan* lag; doch de verbaastheidt wies aan, en ylden yder om 't seerst: de traagste in 't loopen wierden den ganschen wegh langs geslagen, de andere kregen de Schansse wel, maar de onse, die se vervolgden, drongen met hen te gelijken in; de Galeije roeide ook soo sterk tegens de Schansse aan, dat zijn pen in de Wal steeken bleef; daar waren omtrent 500. van den vijandt binnen gekomen, doch zy lieten hen doodt-slaan als Schapen, soo dat 'er naauwlijks van de 900. man, die overgekomen waren, een ontquam, sonder dat d'onse eene verlooren. Dese doodt zijnde, voeren se tot de rest op *Wormerveer* over, die vluchtten over 't Veldt

recht

recht toe recht aan na *Assendelft*, doch voor een water gekeert, liepender eenige in, en verdronken, andere wierden-der neder-gehouden, en de reſt tot 290. gevangen genomen; en ging dit ſoo ſlecht in zijn werk, dat een Soldaat dikwils 4. 5. 6. gevangen had, en brachtſe gekoppelt aan een toutje binnen *Wormer*, daar ſe een dagh vier of vijf in de Kerk ſaten, en op den eerſten Junius tot *Hoorn* gevoert, 150. Duitſchen gedoodt, en de andere tegens eenige van de onſe geloſt wierden. In een reekening van *Wormer* vinde ik: *Te Pinxteren doe de Almachtige Godt victorie tegens de vyandt tot* Ilpendam *en* Wormer *verleende, quamen de Hoplieden* Appel, Baak, Schetter, *en* Duvel *met veel Krygs-volk tot* Wormer *en* Jiſp, *verteerende tot koſten van den* Huisman *wel drie-hondert gulden:* Siet, waarde vriendt en vriendinnen, wat een heerelijke zege voor de onſe; en op ſoodanige maniere byna liep de vijandt op die tijdt mede tot *Ilpendam* in de klem; want alſoo zy op Pinxterdagh in den dageraat twee Moolen-roeden over een groote tocht-ſloot brachten, daar de eerſte wacht was, en quamen in ſoo groote ſtilte over, dat *Michiel Krook*, die aldaar de wacht had, 't ſelve

Digitized by Google

niet en wierde gewaar, voor dat alrede eenige 'er over waren; hy ſteld 'er hem mannelijk tegen tot den dage toe, maar door drie Vaandelen uit *Purmerent* en eene uit *Quadyk* onderſtut, quam de Galeije van *Jochim Smit* op 't geluidt aan, en ſchoot dapper in den hoop; en na dat den vijant daar wel hondert mannen in de peekel hadde gelaten, vluchten ſe op *Ilpendam*, datſe daags te vooren ingenomen hadden, alwaar ſe een nieuwe Schans tot hun Oorlog-zetel opwierpen; maar hen weder-ſpoedt tot *Wormer* verſtaande, prangde hen de ſchrik, dies die van *Amſterdam* hun driehondert Schuiten, Deelen, en anders toe ſchikten, om gemakkelijk wederom af te trekken; doch zy kregen kondſchap door ſeeker Meisken, dat men van alle kanten op hen wilde aanſetten, en dat 'et volk van *Hoorn* ook was ontboden: ſiende twee Galeijen dapper naderen, die door de huiſen luſtig ſchooten, de vreeſe wakkerde ſoo, dat des nachts de Hoplieden hun wech-pakten, latende hunne Soldaten in de peekel, uitgeſegt *Tambergen*, die de zijne tot 'et uitterſte bybleef. De Soldaten ſloopten de huiſen, om met dees planken over de Slooten te geraken, uit vreeſe datſe van

de

Digitized by Google

de Galeijen ſouden werden beſet; naulijks waren ſe eenige Slooten over, wanende nu buiten gevaar te zijn, of zy vervielen in 88. Vry-buiters, die daar met eenige Jachten lagen; deſe, hoorende eenig gedruis, ſchooten op 't gedrommel in, datſe onder de Wal vermoedde; waar door veele gequetſt, de andere het haſe-padt kooſen, elk om 't ſeerſte, veele wierden met verrejagers door de Vry-buiters vervolgt, die meeſt in de Slooten ſprongen, én verdronken, ſoo dat de wateren overal met Lijken beſet lagen, inſonderheidt by ſeekeren *Dam*, daar de dooden als op malkanderen waren geſtapelt, ſoo dat 'er op die plaats wel duiſent ſneuvelden. Een Soldaat met zijn Vrouw quamen by de gebrooken *Dam*, hy ſwom 'er over, en, eenige verſtrooide lonten aan malkanderen gebonden hebbende, trok zijn Vrouw mede door 't water, en behouden op 't landt, niet vreeſende 't gevaar daar ſe in waren. Siet eens, mijn beminde, van de drie-duiſent mannen, die *Louis* in Waterlandt affandt, quamender omtrent ſeventig wederom tot *Amſterdam*. Weinig volk bleef 'er van de Staatſche, alleen de vermaarde Kapitein 't *Oude Hoen* met noch drie of vier

Digitized by Google

anderen raakten om den hals. De Vrybuiters Jachten waren Galeis-wijſe met een ſchildt voor aan, om ſcheut-vry te zijn. Met den klaren dagh namen de onſe de Schans tot *Ilpendam*, die by den vijandt aangevangen was, weder in: en door deſe geweldige nederlage die ſe in Waterlandt leden, wierde van de oude Spaanjaarts dit oude ſpreukje verhaalt, datſe half verbaſtert uitriepen,

Helpme uit de VVaterlande, ik ſel jou geef ſoo groote gelde.

Daar op vraagde *Ruſſellania* wederom, (als vermoeit zijnde van 't hooren deſer Oorelogen) Doen heeft immers opgehouden het bloedtvergieten hier in onſe Landt-ſtreeke, en doet ſe niet? Zy is, antwoordde hy, hier mede ſeer verſlapt by de Spaanjaarts; de Dorpen van *Wormer*, *Iſp*, *Ryp*, *Graft*, *Schermer*, *Weſt-zanen*, *Krommenye* en *Krommenyer-dyk*, en zijn ſedert niet ſoo hevig aangetaſt; wat 'er gedaan wierde, voerden de *Aſſendelvers*, en die van den *Dam* tot *Saardam*, met ſobere tochten te water, en ſwakke invallen te lande, uit: en koften de Landt-lieden van de voornoemde plaatſen veilige waarnis, met verlof des Princen, en Gouverneurs van Water-

Waterlandt, van de vijanden, op ſeekere voorwaarden, omme hunne Landen te bebouwen, en de Beeſten vrijelijk te mogen weiden. Niet te min in 't voorjaar van 1575. dewijle dat 'et ſeer hardt vroor, en men in 't Noorder-quartier voor 't invallen der vijanden over 't Ys beducht was, gelijk het Konings volk van *Aſſendelft* op hunne ſchaatſen alrede voor 't Eilandt van *Schermer* omtrent *Graft* quamen, doch geſtut waren, ſonder iets wat uit te rechten, ſoo heeft *Sonoy*, met advijs der Volmachten van 't Noorder-deel, een ordonnantie beraamt op het bijten van de wateren in hun quartier, beginnende van *Petten* langs de *Reker-dyk* tot *Alkmaar*, van *Alkmaar* langs de *Schermer* tot *Knollendam*, en deur 't *Spykerboorts-gat*; van 't *Spykerboorts-gat* langs de *Beemſter* tot *Purmerendt*, van *Purmerendt* langs de *Purmer* tot *Munnekendam*, welke bijt wijdt moſte weſen 42. voeten; met welke bijten en goede wacht zy allen overval hebben geweert. *Sonoy*, na 't uitgaan van de vorſt, had voorgenomen een aanſlach in 't werk te ſtellen, met 'et welke hy die van Noordt-Hollandt en Waterlandt van het overval der *Amſterdammers* meende te bevrijden, en voorts

Digitized by Google

den vijandt van den *Dam* tot *Saardam* te drijven, mits hem met gewelt van Schepen meester van het *Ye* makende, en ook in te nemen het *Brande-gat*, gelegen tusschen *Oost-zaen* en *Saardam*. Hy deed' de weet aan de Prins, met seekere afteekeninge van de plaats, en voorts maakte zijn voornemen bekent, en soo de Prins het goedt-vondt, dat die van Zuidt-Hollandt, met hulpe van de Zeeuwen, hen op een en de selfde rijdt souden sien niet alleen meester te maken van de Haarlemmer-Meer, maar ook van de sterkte op den Harelemschen Dijk, en de Sluisen van 't Huis *ter Hert*, daar mede *Haarlem* belegert, en geen lijfrocht soude konnen bekomen. Het welke als de Prins alles overgesien hadde, vondt 'et selve bequaam tot de voorsz. aanslach, moedigde *Sonoy* 'er toe, en ook de Staten van 't Noorder-quartier, en wierdt dit voornemen hoog gewaerdeert. *Sonoy* heeft die van Zuidt-Hollandt een dagh beschreiden, en op dien selven van *Purmerendt* over *Oost-zaen* trekkende, het *Brande-gat* ingenomen, doende terstondt de Noordt-Hollanders en de Prins daar van kondschap, ontboodt eenige omleggende Boeren, om hem daar metter haast te ver-

Digitized by Google

verſchanſſen ; hem wierdt geſchreven van *Delft*, datſe meenden op den negenrienden of twintigſten den Dijk met 'et Huis *ter Hert* aan te vallen , daar op geen macht ſparende , gelijk hy aan 't ſchieten wel hooren ſou, begeerende dat hy met meenigte van groote en kleine Schuiten ſich ter ſelver tijdt ſoude laten vinden, ſoo by 't *Hert*, als by *Brandegat*. Niet tegenſtaande al het devoir van *Sonoy*, ſoo waren die van Noordt-Hollandt traag, en 't ſcheen of hen de ſake niet aan en ging ; daar-en-tegens de vijanden, en voornamelijk die van *Amſterdam* en *Saardam*, ſliepen niet, ruſten in aller yl toe wat ſe konden, quamen dagelijks die van 't *Brande-gat* beſtooken en beſpringen. *Sonoy* klaagde en ſchreef daar over allerwegen, dan aan de Staten van 't Noorder-quartier , dan aan *W. Bardeſius* , en dan aan de Prins ; onder andere, dat hy met alle zijn byhebbende macht doende was om aldaar een ſtarkte te maken , die hy niet twijffelde ofte 't ſou zijn Excellentie aangenaam weſen ; dat wat naerſtigheidt hy aan de Gedeputeerde in deſen , ſoo met ſchrijven of anderſins , deed' , ſoo had hy tot noch toe geen onderſtandt of hulp van Roey-jachten of Schepen konnen

Digitized by Google

bekomen; soud' wel gehoopt hebben de vijandt, die 'er voor de gaten verdeelt lag, bestaande in vijf Boeijers, een Roey-jacht, en dertien Schepen, tot voor *Amsterdam* te doen vertrekken, daar by die van 't *Sparendam*, *Beverwyk*, *Assendelft* en *Zanerdam* soo te benauwen, dat hun merter tijdt de lijftocht ontbreeken sou; maar hem daar alleen sonder hulpe te laten, most, tot zijn groot leetwesen, stil blijven leggen, &c. Somma, de goede sake worde versuimt, en de vijandt bracht al by dat hy konde, hy naderde van de kant van *Buiksloot*, en ook van *Saardam*, groeven tegens de onse aan; soo hielden die van *Amsterdam* het ganssche *Ye* met Schepen en Schuiten beset; daar-en-tegens de Vrybuiters met hun Schuiten en de Soetelaars verlieten 't *Brande-gat*, door dien 'er tijding quam dat de vijandt wel met vijftig Schuiten, geladen met volk, van *Saardam* het *Ye* naderden, sterk tusschen de drie- en vier-duisent mannen, gelijk sulks den Oversten *Broekhuisen* aan *Sonoy* schreef, hen was des nachts omtrent twee uren van *Buiksloot* allarm gemaakt, desgelijks op 't water van hen-lieden Vaart, te weten op de *Watering*; schrijft datse geen uur seeker waren,

Digitized by Google

ren, noch geen hulp hadden van eenige Schanſſers, als alleen van zijne Soldaten, die wel-gemoedt de vijandt en ontſet verwachten: dit ſchrijvens was uit de Schans op 't *Brande-gat*, onderteekent by *Hendrik van Broekhuiſen*, Overſte Luitenant, *Michiel Hogelke*, Geweldige Provooſt, *Koenraat van Steenwyk*, *Michiel Samplon*, *Barnardus de Artzi*, *Jaques Chriſtal*, en *Hendrik van Gulik*, Wacht-meeſter. Wijders ſchreef *Broekhuiſen* metter haaſt aan Hopman *Bark*, en Hopman *Hendrik Michielſz.* leggende met hunne Vaandelen in de Schans op 't *Kalf*, verhalende de toeſtandt der ſaken aldaar, 't welke alles van den Overſten *Sonoy* verſtaan zijnde, heeft hy ettelijke Schuiten en Schepen geſonden, en daar by tot beſcheidt, datſe hen-lieden voor eerſt in de voornaamſte Schans begeven ſouden, en dan in der nacht al ſtillekens met goede ord're na *Weſt-zanen* vertrekken, alwaar hy Schuiten genoeg gereedt ſoude hebben, datſe hun vlijt moſten doen 't geſchut te bergen; ſoo niet, datſe 't ſelve in 't gat van de Sluis ſouden werpen, op dat de vijant daar van geen profijt te bekomen had. Wijders, datſe hunne hutten beider-zijds in brandt ſteeken, de brug afwerpen, in

Digitized by Google

een bequamen regel en minſt gewoel vertrekken, en hun geweer niet verlaten ſouden. *Broekhuiſen*, hier uit verſtaande dat 'er geen hulp noch ontſet te verwachten was, is met de Kapiteinen en het volk, door een wegh die den Overſten *Sonoy* hadde laten maken, met goede ord're, en deſgelijks met 'et geſchut daar van gekomen, ſonder iets wat achter te laten, uitgeſondert de Schepen buiten Dijks. *Broekhuiſen* trok op *Purmerent*, *Barnardus de Artzis*, *Titus van Hettinga*, *Fonckelaar*, *Coen van Steenwyk*, *Iaques Chriſtal*, en *Michiel Samplom*, alle Hoplieden met hen Krijgsvolk, trokken na *Vvormer* en *Jiſp*; in de reekening vind' ik, datſe, ſeven *Vaandelen* ſterk, verteerden in een etmaal driehondert gulden. En niet tegenſtaande dat *Broekhuiſen* en den Overſten *Sonoy* ſeer klaagden dat die goede gelegentheidt ſoo was verſuimt, was en bleef ſoo een heilſaam voorneemen t'eenemaal ſonder vrucht, en 't *Brandegat* in 't gewelt der Spaanſche, die uit de Schans met hunne Schuitjes de Boeren van *Wormer* en *Jiſp*, met die van 't *Kalf*, in hun landt-winninge ſeer quelden.

De vijandt, niet tegenſtaande dit innemen,

nemen, heeft na die tijdt geen kans gemaakt op de Schans van 't *Kalf*, op *Wormer*, *Jisp*, *Krommenye*, *Knollendam*, *Ryp* en *Graft*, want hy niet wel aan deſe Waterlandtſche kant inbooren koſt; dies heeft hy groote toeruſtinge aangevangen, en ook heimelijk beleidt onder den *Baron van Hierges*, om van *Haarlem* de Kennemer-zijde, en de Schanſſen achter *Alkmaar* te bemachtigen, ſoo 't namaals wel gebleeken heeft; het verwekte groote beroerte by de onſe. *Sonoy* wierdt van alle kanten vermaant wel op zijn hoede te zijn, en dat 'et Noordt-Hollandt ſoude gelden; dit beveſtigde de Prins van Oranje met verſcheiden Brieven, de Volmachten van Noordt-Hollandt, Jonker *Hendrik van Broekhuſen* uit *Wormer*, en waren de geruchten, datſe vierhondert aerdt-gravers hadden aangenomen; dat men tot *Amſterdam*, *Harlingen*, en *Antwerpen*, veele Schepen toeruſte; dat *Barlemonde* 12000. mannen by den anderen vergaderde, om 't Noorder-quartier aan drie hoeken te overvallen, eenige Steden belegeren, en de Schanſſen afloopen; dat de vijandt al met Ruiteren en knechten op de been was, dat tot *Harlingen* vijf Boeijers, drie Boots, drie Roey-ſchepen,

Digitized by Google

pen, seſtien Jachten en vier wijde Karvelen toegeruſt wierden, en dat 'er noch dertien op komende wegh waren, zy gaven yder Bootsman 25. gulden op de handt; dat 'er seekere vagebonden door Noordt-Hollandt liepen, waar voor men te beſorgen had, terwijlſe aan de Schanſſen, door brandt ofte anders, wel eenig ſpel van binnen ſoude berokken, en diergelijk. Ey, ſeide van de *Sed*, dat zijn ſware en verdrietelijke tijdingen; hoe hebben onſe Heeren daar middelen tegens gevonden, om ſaken uit te keuren tot verydeling van 't voornemen des vijants? Door ſonderlinge voorſichtigheidt, antwoordde hy, met een Goddelijke ingevinge; want terſtont op 't aanſchrijven van de Staten heeft *Sonoy* in Steden en Dorpen goede ord're doen ſtellen op het waken, by daag en by nacht, welker Lijſte te vinden is by *Pieter Bor*, *Lib.* 8. *Folio* 104. en op hoedanige maniere zy, des noodt zijnde, hunne zeine moſten doen: als by exempel, om 'er kort in te gaan, die van *Munnekendam* moſten teikenen doen van den Tooren. De Wacht op *Ilpendam* beſet worden met de Huislieden aldaar, en een bake oprechten om geſien te werden van *Munnekendam* en *Purmerlandt*; die

Digitized by Google

die van *Purmerent* ſouden heur teiken doen van 't Kaſteel, waar van de Kaſtelein als Schout belaſt wierdt goede opſicht te hebben, en wel te letten op de bakens van *Purmerlandt* en *Jiſp*; de Wacht op *Jiſp* moſten een bake op 't Ooſt-einde oprechten, om dat 'et ſelve ſoude geſien werden tot *Purmerent* en *Wormer*, en beſet worden met Soldaten en Huis-lieden aldaar; de Wacht op *Wormer* ſou beſet werden met hunne Soldaten en Huis-lieden, die een bake op te rechten hadden, om geſien te werden tot *Jiſp* en *Graft*, en ſoo voorts; de binne-dorpen achter *Alkmaar*, by *Hoorn*, *Enkhuiſen* en *Memelik*, die niet wel beſet waren met Soldaten, moſten na hun vermogen met dertig, veertig, vijftig, en meer Huislieden waken des nachts, en des daags ook met ſeeker getal; alle met zein-teekenen en baken verſien, om malkanderen te waarſchouwen. De Steden waren luſtig op hun hoede, van volk, vivres, kruidt en loot wel beſtelt. Dit ſoo in 't werk geleidt zijnde, quam des vijants voornemen voor den dagh; want de Spaanſche meenden voor eerſt met 6000. man en 700. Paerden de Schanſſe van *Schoorel-dam* en *Krabbedam* te overweldigen, om ſich alſoo een

opene

opene bane te bereiden, om het ganſche platte Landt in koolen te leggen. Men hiel vaſt dat hy verſtandt met eenige hadde, en dat hier van eenen *Pieter van Hoef* tot *Hoorn* de beleider was, en neffens hem wel vier-hondert medeplichtige, deſe ſouden de brandt in verſcheide Dorpen ſteeken; doch des vijants aanſlagen ontdekt zijnde, en hy ſulks bevindende, komende tot *Schoorel*, ſtak de Moolen aan brandt, en trok wederom te rug in de *Beverwyk*, waar door *Barlemondt* ſnellelijk van daar trok, en het Stedeken *Buren* ſonder tegenſtandt innam. Hier op heeft *Sonoy* met nieuwe beveelen de Schouten belaſt op de vagebonden toe te ſien, doen wierden gekregen *Michiel, Ian*, en *Gerrit Iooſten*, gebroeders, uit de *Beverwyk*; *Pieter Iacobſz. de Vries*, van *Groeningen*; *Gerrit Pieterſz.* van *Krommenye*; *Dames Corneliſz.* van *Haarlem*, *Iacob Engien*, alias Blauwrok, *Pieter Ianſz. Koudum*, alias Geel-kous, *Ian Kloek*, *Roomken*, ofte *Reinken Symons* van *Doccum*, *Pieter Ariſz.* van *Haarlem*, *Ian Driemuns* van *Hoorn*, *Ian Koek* van *Krommenye*, *Isbrandt Ianſz.* van *Echte* uit *Vrieslandt*, *Roelken Gerritſz.* van *Naarden*, alias *Nooſchaart*, *Klaas Roeloſz.* van *Doccum*, *Iacob*

Iacob Ianſz. van *Midwou*, *Ian Keeſz.* van *Haarlem*, *Pieter Ianſz.* en *Ian Ianſz.* van *Buikeſloot*, gebroeders, en andere: waar van ſommige gedoodt wierden, en ſommige uit de gevangeniſſe braken: het voordere van dit is in 't vervolg van *Bor* voornoemt te ſien. Soo liep het groot voorneemen der Spaanſchen te niet.

Hoewel, waarde vriendt en vriendinnen, ons Vaderlandt op andere plaatſen veel ſwarigheidt moſt uitſtaan, en dat 'er niet weinig te doen was by de hooge Overigheidt, nochtans en vind' ik niet dat 'er eenige merk-waerdige ſaken voorgevallen zijn omtrent deſe plaatſe, van de tijdt dat 'et *Brande-gat* ingenomen en verlaten is, tot 'et innemen en verlaten van *Muiden*, daar veele Vrybuiters van *Weſt-zanen*, *Wormer* en *Jiſp*, toe geholpen hebben. *Sonoy* nam een aanſlag op *Muiden* voor, daar hy met veele Schepen en Galeijen, onder de welke mede waren *Iochem Kleinſorg*, 't *Ionge Hoen*, *Engel Laſtpenning*, (die in 't inkomen van de Boom door-ſchooten wierdt) *Goeſinnen*, *Ian Cornelis Gerrits*, *Klaas Kees Symes*, *Pieter Klaaſz. Yperen*, met noch andere Kapiteinen, neffens deſen ook met 2500. mannen, 's morgens

Digitized by Google

gens de Boom van de Haven meende op te zeilen; doch mislukkende, ſprongender twee Vry-buiters in 't water, ſwommen aan de Boom, en ſloegen 't ſlot aan ſtukken: d'eene was van *Ooſtzanen*, (*Ian Kingel* genaamt) en wierdt in 't te rug keeren doodt-geſchooten, deſgelijks zijn Kapitein *Laſt-penning*, wiens Galey eerſt invoer, en d'andere daar binnen rakende bemachtigde de Stadt, beſette *Sonoy* die uitgeſondert 't Slot, daar *Paulus* van *Loo* Droſt op was: en alſoo hy ſwaarder geſchut had ontboden, 't ander te licht zijnde om in het Kaſteel breſſen te maken, verſtondt hy dat de Spaanſche onder *Hierges* met die van *Amſterdam* op de beene waren, die, alle Slooten met planken overleggende, een vlakke bane bereiden, om door d'een of d'ander wegh op 't Slot te geraken. *Sonoy*, dit verſtaande, begoſt de moedt te ontſinken, vreeſende voor meerder ontſet, ſoo was hy door geene redenen op te houden: men ſegt, dat hem den Ammiraal *Brandt* moedigde, dat men den vijandt niet en hadde te vreeſen, hy was getrooſt de belegeringe met zijn Scheeps-volk alleen uit te voeren: maar hy, nergens na luiſterende, verſocht dat men 't volk al ſchermutſerende

Digitized by Google

ſerende mocht ophouden, terwijlen hy 't geſchut en 't volk mocht t'Scheep krijgen, 't welk geſchiede; alleen bleven twee of drie Vaandelen tuſſchen *Diemen* op den Dijk, die men achterliet, waar onder ook *Symon de longe* dapper aanſtondt, men wilde doch zijn Vaandel niet in handen der vijanden overgeven, doch hy en de meeſte van de zijne wierdt gebergt; maar die te kort quamen, wierden of geſlagen, of verdronken. Seeker Schip dat op droog ſitten bleef, wierdt genomen, en quam al 't volk om den hals. *Gerrit van Muiden*, die mede in de tocht was, heeft my verhaalt dat *Sonoy* een ſeer grof geſchut mede na *Muiden* voerde, dat men de *Dolle Griet* noemde, die hy na de inneminge van de Stadt op de Wallen en aankomſt der *Amſterdammers* plantende, daar dusdanig Vaersken byna op gegooten was:

De dolle Griet *is myn naam,*
Dus blaas ik door de lucht myn faam.
Had ik myn Broeder *by de handt,*
'k Had moedt te dwingen ganſch Hollandt.

Verſtaande by de Broeder een ander grof geſchut, dat den *Ouden* Hillebrandt genaamt wierdt, van een ſelfde gietinge.

Deſe

Deſe *Dolle Griet* achten ſommige dat de vijandt tot een buit kreeg; doch andere, dat *Sonoy* des nachts te vooren *dit* geſchut nevens de andere Scheep gebracht had, waar uit de Soldaten en Scheeps-volk beſlooten dat 'et verradery was, en begaven hen des te eerder tot vluchten. Een wijle daar na hebben de Vry-buiters van *Wormer* en *Jiſp*, en die van *Weſt-zanen* en *Ooſt-zanen*, die in de Dorpen van *Wormer* en *Jiſp* huis hielden, een groote *Amſterdamſche* Convoijer genomen, en ging aldus toe: Omtrent den Oeſt wierdt dit Geleyſchip, dat tuſſchen *Amſterdam* en *Sparendam* op 't Veer voer, wel verſien van volk, op hebbende, behalven twee metalen, vier yſeren Gotelingen, van onſe Vry-buiters overweldigt, doen hy maar een weinig van de Stadt afgevaren was; daar waren vier kloeke Roey-jachten, en zy quamen ook van vier zijden gelijkelijk aan, twee van vooren, en twee van achteren, ſonder datſe om het ſchieten van de Convoijer iets ſwichten; dicht aan komende, ſchooten ſe hunne Roeren gelijk af, dat niemant een hooft boven 't Verdek ſteeken mocht, en ſprongen op 't ſchieten terſtondt over, ſoo dat die in de Convoijer waren niet eens

Digitized by Google

eens tot tegenweer komen konden, dies hy in een ommeſien vermeeſtert wierdt; dus inne hebbende, meenden ſe hem door 't gat dat tot *Sanerdam* in den Dijk was na *Wormer* te brengen; maar daar komende, vonden 't ſelve met twee Vaandelen Walen beſet, die op hunne weder-komſt lagen te wachten, dies zy uit de noodt een moedt namen, ſprongen met hun Roers en verre-jagers aan landt, en trokken ſonder eenig ommeſien regel-recht, en genoegſaam blindelings tot den vijandt in, hoewel die wel ſes tegens een was, dreven hem eerſt met gewelt van 't gat, brachten doen hunne buit behouden deur, en tot *Wormer*, daar ſe vriendelijk verwellekomt, en voor ſulken daadt gepreſen wierden.

Nikolaas van de *Sed* vraagde hem doen, Bleven de Spaanſche noch lang meeſter hier aan den *Dam* van *Saardam*, en tot *Aſſendelft*? Hy antwoordde geen ſeeker beſcheidt van hun vertrek te weten; maar, ſeide hy, dit weet ik, dat niet ſeer lange na den grooten brandt tot *Haarlem*, die geſchiedt was den 23. van October, 1576. daar wel vijfhondert huiſen verbrandden, en boven de 400000. gulden aan ſchade geſchiede, dat ook onſe oude Kerk verbrandde van onſe

Digitized by Google

onſe eigen Soldaten vuur, (doch door onachtſaamheidt) wanneer ſe weder gekomen waren, volgens den handel van de *Pacificatie van Gent*, onſe plaatſe te beſetten, en 'er nieuwe tenten op het Kerkhof oprechten, terwijlen de meeſte huiſen daar omtrent afgebrandt waren; ook heb ik dit wel verſtaan, dat de Staten van Hollandt en Zeelandt, volgens de Tractaten van *Gent*, (mits *Don Jan* bedektelijk tegens hen handelde, dat hun bekent gemaakt was) mede beſlooten hunne Palen te verſeekeren, en daar onder te brengen, datſe in den Peiſe hadden bedongen, mits dat men yder volgens 't verdrach vernoeginge dede: waar over zy een omſlag maakten van 126000. guldens, om verſcheiden plaatſen, die te onſterk waren, en die ſe van importantie achten, te doen beveſtigen, en ſterk maken; en maakten derhalven een ſeekere ſtaat en raminge van onkoſten, te weten, *Sparendam* 12000. gulden, SANERDAM 6000. gulden, *Muiden* 8000. gulden, *Workom* 10000. gulden, *Loeveſtein* 3000. gulden, *Woerden* 5000. gulden, den *Briel* 6000. gulden, het Hooft van *Sevenbergen* 8000. gulden, *Nieu Gaſtel* 15000. gulden, *Vosmeer* 10000. gulden, *Venus-*

dam

Digitized by Google

dam 16000. gulden, *Vlissingen* 10000. gulden, *Ter Veer* 6000. gulden, en *Arnemuiden* 6000. gulden, al te samen bedragende 126000. gulden, niet tegenstaande ik niet en weet of de 6000. gulden ooit tot versterkinge van *Suardam* gekomen is, terwijlen het alrede vry wel bevestigt was aan den *Dam* by de Spaansche, en achter met soo een sterke Schanse versien by de Staten; daar benevens dat *Haarlem* weinig tijdts 'er na sich over gaf, en *Amsterdam* niet veel sporreling konde maken, zijnde alrede aan alle kanten beset; maar uit 'et stellen van dese Lijste is wel af te nemen dat de onse 't al inne hadden, sulks ook noch meerder blijken sal uit 'et volgende. *Bossu* hadde last zijn volk uit de Hollandtsche Steden te lichten, en met die van *Amsterdam* en de omleggende plaatsen te handelen, en voorts met de Prins en de Staten te verdragen; dit wierdt eenigsins door listigheidt van *Don Johan* en zijnen Raadt opgehouden: tot welke lichtinge die van Zuidt-Hollandt 15000. gulden, en die van Noordt-Hollandt 20000. gulden, by leeninge op de Handt-schriften van *Bossu* mosten opbrengen, om 't selve namaals aan hunne middelen te korten;

en

Digitized by Google

en alſoo dit wierde onderkroopen, beſetten de Staten van Hollandt de pas voor de Steden van *Haarlem*, *Schoonhoven*, *Weſop*, *Muiden*, en *Nieupoort*; *Amſterdam* was ten meeſtendeelen beſet, want de Staten van Hollandt hadden, tot bevrijding van *Saardam*, en meerder benauwing van *Amſterdam*, acht Zuidt-Hollandtſche Convoijers in 't voorſt van de *Zaan* doen leggen, daar benevens deden ſe met die van Zeelandt alle de goederen van *Amſterdam* met Biljetten te koop ſtellen, 't en ware zy hun met de Prince vereenigden. Die van *Hoorn* en *Alkmaar* verbooden inſgelijks, dat men niet na *Haarlem*, ſonder uitdrukkelijke laſt, op lijf-ſtraffe, reiſen mocht, noch met den ſelven handelen of wandelen. Die van *Amſterdam* klaagden hier over aan de Raadt van State, en wilden de ſelve t'eenemalen onderworpen zijn, volgens de *Gentſche Vrede*; het ſtonder niet te lijden datſe by openbaar verbodt voor vijanden verklaart waren, dat d'onſe hunne Vry-buiters gelaſt hadden op die van *Amſterdam* te rooven, gelijk ſe ſulks tot voor hunne Poorten deeden. Die van *Muiden* en *Haarlem* klaagden ook ſoo veel zy mochten, maar 't holp wei-

Digitized by Google

weinig, de Staten van Hollandt wouden ſelver meeſter zijn, en gingen dieshalven met hun bedrenginge voorts; ſoo dat die van *Haarlem*, ſiende hen gedrukt van de Spaanſche, en benauwt van de Staten, op ſeekere voorwaarden met den Prins en Heeren Staten verdroegen.

Nu, mijn beminde, haperde 't alleen aan *Amſterdam*, dat vermeeſtert zijnde, ſoude Noordt-Hollandt den vijandt niet veel te vruchten hebben, en de Oorelog in onſe landt-ſtreek moeten ophouden, als ook geſchiede. De Staten van Hollandt hadden nu 't oog alleen op *Amſterdam*, laſtende den Overſten *Helling* de Stadt met alle gauwigheidt te verſchalken; doch *Sonoy* vond 'et voor die tijdt ongeraden, en 't wierdt met hooge betuiginge tegens de Stadt opgehouden. Eenen *Pieter Willemſz.* van *Haarlem* had, onder ſchijn van Koophandel, met eenige heimelijk verſtandt, dan 'er quam niet van; en middelerwijle beval den Prins, alle vijandtlijke daden tegens de Stadt na te laten, en gaf ordere aan de Overſten tot *Muiden*, (nu was *Muiden* aan onſe zijde) *Sanerdam*, *Sparendam*, en andere plaatſen, datſe alle toevoer van eet-waren en brandt

Digitized by Google

met kleine Schepen ſouden laten geſchieden, om de Burgeren daar door tot zijne gehoorzaamheidt gewillig te maken; maar de gemelde Staten van Hollandt en Zeelandt hielden niet op, zy keurden uit de Heer van *Swieten*, *Sonoy*, en *Helling*; de laatſte ſchikten hem met vier Vaandelen bedekt in Schepen, en ſes te Lande, om die van *Amſterdam* te bemachtigen, en, ingenomen hebbende, ſoo veel verſchoonen als 't mogelijk was. *Helling*, tot *Haarlem* zijnde, wierdt van twee Volmachten der Staten aangedrongen te haaſten; hy ſchreef aan *Sonoy*, dat hy die van *Munnekendam* en *Saardam* ſoude belaſten, des noodt zijnde, byſtandt te doen; en ook ſchreef hy ſelver aan Jonker *Willem* van *Wyngaarden* tot *Munnekendam*, en *Haaſtrecht* tot *Sanerdam*, indien 't noodt mochte doen, zy als dan hun geheele Vaandelen tot onderſtandt van hem gereedt ſouden hebben. Alſoo het nu een yegelijk gerelooft was, volgens de Vrede van *Gent*, binnen *Amſterdam* te komen, ſoo is *François Cirkourt* (*Hellings* Luitenant) met noch ſeven of acht perſoonen in de Stadt gegaan, vermoordden des morgens de Wacht, lieten vier Vaandelen van ons volk in, beſetten de Poort,

Digitized by Google

Poort, en trokken Stadtwaart heenen, ſchooten na die hen op de ſtraat begaven; riepen dat men ſtille ſoude zijn, niemant ſoude beſchadigt werden; en trokken voorts na den *Dam*, en *Stadthuis*, daar ſe tegenſtandt vonden, oorſaak dat 'er aan beide zijden eenige ſneuvelden. *Helling* ſondt haaſtelijk na de andere ſes Vaandelen, maar door misverſtandt waren ſe verdwaalt; ſondt ook in der yl een bood' na *Sanerdam*, aan Hopman *Gerrit van Vliet*, die 'er met 'et Vaandel van *Haaſtrecht* lãch, deed' hem van 't inmemen weten, en noodt van volk; *van Vliet* vondt ſwarigheidt te ſenden, mits de bode geen ſchriftelijk beſcheidt had, en 'er geen bevel van *Sonoy* was, dies vaerdigde hy zijn Sarjant af, en ſchreef aan *Sonoy* van 't advertiſſement, en hy deed' middelerwijlen alle Schepen en Schuiten, die na *Haarlem* en *Amſterdam* wilden, aanhouden, op dat den voortgang van deſen aanſlag niet verhindert ſoude werden. *Sonoy* ſondt *Bardeſius* daar na toe, maar 't was te laat; door dien die van de Stadt al in wapenen gekomen waren, moſten d'onſe wijken na den Nieuwendijk, daar ſe alles tot tegenweer opwierpen, en de Burgers met dreigemen-

Digitized by Google

ten meenden op te houden ; *Helling* wierdt met een grof geſchut getreft, dies wierdt zijn volk op de vlucht gebracht. *Ruichhaver* was mede in de Stadt, doch ſonder zijn eigen Soldaten, en kond' daarom weinig geſach hebben ; hem vindende van alle byſtandt berooft, vluchtte in een Burgers huis, daar hy in koelen bloede vermoordt wierdt, door eenen die hem vriendt veinſde. Men hieldt 'er voor, ſoo *Helling* toegelaten had in tijdts brandt te ſtichten, dat 'et de Burgeren een ſchrik aangejaagt ſoude hebben. De Staten van Hollandt en Zeelandt waren van deſe misſlach ſeer ontſtelt, terwijl ſe 't buiten Raadt van den Prins gedaan hadden, en dat de Algemeene Staten daar op ſouden ſmalen ; deſgelijks bedroefde hun de doodt van den Overſten *Helling*, noch meer die van *Ruichhaver* , een vierig beminder van des Vaderlandts vryheden , had onſe Staten altijdt gedient, als ik meermalen verhaalt heb ; *Dirk Pers* ſegt, dat hy uit een oudt treffelijk geſlacht van *Haarlem* was. Die van *Amſterdam* klaagden hier over machtig, beſchuldigden onſe Heeren Staten tegens de Vrede van *Gent* gedaan te hebben. De Prins was ook niet wel te vreden ; doch die van

Hol-

Digitized by Google

Hollandt en Zeelandt wiſten 't ſoo met redenen en met de daadt te befteeken, dat die van de voornoemde Stadt hoe langer hoe meer in 't naauw geraakten, zy ordineerden wel haaſt Jonker *Dirk van Sonoy*, dat hy de Stadt ſtraks te water en te lande ſoude beſluiten. Hy legerde hem in de *Cathuſers Klooſter*, de Leprooſen, en op verſcheiden paden, alſoo de Landen blank ſtonden. Die van *Amſterdam*, hier over misnoegend', vraagden na d'oorſake deſer handdadigheidt, te meer hunne Volmachten na *Delft* waren om te handelen? *Sonoy* antwoordde, Dat dit was der Staten laſt, zy mochten vrijelijk gaan en keeren; en bleef niet te min zijn beſt te doen de Stadt aan des Princen zijde met alle mooghelijke vlijdt te krijgen.

Wy ſullen (eer dat wy uit het verhaal van dien bloedigen Oorelog in en omtrent onſe landt-ſtreeke ſcheiden, met 't welke de meeſte ongemakken, tot *Ooſt-* en *Weſt-zaardam*, *Ooſt-* en *Weſt-zaanden*, *Wormer* en *Jiſp*, opgehouden hebben,) 't ſelve beſluiten met 't innemen van *Amſterdam*, en hare buiginge onder de Staten van Hollandt; en ging byna dus toe: *Amſterdam*, dat nu alleene in Hollandt was overig, en noch

Digitized by Google

de ſtrenge van *Don Jan* trok, bleef even hart op zen roer: de Staten lieten ondertuſſchen niet na dat ſelve te knellen, want ſe ſagen aldaar de Geeſtelijke te ſamen rotten: en alſoo hun dit hachje te dwers in de mage lach, koſten zy 't niet langer verduwen, maar poogden, ſoo door *Sonoy* als andere, dat te bedwingen; en of die van de Stadt wel ſchreven datſe met den Prince waren over-een gekomen, 't en holp niet, *Sonoy* benarde hen niet te min ſeer; ten leſten wierden 'er een ſtilſtandt van ſes, en daar na van vier dagen getroffen; en in den Hage wierdt over de voorwaarden gehandelt, door tuſſchen-ſpreeken van de Uiterſche: en of wel *doens* 'er niet van en quam, zijn ſe eindelijk verdragen met de Staten, behoudende veel vryheden. De Heer van *Mathenes*, *Adriaan* van der *Myle*, en *D. Francois Maalſon* van *Enkhuiſen*, ſtelden ſoo op de wacht als op andere dingen goede ordre; en na hun vertrek quam Mr. *Willem Bardeſius*, die voorts met veele Burgers een bequamen regel bevorderde voor de Schutterije; en ſoo de Burgermeeſteren en Raadt hen daar tegens kanteden, paſte *Sonoy* met een hoop Scheeps-volk wakker op den haſpel, haal-

Digitized by Google

haalden met gewelt de Schout *Hollesloot* met de Burgermeesters en Schepenen van 't Raadthuis; de oude Heeren Papen en Munneken mede opgesocht, wierden alle de Stadt uitgeleidt, en in plaatse nieuwe Heeren gekooſen, en bleef van doen af *Amsterdam* in de macht der Staten, en haren Stadthouder den Prince van Orangien. In 't begin van desen nieuwen oproer wierdt 'et Grauwe Monnikken Klooster geplondert, en de beelden afgeworpen; maar na de verkiesinge van de nieuwe Regenten, en dat de Kerken acht dagen geslooten waren geweest, hebben se met gemak de beelden geruimt. Haast hier op begon 't gepeupel tot *Haarlem* ook te plunderen, en even soo als 't volk in de Kerk bereidt stonden het H. Sacrament om te dragen, viel 't gespuis ter deuren in; elk socht zijn leven te bergen, en wierdt een Priester, *Pieter Balling* genaamt, van achteren doorsteeken, de Papen uitgeschut, en eenige Burgers gewondt, maakten se mantels, huiken en goude ringen prijs; de Bisschop *Mierlo* ontsprong den dans, mits hy zijne vervolgers met omtrent vijftig gulden de oogen uitstak: en na dat voorts veel moetwille bedreven wierde,

Digitized by Google

is de ſake eindelijk geſtilt. De Kerk van St. *Jan* voor de Gereformeerde geopent zijnde, heeft *Johannes Damius* de eerſte Predikatie daar in gedaan. Dus *zijn* (Godt zy gelooft) de grootſte onruſten omtrent onſe plaats geëindigt, en na verloop van enige tijd een geheele afloſſinge in ons Dorp van wapenen en tegenweer gekomen, den Oorelog gedreven zijnde in andere geweſten; ſoo dat 'et voor onſe Ingeſetenen nu alleen begon met opbrengen van geldt-middelen en nieuwe laſten, de naburen van d'andere Provintien te helpen beſchermen.

O goeden Godt! ſeide *Ruſſellania*, hoe genadelijk hebdy ons Vaderlandt behoedt, en ook deſe plaatſe beſchermt, wy behoorden ons dat alletijdt te gemoet te voeren, om met dankbare herten deſe weldaden te erkennen. Het is ſeekerlijk alſoo, ſeide hy. Ik hebbe my ſeer vermoeit in de vertellinge van deſe moeijelijke Oorelogen, die niet dan in deſe hoek zijn voorgevallen, latende ruſten die over de ganſche Nederlanden verſpreidt, meer dan veertig jaren geduurt, het leven van meenig millioen menſchen gekoſt heeft, eer men tot een beſtandt van twaalf jaren quam, ſelfs door ſoo een machtigen vijandt aangeſocht.

Digitized by Google

socht. En niet tegenstaande dat wy nu ook wel een weinig behoorden te rusten, soo om 't vallen van den avont, als om dat my de memorie seer verslapt, sal ik evenwel in 't korte overloopen de verbeteringe en opkomste van de voorgenoemde vijf of ses Dorpen, en beginnen aan

OOST- EN WEST-SAARDAM.

Want dese plaatse, by en omtrent den *Dam* meest verbrandt, en de Ingesetenen verjaagt zijnde, wierdt wel haast weder bevolkt, doen onse Heeren Staten, volgens de Vrede van *Gent*, het beset, en *Amsterdam* vermeestert hadden. De voornaamste handeling die de luiden gedaan hadden voor den Oorelog, stelden se na hun gering vermogen wederom in 't werk, 't zy dan om het Aardtrijk te bouwen, de Zee en binnewateren te bevaren, en Ambachten te oeffenen: waar door se met goeden spoedt gelukkelijk tot soodanige groote handel en wandel (als voor tegenwoordig) gekomen zijn. En om eenige besondere dingen aan te merken, die noodig waren tot de verbetering, staat te weten, dat voor en even na den Oorelog alhier, de Vaart soo buiten als

binnens-landts yverig wierdt voortgeſet ; en ſchoon in 't midden van den troebel opgeſchort, daar na met alle macht op nieuw bevordert is. Getuigen hier van kan zijn *Willem Hooft*, en zijne kinderen, die, eer de Inlandtſche beroerten aanging, met (ſoo ik onthouden heb) vijf van zijn Soonen, elk hebbende een Schip van tuſſchen de twee en driehondert Laſten, eens te gelijk in de *Sondt* quam om vertolt te worden, willende de *Ooſt-zee* in ; het welke de Koning van *Deenemarken*, tot *Elſeneur* zijnde, vernemende, hen by ſich ontboodt, en verſtaande datſe met hun ſeſſen, de Vader met zijn Soonen, met ſes Schepen, meer dan twaalf-hondert Laſten mochten dragen, moſten ſe zijn gaſt weſen, en ſchonk hen de Tol voor datmaal vry, met geluk-wenſchinge dat 'et lange duren mocht. Hy (namelijk *Willem Hooft*) met zijn kinderen en hare Schepen voeren lange wel, ſoo datſe weeldrig en ſeer hoogmoedig wierden ; het welke de Vader, die een verre-ſiende man was, oorſaak gaf dat hy ſeide : *De Son is op zyn hoogſte geklommen, hy ſal haaſt weder daelen.* Wel wetende dat alle des Werelts dingen hare keeren en ommegangen hebben.

Sulks

Sulks ook geſchiede; want een van de Soonen, tot St. *Uves* zijnde, laadde zijn Schip vol Sout, en ſoo diep, dat de verſtandige hem tegen-voeren, en ſeiden, Het was onmooghelijk daar mede door Zee te komen; op 't welke hy tot beſcheidt gaf, *Ik ſalder mede duiken by* Kaap de Venſter, *en komen by* Heiſant *weêr op.* Hy dook, en quam nooit te voorſchijn, bleef met Schip en volk. Een ander was in *Spaanje* met zijn Schip, en vol goederen zijnde quam 'er beſlag van den Koning, die Schepen van noode had, (my dunkt tegens de Water-geuſen) omtrent 't jaar 1572. als nu de Heeren van 't beſlag van 't Schip afgevaren waren, haald' hy de zeilen by, en deed' hun de weet dat zijne Majeſteit hem in Zeelandt ſoude konnen vinden, wanneer hy hem van doen had, ging voorts wech-zeilen; daar wierdt een poſt terſtondt afgevaerdigt, die op alle des Konings Havens ord're gaf hem aan te taſten. Hy komt voor Zeelandt, en voor de Haven van *Vliſſingen*, of *Ter Veer*, daar goede vrunden hem waarſchouden hy ſou zijn leven ſien te bergen voor 't ſtreng gebod van den Koning, dies hy met een Boot ontvluchtte; en terwijlen hem over-al lagen geleidt wier-

Digitized by Google

den, trok na *Duitslandt*, daar hy met Schoenen te lappen door 't landt zijn koſt mede-verdiende, en genoegſaam armelijk ſtorf. *Kryn Hooft* de derde, door quaadt reglement van leven van zijn Schipperſchop afgeſet, ſoo my verhaalt is, wierdt ergens in *Calis* of *Liſſebon* een Makelaar, en handelde niet al te oprecht. De Vader en andere Soonen bielden de Vaart lange na den Oorelog noch aan, en woonden in de *Noordt*, daar noch van zijn geſlachte zijn: en is my voor de waarheidt vertelt dat de *Hoofden* van *Amſterdam Willem Hooft's* bloedtverwanten waren. De Koopvaardije-vaart heeft ſedert ſeer beginnen toe te nemen op Ooſten en Weſten, en waar 'er ſlechts gelt te verdienen was; ſulks onſe Vaderen beleeft hebben, en wy noch dagelijks ſien; ſoo dat 'et getal van groote Schippers wel tot hondert bedraagt, die hier woonen, en alle Landen byna bevaren.

Onder allen, mijn beminden, is ſeer oudt de Paling-ſcheepvaart; de ſelve hebben de gemeene Reeders na den Oorelog wederom vernieuwt. Deſe Schepen voeren met Viſch, Aal en Paling, na *Londen* in *Engelandt*, en deden 'er goede profijten mede, waar over de uit-

Digitized by Google

uitdeeling mooitjes toeging. De Visch kochten se door ganſch Noordt-Hollandt, dat, vol Meiren zijnde, veel Visschers en Visch uitleverde, die se meest alle op voorkoop hadden, en planten se dan in Vyvers, die se in menigten hielden, daar van ik 'er noch veel in mijn jonkheidt gesien heb, en was om datse niet dan tegens den winter uitvoeren. De meeste Aal haalden se van *Draker*, by de *Zand*, van een plaats geheten *Amak*, waar veel lieden woonden, in de Nederlandtsche Oorelogen aldaar gevlucht, gelijk se nu noch seer na de Hollandtsche zeden hellen; zy waren altijdt een jaar te vooren met de Ingesetenen over den koop verdragen, voeren omtrent 't begin van September om die te halen, (brengende hen kassen, kisten, en eenig inlandts huisraadt, met andere waaren) van daar gemeenelijks in de *Maas*, en met een goeden windt na *Londen*. Zy hebben Ruimen als de Water-schepen, om Visch in te bergen, maar in Zee zijnde, slaan se de Visch en Aal in andere bakken, daar toe bestelt met water, want anders sou de Visch en Aal om den hals koomen. Heden brengen se aldaar geen Visch, maar alleen Aal, want met 'et droog-maken van de

de Meiren, is de voornaamſte Viſſcherijen vergaan. Tot *Londen* zijnde, moet den *Lord Major* de prijs op de Aal ſtellen, wat yder pondt te gelden heeft, het welk den kooper noch verkooper niet tegen-ſpreeken kan; zy leggen 'er gemeenelijks de ganſche winter over. 't Gebeurde eens, ſoo *Twisk* verhaalt, dat 'et by *Londen* ſterk gevrooren had, ſoo dat men bequamelijk over 't Ys gaan kond', het welke waar-genomen zijnde van eenige *Saardammers* uit deſe Schepen, reden op de Reviere met Schoovelingen; dit wierd niet alleen door de ſnelle voortgank, om en wederom drayinge, met verwonderinge, maar ook met vreeſe van de *Engelſche* aangeſien, die de lieden ſochten te omcingelen en te vangen dieſe konden bekomen, als offe eenige Duyvels konſten konnen; maar onderrecht zijnde van andere, dat 'et in Hollandt ſeer gebruykelijk was, zijn ſe wederom los gelaten. Het mach ook eenighſins daarom wel geweeſt zijn; ik heb ſelver van hun gehoordt, dat 'et op een Sonnendach geſchiede, in een Meertje, by de Capel daar de Graaf van *Liceſter* gewoonlijk ter Predicatie gingh, die hen deed' gevangen nemen, zoo om dat 'et op een

Sab-

Sabbath was, als ook daarom, dat de lieden hen vergapende, het Kerk-gaan vergaten: doch ſe wierden haaſt bevrijdt, ſonder boete te gelden. De Paling-Scheep-vaert duerde totten Jare van 1642. wanneer alle de drie Schepen te gelijk van de Duinkerkers genomen zijn; zy waren van d' *Engelſche* verraden, die over-gebrieft hadden, op wat dach dat ſe af varen ſouden, die 'er op paſten, binnen 's vijands Haven brachten, en ten buit maakten. En alſoo den Oorlogh tuſſchen den Konink en 't Parlement begon, hebbenſe geruſt, tot 'er tijdt datter weder openingh was nae toe te varen, uit-ruſtende drie goede Schepen, een 'er van is vergaan, de andere twee zijn noch in 't Vaar-water, en doen hunne voordeel, de Heer wil 'er zegenen.

Ik en kan van alle dingen ſoo breedt niet ſpreeken; de Ingeſetenen van *Ooſt en Weſt-Zaardam*, tot verbeteringh van haren ſtaat, ruſten ook Buiſen en Krapſchuiten toe, tot de Haringh-vanghſt; en nae den Oorelogh hebben ſe ſulkx niet achter gelaten; my gedenkt noch van eenige, die in mijne Jonkheidt gebruikt wierden, deſe brachten geen klein voordeel aan, en waaren daar nevens

vens ook Boeyer-ſchepen, dragende ſware laſten, die met Haringh en andere Hollandtſche Goederen, in *Stormaar, Holſteyn, Bremen*, en *Emderlandt*, voeren; te rugh brengende Kooren, Hennip, Vlas, Plancken, Balcken, en diergelijke Ooſterſche Waren: daar nae quamen op de Jachten met Bezanen, en men ſond aen de *Noord-kaap, Beeren-Eylandt*, en *Spitſbergen*, om te viſſchen nae de Walviſſchen, 't Jaer van 1613, 1614, en 1615; Gaven een Haven in 't Eylandt *Spitſbergen*, de naam van SAARDAMMER-REVIER, maar mits 't Octroy van de Noordſche Compagnie, ſcheid' men 'er uit; de bezaande Jachten gingen in 't Jaar *van 1626.* uit Texel, hier van ſeght *Waſſenaar* aldus: Alſoo door beide Compagnye van Ooſt en Weſt-Indien, en voornamelijk door 't verbodt van op Spanje te handelen, de Navigatie in deſe Landen meeſt ſtil ſtondt, wierden eenige Geeſten opgewekt, om noch meerder te onderſoeken, tot dien einde zijn twee Gebroeders, *Sybrandt* en *Claes Cornelis* Soonen, *Saardammers*, van meeninge onder den Noordſchen Pool te loopen, en daar den Walrus-vanghſt te bevorderen, om der Tanden wille, die altoos ſeer ſchoon en

wit

wit blijven ; tot dien einde twee Schepen met Bezaans toemakende , eenige kleine Stucxkens daar op leggende, met 13. Eeters binnen boordts te hebben, liepen zy derrewaarts , de Heere geve dat se ons wat vorders tot profijt van de Cosmographie ontdecken ; 't Gevoelen is dat onder de Pool al meest gebroocken Eylanden leggen , als men in *Spitsbergen* bevindt, &c. En als hy verstaan hadt dit misluckt te zijn, schrijft hy: Een van de Walrus-vangers, die te vooren *Saardammers* genaamt wierden, met een Bezaans-Mast, quam aldaar , te weten tot *Archangel*, zijn avontuer te versoeken , alsoo zijn Reise gemist was van 't Walrus-vangen als gesegt is ; en wierd' van de *Engelsche* gehuert, om na *Londen* eenige Goederen te brengen. Dit zijn de woorden van *Wassenaar*; sulx heeft my de voornoemde *Sybrandt* mede verhaaldt, en my de Kaarte laten sien, hoe verr' zy door de *Waygats* waren, zijnde niet wijdt van de Riviere *Oby*, die in de *Tartarische Zee* valt. Zijn Journaal oft Dagh-tafel is by my berustende.

Wat aangaat de Binne-vaardt, lange voor den Oorelogh gedaan , is 'er nae niet weinigh vermeerdert; Het begonner wel haast van Water-schepen, Drijf-

en

Digitized by Google

en Vis-ſchuiten, Binne-Viſſchers en Vent-jagers, vol te worden. De Waterſchepen, van den Oorelog moede, ſetten hare Netten wederom in de Zuyder Zee en op 't Ye; de Drijvers ofte Quacken op 't *Ye*, de *Zaan* en *Wijker-Meer*: de kleine Viſſchers in de binne-Velden, in Poelen en Braken; en om den Viſch wijdt en zijdt te verkoopen, warender een goet getal groote Vis-ſchuiten, om heure waaren te markten, over al in de vrye Nederlanden, daar men profijt doen konde, en in de twaalf-jarige Vrede tot *Antwerpen*, *Bruſſel*, *Gent*, &c. voornamelijk tegens de Vaſten, ſoo dat 'er goet welvaren uit ontſtondt; de naaſte Markten wierden mede niet vergeten. De Vent-ſchuiten van *VVeſt-Saardam*, van over de driehondert jaren tol-vry gevaren hebbende, woſſen tot het grootſte getal aan beide zijden; deſe vervoerden den overvloedt van de Noord-Hollandtſche waaren na Zuid-Hollandt, Zeelandt, Vlaanderen, Brabandt, &c. brachten andere Retouren wederom, en worde in 't heenen brengen niet vergeten de noordruftige waaren van Ooſten, en de *Condaatſche* ſnoeperijen uit *Spaanje*, Olie, Lijn- en Hennipkoeken, en wat des meer mach zijn:

het

Digitized by Google

het welke tot een merkelijken voorſpoet en verbetering, wat ſeg ik, ja tot een groote vermeerdering heeft moeten ſtrekken. Dat is alſoo, ſprak van de *Sed*, mijne Groot-vader en Vader hebben dit ons voor-geleſen als uit een Boekje, en wy zijnder ſelver mede by de veertig jaren oog-getuigen van geweeſt.

Ik ſal my nu, ſeide hy, van de Schepen te Landt begeven, en beſien hoe naerſtig datſe waren in het kleine Vaar-tuig te maken, en de andere te calefateren, krijgende ook ſoo nu en dan een lek Schip van *Amſterdam*, omme dat te verſtellen, en met de geele quaſt moy te maken, gelijk men de oude Wijven blanketten, op datſe wat te aangenamer ſouden zijn: en warelijk hier hadden ſe groot voordeel van, en men ſag wel dat de Meeſters daar mede op den Dijk quamen, vatten by der handt grooter werk, als dat van Smakken, Smal-ſchepen, en diergelijk; niet te min wanneerder een boeg wel te maken was, ſoo moſt 'er een *Haarlemmer* opper-Timmerman by weſen. Ook de Regenten van *Amſterdam*, in acht nemende het voordeel van hare Poorteren, belaſten de Lichter-luiden, op pene van 't Gild te verlieſen, met 'et ver-

vertimmeren in de Stadt te blijven. Dit maakte meerder schaarsheidt van werk, en drong de Timmer-meesters, belast met veel omslach (moetende van de noodt een deugt maken) met yver te trekken aan Boeijers, Gaangs, en diergelijks, dat doende onder hun oude werk; de Boeijers, en ook wat van ander groot Vaar-tuig te seggen is, brachten goede neering aan, en wierden wel getrokken. Die van *Amsterdam*, achtende op de welstandt hunner Gemeente, bevorderden soo veel, dat hunne Beurt-lieden, en die het voorrecht van hunne Stadt om te varen genooten met de ingescheepte waaren, binnen de Palen om te timmeren *en vertimmeren* mosten blijven. *Wat raadt doen?* alsoo veel Werven aangewossen, eenige daar van niet en wisten wat beginnen; hare Ingesetenen Koopvaardije-schepen waren meest tot *Enkhuisen*, en namaals tot *Edam* gemaakt; men most 'et met de groote Schepen ook eens besien; (hier was qualijk een Gilde voor een Stadt van te maken) men waagt 'et, en het won dat 'et kraakt, als men segt: in- en uitlandtsche Natien quamen die koopen, en is soo toegenomen, als binnen en buiten te sien is. De Kardinaal de *Richi-*

Digitized by Google

Richiliuw liet 'er drie groote bouwen, omtrent van vijf of ſes-hondert Laſten, nu byna dertig jaren verleden. Men timmerde wel haaſt Schepen voor de *Sweden*, voor de *Ooſterlingen*, voor de *Franſſen*, voor de *Engelanders*, voor den Groot-*Hartog van Toſcanen*, en ſoo voorts; het brak met Wooningen en Werven aan alle zijden uit: waar over *Pieter Janſz. Twisk* met verwondering ſeide, dat 'er by zijn tijdt al een groote meenigte gebouwt wierdt, waar onder een perſoon, ſchrijft hy, onſes geloofs-genoot, is, die jaarlijks laat bouwen wel tien a twaalf Schepen; meenende daar mede den ſeer beruchten man *Pieter Gyſen*, die naaſt Godt een vorderaar geweeſt is van ſoo een gezegende Schepen-bouw, en zijn Soonen noch het ſelve handthaven. *D. Bergius* ſegt ſeer wel:

Waar is myn groote naam, om ver of hier omtrent,
Door myne kielen-bouw en reding niet bekent?
Scheidt kielen-bouw van my, waar ſal de reeding blyven?
Daar doch voornamelyk 's landts zenuwen van ſtyven.

De Schepen, binnen-dijks gemaakt, niet

Digitized by Google

niet mogende door de groote ſteenen Sluis, worden door ſonderlinge *kloekheidt* en voorſichtigheidt gehaalt ofte gewonnen over den hoogen Dam; daar op heb ik dit eens gemaakt,

Soo men wilde ganſch Europen,
En heel Aſien *door-loopen*,
Ook Africa *daar by doen*,
*Met d'*Americaanſche *Landen*,
'k Loof niet dat 'er is voor handen
Soo een werk na myn vermoên;
'k Loof niet dat m'er ſulke Schepen
Soo een hoogte over-ſlepen,
Die de Zee een Burgt verſtrekt:
En dat met ſoo weinig zielen,
Die ſteets door malkander krielen,
Als men touw en taakel trekt.
Dit is ons alleen gelaten:
Dit komt Huis en Werf te baten,
Die 'er leggen binnen Dyk:
Daar de Zaan *beſpoelt haar zoomen*,
Moeten deſe Schepen komen,
Door dees Hoog en Engen wyk.

Wy ſullen van de Timmer-werven komen tot de Moolens, die 'er in ſoo groot getal ſtaan, en beſien hare vermenigvuldinge; gy kondt ſe ſien. Voor den Oorelog en zijnder mijn's wetens

niet

niet geweeſt dan Meel- en Oly-molens; de Oly-molens wierden ſonder windt, door Paerden omgetrokken; de groote Meel-moolen (na my dunkt) is een Graaffelijk leen geweeſt, en gifte aan de Heeren van *Heemskerk.* Na den uitgang van de beroerten, en dat men wat aaſiem gehaalt had, quamender meer Meel-, Oly- en Papier-molens; en eindelijk quam aan den dagh de nuttelijke vindinge van het Hout-zagen, daar van de eere heeft eenen *Cornelis Cornelisz.* van *Uit-geeſt*, als eerſte vinder, Ao. 1592. De Moeder van alle, die men na de Forme het Juffertje noemden, bracht den Inventeur tot *Saardam*, Ao. 1596. in de voor-ſomer; was met twee zagen, de krek ſtak in 't ende van de groote as, en de ſleed', wierdt voort-gewonden met eenige yſeren raderen, ſchier gelijk een uur-werk; de lijn die 't voortwon ging om de as. Hy had Octroy van de Heeren Staten gekregen, doch verkocht zijn gerechtigheidt aan d'een en d'ander'. *Dirk Sybrantsz.* maakten een die ongelijk beter was, met vier zagen, en vermeerderde tot de acht; deſgelijks wierdt de Juffer wel tweemalen vergroot, en gerieffelijker geſtelt: ſoo dat van dagh tot dagh de verbetering

Digitized by Google

betering hoe langs hoe meer gevonden, en den aanwas van de Houtſagery-molens gekoomen is. In voorige tijden leerde men het Juffertje dus ſpreeken:

Ik was de eerſte die het Hout *dus ſtukken zaagde,*
Dat meenig wonder was, en wonder wel behaagde:
Waar door gekomen is ten nutte voor den dach,
Hoe *dat men't* Hout *op't beſt en ſpoedigſt zagen mach.*

Nu is het getal ſeer groot geworden, van deſe vruchtbare Moeder-moolen. De Hout-koopers en Timmerlieden van *Amſterdam* lieten veel voor hun zagen, konnende ongelijk onkoſtelijker doen dan met de handt. Men vond ook haaſt hoe men het Wagenſchot op 't bequaamelijkſt door-ſnijden mocht. De handtarbeidt in zagen moſt byna ſtil ſtaan, en baarde klachten. Men ſette tot *Amſterdam* ſelver eenige Moolens, en verboden geen geſaagt Hout binnen te mogen brengen: de Molenaars alhier moſten door noodt ſelver Hout koopen, wilden ſe werk hebben; by de Moolen te koop geſet, komt 'er handelaars; men

Digitized by Google

men ſmijt een Schuit vol, en vaaren Zuidt-op; men keert te rugh met een leege Schuit, en volle Beurs; het vervoeren haalde Kooplieden binnen, en men wiſt ſomwijlen niet genoegh te verſchaffen, ſoo dat tot op heden noch nieuwe aan-geſet zijn geworden; en met eenen rees den handel van 't Wagenſchot, daar van ſe de Stapel ſchijnen te hebben; en niet weinigh van Greynen Hout, ſendende dat in alle quartieren: daar ontbreekt ook geen Eyken-Hout van *Hamburger*, en *Koninxberger* Planten, van *Weſelſche* en *Bremer* Balken, van Kromhout en diergelijke, ſoo dat men hier door de menichte der Moolens, en de Scheep-vaart, een groot Bos ſchijnen te bewoonen.

Hier door is onſe plaatſe (mijn beminden) ſoo in lenghte als in breete, met veele Ingeſetenen, en groote Handelaars verſien, die veel-Schepen bouwen tot 'er eigen laſt, Reeden, en ook ſelfs bevrachten. Hier uit ſpruiten alle de Ambachten, Neeringe en handt-teeringe, met de ſeer groote in-koominge voor 't Vaderlant; dit heeft veroorſaakt, dat men de Landen door-groef, nieuwe Havenen en Boeſemen maakte, Erven verhooghde, en nieuwe namen bedocht:

Digitized by Google

hier een *Kattegat*, daar een *Schilperoordt*, &c. De quartieren en Uitſettingen worden elks beſonder genoemt; en *Ooſt* en *Weſt-Zaardam*, dat wel eer een Kerk, een gemeene Buil, en een maniere van Regieringe hadt, is door de grootheidt, en moogelijk grootsheidt van malkanderen geſcheiden, ik heb by-nae gerukt geſeit. Hier uit is veroorſaakt dat de *Weſt-zijde* op ſich ſelven (niet-te-min ook nootſakelijk) een Nieuwe Kerke bouwde, die tegen alle tegen-ſtribbelinge begonnen wierdt, met 'et Paal-werk in de grondt te ſlaan, op den 27. Auguſti Anno 1638. daar van de ſommige 50. voeten langh, wel 10. en 1100. ſlagen moeſten hebben; *maar veel handen maakten licht werk.* Den 14. van September leide *Pieter Janſz. Brouwer*, Regerende Schepen-Burgermeeſter, voor aen de Noordt-kandt van de Weſter-gevel den eerſten ſteen, en ſoo vervolgende zijn drie Soonen tot 'er vier gelecht waren. Het Metſel-werk wierd' door den Winter, 9. of 10. voeten hoogh zijnde, geſtaakt, en daar na met grooten yver vervolght. Anno 1639. den 11. May iſſer 't eerſte Lijk in gebrocht, was onſen ouden Vryer *Pieter Belitjes*; den 4. van October 1640. is hy in zijn Kruis ge-

geſteldt, de Tooren op-gemaakt, en in de ſelfde Maandt de eerſte Predicatie daar in gedaan, by *Johannes Cruycius*, hebbende te vooren zijn Gemeinte in de Oude Kerk 7. of 8. Jaren bediendt; de eerſte beroepen-Predicker is geweeſt *Godefridius Lamotius*, uit 's *Gravenhage*, de Soon van den ouden *Johannes Lamotius*. Soo hebben de Regeerders, ſorghvuldigh zijnde voor de Vader en Moeder-looſe Weeſen, mede een Wees-Huis gebouwt, verſorgende die van alles wat tot lijfs onderhoudt van noode is: Aen de Ooſt-zijde van de *Zaan*, was een goede wijl te vooren ſulx gedaen; de Kinderen worden te School beſteldt, de Knechtkens op een Ambacht, de Dochterkens op Naijen en ander Huis-werk; alles gaat met goede ord're en opſicht toe; in beide de Ooſt en Weſt-zijde, houden de Heeren Regeerders hunne ſittinge, alſſe wat beſonders te doen hebben, en een gemeene Vergade-ringe maken; de ſaake die aan yeder zijde het Schout-Ambacht geraakt, wort op 't Raadt-Huis, tot *Ooſt* ofte *Weſt-zanen* af-gehandelt.

Aangaande de Godts-dienſt, in de ſelve zijn de Ingeſetenen ſeer yverich, en hoe-wel ſeer verſcheiden van ge-

Digitized by Google

voelen, berockenen om Geloofs-ſaken niet veel twiſt; ſeſterhande Vergader-plaatſen vindt men op een ry, gelijk of de wegh met een Linie geſlagen was, d'een mach by-nae d'andere toe-roepen; de Hooft-Kerke is de gemelde Nieuwe Gereformeerde Kruis-Kerk, met een Tooren in 't midden, van binnen ſchoon en heerelijk op-gehaaldt; de Graf-ſteden alle op ord're geleght, en tot een groote ſomme aan verſcheide Perſoonen verkoft, volgens den Tafel daar van gemaakt. In 't Jaar van 1643. timmerde de *Ubiquetiſten*, alhier mede een Kerk op het *Vinke-padt*, en na twee Maanden bouwens, als van den 23. Martius tot den 24. Mayus op Pinxteren, *wierd* 'er de eerſte Predicatie *in* gedaen, met een grooten toeloop van *Amſterdammers*: Wijders hebben ſe hem ſeer met Metſel-werk verbetert, en met Schilderijen verſien; eenige Schippers van *Hamburgh*, doen ſe hier Schepen maken lieten, hebben die met Schilderijen en Glaſen begiftight; hare tweedracht onder malkanderen doet 'er onbeterlijke ſchade. Voorts zijnder noch de Kerken of Vergader-plaatſen van de *Waterlanders*, *Vlamingen*, en *Vrieſen*: jae (waarom ſoud' ik 'et looghenen) van de

Ro-

Digitized by Google

Romaniſten ook, en dat by Coniventie; ſoo dat men tot *Ooſt* en *Weſt-zaardam* 9. Kerken, ofte Vergader-plaatſen tellen kan; daar van ſes zijn die malkanderen in veele dingen ongelijk geven. Doch om my in die verſcheidenheidt niet te verwerren, ſoo keere ik nae

Oost- en West-zaanen.

Terwijlen dat deſe twee Hooft-Dorpen, in den Oorelogh meeſt verbrandt en verdeſtrueerdt zijn, ſoo dat ſe het in 't Jaar van 1574. in Februarius moeſten verloopen, ſoo volght 'er uit dat ſe welvaren moeten, goeden voorſpoet (zedert die tijdt) hebben gehadt, naedien ſe hen dus langh uit-rekken, en voornamelijk *Ooſt-zaanen*, dat twee ſoo groote Beenen van ſich ſteekt, als men by de Fuyk wel beſpeuren kan; ik geloove dat dit Dorp een Hollandtſche mijl in de langhte heeft, en wel twee mijlen geduldt vereyſcht, als men over al die Bruggekens gaan moet; wanneer ik met de Kerk een deilingh maak, ſoo is my de Zuidt-zijde of ik Stedelingen vondt, en de Wooningen uitnemende cierelijk van binnen, en niet weinigh opſichtigh van buiten: aan de Noordtzijde hoe dat ik verder koom, hoe ik

Digitized by Google

meer boerſche weſen ſie, en ook Boere-werk. *Ooſt-zanen* is met weinigh Ambachten verſien; het Landt is hen-lieden ſeer nut, en zy ſchreumen geen arbeidt: zy zijn ſoo beſigh niet met Koeyen te melken, als wel die van *Weſt-zanen*: maar zy winnent in de Acker-bouw, en in Bleekerijen, en in Viſſcherijen; hare Terwe is ſeer gewildt, levert veel Meel uit, en is aangenaam van ſmaak; tot 'et Bleeken van 't Lijnwaadt gebruikenſe grooten yver, en een groot deel hunner Landen zijn 'er meeſt mede beleidt, te weten, aen de Weſt-zijde; hier toe dient hen ſeer de Veenen aen de Ooſt-zijde, nochtans wordt 'er noodtdruft daar uit niet verſchaft; moeten *buiten-Turff* daar toe laten in-brengen; en ſchoon zy niet en zijn verſien van een Rivier die ſtadigh loopende is, ſoo zijnſe vervult met ſlooten, en men kander van uit 'et *Ye*, en voorts in 't Landt aller-wegen aan-komen; de menichte der ſlooten ſchaft hen menichte van Vis, daar vele hun koſt mede winnen, en verkoopen die dan ter bequamer plaatſe; maar die van het Zuidt-einde, doen ſware vertieringe op Ooſten, en is hunne handelinge met die Volkeren al van oudts; daar *leggenſe* Leggers, die men *ſus* anders

anders Schotſen noemt, maken alle Jaren nieuwe Queekelingen, en hebbender ſoo wel by gevaren, dat men wel mach ſeggen: *Hare Kooplieden zyn Vorſten, en hare Kramers de heerlijkſte in den Lande*; bouwen Huiſen als Paleiſen, en Wooningen als Heeren Hoven: Zy bevrachten Schepen nae't Weſten, en laten de Goederen om den Ooſt brengen, en van Ooſten voerenſe de Waren binnen 's Landts, en voorts wederom na *Vrankryk*, *Spanje*, &c. ſoo dat aan hunne ſakken altijdt het Meel hangen blijft: zijn na de grootheidt van bevrachtingh niet wel verſien van Schippers, nochtans zijnder eenige, van de welke ſommige vreemde dingen hebben uit-gevoerd; en, op dat ik *Waſſenaars* woorden gebruiken mach, onder allen en is de minſte niet geweeſt *Klaas Gerritszoon Kompaan*, aldaar gebooren en woonachtigh, die luſt hebbende om in Zee te gaan, verkreegh van zijne Reeders een Schip van hondert laſt met 17. ſtucken, en 80. mannen; die uitliep met Commiſſie van de Hoog: Mog: Heeren Staten, en den Prince van Orangie; vier dagen in Zee zijnde geweeſt, verliep hem tegens haar, nam een Schip dat 'em niet toe-behoorde, de buit gelijkelijk

Digitized by Google

onder de zijne deilende ; en ſtelde 't 'er nae ſoo aan, dat *Spaanjaarts, Portugeeſen, Franſche, Engelſche*, en alle Zeevarende Lieden hem vreeſden, midts de heftige aan-vallen die hy met zijn Volk dede, alles vernielende dat in de furie aengetroffen wierd', maar in koelen bloede niemandt aan 't lijf beſchadigende, &c. leeſt hier van *Waſſenaar* in zijn 13. Deel, Pag: 31.

Ey doch, ſey van de *Sed*, vervolght hem, wy ſullen dit gaarne aan-hooren. Ik en kan, ſprak hy, midts ik noch tot *Weſt-zanen*, *Wormer*, en *Jiſp* weſen moet : niet te min ik ſal in 't korte dit noch ſeggen, dat hy hem eindelijk alle Chriſten Volkeren te *vijandt gemaakt* hebbende, *zijn loop-plaats onder* de Barbaryſche Kuſt nam. Hy roofde op den eerſten dagh zijns vertreks uit *Yerlandt*, ſeven Engelſche Schepen, die rijkelijk geladen waren : zijn ſchade die ſe hem aan-gedaan hadden, thiendubbelt vergeldende; wiſt hem met een goedt beſcheidt hier en daar op te wijſen : hy nam veele Schepen, jae ſoo my geſeght is van die 't uit zijn mondt ſelver hoorden, omtrent de 400. ſtukx : tot zijn gebruik heeft hy veele Schepen gehadt, op 't hooghſt was hy ſeven ſtark;

hy

hy hadde drie by ſigh doen hy de Ooſt-Indie-Vaarders meende te verweldigen; zijn ſtaat was ſeer perijculeus, des nachts als hy hem ſlapen leide; hadt hy zijn bloodt geweer, en eenige geladen Piſtoolen by hem; in vreeſe dat zijn Boots-volk hem over-vallen ſouden, om zijn grooten ſchat; nochtans moſt hy eenige zijn leven vertrouwen, die hy geſtadigh met gaven onderhouden, zijn leven t'eenemaal in hunne handen op-offerde, jae de meeſte waren ook voor zijn leven beſorght, als meenende noit ſoo een kloeken Kapiteyn weder te krijgen; geen buit vindende, paide hy hun met goede woorden, maar als hy geldt gaf, ſoo moſt de weder-ſtrevige de Sabel verwachten. Hy was eens tot *Magadoor*, alwaar de Keiſer van *Marocca*, *Muley Zydan*, quam, en hem ſelver ſpreeken wilde; het was den Konink vreemt, ſoo een Fameuſen Rover te ſien, tot wiens dienſt hy langh te vooren een Pas verleendt hadt, hem noemende *Meeſter van de Zee, en zynen Vriendt*; tot *Magadoor* verkocht hy meeſt Yſer en Kooper: in onderhoudt van levens middelen hield' hy goede ordere, maar in de zeden liep alles in 't wildt, en wierde alderhande Godtloosheidt

Digitized by Google

gepleeght; zijne Goederen verkocht hy meeſt te *Saleé*, aan eenen *Jan Janſz.* van *Haarlem*, Renegados, en namaals Ammiraal ter Zee. Om deſen Eerts-Zeerover uiter Zee te krijgen, wierdt een Pardoen verſocht: eindelijk quam hy op Vry-geleide binnen; in 't *Vlie* verliet hy alle zijn Schepen, voer recht op *Sparendam*, en van daar op 's *Gravenhage*, alwaar hy zijn voet-val voor de Prince dede, zijn Exellentie voor 't vergunde Pardoen, in tegenwoordigheit van de Hoogh: Mog: Heeren Staten, bedankende, ſulks aan een ſoo grooten Rebel beweſen. t'Huis zijnde, was hy geſtadigh met twee weerbare Perſoonen verſelt, niet minder als hy gewapent; hadt achter zijn deur twee Piſtoolen geladen leggen, op dewelke zijn loop al wandelende nemende, leide deſe noch dach noch nacht af, in geſtadige vreeſe weſende, van d'een of d'ander overvallen te werden: is nu dit Jaar van 1655. noch in 't leven, zijns Ouderdoms 68. Jaaren, ſigh oeffenende met grooten yver in de Viſſchery.

Oost-zanen, heeft niet te min ſeer aanſienelijke Mannen uit-gelevert, ſoo in de Zee-vaart, Koop-handel, Konſt, Geleerdtheidt, en Goddelijke Wijsheidt wel

wel ervaren ; hun Schippers varen na alle plaatſen , voornamelijk op Ooſten ende Vrankrijk ; daar iſſer tegenwoordigh een op zijn derde Reis nae *Ooſt-Indien* voor Schipper: wy hebben van den Koop-handel geſeght, en woonen tot *Amſterdam*, uit hen-lieden, die ſchatrijk zijn ; deſgelijkx niet minder in 't voornoemde Dorp ; hare Konſtenaren zijn bekendt, in mijn voorgaande vertellinge van *Ooſt-zaanden* ; daar zijn nieuwe aankoomers ; de meeſte Lieden in 't Zuidt-einde zijn ſeer doortrapt in hun handel, modeſt in hun wandel, Staatvoerigh in hunne Huiſen, geleerdt in de ware kenniſſe der Godtſaligheidt ; want van Kindts-been worden ſe in Godts Woordt onderweſen , en zijn meeſt van eenderleye Belijdeniſſe ; waarom ſeer wel een hunner Inboorelingen tegens my zeide , wat mijne roem ſoude zijn van het onſe , terwijler ſoodanige gedeiltheit was, zy waren het NEDERLANDTS GENEVE ; en waarelijk ik en kander ook niet anders van getuigen , ſoo veel een ſoo groot Dorp aan-gaat , anders ſouder onder de Steden meer *Nederlandts Geneven* te vinden zijn.

Hunne Kerk was in 't Jaar van 1573.

Digitized by Google

verbrandt, volgens de woorden geſchreven in de Herbouwingh; aldaar ſtaat:

Anno 1573. *Verbrande deſe Kerk, dit wel onthoudt;*
Anno 1601. *ten deel, en 't Jaar* 1630. *in 't geheel,*
Ter eeren Godts wederom op-gebouwt.

Ik ſoude meenen dat 'et verbranden van de Kerk is geweeſt Anno 1574. als wanneer het by de Spaanſche in-genomen wierdt; nae 't uit-gaan van den Oorelogh aldaar, hebben de Ingeſetenen hen beholpen met een klein Vertrek; hun oude Prieſter ten tijden van de *Romaniſten*; *Bartel Jacobſz.* deede ſomwijlen een Predicatie, en van andere plaatſen geholpen, kreegen met gunſt der Staten 1588. hunne eerſte Predikant: Vier Jaren daar na iſſer vergunt (niet ſonder veel tegen-ſporlinghs door eenige wangunſtige) uit 'et in-komen van de Sluiſen, en des noodt zijnde uit de middelen van 't Dorp, hunne Kerk en Toorn te mogen verbeteren, en wederom een Klock bekomen (die in den Oorelogh wegh-geraakt was) tot verſamelinge der Gemeente; zy hadden verſocht, niet dan een Rieden-dack te mogen

mogen maken op de Mueren van het oude Choor, de ſteenen van bovenen een ſtuk-weeghs af te nemen; deſe verbeteringe is ſoo het ſchijnt langhſaam toe-gegaan, en heeft eindelijk in 't Jaar 1601. een beteren aanſien gekregen, ſoo dat de toe-neminge groot is geworden, en deſelve heeft men Anno 1630. met een Kruis-werk uit-geſet, van buiten en van binnen heerelijken opgehaaldt: een Kerk, ſoodanigh gehoor alſſer komt waardigh; en een Gemeente, ſulken ſchoon Gebouw vercierende. Eenige voeten van den Toorn voor de Kerk, is het Raadt-Huis van 't geheele Ambacht, daar op geſchiedt de Zeſſie van ſeven Schepenen, drie van *Ooſtzaardam*, en vier van *Ooſt-zanen*, die de gemeene geſchillen af handelen, zijnde lage Juriſdictie, want 'er en is geen gedingh van 't leven, of van gequeſter Majeſteit: ook neemt de Wees-kamer hun Zit-plaats aldaar, hebbende een beſondere Secretaris; by wijlen iſſer mede de by-een-komſte der Burgermeeſteren ende Raden van 't geheele Ambacht, doch weinigh, terwijlenſe in die gelegentheit niet veel gemeenſchap met malkanderen hebben, alſoo yeder zijn eigen Dorp-middelen omſlaat en aan-

Digitized by Google

aanleidt daarſe het geraden vinden; ten ware op verſoek van Landen, Dijkagie, Sluiſen en Sluis-tochten.

Laat ons ook eens metter haaſt de opkominge van *Weſt-zaanen* beſien, na dat 'et in den Oorelogh ſoo ſeer verdorven is geworden, want opgebracht, daar benevens ſchade geleden hebbende, en niet weinigh Leeninge, Servies-gelden, en andere onkoſten betaalt, beloopende boven de hondert en elf duiſent gulden in twe Jaren, namelijk in't jaar 1573. en 1574. is eindelijk in Februarius by na al-te-malen verbrandt en verwoeſt, en haddet de Spaanjaarts mogelijk geweeſt, zy ſouden dien hoogen dicken Tooren ten gronde gerukt *hebben*, *na*dien hy hen *ſoo in 't oogh* was, overmidts de Vrybuiters daar geſtadigh op te loeren lagen, om ergens een buit te bekomen, als menichmaal voor-viel; het was buiten twijfel in die tijdt ellendigh geſteldt. Namaals quamenſe op *Veilige-waarnis*, bouden hunne Ackeren, en weiden hen over-gebleven groot Vee tot ſware belaſtinge, dewijle zy de Spaanſche als ook de Statiſche daar voor betalen moſten, en noch van de Vrybuiters veel ſchade leden: want op een tijdt bevindt ik in een Getuygh-

brief,

brief, verloorenſe by roof van de *Aſſendelvers*, 30. Koe-beeſten, die nochtans op de *Sauv le garde* van de Heere van *Hierges*, en *Lamerſelle* zijn Luitenant, uit gingen; maar nae de Pacificatie of Vrede van *Gent*, het beſetten van *Zanerdam* en *Aſſendelft* by ons volk, kregenſe meerder aam-tocht: Jae het wierder gantſch ruim doen *Haarlem*, en eindelijk *Amſterdam*, hun voeghden by die van Hollandt en Zeelandt, als wanneer ſe ook volgens de Vreede van *Gent*, hunne Goederen vredelijk mochten beſitten, en met hunne Vent-ſchuiten de Landen door-varen, om in Steden en Dorpen te handelen en te wandelen.

Weſt-zanen in ſigh ſelven als ik geſeght heb, is een langh Dorp, hem uitſtreckende wel een ure gaans; aan beide zijden van de *Gouw* betimmert, anders ſonder Buerten of Paden; het Zuidteinde loopt wat voorby de Kerk, het Noordt-einde lecht meer om de Ooſt, en wordt de *Middel* genaamt, aan de Kerk-Buert gehecht met een *Weyver*: maar als men den ganſchen omringh van het Ambacht van *Weſt-zanen* bereekent, ſoo heeft 'et veele uren gaans, en byna in 't ronde altemaal betimmert; Het is in vier quartieren verdeeldt, nae mijn

mijn onthoudt is *Weſt-zanen* het eerſte Deel, *Knollendam* en *Wormerveer* het andere, *Saandyk* en de *Koogh* het derde, en *Weſt-zaardam*, tot aan de *Weſt-zaander Overtoomer Sluys*, het vierde; by mijn gedenkenis heeft men in deſe omringh, drie nieuwe Kerken met Toorens gebouwt, daar te vooren geen geſtaan hadt, als tot *Weſt-zaardam*, de *Koogh* en de *Zaandyk*, en drie Kerken met Toorens herbouwt, tot *Weſt-zanen*, *Wormerveer* en de *Knollendam*, tot een teeken van den grooten aanwas. Wy hebben van de Nieuwe Kerk zijn opbouwingh gehoordt; van de *Zaandyker* was veel te ſeggen, doch my eens de Schriften afhandigh gemaakt *zijnde*, kan 'er nu niet meer in doen; en is alſoo de opbouwinge en harbouwinge geluckelijk voort-gegaan.

Hare weder beſettinge en vergrootinge, is ten meeſten-deele ontſtaan uit de wijte, en vruchtbaarheidt harer Landouwe: want ook die van den Ambachte van *Weſt-zaanen*, contribueerden in 't eerſte tot den *Hondts-boſſe* het aldermeeſte van alle de Dorpen, met byna de drie duiſendt Morgens; en in de Schiltalen, waren ſe mede het hooghſte. Zy zijn met geen Meyren belaſt, maar heb-

hebben een geſlooten vet Landt, al te maal met Vis-ſlooten doorſneden, daar ontallijke Beeſten op weiden, veel Melk geven, Botter en Kaas verſchaffen; niet te min op ſommige plaatſen bebouwenſe mede het Aardtrijk, en teelen goeden Tarruwe en Raapzaadt. Veel geneeren hun met de Binne-ſchuiten, voeren van daar veel Granen, door Hollandt en Zeelandt: tot dien einde plachten de groote Schepen, komende van Ooſten met Kooren, aan de *Weſtzaner Overtoom* te leggen, en loſten 't in groote Pramen, die alſdan op de Solderen geleidt, ter gelegener tijdt, in alle Landen daar vry te varen was, wierden gevent, en zy daaromme Ventjagers genaamt, hunne Schuiten Vent-ſchuiten, als meermalen geſeght is; en dit by hun een Hooft-neringh zijnde voor den Oorelogh, is namaals gewackert, en heeft grootelijkx tot den Waſdom van alle die in 't Schout-Ambachte woonen, gediendt; waar van de Buerten van *Wormerveer*, *Knollendam*, de *Zaandyk*, *Koogh* en *Weſt-zaardam*, in 't begin van der Nederlanderen welſtandt, getuigen konnen, daar mede ſeer opgekomen te zijn, gelijk 'er tegenwoordigh noch een goedt getal mede beſigh zijn, ver-

Digitized by Google

verſchepende nevens de Granen, noch veel andere wel-gewilde Lijf-tochten.

Op dat wy nu van alles eenen einde maken, ſoo laat ons metter haaſt eens over-loopen, en beſchouwen de verbeteringe van

WORMER EN JISP.

Deſe twee Dorpen zijn in haar geheel ten meeſten-deele gebleven, de oorſaak waarom hebbe ik u verhaaldt, hoe-wel ik vertrouwe datſe niet vry geweeſt zijn van al het ongevluchte goet *in de* handen der Spaanjaarden te laten; maar komende wederom in hunne behouden Wooningen, en het Landt te met uit de Klauwen *des vijandts, ſoo hebbenſe* hen terſtont *neder* mogen ſetten, ſonder veel koſten van timmeringen te doen, en zijn buiten alle twijfel in plaats de leedige Huiſen, daar de Inwoonders van achter gebleven mochten zijn, van andere Dorpen totte beſettinge by gekomen, ſoo dat 'et op een kort geworden is een wel-geſtelde beſittinge, van beide de Dorpen. Ik hebbe u veel verhaaldt van de Nature, Eigenſchappen, handel en wandel deſes Volkx voor den Oorelogh, ten tijden van *Wilhelmus Goudanus*, die voor meer dan hondert Jaren ge-

geleeft heeft: en deſe hare naarſtigheid, goetheidt, voorſichtigheidt, Oeffeninge, handel en wandel, Binnen en Buiten-vaardt, hebben nae den Oorelogh tot op deſen hedigen dach, niet weinigh voordeel, en verbeteringe toe-gebracht. Ik heb 'et u geſeght, willen wy noch over-wegen eenige dingen, die hun wel-varen vermeerdert heeft, wel aan, laat ons eerſt de woorden van *Im Lepetit* door-ſien, daar hy ſeght: *Tot* WORMER *woonen veel vermogende Lieden, die met de Koopvaardye en met de Vis-vanck rijk worden; daar werdt een meenichte van* Beſchuyt *gebacken, 't welk te koop gebracht werdt in alle Steden van Hollandt, &c.* Brenght hier by 't geen den Eerwaardigen Jonghman *Snellinx* van *Wormer* en *Jiſp* ſeght:

Een Dorp in de lenght, meer als in 't rond' de Stadt is,
Die WORMER *naaſt belent, ſchoon dat 'et maar een Pat is:*
Een WORREM *ſonder Ga, ſoo hy nae 't Weſten kruypt,*
Een ander WORREM-VEER *ten boeſem inne ſluypt.*

Ik ſegh *Wormer* en *Jiſp*, verſtaat ſoo veel als de over-zijde van *Jiſp* onder Wor-

Digitized by Google

Wormer behoordt, ſoo is *Wormer* ook wel een Hollandtſche Mijl in de lengte, hebbende buiten 'et ſelve in zijne breete eenige af-ſettinge; de timmeringen aldaar zijn ſeer oudt, uit oorſaak als te vooren verhaaldt is; van de Buis-vaart is in 't breede geſprooken; beyde deſe plaatſen van *Wormer* en *Jiſp*, zijn yverig in 't voort-ſetten van de Walvis-vangſt, dat men de groote Viſſcherye noemt, en varender wel by; beide muntenſe uit in de Beſchuyt-backery; van het eerſte gaan de *Jiſpers* de *Wormers* te boven, van het laatſte de *Wormers* die van *Jiſp*. *Yſbrandt Janſz.* de *Lange* tot *Jiſp*, heeft in korten tijdt een Rijkdom er van getrocken, ſulks andere mede doen. Die van *Wormer* hebben zedert de Nederlandtſche Beroerten ſeer toegenomen in de Beſchuyt-backerijen, in het maken en verkoopen van de Tweeback, (alſſe op goedt duits ſeggen.) 't Getal der Back-plaatſen reekent men nu by de hondert, die jaarlijkx beſigen omtrent 40000. gulden aan Melk, en 30000. gulden aan Gift; ſoo dat die van *Wormer*, *Jiſp*, *Ooſt-zanen* en *Weſt-zanen*, voor eenige tijdt wegens het Gemaal, op een Jaar opbrachten (te weten Anno 1647.) met 'et Rantſoen

voor

voor den Armen, 170000. guldens; de Beſchuyt, ſoo *Willem Gerritſz.* mijn berecht heeft, wordt verſonden in beyde de *Indien*, *Braſil*, na Ooſten en Weſten, behalven de Vent-ſchuiten, die met omtrent 70. ſoo groot als kleyn Vaartuigh, in *Vrieſlandt*, *Greuningerlandt*, *Hollandt*, *Zeelandt*, ook in *Emderlandt*, *Noord-ſtrandt*, en *Hamburgh*, jae op vele andere plaatſen die vertieren, daarom *Hubert* van der *Meer* ſeght:

Een Dorrip ſleept zijn Oegſt tot daar
de Son zijn loop endt:
En daar de Naalde ſwijmt zijn Tweebacx-waar te koop zendt.

Terwijlen datſe van de drie Meiren omvangen geweeſt zijn, ſoo warenſe ook niet ruim van Weiden, hoewel ſe by oudts naarſtigh oeffende het gener te beheeren was. Namaals zijn de Wateren droogh gemaakt, en hebben niet weinigh gediendt tot Proſperiteyt van beyde de Dorpen; de *groote Wormer* begoſt men in den Jare 1624; de voornaamſte van de Bedijkers waren, de Heer *Honart*, *Aſperen*, de *Wit*, Raadtsheeren in den Hage; *Nieuſtadt*, *Groeneweegen* en andere. Ik heb een Incarnatie

Regel

Digitized by Google

Regel ofte twee bevonden hier op gemaakt, en is

VVorMer DIICkage ras, Int Iaar begonnen VVas.

Het welke uit-brenght 't getal van 1624. desgelijks noch een ander, daar het getal in yeder regel komt, als

VVorMer nV VrII DIICken gaat:
Maar VVeet Dat ghIIt VVel gaeII slaat.

Dit Landt is seer vreughbaar, *in* het welke een overvloedt van Botter gemaakt, en Kaasen gebacken wordt, alsoo het altemaal Weylanden zijn, het welke *een goede gelegentheidt is voor* die van *Wormer*, en voornamelijk voor de *Jispers*, vermeerderdt mette veelheidt der Noordt-Hollandtsche Kaasen, die 'er een profijtelijken handel van maken. De groote *Wormer* heeft in zijn ommeringh 4357. Roeden, de Landerijen leveren uit 1803. diergelijke Rijnlandtsche Morgens, en 200. Roeden, yeder Morgen hadde 2. Roeden en 7. voet Dijkx. Namaals hebben die van *Wormer* de *Engewormer*, met andere bystanden, ook droog gemaakt, groot 114. Morgen, 80. Roeden, de Kinck

was

was 1450. De *Schalſmeer* was al een goede wijl te vooren in zijn weſen gebrocht.

Soodanige Bedijkinge en heeft niet weinigh voordeel aan-gebrocht, voornamelijk aan beide Dorpen, ſoo wel tot voortſettinge van hunnen handel, als tot vermeerderingh van de Ambachten en Kramerijen. Uit alle dit welvaren, en tot behulp van de Ingeſetenen, hebben die van *Wormer*, over lange jaaren, een Tooren in het Weſt-eindt gemaakt, op dat de Backers en andere Handt-werkers hunne tijdt ſouden weten, en wordter mede met de Klock geluit, wanneer elk zijn Vyer uiten moet: zy hebben ook een Wees-Huis getimmert, altemaal van Steen, met een Muur omvangen op de voor-plaats; den eerſten Steen wierde in 't Jaar 1633. den 25. Auguſtus, door *Gerrit Willemſz.* daar aan-geleidt, dit is de Soon van *Willem Gerritſz.* meermalen genoemt, een Jonghman die vander Jeucht van zijn Vader tot de Studien gehouden is; daar nae is den grooten ſpitſen Toorn voor aan de Kerk tot op zijn vierkant afgebrooken, en op de ſelve een veel heerelijker op gebouwt, onder de handt van *Kornelis Pieterſz. Beyes*, uit de *Ryp*,

na

Digitized by Google

na een Teekeningh van *Leeghwater*, ſoo my geſeght is: De Regenten hebben de Kerk ook ſonderlinge verſien, en ſtaat het Raadt-Huis voor op twee houten Pylaars onderſteunt, tuſſchen welke en de ſteenen-voetingh een overdeckten Wandelingh is; die van *Jiſp* hebben mede een ſchoone Kerk, van binnen cierelijk opgehaaldt, een ſpitſen Toorn met een kleinen knop boven aan, en een Toorentje in 't midden; hun Raadt-Huis is op de Kerk-laan gebouwt, ten tijden doenſe van *Wormer* afgeſondert wierden; en nu voor drie of vier jaren ſeer voortreffelijk herbouwt. Betoonende datſe de ſmerten van de voorleden Eeuw, met de ſoetigheidt van deſe verdreven hebben; Jae wat ſal ik ſeggen, de groote Handelingen in Granen, Kaas, Beſchuyt, Traan, Toeback, &c. doet hen ſoete weelde genieten.

— *Wormer* en *Jiſp*, hebben met verſtandige en ervaren Luiden als waarde Baggen geciert geweeſt; het gaf oudts tijdts deſe Plaatſe veel Mannen van wetenſchap uit; by onſe tijden, en na den Oorelogh zijnſe vermeenichvuldight. Uit het Huis van de *Krafien*, en voornamelijk van *Arent Kraft*, zijn kloec-

kloecke Mannen gekomen, ik meine niet alleen van groote des Lichaams, maar oock des verſtandts. *Yſbrandt Kracht* Rechts-geleerde, wel eer in *'s Graven-Hage*, een Man van goede wetenſchappen, was een *Wormer Kint*, en de Soone van *Arendt*; zijn Broeders Soone is alrede voor een Doctor in de Rechten verklaart, ſoo jongh noch zijnde, voor de welke het te wenſchen waar geweeſt, zijn Oom den draadt des Levens ſoo haaſt niet afgeſneden was: *Tymon Arendtſz. Kraft* droegh figh uitnemende in de Schilder-konſt, was acht Jaren te *Roomen*, en in dienſt van zijn Heyligheidt; In 't Vaderlandt komende, woonde in *'s Gravenhage*, daar hy getrouwt en eindelijk van een uitteerende Sieckte weghgheruckt is; de andere Soonen en Dochters, betoonen meer als gemene kenniſſe te hebben: Deſgelijks vindt men van *Wormer* ghekomen te zijn, uit de Huiſe van der *Meer*, drie Jongelingen, wel in de Latijnſche Tale onderweſen; de oudtſte is gheweeſt Rector van de Latijnſche Schoole aldaar, nu Predikant; de andere heeft mede een beroep, de derde ſtierf jongh. De Afkoomelinghen van *Euſtatius*,

Digitized by Google

een Man van seer goeden Lof tot *Wormer*, zijn ook tot de Geleertheidt ghehouden; de Schoon-Soon hebbende Leer-meester tot *Wormer* gheweest in de Latijnsche Schoole, is beroepen tot *Haarlem* voor Conrector. Voorts zijnder noch eenige niet van de minste, die verre door de bolster wesende, wat goedts belooven; Aldaar heeft het Leven begonnen, van mijn seer lieven Vriendt *Dirck Hendrickſz.* goet Landtschap Schilder, die *Vranckryck* vier jaaren door-reyst hebbende, tot *Amsterdam* Schilderende, *in 't Jaar van* 1637. aen de Pest over-leed.

Van *Jisp* komt my voor eerst in 't gemoete loopen, een Man daar men voor verschricken sou, die sulcke harde vingers en handen heeft gehadt, jae soo een hartigh gemoedt, dat hy de ellendighe Menschen, armen en beenen brack, en op Ladderen bondt, dat hun van benauwtheidt het sweet, als een Rivier langhs de Kinnebacken rolden, en hoe dat de Lieden kreeren en kermde, sonder barmhartigheidt scheen te zijn: Het was *Willem Taamſz.* in zijnen tijdt in veele Landen en plaatsen seer vermaardt en bekendt; Hy was ghenoeghsaam met kleine

kleine Studie aan de konſt gekomen, varende op een Buis ; hy heefter veel ellendigh ghehandeldt , en heylſaam gheneeſen : Het was wonder wat de Man niet uit-wrocht , en de Lieden leeden zijn handelingh , vertrouwende geneſen te worden. De Heer *Iacob Cats* , gheeft door zijn *Iefron* in de Trouw-Ringh daar beſcheidt van , en *Klaas Louriſz. Euverlander* van *Iiſp*, heeft my verhaaldt , dat hy tot *Roomen* eens zijn Biecht dede , de Biecht-Vader vraaghde hem waar van daan? van *Iiſp* antwoorde hy ; kuntge, vraagde hy weder, dien *Yſeren Duym* wel? Ik heb hem wel ghekendt zeide hy; en wiſt de Geeſtelijcken Heer veel Leſjes daar van te vertellen. Zijn Dochters Soons-Soon *Mr. Cornelis*, heeft ſonderlinge handt-greepen , en doet wonderlijcke wercken , is naarſtigh om de gebreckelijke te helpen. Men ſeght dat tot *Iiſp* mede is gheweeſt eenen *Willem Ianſz.* Schilder, van hem is noch te ſien een Schildery van Adam en Eva , in 't voornoemde Dorp ; Zijn Soon *Ian*, woonde tot *Caſſelbergh in Vlaenderen*, hadde een eenighe Dochter , die getrouwt ſoude zijn gheweeſt aan den Stadt-

Digitized by Google

houder van *Duynkerken* ; daar wordt verhaaldt dat de voornoemde *Jan*, een vande Gesanten was van wegen *Spaanje* in den *Haagh*, Anno 1605. om van Vrede te handelen, of een Bestandt te maecken: Hy trock nae *Ihisp*, om zijn Vrienden te besoecken, en van daar wederom na Huis. *Klaas Lourisz. Euverlander* te vooren vermeldt, is een voortreffelijck Beeldt-houwer in Hout en Steen, en een goede Bootseerder, hy heeft op zijn Konst *Vranckryck*, *Italien* en andere Landen doorgereyst, en wijders soo in Koophandel, arbeydt als anderfins, de meeste Deelen des Wereldts omgesworven, is kortelingh gekomen van een vierjaarighe Reyse uit vreemde Landen, daar hy veel ervaren heeft ; gaat met den eersten wederom met een goedt Cargasoen heenen, om sonderlingh te handelen met de wijdt-gelegene Natien, in zijn negen-en-vijftigh Jaren ouderdoms.

Siet mijne waarde Vriendt en Vriendinnen, nu mach ick niet meerder; het Rocken is voor dees tijdt afgheſponnen : de doncker heeft ons overvallen, en wijst het scheiden aan, verhoope dat u lust nu wat geboedt

is;

is ; heb ick u niet voldaan , 't en is geen wonder , ick heb mijn ſelven op veer nae niet konnen voldoen : neemt 'et voor lief het geen uit een goedt hert gekomen is , en laat ons met goede ordere wederom vertrecken , ſtellende oock te vreden de Lieden die hier woonen. Ick ben ſoo vernoeght ſey van de *Zed* , dat ick van u niet meer en begeer , om dat men nu niet wel langer en moghen , en ghy gedaan hebt dat 'er toe mochte ghedaan werden , nochtans en ſoud' ick niet genoegen , al duerde 't noch een week : Noch ik niet ſeyde *Ruſſellania* , ten ware men moeſte erbarmen over onſen Vriendt , die tot ſweetens hem 'er deur ghearbeidt heeft ; Voor my ſprack *Dorothea* , als ghy op een ander tijdt wederom wat kouten wilt van ſulks en dierghelijken , ontbiedt my mede , ick ſal ghewilligh zijn te koomen ; daar op *Ambiorix* tot een beſluyt voeghde : Het vergaderen dat heeft zijn tijdt, en oock het ſcheyden heeft zijnen tijdt, ſeght *Salomon.* Laat ons dan vertrecken , om dat we niet langer konnen blijven : ſoo gelegentheidt tijdt voort-brenght , mijn genegentheidt ſal wel volghen , om u

Digitized by Google

mijne Beminden, in andere ſaecken nae vermoogen te believen: Dit geſeght hebbende gingenſe nae beneden, en voorts nae Huis.

E Y N D E.

BLADTWYZER

van de

Zaanlands Arkadia.

A.

ABdije van Egmont van hout gebouwt 122. Verbrant 123. Van steen herbouwt, en met giften verzien 124, 125, 126. Verdestrueert en klaagliedt 127, 135. Van veel Abten aldaar 128, 129, &c.

Adelaart de Zeste, Abt van Egmont, een Boulustig Man 128.

Aderenbosch, by Krommenije 348. De plaats bewoont van Edelen 395.

Adrichum, een getoorent Kasteel 80.

Akerslote, Hooft der Kennemer Dorpen, met haar Edelen 82. Verkrijgt tol-vryheyt 238. Moeten verstapelen tot Dordrecht 435. Haar naams oorsprong 475, 476, 477. Slachting aldaar geschiet tegens de Vriezen 475. Haar Wapen 477. Haar Ridderen en Edelen 478. Haar loffelijk dragen van outs 480, 481. Bouwen een Toorn, en uyt wat middelen 494, 495. Staan Vrouw Jacoba by tot haren schade 483, 484. Zijn in 't Kazenbroot-spel 490. Wordt afgebrant van de Spaansche 570.

Digitized by Google

Alkmaar de tweede Hooftſtadt van *Kennemerlandt* 67. Is geen Altena, maar Almere, en waarom 68. Haar Burg-wapen 69. Beſtookt van de mindere Vriezen 71, 72. Van de Gelderſchen 137. Komt op door Vroonens val 207, 227, 228. Haar Binnevaart en klachte over 't verdroogen van de Zaan 324. *Eduart*, Koning van Engelandt, komt te Lande by Alkmaar 254. Komt aan des Princen zijde 535. Wort verſterkt 568. Weygert Cabeljau in te nemen 569. Wort belegert, en ontzet 576, 577, 578, &c.

Alva, doot wreedtheyt, verlieſt den Briel en andere Steden 535. Trekt uyt 'et *Lant* 579.

Amſterdam, Hooftſtadt van Waterlandt 29. Haar Heer tegens Graaf *Floris* de V. met *Gerrit* van *Velſſen* 316, 317, &c. Zijn Stamhuys uytgeroeyt 321. Aamſteldam en Aamſtellant worden aan de Graaffelijkheyt verbonden 397.

Amſterdam houd de Spaanſche zijde 536. En ſtryden t'ſcheep, wort te vergeefs belegert 547. Behoud de zege op 't Meyr 557. Zy nemen de Diemerdijk weder in 559. Alva trekt van daar 579. Dringt zeer tot 'et zenden van Volk na Wormer en Ilpendam, en in Noortlant 582, 583, &c. 600. Komt de gevluchte Spanjaarden te hulp 604. Neemt Brandegat met die van Saardam weder in. Ontzet de Belegerden van 't Slot te Muyden 618. Wort van alle kanten benart, begint te waggelen 623. Doch door beloften van Don *Ian* op-

geruyt,

geruyt, houd noch tegen ; maar meerder benauwt, wort by Helling verraſt, en door zijn doodt weder verlaten 626, 627. Gaat eyndelijk over aan des Princen zijde 629, 630. Daar men de Wet en het Kerkelijk veranderde 632, 633.
Amſterdamſche Convoijer genomen 620.
Aſſendelft, ſchaft overvloet van Melk 95, 97, 262. Oorzaak des naams 95. En van haar Wapen 96, 97. In den Oorelog Spaans 99. 551. VVordt veel Volk toegeſchikt 582. Aſſendelft by de VVormers beſtookt, een rijke en oude Vryſter van daar gehaalt, en hoog gerantzoeneert 597, 598. Een Kapiteyn tot Aſſendelft van de Vrybuyters weggevoert, gedoodt en qualijk gehandelt 599. De Spaanſche aldaar, beſtooken het Schermer Eylandt 607.

B.

Baccum, oorzaak des naams 107.
Bacchus, wat perzoon en zijn werking 108, 109.
Bato, Bouwer der Bataviſche Volkeren 13, 14. Neemt een onbewoont, en daarom vry Landt in. Idem.
Batavieren, nu Hollanders 8. Haar afkomſt is uyt de Heſſen, daarze na aarden 10. De gelegenheyt harer Landen 11. Zijn in Bondgenootſchap met de Romeynen 9, 10, 14, 15, 16, 18, 34, 35, 36, 37, 40. Een vry

Digitized by Google

Volk 14, 15, 38, 39, 40, 41, 42. *In* zeven Volkeren verdeelt 18. Haar eere 38, 39. Onluſt met de Romeynen 42, 43. Weder-herſtelling in haar oude vryheyt, 45, 46.

Baron de Chreveaux, Landtvoogt van Waterlant, zijn handel en doen omtrent de Zaan van wegen Spanje 589.

Baron van Hierges, grooten aanſlag op Noort-Hollandt loopt te niet 617. Door de naerſtige Wachten aldaar beſtelt 614, 615, 616.

Barken-boomen, en Elzen-wout tot Saardam 381.

't Beelt van *Maria Magdalena* in de Kerk tot Saardam 362. Zeer verçiert, vergaat met den brant 363.

Bergen beveſten den *Rijn* 254. *Naams* oorzaak, door 't bergen der Schepen 515. Hare Heeren 516. En Landerijen 517.

Beſchanſinge aan den Dam van Saardam 184.

Beverwijk, derde Stadt van Kennemerlandt, haar naam en waerde 77. Veltſlag aldaar gedaan 78. Is 't Hooft van 't Baljouwſchap van Bloys, haar Wapen en plaiſantie 80.

Boſſu neemt Saardam in 542. Verlieſt de Slag op de Zuyder-zee 579.

Brandegat, aanſlag op 't zelve 608, 609. Wort ingenomen van *Sonoy* 608. Door die van Amſterdam en Saardam ſoo benauwt, datſe na weynig tijdt weder verlaten 610. Hoe de onze aftrokken 611, 612.

Brede-

Digitized by Google

Brederoode een oudt Geslacht en Kasteel 87.
Britten, een Huys of Kasteel by Katwijk aan de Zee gebouwt, van wie, en waarom 54, 55, &c.
Broekhuyzen, Swager van *Sonoy*, verlaat Westzanen 585. Wort daar over van de Hoornsche geslagen, en by de Staten beschrobt.
Bruno, Oversten der Caninefaten of Kennemers, tegens de Romeynen 50, 53.

C.

Cajus Caligula bespottelijke tochten 50, 51. Der Caien oorsprong 51.
Caninefaten, nu Kennemers 8. Haar gelegenheyt 18, 19, 56, 57, 58. Oorsprong 48, Een deel der Batavieren 49. Eerentijtels 55. Naams oorzaak 56. Verscheyden deylinge 58.
Cazenbroots-spel 487. Beschadigt de Kermer Landeren zeer 488, 489. Het Kazenbroots-Volk verstroyt 489, 490. Haar sententie ten quaden, en eyndelijk absolutie 491.
Castrichum, een oudt Dorp 92. Naams oorzaak.
Cattische Volkeren 11, 12. Oude reliquien der zelver 12, 13. Bevolken Batavia, ibid.
Cauchen Minores, de Goylanders 23. Haar naam, gelegentheden, Steden, en Volk 24, 25, 26, 27, &c.
Compaan van Waar 655, 656. Heeft een ongeruste Staat, zijnde genoemt een Vrient

Digitized by Google

van den Marookſchen Konink 657. Eynde der Zeeroverijen 658.

Claas Cornelis Symes, een Vrybuyter 571, 572, &c.

Claudius Civilis, of Heer *Claas Burgertſz.* een vroom Batavier 12.

't Creyler-bos 30. Erfgoet geweeſt van den edelen van *Galama*, met haar Jacht tot aan Hindelopen 31.

Cronijken, haar nut en waerdigheyt 412, 413.

Crommenije ingenomen van Princen wegen 581. Van de Spaanſche 584. Wordt verbrant 594.

D.

Dirk van *Sonoy*, Gouverneur, van Noort-Hollandt en VVaterlandt 537. Doet *Wijbe Sjoers* hangen 542. Zend verſterkinge na Haarlem 538. Neemt de Diemerdijk in, en verlaatze weder 559. Leydt een Schans op 't Kalf 564. Stelt tot VVormer en Jhiſp op alles ordre 588. Zorgt voor Purmerende 593. Stelt ordre op 't bijten 607. Neemt het Brandegat in, en verlaat het haaſtelijk, deſgelijks Muyden. Zijn aanſlag op Amſterdam, door *Helling*, loopt ongelukkig af, 628. Houd niet te min de Stadt belegert, 629.

Dirk Feynſz. Schout van Ooſtzanen 352. Stelt zich tegens de inkomſte des Kerks van Ooſtzanen

Digitized by Google

zanen en Saardam 352. Wort in ongelijk geſtelt 355.
Dolle Griet, een grof Geſchut 619.
Douze, een ontſprongen Ader van den Rijn, en de ſtamme van der Does 173.
Dorpen, tegenwoordig aan de Zaan 8.
Dijkſtal, een bank in de voor-Zaan tot Zanerdam oorzaak 195, 198.
Dijkmakinge, en Vlie-bergen 204.

E.

E *Dam*, opkomſt 21, 231. Komt aan des Princen van Oranjes zijde 335.
Egmont, naams oorſpronk, en voortreffelijkheyt 111. Wordt meermalen verwoeſt 112. Klage daar over 113. 't Kaſteel aldaar, en zijn vervallinge 115. De Heer van Egmont, met Arkkel en Waſſenaar tegens *Dirk* van *Aquitanien*, namaals Graaf van Hollandt, 116, 117. Verſcheyden geſchiedeniſſen tot Egmont 120, 121. Van 't Klooſter 123.
Egmont op *Zee*, van wie gebouwt, en waarom 141.
Egge Hayntjes van Wormer, ontdekt der Spanjaarden aanſlag op Wormer 600.

Digitized by Google

F.

F*Loris* de V. Graaf van Hollandt, bedwingt de kleyne Vriezen 212, 213, 248, 286. Bouwt Kasteelen tegens haar 212, 248. En leydt Dijken tegens de Zee-vloeden 214. Is zeer verbittert op de kleyne Vriezen 241. Hy wordt verraden van zijn eygen Ridderschap 317, 318. En vermoort 320. Ordre der Riemtalen en Heyrkoggen door hem gestelt 445.

Frisia minoris, of mindere Vriezen, *nu* Noort-Hollanders 18. Haar eer 19. Vroonen de Hooftstadt 19. Na Vroonens val zijnder zeven Steden opgekomen 20, 21. Eerste bevolking, en Memelik *tot een* Koninklijken Stoel 21, 22, 23. *Reliquien* der *Frisiam minoris* 23. VVederspannigheyt tegens de Hollandtsche Graven 72, 73. Over eendracht 74. Vriezen worden door de Zee-vloeden bedorven 193, 194, 209. Worden weder bedwongen 210, 211, &c. Worden getemt door den val van Vroonen 514. Kleyne Vriezen waren quaat te bedwingen van de Landt-zijde 239. Maar beter te water 242, 243. Deze hadden Oudt-zaanden berooft. 286.

Frisiabonen, Waterlanders, een Bataviesch Volk 28. Hier vindt men Zuytherdeshage, ofte Zuyderwoude 29. Van oudts met veel Bos-

Boſſchen verzien, en Amſterdam geacht haar Hooftſtadt 29.
Franko, de elfde Abt van Egmont 129.

G.

G*Embranden* van Wormer vermaart, en vermaarde Mannen uyt de zelve voortgekomen 461.
Geſlacht van de Zaander edelen haar Stam, 368. En Wooninge 294, 295, 298. Haar Vogelkoijen en Vijvers 300, 301, &c. Leven 301. En Leenheffinge 302, 303. 't Verval aan anderen 306, 307, &c. 314, 315.
Govert van *Mierlo*, laatſten Abt van Egmont 133.
Guije, Grave van Bloys, vierde Heer van Weſtzanen, en Crommenije 390. Zijn gift-brieven 391.

H.

H*Aarlem*, Hooftſtadt der Kennemers 61. Naams oorzaak, en kloekmoedigheyt voor de Zaanders 62. Voor de Chriſtenen 63. Voor haar belegerde Stadt door de Kennemers 64. De Drukkonſt aldaar, En by wie gevonden 65. Wordt byna verraſt van de Spaanſche 537. Daar na belegert en ingenomen 548, 549. Verſcheyde

Digitized by Google

de ſaken aan de Diemerdijk, by 't Huys ter Hert, en in 't Harelemmer Meer voorgevallen 355, 356, 357, 358, 359. Groote brant tot Haarlem 621.

Haarlem komt weder aan des Princen zijde 625.

Haarlems oudt vervallen Kaſteel 101. Wort verdiſtrueert, en zonderling voorval aldaar 103. Edelen van Haarlem 102, 103.

Haar vaart te gebieden, en ordre op de Riemtalen ten platten Lande 438, 439, 440, 441. Verlichtinge van de Riemtalen 442, 443.

Hartog *Albrecht* de V, Heer van Weſtzanen en Crommenije; deze is hen een grooten voorſtander 394, 395, &c.

Hartog *Willem* de VI, Heer van Weſtzanen en Crommenije 395, 396.

Hartoginne Vrouw *Iacoba*, Vrouw van Weſtzanen en Crommenije 397. Lijdt laſt van haar Vyanden 483. Wordt geholpen van de Huyslieden van Weſtzanen, Ooſtzanen, Wormer, &c. 484, 485.

Hartog *Philips* van Bourgondien, laatſte Heere van Weſtzanen 397. Bindt de voorgemelde Heerlijkheyt aan de Graaffelijkheyt van Hollandt 398, 399.

Heemskerk 89. En Heemskerks Huys, *nu* genaamt Marquette, gebouwt van Konink *Willem* met de Ridderſchap 240. Is de Geboorte-plaats van *Marten Heemskerk*, uytnemende Schilder 91.

't Hoen van Weſtzanen, vroome daadt 551. Wordt eens gevangen, en zijn ervaren hier over, met *Liques*, Stadthouder van Haarlem 552. Zijn doodt 553, 605.
Heyloes, naam 136. *S. Willebrord* aldaar 137. Wordt berooft van de Gelderſchen 137. 't Huys te Coulſter 138.
Hollanders, oudtijdts Batavieren, zoekt Batavieren, bewoonen een Broekig Landt 202.
Holleſloot aan 't Ye, oorſprong 180, 182, 189.
't Hontbos leydt daar wel eer de Rijndeuren waren 518, 526. Hemraden daar over 519. Verminderinge der Landen die 'er tot gelden maken, verminderinge van laſten 520, 521. Lijſte daar van 552. Is een razende Scylla 524. Schadelijk voor Hollandt 525. Haar naams oorzaak 527.
Hoorn, een Eylandt in de Holleſloot, haar Kapelle vergaan 188. Maagde-ſchending aldaar 290. Is een deel van Zaanden, ibid. Wordt berooft van de Spaanſche 543.
Hoorn, Stadt in Weſt-vrieslandt 20. Komt op door Vronens val 231. Komt aan Princen zijde 535.
Huys te Kleef 89.

I.

Jacob Corneliſz. van Ooſtzanen, uytnemend' Schilder, met *Dirk*, zijn Zoon 424, 425. 426.

Ioan-

Digitized by Google

Ioannes Saanredam, uytnemende Plaat-snyder 100.

Ihisp, gelegentheydt van oudts 541, 548. Naam, en Rivier 467. Haar Kapel tot een Parochiale Kerk 469, 470. Wort verbrant, 471. Haar çieraden 472. Wapen. 473. Wort ingenomen van de Spaansche 590.

Ilpendam, der Spaanschen aanslag gemist, 603.

Ioachim Kleynzorg, Commandeur van de Binnenlantsche Vrybuyters 594, 601, 602. En elders.

Joan van *Beaumont*, Heer van Westzanen en Crommenije 387, 388, &c. *Zijn Voorrechten* 370, 371.

K.

Kalverschans, gemaakt by *Sonoy* 561, 562. Commandeur P. *Verbrugge* 562. Zonderlinge wedervaren over 't maken van de Schans 563.

Kinheym, *Kunen*, &c. *Kinne* Riviere waar, en den oorsprong des naams van Kennemerlant 57. Wort veel gedacht in 't Derde Boek, is mede een Water by Delft 252. Wort verworpen, en niet de Zaan geacht, lib. 4.

Kluyt, Koster van Wormer, en zijn Klucht, 249.

Digitized by Google

L.

Lazarus Muller tot Saardam, en langs de Reebrug 536.
Leenrecht, wat 'et is 310, 311, &c.
Leytſche- en *Haarlemmer Meer* 74.
Limmen, tweede Hooftdorp van Kennemerlant 82.
Lije, een Uytwatering by Hofambacht 177.

M.

Maarne, of Maren loopt door Leyden 171.
Mayvogel, een Spaanſche Zeeroover aan den Dam van Zaardam 570.
Marke, een Waterken by Wormer 466.
Marſatios van 't Marsdiep 32. De oorzaak des naams 33, 34.
Martelaren tot Wormer, Crommenije, Crommenijerdijk, den Buſch, Zaardam, en elders, 532, 533.
Marten Heemskerk, uytmuntende Schilder, zijn Graf-ſpits tot Heemskerk 91, 92.
Martinus Duncanus, Paſtoor tot Wormer, 462.
Medenblik 21. Ingenomen van de Gelderſchen 137. Een Koninklijke Stoel aldaar, 21, 22, 23.
Mentinga, een oudt Krijgsman, tot Schermer 499. Strijt tegen de Ooſthuyzers.

Mey-

Digitized by Google

Meynard-man, Abt van Egmont die Wormer gebaart heeft 132. Een eer van zijn Vader-dorp 460. Verbetert het Klooſter tot Egmont 461.

Munnekendam 21. Komt aan Princen zijde 231.

Muyden ingenomen by *Sonoy*, verſterkt zijnde door de Weſtzaner en Wormer Vrybuyters, 617, 618. En wederom verlaten.

N.

Naarden in Goylandt 26, 27.

Noordam, ofte Knollendam geſlagen 215. Doorgeſteken 217.

O.

Ooſterwijk, by de Beverwijk, een Heeren Huys, nu vervallen 81.

Ooſtzanen een oudt Dorp 414, 415. Haar Ambachts-heerlijkheyt 416. Riemtalen 417. Dijktwiſt met de Waterlanders 418, 419, 420. Gelegenheyt 421. Geleerde en Konſtrijke Mannen 422, 423.

Ooſt- en *Weſtzanen*, twee Hooftdorpen, nemen zeer toe na den Oorlog 653. Ooſtzanen in Akkerbouw, Bleekerijen, en Koophandel op Ooſten, ende elders. Weſtzanen in Koehouden, Spinnen, &c. Malkander overtreffende 654, 655. Van Ooſtzanen is den famueu-

Digitized by Google

famueuzen Zeeroover *C. Compaan* 655: Heeft veel treffelijke Kooplieden, en Luyden in den Godtsdienſt onderwezen 659. Kerk van Ooſtzanen verbrant, gebouwt, en verbouwt 660. Het Raathuys 661. Weſtzanen is mede niet weynig opgekomen na den Troubel 662, 663. 't Schout-ambacht hoe verdeelt 664. De Landen vruchtbaar, en wijt in begrijp, en het Dorp levert uyt veel Koorenkoopers en Ventjagers 665.

Ooſt- en *Weſt-zaardam* vermeerdert na den Oorlog 633. Neemt toe in Buytenvaart 634. De Palingſcheeps-vaart zeer oudt 637. Zonderlinge wedervaren tot Londen 638. De Haringvaart 639. De Boeijervaart op Ooſten, en Viſſchery na het koude Noort 640. Verſcheyden Vis-ſchepen, Schuyten, en Ventjagers 642. De Timmerijen van kleyn tot grooter 643. En langs hoe meer getrokken 644 en 645. 't Overhalen der Schepen over den Overtoom 646. Verſcheyden ſlag van Windt-molens, en dat in menigte met de inventie van 't Houtzagen 647. Houtzagery-molens, en houtkoopen vermeerdert 648. Ambachten en Neeringen nemen toe, en het maken van nieuwe Werken 649. Ooſt- en Weſt-zaardam deylen hen, en maken, met die van de Weſtzijde, een Kerk, met een Weeshuys 650. Beroepen een eygen Prediker 651. Zaardam is in veel Gezintheden verdeelt 652.

Oudtzaanden 87. Een Kerſpel 28. hoe verre het

Digitized by Google

het gelant is 281, 282, 283. Met zijn Quartieren 283. Wort berooft en verbrant 285. Waar gelegen 288. Kerk van Oud-zaanden, 147.
Oude Dorpen en Bosschen aan de Zaan 8, 138, 139, 378, 379, 380, 382, 383, &c. 475. 476, 477, &c.
Oxdorpers ontzetten de Oudt-zaanders 285, 286, 29.
Oijevaren dankbaarheyt tot Egmont 120.

P.

PElonen, en Huys ter Hert 175.
Petten, een oudt Karspel van 't Jaar 1062, 528. Hier plachten de Rijn-deuren te wezen 160. Lijdt schade door de Zee 200. 't Gat verstopt 216, 226, 255, 256.
Phobus, Burgermeester van Roomen, verraadt de gemelde Stadt 77.
Pieter en *Ariaan* van de Zaandijk, aangenamen ommegank 407. Twist ontstaan om het Munsterspel 409, 410.
Purmerent 21. Wort bewalt 567.
Pieter Gijzen, een groot Reeder en Bouwer van Schepen tot Saardam 645.

BLADTWYZER.

Q.

Vare-Zaners, wat voor Volk 272.

R.

Riviere, zoekt Zaane, Rijn, Maarne, &c.
Rijn, hoedanig 151, 166, 167. Zijn oorsprong, en uytgank 152, 153, 169. Door de Merwede 154, 155. By Katwijk 156. Dat verstopt is 157, 158. Reliquien van den Rijn by Petten 160.

S.

Saardam, den Dam, wanneer geleydt 218. 219, 228, 229, 324.
Sluyzen daar in met haar Voorrechten 220, 221, 355. 356. Verandert van Zaanden in Zaanderdam 282. Gedicht op den Dam, 325. Saardam ingenomen van *Bossu* 542. En bezet by *Quikkel* en van der *Linden* 543, 544. Verbrant door de Soldaten 545. Aanslag van *Ruyghaver* op Saardam, mislukt, 546. Wordt by den Vyant versterkt 556. Met veel Schansen verzien 565, 595, By de Staten van Hollant versterkt 622.
Sant voort, een Zeedorp 143. Laaglegginge aldaar 144. Groote Visschen hier omtrent gestrant, ibid.

Scher-

Digitized by Google

Schermer Meer, eertijdts Landt en bevolkt 244, 245.
't Schermer Eylandt, en 't Dorp 496, 607. Is oudts, en niet lang bevolkt 497. Dorpen en Buerten daar in gelegen 499. Haar oude Zeden en Bruyloften 501, 502, 503. Heeren Sloten, en Heer *Mintinga* 499. Hare handteeringe 505.
Schermerborns Wapen, oorsprong 500.
Soney, zoekt *Dirk* van *Sonoy*.
Spierner-balt 380.
Schooten, en Edelen van daar vermaagschapt met Zanen 145.
Symon Laan, Pastoor tot Oostzaan 329.
Stapelrecht tot Dordrecht 436.
Sybrant en *Klaas Cornelisz.* haar reyze naar Spitzbergen, Noordkaap, en elders 640.

T.

T *Exel* en *'t Vlie* verwijden 216.
Tusi de Tusenlanders 29.
Tijs Ian Nelles, en *Taams* de *Boer*, stoutmoedige daden tot Wormer 591.
Tymon Arentsz Kraft, Schilder van Wormer, 434.

Velsen,

Digitized by Google

V.

Velsen, oorsprong des naams 84, 117. De Heer van Velsen tegens de Graaf van Hollant 85. Wort gedoot, en 't Kasteel geruyneert 86, 87, 318, 319, &c.
Venses, een Eylant in de Hollesloot, is weg-gespoelt 180, 185, 186.
Volescena, een Rivier van oudts by Assendelft, nu Verlant 221.
Vroonen, Moeder der kleyne Vriezen 19. Moeder van onrust 20, 74, 75. Heeft verscheyde namen 505. Is de oudtste Stadt der kleyne Vriezen 250, 251. Een vrije Koopstadt 258. Was dicht by Alkmaar 67. Verdistrueert 226. Van Corbula versterkt 257. Verbrant door Jan den Eersten 506, 507. Uytgeroyt door Jan de Tweede, uyt den Huyze van Henegouwen 508, 509. Haar Haven aan de Zee by Petten, daar Ursula met haar elf duyzent Maagden aangekomen is, en andere 164, 165, &c. Reliquies van Vroonen 508, 509. Een houten Kruys 510. En Klokjes 511.
Vroonen, ofte Keyzers Vroonen, zijn vrije Landen die niet en contribueren in Keyzers lasten 525. Naams oorzaak, en hoe ver de Vroonen strekken, met het Wapen den Adelaar 512, 513.
Vrouwen getrouwheyt in noot 105, 106.
Vrybuyters van Westzanen, Krommenije, en ver-

Digitized by Google

verscheyden tochten 550, 551, 552. Wonderlijke stoutheyt 554, 555, 571, 572, 573, &c. 597, 598, 599, 600, 601, 604, 620, 621.

Vytgeest, derde Hooft-dorp van Kennemerlandt 83. Erfgoedt van Henegouwen 84. Krijgen vrydom van tollen 238.

W.

WAart, een Eylandt in de Hollesloot, en oorzaak des naams 186, 187.

Watergeuzen, wie 535.

Weromeer, nu Wormer, naams oorzaak 427. Is gelegen aan de Zaan 429. Bevolkinge 431. Des Volks lof en arbeytzaamheyt 430, 453, 463, 464, 465, 466. Kerk van Wormer S. Odolfus toegewijt 347. Zijn ommegank 448. De Lievevrouwen Melkdag 449. Koster *Kluyt* aldaar 450. Wormer heeft Noordelijker gelegen 451. Haar Bakkerijen. 456. Lant- en Zeebouw 457, 458. Haringvaart 459. Vermaarde Mannen 460, 461. En Vermaart-school 462, 463. Haar Martelaren 532. Helpen Graaf Florens tegens de Vriezen 236. Krijgen tollen-vryheyt en haar Wapen 237, 432, 433. In questi tegens die van Dordrecht over 't Stapelrecht 435. Haar Riemtalen 441. Verlichtinge der zelver 443, 444. *Tymon Arentsz Kraft*, uytnemend' Schilder, hier gebooren 434. Wormer verstterkt by *Sonoy* 587. Wort overrompelt en geplondert by de Spaansche 590, 591. Wederom

derom verlaten 594. Der Spaanſchen aanſlag op Wormer ontdekt, en zy geſlagen 600.
Wormers Banket 47.
Willem van *Zaanden* Edelboortig 295. Vrient van de Heer van Velſen, in actie tegens Graaf *Floris* de V. 315, 318, 319. Komt om 321. En zijn Kaſteel uytgeroyt 322. Heeft de Tooren van Weſtzanen doen bouwen, en de Buert by een getogen 367.
Weſtzanen en Krommenije, naams oorzaak 366. Oudtheyt en Buertſchap 367. Heeren uyt de Stam van de Boloyſen aldaar 369. En uyt Henegouwen 371. Verſcheyden giftbrieven en begiften van 't Wapen 372, 373, &c. De geſtalte 375. En 't verkrygen 376, 377, &c. Hare Heere 391, 392, &c. 400. Verliezen haar Voorrechten 379. Ten andermaal door 't Kazenbroots-ſpel, ziet 490, 491, 492, &c. Verkrygen die weder 493. Inlegeringe der Soldaten tot Weſtzanen 580. Weſtzanen ingenomen 584. Een Zoon zijn getrouwe daadt aan zijn Moeder 585. De Spaanſche bezetten 't Dorp 587. Wordt weder verlaten 595. Zoek Ooſt- en Weſtzanen.
Willem, Rooms Konink, tegens de kleyne Vriezen 70. Bouwt Kaſteelen by Alkmaar, en hoedanig 73. Verdrinkt in 't ys by Hoogtwoude 241.
Willem van *Matenes*, Abt van Egmont, verlieſt het Leenrecht over de Heer 132.
Willem Hooft van Saardam, vermaart Schipper:

Digitized by Google

zijn wedervaren met zijn Zonen in de Zonde 634, 635.
Wijbe Sjoers, 't innemen van Saardam verzuymende, wert opgehangen 541.
Wonebold, eerſte Abt van Egmont 128.
Wormer en *Ihiſp.* waarom haaſt bevolkt 666. Haar langte, Graankopery, Beſchuytbakken, en Walviſchvangſt 667, 668, 669. Van drie Meeren, en de Zaan omvangen 669. Toorn in 't Weſt-ende, een voor aan de Kerk vernieuwt 671. Jhiſper Kerk en Raadthuys, met Mannen van naam 672, 673. Zoekt voort Weremeer, en Jhiſp.
Wormer Meeren, groote en kleyne droog gemaakt 669, 670.
Wormer Veer, anders Zane 401. Verkrijgt een Kapelle 402, 403. Nu een Kerk 405. Wort van de Spaanſche *ingenomen* 588.
Wouter, Heer van Egmont, waarom Quaden Wouter genaamt 130. Wordt verloſt van vier Gebroeders 119.
Wijk op Zee, naam, en by wie beſtookt 141. Een konſtig Schilder van daar 142. Walviſſchen geſtrant 143.

Y.

YSbyten tegens den Vyant 607.
Yzel daar den Rijn zijn loop door nam, van *Druſus Germanicus* doorgraven 168.

Digitized by Google

Z.

Zane, naams oorzaak, uyt de natuur 261, 262, 263. Wat voor koſt dat Zaan is 263, 275. Ontſtaat uyt de overdragt van andere diergelijke namen 268, 269, 270, &c. Zaan-rivier 8, 59. Oorſprong 149, 150. Gemeynt het oude Kinheym 162, 170. Loopt van Leyden tot by Petten in de Noordt-Zee 160, 161, 162.

Zane in Switzerlant, by Trenten, in Hongarien, in Peru, in Cerſoneſus, en elders 271, 272. De Saardamſche Zaan verandert zijn Stroom 178, 179. Een Zantbank in de Zaan, en waar door 190, 191, 234. Verdrooging der ſlibbe 195, 217, 218, 219, &c. en anderzints 220, 221, 222, &c. 206, 207, 208, 209, 214. Verdiepinge 225, 226, 227, &c.

Zaandendam, naam en naams oorzaak 323. Haar Dam 325, 326. De Kerk met veel Pauſſelijke giften verrijkt 328, 329, &c. VVort vergroot en ingewijt 333, 338. Met Beelden en Beeldendienſt 341. Met Outaren 342. Ordens, Landerijen en Sluyzen verzien 344, 345, 346, &c. Heeft verſchil over 't inkomen van de Sluyzen 350, 351, 355. Behout het voorrecht, tegens *Dirk Feynſz.* Schout 354, 355. En tegens den Ontfanger *Koolwijk* 357, 358. Een Kapelle op 't Kalf 366. De Kerk verbrant 622. Zoekt Saardam.

Digitized by Google

Zaandendijk, of vijf Broers, naams oorzaak 405. Van wie beheert en bebouwt 406.
Zanegeest, een Buert aan den Rijn 251, 270.
Zenebellinus, Koning der Hollanderen 51.
Zee, haar nature en werkinge 191. Haar opwerpen van Zant en Slibbe in de boessemen 199, 200, 202, 206. In de Pontus 197. Haar breeken der Landen in West-vrieslant, en elders 193.
Zijl, een waterken by Leyden 172, Heeren van Zijl 173.
Zuyder-zee, en zijn aanhangzelen 17, 30. Oorzaak van 't inbreeken, en verwijden 230, 231, &c.
't Zegel van Vroonen by Alkmaar 513.

EYNDE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google